

Jorma Mikola

Alttarilta alttarille

Alttaritaulumaalaus Suomessa
autonomia-ajan loppupuolella

JYVÄSKYLÄ STUDIES IN HUMANITIES 251

Jorma Mikola

Alttarilta alttarille

Alttaritaulumaalaus Suomessa
autonomia-ajan loppupuolella

Esitetään Jyväskylän yliopiston humanistisen tiedekunnan suostumuksella
julkisesti tarkastettavaksi yliopiston vanhassa juhlasalissa S212
huhtikuun 25. päivänä 2015 kello 10.

Academic dissertation to be publicly discussed, by permission of
the Faculty of Humanities of the University of Jyväskylä,
in building Seminarium, auditorium S212, on April 25, 2015 at 10 o'clock.

UNIVERSITY OF JYVÄSKYLÄ

JYVÄSKYLÄ 2015

Alttarilta alttarille

Alttaritaulumaalaus Suomessa
autonomia-ajan loppupuolella

JYVÄSKYLÄ STUDIES IN HUMANITIES 251

Jorma Mikola

Alttarilta alttarille

Alttaritaulumaalaus Suomessa
autonomia-ajan loppupuolella

UNIVERSITY OF JYVÄSKYLÄ

JYVÄSKYLÄ 2015

Editors

Annika Waenerberg

Department of Art and Culture Studies, University of Jyväskylä

Pekka Olsbo, Ville Korkiakangas

Publishing Unit, University Library of Jyväskylä

Jyväskylä Studies in Humanities

Editorial Board

Editor in Chief Heikki Hanka, Department of Art and Culture Studies, University of Jyväskylä

Petri Karonen, Department of History and Ethnology, University of Jyväskylä

Paula Kalaja, Department of Languages, University of Jyväskylä

Petri Toiviainen, Department of Music, University of Jyväskylä

Tarja Nikula, Centre for Applied Language Studies, University of Jyväskylä

Raimo Salokangas, Department of Communication, University of Jyväskylä

Cover picture: A view to the altar of Taulumäki church, Jyväskylä.

Photo by Jorma Mikola.

URN:ISBN:978-951-39-6166-4

ISBN 978-951-39-6166-4 (PDF)

ISSN 1459-4331

ISBN 978-951-39-6165-7 (nid.)

ISSN 1459-4323

Copyright © 2015, by University of Jyväskylä

Jyväskylä University Printing House, Jyväskylä 2015

Vanhemmilleni Vieno ja Viljo Mikolalle

ABSTRACT

Mikola, Jorma

From altar to altar. The painting of altar pieces in Finland towards the end of the period of autonomy.

Jyväskylä: University of Jyväskylä, 2015, 379 p.

(Jyväskylä Studies in Humanities

ISSN 1459-4323; 251)

ISBN 978-951-39-6165-7 (nid.)

ISBN 978-951-39-6166-4 (PDF)

This doctoral dissertation is composed of research on the painting of altar pieces in Finland from the 1860's to the second decade of the 20th century, based on extensive archive and pictorial materials. Presenting a significant range of source materials, the research concentrates on some 130 altar paintings and 30 painters. This research seeks to create the big picture, while at the same time elucidating some essential cases. Altar paintings are considered in relation to the art of that time, and the research presents reasons which led to diminishing appreciation of altar paintings and their artists. The close relationship of the '*Christ and Matalaena*' painting by Albert Edelfelt (1854–1905) to the contemporary altar painting also becomes apparent. The painting of altar pieces was influenced by foreign painters, and the research aims to throw light on how well known in Finland were the most significant of these artists at the time. The altar painting works by R.W. Ekman (1808–1873) are considered in so far as it makes easier to understand the course of events after him. The exceptionally extensive works by Alexandra Frosterus-Såltin (1837–1916), 69 paintings, are all included in the research. The paintings also raise iconological questions, when their iconography is examined more closely. The iconographic questions related to altar paintings also are essential in the research on other painters. It evolves that the topics of the paintings have not always been understood correctly. The events surrounding the competition arranged for the altar painting of the Helsinki new church also form a part of this research, and it examines how realism and 'national features' became part of art with religious themes. This new trend divided people clearly to opponents and supporters. The Helsinki competition ultimately benefitted other parishes, and the church in Vaasa acquired an entirety of three altar pieces, the birth of which is explained in the study. The research also reveals that Eero Järnefelt (1863–1937) took part in the Helsinki competition with his sketch '*The Boat Sermon*', in which national features were noticed, leading to his painting '*Jesus and the sinking Peter*' being rejected in Jyväskylä. The course of events is established and the reasons which eventually lead to the rejection of the completed painting emerge. Järnefelt's other altar paintings in Keuruu and Lieto are also included, and the research considers their relationship to the rejected painting in Jyväskylä.

Keywords: altar painting, ecclesiastical art, realism, national features, Christian iconography, iconology

Author's address Jorma Mikola
Department of History
University of Oulu
jorma.mikola@oulu.fi

Supervisors Professor Annika Waenerberg
Department of Art and Culture Studies
University of Jyväskylä

Reviewers Professor Markus Hiekkanen
University of Helsinki

Professor Pirjo Markkola
Department of History and Ethnology
University of Jyväskylä

Opponent Professor Markus Hiekkanen
University of Helsinki

ESIPUHE

Päätyessäni 1980-luvun alussa professori Jukka Ervamaan ehdotuksesta tekemään pro gradu -tutkielmaani alttaritaulumaalauksesta en todellakaan voinut aavistaa, mitä siitä seuraa. Takana oleva pitkä taival ei ole kuitenkaan ollut pelkkää tuskaa ja ahdistusta vaan myös mukavia ja innostavia hetkiä, joten kiitollisuudella muistan opiskelijana saamaani ohjausta ja sen antajaa.

Kiitollisuudella voin nyt muistella myös monia muita. Tutkimukseni alkuvaiheen toinen keskeinen ”vastuuhenkilö” alttaritaulujen keskelle päätymistäni on silloinen opiskelijakaverini professori Heikki Hanka, jonka innostuneisuus ei voinut olla tarttumatta. Yhdessä koetut hetket, muun muassa Museoviraston ikkunasyvennykseen asetetun repropöydän äärellä, työnsivät minua vääjäämättä alttaritaulumaalauksen pariin.

Vuosien kuluessa on kiitollisuuteni lisääntynyt aivan erityisesti professori Riitta Konttiselle. Uskallan sanoa, että ilman häntä työni ei olisi koskaan tullut valmiiksi. Hän on vuosien mittaan lukenut käsikirjoitukseni eri osat läpi ja monissa tapaamisissamme jaksanut kärsivällisesti niitä kommentoida ja keskustella niistä kanssani. Ennen kaikkea hän on pitänyt yllä uskoani.

Loppua kohden yhä merkittävämmäksi tukijakseni on tullut myös professori Annika Waenerberg. Hänen kanssaan olen vuosien ajan eri tilanteissa saanut keskustella työstäni, mutta erityisesti valmiin käsikirjoitukseni parissa hän on ahkeroinut.

Käsikirjoitukseni esitarkastajat professorit Pirjo Markkola ja Markus Hiekkänen ansaitsevat myös lämpimät kiitokseni. Molemmat antoivat lausunnoissaan erittäin asiantuntevaa palautetta, jota olen parhaani mukaan yrittänyt viime vaiheessa vielä hyödyntää. Professori Hiekkaselta sain lausuntojen lisäksi hyvin yksityiskohtaisia neuvoja ja parannusehdotuksia aina kieleen liittyen. Niiden avulla olen kyennyt työtäni parantamaan.

Matkan varrella olen eri seurakunnissa joutunut kääntymään lukuisien henkilöiden puoleen apua pyytäen. Hautausmaan kesätyöntekijöistä kirkkoherroihin kaikki ovat aina olleet innokkaita auttamaan. Avuliaisuus on toisinaan ollut suorastaan pysähdyttävää. Seurakunnissa ilmennyt kiinnostus tutkimustani kohtaan ja ihmisten kanssa käymäni keskustelut ovat pitäneet yllä omaa innostustani ja myötävaikuttaneet jaksamiseeni.

Henkilökunta eri arkistoissa ansaitsee myös tulla kiitetyksi. Ystävällisyys, avuliaisuus ja asiantuntevuus, joista olen saanut nauttia, on ollut mieluisaa ja voimia antavaa. Erityisesti viikot Mikkelin maakunta-arkistossa ovat mukavaa muisteltavaa.

Yli kaksikymmentä vuotta jatkunut taidehistorian lehtorin työni Oulun yliopistossa on välillä ”haitannut” mutta myös paljossa mahdollistanut tutkimuksen tekemisen, mistä olen kiitollinen. Vuosien saatossa kollegat ja sadat opiskelijat ovat saaneet kuulla osansa alttaritaulumaalauksesta. Heidän myönteinen suhtautumisensa on merkinnyt paljon. Yksittäisenä henkilönä kokonaisuudesta nousee esiin kirjallisuuden yliopistonlehtori Nina Työlähti, jonka työ-

huone käytävän vastakkaisella puolella on suorastaan "pakottanut" hänet ottamaan osaa alttaritaulumaalauksen saloihin. Hänen tukensa on ollut arvokasta.

Perheeni on totta kai ollut ratkaisevan tärkeä taustavoima työlleni. Puolisoni Kaijan kanssa olen kävellyt alttarille tavanomaista useammin, ja lapseni Juho ja Joonas sekä useamman vuoden ajan miniäni Marja ovat myös eläneet tutkimukseni kanssa. Joskus 1990-luvun alussa matkalla halki Ruotsin takapenkiltä kuulunut lapsen toteamus puhuu puolestaan. "Isi, tual o kirkko." Kiitos mukana olostanne.

Vielä on lukuisa joukko ihmisiä - tuttavია ja sukulaisia - ympäri maamme, jotka ovat eri tavoin olleet tukemassa ja auttamassa työtäni muun muassa ruokkien ja majoittaen yksinäistä kulkijaa. Kiitän lämpimästi myös kaikkia heitä.

Tutkimukseni pitkään jatkunut työstäminen ei ole ollut pelkästään eduksi. Ajatukset ovat toki ehtineet kehittyä ja kypsyä rauhassa, mutta työskentelyn jatkuvat keskeyttämiset ja uudelleen aloittamiset ovat tuoneet matkassaan muun muassa sen, että kokonaisuus muodostuu varsin erillisinä kirjoitetuista osista, joiden keskinäinen suhde ei ole paras mahdollinen. Pääluvut ovat esimerkiksi varsin erikokoisia, ja niiden rakenteissakin on eroavuutta, joka saattaa lukijaa ihmetyttää, jopa häiritä.

Kaiken jälkeen rohkenen silti toivoa, että tutkimukseni olisi hyödyksi ja iloksi paitsi tieteelle myös ympäröivälle yhteiskunnalle.

Oulussa 21.3.2015
Jorma Mikola

SISÄLLYS

ABSTRACT
ESIPUHE
SISÄLLYS

1	JOHDANTO.....	11
1.1	Tutkimuksen tausta ja tutkimustilanne.....	11
1.2	Tutkimuksen kohde ja keskeiset kysymykset	13
1.3	Tutkimuksen aineisto ja sen haasteet	15
1.4	Tutkimuksen metodologia	17
1.5	Tutkimuksen kirkko- ja taidehistoriallinen konteksti.....	19
2	VANHA IDEALISMI, KAUNEUDEN JA HYVYYDEN IHANNE.....	23
2.1	Bertel Thorvaldsen ja <i>Kristus</i> (1821).....	23
2.1.1	Loviisan kirkon <i>Kristus</i> -kopio	26
2.1.2	Bromarvin kirkon alttaritaulu	28
2.1.3	Orimattilan kirkon alttaritaulu	29
2.1.4	Pälkjärven kirkon alttaritaulu	31
2.1.5	Jääskén kirkon alttaritaulu.....	32
2.1.6	Joensuun / Polvijärven kirkon alttaritaulu.....	34
2.1.7	Korpilahden kirkon alttaritaulu.....	35
2.2	Carl Bloch.....	37
2.2.1	Hörupin kirkon <i>Tulkaa minun tyköni</i> (1875).....	37
2.2.1.1	Heinjoen kirkon alttaritaulu.....	39
2.2.1.2	Muita Hörupin alttaritaulun toisintoja.....	41
2.2.1.3	Lumparlandin kirkon alttaritaulu	42
2.2.2	Frederiksborgin linnankirkon kuninkaallisen kappelin maalaukset (1860-luvulta alkaen)	43
2.2.2.1	Lemun kirkon alttaritaulu	44
2.2.2.2	Kalajoen kirkon alttaritaulu	46
3	UUSI REALISMI JA KANSALLISET PIIRTEET	50
3.1	Realismi Lemun kirkon alttaritaulussa	50
3.2	Mihály von Munkácsy ja <i>Kristus Pilatuksen edessä</i> (1881).....	52
3.3	<i>Kristus Pilatuksen edessä</i> Helsingissä.....	57
3.3.1	Jeesuksen kuvaamisen ongelmallisuus.....	65
3.4	Kansalliset piirteet uskonnollisaiheisissa maalauksissa	69
3.4.1	Fritz von Uhde (1848–1911)	69
3.4.2	Edelfeltin <i>Kristus ja Matalena</i> (1890).....	72
3.4.3	Jean Béraud'n <i>Jeesus ja syntinen nainen</i> (1891) ja Christian Skredsvigin <i>Ihmisen poika</i> (1891).....	77
3.4.4	<i>Kristus ja Matalena</i> julkisuudessa vuonna 1892	80

4	R.W. EKMAN JA RÄISÄLÄN KIRKON ALTTARITAUHU (1873).....	83
4.1	Räisälän <i>Jeesus siunaa lapsia</i> hylätään.....	88
4.2	Arpajaiset, sopimaton tapa rahoittaa alttaritaulun hankintaa.....	92
4.3	Räisälän <i>Jeesus siunaa lapsia</i> hyväksytään.....	95
5	ALEXANDRA FROSTERUS-SÅLTININ ALTTARITAUHU.....	97
5.1	Aiemmin sanottua.....	98
5.2	<i>Ristiltä otto</i> , ensimmäinen taulu alttarille.....	106
5.3	<i>Getsemanet</i>	108
5.4	<i>Jeesus ilmestyy Magdalan Marialle</i> -taulut.....	115
5.5	<i>Jeesus otetaan taivaaseen</i> -taulut.....	129
5.6	<i>Kristuksen kirkastuminen</i> -taulut.....	140
5.7	<i>Tulkaa minun tyköni</i> -taulut.....	154
5.8	<i>Jeesus siunaa lapsia</i> -taulut.....	167
5.9	Alttaritaulut, joiden aihe käytössä vain kerran.....	172
5.10	<i>Ristiinnaulitut</i>	184
5.11	<i>Ylösnousemukset</i>	188
5.12	<i>Paimenten kumarrus</i> -taulut.....	192
5.13	Ikonologisia kysymyksiä.....	194
6	HELSINGIN UUDEN KIRKON ALTTARITAUHUKILPAILU (1891/1892).....	197
6.1	Kilpailun julistus, jury ja arvosteluperusteet.....	198
6.2	Widolfa Engeströ-Ahrenbergin myöhästynyt ehdotus.....	200
6.3	Kilpailun ratkaisu ja sen perustelut.....	203
6.4	Kilpailun jälkipuintia.....	208
6.4.1	Murskaavaa kritiikkiä.....	208
6.4.2	Uusien aiheiden esiinmarssi.....	210
6.4.3	Eero Järnefeltin <i>Venesaarna</i>	213
6.4.3.1	<i>Venesaarnan</i> kansalliset piirteet.....	215
6.4.4	Kansallisten piirteiden vastustus ja puolustus.....	218
6.5	Kaiken jälkeen.....	225
7	VAASAN KIRKON ALTTARITAUHUKOKONAISUUS.....	227
7.1	Edelfeltin <i>Paimenten kumarrus</i> (1894) Vaasan kirkkoon.....	227
7.2	<i>Paimenten kumarrus</i> esillä Helsingissä ja arvosteluissa.....	228
7.3	Vaasan kirkon kolmen maalauksen kokonaisuus.....	233
7.3.1	R.W. Ekmanin <i>Ehtoollinen</i> (1861).....	233
7.3.2	Kolmas taulu alttarille.....	236
7.3.3	Louis Sparren <i>Hautaanlasku</i> voittaa.....	238
7.3.4	Valmis kokonaisuus.....	241
8	ALTTARITAUHUN HANKINTA JYVÄSKYLÄSSÄ.....	244
8.1	Järnefeltin <i>Jeesus ja veteen vajoava Pietari</i> (1892) tilataan ja hylätään.....	245
8.1.1	Kirkkoneuvoston vastentahtoinen tilaus.....	245

8.1.2	Kansallisten piirteiden uhka ja eripura kauppaneuvoksen kanssa	250
8.1.3	<i>Jeesus ja veteen vajoava Pietari</i> hylätään, lehdistö herää	252
8.1.4	Kauppaneuvos Johnsonin puolustus	255
8.1.5	Lopullinen hylkäys kirkonkokouksessa	258
8.1.6	Hylkäyksestä tulee yleisesti tunnettu	259
8.1.7	<i>Kristus ja Mataleena ja Jeesus ja veteen vajoava Pietari</i>	265
8.1.8	Kirkkoherra Schönemanin toiveko ei toteutunut?	267
8.2	<i>Jeesus ja veteen vajoava Pietari</i> esillä Ateneumissa	271
8.2.1	Arvostelut ennen näyttelyä	271
8.2.2	Suitsutusta ja ihmettelyä	273
8.2.3	Jyväskylältä vastataan.....	276
8.2.4	Pilkka jatkuu	280
8.2.5	<i>Suomalaisessa</i> julkaistu puolustus	281
8.2.6	Elis Bergroth muuttaa mielensä	283
8.3	<i>Jeesus ja veteen vajoava Pietari</i> maaseurakunnan kirkkoon	286
8.4	Kaupunkiseurakunnan toinen epäonnistuminen.....	294
8.5	Keuruun uuden kirkon alttaritaulu, ennen Jyväskylän tapahtumia.....	302
8.6	Liedon kirkon alttaritaulu, Jyväskylän tapahtumien jälkeen.....	306
9	IKONOGRAFISIA ONGELMIA	311
9.1	Jeesus ja syntinen nainen vai Jeesus ja avioriksesta tavattu nainen	311
9.2	Thorvaldsenin <i>Kristus</i> ja aihe Tulkaa minun tyköni.....	320
10	YHTEENVETO	325
	SUMMARY	333
	LÄHTEET JA KIRJALLISUUS.....	335
	LIITTEET	350

1 JOHDANTO

1.1 Tutkimuksen tausta ja tutkimustilanne

Tutkimukseni alku palaa 1980-luvulle. Taidehistorian opiskelijana Jyväskylän yliopistossa päädyin tuolloin tekemään pro gradu -tutkielmaani alttaritauluista ja alttaritaulumaalauksesta. Työni *Piirteitä suomalaisessa alttaritaulumaalauksessa 1869–1919* valmistui vuonna 1988.

Tavoitteeni pro gradu -tutkielmassa oli löytää ja kertoa jotain olennaista alttaritaulumaalauksesta Suomessa autonomia-ajan loppupuolella. Työni nimen mukaisesti tulos oli tuolloin pitkälti ääriviivojen hahmottelua varsin laajaan ja aiemmin melko tutkimattomaksi jääneen materiaalin perusteella.

Käytössä oli kuitenkin tuolloin jo varsin kattava tietokanta vuosilta 1800–1919, ja sen pohjalta oli mahdollista tehdä erilaista kvantitatiivista perusselvitystä alttaritaulujen määristä, määrissä tapahtuneista muutoksista, taulujen tekijöistä ja eri aiheiden käytöstä. Osoittautui, että ajanjakson aikana aiheiden käytössä tapahtui 1800-luvun lopussa poikkeuksellista vaihtelua.

Lisensiaatintyöni vuodelta 1994 – *Altтарitaulumaalaus Suomessa 1869–1919. Osa yhtenäiskulttuurin murrosta* – jatkoi jo pro gradu -tutkielmassa esiin nousutta oletusta, että aiheiden käytössä tapahtunut vaihtelu ilmaisisi ja olisi osa yhteiskunnallista muutosta, jossa evankelisluterilainen kirkkomme ”kamppaili” asemansa ja opetuksensa puolesta, ja jossa kamppailussa huipennus tapahtui 1880-luvulla.

Olen aiemmin julkaissut kaksi artikkelia, jotka liittyvät läheisesti käsillä olevaan tutkimukseen. Vuodelta 2002 on *Myrskytuulessa ja ristiallokossa, Eero Järnefelt alttaritaulumaalauksen uudistajana*¹ ja vuodelta 2006 *Antiikkia alttarilla, Antiikin jälkivaikutus Tulkaa minun tyköni -aiheen käyttöä selittäväinä tekijänä suomalaisessa autonomian ajan loppupuolen alttaritaulumaalauksessa*².

Altтарitaulumaalauksesta on valmistunut myös kaksi tohtorinväitöskirjaa, jotka tässä yhteydessä on syytä huomata. Toinen on Pekka Vähäkankaan

¹ Mikola 2002.

² Mikola 2006.

Taide alttarilla: alttaritaulutraditio Suomessa 1918–1945 (1996) ja toinen Heikki Hangan *Kirkkomaalauksen traditio ja muutos 1720–1880, Carl Fredrik Blom murrosajan maalarina* (1997).

Väitöstutkimuksessaan Heikki Hanka selvittää kirkkomaalausta ammatikuntalaitoksen aikaan paneutuen erityisesti Carl Fredrik Blomiin (1791–1855), joka oli hyvin tuottelias ja keskeinen toimija 1800-luvun alkupuolella. Hangan tutkimus luo myös laajan kokonaiskuvan kirkkomaalauksesta 1700-luvulta aina 1800-luvun loppupuolelle antaen näin taustan, jota vasten Blom ja hänen tuotantonsa tulevat selkeästi esiin ja ymmärrettäviksi.

Jo Blomin aikana, 1840-luvulta alkaen, kokonaistilanne kirkkomaalauksessa rupesi muuttumaan. Alttaritaulusta tuli yhä useammin ainoa kirkkointeriöörin kuva, ja alttaritaulujen maalaus päättyi enenevässä määrin taitelijakoulutuksen saaneiden käsiin. Taideinstituutiota edustaneet taiteilijat tulivat ammatikuntalaitosta edustaneiden käsityöläismaalareiden tilalle.³

Pekka Vähäkankaan väitöstutkimus käsittää ajallisesti käytännössä itsenäisen Suomen kaksi ensimmäistä vuosikymmentä, jolloin alttaritaulujen maalaaminen oli jälleen vilkasta kuten myös uskonnollisesta taiteesta käyty keskustelu. Vähäkangas tutkii taiteen asemaa ja roolia kirkon yhteydessä nojaten ajatuksen alttaritaulumaalauksesta evankelis-luterilaisen kirkon ja taideinstituution kohtaamispaikkana.

Vähäkankaan tutkimus selvittää institutionaalisia tekijöitä, jotka muokkasivat uskonnollisen taiteen vuosisataista perinnettä. Esimerkiksi taiteelliselle laadulle annettiin nyt yhä suurempi painoarvo, eikä kopioita enää juuri haluttu alttarille. Usein kävi myös niin, että alttaritaulua ei uuteen kirkkoon hankittu ollenkaan. Näkemykset alttaritaulun aiheesta myös erottivat eri osapuolia. Taiteen vapauden nimissä taiteilijat halusivat päättää myös maalausten sisällöistä, kirkko taas katsoi alttaritaulun aiheen kuuluvan sen harkintaan.⁴

Käsillä oleva tutkimus valottaa edellä mainittujen väitöstutkimusten väliin jäävää aikakautta ja sen alttaritaulumaalausta; aikakautta, jolloin alttaritauluja maalasivat perusteellisen taitelijakoulutuksen saaneet henkilöt ja alttaritaulumaalausta, josta alkoi keskustelu taiteen, uskonnon ja kirkon keskinäisistä suhteista.

Pelkästään alttaritauluista on lopulta tehty maamme taidehistorian piirissä varsin vähän tutkimusta. Tutkimus on suuntautunut vanhempaan uskonnollisaiheiseen taiteeseen – aina keksiajan kirkkomaalauksia myöten. Alttaritauluja maalanneita taiteilijoitamme on toki tutkittu, mutta yleensä alttaritaulut siivutetaan tutkimuksissa varsin vähäisin maininnoin.

Tutkimuksessani tarkasteltavaan aikakauteen liittyy Yrjö Nurkkalan pro gradu -työ, joka keskittyy Eero Järnefeltin maalaukseen *Jeesus ja veteen vajoava Pietari* ja siihen liittyvään lehtikirjoitteluun.⁵ Merkittäväksi perustutkimukseksi on osoittautunut Pirjo Juuselan pro gradu -työ Alexandra Frosterus-Sältinistä (1837–

³ Ks. lähemmin Hanka 1997.

⁴ Ks. lähemmin Vähäkangas 1996.

⁵ Nurkkala 1980.

1916).⁶ Juusela tarkastelee työssään Frosterus-Sältinin koko tuotantoa, mutta luo samalla varsin kattavan katsauksen hänen alttaritauluihinsa. Heikki Hangan pro gradu -työ tarkastelee B.A. Godenhjelmin (1799–1881) kirkollista taidetta.⁷ Godenhjelm oli R.W. Ekmanin (1808–1873) ohessa toinen maamme taiteilija, jonka matkassa vanha käsityöläisperinne lopullisesti alkoi syrjäytyä. Jukka Ervamaa kirjoitti autonomia-ajan alttaritaulumaalauksesta *ARS Suomen taide* -kirjasarjan artikkelissaan. Hän toteaa Ekmanin alttaritaulujen ”etelämaalaisen väriloiston, ihanteellisuuden ja tunteellisuuden” ja pohtii maalausten merkitystä kansan taidemaun kannalta arvellen niiden voineen vaikuttaa ”arvaamattoman paljon”.⁸ Helena Hätösen pro gradu -työn aiheena on Venny Soldan-Brofeldtin (1863–1945) raamatullisaiheinen maalaustaide.⁹

Kirjasarjan *Pinx. Maalaustaide Suomessa* myötä julkaistiin uusia artikkeleita myös alttaritaulumaalauksesta. Niteessä *Suuria kertomuksia* kirkkotaiteen osuuden aloittaa Heikki Hangan ja Hanna Pirisen laaja yleiskatsaus kattaen aikavälin keskiajalta aina 1900-luvun puoliväliin asti.¹⁰ Hangan artikkeli *Ahkerat alttaritaulutaiteilijat* esittelee Godenhjelmin ja Ekmanin tuotantoa, ja heidän matkassaan tapahtuneen murroksen.¹¹ Muita artikkeleita ovat Marja-Leena Huusarin *Felix Frang – alttaritaulumaalari*,¹² Helena Hätösen *Alexandra Frosterus-Sältin*¹³ ja Vähäkankaan *Alvar Cawénin arjen rukoukset*¹⁴.

1.2 Tutkimuksen kohde ja keskeiset kysymykset

Laajasti ottaen tutkimuksen kohde on edelleen sama kuin edellä mainituissa opinnäytteissäni, nimittäin alttaritaulumaalaus Suomessa autonomia-ajan loppupuolella.¹⁵ Tutkimuksen kysymykset ovat kuitenkin uusia. Erityisesti nyt pureudutaan aiempaa lähemmin muutamaan yksittäiseen tapaukseen sekä maalausten ikonografiaan, joiden selvittäminen kirkastaa ja tarkentaa samalla myös kokonaiskuvaa. Vieläkään tutkimuksen kohde ei silti tule perin juurin selviteytyksi, ja monia mielenkiintoisia ja olennaisia kysymyksiä jää edelleen vaille vastausta.

Alttaritaulumaalauksen suuret esikuvat ja taustavaikuttajat, tanskalaiset Bertel Thorvaldsen (1768 tai 1770–1844) ja Carl Bloch (1834–1890) tiedetään varsin yleisesti, mutta heidän lisäksi oli myös unkarilainen Mihály von Munkácsy

⁶ Juusela 1983.

⁷ Hanka 1986.

⁸ Ervamaa 1989. Ervamaa käyttää artikkelissaan Jyväskylän yliopiston taidehistoriaoppiaineen piirissä kerättyä tietokantaa.

⁹ Hätönen 1992.

¹⁰ Hanka & Pirinen 2001.

¹¹ Hanka 2001.

¹² Huusari 2001.

¹³ Hätönen 2001.

¹⁴ Vähäkangas 2001.

¹⁵ Autonomia-aika pitää tässä ymmärtää vain aikamääreenä kuten aiemmissa opinnäytteissäni, sillä on yksinkertaisempaa puhua autonomia-ajan loppupuolesta kuin 1800-luvun lopusta, vuosisadan vaihteesta ja 1900-luvun alusta.

(1844–1900), saksalainen Fritz von Uhde (1848–1911), ranskalainen Jean Béraud (1849–1935) ja norjalainen Christian Skredsvig (1854–1924). Myös aiemmassa taidehistorian kirjoituksessa heidät kyllä mainitaan, mutta tutkimuksessani selvitän nyt kysymystä, miten hyvin heidät tunnettiin aikanaan Suomessa.

Alexandra Frosterus-Såltin (1837–1916) on yleisesti tunnettu ahkerana alttaritaulujen maalaajana. Missään tutkimuksessa hänen alttaritaulutuotantonsa ei ole silti koskaan tarkasteltu kokonaisuudessaan eikä käyty systemaattisesti läpi. Niinpä maalausten ikonografiaan on jäänyt avoimia kysymyksiä, ja arvoituksellista Mustialan alttaritaulua ei kukaan ole aiemmin löytänyt. Samana vuonna valmistuneiden alttaritaulujen keskinäistä järjestystä ei myös ole aiemmin selvitetty. Tutkimuksessani vastaan myös noihin kysymyksiin.

Aivan alttaritaulutuotantonsa lopussa Frosterus-Såltin maalaa muutamia aiheita poiketen niiden aiemmista toteutuksista niin paljon, että on kysyttävä miksi. Herää panofskylaisen perinteen¹⁶ mukainen ikonologinen kysymys, ilmaisiko hän uransa lopulla alttaritauluissaan myös henkilökohtaisia tuntemuksiaan? Tallensiko hän niihin myös omaa kuvaansa?

Erityisesti Frosterus-Såltinin alttaritaulutuotanto ja siihen liittyvä lehti-kirjoittelu ovat herättäneet myös kysymyksen alttaritaulumaalauksen ja ajan taiteen keskinäisestä suhteesta. Tarkasteltiiniko alttaritauluja vain taiteen näkökulmasta? Vai ymmärrettiinkö ne omaan erityiseen paikkaansa tulevana kuvina, joille asetetut toiveet ja vaatimukset olivat sen mukaiset?

Frosterus-Såltinin alttaritaulumaalauksen ja hänen uransa ymmärtäminen edellyttää myös hänen taustansa esiin nostamista. Mikä oli tilanne alttaritaulumaalauksen parissa ennen häntä? Kysymykseen vastaaminen nostaa esiin ennen muita R. W. Ekmanin (1808–1873). Ekmanin koko alttaritaulutuotanto odottaa edelleen perusteellisempää selvitystään, ja tämän tutkimuksen yhteydessä häntä ja hänen alttaritaulujaan tarkastellaan vain siinä määrin, että saadaan käsitys ajasta ennen Frosterus-Såltinia.

Ekmanin matkassa päädytään – ehkä jopa hieman yllättäen – myös esimerkkiin siitä, että alttaritaulun hankinnan yhteydessä saattoi ilmetä mittavaa eripuraa. Miksi Räisälässä riideltiin Ekmanin maalaamasta alttaritaulusta? Vastauksen myötä päädyn tarkastelemaan erimielisyyden syitä myös muilla paikkakunnilla. Kuten Räisälässä, monen alttaritaulun hankintaan liittyi myös seurakuntalaisten vapaaehtoista toimintaa. Järjestettiin erilaisia juhlatilaisuuksia, myyjäisiä ja arpajaisia, mutta usein tuollaiset hankkeet jakoivat seurakuntalaiset eri leireihin. Miten on ymmärrettävissä, että sinänsä hyvässä toiminnassa piili myös riidan siemen?

Riitely ylitse muiden maamme alttaritaulumaalauksen parissa liittyy Eero Järnefeltiin (1863–1937) ja Jyväskylän kaupunkiseurakuntaan, kun seurakunta oli hankkimassa alttaritaulua uuteen kirkkoonsa 1890-luvun alussa. Tapahduma sinänsä on tunnettu, Jyväskylän yliopistossa on muun muassa tehty gradu -tutkielma asiaan liittyen,¹⁷ mutta tapahtumien tarkempi kulku on ai-

¹⁶ Erwin Panofsky (1892–1968), esimerkiksi vuonna 1955 ensi kerran julkaistu Panofskyn artikkeli *Iconography and Iconology: An Introduction to the Study of Renaissance Art*.

¹⁷ Ks. Nurkkala 1980.

emmin jäänyt selvittämättä – Järnefeltiä koskevasta artikkelistani huolimatta myös itseltäni. Tutkimuksessani selvitän, mitä tarkalleen ottaen tapahtui.

Samalla vastaan tutkimukseni kannalta yhteen hyvin merkittävään kysymykseen. Mistä Jyväskylän tapahtumissa perimmältään oli kysymys? Minkä vuoksi Jyväskylän kaupunkiseurakunta hylkäsi tilaamansa Järnefeltin valmiin maalauksen? Hylättiinkö maalaus pelkästään sen tummuuden ja kirkon huonon valaistuksen vuoksi, kuten aikanaan hylkäys virallisesti perusteltiin, ja jos ei, niin mistä oikeastaan oltiin erimielisiä, ja minkä vuoksi? Selvitän myös kysymystä, onko Järnefeltin Keuruun uuteen kirkkoon maalaamalla alttaritaulukokonaisuudella ja Jyväskylän alttaritaulun välillä jokin tapahtumien kulkuun vaikuttanut suhde.

Vastaaminen Jyväskylään liittyviin kysymyksiin toi mukaan Helsingin uuden kirkon alttaritaulun hankinnan, ja sen nimissä järjestetyn kilpailun. On tiedetty, että myös Eero Järnefelt otti osaa siihen. Selvittämättä on kuitenkin ollut, mikä oli Järnefeltin kilpailuluonnos, ja mikä merkitys sillä oli ajan alttaritaulumaalauksessa. Tutkimuksessani osoitan, että tuntematta Järnefeltin *Venesaarna*-kilpailuluonnosta ja sen synnyttämää keskustelua ei Jyväskylän tapahtumia voi ymmärtää.

Helsingin tapahtumat veivät tutkimuksen vuorostaan Vaasaan. Albert Edelfeltin (1854–1905) alttaritaulu Vaasan kirkossa ei olisi nähnyt päivän valoa ilman Helsingissä järjestettyä kilpailua. Vaasan kirkossa ei kuitenkaan ole vain Edelfeltin maalaus, vaan poikkeuksellinen kolmen maalauksen kokonaisuus. Tutkimuksessani selvitän, kuinka kokonaisuus on syntynyt.

Helsingin kilpailu oli myös ponnahduslauta Felix Frang-Pahlamalle (1862–1932), joka nousi kerralla tuntemattomuudesta ahkeraksi alttaritaulujen maalajaaksi. Vielä autonomia-ajan kuluessa hän ehti koristaa 11 maamme kirkkoa maalauksillaan. Kuten Frosterus-Sältinin maalaukset myös hänen tuotantonsa vastaa hyvin kysymykseen, minkälaisia alttaritauluja seurakunnissa mielellä haluttiin.

Yksi tutkimukseni kysymys koskee myös Jyväskylän kaupunkiseurakunnalle alttaritauluksi aiotun, Järnefeltin *Jeesuksen ja veteen vajoavan Pietarin* (1892) ja Edelfeltin *Kristuksen ja Mataleenaan* (1890) suhdetta. Miten maalaukset liittyvät toisiinsa?

Alttaritaulumaalauksesta on noussut esiin vielä kaksi erityistä ikonografista kysymystä. Ovatko kaikki alttaritaulut, joiden aiheeksi mainitaan Jeesus ja syntinen nainen, todella niitä, vai onko niin, että aihe onkin Jeesus ja aviorikoksesta tavattu nainen? Tutkimukseni valottaa myös, kuinka Thorvaldsenin *Kristusta* on käytetty esikuvana tavalla, joka kertoo, että veistoksen alkuperäistä ikonografiaa ei ole tunnettu tai sitten siitä vain ei ole välitetty.

1.3 Tutkimuksen aineisto ja sen haasteet

Tutkimuksen yksi keskeinen aineisto muodostuu maamme luterilaisen kirkon alttaritauluista. Tarkasteltavana ajanjaksona, laskien 1860-luvusta alkaen, alta-

ritauluja on maalattu noin 300, tekijöitä on ollut noin 90 ja maalauksissa käytettyjä eri aiheita noin 30. Kaikkia tarkasteltavan ajanjakson alttaritauluja en ole voinut ottaa mukaan tutkimukseeni – en ole kaikkia nähnyt – ja osa mukana olevistakin on saanut osakseen vain rajallista huomiota. Valinnan tausta-ajatus on, että mukana on kokonaisuuden merkityksellisin osa, jonka avulla myös kokonaisuutta voidaan ymmärtää.

Käsittelen tutkimuksessa noin 130 maalausta, jotka olen myös nähnyt ja kuvannut niiltä osin, kuin ne vielä ovat olemassa. Mukana on myös kaksi metodistikirkkoihin hankittua taulua, jotka tekijänsä kautta liittyvät olennaisesti kokonaisuuteen. Noiden 130 maalauksen takaa löytyy puolestaan vajaa 30 eri tekijää, ja esiin nousevat aiheet kattavat lähes koko tuona aikana käytössä olleen aihevalikoiman.

Olen joutunut tekemään myös rajauksia. Erityisesti näin on Pekka Halosen (1865–1933) kohdalla, jota en tässä tutkimuksessa ole voinut käsitellä hänen alttaritaulutuotantonsa merkittävyyden arvoisella tavalla. Myös monet ulkomaille johtavat polut, jotka erkanevat jo pelkästään Frosterus-Såltinin tuotannosta, on pitänyt jättää kulkematta. Perimmäinen syy tehtyihin ratkaisuihin on yksinkertaisesti ollut tavoitteeni saada väitöskirjatyö päätökseen.

Ajallisesti painopiste tutkimuksessa on 1800-lopussa, erityisesti 1880- ja 1890-luvun tapahtumissa, vaikka esimerkiksi Ekmanin matkassa katse kääntyy välillä 1800-luvun alkupuolelle ja Frosterus-Såltinin alttaritauluissa tullaan 1910-luvulle. Maantieteellinen alue käsittää Oulu-Kajaani-linjan eteläpuolisen Suomen, luovutettu Karjala ja Ahvenanmaa mukaan lukien. Tutkimuksen työstäminen onkin vuosien saatossa kuljettanut minua lukuisiin kirkkoihin, alttarilta alttarille, ja siten tutkimus kuljettaa myös lukijaansa. Tähän viittaa väitöskirjani pääotsikko.

Alttaritaulujen rinnalla toinen osa tutkimusaineistoa on eri arkistojen materiaali. Erityisen tärkeässä osassa ovat olleet seurakuntien arkistot, lähinnä hallinnon asiakirjat – kirkkoneuvostojen ja kirkonkokousten pöytäkirjat – mutta myös kirkonarkistojen muu materiaali. Osa kirkonarkistoista on edelleen seurakunnissa, osa on siirretty maakunta-arkistoihin tai Kansallisarkistoon. Mikkelin maakunta-arkisto on erityisen merkittävä yksittäinen paikka, koska siellä ovat Karjalan lopetettujen seurakuntien arkistot.

Ratkaisevan tärkeä tutkimusaineisto on Kansalliskirjaston digitaalinen sanomalehtiarkisto. Tässä kohden ajan kuluminen on ollut edullista tutkimukselleni. Lopultakin on ollut mahdollista käydä läpi materiaali, jonka tärkeyden olen tiennyt, mutta jonka läpikäyminen nykyisellä tavalla ei aiemmin ole ollut mahdollista. Digitaalinen sanomalehtiarkisto suo tutkijalle ennen näkemättömiä mahdollisuuksia eikä edellytä enää liikkumista, mutta silti voi todeta, että vaivattomaksi ei tutkimus ole senkään myötä muuttunut. Alttaritauluista ja yleensä uskonnollisaiheisesta taiteesta on julkaistu tekstiä hämmästyttävän paljon. On varmasti myös niin, että kaikkea en ole huomannut ja löytänyt, mutta kokonaiskuva tuskin enää muuttuu.

Edelleen tutkimukseni nojaa olennaisesti myös siihen tietokantaan (Liite 3), joka taidehistorian piirissä Jyväskylän yliopistossa vuodesta 1983 alkaen teh-

tiin. Tietoni alttaritaulumaalauksen kokonaiskuvasta, käytetyistä aiheista, yksittäisistä tekijöistä ja heidän teoksistaan perustuu olennaisesti siihen.

Pääasiassa lehtitietojen avulla olen kerännyt alttaritaulujen hintatietoja (Liite 1). Tarkasteltavana aikana rahan arvo muuttui, mutta ei pelkästään heikentyen vaan välillä myös vahvistuen. Pienimmillään arvo oli vuonna 1862 ja suurimmillaan vuonna 1887. Vasta vuoden 1914 jälkeen ensimmäisen maailmansodan myötä tilanne muuttui olennaisesti. Varsin usein esimerkiksi Frosterus-Sältinin yhteydessä alttaritaulun hinnaksi mainitaan 2 000 markkaa. Vuoden 2012 euroissa laskien tuon hintainen taulu maksoi halvimmillaan noin 7 500 euroa (1862) ja kalleimmillaan noin 11 300 euroa (1887).¹⁸

Altтарitaulujen omin silmin näkeminen, niihin tutustuminen ja niiden kuvaaminen on merkinnyt tuhansia ajokilometrejä ja viikkoja matkoilla oloa. Myös arkistotutkimukset ovat vaatineet paljon liikkumista, aikaa ja vieraalla paikkakunnalla oloa, vaikka usein olen toki tehnyt molempia asioita samoilla matkoilla.

1.4 Tutkimuksen metodologia

Tutkimukseni on omiin, kirkoissa ja muuten kentällä tekemiini havaintoihin, arkisto- ja lehdistöaineistoon sekä arkistojen ja julkaisujen kuvamateriaaliin nojaava perustutkimus. Niiden avulla rakennan kertomusta menneisyydestä selvittäen, mitä on tapahtunut ja miten tapahtumat liittyvät toisiinsa. Mahdollisuuksien mukaan yritän eri tilanteissa vastata myös kysymykseen miksi. Olennaista on eri lähteiden vertailu toisiinsa. Esimerkiksi Jyväskylän tapahtumien yhteydessä olen lukenut seurakunnan hallinnon pöytäkirjoja, ajan sanomalehtiä, Järnefeltin kirjeenvaihtoa ja päiväkirjamerkintöjä rinnan, ja verrannut niissä kerrottua keskenään.

Helsingissä, uuden kirkon alttaritaulusta järjestettyyn kilpailuun liittyvä materiaali on poikkeuksellisen laaja ja säilynyt arkistossa. Muun muassa arvostelulautakunnan jäsenten kirjalliset lausunnot ovat tallella. Säilyneiden dokumenttien ja ajan lehtikirjoitusten avulla olen voinut selvittää 1800-luvun lopun tapahtumien kannalta hyvin merkityksellistä alttaritaulun hankintaprosessia.

Lehtikirjoitusten avulla olen muun muassa voinut sijoittaa Frosterus-Sältinin samana vuonna valmistuneet alttaritaulut aikajärjestykseen ja ratkaista arvoituksellisen Mustialan alttaritaulun salaisuuden. Lehtien avulla olen voinut selvittää, että maamme alttaritaulumaalauksen suuret esikuvat ja taustavaikuttajat – tanskalaiset Thorvaldsen ja Bloch, unkarilainen von Munkácsy, saksalainen von Uhde, ranskalainen Béraud ja norjalainen Skredsvig – tunnettiin meillä 1800-luvun lopulla erittäin hyvin.

¹⁸ Suomen virallinen tilasto (SVT): Kuluttajahintaindeksi [verkkojulkaisu]. ISSN=1796-3524.2012, Rahanarvokerroin 1860–2012. Helsinki: Tilastokeskus [viitattu: 15.3.2015]. Saantitapa: http://www.stat.fi/til/khi/2012/khi_2012_2013-01-15_tau_001.html

Pääasiassa lehdistä olen alttaritaulujen hintatietojen lisäksi ottanut tutkimukseen mukaan myös erilaisia muita rahamääriä (sisäänpääsymaksuja, palkkioita jne.), jotta syntyisi käsitys, paljonko ostovoimaltaan omana aikanaan oli monen alttaritaulun hinta 2 000 markkaa.

Lehtikirjoittelun avulla olen selvittänyt myös eri osapuolten – erityisesti kirkollisten ja ei-kirkollisten – käymää ajatustenvaihtoa alttaritaulumaalauksen suurista esikuvista ja heidän taiteestaan. Samoin olen voinut valottaa erilaisia käsityksiä uskonnollisaiheisesta taiteesta yleensä ja usein myös alttaritaulumaalauksesta sinänsä. Edelleen olen lehtien avulla selvittänyt erilaisia ajatuksia alttaritaulumaalauksen suhteesta ajan taiteeseen. Helsingin uuden kirkon alttaritaulukilpailusta säilyneet arkistodokumentit ovat suoneet poikkeuksellisen hienon mahdollisuuden nähdä, mitä eri osapuolet odottivat hyvältä alttaritaululta.

Lehtikirjoitusten avulla olen muodostanut myös ajankuvaa, ja samalla tuonut esiin lehtien sivuilla käydyn ajatustenvaihdon luonnetta. Sivut paljastavat, kuinka kieltä käytettiin välillä ihailtavan taitavasti. Sillä kehuttiin ja nostettiin, mutta sillä myös lyötiin, piikiteltiin ja vinoiltiin. Käytetyn kielen värikyvyys, ilmaisuvoima, sanojen osuvuus sekä kirjoittajien koko laaja tunnekirjo eri sävyissään ovat tarjolla lainauksissa, joita olen tutkimukseen ottanut mukaan. Samoin kirkkoneuvostojen ja kirkonkokousten pöytäkirjat sisältävät paljon erittäin värikästä kielen käyttöä, josta siitäkin pyrin mukaan otetuilla lainauksilla antamaan lukijalle edustavan kuvan.

Erityisesti lehtikirjoitukset ja lehtien tiedot vaativat tutkijalta kuitenkin myös varovaisuutta ja kriittisyyttä. Niitä lukiessa selviää varsin pian, kuinka virheellistä tietoa niissä on saattanut olla. Lisäksi virheellistä tietoa on usein levitetty julkaisemalla pikku uutisia suorina lainoina useissa eri lehdissä. Menneisyyden tapahtumien selvittäminen lehtien varassa edellyttää näin jatkuvaa valppautta ja kriittisyyttä.

Ikonografian kysymysten yhteydessä maalausten näkeminen, niiden katseleminen ja kuvaaminen paikan päällä ovat tuoneet matkassaan monta oivalustusta. Tässä kohden teosten omakohtaisen tuntemisen merkitystä voi tuskin liioitella. Esimerkiksi Frosterus-Såltinin tuotannossa tapahtunut merkittävä maalaustavan ja tyylin muutos tulevat kunnolla ymmärretyiksi vain alkuperäisten töiden äärellä. Kokonaisuuden tuntemisen myötä on vasta ollut mahdollisuus nähdä myös muutos, jonka hän teki uransa lopulla muutamien aiheiden toteutuksissa.

Kristillisen ikonografian osalta olen tukeutunut alan kirjallisuuteen. Vanha klassikko on *Lexikon der christlichen Ikonographie* (2012), mutta sen lisäksi käsissäni ovat olleet myös Peter ja Linda Murrayn *A Dictionary of Christian Art* (2004), Esther Meierin *Handbuch der Heiligen* (2010) ja Sabine Poeschelin *Handbuch der Ikonographie* (2005) sekä näitä hieman vanhempi James Hall'in *Subjects & Symbols in Art* (1995).

Raamatun osalta olen käyttänyt sekä uusinta (käännös 1992/painettu 1992) että kahta sitä vanhempaa suomennosta (1938/1974 ja 1776/1878). Ruotsinkielisestä Raamatusta minulla on ollut käytössä käännösversio (1884/1904), jota käytettiin autonomia-ajan loppupuolella.

1.5 Tutkimuksen kirkko- ja taidehistoriallinen konteksti

Historiankirjoituksessa on olennaista ymmärtää tapahtumat omassa ajassaan ja ympäristössään. Kirkkohistoriallinen konteksti, jossa tutkimuksessa tarkasteltavat asiat paljossa näen, olen mielessäni muodostanut erityisesti Mikko Juvan ”trilogian” avulla. Ilmestymisjärjestyksessä niistä vanhin on hänen väitöskirjansa *Suomen sivistyneistö uskonnollisen vapaamielisyyden murroksessa 1848–1869* (1950). Väitöskirjan jatkoksi ilmestyivät sittemmin *Rajuilman alla. Suomalaisen kahdeksankymmentäluvun synty* (1956) ja *Valtiokirkosta kansankirkoksi* (1960).

Olennaista on kirkon aseman suuri muutos sekä yhteiskunnallisessa että maailmankuvallisessa mielessä. Esimerkiksi opetus ja sosiaalityö, jotka olivat aikanaan kirkon huolehtimia, siirtyivät ajan kuluessa maallisen kunnan hoidettaviksi. Ilmassa oli myös jatkuvasti uusia ja erilaisia ajatuksia. Esimerkiksi uusimman luonnontieteen edustajan Charles Darwinin teos *Lajien synty* (1859, ruotsiksi 1870) toi matkassaan ajatuksia lajien kehittämisestä – viime kädessä ihmisen synnystä ja paikasta maailmassa. Realistinen kirjallisuus ja naisten asema taas puhuttivat erityisesti 1880-luvulla. Ajassa liikkuneista uusista ajatuksista erityisesti se, että Jeesus olisi lopulta ollut vain ihminen, erosi monin tavoin kaikesta siitä, mitä kirkko oli tarjonnut. Kuvaannollisesti kirkon paikka kylän keskeltä muuttui sitä syrjäisemmäksi mitä pidemmälle 1800-luku kului.

Muutokselle oli ominaista, että se alkoi ruotsinkielisen sivistyneistön piiristä 1840-luvulta alkaen. Luonnollisesti kirkon piirissä pyrittiin myös vastustamaan muutosta ja puolustamaan aiempaa asemaa. Kiivaimmilleen ”taisto” kohosi 1880-luvulla. Kuten Juva toteaa, kävi 1880-luvun mittaan selväksi, että ”maailmankatsomuksellinen jännitys kirkon ja vapaamielisen sivistyneistön välillä oli – olennaisesti kasvanut.”¹⁹ Sivistyneistö oli 1880-luvun puoliväliin tultaessa ruvennut vaatimaan yhä suurempaa yksilön vapautta, mutta toisaalta kirkon piirissä oltiin yhä vastentahtoisempia sitä myöntämään.²⁰

Mikko Juva on tutkimuksessaan päätenyt myös näkemykseen, että 1800-luvun lopulla ”uskonnollinen kielteisyys tai välinpitämättömyys oli taiteilijain keskuudessa sääntönä”.²¹ Edelleen hän kirjoittaa, että keväällä 1884 oli Suomessa jo nähtävissä yhteiskunnallinen kahtiajako. ”Toisella puolen olivat liberaalit, kulttuuriaristokraatit, ruotsinmieliset ja kirkonvastustajat, toisella taasen konservatiivit, demokraatit, suomenmieliset ja kirkolliset.”²² Juva kuvaa kokonaistilannetta: ”Kirkko oli astunut taantumuksen leiriin, se oli antautunut edistyksen

¹⁹ Juva 1956, 163.

²⁰ Juva 1960, 154. Alttaritaulumaalauksessa ajankohtaan liittyy poikkeuksellinen keskittyminen kahteen aiheeseen. Tulkaa minun tyköni ja Kristuksen kirkastuminen olivat erityisen suosittuja. Kirkon kamppailu sekä asemansa että oppinsa puolesta korreloi ajallisesti mainittujen kahden aiheen käytön kanssa hyvin selvästi. Olen opinnäytteessäni (Mikola 1994) esittänyt ajatuksen, että tapahtumilla olisi myös syy-seuraussuhde.

²¹ Juva 1956, 19.

²² Juva 1960, 14.

viholliseksi.”²³ Kirkon piirissä ilmeni usein kielteinen suhde, myös ”maalliseen kulttuuriin”, jota vielä jyrkensi papiston sosiaalisessa rakenteessa 1870-luvulta alkaen tapahtunut muutos.²⁴

Eri yhteyksissä Juva luonnehtii tutkimuksissaan lehdet konservatiivisiin ja uudistusmielisiin sen mukaan, kuinka ne suhtautuivat kirkkoa koskeviin muutosvaatimuksiin. Uuden kannattajia olivat *Keski-Suomi*, *Savo* (joihin molempiin liittyy myös Juhani Aho), *Kaiku*, *Helsingfors Dagblad*, *Åbo Tidning*, *Wasa Tidning* ja *Nya Pressen* sekä aikakauslehdet *Valvoja* ja *Finsk Tidskrift*.

Vanhoillisia kirjoituksissaan ja kannanotoissaan olivat puolestaan *Suometar*, jonka jatkokajaksi tuli *Uusi Suometar*, *Savo-Karjala*, *Suomalainen* – joka Juvan mukaan perustettiin ”kirkolle myötämielisten piirien toimesta” vuoden 1888 lopulla nimenomaan vastavoimaksi *Keski-Suomelle*²⁵ – *Suomi*, *Morgonbladet*, jonka jatkokajaksi tuli vuodesta 1884 alkaen *Finland*. Viimeksi mainitusta Juva toteaa, että se ”varsin pian omaksui kannan, jota on vaikea luonnehtia muuksi kuin kirkolliseksi.”²⁶ Lisäksi vuonna 1888 rupesi ilmestymään alusta alkaen selkeän kirkollinen ja tunnustuksellinen aikakauslehti *Vartija*.

Myös kuvataiteiden kannalta tutkimuksessa tarkasteltava ajanjakso oli Euroopassa, ja sen myötä myös Suomessa, suurten murrosten aikaa. Kehitys johti myös meillä siihen, että edes taiteilijakunnan ja taidetta läheltä seuraavien ihmisten keskuudessa ei enää vallinnut taiteesta yksimielisyyttä. Erimielisyyttä ilmeni yhä enemmän. Tässä ei ole tarpeen eikä tarkoituksenmukaista kerrata ja käydä läpi taiteemme historiaa, mutta muutama keskeinen asia, jotka tutkimuksen ymmärtämisen kannalta on hyvä olla mielessä, on syytä mainita.

Ennen 1800-luvun puoliväliä ei juuri voida puhua erityisestä taide-elämästä maassamme. Merkittäviä taidekokoelmia, museoita tai taidenäyttelyitä ei 1800-luvun alun Suomessa ollut. Ammattikuntalaitos säilyi maassamme aina vuoteen 1868 asti, ja ammattikuntalaitoksen aikaan esimerkiksi alttaritaulun maalaaminen oli osa koristemaalausta, ja alttaritaulu syntyi tavallisesti mestarin lupakirjaa tavoitelleen maalarin työnäytteenä. Ammattikuntalaitokseen liittyi alkujaan myös 1830 perustettu Turun piirustuskoulu, jonka ainoana opettajana toimi 15 vuoden ajan Turun maalariammattikunnan oltermanni Carl Gustaf Söderstrand (1800–1862).

Maamme taide-elämän synnyn kannalta ratkaisevaa oli Suomen Taideyhdistyksen perustaminen vuonna 1846. Jo seuraavana vuonna alkoi säännöllisten taidenäyttelyiden järjestäminen. Niiden myötä virisi taiteesta puhuminen ja taidekritiikin kirjoittaminen sanomalehdissä ja taidekokoelmien kerääminen. Pian myös kahdessa yhdistyksen piirustuskoulussa, joista toinen oli alkujaan Turun ammattikuntalaitoksen piirustuskoulu, alkoi taiteen opetus. Taideyhdistyksen onnistumista tehtävässään ilmentää jo vuonna 1864 perustettu Suomen Taiteilijaseura, vaikka sen jäsenistö ei tuolloin muodostunutkaan pelkästään kuvataiteilijoista.

²³ Juva 1956, 164.

²⁴ Juva 1956, 124; Juva 1960, 25.

²⁵ Juva 1960, 57. Juuri *Keski-Suomen* ja *Suomalaisen* sivuilla erityisesti taitettiin peistä, kun kaupunkiseurakunta syksyllä 1892 hylkäsi Järnefeltin maalauksen.

²⁶ Juva 1960, 27.

Taiteen tyylien kannalta oli 1800-luvun alkupuoli uusklassismin ja romantiikan aikaa, jolloin suuret aiheet ja klassiset ihanteet olivat taideteosten hallitsevia piirteitä. Düsseldorfin taideakatemia, jonne suomalaisia hakeutui oppiin vuodesta 1853 alkaen, oli merkittävä romanttisen maisemamaalauksen ja kansanelämänkuvauksen keskus. Jo 1860-luvun kuluessa suomalaisten opiskelupaikaksi alkoi kuitenkin nousta Pariisi, josta 1870-luvun jälkeen tuli ensisijainen paikka ulkomailla suoritetuille opinnoille.

Pariisin myötä klassismin ja romantiikan alkoi syrjäyttää – myös meillä – realismi, jonka piirissä haluttiin kuvata myös tavallisen ihmisen jokapäiväistä elämää, myös sen pahuutta ja rumuutta. Taiteilijoiden katse ja huomio kääntyivät arkipäivän todellisuuteen, usein myös yhteiskunnan erilaisiin epäkohtiin. Kauan vallinnut käsitys taiteesta ihanteellisen kauneuden ja hyvyyden ilmaisijana sai väistyä. Kansojen historiasta, Raamatusta tai antiikin myyteistä ammennettujen aiheiden kukoistusaika oli ohi. Muutos ei ollut kuitenkaan itsestään selvä, vaan merkitsi myös ristiriitaa uusien ajatusten ja vanhojen käsitysten kannattajien välille.

Pian realismin jälkeen uusia ajatuksia tuli yhä enemmän, ja vuosisata päättyi 1890-luvun symbolismin ja syntetismin nimissä, jolloin oli tultu yksilöllisyyden ja omakohtaisten tunteiden luvattuun aikaan. Näkyvän ulkomaailman tarkkailu ja kuvaaminen vaihtuivat oman sisimmän tutkailuun ja ilmaisuun. Samalla myös perinteiset kuvan tekemisen periaatteet vanhanaikaistuivat. Värit eivät enää olleet ilman muuta paikallisvärin asemassa, vaan väriä ruvettiin käyttämään myös sen itsenäisen tunnevaikutuksen nimissä. Uusia ilmaisun käytäntöjä rakennettiin ammentamalla virikkeitä eurooppalaisen kulttuurin ulkopuolelta asti, muun muassa japanilaisista puupiirroksista. Erityisen vaikeaa kuvataiteen piirissä oli luopua kuvan esittävydestä kokonaan. Abstrakti taide näki päivänvalon 1910-luvun kuluessa.

Uusimpien ajatusten kulkeutumista maahamme ilmaisee hyvin kahden merkittävän taiteilijaryhmittymän – Septem (1912), Marraskuu (1916) – synty. Sen myötä kävi selväksi, että edeltäneen vuosisadan lopulla alkanut taiteilijakunnan jakautuminen kansainvälisiin ja kansallisiin jatkoi syvenemistään. Luonnollisesti yhteinen käsitys taiteesta oli yhä kaukaisempi asia. Kun näin kävi itse taiteilijoiden keskuudessa, on selvää, että suurimmalle osalle kansalaisista ajan taide oli vaikeasti käsitettävää tai jopa käsittämätöntä.

Uuden vuosisadan alussa järjestetyt näyttelyt osoittivat myös, millainen eurooppalaisessa taide oli tai oli lähimenneisyydessä ollut. Niinpä vuonna 1901 esiteltiin ranskalaista taidetta, jolloin nähtävillä oli impressionismin ja neoimpressionismin maalauksia. Vuonna 1904 oli esillä ranskalaisen ja belgialaisen taiteen näyttely. Vuoden 1909 alussa oli vuorossa norjalaisen Edvard Munchin (1863–1944) taiteen esittely. Laajempi norjalaisen taiteen näyttely järjestettiin puolestaan keväällä 1911. Talvella 1914 oli mahdollista tutustua saksalaiseen ekspressionismiin, kun taiteilijaryhmä Der Blaue Reiterin töitä oli esillä Strindbergin taidesalongissa.

Yksittäisinä, taiteemme merkityksellisinä teoksina, jotka aikanaan olivat olennaisesti mukana rakentamassa uutta, voi mainita Albert Edelfeltin ulkoil-

mamaalaukseen liittyvän *Lapsen ruumissaaton* (1879), josta hän sai seuraavana vuonna palkinnon – ensimmäisenä suomalaisena – Pariisin Salongissa. Realismin liittyvät Helene Schjerfbeckin (1862–1946) *Pikkusiskoaan ruokkiva poika* (1881), Akseli Gallen-Kallelan (1865–1931) *Akka ja kissa* (1885) ja Eero Järnefeltin *Raatajat rahanalaiset* (*Kaski*) (1893). Symbolismin piiriin kuuluvat Hugo Simbergin monet työt kuten *Talonpoika ja kuolema* (*Sallittu*) (1896). Symbolismin ja japanilaisten puupiirrosten myötävaikutuksella syntyivät Gallen-Kallelan 1890-luvulla maalatut Kalevala-työt kuten *Sammon puolustus* (1895), *Joukahaisen kosto* ja *Lemminkäisen äiti* (1897).

Merkittäviä asioita olivat myös Pariisin vuoden 1900 maailmannäyttelyn Suomen paviljonki ja Juséliuksen mausoleumi Gallen-Kallelan maalaamine freskoineen (jälkimmäiset 1902–1903) sekä vuonna 1907 vihitty Tampereen Johanneksenkirkko, jonka Magnus Enckell (1870–1925) ja Hugo Simberg (1873–1917) koristelivat kohua herättänein maalauksin. Uuden vuosisadan puolella tuli myös ekspressionismi kuvaan mukaan. Hyviä esimerkkejä tästä ovat Juho Mäkelän (1885–1943) *Omakuva* ja *Viinapullo* (*Nature morte*) (1910), Tyko Sallisen (1879–1955) *Pyykkärit* (1911) ja *Kääpiö* (1915).

Kun matka 1800-luvun alun uusklassismista ja romantiikasta halki realismiin ja symbolismin 1900-luvun alun ekspressionismiin oli pitkä, mutkainen ja kivinen jo Euroopassa, niin totta kai se oli kaikkea sitä syrjäisessä Suomessa. Uusia ajatuksia ja käsitteitä oli enemmän kuin kukaan jaksoi sisäistää. Tuollaisessa tilanteessa taiteilija helposti leimautui vanhanaikaiseksi ja joutui syrjään. Alttaritaulumaalaukselle ja alttaritaulumaalarille tuo kaikki oli arvatenkin erityisen merkityksellistä.

2 VANHA IDEALISMI, KAUNEUDEN JA HYVYYDEN IHANNE

2.1 Bertel Thorvaldsen ja *Kristus* (1821)

Tanskalaisen Bertel Thorvaldsenin (1768 tai 1770–1844) *Kristus* vuodelta 1821 on teos, jonka merkitystä suomalaisen alttaritaulumaalauksen kannalta ei voi liioitella. Tämä siitä huolimatta, että Thorvaldsenin *Kristus* on veistos ja alttaritaulut ovat maalauksia. Veistos on jättänyt jälkensä erityisesti *Tulkaa minun tyköni* -aiheisiin alttaritauluihin ja niissä varsinkin maalauksiin, joissa kuvataan ainoastaan Kristusta, mutta myös ryhmäkuvissa Thorvaldsenin veistoksen vaikutus on ilmeinen. Jopa muun aiheisten maalausten yhteydessä voi usein tunnistaa *Kristuksen* läsnäolon. Syytä onkin korostaa, että veistoksen vaikutus ei rajoitu pelkästään nyt käsiteltäviin esimerkkeihin.

Thorvaldsen eli ja työskenteli Roomassa yli neljäkymmentä vuotta vuosina 1797–1838. Vuonna 1821 valmistui savesta muotoiltu *Kristus*. Seuraavana vuonna siitä tehtiin kipsiversio, joka seisoj viisi vuotta koskemattomana Thorvaldsenin ateljeessa. Vuonna 1827 kipsiversion avulla tehtiin muotti, jolla voitiin valmistaa kipsisiä kopioita. Yksi tällainen kopio toimitettiin Kööpenhaminaan ja oli esillä kirkossa, kun Vor Frue Kirke vihittiin kesäkuussa 1829. Carrarassa veistetty marmorinen versio oli lopulta valmis keväällä 1833. Samana vuonna se kuljetettiin Kööpenhaminaan ja saatiin kirkkoon sisälle vielä loppuvuodesta. Lopullisesti veistos oli alttarilla ja vihittiin helluntaina 1839.²⁷

Thorvaldsenin *Kristus* on vaikuttava teos. Kirkon alttarilla seisova kolme ja puoli metriä korkea marmorinen veistos pysähdyttää vielä myös tämän päivän kulkijan. Se on ilmeisesti tunnetuin teos Thorvaldsenin laajasta tuotannosta.

Thorvaldsenin kanssa samaan aikaan työskentelivät Roomassa myös italialainen kuvanveistäjä Antonio Canova (1757–1822) ja ranskalainen maalari Jacques-Louis David (1748–1825), molemmat keskeisiä aikansa ”oikean tyylin”

²⁷ Henschen, 1997 (A), 51-53.

Bertel Thorvaldsen, *Kristus*, 1821/1833.
Vor Frue Kirke, Kööpenhamina.

edustajia eurooppalaisen kuvataiteen historiassa. Sittemmin 1800-luvun mitaan tuosta taiteesta alettiin puhua uusklassismina.

Uusklassismin antiikkiin nojaava ihanteellisuus, pyrkimys täydellisen hyvyyden ja kauneuden kuvaamiseen, on kantava idea myös Thorvaldsenin tuotannossa, myös *Kristuksessa*. Veistoksen muotokieli miellyttää silmää. Teos on helppo kokea kauniina. Samalla *Kristus* on harmoninen myös puhtaan älyllisesti. Ajatus veistoksesta absoluuttisen hyvyyden ja kauneuden ilmauksena ja ajatus Jeesuksesta täysin synnittömänä, ideaalisena, sopivat hyvin yhteen.

Thorvaldsenin veistos oli heti valmistuttuaan menestys, ja taiteilijan kuoleman jälkeen 1800-luvun kuluessa siitä tuli erittäin ihailtu luterilaisen kirkon piirissä. Veistoksesta tehtiin lukuisia kopioita, niin sinkistä ja pronssista kuin kipsistä ja jopa marmorista. On samankokoisia, on puolta pienempiä ja on kolmasosan kokoisia. Pieniä kopioita eri materiaaleista valmistettiin useissa eri tuotantolaitoksissa.²⁸ Thorvaldsen oli onnistunut luomaan ”oikealla tyyllillään” myös ilmeisen ”oikean kuvan” Jeesuksesta.

Mutta tunnettiinko Thorvaldsen ja *Kristus* myös Suomessa? Käsillä olevan tutkimuksen kannalta tämä on olennainen kysymys. Sanomalehtikirjoitusten perusteella voidaan vastata, että tunnettiin, ja hyvin tunnettiinkin, myös 1800-luvun alkupuolella. Jo tuon ajan sanomalehdistä on helppo löytää mainintoja hänestä. Lehdissä kerrotaan hänen olostaan Roomassa ja mitä teosta hän milloinkin valmistelee. Ajankohtaista tietoa oli näin saatavissa myös *Kristuksesta* ja sen yhteyteen veistetyistä apostolien kuvista. Jo keväällä 1823 kerrottiin,

²⁸ Henschen, 1997 (B), 64–67.

ettå ”danske bildhuggaren Thorvaldsen är för närvarande sysselsatt med ett antal Statuers förfärdigande, hwilka skola pryda en kyrka i Köpenhamn.”²⁹

Sanomalehtiä lukeva saattoi lopulta seurata hyvinkin pikkutarkasti Thorvaldsenin tekemisiä, ja syksyllä 1838 saatiin tietää, että Thorvaldsen oli testamentannut Kööpenhaminan kaupungille kaikki omistamansa taideteokset: ”skulpturarbeten, basreliefs, teckningar, kopparstick, litografier, medaljer, gemmer etc. etc.” Testamenttiin sisältyivät myös kaikki mahdolliset tulevat taideteokset, jotka hän ehtisi vielä ennen kuolemaansa tehdä tai hankkia. Ehtona testamenttilahjoitukselle oli, että Kööpenhaminaan perustettaisiin taiteilijan nimeä kantava museo.³⁰

Hieman myöhemmin kerrottiin puolestaan varsin laajasti Thorvaldsenin paluusta kotimaahan. Tapahtuma syyskuun 1838 puolimaissa oli ollut yhtä suurta juhlaa. Loppumatka merellä oli tapahtunut hurraahuutojen saattelemana. Niitä kuului ”fregatti Rotan” ympärillä seilaavista lukuisista veneistä ja laivoista. Kööpenhaminassa juhlinta oli jatkunut monin kunnianosoituksin. ”Så här ännu icke en Dansk man blifvit af sitt folk firad och ärad.”³¹

Kesäkuussa 1839 kerrottiin 8. toukokuuta Vor Frue Kirkessä pidetystä juhlasta, jossa oli kerätty myös varoja tulevaa museota varten. Varsin laajassa artikkelissa valaistaan myös Thorvaldsenin lahjoituksen kokoa. Fregatilla oli taiteilijan matkassa tullut ”60 stora packlådor med skulpturarbeten och andra konststycken.”³² Loppuvuodesta 1842 tiedettiin vielä kertoa, että Italiasta oli jälleen matkalla tanskalainen fregatti. Tuolloin aalloilla seilasi satakunta laatikkoa, joista osa oli kirjoituksen mukaan hyvin suuria. Kaikissa oli Thorvaldsenin töitä, jotka nekin tulivat Thorvaldsen-museoon.³³

Elokuussa 1839 *Borgå Tidning* julkaisi kahden sivun mittaisen elämäkerran kuvanveistäjästä otsikolla ”Thorvaldsen”. Lukija ei voi olla huomaamatta artikkelia, sillä se alkaa etusivulta, eikä sivulla ole mitään muuta.³⁴

Thorvaldsen kuoli yllättäen keväällä 1844. Kaiken edellä mainitun jälkeen on selvää, että asiasta uutisoitiin näyttävästi myös meillä. Sanoilla ”denne samtidens störste Konstnär tillhör ej mer de lefvandes antal” alkaa *Wasa Tidningin* pitkä artikkeli, jossa kerrataan tapahtumien kulkua ja kerrotaan, kuinka tapahtuneeseen oli suhtauduttu Tanskassa. Hänen kuolemansa oli Tanskassa herättänyt paljon enemmän huomiota, surua ja kaipuuta kuin monen kuninkaallisen pois meno, ”och Tidningar af ’alla färger’, hvilka derom berättat, äro försedda med svarta kanter.” Oman tekstin jälkeen lehti vielä julkaisi alkujaan tanskalaisen lehden artikkelin, ja näin asiaa käsiteltiin lopulta runsaan kahden täyden sivun verran.³⁵

Luonnollisesti myös Thorvaldsenin hautajaisista kirjoitettiin. Tapahtumaa verrattiin kuninkaalliseen surujuhlaan. Pääkaupunki oli valmistautunut

²⁹ Strödda Underrättelser. *Finlands Allmänna Tidning* 29.4.1823. HS.

³⁰ Hvarjehanda. *Borgå Tidning* 29.9.1838. HS.

³¹ Thorvaldsens emottagande vid hans hemkomst till Danmark. *Åbo Tidningar* 10.10.1838. HS.

³² Strödda Underrättelser. *Borgå Tidning* 19.6.1839. HS.

³³ Utrikes. *Borgå Tidning* 19.11.1842. Myös *Wasa Tidning* 3.12.1842. HS.

³⁴ Thorvaldsen. *Borgå Tidning* 14.8.1839. HS.

³⁵ Thorvaldsens död. *Wasa Tidning* 27.4.1844. HS.

kansakunnan murheen päivään sulkemalla pörssin, virastojen ja koulujen ovet. Käsityöläisilläkin oli vapaapäivä. Hautajaissaattue lähti kuninkaallisesta Charlottenborgin linnasta, jossa Thorvaldsen oli asunut, ja ”efter två timmar ankomm processionen till Frue-kyrkan (den förnämsta i Köpenhamn, prydd med Christi och de tolf apostlarnes marmorstatyer af Thorvaldsen).”³⁶

Keväällä 1848 *Morgonbladet* julkaisi pitkän artikkelin, jossa esitellään varsin laveasti Thorvaldsenin museota ja sen kokoelmia. Kaikkinensa artikkeli jakautuu kolmeen eri numeroon.³⁷ Seuraavana vuonna julkaisee puolestaan *Ilmarinen* suorastaan jatkokertomuksen Thorvaldsenin elämästä. Artikkelin jatkuu lopulta lehden kahdeksassa eri numerossa.³⁸

Kun Thorvaldsen ja hänen veistoksensa opittiin jo 1800-luvun alkupuolen aikana tuntemaan erittäin hyvin myös meillä, ja kun hyvin suosituksi tulleesta *Kristuksesta* valmistettiin eri materiaaleista monenkokoisia kopioita, oli odotettavissa, että veistos rantautuisi kopiona myös Suomeen. Näin myös tapahtui, ja vaikuttava esimerkki löytyy Loviisan kirkosta.

2.1.1 Loviisan kirkon *Kristus*-kopio

Tuli tuhosi Loviisan kaupunkia heinäkuun alussa 1855 niin pahoin, että myös silloinen kirkko paloi.³⁹ Palon hetkellä kirkossa oli alttaritauluna 1840-luvun alussa, kirkon korjaustöiden yhteydessä lahjoituksena saatu B.A. Godenhjelmin (1799–1881) maalaama *Kirkastus*.⁴⁰ Maalaus ei onneksi palanut kirkon mukana ja on yhä (2006) Loviisan uudessa kirkossa.

Vaikka Godenhjelm oli aikanaan tunnettu ja arvostettu alttaritaulujen maalaja,⁴¹ ei hänen maalauksensa kuitenkaan enää päätynyt uuden kirkon alttarille. Ratkaisevaa ilmeisesti oli, että lääninarkkitehti G.Th. Chiewitz (1815–1862) oli piirtänyt uuden kirkon piirustuksiin alttarille veistoksen, joka viittaa selvästi Thorvaldsenin *Kristukseen*.⁴²

Kipsikopio Thorvaldsenin *Kristuksesta* myös saatiin. Syyskuussa 1865 sanomalehdestä oli luettavissa uutinen, jonka mukaan Loviisassa odoteltiin Kööpenhaminasta kirkon alttarille tilattua alttarikoristetta, ”nemligen en kopia af Thorwaldsens Christus.”⁴³

³⁶ Om Thorwaldsens begrafning berättas från Köpenhamn. *Saima* 2.5.1844. HS.

³⁷ Thorwaldsens Museum. *Morgonbladet* 2., 6. ja 9.3.1848. HS.

³⁸ Danske Bildhuggaren Bertel Thorvaldsen. *Ilmarinen* 24., 27. ja 31.10. sekä 3., 7., 10., 14. ja 17.10.1849. HS.

³⁹ Loviisan srk:n kirkonkokouksen ptk. 8.7.1855, § 1. Loviisan kirkonarkisto, Loviisa.

⁴⁰ Loviisan srk:n kirkonkokouksen ptk. 23.2.1842, § 1. Loviisan kirkonarkisto, Loviisa.

⁴¹ 1850-luvun puolivälin aikoihin Godenhjelm oli maalannut jo 20 alttaritaulua Suomen luterilaisiin kirkkoihin.

⁴² Piirustus on nähtävissä (2006) kehystettynä Loviisan seurakunnan seurakuntakodin seinällä.

⁴³ Lovisa kyrka. *Helsingfors Dagblad* 19.9.1865. HS.

Kristus-kopio, Loviisan kirkko.

Loviisan uuden kirkon piirustuksessa alttarille piirretty Kristus.

Lokakuun alussa voitiin kirkonkokouksessa jo päättää henkilöistä, jotka esittäisivät seurakunnan kiitokset herra kuvernöörille, paroni Walinille "för den Byst han förärat till kyrkan".⁴⁴ Kuvernöörin lahjoitus ei ollut ollenkaan vaatimaton, sillä Loviisan kirkon kipsikopio on alkuperäisen *Kristuksen* kokoluokkaa. Alttarilla oleva teos ei toki ole kokemuksena sitä, mitä on marmorinen veistos Kööpenhaminassa, mutta hyvin vaikuttava on sekin. Näin suuri kipsikopio jäi ilmeisesti myös ainoaksi Suomessa.

Pienempiä kipsikopioita, kaksi kolmasosaa alkuperäisestä, oli sittemmin myynnissä ja saatavissa muun muassa kuvanveistäjä C.E. Sjöstrandilta (1828–1906). Hinnat vaihtelivat materiaalin laadun mukaan 80 markasta 125 markkaan. Ilmoitustekstin mukaan kopiot olisivat alttaritaulun sijasta erityisen sopivia pienempiin kirkkoihin ja rukoushuoneisiin. "Den som sett huru väl en sådan Kristusbild tager sig ut i Lovisa kyrka, skall lätt finna huru lämplig en sådan altarpriodnad är."⁴⁵

Mitään myyntimenestystä ei kirkon alttarille asetettavista *Kristus*-kopioista kuitenkaan tullut, vaikka esimerkiksi Jyväskylän kaupunkiseurakunnassakin sellaista suunniteltiin 1870-luvun lopussa⁴⁶ ja Kaukolassa vielä niinkin myöhään kuin 1910-luvun alussa. Kaukolassa kirkonkokouksen valitsema toimikunta, jonka tehtävänä oli "alttaritauluasias", evästettiin matkaan toiveella, "et-

⁴⁴ Loviisan srk:n kirkonkokouksen ptk. 4.10.1865, § 1. Loviisan kirkonarkisto, Loviisa.

⁴⁵ Wackra gipsafgjutningar af Daneckers berömda Kristusbild. *Folkvännen* 17.10.1887. Myös *Nya Pressen* 19.10.1887. HS.

⁴⁶ Asiasta lähemmin luvussa VIII Alttaritaulun hankinta Jyväskylässä.

tä se etusijassa pitäisi silmällä Thurwaldsenin kipsisen Kristuskuvan hankkimista ennen tauluja – –.”⁴⁷

Myyntimenestyksestä ei voida puhua vielä senkään jälkeen, vaikka myös Vehmaan keskiaikaiseen ja Hangon uuteen kirkkoon hankittiin kipsikopiot *Kristuksesta*. Hangon kirkon alttarilla kopio edelleen (2011) on, mutta Vehmaan kirkossa kipsikopio siirrettiin 1990-luvun restauroinnin yhteydessä pois alttarilta.⁴⁸ Niinpä Thorvaldsenin *Kristuksen* leviäminen maamme kirkkojen alttareille ei lopulta tapahtunut veistoskopioina vaan maalauksina. Varhaisin esimerkki tästä nähtiin Bromarvissa vuonna 1869.

2.1.2 Bromarvin kirkon alttaritaulu

Bromarvin uusi alttaritaulu liittyi kirkon korjauksiin, joiden kustannuksista vastasi yksityinen henkilö. Samalla hän lahjoitti maalauksen. Kirkonkokouksen pöytäkirja tietää, että kaiken takana oleva ”kreivi A. Aminoff” kustansi kuorin ja saarnatuolin maalaustyöt sekä sakastin tapetoinnin ja varusti ”Kyrkan med en ny magnifik altartafla”.⁴⁹

Tuleva alttaritaulu, Ida Silfverbergin (1834–1899) maalaama kuva Thorvaldsenin *Kristuksesta*, oli esillä Taideyhdistyksen vuoden 1865 näyttelyssä, josta *Hufvudstadsbladet* julkaisi pitkän, neljään eri numeroon jaetun arvioinnin. Kirjoittaja mainitsee arvostelussaan myös Silfverbergin maalauksen ja tietää, että se tulee alttaritauluksi Bromarvin kappelikirkkoon. Hän on hyvin selvillä myös maalauksen lähtökohdista. Ylösnoussut Kristus, ”ensam stående figur, uti hwit, fotsid drägt, med utstäckta armar, tydligt erindande om Thorwaldsens bekanta Christus-staty;”⁵⁰

Kirjoittaja ei arvioi sitä millään tavoin tulevana alttaritauluna, vaan ainoastaan yhtenä teoksena näyttelyn muiden teosten joukossa. Arviointi on sävyllään varsin myönteinen. ”– – den syntes wara med mycken pietet och omsorg målåd, såsom man kan wänta af denna konstnärinna.”⁵¹

Maalauksen esikuva kuitenkin unohtui 20 vuodessa ja Thorvaldsenin *Kristus* saattoi olla kirkossa kävijälle enää vain ”joku”. ”Altartaflan är målåd efter något utländskt original – –. Den framställer Kristus öppnande sin famn för alle, som arbeta och äro betungade, ett passande ämne för denna församlings enkla befolkning.”⁵²

Paitsi että matkakertomuksen kirjoittaja ei edellä tunnista maalauksen esikuvaa, on ”’Christus’ efter uppståndelsen” muuttunut Kristukseksi, joka ennen ristiinnaulitsemista kulki ihmisten parissa ja kutsui luokseen kaikkia työtä

⁴⁷ Kaukolan srk:n kirkonkokouksen ptk. 24.4.1911, § 6. KaKA. MMA.

⁴⁸ Molempien seurakuntien osalta kopioiden hankin lienee tapahtunut 1890-luvulla, mutta tarkempi tieto hankinprosesseista toistaiseksi puuttuu.

⁴⁹ Bromarvin srk:n kirkonkokouksen ptk. 13.8.1865, § 2. Bromarvin kirkonarkisto. KA. Bromarvin kirkko alttaritauluineen paloi helmikuun 3. päivän vastaisena yönä 1979.

⁵⁰ Återblick på konstföreningens exposition 1865. *Hufvudstadsbladet* 8.7.1865. Arvostelun aiemmat osat 3.7. ja 4.7., viimeinen osa 12.7.1865. HS.

⁵¹ Ibid.

⁵² Sommarresor i Finland. Bref från en kosthistorisk expedition. --- Femte brefwet. *Hufvudstadsbladet* 8.8.1885. HS.

Ida Silfverberg, *Tulkaa minun tyköni*, 1865. Bromarvin kirkon alttaritaulu.

Kuva: K.K. Meinander, 1909, osa. Historian kuvakoelma, Museovirasto. Kuvan muokkaus tekijän.

Erik Löfgren, *Tulkaa minun tyköni*, 1874. Orimattilan kirkon alttaritaulu.

tekeviä ja raskautettuja. Tähän ikonografiseen kysymykseen palataan lähemmin tuonnempana.⁵³

2.1.3 Orimattilan kirkon alttaritaulu

Seuraavalla 1870-luvulla Thorvaldsenin *Kristus* vaikuttaa Erik Löfgrenin (1825–1884) maalaamassa Orimattilan kirkon alttaritaulussa (1874). Talvelta 1873 on lehtikirjoitus, jossa käsitellään Orimattilan tuolloin yhä varsin uutta kirkkoa. Kirjoittaja toteaa, että kirkossa ei toistaiseksi ole alttaritaulua, mutta ”huhu kertoo, että yksityinen aikoo lahjoittaa taulun, ja raamia varten on jo pidetty arpa-jaisia.”⁵⁴ Saman vuoden syksyllä tulee sitten julkisuuteen tieto, että Löfgren maalaa kahdeksan sylvä korkeaa alttaritaulua, jonka on tilannut kreivi A. Aminoff. Lehti tietää myös, että kuvassa on ”*Frälsaren* sådan han blifvit framställd i Thorwaldsens herrliga och berömda bild.”⁵⁵

Uusi alttaritaulu oli valmis toukokuussa 1874. Ennen Orimattilan kirkkoon viemistä maalaus oli kolmena päivänä esillä yleisölle Ritarihuoneen isossa

⁵³ Ks. luku IX Ikonografisia ongelmia.

⁵⁴ Nimimerkki Kerta Ensimmäinen, Orimattilasta tammikuulla. *Suomalainen Wirallinen Lehti* 4.2.1873. HS.

⁵⁵ Artisten E.J. Löfgren. *Finlands Allmänna Tidning* 8.9.1873. Myös *Wiborgs Tidning* 11.9.1873. HS. Mainittu korkeus ei voi olla oikein.

salissa. Sisäänpääsymaksua perittiin kansankirjaston hyväksi 25 penniä henkilöltä.⁵⁶ Uutta alttaritaulua kävi lopulta katsomassa 539 henkilöä ja kulujen jälkeen Kansankirjaston hyväksi saatiin rahaa 124 markkaa 75 penniä.⁵⁷

Löfgrenin suurikokoinen maalaus sai kiittävät arvostelut. Maalaus oli lehtikirjoituksen mukaan nimenomaan alttaritauluna erinomainen. Se antoi katsojalle ”genast och ovilkorligen en stämning till själafrid och andakt.” Eivätkä maalauksen ansiot rajoitu pelkästään tähän, vaan myös taiteelliset ansiot olivat ilmeiset. ”Färg och belysning stå i en vackraste och enklaste harmoni, teckningen är vårdad och säker, och behandlingen af detaljerna, af de rika draperierna m.m. röjer det artiska ögat, den vana konstnärshanden.”⁵⁸

Maalaus oli kirjoittajan mukaan hyvin onnistunut juuri alttaritauluna, sillä se puhui kieltä, jota myös oppimaton kirkossa kävijä saattoi ymmärtää. ”Denna altartafla är icke blott en sannt kristlig och konstnärlig målning, hon är äfven en sannt folklig, som med makt skall tala till menigheten.” Kirjoituksessa mainitaan vielä, että maalauksen aihe oli lähtöisin Thorvaldsenin maailmankuulusta *Kristuksesta*.⁵⁹

Orimattilan kirkonarkisto on alttaritaulusta varsin niukkasanainen. Vain diaarista löytyy tiedote, joka oli lähetetty *Helsingfors Dagbladiin* ja *Uuteen Suomettareen* julkaistavaksi.⁶⁰ Molemmat lehdet myös julkaisivat sen.⁶¹ Tiedotteessa kerrotaan, että alttaritaulu oli lahjoitus. Selviää myös, että lahjoittaja kreivi Adolf Aminoff oli puolisonsa Sofian kanssa suunnitellut alttaritaulun lahjoitusta jo kirkon vihkimisen aikoihin vuonna 1867, mutta moninaiset esteet olivat siirtäneet suunnitelman toteutumista.⁶²

Kuten Bromarvissa, myös Orimattilassa alttaritaulun hankinta palautuu näin jo 1860-luvulle, ja molempien taulujen takana on sama lahjoittaja. Lahjoitettujen maalausten aiheet tuntuvat viittaavan siihen, että kreivi Aminoff oli ilmeisen mielistynyt Thorvaldsenin *Kristukseen*. Seurakunta oli myös ilmeisen tyytyväinen uuteen alttaritauluun. Tiedotteen mukaan Löfgren oli onnistunut työssään ja maalannut kirkkoon hyvin sopivan alttaritaulun.⁶³

Orimattilan kirkon alttaritaulun Kristus ei ole tarkka kuva, ”kopio”, Thorvaldsenin *Kristuksesta*. Löfgren on tehnyt olennaisia muutoksia muun muassa lisäämällä Jeesukselle pitkän nilkkoihin ulottuvan paidan. Toga on kuitenkin kuvattu miltei laskoksen tarkkuudella Thorvaldsenin veistoksen mukaan.

⁵⁶ Expositon af altartafla. *Finlands Allmänna Tidning* 20.5.1874. Myös *Helsingfors Dagblad*, *Hufvudstadsbladet* ja *Morgonbladet* 21.5.1874; *Uusi Suometar* 22.5.1874. *Suomalainen Wi-rallinen Lehti* 23.5.1874. HS.

⁵⁷ Nimimerkki (F. A. T.), Expositon af E.J.Löfgrens altartafla. *Morgonbladet* 1.6.1874. HS.

⁵⁸ Löfgrens altartafla. *Finlands Allmänna Tidning* 21.5.1874. Myös *Hufvudstadsbladet* 22.5.1874; *Åbo Underrättelser* 27.5.1874; *Hufvudstadsbladet* 28.5.1874. HS.

⁵⁹ Ibid.

⁶⁰ Orimattilan srk:n Diaribok / April 1874, n:o 20. OrKA.

⁶¹ Från Orimattila. *Helsingfors Dagblad* 23.6.1874; *Uusi Suometar* 6.7.1874. Myös *Hufvudstadsbladet* 24.6.1874; *Morgonbladet* 25.6.1874; *Åbo Underrättelser* 27.6.1874. HS. Tarkalleen ottaen sanomalehden teksti ei ole aivan sama mitä diarin.

⁶² Orimattilan srk:n Diaribok / April 1874, n:o 20. OrKA.

⁶³ Ibid.

2.1.4 Pälkjärven kirkon alttaritaulu

Pälkjärven uusi kirkko valmistui 1869,⁶⁴ ja runsaan pari vuoden kuluttua vuoroon tuli alttaritaulun hankinta. Lääninarkkitehti Ferdinand Öhman (1852–1907) oli kirkon piirustuksissa esittänyt alttarille kipsiveistosta.⁶⁵ Rakennuskomitea sai kuitenkin tehtäväksi miettiä ja päättää, ”jos ei alttaritauluksi asetettaisi öljyvärillä maalattua kuvaa sen jo päätetyn kipsikuvan sijaan, jota ei millään tavalla voida saada niin suurta kun tarvis vaatisi.”⁶⁶

Loppusyksyllä 1872 A.E. Arppe⁶⁷ olikin kääntynyt R.W. Ekmanin (1808–1873) puoleen ja kysynyt, ”jos ja millä hinnalla häneltä voitaisiin saada öljyväriin maalattua alttaritaulua.” Vastauksenaan ”hovimaalari” oli luvannut taulun 1 200 markalla, josta kaksisataa olisi pitänyt maksaa ennakkona. Aiheena taulussa olisi ”Wapahtaja Getsemanessa.”⁶⁸

Seurakunta päätyi Ekmanin kannalle, ”koska kukaties, jos nyt jättäisivät sen ottamatta, tämän jälkeen eivät voisi sitä saada samankaltaisen taideniekan kädestä, – –.”⁶⁹ Ekmanin maine ja ansiot vetivät näin puoleensa myös Suomen itäosissa. Hänen alttaritaulujensa taiteellisia ansioita arvostettiin. Hanke ei kuitenkaan koskaan toteutunut, ja ilmeinen syy oli Ekmanin runsaan kolmen kuukauden päästä, helmikuussa 1873 tapahtunut kuolema.⁷⁰

Alttaritaulun hankintaa kuitenkin jatkettiin. Lokakuussa 1875 oli kirkkoneuvoston kokouksessa käsiteltävänä Arppen välittämä tieto, että ”Neiti Ida Silfverberg, joka nykyään kuuluu olevan Pariisissa, ”oli ilmoittanut haluavansa maalata alttaritaulun Pälkjärven kirkkoon. Hinta olisi sama, jo Ekmanin pyytämä 1 200 markkaa. Kokouksessa oli nähtävänä myös Silfverbergin lähettämä luonnos. Yksimielisellä päätöksellä tehtiin tilaus.”⁷¹

On ilmeistä, että Pälkjärven kirkon piirustuksissa alttarille piirretty veistos viittasi myös Thorvaldsenin *Kristukseen* kuten Loviisassa. Piirustukset eivät valitettavasti ole säilyneet, joten niiden avulla asiaa ei voi todentaa. Välillisesti ajatusta kuitenkin tukevat vain muutamaa vuotta aiemmin laaditut Loviisan kirkon piirustukset, joissa lääninarkkitehti Chiewitz oli alttarille piirtänyt selvästi Thorvaldsenin *Kristukseen* viittaavan veistoksen. On luontevaa, että samaan viittasi myös Pälkjärven ”kipsikuva”, joka oli puolestaan lääninarkkitehti Öhmanin ”riitingissä määrätty”⁷².

Kun riittävän suurta kipsikopiota ei saatu, päädyttiin jälleen veistoksen pohjalta tehtyyn maalaukseen. Siinä Thorvaldsenin *Kristus* voitiin kuvata sen kokoisena, että myös kirkon takapenkillä istuva saattoi sen nähdä. Tässä tilan-

⁶⁴ Pälkjärven srk:n kirkonkokouksen ptk. 16.10.1869. PäKA. MMA.

⁶⁵ Pälkjärven srk:n kirkonkokouksen ptk. 10.11.1872. PäKA. MMA.

⁶⁶ Pälkjärven srk:n kirkonkokouksen ptk. 7.1.1872, § 2. PäKA. MMA.

⁶⁷ Senaattori, kemian professori ja Helsingin yliopiston rehtori Adolf Edvard Arppe (1818–1894), joka aateloitiin 1863.

⁶⁸ Pälkjärven srk:n kirkonkokouksen ptk. 10.11.1872. PäKA. MMA.

⁶⁹ Ibid.

⁷⁰ Ekmanista lähemmin luvussa IV R.W. Ekman (1808–1873) ja Räisälän kirkon alttaritaulu (1873).

⁷¹ Pälkjärven srk:n kirkonkokouksen ptk. 31.10.1875. PäKA. MMA.

⁷² Pälkjärven srk:n kirkonkokouksen ptk. 10.11.1872. PäKA. MMA.

Ida Silfverberg, *Tulkaa minun tyköni*, 1875.
Pälkjärven kirkon alttaritaulu.

Arvid Liljelund, *Tulkaa minun tyköni*, 1888.
Jääsken kirkon alttaritaulu.

teessa Silfverberg oli taiteilija paikallaan, sillä juuri hän oli kymmenen vuotta aiemmin maalannut myös Bromarvin seurakunnalle alttaritauluksi tarkan kuvan kuuluisasta veistoksesta.

Pälkjärven kirkon alttaritaulussa Silfverberg ei kuitenkaan kuvaa enää Thorvaldsenin Kristusta tarkkana ”kopiona”. Togan kuvaus on varsin uskollinen esikuvalleen, mutta Löfgrenin tavoin Silfverberg on maalannut Jeesuksen päälle myös pitkän paidan. Maalaus on nykyään (2006) Liperin Viinijärven kirkon alttaritauluna.

2.1.5 Jääsken kirkon alttaritaulu

Arvid Liljelundin (1844–1899) maalaaman Jääsken kirkon alttaritaulun matkassa tullaan jo 1880-luvulle. Uuden taulun hankinta liittyi Jääskessäkin kirkon korjaustöihin. Pitkin 1870-lukua mainitaan yksittäisiä korjaustarpeita ja viimein syksyllä 1878 kirkkoneuvosto teki esityksen perusteellisemmasta kirkon korjauksesta.⁷³ Lokakuun kirkonkokouksessa esitys myös hyväksyttiin.⁷⁴

Alttaritaulun hankinta tuli ajankohtaiseksi neljän vuoden kuluttua, lokakuussa 1882. Kirkonkokouksessa päätettiin kolehdin keruusta eri tilaisuuksissa, ”jotta vähitellen seurakuntaa erittäin rasittamatta saataisiin varoja uuden alttaritaulun ostamista varten – –.”⁷⁵

⁷³ Jääsken srk:n kirkkoneuvoston ptk. 22.9.1878. JäKA. MMA.

⁷⁴ Jääsken srk:n kirkonkokouksen ptk. 12.10.1878, § 3. JäKA. MMA.

⁷⁵ Jääsken srk:n kirkonkokouksen ptk. 21.10.1882, § 9. JäKA. MMA.

Viisi vuotta ehti kulua ennen kuin alttaritaulun tilaaminen tuli lopulta ajankohtaiseksi. Kesällä 1887 pidetyssä kirkonkokouksessa valittiin asian hoitamista varten toimikunta, johon kuuluivat rovasti Holmström, kappalainen Bergström, tohtori Fabritius ja maanviljelijä Pöysti. Taiteilijajäseniä ei siten ollut mukana. Toimikunnan tehtäväksi tuli ”määrätä mitä ainetta j.n.e. taulun tulisi esitellä ja siitä sitten antaa esityksen jollekin maalarille, jolle taulun valmistus uskotaan.”⁷⁶

Jo saman vuoden syyskuussa asiaa käsiteltiin kirkonkokouksessa. Rovasti Holmström oli käynyt Helsingissä ja tavannut Adolf von Beckerin (1831–1909), joka oli neuvonut kääntymään Arvid Liljelundin (1844–1899) puoleen. Von Becker ei ollut ajan puutteeseen vedoten ottanut tehtävää itselleen.⁷⁷ Marianne Koskimies-Envall mainitsee, että tilauksen päätyminen Liljelundille oli hänen pappiystävänsä aikaansaama.⁷⁸

Kokouksen pöytäkirjasta käy myös ilmi, että Liljelund oli jo käynyt Jääskenissä katsomassa kirkkoa ja alttaritaulun paikkaa. Tuolloin hän oli ”esittänyt taulun aineeksi Wapahtajaamme yksinään syntisiä vastaanottavaksi osaksi siinä muodossa, jossa Thorvalsen on Häntä esitelty.” Suunnitelma oli, että Kristus olisi maalauksessa luonnollisen tai luonnollista hieman suuremmissa koossa. Maalauksen hinta ilman kehyksiä olisi 2 000 markkaa. Toimikunta oli suunnitelman hyväksynyt, ja niin teki nyt myös kirkonkokous.⁷⁹

Kristus Jääsken kirkon alttaritaulussa – nykyisin (2005) Imatrankosken kirkon alttarilla Imatralla – on tosiaan vain ”osaksi siinä muodossa, jossa Thorvalsen on Häntä esitelty”. Liljelund on maalauksessaan tehnyt saman ratkaisun kuin Löfgren ja Silfverberg edellisellä vuosikymmenellä, sillä Jeesus on saanut togan lisäksi paidan. Myös toga on kuvattu lähtökohtaansa yksinkertaistaen.

Ennen kirkkoon toimittamista Liljelundin maalaus oli esillä Vaasassa ruotsalaisella lyseolla.⁸⁰ *Wasa Tidning* kirjoitti uudesta alttaritaulusta ennen näyttelyn alkua ja arvioi sitä myönteiseen sävyyn sekä taideteoksena että alttaritauluna. ”Färgerna äro klara och friska, utförandet särdeles jämnt och förtjänstfullt. I sin helhet gör taflan ett fördelaktigt, upplystande intryck och torde godt förfwara sin plats i hwilken kyrka som hällst.”⁸¹

Wasa Tidningin myönteisistä sanoista huolimatta näyttelystä ei tullut suurta menestystä, sillä kävijöitä oli ainoastaan noin 80 henkeä. Rahaa kertyi vain 75 markkaa. Edes hyvään tarkoitukseen – ruotsalaiselle lyseolle – suunnattu näyttelyn tuotto ei ollut saanut ihmisiä liikkeelle. Lehti voi näyttelyn jälkeen vain todeta, että kiinnostus taidetta kohtaan oli Vaasassa vielä melko vähäistä. Kun tilaisuuksia nauttia taiteesta oli paikkakunnalla niin harvoin, olisi lehden mukaan jokaiseen mahdollisuuteen pitänyt tarttua innolla. ”Specielt i detta falla

⁷⁶ Jääsken srk:n kirkonkokouksen ptk. 3.7.1887, § 3. JäKA. MMA.

⁷⁷ Jääsken srk:n kirkonkokouksen ptk. 11.9.1887, § 2. JäKA. MMA.

⁷⁸ Koskimies-Envall 1998, 92.

⁷⁹ Jääsken srk:n kirkonkokouksen ptk. 11.9.1887, § 2. JäKA. MMA.

⁸⁰ Herr A. Liljelunds altartafla. *Wasa Tidning* 6.7.1888. HS.

⁸¹ Literatur och konst. *Wasa Tidning* 12.6.1888. HS.

hade wi wäntat oss ett helt annat resultat. Hr, Liljelunds tafla är nämligen en särdeles tilltalande konstskapelse – –.”⁸²

Paikoillaan Jääsken kirkossa uusi alttaritaulu oli elokuun alussa 1888.⁸³ Ilmeisesti Liljelund oli myös itse paikalla, kun maalaus asetettiin alttarille.⁸⁴

2.1.6 Joensuun / Polvijärven kirkon alttaritaulu

Puheena olevalta 1880-luvulta löytyy vielä yksi lähtökohdiltaan selkeästi Thorvaldsenin *Kristukseen* viittaava maalaus, vaikka nyt toga on jäänyt jo kokonaan pois ja päällä on vain jalkaterien päälle ulottuva pitkähihainen paita. Kyseessä on Sigfrid Keinäsen (1841–1914) alkuaan Joensuun kirkkoon maalaama alttaritaulu vuodelta 1882. Nykyään (2006) maalaus on Polvijärven kirkon alttarilla.

Keinäsen maalaus oli esillä Helsingin ruotsalaisen reaalilyseon käytävällä kesäkuun puolivälissä 1882.⁸⁵ Juhannuksen aikoihin teos oli kuitenkin jo Joensuussa ja paikalleen asettaminen oli käynnissä.⁸⁶ Noin kaksikymmentä vuotta kului, ja seurakunta oli luopumassa koko vanhasta kirkosta tarjoamalla sitä lahjaksi kirkolliselle sisälähetykselle. Vaikka alttaritaulu ei kuulunut suunniteltuun lahjoitukseen, oli Keinäsen maalaus uuden kirkon valmistumisen myötä tullut Joensuussa tiensä päähän.⁸⁷

Vaikka uudessa kirkossa ei ollut alttaritaulua, kävi Keinäsen maalaus tarpeettomaksi syystä, että se ei sopinut uuden kirkon alttarilaitteeseen. Näin ollen loppusyksyn 1903 kirkonkokouksessa päätettäviä asioita olivat vanhan kirkon kohtalo ja sen tarpeettomaksi käynyt irtain omaisuus.⁸⁸ Kirkkoneuvoston esitys oli, että alttaritaulu myytäisiin, vaikka rovasti Piipponen oli ehdottanut sen lahjoittamista Kontiolahden seurakunnalle.⁸⁹ Rovastin esityksestä huolimatta myös kirkonkokouksen päätös oli myydä vanha taulu, ja käyttää näin saadut rahat uuden alttaritaulun hankintaan.⁹⁰

Niinpä sanomalehdestä oli luettavissa ilmoitus ”Alttaritaulu pan”. ”Kun meidän alttaritaulu ei mahdu uudessa kirkossa taulua varten tehtyyn kehykseen, myydään se enimmäen tarjoovalle.

Taulu on suuri, taiteilija Keinäsen maalaama, ja esittää Kristusta kutsuvana syntisiä luokseen. Matt. 11: 28.” Tarjouksia sai lähettää ilmoituksen allekirjoittajalle.⁹¹

⁸² Herr A. Liljelunds altartafla. *Wasa Tidning* 6.7.1888 ja Herr Liljelunds utställning. *Wasa Tidning* 17.6.1888. HS.

⁸³ Uusi alttaritaulu. *Wiipurin Sanomat* 23.8.1888. HS.

⁸⁴ Taidemaalaja Arwid Liljelund. *Aura* 20.7.1888. HS.

⁸⁵ Konstnotis. *Helsingfors Dagblad* 15.6.1882. Myös *Hufvudstadsbladet* ja *Uusi Suometar* 15.6.1882. HS.

⁸⁶ Alttaritaulu. *Karjalatar* 23.6.1882. HS.

⁸⁷ Joensuu gamla kyrka. *Wiborgs Nyheter* 3.9.1903. Myös *Hufvudstadsbladet* 4.9.1903. HS.

⁸⁸ Ilmoitus. *Pohjois-Karjala* 7.11.1903. HS.

⁸⁹ Joensuun luterilaisen seurakunnan kirkkoneuvosto *) päätti kokouksessaan t. k. 3 p:nä ehdottaa seurakunnalle. *Pohjois-Karjala* 7.11.1903. HS.

⁹⁰ Joensuun luterilaisen seurakunnan kirkonkokouksessa viime sunnuntaina päätettiin. *Pohjois-Karjala* 10.11.1903. HS.

⁹¹ Kaup. saarn. N. J. Laamanen, Alttaritaulu kaupan. *Pohjois-Karjala* 26.11.1903. HS.

Sigfrid Keinänen, *Tulkaa minun tyköni*, 1882. Polvijärven kirkon alttaritaulu.

Wilho Sjöström, *Tulkaa minun tyköni*, 1904. Korpilahden kirkon alttaritaulu.

Joulukuun 12. päivä 1903 pidettiin huutokauppa, jossa vanha kirkko myytiin. Myös Keinäsen maalauksen kohtalo oli ratkeamassa. ”Kirkon katto-kruunut huudettiin Polwijärven kirkkoa warten, jonne luultawasti ostetaan alttaritaulukin.”⁹²

2.1.7 Korpilahden kirkon alttaritaulu

Ympyrä sulkeutuu. Edellä oli esillä, että puhtaita ”kopioita” Thorvaldsenin *Kristuksesta* ei Bromarvin jälkeen enää 1800-luvun kuluessa maalattu. Wilho Sjöströmin (1873–1944) maalaamassa Korpilahden kirkon alttaritaulussa vuodelta 1904⁹³ veistos on kuitenkin jälleen nähtävissä hyvin uskollisesti kuvattuna.

Korpilahden seurakunnan arkistosta ei löydy vastauksia alttaritaulun hankintaan liittyviin kysymyksiin. Tiedetään vain, että Sjöström vietti kesää 1904 Korpilahden Mutasen pappilassa pastori F.F. Cawénin vieraana ja sai tuolloin tilauksen alttaritaulusta. Mutasen pappilasta oli tuohon aikaan kipsikopio Thorvaldsenin *Kristuksesta*.⁹⁴ Uusi alttaritaulu oli paikallaan ja ensi kerran seurakuntalaisten nähtävänä loppiaisena 1905. ”Hauskan ja mieltä wistikäwän

⁹² Myyty kirkko. *Suomen Kansa* 21.12.1903. HS.

⁹³ Maalauksessa on signeeraus vasemmalla alhaalla: W. Sjöström. 1904. Maalauksen yhteydessä on mainittu kuitenkin myös vuodet 1905 ja 1906. Hanka 1990, 35–37.

⁹⁴ Hanka 1990, 37, 70.

vaikutuksen tekee tämä kaunis, aiheensa ja työnkin puolesta erittäin onnistunut taulu, – –.”⁹⁵

Uuden alttaritaulun rahoitus oli Korpilahdella varsin pitkä ja monin eri tavoin toteutettu prosessi. Rahan kerääminen oli aloitettu jo syksyllä 1901. Hanketta varten perustettu ompeluseura oli järjestänyt myyjäiset, johon seuran jäsenet olivat ommelleet myytävää. Lehti-ilmoituksessa toivottiin kuitenkin myös muiden tuovan tavaraa tarjolle. Ilmoitus päättyi toivotukseen: ”Tervetuloa huutokauppaan tekemään ostoksia alttaritaulun hyväksi.”⁹⁶

Kirkonkokouksen päätöksellä ompeluseuran rahankeräystä tuettiin myös keräämällä kuusi kolehtia alttaritaulun hyväksi.⁹⁷ Joulukuun 1901 lopussa järjestettiin vielä iltamat, joiden ohjelmassa oli muun muassa ”puhe”, ”runonlausuntoa”, ”kuplettilaulua”, pari näytelmää ja ”nuorison leikkiä”.⁹⁸

Keväällä 1903 oli sanomalehdestä luettavissa, että ompeluseura kokoontuu joka toinen viikko,⁹⁹ ja koulun päätyttyä kansakoululla pidetyt myyjäiset tuottivat noin 180 markkaa.¹⁰⁰ Syksyllä ompeluseura kokoontui jo joka viikko.¹⁰¹ Toukokuussa 1904 järjestettiin jälleen myyjäiset, ja rahaa saatiin nyt 222 markkaa ja 25 penniä.¹⁰²

Syyskuussa 1904 *Suomalainen* tiesi kertoa, että uusi alttaritaulu oli tilattu Sjöströmiltä. Oli aika loppukirille. Tuleviin myyjäisiin liittyen kerrottiin: ”Kun asia on erittäin tärkeä ja koskee koko seurakuntaa, niin ompeluseura toivoo, että yleisö toisi runsaasti muutakin myytävää ja tulisi oikein joukon neuvosta ostamaan tavaraa huutokaupasta.”¹⁰³ Myyjäisistä kertyikin rahaa 173 markkaa, minkä jälkeen ompeluseuran kassassa oli yhteensä noin 1 000. Vielä puuttui kuitenkin noin 900 markkaa.¹⁰⁴

Syksyllä 1904 näytti, että alttaritaulu valmistuisi jouluksi.¹⁰⁵ Niinpä uudet myyjäiset järjestettiin jo vajaan kolmen viikon päästä, tällä kertaa tosin Muuramen puolella. Jälleen sanomalehdessä kuulutettiin ihmisiä osallistumaan, sekä myyjinä että ostajina. ”Maataloustuotteet, joita parhaillaan korjataan, kuten wilja, juurikaswit, hedelmät ja karjarehu, saanewat warmaan kylässämme ostajia, samoin erilaatuiset karjan antimet.”¹⁰⁶

Vielä keväällä 1905, jolloin alttaritaulu oli ollut paikoillaan jo useamman kuukauden ajan, ompeluseura järjesti myyjäiset, joiden tuotto oli 250 markkaa.

⁹⁵ Uusi alttaritaulu. *Suomalainen* 11.1.1905. Asiasta uutisoi myös *Hufvudstadsbladet* 13.1.1905, *Uusi Suometar* 1.2.1905 ja *Aamulehti* 2.2.1905. HS.

⁹⁶ Altтарitaulu Korpilahden kirkkoon. *Suomalainen* 21.10.1901. Myös *Uusi Suometar* 23.10.1901. HS.

⁹⁷ Kirkonkokouksessa Korpilahdella t. k. 10 p. käsiteltiin seuraavat asiat. *Suomalainen* 20.11.1901. HS.

⁹⁸ Huveja. *Suomalainen* 23.12.1901. HS.

⁹⁹ Ahkeria naisia. *Uusi Suometar* 4.3.1903. HS.

¹⁰⁰ Altтарitaulu. *Suomalainen* 22.5.1903. HS.

¹⁰¹ Ompeluseurat. *Suomalainen* 27.11.1903. HS.

¹⁰² Myyjäiset. *Uusi Suometar* 21.5.1904. HS.

¹⁰³ Tärkeä asia. *Suomalainen* 26.9.1904. HS.

¹⁰⁴ Myyjäiset. *Suomalainen* 7.10.1904. Myös *Helsingin Sanomat* 13.10.1904. HS.

¹⁰⁵ Altтарitaulu. *Uusi Suometar* 9.10.1904. Myös *Suomalainen* 10.10.1904. HS.

¹⁰⁶ Ilmoituksia. Syysmyyjäiset. *Suomalainen* 12.10.1904. HS.

Tuolloin rahaa oli kertynyt yhteensä noin 1 500 markkaa.¹⁰⁷ Ainakin vielä seuraavana syksynä pidettiin myyjäiset, joiden tuotto jäi tosin varsin vaatimattomaan 92 markkaan.¹⁰⁸

Korpilahden tapahtumat kertovat hyvin, kuinka kovan takana uuden alttaritaulun saaminen saattoi maaseudun seurakunnassa olla. Näin, vaikka myös taiteilija saattoi tulla vastaan lupaamalla maalauksen mahdollisimman edullisesti, kuten Sjöström oli lehtitiedon mukaan tehnyt.¹⁰⁹

2.2 Carl Bloch

2.2.1 Hörupin kirkon *Tulkaa minun tyköni* (1875)

Bertel Thorvaldsenin ohella myös tanskalainen Carl Bloch (1834–1890) on jättänyt pysyvät jälkensä suomalaiseen alttaritaulumaalaukseen. Erityisen merkityksellinen tässä yhteydessä on Blochin *Tulkaa minun tyköni* vuodelta 1875. Maalaus on Etelä-Ruotsissa olevan Hörupin kirkon alttaritauluna. On ilmeistä, että kaikessa ihanteellisuudessaan Blochin Kristus-kuva levitti edelleen Thorvaldsenin *Kristuksen* vaikutusta uskonnollisaiheisessa taiteessa.

Kuten Thorvaldsen, myös Bloch ja hänen taiteensa tunnettiin aikanaan meilläkin hyvin. Bloch nousee sanomalehtikirjoituksissa esiin jo 1860-luvun kuluessa. Kun vuonna 1865 Kööpenhaminassa oli esillä Blochin maalaus *Prometheuksen vapautus*, tuli teos näyttelyn yhteydessä erityisen huomatuksi. Bloch sai suorastaan ylistäviä sanoja osakseen, ja tuota suitsutusta julkaistiin myös Suomessa. ”Köpenhamn har i denna tid att wisa ett arbete, som icke af någon hitresande bör försummas. Det är en kolossal öljemålning af vår landsman Carl Bloch, – -. Den ofantliga duken framställer ett jätteämne: ’Prometheus’ befrielse’.¹¹⁰

Sanomalehtikirjoituksessa mitkään sanat eivät näytä olleen liian suuria hieman yli 30-vuotiaan taiteilijan maalauksen äärellä. Teos nostettiin Charlottenborgin linnassa esillä olleiden töiden yläpuolelle, ja sen nähtiin jättävän varjoonsa jopa kaiken aiemman tanskalaisen taiteen. Taiteilijan nimi taas olisi tästä eteenpäin yksi Tanskan tunnetuimpia ja arvostetuimpia.¹¹¹

Maalaus tulee meillä varsin pian huomatuksi ja tunnetuksi. Jo keväällä 1876 mainitsee sanomalehti *Helsingfors Dagblad* edellisen vuoden Euroopan taidetta tarkastelevassa artikkelissaan, että teos on ollut esillä Tukholmassa.¹¹² Saman vuoden kesällä lehti ilmoitti julkaisusta, joka sisältää muun muassa puupiirroksen ”af Karl Blochs bekanta altartafla ’Christus consolator’.”¹¹³

¹⁰⁷ Ompeluseuran myyjäiset. *Suomalainen* 24.5.1905. Myös *Mikkelin Sanomat* 27.5.1905. HS.

¹⁰⁸ Pieniä tietoja. *Mikkelin Sanomat* 7.10.1905. HS.

¹⁰⁹ Alttaritaulu. *Helsingin Sanomat* 13.10.1904. HS.

¹¹⁰ Ett utmärkt konstverk. *Hufvudstadsbladet* 13.5.1865. HS.

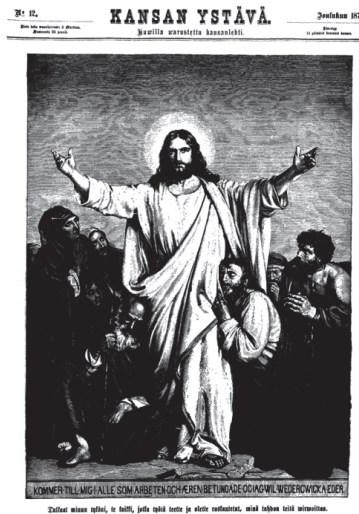
¹¹¹ Ibid.

¹¹² Blick på Europas konst 1875. *Helsingfors Dagblad* 4.4.1876. HS.

¹¹³ Tidskrifter. *Helsingfors Dagblad* 21.8.1876. HS.

Carl Bloch, *Tulkaa minun tyköni*, 1875. Hörupin kirkon alttaritaulu.

Kuva Hörupin kirkon alttaritaulusta. *Kansan Ystävä* 15.12.1877. HS.

Myös vuoden 1877 lopulla Hörupin kirkon alttaritaulu oli Suomessa näyttävästi esillä. Aikakauslehti *Kansan Ystävä* julkaisi joulukuun numerossaan koko ensimmäisen sivun täyttävän kuvan Blochin maalauksesta.¹¹⁴ Kun vielä kävi niin, että samassa numerossa kerrottiin lehden ilmestymisen päättymisestä, on ilmeistä, että juuri tuon uutisen ohessa myös Blochin teos sai maassamme poikkeuksellista huomiota osakseen. Samalla kun muut sanomalehdet kertoivat *Kansan Ystävä*n kohtalosta, mainitsivat ne myös lopetetun lehden viime numeroon painetut kuvat.¹¹⁵ Näin tieto Blochin maalauksesta levisi viimeistään nyt laajalle.

Jouluksi 1878 ilmestyi puolestaan joululehti *Bethlehems stjerna, Julblad för ung och gammal*, ja sanomalehtitiedon mukaan julkaisun kahdesta kuvasta toinen oli Hörupin kirkon alttaritaulusta.¹¹⁶ Joululehti ilmestyi myös seuraavana vuonna ja kuva Hörupin kirkon alttaritaulusta oli jälleen mukana. *Åbo Underrättelser* kertoo julkaisun sisällöstä ja sen tarjoamasta kahdesta hienosta, lehden sivun kokoisesta kuvasta. Toinen oli Blochin tunnetusta maalauksesta "Christus consolator".¹¹⁷

Tultaessa 1880-luvulle voi sanomalehden kirjeenvaihtaja jo esittää suorastaan retorisen kysymyksen. "Hvem känner icke namnet Carl Bloch, hvem har

¹¹⁴ *Kansan Ystävä* 15.12.1877. HS.

¹¹⁵ Upphörd finsk illustrerad tidning. *Helsingfors Dagblad*; *Kansan Ystävä* n:o 12. *Uusi Suometar* 19.12.1877. Myös *Suomalainen Wirallinen Lehti* ja *Åbo Underrättelser* 20.12.1877; *Ilmarinen* ja *Sanomia Turusta* 22.12.1877; *Pohjois-Suomi* 29.12.1877. HS.

¹¹⁶ *Jultidning. Hufvudstadsbladet* 14.12.1878. Myös *Hufvudstadsbladet* 15.12.1878. HS.

¹¹⁷ *Litteratur. Åbo Underrättelser* 14.12.1879. HS.

ej sett – åtminstone i fotografi – en efterbildning af hans 'Christus consolator?'"
Lainaus on tekstistä, jossa tarkastellaan Kööpenhaminassa keväällä 1882 järjestettyä taidenäyttelyä.¹¹⁸

Vuoden 1887 alussa julkaisi puolestaan *Kyläkirjaston Kuvalehti* etusivullaan sivua hallitsevan kuvan Hörupin kirkon alttaritaulusta. Kuvaan liittyvä teksti alkaa sanoin "kuwa, minkä tässä lukioillemme annamme ja jolla lehtemme alkaa 10:nnen vuosikertansa, ei pitkiä selityksiä kaipaa."¹¹⁹

Vielä vuoden 1890 lopussa, *Turun Lehden* tilaajille jaettavassa kuvalehdessä *Suomi Kuvalehti Kansalle*, oli etusivulla suurikokoinen kuva Hörupin kirkon alttaritaulusta, "josta hänen [Bloch] nimensä tuli kuuluisaksi hengellisen taidemaalauksen alalla". Lehti toteaa edelleen, että "moneen kirkkoon on hankittu alttaritaulu, joka on jäljennös tästä taulusta, ja moneen kuwalehteen, - - , on otettu puupiiirros tästä mestariteoksesta."¹²⁰

Siihen, että kuva julkaistiin vielä kerran, saattoi tuolloin vaikuttaa myös Blochin kuolema 22. helmikuuta 1890, mikä huomattiin tietenkin myös meillä. Osa kirjoituksista oli vain lyhyitä mainintoja tapahtuneesta, mutta oli myös pidempiä muistokirjoituksia, joissa käytiin läpi taiteilijan elämä keskeisimpine taideteoksineen.¹²¹

2.2.1.1 Heinjoen kirkon alttaritaulu

Maaliskuussa 1881 oli *Helsingfors Dagbladissa* ilmoitus: "En af Fru W. Ahrenberg, för Heinjoki kyrka bestäld altartafla exponeras den 11, 12 och 13 dennes kl. 12–2 Bergmansgatan n:o 19."¹²² Blochin *Tulkaa minun tyköni* oli tullut taustavaikuttajaksi maamme alttaritaulumaalaukseen.

Helsingfors Dagbladin mukaan Heinjoen kirkon uutta alttaritaulua oli käyty katsomassa varsin paljon, eikä ollut epäilystäkään, etteikö taulu tulisi olemaan todellinen kaunistus seurakunnan uudessa kirkossa. Maalaus on "en kopia efter den danske målaren C. Blochs i norden kända 'Christus consolator'."¹²³

Heinjoen kirkon alttaritaulu oli Widolfa Engeström-Ahrenbergin (1845–1914) ensimmäinen. Se, että juuri hän sai maalauksen tehdäkseen, liittyi läheisesti hänen puolisoonsa, arkkitehti Johan Jakob (Jac.) Ahrenbergiin (1847–1914), joka suunnitteli Heinjoen uuden kirkon. Valitettavasti maalaus on menetetty.

Uuden alttaritaulun hankinta palautui Heinjoella syksyyn 1875, jolloin piispa seurakuntaa tarkastaessaan katsoi uuden kirkon tarpeelliseksi. Niinpä kirkkoneuvosto kokoontui kesäkuussa 1876 valmistelemaan esitystä tulevalle kirkonkokoukselle, jonka päätökseksi puolestaan tuli, että uusi kirkko rakennetaan, jos rahoitus järjestyy.¹²⁴ Huhtikuussa 1877 tehtiin kirkonkokouksessa yk-

¹¹⁸ Alba Ödegård, Konstutställningen i Köpenhamn. (Bref till H:fors Dagblad). *Helsingfors Dagblad* 1.5.1882. HS.

¹¹⁹ Kristus Wapahtaja. *Kyläkirjaston Kuvalehti* nro 1 sivu 1, 1.1.1887. HS.

¹²⁰ Kristus Wapahtaja. *Suomi Kuvalehti Kansalle* nro 24 sivu 1, 30.12.1890. HS.

¹²¹ Karl Bloch †. *Nya Pressen* 25.2.1890. Myös *Hufvudstadsbladet* 26.2.1890; *Åbo Tidning* ja *Åbo Underrättelser* 27.2.1890; *Åbo Underrättelser* 3.3.1890 HS.

¹²² *Helsingfors Dagblad* 11.3.1881. Myös 13.3.1881 ja *Uusi Suometar* 14.3.1881. HS.

¹²³ Altartafla, målad af fru W. Ahrenberg. *Helsingfors Dagblad* 24.3.1881. Myös *Wiborgs Tidning* 26.3.1881. HS.

¹²⁴ Heinjoen srk:n kirkonkokouksen ptk. 10.6.1876, § 1, ptk. 25.6.1876, § 1. HeKA. MMA.

Widolfa Engeström-Ahrenberg, *Tulkaa minun työni*, 1881. Heinoen kirkon alttaritaulu.

Kuva: Etelä-Karjalan museo, Lappeenranta.

simielinen päätös, että kirkon piirustusten suunnittelusta ja kustannusarvion laskemisesta tehdään sopimus arkkitehti Ahrenbergin kanssa.¹²⁵ Elokuussa 1880 rakennusjohtokunnan kokouksessa päätettiin edelleen hankkia myös uusi alttaritaulu arkkitehti Ahrenbergilta, joka oli luvannut tehdä sen 800 markalla.¹²⁶

Alttaritaulun lopullinen hinta nousi kuitenkin tästä. Kesältä 1881 on rakennusjohtokunnan pöytäkirjassa nimittäin maininta, että ”alttaritaulusta on Tekiä vaatinut ja saanut [ja saanut rivin päällä] 100 mark lisää koska hän tulee tänne sitä fernissaamaan ja paikalle panemaan; mutta tähän ei komitea sanonut voivansa myöntyä, joka siis jääpi puheenjohtajan ja tekiän keskuudeksi.” Tämän jälkeen pöytäkirjassa on vielä lause: ”eli oikeastaan puheenjohtajan vahingoksi”.¹²⁷

Maininta ”puheenjohtajan vahingosta” on ilmeisesti lisätty pöytäkirjaan myöhemmin kuin pykälän muu teksti, koska kirjoitusjälki on olennaisesti ohuempi ja vaaleampi. Sama koskee myös rivin päälle kirjoitettuja sanoja ”ja saanut”. Syntyy käsitys, että puheenjohtaja eli kirkkoherra oli sopinut tuosta sadan markan lisäkorvauksesta, mutta rakennusjohtokunta ei suostunut siihen ja näin kirkkoherra joutui lopulta maksamaan rahat omasta pussistaan. Ilmeisesti hän kirjasi tapahtuneen jälkikäteen pöytäkirjaan.

¹²⁵ Heinoen srk:n kirkkokokouksen ptk. 22.4.1877, § 1. HeKA. MMA.

¹²⁶ Heinoen srk:n kirkonrakennusjohtokunnan ptk. 9.8.1880, § 2. HeKA. MMA

¹²⁷ Heinoen srk:n kirkonrakennusjohtokunnan ptk. 2.7.1881, § 4. HeKA. MMA

Alexandra Frosterus-Sältin, *Tulkaa minun tyköni*, 1891. Hämeenkosken kirkon alttaritaulu.

Arthur Heickell, *Tulkaa minun tyköni*, 1912. Sodankylän kirkon alttaritaulu.

Pienestä erimielisyydestä huolimatta uuden alttaritaulun hankinta sujui hyvin. Elokuun lopussa 1881 sanomalehti *Wiborgs Tidning* kertoo kirkon loppu-
tarkastuksesta. Myös alttaritaulu mainitaan. Nyt esiin nousee myös Widolfa
Engeström-Ahrenberg, jota ei kirkon eri asiakirjoissa jostain syystä mainita. Ku-
ten maalauksen ollessa esillä Helsingissä, vasta valmis maalaus todetaan rouva
Ahrenbergin maalaamaksi. Uusi alttaritaulu todetaan jälleen Blochin kuuluisan
maalauksen kopioksi, ja monin tavoin onnistuneeksi. ”Den lilla kyrkans största
prydnad är dock den vackra altartaflan, – -. Taflan, – -, är af en förträfflig färg
verkan, som ännu mera förhöjes genom den i mörka trä toner och guld dekore-
rade ramen.”¹²⁸

2.2.1.2 Muita Hörupin alttaritaulun toisintoja

Tultaessa 1890-luvulle vuoroon tulevat Alexandra Frosterus-Sältinin (1837–1916)
maalaamat kaksi toisintoa Hörupin kirkon alttaritaulusta.¹²⁹ Aivan kirjaimelli-
sesti ottaen ei voida puhua kopioista, sillä alkuperäiseen maalaukseen verrattu-
na on Frosterus-Sältin molemmissa kuvissaan muuttanut Jeesuksen ympärillä
olevien ihmisten vaatetuksen värejä. Silmiinpistävintä muutos on etualan Jee-
sukseen nojaavien miesfiguurien osalta.

¹²⁸ *Wiborgs Tidning* 30.8.1881. Myös *Finlands Allmänna Tidning* 1.9.1881; *Morgonbladet* ja
Åbo Underrättelser 2.9.1881; *Wasa Framåt* 3.9.1881. HS.

¹²⁹ Alexandra Frosterus-Sältinia ja hänen alttaritaulutuotantoaan kokonaisuudessaan
tarkastellaan tuonnempana luvussa V Alexandra Frosterus-Sältinin (1837–1916) altta-
ritaulut.

Victor Westerholm, *Tulkaa minun tyköni*, 1887.
1887. Lumparlandin kirkon alttaritaulu.

Väriytyksen eroista huolimatta sekä Hämeenkosken (1891) että Sipoon (1892) maalausten esikuva tiedettiin hyvin myös omana aikanaan. "Taulu on rouwa Sältinin maalaama jäljennös tuosta Blochin mainiosta maalauksesta, joka esittää lausetta: Tulkaa minun tyköni kaikki, jotka työtä teette, ja olette raskautetut, minä tahdon teitä wirwoittaa."¹³⁰ *Åbo Tidning* tietää puolestaan Sipoon kirkon alttaritaulusta: "Taflan framställer 'Kristus Consolator' efter den danska målaren Carl Blocks bekanta tafla öfver samma ämne, (...)."¹³¹

Sittemmin 1910-luvulla Arthur Heickell (1873–1958) maalasi kaksi alttaritaulua Blochin teoksen pohjalta. Toinen tuli Sodankylän (1912), toinen Sievin (1913) kirkon alttarille. Nekin ovat sommittelun ja figuurien osalta varsin tarkkoja kopioita Hörupin kirkon alttaritaulusta, mutta väreissä on jälleen tapahtunut muutoksia. Jeesuksen toga ja Jeesukseen nojaavien miesfiguurien vaatteiden väri eroaa Blochin maalauksen vastaavista väreistä. Sodankylän maalauksessa myös Jeesuksen pään ja hiusten muoto poikkeavat alkuperäisestä.

2.2.1.3 Lumparlandin kirkon alttaritaulu

Blochin *Tulkaa minun tyköni* on jättänyt jälkensä 1880-luvulla myös Lumparlandin kirkon alttarille, vaikka Victor Westerholmin (1860–1919) maalauksessa vuodelta 1887 siitä on kuvattu vain Jeesus. Omintakeista on myös maalauksen maisema. Ja olennainen muutos on tietenkin togan väri. Westerholm on maa-

¹³⁰ Arwokas lahja Kosken kirkolle. *Päivälehti* 26.6.1891. Myös *Sanomia Turusta* 27.6.1891; *Uusi Suometar* 28.6.1891; *Åbo Tidning* ja *Åbo Underrättelser* 29.6.1891; *Aura* 30.6.1891; *Tampereen Sanomat* 1.7.1891; *Lappeenrannan Uutiset* 2.7.1891; *Aura* 3.7.1891. HS.

¹³¹ En altartafla. *Åbo Tidning* 19.6.1892. HS.

lannut sen punaiseksi. Muuten Jeesuksen kuva noudattaa osin hyvinkin pikkutarkasti esikuvaansa.

Sanomalehtien pohjalta syntyy käsitys, että Lumparlandin kirkon uusi alttaritaulu ei aikanaan juuri saanut huomiota osakseen. Westerholmin saama tilaus toki mainitaan pikku ilmoituksella,¹³² mutta muuten siitä ei kirjoiteta.

Melkein hiljaisuudella sivuuttaa maalauksen myös Aimo Reitala tutkimuksessaan Westerholmista. Hän kertoo maalauksen taustat viitaten sekä Thorvaldseniin että Blochiin. Lopulta hän myös perustelee maalauksen mukana oloa tutkimuksessa. ”Westerholm on aivan oikein jättänyt signeerauksensa pois taulusta, eikä teos ansaitsisi tässä huomiota, ellei se tyyllisesti jälleen merkitsisi askelta eteenpäin.” ”Taivas on sininen, ja pehmeästi käsitelty maisema edustaa tasaisessa valoisuudessaan ja ilmavuudessaan jo miltei valomaalausta.”¹³³

Kaikkinensa Reitalan kirjoituksesta jää mielikuva alttaritaulun varsin vähäisestä arvostuksesta, mikä hyvin kuvastaa maamme taidehistorian kirjoitusta 1960-luvulla. Westerholmin *Tulkaa minun tyköni* tulee tutkimuksessa arvioidua ennen muuta uniikkina, oman aikansa taideteoksena, ei niinkään alttaritauluna, jolla aina on myös muu kuin esteettinen merkitys. Pelkästään esteettisestä näkökulmasta se ei voinut kohota kovin korkealla Westerholmin tuotannossa.

2.2.2 Frederiksborgin linnankirkon kuninkaallisen kappelin maalaukset (1860-luvulta alkaen)

On selvää, että Carl Blochin muutkin maalaukset – Hörupin kirkon alttaritaulun lisäksi – ovat vaikuttaneet maamme alttaritaulumaalaukseen. Klassisen selkeässä muotokielessään yhdistettynä romantiikkaan vivahtavaan tunteellisuuteen ne selvästi olivat aikanaan sitä, mitä uskonnolliselta taiteelta odotettiin.

Blochin yhteydessä onkin huomattava paitsi hänen alttaritaulunsa, erityisesti Frederiksborgin kirkon kuninkaallisen kappelin seinämaalaukset, yhteensä 23 kuvaa Jeesuksen elämästä, Marian ilmestyksestä Kristuksen ylösnousemukseen.¹³⁴ Keväällä 1885 *Finlands Allmänna Tidning* tiesi kertoa, että Blochin urakka linnankirkon maalausten parissa alkoi olla valmis. Lehden mukaan hän oli maalannut kuvia aina vuodesta 1866 asti, ja viimeisin oli maalaus Jeesus siunaamassa lapsia.¹³⁵

Eri kirjoituksissa linnankirkon maalaukset saavat yleensä varsin myönteistä arvostusta. Jo kesällä 1877 *Morgonbladetin* kirjeenvaihtaja kirjoitti Kööpenhaminasta ja kertoi Frederiksborgin linnasta, sen kirkosta ja Blochin ”erinomaisista” maalauksista.¹³⁶ Nimimerkki A. Ö. kirjoitti matkakirjeessään keväällä 1882 linnasta ja päättyy laajassa kirjoituksessaan viimein myös linnan kirkkoon. Kuninkaallisen kammion jokainen yksittäinen maalaus on hänen mielestään

¹³² Alttaritaulun tilaus. *Sanomia Turusta* 21.1.1887. Myös *Åbo Underrättelser* 19.2.1887; *Åbo Tidning*, *Helsingfors Dagblad* ja *Nya Pressen* 20.2.1887; *Wasa Tidning* 22.2.1887. HS.

¹³³ Reitala 1967, 117.

¹³⁴ Ks. panoraama kappelista <http://www.360-foto.dk/carlbloch/> Viitattu 17.2.2015.

¹³⁵ Professor Carl Bloch. *Finlands Allmänna Tidning* 27.3.1885. HS.

¹³⁶ Skolmötet i Köpenhamn I. *Morgonbladet* 21.8.1877. HS.

Näkymä kuninkaallisesta kappelista, Frederiksborgin linnankirkko.

huomattava taideteos.¹³⁷ Nimimerkki X. kirjoitti puolestaan vuoden 1883 pohjoismaisen taidenäyttelyn esittelyssään: "Karl Bloch on tunnettu nimi ja se, joka esimerkiksi on nähnyt hänen taulunsa Fredriksborgin linnan-kirkossa, ei suinkaan unhoita häntä koskaan."¹³⁸

Kesällä 1890, kun Carl Bloch oli jo poissa, kirjoitti nimimerkki Bris. Kööpenhaminan taidenäyttelystä. Modernismi ja taiteen uudet tuulet työnsivät syrjään jo vanhempaa taidetta ja sen edustajia, mutta Bloch piti edelleen pintansa. "Af de omkring 250 utställare som i år framträd i Charlottenborg är det dock *en* som alla prisa, *en* som tyckas vara i allas smak, *en* för hvilken hvarenda en blottad hufvudet. Det är – – Professor Carl Bloch."¹³⁹

Mihin teokseen ja kuinka paljon Blochin tuotanto heijastuu maamme alttaritaulumaalauksessa, on kuitenkin kysymys, johon ei tyhjentävästi voi vastata pelkästään kuvien varassa. Syytä on olla myös varovainen, sillä ylinäkemisen vaara on aina olemassa. Esimerkeiksi mahdollisesta ja ilmeisestä Blochin taiteen vaikutuksesta voidaan tähän ottaa Adolf von Beckerin (1831–1909) kaksi maalausta, Lemun ja Kalajoen kirkkojen alttaritaulut.

2.2.2.1 Lemun kirkon alttaritaulu

Adolf von Beckerin (1831–1909) ensimmäinen alttaritaulu, Lemun kirkon *Ylös-nousemus*, on vuodelta 1880.¹⁴⁰ Kesällä 1880 *Hufvudstadsbladet* uutisoi von Beckerin olevan Pariisissa ja työstävän siellä Kristuksen ylös-nousemusta kuvaavaa maalausta, josta tulisi alttaritaulu Lemun kirkkoon.¹⁴¹ Uutinen julkais-

¹³⁷ Nimimerkki A. Ö. [Rosalba Maria Cederman], Bref från Danmark. *Åbo Underrättelser* 2.5.1882. HS.

¹³⁸ Nimimerkki X. [Emil Nervander], Kirje Köpenhaminasta. *Uusi Suometar* 31.7.1883. HS.

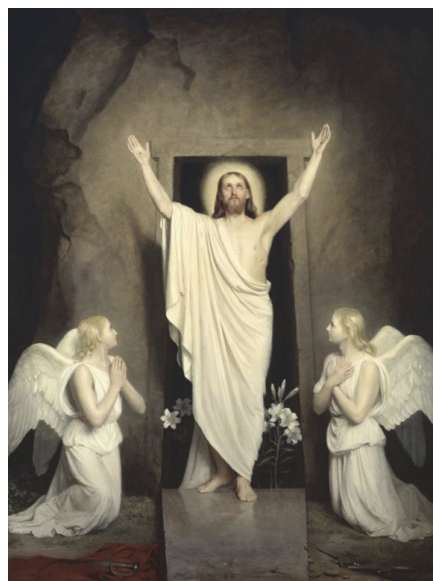
¹³⁹ Nimimerkki Bris., Den köpenhamnska salongen. *Nya Pressen* 14.6.1890. HS.

¹⁴⁰ Maalaus ei ole enää (2009) alttarilla vaan ripustettuna kirkon pohjoisseinälle.

¹⁴¹ Konstnotiser. *Hufvudstadsbladet* 18.7.1880. HS.

Adolf von Becker, *Ylösnousemus*, 1880. Lemun kirkon alttaritaulu.

Carl Bloch, *Ylösnousemus*. Fredriksborgin linnan kirkon kuninkaallinen kammio.
Kuva: Ks. viite 151.

tiin tämän jälkeen useassa sanomalehdessä.¹⁴² Marraskuun alussa tuli tieto, että von Becker asettaa maalaamansa alttaritaulun esille Ritarihuoneelle, jonne hän järjestää näyttelyn uusimmista tauluistaan.¹⁴³ Näyttely oli avoinna 11.–21. marraskuuta, ja sisäänpääsymaksu oli 50 penniä.¹⁴⁴

Näyttelyn avauduttua siitä luonnollisesti myös kirjoitettiin, eikä Lemun kirkon uusi alttaritaulu jäänyt huomaamatta. *Hufvudstadsbladetin* varsin pitkästä, kahdelle palstalle jatkuvasta kirjoituksesta noin puolet käsittelee *Ylösnousemusta*. Yksi syy kiinnostukseen oli, että alttaritaulu merkitsi von Beckerin tuotannossa uutta aluevaltausta, mitä ei ollut aiemmin nähty. Lehden mukaan von Becker tunnettiin genremaalarina, ja näin ollen ”historiallis-uskonnollinen” maalaus ei olisi hänen alaansa.¹⁴⁵

Von Beckerin *Ylösnousemus* osoittautuu lehden mukaan kuitenkin lopulta maalaukseksi, ”som i det hela öfverraskat oss och öfverträffat hwad wi wäntat, såwäl genom den sjelfständiga uppfattningen af ämnet, som genom den

¹⁴² *Helsingfors Dagblad*, *Helsingfors*, *Morgonbladet* ja *Åbo Underrättelser* 19.7.1880; *Östra Finland* 21.7.1880. HS.

¹⁴³ Målaren professor A. v. Becker. *Finlands Allmänna Tidning* 2.11.1880. Myös *Morgonbladet* ja *Åbo Underrättelser* 3.11.1880. HS.

¹⁴⁴ Professor A. von Becker. *Finlands Allmänna Tidning*; Prof. A. v. Beckers tafwelexposition. *Hufvudstadsbladet* 10.11.1880. Avautuvasta näyttelystä kertoivat lyhyesti myös *Uusi Suometar* ja *Åbo Underrättelser* 10.11.1880; *Morgonbladet* ja *Suomalainen Wirallinen Leti* 11.11.1880. HS.

¹⁴⁵ Prof. A. von Becer. *Hufvudstadsbladet* 16.11.1880. Arvostelu lyhennettynä myös *Åbo Underrättelser* 17.11.1880. HS.

egendomliga, mäktiga kolorit, hwadmed han förstått att omgifwa den mysteriösa scenen.”¹⁴⁶

Monipuolisen kehumisen jälkeen *Hufvudstadsbladet* hyväksyy myös maalauksen puutteet, kuten esitystavan perinteestä poikkeamisen. Lehti huomauttaa, että von Beckerin maalauksessa Kristus vain astuu ulos haudastaan, eikä kohoa kohden taivasta, kuten tapahtuma yleensä on kuvattu. Maalaus on kirjoituksen mukaan kuitenkin uskollinen kirjallisille lähtökohdilleen ja yksi parhaisista alttaritauluista maamme kirkoissa.¹⁴⁷

Näyttelyn kuluessa sanomalehti *Helsingfors* kirjoitti von Beckerin näyttelyssä riittäneen kävijöitä. Keskeinen syy oli ilmeisesti Lemun kirkon tuleva alttaritaulu. ” – det är denna målning, som lockat publiken till riddarhuset.”¹⁴⁸

Myös sanomalehti *Morgonbladet* julkaisi pitkän arvostelun von Beckerin näyttelystä. Suurin osa kirjoituksesta käsittelee *Ylösousemusta*. Maalaus on kirjoituksen mukaan kaikin puolin mitä onnistunein, ja sen tekninen puoli saa pelkästään kiitosta, ja tekijän piirustus- että maalaustaitoa arvostetaan. ”Denna målning är onekligen en af de allrabest utförda altartaflor, som vårt lands kyrkor hafva att uppvisa.”¹⁴⁹

Vaikka Lemun kirkon alttaritaulun yhteydessä ei sanomalehtikirjoituksissa mainita Carl Blochia – muita taiteilijoita¹⁵⁰ kyllä – tulee Blochin *Ylösousemus*¹⁵¹ Frederiksborgin linnankirkon kuninkaallisessa kappelissa vääjäämättä mieleen, kun katselee von Beckerin teosta. Maalausten välillä on toki paljon eroja, mutta yhtäläisyydet erityisesti hauta-aukon pielissä, kallioseinämän muodossa ja enkelin asennossa kuvan vasemmassa reunassa huomaa helposti. Myös vaate Kristuksen päällä tuntuu viittaavan Blochin linnankirkon maalaukseen.

Kristuksen ylösousemus on kuitenkin ollut erittäin paljon käytetty aihe eri vuosisatoina Euroopan taiteessa. Vaikutteita on otettu ristiin rastiin, ja täydellä varmuudella voi hyvin harvoin pelkästään kuvien varassa sanoa paljoakaan siitä, kuka on kenenkin takana ja kuinka paljon. Tämä on syytä pitää mielessä tarkasteltaessa von Beckerin *Ylösousemusta* Lemun kirkossa, vaikka siinä on yksittäisiä kohtia, jotka ovat yhteneväiset Blochin maalauksen kanssa.

2.2.2.2 Kalajoen kirkon alttaritaulu

Adolf von Beckerin toinen *Ylösousemus* vuodelta 1888 hankittiin Kalajoen kirkkoon, jonne vielä 1870-luvun puolella oli ilmeisesti aiottu kipsikopiota Thorvaldsenin *Kristuksesta*. Pieni uutinen sanomalehdessä nimittäin kertoo, että

¹⁴⁶ Ibid.

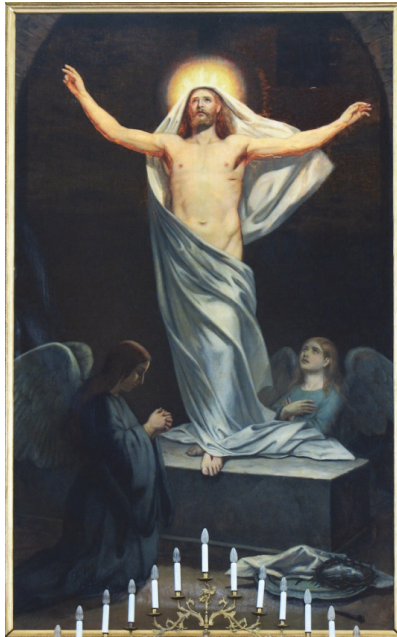
¹⁴⁷ Ibid.

¹⁴⁸ Bildande konst. *Helsingfors* 22.11.1880. HS.

¹⁴⁹ Prof. A. von Beckers exposition i riddarhuset. *Morgonbladet* 30.11.1880. HS.

¹⁵⁰ Fra Angelico (Guido di Pietro, k. 1455), italialainen, dominikaanimunkki, tunnettu erityisesti Firenzen San Marcon luostarin uskonnollisaiheisista maalauksistaan. *Hufvudstadsbladet* 16.11.1880. Ribera, uskonnollisaiheisista maalauksistaan tunnettu espanjalainen José de Ribera (1591–1652). *Helsingfors* 22.11.1880. Antokolski, venäläinen kuvanveistäjä Mark Antokolski (1843–1902), jonka realistinen Kristus-veistos on vuodelta 1876. *Morgonbladet* 30.11.1880. HS.

¹⁵¹ Kuva: <http://www.carlbloch.org/> Viitattu: 19.3.2015.

Adolf von Becker, *Ylösnousemus*, 1888. Kalajoen kirkon alttaritaulu.

Carl Bloch, *Ylösnousemus*, 1883. P. Jaakobin kirkon alttaritaulu. Kööpenhamina.
Kuva: Ks. viite 160.

seurakuntalaiset "ovat uuden kirkkonsa kuoriin alttaritaulun sijaan aikoneet pystyttää kipsistä tehyn Kristuksen kuwan."¹⁵²

Kipsikopio-ajatus ei Kalajoellakaan toteutunut ja sanomalehtikirjoittelun mukaan alttaritaulun hankinnassa ilmeni muitakin mutkia. Oli suoranaista eripuraa. Tammikuun lopussa 1883 *Oulun Lehti* julkaisi kirjoituksen, jossa perättiin syytä hidasteluun. Miksi alttaritaulua ei hankita, kysytään kirjoituksessa, sillä rahan puutteesta ei voinut olla kysymys, koska rahaa oli arpajaisilla saatu kaasaan jo 2 000 markkaa, ja seurakunta oli luvannut mahdollisesti sen yli tarvittavan osan. Mitään ei kuitenkaan ollut tehty, "vaikka Kirkossa käydessä joka sunnuntai alttarin paljas seinä kyllin muistuttaa asiaan kuuluwia henkilöitä."¹⁵³

Syksyllä 1884 asiaa ihmetteli nimimerkki K. A. L. matkakertomuksessaan. Hänkin kysyy, miksi taulua ei hankita, kirkko kun oli vihitty käyttöönsä jo vuonna 1880. Kymmenkunta vuotta aiemmin oli "kunnan naisyhdistys" pitänyt arpajaiset, joiden tuotto oli talletettu pankkiin kasvamaan korkoa. Kirkon valmistuttua oli kirkonkokouksessa yksimielisesti päätetty käyttää tuolloin jo 3 000 markkaan kasvanut summa uuden alttaritaulun hankintaan ja kokous oli myöntänyt vielä tuhat markkaa lisää. Asiasta oli myös kirjoitettu "taiteilija A. Edelfeltille", ja häneltä oli saatu vastaus, että rahat riittäisivät. "Eipä siis muuta kuin tehdä tilaus." "Wälttämättä täytyy kysyä: Miksikä ei osteta alttaritaulua

¹⁵² Kalajokiset. *Pohjois-Suomi* 10.11.1877. Myös *Uusi Suometar* 19.11.1877, *Suomalainen Wi-rallinen Lehti* 22.11.1877, *Tapio* 24.11.1877, *Sanomia Turusta* 28.11.1877. HS.

¹⁵³ Nimimerkki P. w., Kalajoelta. *Oulun Lehti* 31.1.1883. HS.

koska tarkoitukseen koottuja varoja löytyy riittämään asti? Miksikä niitä silloin vielä kasvatetaan, kun ei mikään tarve sitä enää waadi?”¹⁵⁴

Vasta talvella 1887 tulee sanomalehdissä vastaan tieto, että Kalajoella alttaritaulun hankinta etenee. Aiheeksi ilmoitetaan tulevan Kristuksen kirkastus, ja vaikka kirjoituksessa ei suoraan mainita von Beckeriä, vaan puhutaan ”kuuluisasta taiteilijasta”, häneen viitataan selvästi.¹⁵⁵ Hieman myöhemmin keväällä tuli julkisuuteen tieto, että Adolf von Becker on saanut tilauksen Kalajoen seurakunnalta. ”Ämnet för taflan blir Kristi förklarar.”¹⁵⁶ Loppukesällä 1887 viimein selviää maalauksen oikea aihe. Alttaritaulu ”tulee esittämään Kristuksen ylösnousemista”.¹⁵⁷

Heinäkuussa 1888 tietää sanomalehti *Helsingfors Dagblad*, että Kalajoen kirkon uusi alttaritaulu on von Beckerin ateljeessa valmiina. Lyhyehkö teksti sisältää tiiviin kuvauksen maalauksen sisällöstä ja pitää sitä ainutkertaisena: ”taflan liknar icke någon annan med samma så bekanta ämne.”¹⁵⁸ Lokakuun 14. päivä uusi alttaritaulu oli kirkossa ”ensi kerran nähtävänä” ja maalaus ”tekee vieläkin wihättävämmän näköseksi uhkean kirkon”.¹⁵⁹

Von Beckerin Kalajoen kirkkoon maalaaman *Ylösnousemuksen* yhteydessä ei ole viittauksia mihinkään tiettyyn esikuvaan tai taiteilijaan. Päinvastoin mainitaan laajalti, että maalaus ei muistuta mitään muuta Kristuksen ylösnousemusta kuvaavaa teosta. Silti tämäkin alttaritaulu näyttäisi saaneen vaikutteita Blochin maalauksista. Tällä kertaa tosin Frederiksborgin linnankirkon ulkopuolelta eli Blochin Kööpenhaminan P. Jaakobin kirkkoon vuonna 1883 maalaamasta *Ylösnousemuksesta*¹⁶⁰.

Kaikesta erilaisuudestaan huolimatta maalausten enkelihahmoissa on myös paljon samaa. Paitsi itse sommittelu, ovat enkelien asennot, erityisesti käsien osalta, yhteneväiset. Myös Kristuksen jalkojen ja pään asennossa, katseen suunnassa, pään yli kulkevassa vaatteessa ja varsinkin sädekehässä Kristuksen pään ympärillä, on selvää samanlaisuutta.

Lemun kirkon alttaritaulussa kuvan alaosassa on vielä säikähtäneitä vartiosotilaita, mutta Kalajoen kirkon alttaritaulussa maassa alhaalla on orjantappurakruunu ja kolme naulaa. Kerrontatapa on muuttunut: kaikki kuvassa ei enää liity pelkästään tapahtumahetkeen, vaan osa esineistä viittaa menneeseen, aiempiin tapahtumiin. Samanlainen kerronnan periaate on myös Blochilla. Von

¹⁵⁴ Nimimerkki K. A. L. [Kasimir Leino, oik. Kasimir Lönnbohm], Muistiinpanoja matkoiltani pohjoisessa. *Suupohjan Työmies* 30.10.1884. HS.

¹⁵⁵ Nimimerkki H. [Jac. Ahrenberg], Krönika. *Åbo Underrättelser* 23.2.1887. HS.

¹⁵⁶ Altartafla. *Helsingfors Dagblad* 5.4.1887. Myös *Finland*, *Åbo Tidning* ja *Åbo Underrättelser* 6.4.1887; *Wasa Tidning* 8.4.1887; *Finlands Allmänna Tidning* 13.4.1887. HS.

¹⁵⁷ Kaksi uutta alttaritaulua. *Uusi Suometar* 18.8.1887. Myös *Suomalainen Wirallinen Lehti* 19.8.1887; *Lounas*, *Sanomia Turusta* ja *Wiipurin Sanomat* 20.8.1887; *Oulun Lehti* ja *Waa-san Lehti* 24.8.1887. HS.

¹⁵⁸ Prof. Ad. Von Becker. *Helsingfors Dagblad* 13.7.1888. Myös *Finland* ja *Nya Pressen* 14.7.1888. HS. Teksti julkaistiin myös suomenkielisenä. ”Taulu ei ole yhdenkään muun samaa aihetta esittävän kaltainen.” *Uusi alttaritaulu Kalajoen kirkkoon*. *Uusi Suometar* 14.7.1888. Myös *Päivän Uutiset* 15.7.1888; *Tampereen Sanomat* 16.7.1888; *Hämäläinen*, *Oulun Ilmoituslehti* ja *Waa-san Lehti* 18.7.1888; *Suomalainen Wirallinen Lehti* 24.7.1888. HS.

¹⁵⁹ Kalajoen kirkossa. *Kaiku* 3.11.1888. HS.

¹⁶⁰ Kuva: <http://www.carlbloch.org/> Viitattu 19.3.2015.

Becker viittaa nauloilla ja orjantappurakruunulla ylösnousemusta edeltäneisiin Kristuksen kärsimykseen ja ristinkuolemaan. Blochin maalauksissa taas maassa on aseita, jotka kertovat, että haudalla on hetkeä aiemmin ollut vartiosotilaita.

Kuvien perusteella on siis perusteltua tulkita, että von Beckerillä on ollut Blochin *Ylösnousemukset* mielessään maalatessaan alttaritaulua Kalajoen kirkkoon. Mutta pelkästään kuvien varassa siitä ei voi olla tietenkään täyttä varmuutta.

Joka tapauksessa on varmaa, että myös Blochin P. Jaakobin kirkkoon maalama alttaritaulu tunnettiin meillä. Maalaus oli valmistuttuaan esillä Kööpenhaminassa järjestetyssä pohjoismaisessa taidenäyttelyssä kesällä 1883. Sanomalehti *Helsingfors Dagblad* julkaisi kirjeenvaihtajansa näyttelyarvostelun, jossa teos saa osakseen varsin mairittelevia sanoja. Kirjoittajan mielestä Vapahtajan hahmo ikään kuin loistaa valoa. ”Ingen annan nu lefvande dansk målare har ens närmel-sevis sådan förmåga, som professor Bloch att behandla bibliska ämnen.”¹⁶¹ *Nya Pressenin* kirjeenvaihtaja ylistää puolestaan, että Blochin maalama suuri alttaritaulu osoittaa, mitä hän osaa.¹⁶²

¹⁶¹ Nimimerkki V. Ö., Nordiska konstutställningen i Köpenhamn. *Helsingfors Dagblad* 26.7.1883. HS.

¹⁶² Sigurd Müller, Den nordiska konstutställningen i Köpenhamn. *Nya Pressen* 31.7.1883. HS.

3 UUSI REALISMI JA KANSALLISET PIIRTEET

3.1 Realismi Lemun kirkon alttaritaulussa

Seuraavassa alaluvussa tarkastellaan unkarilaista Mihály von Munkácsya (1844–1900) ja hänen kuuluisaa maalaustaan *Kristus Pilatuksen edessä* (1881). Tuolloin esiin nousee, että teos synnytti myös Suomessa erittäin vilkkaan ja laajan keskustelun realismin sopivuudesta uskonnollisaiheiseen taiteeseen. Keskustelu ei meillä kuitenkaan alkanut vasta von Munkácsyn ja hänen maalauksensa myötä. Ajatuksia aiheesta vaihdettiin jo ainakin Lemun kirkon alttaritaulun yhteydessä, kun se loppusyksystä 1880 oli yleisön nähtävillä Ritarihuoneella.

Adolf von Becker on opittu tuntemaan maamme taidehistoriassa paljossa juuri realismin varhaisena edustajana. Realistiksi hänet miellettiin myös marraskuussa 1880, jolloin hänen ensimmäinen alttaritaulunsa oli esillä. Von Beckerin mieltäminen realismin edustajaksi herätti myös epäilyn hänen mahdollisuksistaan onnistua alttaritaulun maalaamisessa. Keskustelua von Beckerin *Ylösnousemuksesta* käytiin näin meillä jo siinä vaiheessa, kun von Munkácsy vasta työsti Pariisissa maalaustaan *Jeesus Pilatuksen edessä*.

Hufvudstadsbladetin julkaisemassa arvostelussa kirjoittaja kertoo kuinka epäillen hän etukäteen suhtautui von Beckerin ”pyhän aiheen” toteutukseen. Hän oli vakuuttunut, että von Becker ei voi tyydyttävällä tavalla onnistua tehtävässään. Vakuuttuneisuuttaan kirjoittaja perustelee toisaalta aikansa yleisillä uskonnollisilla näkemyksillä erityisesti Ranskassa, ”i Renans fädernäsland”, ja toisaalta realistisella taiteella, jonka edustajaksi hän katsoo von Beckerin kokonaan kuuluvan.¹⁶³

Kirjoittaja kertoo edelleen myös tuntemuksistaan von Beckerin *Ylösnousemuksen* edessä. Katsoessaan Kristuksen kuvaa hän joutui saman vastenmielisen tunteen valtaan, kuin Pariisiin viime maailmannäyttelyssä, jossa oli

¹⁶³ Prof. A. von Becker. *Hufvudstadsbladet* 16.11.1880. HS. Renan, ranskalainen Ernest Renan (1823–1892), joka julkaisi 1863 suuren suosion saavuttaneen teoksensa *Jeesuksen elämä* (*Vie de Jésus*).

katsellut palkitun venäläisen kuvanveistäjä Antokolskin marmoriveistosta. Realismin vuoksi hän ei ollut Antokolskin Kristus-veistoksessa kokenut kaipaa-
maansa jaloutta, ja sen vuoksi hän protestoi koko suuntaa vastaan.¹⁶⁴

Myös sanomalehti *Helsingforsin* artikkelissa tuodaan esiin von Beckerin realismi sekä taiteilijan näkökulma aiheeseen. Ylösousemusta voidaan kirjoituksen mukaan lähestyä kahdesta eri näkökulmasta riippuen siitä, ymmärretäänkö Kristus enemmän henkenä vai enemmän ihmisenä. Von Becker on kirjoittajan mukaan valinnut jälkimmäisen vaihtoehdon. Hän kuvaa Vapahtajaa ihmisenä, mutta "tärđ af själslidanden och kroppsliga plågor, men mäktig att spränga dödens bojor och grafwens stängsel, såsom blott gudamenniska kan det. Spridande kring sig ett bländande sken framgår han ur grafwen med blick-
en riktad mot himmeln, hans rätta hemwist, och wid hans sida knäböjer engeln, hyllande sin herre och mästare."¹⁶⁵

Myös sanomalehti *Morgonbladet* julkaisi pitkän arvostelun von Beckerin näyttelystä. Suurin osa kirjoituksesta käsittelee yhtä teosta, *Ylösousemusta*. Jälleen kiinnostuksen kohteena on erityisesti kysymys, kuinka alttaritaulun maalaaminen voi onnistua realismin nimissä. Tekstissä toistuu tuttu ajatuskuvio. Ensin tulee kielteinen kokemus maalauksesta. "Man betraktar denna bild upprepare gånger och man kan ej frigöra sig från ett visst obehag, så mycket strider den emot den traditionela stämning af lugn och frid, som man blifvit van att möta i de konstverk, hvilka äro afsedda att pryda våra protestantiska kyrkor."¹⁶⁶

Pitkän ja monipuolisen tarkastelun jälkeen tulee artikkelin kirjoittaja viimein kuitenkin tyytyväiseksi. Maalaus on sittenkin kaikin puolin mitä onnistunein. Realismi ei olekaan merkinnyt olennaisen menetystä. Lähempi katselu paljastaa nimittäin, että Kristuksen kuvasta välittyy kaikesta huolimatta "det idealiska, det sannt kristliga och för hvarje tid och hvarje ålder fattliga, som berättigar bilden att intaga en plats som en prydnad för templet och en maning till andakt för församlingen." Kirjoittaja uskoo myös, että ajan kanssa *Ylösousemus* lunastanee paikkansa alttaritauluna. "Lemo-altartaflan - - med tiden skall blifva kär och dyrbar för den religiösa andakten i det enkla templet, till hvars prydnad den är afsedd."¹⁶⁷

Myönteisistä sanoistaan huolimatta *Morgonbladetin* kirjoittaja lopulta kuitenkin epäilee realismin mahdollisuuksia uskonnollisaiheisissa teoksissa. Alttaritaulumaalauksessa ajaututaan hänen mielestä sitä suurempiin vaikeuksiin, "ju mera artisten är ett barn af vår tid och dess realistiska konst, hvars vanmakt på det religiösa måleriets område ofta och skarpt samt med rätta blifvit framhållen."¹⁶⁸

¹⁶⁴ Ibid. Antokolski, venäläinen kuvanveistäjä Mark Antokolski (1843–1902), jonka marmorinen Kristus-veistos on vuodelta 1876.

¹⁶⁵ Bildande konst. *Helsingfors* 22.11.1880. HS.

¹⁶⁶ Prof. A. von Beckers exposition i riddarhuset. *Morgonbladet* 30.11.1880. HS.

¹⁶⁷ Ibid.

¹⁶⁸ Ibid.

Samaan aikaan oli kuitenkin syntymässä maalaus, joka näyttäisi ennen näkemättömällä tavalla realismin voiman ja mahdollisuudet myös uskonnollisessa taiteessa. Unkarilainen von Munkácsy ahkeroi Pariisissa.

3.2 Mihály von Munkácsy ja *Kristus Pilatuksen edessä* (1881)

Bertel Thorvaldsen ja Carl Bloch ovat Suomessa jo paljossa painuneet unhon laaksoon, ja vielä syvemmälle on vajonnut unkarilainen Mihály von Munkácsy (1844–1900). Hänet tunnettiin kuitenkin erittäin hyvin 1800-luvun lopulla. Tuolloin tuskin kukaan sanomalehtiä lukeva ja taiteesta kiinnostunut saattoi olla häntä tietämättä.

Von Munkácsy, hänen taiteensa, ja niistä käytyä keskustelua on edelleen kuitenkin tunnettava, jos halutaan ymmärtää tapahtumia alttaritaulumaalauksen parissa Suomessa. Realismin sopivuutta uskonnollisaiheiseen kuvaan pohdittiin meillä toki jo ainakin von Beckerin yhteydessä (ks. ed.), mutta lopullisesti kysymys levisi osaksi laajaa keskustelua von Munkácsyn matkassa, ja tässä kohden on syytä tarkastella lähemmin erityisesti hänen maalaustaan *Kristus Pilatuksen edessä* vuodelta 1881.¹⁶⁹ Mitä hänestä ja hänen teoksestaan aikanaan kirjoitettiin maamme lehdistössä?

Mihály von Munkácsy mainittiin sanomalehdissä jo 1870-luvun lopulla,¹⁷⁰ mutta seuraavalla vuosikymmenellä hän suorastaan täyttää suomalaisten mielet. Voi vain tosiaan hämmästellä, miten paljon von Munkácsysta 1880-luvulla kirjoitettiin, ja erityisen huomion kohteena oli tuolloin hänen maalauksensa, jossa Pilatus kuulustelee Jeesta.

Von Munkácsyn *Kristus Pilatuksen edessä* mainitaan meillä jo vuoden 1880 alussa, siis ennen kuin maalaus oli valmis. Tuolloin julkaistiin varsin pitkä *Stockholms Dagbladin* kirjeenvaihtajan kuvaus vierailustaan Munkácsyn ateljeessa Pariisissa. Taiteilijan henkilöhistorian – isänsä lapsena menettänyt orpo päätyy monien vaikeuksien ja traagistenkin tapahtumien jälkeen viimein Pariisiin tullakseen lopulta palkituksi vuoden 1878 maailmannäyttelyssä – ja ateljeen elävän kuvauksen jälkeen kirjeenvaihtaja viimein mainitsee myös esillä olleita keskeneräisiä teoksia. Ja yhden luonnoksen osalta hän onnistuu suorastaan profetoimaan.

”Dessuton visade Munkacsy en skiss, ännu mycket litet utförd. Likvisst säger man, att han är sysselsatt att utföra den i större skala i en annan atelier, ehuru han icke håller den till gänglig. Ämnet är ’Kristus inför Pilatus och do-

¹⁶⁹ Kuva: http://de.wikipedia.org/wiki/Mih%C3%A1ly_von_Munk%C3%A1csy Viitattu.19.3.2015.

¹⁷⁰ Vendomkolonnens omstörtare. *Wiborgs Tidning* 15.1.1878; Verldsutställningen i Paris. *Finlands Allmänna Tidning* 18.6.1878; Utlandets konst på verldsexpositionen. *Helsingfors Dagblad* 7.8.1878; Konsten på verldsutställningen i Paris. *Wiborgs Tidning* 31.8.1878; Från verldsutställningen i Paris. Om prisbelöningarne. *Helsingfors Dagblad* 22.9.1878; Ett och annat från Paris. *Helsingfors Dagblad* 3.1.1879; Från Paris. *Morgonbladet* 3.1.1879; Den internationela konstutställningen i München. *Bårgobladet* 16.8.1879. HS.

Mihály von Munkácsy, *Kristus Pilatuksen edessä*, 1881.
Kuva: Ks. viite 169.

marne'. I bakgrunden af det låga, hvälfda rummet, der domen fälles, framskymta gestalterna af det åhörande folket, som krigsknektar hålla till baka.

När denna tafla målats färdig, varder hon väl en duk af högt intresse, som kommer att visa Munkácsys talang i full styrka och ljus."¹⁷¹

Saman vuoden loppusyksystä pikku uutisessa kerrotaan, että puheena oleva maalaus on valmistumassa ja nähtävissä seuraavassa Pariisin salongissa.¹⁷² Myös *Uusi Suometar* kirjoittaa jo marraskuussa 1880 von Munkácsyn uudesta teoksesta, "joka sanotaan olevan hänen suurin ja paras teoksensa." Kirjoituksessa myös kuvaillaan maalausta. Sen pohjalta lukija saa jo käsityksen taulusta, vaikka kuvaus ei aivan virheetön olekaan. "Wapahtaja esitetään siinä fariseusten pilkkaa kärsiwänä, walkoisessa puwussa, kädet selän taa kiinni sidotuna; takapuolella tunkee kansaa joukottain esiin, toisten kaswoilla wahingonriemu ja ilkku, toisten hämmästys ja tuska."¹⁷³ Maalauksessa Jeesuksen kädet on sidottu yhteen, mutta ne eivät ole selän takana vaan hänen etupuolellaan.

Kesällä 1881 von Munkácsyn maalaus *Kristus Pilatuksen edessä* oli lopulta esillä Pariisissa. Se ei kuitenkaan ollut nähtävissä Salongissa, kuten oli suunniteltu. Sanomalehdestä oli luettavissa, että von Munkácsy oli myöhästynyt päivällä ilmoittautumisensa kanssa. Eikä mitään ollut enää tehtävissä. Kirjoituksessa uskalletaan ottaa myös kantaa, miksi asiassa oltiin niin ehdottomia. Oli pelätty, "att ingen skulle ha haft hvarken öga eller minne för någon annan än Munkaczy – en sak som ju var bäst att undvika!"¹⁷⁴

Tapahtuneesta huolimatta, tai mahdollisesti juuri sen vuoksi, Munkácsyn maalaus sai heti mestariteoksen leiman. Syntynyt tilanne saattoi olla hänelle jopa edullinen. Erillisenä omana "näyttelynään" maalaus tuli paremmin huomatuksi kuin Salongissa konsanaan. *Helsingfors Dagblad*in kirjoituksen mukaan

¹⁷¹ Ett och annat från vida verlden. *Helsingfors Dagblad* 16.2.1880. HS.

¹⁷² Notiser från Utlandet. En stor tafla. *Helsingfors Dagblad* 15.11.1880. Myös *Uusi Suometar* 19.11.1880 ja *Morgonbladet* 9.12.1880. HS.

¹⁷³ *Uusi Suometar* 19.11.1880. HS.

¹⁷⁴ Ett och annat från vida verlden. *Helsingfors Dagblad* 20.6.1881. HS.

näyttely oli vuoden paras, ”ehuru den icke omfattat mera än detta enda arbete, ’ett, men ett lejon!”¹⁷⁵

Omassa näyttelyssään teoksen esille pano oli myös mahdollista järjestää aivan omalla ja erityisellä tavalla, mikä saattoi osoittautua jopa odotettua vaikuttavammaksi. Maalaus oli esillä pimeässä huoneessa vain kohdevalolla valaistuna. Katselijat seisoivat pimeässä. *Helsingfors Dagbladin* kirjoituksessa järjestelyä pidetään tarpeettomana, mutta myönnetään kuitenkin, että ”det hela gör en så obeskripligt gripande verkan, att man knappt har rätt att klandra en dylik bioanständighet.”¹⁷⁶

Oleennaista oli maalauksen synnyttämä toden tuntu. Lehtikirjoituksen mukaan se oli hyvin uskottava. Realismi yhdistettynä teoksen kokoon – kuvan figuurit ovat katselijan kanssa samaa kokoa – ja erityinen esille pano tekivät tehtävänsä. Kuvan äärellä katselijan valtasi tunne, että hän on tapahtumapaikalla. ”På det sättet som här visar sig måste det ha gått till vid tribunalet, just så måste den romerske prefekten, just så de judiska anklagarena ha sett ut, just så måste folket ha trängt på, just så soldatvakten hållit det tillbaka, just så framför allt måste Menniskones son i sin värdighet stått framför domaren.”¹⁷⁷

Jeesus ja Pilatus on kuvattu vaaleissa vaatteissa muuten varsin tummassa maalauksessa. Kun teos sitten oli esillä pimeässä huoneessa kohdevalolla voimakkaasti valaistuna, tulivat tapahtuman päähenkilöt kuvasta korostetusti esiin. Tämä vaikutti tietenkin olennaisesti myös toden tunnun, illusion syntymään. Pimeydestä taulua lähestyvä ja sen eteen pysähtyvä katsoja ei mieltänyt katselevansa kankaalle maalattua kuvaa, vaan valon piirissä tapahtuvia asioita ja samaistui ihmisjoukkoon, josta osa oli nähtävissä maalauksen tummasta taustasta, valoisan alueen tuolta puolen. Mielessään hän siirtyi ajassa antiikin Rooman ajan Jerusalemiin.

Maalauksen suosio oli alusta alkaen poikkeuksellisen suuri. Pariisissa teosta kävi lehtitiedon mukaan katsomassa yli 200 000 ihmistä. Näyttelymenestys taas antoi ilmeiset perusteet lähettää maalaus esille pantavaksi myös muualle. Vuoden 1882 alussa levisikin tieto, että von Munkácsy oli toimittanut maalauksensa Wieniin. Suunnitelmissa oli käyttää se myös muissa maanosamme pääkaupungeissa.¹⁷⁸

Ja missä maalaus sitten olikin esillä, pyrittiin järjestelyissä samaan kuin Pariisissa kesällä 1881. Lehtikirjoitukset kertovat myös, että ihmisten kokemus maalauksesta oli sekin paikasta riippumatta sama. Kaikkialla katselijalle syntyi illuusio, että oli paikan päällä seuraamassa Pilatuksen pitämää kuulustelua.

Kun *Kristus Pilatuksen edessä* oli esillä Wienissä, sen maine vain kasvoi myös Suomessa. Myös tšekäläisiin sanomalehtiin ilmestyi uusia arvosteluja maalauksesta. *Wasa Tidning* luonnehtii – suuria sanoja säästämättä – Munkácsyn maalauksen teokseksi, ”hwilket i utlandets stora tidningar nu beprisat såsom

¹⁷⁵ Ibid.

¹⁷⁶ Ibid.

¹⁷⁷ Ibid.

¹⁷⁸ Ibid.

öfwerträffande allt hwad konsten under innewarande århundrade frambragt, ja kanske allt hwad alla tiders största mästare någonsin skapat.”¹⁷⁹

Wasa Tidning lainaa samalla ruotsalaisen ”*Göteborgs Handels- och Sjöfarts-Tidningin*” kirjeenvaihtajaa, joka ei hankään säästele sanoja kehuessaan von Munkácsya ja hänen maalaustaan. Hänen mielestään Munkácsy on ”wår tids störste målare, och, då wårt århundrade redan lutar mot sitt slut, sannolikt äfven hela wårt sekels.” Kehuminen kasvaa lopulta siihen mittaun, että se vie suorastaan mielekkään tulevaisuuden taiteilijalta. ”Intet annat verk af hans hand kan dock komma att öfwerträffa hans ’Kristus inför Pilatus’ – det kan redan nu med wisshet förutsägas.”¹⁸⁰

Varsin vaikuttuneeksi oli von Munkácsyn maalauksesta tullut myös nimimerkki J. F., joka oli sen nähnyt Wienissä ja kirjoitti siitä kirjeen *Helsingfors Dagbladille*. Teksti on jälleen pitkä. Kirjoittaja selittää maalauksessa kuvatun taapahtuman sisällön ja sen kristillinen merkityksen. Hän myös kuvailee maalauksen perusteellisesti ja pikkutarkasti. Kirjoittaja voi vain ihmetellä maalauksen todentuntuisuutta. Kaikki on niin elävää. Maalausta ei voi kehua liikaa. Sitä ei ”woi mikään kylliksi ylistää, ei mikään asianmukaisesti kuwata.”¹⁸¹

Maaliskuussa 1882 tietää *Hufvudstadsbladet*, että von Munkácsy on maalauksineen kotimaassaan Unkarissa. Lehden mukaan erilaisia juhlatilaisuuksia oli järjestetty lukuisia. Tarjottuja aamiaisia, päivällisiä ja illallisia oli riittänyt. Tiedeakatemia oli tilannut uuden taulun juhlasaliinsa ja Pestin kaupunki myöntänyt kunniakansalaisen diplomin.¹⁸² Kansallissankari sai arvoistaan kohtelua.

Huhtikuussa 1885 kirjoittaa nimimerkki K. R. kuulumisia Tukholmasta. Von Munkácsyn *Kristus Pilatuksen edessä* – ”genom sitt innehåll och sin framställning gripande tafla” – tuotaisiin myös sinne. Samalla nimimerkki kertoo rahamääristä, jotka maalaukseen liittyivät. Näyttelyn järjestäminen ei ole mikään pikkuasia. Sen voi jokainen päätellä siitä, että vuokra-, kuljetus- ja kaikenlaiset muut kustannukset kohoavat noin 8 000 frangiin kuukaudessa. Kirjoittaja tietää vielä, että 21 jalkaa leveä ja 17 jalkaa korkea maalaus on vakuutettu 200 000 frangista.¹⁸³ Tuollaiset summat ymmärrettävästi vain lisäsivät ihmisten kiinnostusta. Summat kertovat myös, miten suuresta liiketoiminnasta oli jo kyse.

Toukokuussa 1885 tietää *Folkwännen*, että Munkácsyn maalaus oli esillä Tukholmassa. Päivittäin lukemattomat ihmiset kävivät katsomassa sitä. Maalauksen esille pano oli lehden mukaan vanha tuttu. Lähes kaikki salongin ikkunat oli peitetty. Vain näyttelytilan koko takaseinän peittävään maalaukseen lankesi suora valo.¹⁸⁴

¹⁷⁹ Munkácsy's tafla ”Kristus inför Pilatus”. *Wasa Tidning* 17.2.1882. HS.

¹⁸⁰ Ibid.

¹⁸¹ Munkácsy'n ”Kristus Pilatuksen edessä”. *Ilmarinen* 18.2.1882. Osan kirjoituksesta julkaisee myös *Wasa Tidning* 21.2.1882. HS. Kyseistä *Helsingfors Dagblad*in numeroa, jossa nimimerkin J. F. [Jaakko Forsman (?)] kirjoitus alkujaan julkaistiin, ei tässä ole ollut käytettävissä.

¹⁸² Hedrad konstnär. *Hufvudstadsbladet* 24.3.1882. HS.

¹⁸³ Nimimerkki K. R. [Kosti Raitio (?)], Rapport från Stockholm. *Hufvudstadsbladet* 4.4.1885. Myös *Vasabladet* 8.4.1885 ja *Helsingfors Dagblad* 9.4.1885. HS.

¹⁸⁴ ”Kristus inför Pilatus.” *Folkwännen* 16.5.1885. HS.

Toukokuun lopulla 1885 julkaisee *Åbo Underrättelser* nimimerkki K. R:n kirjeen Tukholmasta. Jälleen korostuu maalauksen vaikuttavuus. "Hvarje dag kan man se en entusiasmerad och af djup andakt gripen åskådareskara samlad framför den kolossala duken, - -." Nimimerkki pysähtyy myös pohtimaan, mihin maalauksen vaikutus perustuu ja antaa siihen ilmeisen hyvän vastauksen. Maalaus muuttuu eläväksi todellisuudeksi katsojalle. Teoksen edessä seisova "tycker sig stå inför verkligheten, att figurerna får kött och blod, tala och röra sig. En så storartad illusion framkallar detta mästerverk, och säkert har man här aldrig tillföre sett en målning, som väckt ett så djupt och varaktigt intryck."¹⁸⁵

Realismin ja esillepanon vaikutusta ei katsoja voinut vastustaa. Näyttelysalin pimentäminen ja kohdevalo toivat maalauksen esiin tavalla, joka synnytti katsojalle voimakkaan läsnä olemisen kokemuksen. Teoksen alaosaan kuvattu maa, jolla Jeesus, roomalainen sotilas ja väkijoukko seisovat, jatkui näyttelytilan lattiana, jonka päällä puolestaan katsoja seiso. Luonnollisen kokoiset, realistisesti kuvatut figuurit maalauksessa mahdollistivat katsojalle tunteen, että hän oli yksi paikalle kokoontuneesta väestä. Siirtyminen 1800-luvun lopun Tukholmasta ajanlaskumme alun Jerusalemiin tuntui hyvin todelliselta.

Myös *Nya Pressen*in kirjeenvaihtaja toteaa, että "figurerna i denna jättemålning äro så lefvande, att de tyckas liksom stiga fram ur ramen."¹⁸⁶ *Uuden Suomettaren* kirjeenvaihtaja kertoo puolestaan, että kiinnostus maalausta kohtaan ei näyttelyn aikana osoittanut hiipumisen merkkejä. "Yhä wielä jatkuu se ihmistulwa, joka wiime wiikkojen ajalla on wirtaillut - - katselemaan Munkacsyn taulua 'Kristus Pilatuksen edessä'."¹⁸⁷

Tukholman jälkeen *Kristus Pilatuksen edessä* siirrettiin Kööpenhaminaan ja oli esillä Charlottenborgin näyttelyssä. *Helsingfors Dagbladin* sivuilla nimimerkki V. Ö. kuvailee teoksen hyvin perusteellisesti nostaen esiin monet pienet yksityiskohdat. Hän pitää sitä modernin taiteen huipennuksena, nerokkaana mestariteoksena. Lopulta myös hän ihailee teoksen todentuntuisuutta. On kuin "denna verldshistoriska tilldragelse blefve lefvande för åskådaren." "Och slutligen den upphetsade folkhopen, en mångfald af karakteristiska gestalter, en så lefvande och målerisk grupp att man tycker sig höra dess vilda och larmande rop, - -."¹⁸⁸

Edelleen myös nimimerkki A. kuvailee matkakirjeessään kokemustaan aikamatkasta. "Wi hafva haft tillfälle att beundra Munkhazys 'Kristus inför Pilatus' och blefwo som genom ett trollslag förflyttade 1800 år tillbaka i tiden. Just så måste den Judiska församlingen ha sett ut, som konstnären här framställt den."¹⁸⁹

¹⁸⁵ Nimimerkki K. R. [Kosti Raitio (?)], Veckorapport från Stocholm. *Åbo Underrättelser* 22.5.1885. Myös *Sanomia Turusta* 28.5.1885. HS.

¹⁸⁶ Om Munkacsys. *Nya Pressen* 15.6.1885. HS.

¹⁸⁷ Kirje Tukholmasta. *Uusi Suometar* 22.6.1885. HS.

¹⁸⁸ Nimimerkki V. Ö. [Viktor Öhberg (?)], Bref från Kjöbenhavn. *Helsingfors Dagblad* 13.7.1885. HS.

¹⁸⁹ Nimimerkki A., Bref från främmande länder. *Österbottniska Posten* 13.8.1885. HS.

Maalauksen esillepano myös Kööpenhaminassa järjestettiin hyväksi koettulla tavalla, yksinään ja pimeähkössä tilassa kirkkaasti valaistuna. *Helsingfors Dagbladin* kirjeenvaihtaja esitti myös ajatuksen, että yksinäisyys oli taululle eduksi. Sen katselua ja sen tekemää vaikutusta eivät myös muut teokset häirinneet, kuten yleensä näyttelyissä.¹⁹⁰

Lehtitiedon mukaan von Munkácsyn *Kristus Pilatuksen edessä* oli Kööpenhaminassa esillä seitsemän viikkoa, joiden aikana näyttelyssä kävijöitä oli yhteensä 30 000.¹⁹¹ Se merkitsee keskimäärin 600 kävijää joka päivä. Kööpenhaminan jälkeen vuoroon tuli Göteborg.¹⁹²

Talvella 1886 jakoi *Turun Lehti* vuosikertatilaajille painokuvan von Munkácsyn maalauksesta *Kristus Pilatuksen edessä*. Samalla lehdessä jälleen keran käydään läpi taiteilijan henkilöhistoriaa, viitataan arvosteluun Tukholman näyttelyn ajoilta ja kuvataan itse teosta sisältöineen. Itse maalaus esitellään sanoilla "taideniekan kuuluisin nerotuote". Saatesanoiksi lehti ohjeistaa lopuksi kuvan saavia tilaajia: "Tämmöinen kuwa kadottaa pian arwonsa, jos se käy wä hänkin likaiseksi ja himmeäksi. Sentähden olisi hywä, jos ne, jotka sen saawat, kustantaisiwat sille yksinkertaisen raamin ja lasiruudun peitteeksi. Sen se mielestämme kyllä ansaitsisi."¹⁹³

3.3 *Kristus Pilatuksen edessä* Helsingissä

Jos von Munkácsy, hänen taiteensa ja erityisesti *Kristus Pilatuksen edessä* olivat saaneet jo kesään 1886 tultaessa reilusti palstatilaa suomalaisessa sanomalehdissä, oli tuo kaikki ollut vasta alkusoittoa verrattuna siihen, mitä tuleman piti. Täyteen vauhtiin päästiin, kun saatiin tieto, että paljon puhuttu maalaus tulisi esille myös Helsinkiin.

"**Munkacsy's mästerverk**, den af hela bildade verlden kända stora taflan, äfven i vårt land allmänt bekant genom fotografier af olika storlek och slag, 'Kristus inför Pilatus' kommer nu verkligan att exponeras i Helsingfors, såsom en anons i dagens blad, --, till kännager."¹⁹⁴

Suunnitelmissa oli laittaa maalaus esille Ritarihuoneen suureen saliin. Aikataulusta ei vielä ollut varmuutta, mutta näytti, että näyttely olisi elokuussa. Tuolloin kaupunkilaiset olisivat kuitenkin poissa, maalla ja matkoilla, ja lehdesä voitiin vain toivoa, että siitä huolimatta näyttelyyn saataisiin paljon kävijöitä. Kustannukset jo edellyttivät sitä, mutta totta kai kyseessä oli myös varsin ainutkertainen tilaisuus nähdä laajalti tunnettu taideteos, josta oli vuosia käyty vilkasta keskustelua ympäri Eurooppaa. Artikkelin lopuksi mainitaan muualla järjestettyjen näyttelyiden kävijämääriä: Tukholmassa 38 000, Kööpenhaminas-

¹⁹⁰ Nimimerkki V. Ö. [Viktor Öhberg (?)], Bref från Kjöbenhavn. *Helsingfors Dagblad* 13.7.1885. HS.

¹⁹¹ Munkacsy utställningen i Köpenhamn. *Åbo Underrättelser* 25.8.1885. HS.

¹⁹² Munkacsys tafla "Kristus inför Pilatus". *Hufvudstadsbladet* 14.8.1885. HS.

¹⁹³ "Kristus Pilatuksen edessä". *Turun Lehti* 18.2.1886. HS.

¹⁹⁴ Munkacsy's mästerverk. *Finland* 21.7.1886. Ilmoitus etusivulla. HS.

Diverse.

Munkacsy's
 verldsberömda jättemålning
KRISTUS
 inför Pilatus,
 ett af nutidens vackraste
 konstverk, är att snarast
 hitfövänta, för att under
 en kortare tid utställas.

Ilmoitus *Finlandin* etusivulla 21.7.1886.
 HS.

sa 34 000 ja Göteborgissa 24 000.¹⁹⁵ Ja totta kai näin merkittävästä asiasta uutisoitiin myös muissa lehdissä.¹⁹⁶

Sanomalehti *Hämäläinen* julkaisee vielä matkakertomuksen ajalta, jolloin Munkácsyn *Kristus Pilatuksen edessä* oli ollut esillä Tukholmassa. Kirjoittajalla oli ollut lyhyt matka näyttelyyn, ”ja koska se taulu ei ollut vanhaa romua, menin sitä katsomaan.”¹⁹⁷ Hieman vauhdikkaasta otteesta huolimatta tämäkin teksti antaa hyvän kuvan maalauksen esille panosta – lisänä peilin käyttö – ja katsojan sen avulla saamasta kokemuksesta. Osaltaan kirjoitus varmasti edelleen lisäsi kiinnostusta, ja antoi intoa odottaa Helsinkiin tulevaa näyttelyä.

Porstuasta astuin sisään saliin, johon paljon muitakin meni. Sali oli aiwan pimeä ja toisessa päässä oli mahdottoman suuri taulu kirkkaasti walaistuna katon kautta tulewasta walosta, joka suuren winossa olewan esiripun kautta oli suljettu muusta salista. Tässä omituisessa walossa taulu teki suuren waikutuksen. Wapahtaja seisoo karkeaan walkoiseen waatteeseen puettuna Pilatuksen edessä, joka istuu tuomioistuimella. Ympärillä rähisee kaikenmuotoisia juutalaisia, joita roomalaiset mahtimiehet estäwät liian liki tulewasta.

Kauwan aikaa seisoin tätä kuwausta katselemassa.

Toisella puolen salia oli suuri peili, johon kun katsoi, näytti kuin olisimat salissa olewat katseliat kuuluneet yhteen Jerusalemin kiukkuisten asukasten joukkoon, jotka taulusta näkyiwät. Se eroitus oli, että taulun henkilöt oliwat kirkkaassa walossa ja salissa oliat pimeässä, mutta yhtä eläwiltä he näyttiwät.

¹⁹⁵ Ibid.

¹⁹⁶ Munkácsyn mestariteos. *Uusi Suometar* 22.7.1886, *Tampereen Sanomat* 23.7.1886, *Hämäläinen* 24.7.1886 ja *Waasan Lehti* 28.7.1886. Kristus inför Pilatus. *Tammerfors Aftonblad* 23.7.1886, *Wasa Tidning* 23.7.1886 ja *Fredrikshamns Tidning* 24.7.1886. HS.

¹⁹⁷ Nimimerkki B. L., Matkamuiistelmia. *Hämäläinen* 24.7.1886. HS.

Utställning
af
Munkácsys
Verldsberömda
Jättemålning
Kristus inför Pilatus,

ett af nutidens största och vackraste konstverk
i Riddarhusets stora sal.

En brochyr rörande taflan, äfvensom reproduktioner (Fotografier)
af samma finnes till salu i utställningslokalen.
Inträdesafgift endast 1 mk 50 p.
Barn under 14 år betala half afgift.
Lokalen öppen hvardagar från kl. 10 f. m. till 5 e. m.
Söndag från kl. 1—6 e. m.

Endast en helt kort tid.

Ilmoitus *Hufvudstadsbladetin* etusivulla 1.8.1886. HS.

Tultuani taas ulkoilmaan tuntui melkein kuin olisin ollut Jerusalemissa 1852 wuotta takaperin.¹⁹⁸

Illalla heinäkuun 29. päivä 1886 Munkácsyn *Kristus Pilatuksen edessä* lopulta rantaui höyrylaiva Finlandin matkassa Helsinkiin ja seuraavana päivänä media oli tietenkin paikalla. Hämmästellävää riitti alusta alkaen. ”Redan de fyra stora packlådorna, en innehållande själfva taflan, tre de till taflan hörande ramarne, väcka häpnad.”¹⁹⁹

Näyttely kuuluisasta maalauksesta ei syntynyt pelkästään kantamalla se sisään näyttelysaliin ja ripustamalla seinälle. Jo tavanomaisesta poikkeava esille pano vaati aikaa, mutta myös teoksen ”kokoaminen”. Se ei nimittäin matkustanut ympäri Eurooppaa valmiina, seinälle ripustettavissa olevana tauluna.

Kun maalaus oli ollut jo jonkin aikaa esillä, ihmetteli nimimerkki Alexis *Åbo Underrättelserin* sivuilla teoksen kokoa, ja vaikka myönsi Ritarihuoneen ovien suuruuden, kysyi silti, miten oli ollut mahdollista saada *Kristus Pilatuksen edessä* sisälle. Hän kuitenkin osasi myös vastata. Salaisuus oli siinä, että maalaus kangas ja teoksen kehyspuut matkustivat irti toisistaan. Teoksen kokoaminen eli kankaan kiinnittäminen kehyksiinsä oli näin aina osa näyttelyn pystytystä.²⁰⁰

Taulun matkassa tulivat taiteilijan laatimat ohjeet, mutta silti *Kristus Pilatuksen edessä* oli varsin työläs ripustettava. Kymmenelle miehelle riitti päiväksi puuhaa. Esiin nousikin epäily koko näyttelytoiminnan mielekkyydestä. Miksi nähdä paljon vaivaa ja kuluttaa runsaasti aikaa ja rahaa lyhytaikaisen, yhdestä teoksesta muodostuvan näyttelyn aikaan saamiseksi? Miksi tuomita niin suuri

¹⁹⁸ Ibid.

¹⁹⁹ Muncaczý's kolossala tafla. *Finland* 30.7.1886. Myös *Finlands Allmänna Tidning* 30.7.1886. HS.

²⁰⁰ Nimimerkki Alexis, *Bref från Helsingfors. Åbo Underrättelser* 11.8.1886. HS.

maalaukseen kuin ”den evige juden’, vandra verlden omkring från den ena staden till den andra, för att beskådas och beundras.”²⁰¹

Edellä mainitut suuret kävijämäärät eri paikkakunnilla antavat kuitenkin ilmeisen hyvän vastauksen kysymykseen kierrättämisen mielekkyydestä. Von Munkácsyn maalaus oli nykysanassa tuotteistettu. *Kristus Pilatuksen edessä* oli osoittautunut oivalliseksi liiketoiminnan välineeksi.

Avajaispäivänä, elokuun ensimmäisenä 1886 pääkaupunkiseudun sanomalehtien etusivuilla ilmoitettiin näyttelystä.²⁰² Ilmoitusten mukaan yksi nykyajan suurimmista ja kauneimmista taideteoksista oli aikuisille tarjolla yhden markan ja 50 pennin sisäänpääsymaksusta. Oheistuotteita oli myös myynnissä. Ilmoituksissa huomautetaan erityisesti, että kaikki tämä oli tarjolla vain lyhyen aikaa.

Heti avajaispäivänä *Nya Pressen* kertoo näyttelystä ja arvioi teosta. Lehden mukaan von Munkácsyn maalaus kumpuaa modernista taidekäsitteestä, realismista, mikä merkitsee, että uskonnollisetkin aiheet tulevat luonnollisiksi ja ymmärrettäviksi. Esille pano vielä vahvasti toden tuntua. Katsoja pääsi taas mukaan Jerusalemin tapahtumiin. ”Figurerna äro så lefvande och varmt hållna, att de formligen tyckas träda fram ur ramen.”²⁰³

Avajaispäivänä *Helsingfors Dagblad* julkaisee vielä osan jo aiemmin *Finsk Tidskriftissä* ilmestyneestä pitkästä tekstistä, jonka Amanda Kersteft oli kirjoittanut Tukholman näyttelystä. Kirjoituksessaan myös Kersteft kiinnittää huomion toden tuntuun, jonka teos ja sen esille pano katsojassa synnyttävät. ”Man kan beklaga att ramen på nedre kanten gör ett afbrott, ty hade taflan vidtagit omedelbart efter mattan, så hade man ej kunnat tro annat än att scenen varit fullt verklig, så illusoriskt fristående äro alla figurerna.”²⁰⁴

Kun myös *Hufvudstadsbladet* julkaisee varsin mittavan tekstin, jossa esitellään erityisesti von Munkácsyn maalauksen ikonografiaa,²⁰⁵ voidaan todeta, että sanomalehdet tarjosivat ihmisille varsin hyvät eväät lähteä omakohtaisesti katsomaan maalausta. Näyttelystä tiedotettiin luonnollisesti myös pääkaupungin ulkopuolella.²⁰⁶

Kävi ilmi, että von Munkácsyn *Kristus Pilatuksen edessä* herätti kiinnostusta aiempaan tapaan myös Helsingissä. Alusta alkaen sitä käytiin katsomassa vilkkaasti. Siitä myös kirjoitettiin. Jo tutut näkökulmat ja mielipiteet toistuvat. *Nya Pressenissä* kerrotaan jälleen, kuinka katsoja maalauksen edessä ”vistas med sina tankar, sina känslor icke längre i dagens kvalm, han har med ett trollslag

²⁰¹ Munkaczy’ska taflan. *Finland* 31.7.1886. HS.

²⁰² *Hufvudstadsbladet* 1.8.1886, ilmoitus etusivulta. Myös *Nya Pressen* ja *Helsingfors Dagblad* 1.8.1886. HS.

²⁰³ Munkaczys tafla. *Nya Pressen* 1.8.1886. HS.

²⁰⁴ A. Kersteft, Bref från Stockholm. *Finsk Tidskrift* 1.1.1885, nro 6, 76-80. Munkaczys tafla inför Pilatus. *Helsingfors Dagblad* 1.8.1886. HS.

²⁰⁵ Kristus inför Pilatus. *Hufvudstadsbladet* 1.8.1886. HS.

²⁰⁶ Munkaczys werldsberömda stora tafla ”Kristus inför Pilatus”. *Åbo Underrättelser* 2.8.1886; Michael Munkacsy. *Östra Finland* 2.8.1886; Utställningen af Munkaczys. *Fredrikshamn’s Tidning* 4.8.1886. HS.

flyttats långt tillbaka i tiden, midt in i det drama, som afspelades för nära tvänne årtusenden.”²⁰⁷

Hufvudstadsbladet kirjoittaa puolestaan näyttelyn kävijämääristä ja nostaa esiin maalaukseen liittyviä rahasummia. Kävijöitä oli Helsingissä ollut kolmesta neljäänsataan päivittäin. Kuukausivuokra teoksesta oli 15 000 markkaa. Vertailun vuoksi mainitaan, että Englannissa kuukausivuokra oli ollut 40 000 markkaa. Samalla mainitaan, että kävijöitä Englannissa oli heti ensimmäisenä päivänä ollut uskomattomalta tuntuvat 16 000 henkeä, sisäänpääsymaksun ollessa shillingi hengeltä.²⁰⁸

Mainittujen lukujen varassa voidaan laskea Helsingin näyttelyn liiketoiminnallista puolta. Markan ja viidenkymmenen pennin sisäänpääsymaksulla kävijöitä tarvittiin 10 000, jotta kuukausivuokra tulisi maksuun. Kolmesta neljäänsataan vaihdellut päivittäinen kävijämäärä edellytti puolestaan näyttelypäiviä 25:stä runsaaseen kolmeenkymmeneen. Helsingissä järjestetty näyttely ei noiden lukujen varassa olisi ollut erityinen rahasampo muille kuin kuukausivuokran saajalle. Näyttelyn järjestäjille näytti jäävän vain järjestämisen ilo.

Ilmoittelu näyttelystä kuitenkin jatkui sinnikkäästi, ja kuten tehokkaaseen markkinointiin hyvin sopii, mainitaan ilmoituksissa, että näyttely jatkuu vain lyhyen aikaa.²⁰⁹ Sanomalehti *Finland* esitti myös toiveen, että kävijämäärät eivät ainakaan laskisi, jotta taulu voitaisiin pitää esillä mahdollisimman kauan, mielellään kuun loppuun, jolloin koulut alkavat, ja ihmiset palaavat kaupunkiin.²¹⁰

”Pyhiinvaeltajia” oli myös riittänyt, minkä lisäksi oli syntynyt uusi tilanne. Sisäänpääsymaksuihin oli myönnetty tietyin edellytyksin alennusta. Diakonissalaitokselta tulleet naiset olivat päässeet sisälle täysin ilmaiseksi, ja paikallinen työväenyhdistys oli neuvotellut jäsenilleen alennuksen. He pääsivät sisään puoleen hintaan. Uusi tilanne kannatti hyödyntää, ja *Finland* uskoi, että myös muut vähävaraisia edustavat yhteisöt saisivat anomalla vastaavan alennuksen.²¹¹

Nimimerkki Alexis kertoo yleisön käyttäytymisestä. Se oli hillittyä. Ei kuulunut iloista puheensorinaa, ei naurua koko suuressa salissa. Joku rohkeni puoliääneen sanoa sanan toiselle, mutta suurin osa istui, ja osa liikkui hiljaa varovasti sipsutellen. ”Man endast ser – och beundrar.”²¹²

Edelleen myös nimimerkki Spectator kirjoittaa pitkässä Helsinki-kirjeessään, kuinka von Munkácsyn maalaus on viime päivinä ollut kaiken huomion keskipisteenä. Monet ovat käyneet katsomassa sitä jo useamman keran ja kiinnostuneita katsojia on tullut myös maaseudulta kaupungin ulkopuolelta. Myös hän kuvaa ihmisten käyttäytymistä tässä erityisessä näyttelyssä,

²⁰⁷ Inför Munkácsys tafla. *Nya Pressen* 5.8.1886. HS. Kirjoittajan nimestä ei saa selvää.

²⁰⁸ Munkácsys tafla. *Hufvudstadsbladet* 6.8.1886. Myös *Ilmarinen* 7.8.1886; *Tampereen Sanomat* 11.8.1886; *Kotkan Sanomat* ja *Waasan Lehti* 18.8.1886. HS.

²⁰⁹ *Finland* 5.8.1886 ja 6.8.1886; *Helsingfors Dagblad* joka päivä aikavälillä 7.-20.8.1886; *Uusi Suometar* 10.8.1886. HS.

²¹⁰ Munkácsy's stora tafla. *Finland* 8.8.1886. HS.

²¹¹ Munkácsy's tafla. *Finland* 12.8.1886. Myös *Uusi Suometar* 13.8.1886. HS.

²¹² Nimimerkki Alexis, Bref från Helsingfors. *Åbo Underrättelser* 11.8.1886. HS.

Ilmoitus *Uuden Suomettaren* etusivulla 20.8.1886.

jossa esillä on vain yksi teos. "Här behöfver den besökande icke traska omkring från den ena taflan till den andra för att slutligen, helt uppgifven af trötthet icke längre kunna det minsta njuta af, hvad han ser. Här är intet oroligt spatserande af och an – – alt förefaller så ovanligt tyst och stilla. Publikken sitter tigande och beundrar."²¹³

Kirjoituksensa loppuksi nimimerkki Spectator kertoo vielä, että näyttelyssä kävijöitä on edelleen kahdesta neljäänsataan päivittäin. Hänen mukaansa tuo ei kuitenkaan riitä peittämään näyttelyn kustannuksia, joten tappiota tulee. Jotta hanke olisi taloudellisesti kannattava, kävijöitä pitäisi nimimerkin laskelmien mukaan olla lähemmäs 1 000 joka päivä.²¹⁴

Toisen viikon kävijämäärä jäikin ensimmäistä pienemmäksi ja oli hieman yli 1 600 henkeä. Sisäänpääsymaksu oli ilmeisen kallis monelle. Tilanteen korjaamiseksi oli kuitenkin tehty tarjous, jonka avulla kävijämääriä yritettiin toiveikkaina kasvattaa. "I dag söndag, då arbetarne äro lediga och ha tillträde mot half afgift, blir det nu annat ljud, derpå kan man vara säker."²¹⁵

Kalliista sisäänpääsymaksusta huolimatta näyttelyssä käyneet olivat ilmeisen tyytyväisiä. Nimimerkki Felix kirjoittaa Helsinki-kirjeessään kuinka päivän puheenaihe on von Munkácsyn *Kristus Pilatuksen edessä*, ja vaikka nähtävillä on vain yksi maalaus, ei nimimerkin mukaan kukaan näyttelyssä käynyt liene katunut tekoaan. Niin merkittäväksi maalaus yksimielisesti arvioitiin. Maalauksen todentuntuisuus jaksoi viehättää. "Man tycker sig plötsligt försatt nittonhundra år tillbaka i tiden." "Så lefwande, så naturliga, så kroppsliga framstå alla dessa figurer att man nästan är böjd att tilltala dem."²¹⁶

Elokuun loppu rupesi hämmöttämään, ja oli aika markkinoinnin viime ponnistuksiin. Ihmisille muistutettiin vielä kerran mahdollisuudesta nähdä joutain ainutkertaista. *Kristus Pilatuksen edessä* saattaisi olla esillä enää viikon, ja lehtikirjoituksessa toivottiin, että ne jotka eivät vielä olleet tutustuneet maail-

²¹³ Nimimerkki Spectator [Emil von Qvanten], Helsingforsbref. *Åbo Tidning* 13.8.1886. HS.

²¹⁴ Ibid.

²¹⁵ Antalet af besökande. *Finland* 15.8.1886. HS.

²¹⁶ Nimimerkki Felix [Onni Wetterhoff (?)], Bref från Helsingfors. *Wasa Tidning* 17.8.1886. HS.

Viimeinen päivä!

Sunnuntaina Syyskuun 12 p.
Näytteillä

Munkácsyn

Maailmanmainio jäätäläismaalaus

Kristus Pilatuksen edessä,

yksi nykyajan suurimpia ja kauniimpia taideteoksia
Ritarihuoneen suuressa salissa.

Huom! Jotta suurempikin yleisö saisi tilaisuuden nähdä
tätä suurta taideteosta, on pääsymaksu jäljellä
oleviksi päiviksi alennettu

ainoastaan 1 markaksi.

Puolet 14 vuotta nuoremmlta lapsilta.

Taulua selittävä kirja sekä valokuvia taulusta on myytävänä näyttelyhuoneessa.
Huone avoinna: Arkipäivinä klo 10:stä e. pp. klo 5:een j. pp. Sunnuntaina klo
10:stä e. pp. klo 6:een j. pp.

Sunnuntaina Syyskuun 12 päivänä
on

Viimeinen päivä!

Ilmoitus *Uuden Suomettaren* etusivulla 7.9.1886. HS.

mankuuluun taideteokseen, korjaisivat laiminlyöntinsä jäljellä olevina näyttelypäivinä.²¹⁷

Elokuun loppupuolella tulee kuitenkin tieto, että näyttely jatkuu vielä viikon syyskuun puolelle. Sanomalehti *Hufvudstadsbladet* pitää jatkoaikaa hyvin myönteisenä asiana. Kesäaikana poissa kaupungista olleet helsinkiläisetkin saivat nyt mahdollisuuden käydä näyttelyssä. "Af vår kommuns 50,000 inwånare har ännu endast en tiondedel gittat taga ett af samtidens största konstverk i betraktande."²¹⁸

Kävijöitä oli elokuussa ollut lopulta noin 6 500 henkeä, joista suurin osa oli täyden pääsymaksun maksaneita. Valokuvia ja esitteitä oli myös myyty hyvin, mutta taloudellisesti näyttely ei ilmeisesti aivan ollut vastannut odotuksia. Ylimääräinen näyttelyviikko oli onneksi vielä edessä, "och denna vecka torde blifva afgörande, hvad det ekonomiska resultatet beträffar."²¹⁹

Näyttelystä ilmoittelu sanomalehdissä myös jatkui,²²⁰ ja matkoja Helsingin ulkopuolelta järjestettiin niitäkin edelleen. Höyrylaiva Runeberg kuljetti väkeä Porvoosta, ja koululaisille opettajineen oli tarjolla sekä edullinen matka että lippu näyttelyyn.²²¹ Oheistuotteiden myynti ei rajoittunut enää pelkästään Rita-

²¹⁷ Munkácsys tafla "Kristus inför Pilatus". *Finlands Allmänna Tidning* 20.8.1886. Ilmoitus *Uusi Suometar* 20.8.1886; *Finland* ja *Nya Pressen* 22.8.1886; *Helsingfors Dagblad* 23.8.1886; *Finland* 24.8.1886. HS.

²¹⁸ Utställningen af Munkacsys. *Hufvudstadsbladet* 24.8.1886. HS.

²¹⁹ Muncacsy-expositionen. *Finland* 1.9.1886. Kävijälukujen osalta myös *Uusi Suometar* 2.9.1886; *Ilmarinen* 4.9.1886; *Savo* 7.9.1886. HS.

²²⁰ *Folkvännen* ja *Uusi Suometar* 2.9.1886. HS.

²²¹ *Ångaren Runeberg*. *Borgäbladet* 4.9.1886. HS.

rihuoneelle, vaan von Munkácsyn maalauksesta tehty puupiirros oli myynnissä muun muassa Turun kirjakaupoissa.²²²

Viimeisellä näyttelyviikolla tehtiin vielä myös uusi tarjous alennetusta sisäänpääsymaksusta. *Kristus Pilatuksen edessä* oli nyt nähtävissä yhdellä markalla, ja uudesta tilanteesta ilmoitettiin näyttävästi sanomalehtien etusivuilla.²²³ Sunnuntaina 12. syyskuuta 1886 piti paljon puhutun maalauksen lopulta olla viimeistä päivää nähtävissä, mutta näin ei kuitenkaan ollut, vaan näyttelyaika oli jälleen jatkettu, nyt kolmella päivällä.²²⁴

Viimeiseksi näyttelypäiväksi ajateltu sunnuntai sai kuitenkin väen liikkeelle, jolloin kävijöitä oli kaikkina 916 henkeä eli enemmän kuin yhtenäksään päivänä tuota ennen. Väentungos jatkui koko päivän, ja eri-ikäisiä ihmisiä oli liikkeellä kaikista väestöryhmistä. ”Riddarhussalen var blefven en kyrka och ’Kristus inför Pilatus’ dess predikant. Intresset för taflan ibland den stora allmänheten hade nått sin höjdpunkt och visade sig äfven genom den starka efterfrågan och åtgången af fotografier och broschyrer.”²²⁵

Kun sunnuntai ei lopulta jäänyt näyttelyn viimeiseksi päiväksi, uusi tilanne näkyi totta kai myös sanomalehtien sivuilla. ”Huom! Huom! Tänään keskiviikkona Syysk. 15. p. peruuttamattomasti viimeistä päivää Näytteillä Munkácsyn Maailmanmainio jättiläismaalaus Kristus Pilatuksen edessä, – -. Viimeinen päivä!”²²⁶

Nimimerkki B. O. S. pohtii ja ihmettelee *Finlandin* sivuilla näyttelyn kävijämäärän suuruutta, ja havainnollistaa sitä tekemällä vertailun. Vuotta aiemmin oli Ritarihuoneella järjestetty laaja ja monipuolinen suomalaisen taiteen näyttely, jossa oli esitelty viimeisen kymmen vuoden parhaita saavutuksia sekä maalaustaiteen, kuvanveiston että arkkitehtuurin alalta. Näyttelyssä kävijöitä, sekä helsinkiläisiä että ympäröivältä maaseudulta tulleita, oli kuitenkin ollut paljon vähemmän kuin von Munkácsyn yhden maalauksen näyttelyssä, ja näin siitäkin huolimatta, että von Munkácsyn näyttelyn sisäänpääsymaksu oli suurimman osan näyttelyajasta ollut kolminkertainen edellisen vuoden sisäänpääsymaksuun verrattuna.²²⁷

”Det är reklamen ropar man, tidningspuffande, de ständiga annonserna, de jättestora afficherna, vår tids populära drifkrafter, som gjort detta underverk nu också hos oss.” Nimimerkki B. O. S. toki myöntää, että jossain määrin tuo pitää paikkansa, jolloin mainonta oli voinut vaikuttaa kävijämääriin. Riittävä selitys se ei hänestä kuitenkaan ole sille, ”att under en tidrymd af sex veckor denna tafleexposition med en ovanligt hög inträdesafgift varit besökt af tio à tolftusen personaer i vår stad.”²²⁸

²²² Myytävänä. *Turun Lehti* 2.9.1886. HS.

²²³ *Uusi Suometar* ja *Finland* 7.9.1886; *Uusi Suometar* 8.9.1886; *Uusi Suometar* ja *Finland* 9.9.1886. Ilmoitus *Uusi Suometar* 7.9.1886. HS.

²²⁴ Kristus inför Pilatus. *Finland* 12.9.1886. HS.

²²⁵ Muncacsy-expositionen. *Finland* 14.9.1886. HS.

²²⁶ Ilmoitus etusivulla. *Uusi Suometar* 15.9.1886. HS.

²²⁷ Nimimerkki B. O. S. [B.O. Schauman], Kristus inför Pilatus. *Finland* 16.9.1886. HS.

²²⁸ Ibid.

Pelkällä uteliaisuudellakaan ei tapahtunutta voinut selittää, eikä hauskan pidolla tai seurustelulla, jatkaa nimimerkki B. O. S. Jostain muusta pitää olla kyse, kun tuhannet ihmiset, nuoret ja vanhat, naiset ja miehet, rikkaat ja köyhät, idealistit ja materialistit, vapaa-ajattelijat ja uskovaiset menevät katsomaan yhtä ainoaa maalausta ja istuvat sopuisasti rinta rinnan hiljaa paikoillaan.²²⁹ Kaiken kysymisen jälkeen nimimerkki lopulta vastaa, mutta hänen vastaukseensa palaataan vasta hieman tuonnempana.

Varsinainen ryntäys Munkácsyn näyttelyyn Ritarihuoneelle tapahtui lopulta kahtena viimeisenä aukiolopäivänä. Tuolloin kävijöitä oli yhteensä 3 400, joista 2 000 viimeisenä päivänä. Kaikkina *Kristus Pilatuksen edessä* oli kerännyt 14.548 katsojaa.²³⁰

Moniko oli käynyt näyttelyssä kahdesti tai useammin, jää arvoitukseksi. Vaikka uusijoita varmasti oli, lehtikirjoituksissakin niistä mainitaan, jää maalausten nähneiden eri ihmisten määrä joka tapauksessa huomattavan suureksi. Samalla lukemattomiin mieliin jäi ajatuksia – kysymyksineen ja vastauksineen – realismista ja uskonnollisesta taiteesta.

3.3.1 Jeesuksen kuvaamisen ongelmallisuus

Heti kesäkuussa 1881, kun von Munkácsyn *Kristus Pilatuksen edessä* oli ensi kertaa esillä Pariisissa, huomattiin myös Suomessa, että Jeesuksen kuva ei maalauksessa ollut perinteen mukainen. Vuosien saatossa asiasta virisi lopulta vilkas ja erittäin laaja keskustelu, jossa näkyy hyvin myös yleisempi ajankuva. Paljossa luonnontieteiden kehityksen myötä oli Euroopassa tultu tilanteeseen, jossa kyseenalaistettiin Jeesuksen jumaluus. Hänet haluttiin nähdä vain ihmisenä, vaikka kuinka täydellisenä, ideaalisena, mutta kuitenkin vain ihmisenä.²³¹

Von Munkácsyn maalauksen yhteydessä keskustelu Jeesuksen perimmäisestä olemuksesta kietoutui ennen muuta maalauksen tyyliin, realismiin. Niin vaikuttava kuin maalaus onkin, voiko sillä tavalla kuvata Jeesuksen jumaluutta? Voiko realismilla ilmaista sekä Jeesuksen jumaluuden että hänen ihmisyytensä, vai rajoittuuko ilmaisu vääjäämättä vain Jeesuksen ihmispuolen esiin tuomiseen?

Osa mainitun laisiin kysymyksiin vastaajista oli sitä mieltä, että sekä ihmisyyys että jumaluus oli ilmaistavissa myös realismin keinoin, ja että myös Munkácsy oli tässä onnistunut. Osa oli taas täysin päinvastaista mieltä. Lopulta vastaajat jakautuivat kahteen, toisilleen hyvin vastakkaiseen leiriin.

Suomessa keskustelu alkoi, kun kesäkuussa 1881 *Helsingfors Dagbladin* sivuilla todetaan, että von Munkácsyn maalauksessa on piirteitä, joita ei voi noin vain hyväksyä. Teokselle sinänsä antamansa tunnustuksen jälkeen kirjoittaja jatkaa, että siitä löytyy kuitenkin myös heikko kohta, joka samalla on koko maalauksen tärkein osa. ”Kristus-figures ansigte, och uttrycket deruti, som in-

²²⁹ Ibid.

²³⁰ Munkácsyn näyttelystä. *Uusi Suometar* 17.9.1886. Myös *Hämäläinen* ja *Sanomia Turusta* 18.9.1886. HS.

²³¹ Ks. Juva 1950 ja 1956.

galunda motsvarar det ideal, till hvars framställande alla tiders största målare sträfvat; – –.”²³²

Pariisissa yleisön tyytymättömyyttä oli herättänyt erityisesti Kristuksen kasvojen kuvaus. Tammikuussa 1882 *Åbo Underrättelser* pohtii syytä tuohon ja katsoo, että Kristuksen jumaluus ei ollut käynyt kuvassa ilmi riittävän selkeästi. Kasvojen luonne oli ollut ”alltför menniskoligt, askesen war för starkt utpreglad i den lidande uppsynen och war blandad med ett bittert drag omkring munnen, hwilken icke riktigt harmonierade med den oändliga kärlek, som är grundmomentet i Frälsarens wäsen, äfwen i hans lidandes swåraste ögonblick.” Kritiikin saattalemana von Munkácsy oli myös työstänyt maalaustaan Kristuksen pään osalta. Lehden mielestä taiteilija oli myös onnistunut työssään. ”Frälsarens ansigte afspeglar nu hans himmelska natur – –.”²³³

Kun *Kristus Pilatuksen edessä* oli talvella 1882 esillä Wienissä, kulkeutui myös sieltä arvosteluja meille. Nimimerkki J. F. tarkastelee kirjoituksessaan monipuolisesti varsinkin Kristuksen hahmoa. Erityiseksi ansioksi hän näkee, että von Munkácsy on siinä onnistunut ilmaisemaan sekä ihmisyyden että jumaluuden. ”Henkilö, – –, jota ihmiset tässä ympäröivät, ei olekaan ihminen, sillä muutoin ei hänellä tässä tärkeässä silmänräpäyksessä olisi semmoista rauhaa kasvojen piirteissä, ei tuota sanomatonta katsetta silmissänsä. Pyhimyssädekehättä tuntee jokainen hänessä yliluonnollisen olennon – –.”²³⁴

Von Munkácsyn tekemät muutokset Jeesuksen kasvoihin eivät lopulta kuitenkaan riittäneet kaikille. Keväällä 1885 kiiri Tukholmasta tieto, että *Kristus Pilatuksen edessä* ei ole saanut vain varauksetonta hyväksyntää. Eniten oli kiistely juuri Kristuksen kuvasta. Kirjeenvaihtaja katsoo, että syynä saattoi olla täysin uusi ja omaperäinen tapa kuvata Kristusta. ”Vi hafva vant oss vid att se mänsklichkeitens ideal, Kristus, framställas så fulländadt skönt som möjligt. Detta har Munkacsy tydligen ej ansett för någon hufvudsak.”²³⁵

Uuden Suomettaren kirjeenvaihtaja päätyi puolestaan ajatukseen, että von Munkácsyn taulun matkassa alkaa kokonaan uusi aikakausi uskonnollisessa maalaustaiteessa. Tämä syystä, että teos pitää sisällään ”uudenaikuisen käsityksen”. ”Hän ei kuwaa Kristusta sädekruunulla koristetuksi Jumalan pojaksi, waan kärsiwäksi ihmiseksi.”²³⁶

Nimimerkki V.Ö. kirjoittaa Kööpenhaminasta saman vuoden kesällä, että Munkácsyn tapa kuvata Kristus oli herättänyt kriittistä keskustelua myös siellä. Oli kuitenkin ollut myös paljon ymmärrystä. Kööpenhaminassa ei Jeesuksen kuvassa välttämättä kaivattu ideaalisuutta tai jumaluutta. Kuva ihanteellisesta ja ihailtavasta ihmisestä riitti. Laajan näkemyksen mukaan ”skulle ingen strålgloria ersätta den prägel af andlig och moralisk höghet, som hvilat

²³² Ett och annat från vida världen. *Helsingfors Dagblad* 20.6.1881. HS.

²³³ Den ungerske målaren Munkacz. *Åbo Underrättelser* 15.1.1882. HS.

²³⁴ Munkacsy'n ”Kristus Pilatuksen edessä”. *Ilmarinen* 18.2.1882. Osan kirjoituksesta julkaisee myös *Wasa Tidning* 21.2.1882. HS. Kyseistä *Helsingfors Dagblad*in numeroa, jossa nimimerkin J. F. [Jaakko Forsman (?)] kirjoitus alkujaan julkaistiin, ei tässä ole ollut käytettävissä.

²³⁵ Om Munkacsy's. *Nya Pressen* 15.6.1885. HS.

²³⁶ Kirje Tukholmasta. *Uusi Suometar* 22.6.1885. HS.

öfver Kristusgestalten, --." Katsottiin, että realismillaan von Munkácsy oli luonut täydellisen mestariteoksen.²³⁷

Näin oli päästy hyvään alkuun keskustelussa, joka tosiaan lopulta jakoi näkemykset pääasiassa kahteen leiriin. Toisessa julistettiin, että von Munkácsy kuvaa realismillaan Jeesusta vain ihmisenä. "Det föreföll dock mig som konstnären tänkt sig honom [Frälsaren] som Idealänniskan, icke såsom Guds Son."²³⁸ " -- Jesus här framträder som menniska i sin förnedring- --" " -- det är dock mera det menskligt upphöjda än det gudomligt heliga som talar derifrån."²³⁹

Toisessa leirissä taas ei nähty mitään ongelmaa realismissa. Von Munkácsy oli monen mielestä onnistunut jopa paremmin kuin aiemmat taiteilijat. Vanhaan ihanteellisuuteen verrattuna realismi ilmaisi heidän mukaansa paremmin paitsi Jeesuksen ihmisyyden myös hänen jumaluutensa. "Munkacsys Kristus är wisserligen icke en af dessa wackra, men uttryckslösa, wäl målade Kristusbilder, som den akademiska skolan älskar, i den tro, att gudomligheten hedras genom tillfogandet af sådane yttre prydnader, som den menskliga fåfängligheten eftersträwar."²⁴⁰

Luonnollisesti keskustelu vain vilkastui, kun *Kristus Pilatuksen edessä* viimein saatiin Helsinkiin. Heti avajaispäivänä *Helsingfors Dagbladin* julkaisi Amanda Kersteftin kirjoituksen, jonka hän oli kirjoittanut Tukholman näyttelystä, ja painavin sanottava liittyi siinäkin Kristuksen kuvaan. Se ei vastannut kirjoittajan mielikuvaa oikeanlaisesta, Jeesuksen jumaluutta korostavasta kuvastavasta. " -- han [Jeesus] dör på sin tro att vara sänd af Gud, men han är icke Gud."²⁴¹

Myös *Nya Pressenin* artikkelissa nousi erityisesti esiin perinteestä poikkeava Kristuksen kuva, mutta nyt näkemys on vallan toinen kuin edellä. Von Munkácsyn uusi tapa kuvata Vapahtaja on lehden mukaan vanhaa käytäntöä parempi, vaikka olemmekin tottuneet siihen, että Kristus kuvataan ihanteellisen kauniina. Nyt näemme hänet ensi kertaa niin todellisena ja elävänä, että meidän on myönnettävä von Munkácsyn näkemys "långt mer sympatisk och berättigad än den föråldrade uppfattningen af frälsarens peronlighet."²⁴²

Muutama päivä kului ja *Nya Pressen* julkaisi arvostelun, jonka kirjoittaja myös tekee selväksi, kuinka von Munkácsy maalauksellaan on ottanut etäisyyttä aiemmista käytännöistä, erityisesti Kristuksen kuvan osalta. Uusi käytäntö saa jälleen kannatusta, ja muutos merkitsee kirjoittajan mukaan parannusta. Perinteisiin kuviin verrattuna von Munkácsyn Jeesus on nyt ymmärrettävämpi ja siten puhuttelevampi. "Mästaren har här fullkomligen brutit med de tradit-

²³⁷ Nimimerkki V. Ö. [Viktor Öhberg (?)], Bref från Kjöbenhavn. *Helsingfors Dagblad* 13.7.1885. HS.

²³⁸ Nimimerkki A., Bref från främmande länder. *Österbottiska Posten* 13.8.1885. HS.

²³⁹ Kristustypens historiska utveckling. *Helsingfors Dagblad* 28.7.1885. HS.

²⁴⁰ Michael Munkacsys werldsberömda jettemålning "Kristus inför Pilatus". *Österbottiska Posten* 22.10.1885. HS. Artikkelissa lehti lainaa ulkomailta julkaistuja kirjoituksia. Tässä lainattu kohta, herra N. Gueneau de Mussy.

²⁴¹ A. Kersteft, Bref från Stockholm. *Finsk Tidskrift* 1.1.1885, nro 6, 76-80. Munkaczys tafla inför Pilatus. *Helsingfors Dagblad* 1.8.1886. HS.

²⁴² Munkaczys tafla. *Nya Pressen* 1.8.1886. Myös *Fredrikshamns Tidning* 4.8.1886. HS.

ioner, som under tidernas lopp utbildats af den i katolicismens bojer fångad målarkonsten.”²⁴³

Kirjoittajan mukaan von Munkácsy on onnistunut erinomaisesti myös kuvaamaan Jeesuksen kaksinaisen olemuksen, ja kaikesta realismistaan huolimatta kuvasta välittyy myös ajatus Jeesuksesta Jumalan poikana. Lopulta kirjoittaja kiteyttää ajatuskulkunsa oivallisen tiiviisti. ”Det är ej längre Kristus inför Pilatus, det är kristendomen inför hedendomen.”²⁴⁴

Myös nimimerkki Spectator oli sitä mieltä, että von Munkácsy oli onnistunut Kristuksen hahmossa ilmaisemaan sekä inhimillisen että jumalallisen puolen. Hän oli kirjoittajan mukaan onnistunut siinä vähintään yhtä hyvin kuin aiemmat taiteilijat, mutta paljon yksinkertaisemmalla ja ymmärrettävämällä tavalla.²⁴⁵

Nimimerkki I. L-d. on puolestaan pitkässä artikkelissaan vankasti sitä mieltä, että vanhassa taiteessa oli vara parempi. Huippuesimerkkeinä kuvista, joissa Jeesuksen jumaluus on erityisen hyvin osattu ilmaista, hän mainitsee Leonardon *Pyhän ehtoollisen* ja Tizianin *Verorahan*. Kuvausten ”historiallis-arkeologinen uskollisuus” ei nimimerkin mukaan välttämättä toteudu mainituissa renessansitaiteilijoiden teoksissa, mutta sitä onnistuneemmin ne välittävät kaikkein olennaisimman Jeesuksesta, hänen jumaluutensa. Renessanssi ja erityisesti mainitut taiteilijat ovat Kristus-kuvillaan antaneet kaikille ajoille sopivan mallin. ”Deras bilder äga just hvad vi här sakna: den flägt af *helighet*, som höjer Kristus öfver hans jordiska medbröder, – –.”²⁴⁶

Von Munkácsyn maalauksen yhteydessä nimimerkki kysyykin – ja pitää kysymystään oikeutettuna: ”Är detta väl Jesus Kristus, som bär och försonar världens synder? Är det väl den evige, ehuru på jorden vandrande, likväl öfver allt jordiskt höjde Förlossaren, *Gudamenniskan* i Nya Testamentet?”²⁴⁷

Nimimerkin vastaus on ei, sillä myös taiteilija on aikansa lapsi. Aikana, jolloin taide suuntautuu arkipäivään ja sen kuvaamiseen, aikana, jolloin taiteen tehtävät ovat moninkertaistuneet aiempaan verrattuna, ja aikana, jolloin Jeesuksen jumaluutta kyseenalaistetaan, ei nimimerkki I. L-d:n mukaan voi syntyä sellaista ”Kristus-ideaalia”, joka renessanssin aikaan syntyi. Von Munkácsyn Kristus tarjoaakin nimimerkin mukaan ennen muuta verrattoman kuvan aikansa ajattelusta. Se kuvaa Jeesuksen vain ihmisenä, vaikkakin ihanteellisenä.²⁴⁸

Myös nimimerkki X. tuomitsee – selkeämmin kuin moni muu – jyrkästi kuuluisan teoksen uskonnollisen arvon, vaikka joiltakin osin toki tunnustaa sen taiteelliset ansiot. Pitkän kirjoituksensa aluksi hän kertaa lyhyesti, kuinka katsojia on ollut satoja päivittäin, ja kuinka maalausta on pääkaupungin lehdissä yksimielisinä ylistetty. ”Erittäin on nähty kiitoslauseita siitä, että Kristus on ku-

²⁴³ Inför Munkacsys tafla. *Nya Pressen* 5.8.1886. HS. Kirjoittajan nimestä ei saa selvää.

²⁴⁴ Ibid.

²⁴⁵ Nimimerkki Spectator [Emil von Qvanten], Helsingforsbref. *Åbo Tidning* 13.8.1886. HS.

²⁴⁶ Nimimerkki I. L-d. [Irene Leopold], Ännu några ord om Munkaczys Kristus inför Pilatus. *Helsingfors Dagblad* 21.8.1886. HS.

²⁴⁷ Ibid.

²⁴⁸ Ibid.

wattu warsinaisena ihmisenä, joten se jumaluuden loisto hänen kaswoissaan ja yleensä hänen persoonassaan, joka tähän saakka on kuwattu Kristuksessa, ei ole nähtävissä.”²⁴⁹

Kirjoittamistaan nimimerkki X. perustelee tavalla, jossa voi nähdä myös aavistuksen opetusta ja ohjausta. Syntyy vaikutelma, että sivistymätöntä ja tietämätöntä kansanosaa on syytä opastaa, jotta se ei joudu harhapoluille. Onhan maalausta käynyt katsomassa paljon ihmisiä aina maaseutua myöden, ”ja alennetuilla hinnoilla on warustettu tilaisuutta työkansallekin tutustua tähän teokseen.”²⁵⁰

Välttämättömältä velvollisuudelta tuntuvan pikku johdannon – josta toki jo on luettavissa kirjoittajan näkemys – jälkeen nimimerkki X. ei kauan aikaile ja peittele omia korttejaan, vaan käy asiaan ja tekee nopeasti selväksi oman käsityksensä von Munkácsyn teoksesta. Maalauksen taiteelliset ansiot ovat kiistatomat, mutta kristillisen taiteen edustajana *Kristus Pilatuksen edessä* on kaikin tavoin huono. Von Munkácsy ei kerro maalauksellaan kristinuskon ydintä. ”Sitä mikä tekee kristillisyyden kristillisyydeksi, on tämä taulu tykkönään wailla, se on wailla maailman Wapahtajaa.”²⁵¹

Nimimerkki X:n ajatuskulku on lopulta se, että osa sivistyneistöstä on jo omaksunut kristinuskon vastaisia ja moraalia rapauttavia ajatuksia, joita realismi hyvin ilmentää. Ottaen huomioon kirjoituksen perustelut, voi nähdä hänen halunsa estää niiden leviämisen rahvaan pariin, sillä oikeaa kristillistä ajattelua nimimerkin mukaan oli edelleen olemassa. Viimein hän kiteyttää perimmäisen käsityksensä lyhyesti. ”Sanalla sanoen: Munkácsyn Kristus ei ole Raamatun, ei kristillisyyden Kristus.” ”Katselija menee tyytymättömänä pois – -. Hän ikäänkuin kaipaa jotakin, joka antaisi hänelle takaisin uskon ja toiwon, jotka tämä järkeisuskon suuri taideteos on häneltä hetkeksi riistänyt.”²⁵²

3.4 Kansalliset piirteet uskonnollisaiheisissa maalauksissa

3.4.1 Fritz von Uhde (1848–1911)

Dresdenin ja Münchenin taideakatemioiden kautta vuonna 1879 Pariisiin päätynyt saksalainen – myös armeijan upseerina toiminut – Fritz von Uhde (1848–1911) oli kosketuksissa von Munkácsyn juuri, kun hän oli työstämässä maalaustaan *Kristus Pilatuksen edessä*. Oman panoksensa von Munkácsyn maalauksen virittämään keskusteluun ajan uskonnollisaiheisista kuvista, ja erityisesti realismin sopivuudesta niihin, von Uhde antoi 1880-luvun puolivälistä alkaen teoksillaan, joissa hän kuvasi Jeesuksen maalausajan saksalaisessa talonpoi-

²⁴⁹ Nimimerkki X. [Emil Nervander], Kristus Pilatuksen edessä. *Wiipurin Sanomat* 25.8.1886. HS.

²⁵⁰ Ibid.

²⁵¹ Ibid.

²⁵² Nimimerkki X. [Emil Nervander], Kristus Pilatuksen edessä. *Wiipurin Sanomat* 27.8.1886. HS.

Fritz von Uhde, *Sallikaa lasten tulla minun tyköni*, 1884.
Kuva: Ks. viite 254.

kaisympäristössä.²⁵³ Hyvänä esimerkkinä voidaan tässä yhteydessä mainita *Sallikaa lasten tulla minun tyköni* vuodelta 1884.²⁵⁴

Puheena oleva teos tuli nopeasti tunnetuksi myös meillä. Kesällä 1885 nimimerkki Mathias kirjoitti Pariisin *Salongista* pitkän, kahteen *Nya Pressenin* numeroon jakautuvan arvostelun, jonka lopulla hän toteaa: ”I sammanhang härmed hade jag ämnat beröra den moderna realismen i det religiösa måleriet, en riktning, i hvilken tysken *Uhde* väckt en viss uppmärksamhet med sin intressanta tafla, föreställande Kristus omgifven af fattiga barn i vår tids drägt.” Mathias ei aikomustaan kuitenkaan toteuttanut, mutta von Uhden keskeinen teos tuli näin mainituksi.²⁵⁵

Kesällä 1886 nimimerkki J. kirjoitti pitkän, viiteen *Helsingfors Dagbladin* numeroon jakautuvan taidearvostelun Berliinistä. Arvostelunsa neljännessä osassa hän tarkastelee saksalaista uskonnollista taidetta ja kuvailee aluksi näyttelyn kokonaistilannetta. Uskonnollisaiheisten maalausten osuus oli hänen mukaansa olennaisesti vähentynyt siitä, mikä tilanne oli ollut neljä-viisikymmentä vuotta aiemmin.²⁵⁶

Kokonaan toiseksi tilanne ei kuitenkaan ollut muuttunut, sillä tradition mukaisia maalauksia oli edelleen nähtävissä, mutta ei tyypillisiä tuon ajan teoksia. Ennen kuin nimimerkki J. jatkaa Berliinin näyttelyn parissa, tekee hän ajatuksissaan mutkan Dresdeniin ja mainitsee sieltä Ludwig Gebhardtin (1830–1908) pienen maalauksen, joka sitä vastoin oli hyvä esimerkki oman aikansa tai-

²⁵³ Ks. esimerkiksi Thieme & Becker.

²⁵⁴ Kuva:
http://commons.wikimedia.org/wiki/File:Lasset_die_Kindlein_%28Uhde%29.jpg?uselang=fi Viitattu 18.2.2015.

²⁵⁵ Nimimerkki Mathias, *Bref från Paris*. *Nya Pressen* 6.7.1885. HS.

²⁵⁶ Nimimerkki J., *Från jubileum-utställningen i Berlin*. Osa IV, *Tysk religiös konst*. *Helsingfors Dagblad* 19.8.1886. Aiemmat osat 27.7.1886, 6.8.1886 ja 8.8.1886; viimeinen viides osa 26.8.1886. HS.

Fritz von Uhde, *Tulkaa Herra Jeesus vieraaksemme*, 1885.
Kuva: Ks. viite 260.

teesta. Teoksessa kuvataan Jeesuksen ruumiin pesua tapahtuvaksi ”i ett gammalmodigt, tyskt boningsrum.”²⁵⁷

Mielenkiintoinen yksittäinen kohta nimimerkki J:n ajatuskuluissa on, että hän näkee jopa kirkkokuntaerot erilaisten kuvaustapojen taustalla. Uusi tapa kuvata uskonnosta nousevia aiheita on hänen mukaansa luonteeltaan enemmän protestanttinen kuin katolinen. Hän arvioi, ”att Luther hade kânt sig anslagen af Gebhardts religiösa måleri, ty dess hela stämning är afgjordt tysk och protestantisk, i motsats till det äldre framställningssättet, som lika afgjordt hade sin rot i den italienska katolicismen”²⁵⁸

Viimein nimimerkki J. palaa kirjoituksessaan Berliinin näyttelyyn, ja vuoroon tulee von Uhde, jota hänen mukaansa on tarkasteltava juuri Gebhardtin rinnalla. Ensinnäkin hän kertoo mielenkiintoisen anekdootin, jonka todenperäisyyttä hän ei kuitenkaan takaa, ja tarinan houkuttelevuudesta johtuen siihen lienee syytä suhtautua varauksella. ”Uhde hade för parisersalongen 1885 målat en interiör från en barnasyl, hvori hufvudgruppen utgjordes af en barmhertighetssystem, omgifven af en mängd ungar under tio år. En vän ingaf honom emellertid den originella idén att utbyta den sittande qvinnan mot Kristus, och bilden förvandlades sålunda till ’låter barnen komma till mig’ i kuriöst modern form, – –.”²⁵⁹

Von Uhdin *Sallikaa lasten tulla minun tyköni* ei kuitenkaan ollut esillä Berliinissä, vaikka nimimerkki J. kirjoittaa siitä. Teos oli tuohon aikaan taidetta seuraavien ihmisten mielissä, ja nimimerkin ajatukset siihen vei Berliinissä esillä ollut von Uhdin toinen, kansallisten piirteiden kyllästämä maalaus *Tulkaa Herra Jeesus vieraaksemme*²⁶⁰ vuodelta 1885. ”Kristus kommer på besök till en fat-

²⁵⁷ Ibid.

²⁵⁸ Ibid.

²⁵⁹ Ibid.

²⁶⁰ Thieme & Becker: ”Komm, Herr Jesu, sei unser Gast”. Kuva: http://commons.wikimedia.org/wiki/File:The_Mealtime_Prayer_-

tig arbetarefamilj, och familjefadren ber honom ödmjukt taga plats vid middagsbordet och hålla till godo med deras enkla kost.”²⁶¹

Välillä nimimerkki J:n ajatus jälleen harhailee ja hän mainitsee ja luonnehtii vielä yhden von Uhdén maalaus, joka ei sekään ollut esillä Berliinissä, mutta jossa siinäkin hänen mukaansa olennaista olivat kansalliset piirteet. Teoksessa kuvataan Jeesusta kahden opetuslapsen kanssa Emmauksessa, ”eller snarare i någon bayrisk landskneipe” kuten nimimerkki maalausta kuvaa. Hän katsoo, että siinä oli samaa ”originaalisuutta” kuin esillä olevassa teoksessa.²⁶²

Joulukuussa 1888 nimimerkki M. L. kirjoitti edeltäneen kesän ja syksyn suuresta taidenäyttelystä Münchenissä, jossa suomalaisista taiteilijoista oli mukana ollut Albert Edelfelt (1854–1905) ja Berndt Lindholm (1841–1914). Aluksi hän kirjoittaa Fritz von Uhdesta yhdessä saksalaisen Max Liebermannin (1847–1935) kanssa mainiten, että saksalainen taidekritiikki on kirjoittanut heistä todella paljon. Sen mukaan ranskalainen realismi oli heidän matkassaan tullut saksalaiseen taiteeseen.²⁶³

Yksin Von Uhdesta nimimerkki M. L. kirjoittaa lopulta varsin pitkään. Teoskuvailuissaan myös hän nostaa esiin maalausten kansalliset piirteet, kuten vuorisearnaa kuvaavassa maalauksessa, jossa kuulijoina on ”bayerska bönder mer räfsor och redskap från 1888”. Nimimerkin oma suhtautuminen von Uhdén teoksiin on lopulta varauksellinen ja kriittinen, ”trots alt beröm, en del af münchenenkritiken har slösat på den.”²⁶⁴

Uudet käsitykset ja käytännöt rantautuivat Suomeen Edelfeltin *Jouluaamun* matkassa talvella 1889, kun Ateneumissa oli Edelfeltin näyttely. Samalla keskustelu maassamme luonnollisesti vilkastui edelleen. Nimimerkki – y kertoo, kuinka ”Edelfelt har gifvit åt Julnattens moder nordisk qvinnotyp, samt modern kostym.” Samalla hän toteaa ajatuskulun, jolla kansallisten piirteiden käyttöä uskonnollisissa aiheissa pääasiassa perusteltiin. ”Historiskt – är denna bild en allra första uppenbarelse hos oss af en ny, – –, själfständig konstruktning, som utgår från den föreställningen att, så som Kristus var född för hela verlden, så kan också i konsten enhvar nation tillegna sig honom genom att gifva honom sin karakter, hvarje tid genom att ikläda honom sin tidskostym.”²⁶⁵

3.4.2 Edelfeltin *Kristus ja Mataleena* (1890)

Lopullisesti ja selvemmin kuin Edelfeltin *Jouluaamussa* Fritz von Uhdén ominakeinen, kansallisilla piirteillä maustettu realismi, rantautui maamme taiteeseen Edelfeltin maalauksessa *Kristus ja Mataleena*. Viimeistään nyt, Euroopassa

[_Fritz_von_Uhde_-_Google_Cultural_Institute.jpg?uselang=fi#filelinks](#) Viitattu 18.2.2015.

²⁶¹ Nimimerkki J., Från jubileum-utställningen i Berlin. Osa IV, Tysk religiös konst. *Helsingfors Dagblad* 19.8.1886. Aiemmat osat 27.7.1886, 6.8.1886 ja 8.8.1886; viimeinen viides osa 26.8.1886. HS.

²⁶² Ibid.

²⁶³ Nimimerkki M. L. [Minna Krohn], Från konstutställningen i München. *Nya Pressen* 7.12.1888. HS.

²⁶⁴ Ibid.

²⁶⁵ Nimimerkki – y., Edelfelt. Expositionen i Atheneum. *Finland* 21.2.1889. HS.

Albert Edelfelt, *Kristus ja Matalaena*, 1890.
Kuva: Nya Testament, 1906, 191.

jo paljon huomiota saanut, kiiteltä ja kiistelty käytäntö tuli myös meillä laajemmin huomatuksi ja tutuksi. Asiasta virisikin vilkas ajatusten vaihto maamme lehdistössä. Jo ennen kuin Edelfeltin näyttely Ateneumissa marrasjoulukuun vaihteessa 1890 avautui, kirjoitti *Päivälehti* Edelfeltin uudesta maalauksesta. "Se on teos, joka on meillä jotain aiwan uutta, ja joka on epäilemättä olewa uusien alojen aukasijana kansallisessa taiteessamme ja josta warmaankin tullaan kowasti kiistelemään."²⁶⁶

Näyttely avattiin sunnuntaina 30. marraskuuta 1890. *Uusi Suometar* kertoo näyttelyn teoksista nostaen erityisesti esiin maalauksen *Kristus ja Matalaena*. Teos oli kirjoituksen mukaan "näyttelyn pièce de résistance". Sanomalehti kertoo teoksen sisällön ja kuvailee sen, mutta jättää lähemmän arvioinnin tuonemmaksi.²⁶⁷

Näyttelyn toisena päivänä myös *Päivälehti* esittelee Edelfeltin näyttelyä mainiten esillä olevia teoksia. Yksi teos nousee myös tässä kirjoituksessa yli muiden. "Mutta ennen kaikkea on jo 'Kristus ja Matalaena' yksinään semmoinen taideteos, että sen wuoksi kannattaa näyttelyssä käydä."²⁶⁸

Myös nimimerkki F. kertoo, että *Kristus ja Matalaena* oli tullut huomatuksi jo ennen näyttelyä. Huomatuksi maalaus tulee myös nimimerkin omassa kirjoituksessa, sillä varsin pitkästä näyttelyarvostelusta puolet tarkastelee tuota

²⁶⁶ Taiteilija Albert Edelfeltiltä. *Päivälehti* 14.11.1890. Myös *Pohjalainen* ja *Savo* 18.11.1890. HS.

²⁶⁷ Albert Edelfeltin näyttely. *Uusi Suometar* 30.11.1890. HS.

²⁶⁸ Hra A. Edelfeltin näyttely Ateneumissa. *Päivälehti* 1.12.1890. HS.

maalausta. Kirjoitus on selvästi myös maalauksen puolesta eikä vastaan, ja nimimerkki suorastaan ylistää Edelfeltin uutta teosta. Hän myös rinnastaa maalauksen aiheen ja toteutustavan Kristusta ja Magdalan Mariaa esittäviin kuviin, joita on eri vuosisatoina ja eri mestareiden toimesta maalattu lukuisia. Näin, vaikka Edelfelt työssään kuvaa ”vain” *Kantelettaren* runon tapahtumia.²⁶⁹

Tekemäänsä rinnastukseen nojaten nimimerkki F. maalaa sitten laajoja näkymiä Edelfeltin teoksen taustalle. Hänen mukaansa Kristuksen esittäminen tekijänsä omassa ajassa ja elinympäristössä on ollut varsin tavallista. ”Redan äldre tiders mästare från Rafael och Titian till Rubens och Murillo²⁷⁰ förlade skådeplatsen för sina framställningar från Kristi tid inom deras egna nationer.” Sittemmin Pariisissa poikkeuksellista huomiota saanut ja palkittu Fritz von Uhde, jota nimimerkki selvästi arvostaa, on tällaisesta käytännöstä hänen mielestään erityisen tunnettu.²⁷¹

Kuvata uskonnollista aihetta realistin otteella ja oman aikansa ympäristössä ei nimimerkki F:n mukaan estä ihanteellisuuden toteutumista. ”- - en evig och ideal sanning är lika litet bunden vid tid och rum som vid form och tradition.” Niinpä von Uhdén taide herättää hänessä myönteistä huomiota poikkeuksellisen toden ja syvän tunteen kautta. Samoin tekee Edelfeltin *Kristus ja Mataleena* - ”och det är måhända detta drag af själsfrändskap, som vid betraktandet af Edelfelts senaste arbete återkallar för minnet Uhde och hans verk.”²⁷²

Nimimerkki F:n mielestä Edelfelt meni kansallisten piirteiden käytössä jopa von Uhdeä pidemmälle, sillä Mataleenan kansallinen asun lisäksi myös Kristus on puettu paikallisella tavalla. Erityisesti suomalaiseen, ei juutalaiseen, perinteiseen kuuluvia tuohivirsuja nimimerkki ei jostain syystä kuitenkaan erikseen mainitse, vaan toteaa vain Kristuksen pukineen kansalliset piirteet. Niistä huolimatta maalaus oli hänestä mitä hienoin ja arvostettavin taideteos.²⁷³

Nimimerkki - n - aloitti *Åbo Underrättelserissä* julkaistun arvostelunsa esittelemällä Edelfeltin näyttelyä kokonaisuutena ja tarkastelemalla lähemmin joitakin sen teoksia. Varsin pian kuitenkin nousee *Kristus ja Mataleena* myös hänen kirjoituksessaan muiden teosten yläpuolelle. Lopulta suurin osa kirjoituksesta keskittyy tähän yhteen maalaukseen.²⁷⁴

Nimimerkin kirjoitus kuvaa varsin värikkäästi myös näyttelyä edeltäneitä tapahtumia. Pitkään jo ennen näyttelyä oli *Kristuksesta ja Mataleenasta* huhuttu kaikenlaista, mikä oli herättänyt ihmisten mielenkiinnon ja ihmettelyn, mutta synnyttänyt myös erilaisia kannanottoja. ”En sammanblandning af hedendom och kristendom, tänkte man, eller kanske snarare ett profanerande af kristendomen. Man skulle få se Kristus uppträda uti finsk mekko och näfverskor -

²⁶⁹ Nimimerkki F., A. Edelfelts exposition. *Finland* 6.12.1890. HS.

²⁷⁰ Italian renessanssin keskeiset taiteilijat Rafael (1483–1520) ja Tizian (n. 1477–1576) sekä keskeiset barokkitaideilijat flaamilainen Peter Paul Rubens (1577–1640) ja espanjalainen Bartolomé Murillo (1617–1682).

²⁷¹ Nimimerkki F., A. Edelfelts exposition. *Finland* 6.12.1890. HS.

²⁷² Ibid..

²⁷³ Ibid.

²⁷⁴ Nimimerkki -n-, Albert Edelfelts konstexposition. *Åbo Underrättelser* 6.12.1890. HS.

samt Magdalena såsom en finsk bondtös; – -. Mången skakade på hufvudet öfver en sådan händelse och andra gnuggade händerna i förhoppning på något extra nytt och pikant.”²⁷⁵

Edelfeltin uuden maalauksen arveltiin näin olevan jotain, mitä meillä ei ollut aiemmin nähty. Pitkä odotusaika vielä lisäsi jännitystä. Niinpä näyttelyn avauduttua *Kristuksen ja Mataleenan* menestys oli taattu. ”Folk strömmade till Ateneum.” Lopulta Edelfeltin maalaus ei mimimerkin mielestä merkinnyt kuitenkaan mitään uutta. Laajemmassa asiayhteydessään siinä oli paljonkin tuttua. ”Den tyske mästaren Uhde, af hvilken herr Edelfelt påtagligen varit påverkad, har länge framställt scener ur Nya testamentet uti sitt lands interiörer, folktyper och drägter.”²⁷⁶

Nimimerkki –n– myös ylistää Edelfeltin uuden maalauksen. Kirjoitus antaa kuvan, että *Kristus ja Mataleena* oli hänestä suorastaan mykistävä, ja kaikki ennakkoluulot ja epäilykset rapisivat pois maalauksen edessä.

Man kommer in med sinnet upptaget af ditt och datt och man stannar slagen inför detta konstens storverk, hvilket, gripande i sin stora enkelhet, väl kan täfla med vår tids bästa. – – Vi bekänna oss fullkomligt besegrade. Ty äfven vi trädde in med protester i sinnet. Men alla dessa, såväl som allt hvad vi hört andra yttra deremot, bleknar bort till ett intet gentemot det väldiga intryck man erfar inför denna bild.²⁷⁷

Nimimerkki mitätöi kaiken sellaisen puheen, jossa maalaus tuomitaan sen kansallisista piirteistä. Kirjoittajan mielestä niin tehtäessä ei haluta ymmärtää, että ajatuksen sisältö ei muutu, vaikka kertomistapa on uusi ja erilainen. Edelfeltin *Kristus ja Mataleena* ilmaisee hänen mielestä yksinkertaisesti ja konstailematta kuvana juuri sen, mitä kansanruno tekstinä. Pahat teot, synnintunto, katumus, armo ja anteeksianto ovat läsnä myös maalauksessa.

Det är den arma, hjälpbehöfvande, frälsningssökande människan, man ser knäböjande inför det oändliga förbarmandet, inför kärleken. Tid eller rum, hvad höra de hit! I sin enkla, hvita herdedrägt, är denne Frälsare en Kristus-figur ända ut i fingerspetsarna, och det hade knappast behöfts glorian af solstrålarnas lek kring hans hufvud, för att i honom igenkänna bibelns Messias.²⁷⁸

Vajaan viikon päästä kirjoittaa nimimerkki E. A-n. näyttelystä *Uudessa Suomettaressa*. Pitkässä, neljälle palstalle levittäytyvässä kirjoituksessa hakeudutaan jälleen varsin pian *Kristuksen ja Mataleenan* pariin, ”joka kerrassaan muodostaa askeleen eteenpäin ja mahdollisesti myöskin käännekohtan taiteilijan kehityksessä.”²⁷⁹

Aluksi nimimerkki avaa maalauksen ikonografian kertoen samalla itse kansanrunon raamatullisista taustoista. Seuraavaksi nimimerkki pohtii sommitelun osalta maalauksen mahdollisia esikuvia ja toteaa sen yhtenevyyden mo-

²⁷⁵ Ibid.

²⁷⁶ Ibid.

²⁷⁷ Ibid.

²⁷⁸ Ibid. Nimimerkin kirjoituksensa lopuksi esittämä toive, että maalaus jäisi Suomeen, on onneksi toteutunut.

²⁷⁹ Nimimerkki E. A-n. [Eliel Aspelin-Haapkyllä], ”Mataleenan wesimatka”. *Uusi Suometar* 11.12.1890. HS.

niin eurooppalaisiin maalauksiin, joissa kuvataan Jeesuksen ja Magdalan Marian kohtaamista tyhjällä haudalla ylösnousemuksen aamuna. ”Luultawasti on hra Edelfelt teostansa luodessaan muistanut noita wanhoja maalauksia, – –.”²⁸⁰

Kaiken johdattelun jälkeen pääsee nimimerkki E. A-n. lopulta kiinni olennaisimpaan, maalauksen kansallisiin piirteisiin.

”Merkillisin ja tärkein uutuus on kuwan suomalaisen asu. Katsojan edessä awautuu erinomaisen todellisesti maalattu, kotimainen syysmaisema kirkkaan tawaan alla.” ”Tässä nähdään – – Matalena itäsuomalaisen naisen jokapäiväisessä puwussa, helminauha kaulassa, ympyriäinen hopiasolki rinnassa, ja Jesus walkoinen, pitkä mekko yllä, wirsut jalassa, awoin päin ja sauwa kädessä.”²⁸¹

Kuvan kansallisista piirteistä huolimatta välittää *Kristus ja Matalena* nimimerkin mielestä katsojalle oikean kuvan Kristuksesta ja kristinuskolle niin keskeisestä armon ja anteeksiannon ajatuksesta. Kuvailtuaan Kristuksen hahmoa monisanaisesti ja ilmeikkäästi päättyy hän toteamaan, ”että taiteilija on kyennyt tyydyttämään mitä olemme tottuneet waatimaan Kristuksen kuwalta – huolimatta siitä uudesta ympäristöstä, jossa hän esiintyy.”²⁸²

Kirjoituksessaan nimimerkki E. A-n. myös taustoittaa kansallisten piirteiden käyttöä uskonnollisissa aiheissa. Käytäntö ei ollut uusi. ”Eräs saksalainen maalaaja Fritz von Uhde on tässä kohden etupäässä edelläkävijänä mainittawa.” Tuon jälkeen nimimerkki kertoo varsin laveasti von Uhdin henkilöhistorian mainiten hänen keskeisimmät, edellä esillä olleet teokset, jotka ”owat kaikki herättäneet yhtä suurta kiitosta sekä kotimaassa että Pariisin näyttelyissä.” Jäljelle jää kuitenkin hyvin olennainen kysymys ”onkohan tämä nyt oikein. Eikö tämänlainen esitystapa ole omiansa alentamaan pyhien aiheiden ylewyttä?”²⁸³

Nimimerkin E. A-n. vastaus on ei, ja hän perustelee näkemyksensä toteamalla, että muutkin ovat toimineet samoin kuin von Uhde, esimerkiksi renessanssin taiteilijat. Hekin maalasivat teostensa henkilöt oman aikansa puki-neissa ja oman aikansa ympäristöissä. Olemme niihin sitten vain niin tottuneet, että emme huomaa sitä, emme tule ajatelleeksi asiaa. Mutta pitääkö aikamme taiteilijan silti jatkaa niiden jäljittelyä? Eikö kuviin voi maalata yhtä hyvin oman aikamme vaateparsia ja ympäristöjä kuin 1500-luvun, kun kerran alkuperäisistä ei kuitenkaan ole kysymys? Ja nimimerkki vastaa, että kyllä voi, mutta sillä ehdolla, että, ”taiteilija kykenee luomaan teokseensa sitä teeskentelemätöntä wakuuutta, todellista hurskautta, sywämietteisyyttä ja tehoisaa mielialaa, jotka yksistään antawat arwoa uskonnollista aihetta esittäwälle maalaukselle.” Lopulta saattaa nimimerkin mukaan olla jopa niin, ”että maalauksen aatteellinen puoli tuon jokaisen tunteman nykyaikaisen asun kautta saatetaan katsojaa entistä lähemmäksi.”²⁸⁴

Kaikista hyvistä perusteluista huolimatta ei ollut tietenkään itsestään selvää, että ”oppimaton rahvas” – lainatakseni Jyväskylän kaupunkiseuran-

²⁸⁰ Ibid.

²⁸¹ Ibid.

²⁸² Ibid.

²⁸³ Ibid.

²⁸⁴ Ibid.

kunnan kirkkoherran sittemmin käyttämiä sanoja²⁸⁵ – oivaltaisi ne ja olisi valmis hyväksymään uudet näkemykset ja niiden toteutukset. Tämän myös nimi-merkki E. A-n. varsin hyvin tuntuu ymmärtäneen. Jälkiviisaana on helppo nähdä, että alkaneen 1890-luvun tapahtumat alttaritaulumaalauksen parissa pian osoittivat, kuinka oikeaan hän ajatuksineen lopulta osuikaan.

Samassa on suuri yleisömmä siksi konservatiivinen, ettei se mielellään kärsi uutta ja tottumatonta tällä alalla. Sen tähden on hra Edelfeltin yritys warsin rohkeana pidettävä, ja warmaankin oli asialle onneksi, että hän ensimmäisen tämänlaisen teoksensa perustaksi otti suomalaisen runohengen muodostaman aiheen. Kun näet taiteilija kansanlaulun nojassa on esittänyt Kristus ja Magdalena suomalaisessa asussa, niin ei kukaan ole woinut pitää hänen tauluansa loukkaawana oikkuna.”²⁸⁶

3.4.3 Jean Béraud’n *Jeesus ja syntinen nainen* (1891) ja Christian Skredsvigin *Ihmisen poika* (1891)

Edelfeltin näyttely Ateneumissa kesti vain viikon. *Kristus ja Matalaena* oli ilmeisesti kuitenkin yleisön nähtävänä ”taideyhdistyksen taulustossa” vuoden 1890 loppuun asti.²⁸⁷ Tammikuussa 1891 *Uusi Suometar* kertoi, että Edelfelt suunnitelti maalauksen viemistä Pariisiin ja esille panoa kevään näyttelyyn.²⁸⁸

Edelfeltin suunnitelma myös toteutui, ja Pariisin Salongissa hänellä oli vertaistiaan seuraava. Esillä oli myös norjalaisen Christian Skredsvigin (1854–1924) ”Frälsaren under gestalten af en kringvandrande handlande i en norsk by” ja ranskalaisen Jean Béraud’n (1849–1935) maalaus Jeesuksesta ja syntisestä naisesta. *Nya Pressen* luonnehtii näyttelyn kokonaistilannetta niin, että von Uhdén tavasta maalata kristinuskosta otettuja aiheita oli muodostunut jo kokonainen taidesuunta. Lehti mainitsee Béraud’n maalauksen tulleen palkituksi uuden taidesuunnan edustajana, ja antaa teoskuvailullaan hyvin elävän kuvan maalauksesta.²⁸⁹

– – han [Béraud] framställer Kristus i korrekt legendkostym med gloria kring hufvudet sittande vid ett förnämt pariser middagsbord midt ibland boulevardhabituéer i frack, hvilka dricka likörer och röka cigaretter, medan äktenskapsbryterskan störtar fram till hans fötter, klädd i en visitkostym från Worth.²⁹⁰

Richard Kaufman kirjoitti *Hufvudstadsbladetissa*, että Pariisin Salongin sensaatio oli Béraud’n maalaus. Samalla hän avaa teoksen ikonografian. Aihe palautuu Luukkaan evankeliumissa kerrottuun tapahtumaan, jossa Jeesus on aterialla fariseuksen luona ja paikalle saapuu syntinen nainen. Ajan uudesta taidesuunnasta johtuen pääsemme maalauksen matkassa nyt kuitenkin 1800-luvun lopun Pariisiin, emme ajanlaskumme alun Palestiinaan.

²⁸⁵ Cleven kirje Järnefeltille 20.2.1897. EJA. KA.

²⁸⁶ Nimimerkki E. A-n. [Eliel Aspelin-Haapkyllä], ”Matalaenan wesimatka”. *Uusi Suometar* 11.12.1890. HS.

²⁸⁷ Edelfeltin taulu ”Kristus ja Matalaena”. *Uusi Suometar* 16.12.1890. HS.

²⁸⁸ Taiteilija A. Edelfelt. *Uusi Suometar* 13.1.1891. HS.

²⁸⁹ Fernissningsdagen i Paris. *Nya Pressen* 19.5.1891. HS. Kuva: http://commons.wikimedia.org/wiki/File:Jean_Beraud_Simon_the_Pharisee.jpg?uselang=fi Viitattu 18.2.2015.

²⁹⁰ Fernissningsdagen i Paris. *Nya Pressen* 19.5.1891. HS.

Jean Béraud, *Jeesus ja syntinen nainen*, 1891.
Kuva: Ks. viite 289.

Omkring middagsbordet sitter ett herrsällskap på tolf personer, icke precis porträttfigurer, men likväl hållna så nära till bekanta Seinestadscelebriteter, att hwar och en, som är en smula au courant med sitt Paris från idag kan sätta namnen under. De äro i frack och hwit halsduk, hela omgifningen är så parisisk som parisemålaren 'par excellence', Béraud, kan måla den, – –.²⁹¹

Kaufman myös taustoittaa käytäntöä kuvata Jeesus maalarin omassa ajassa ja elinympäristössä. Kyse ei ole uudesta asiasta, toteaa hän viitaten sekä von Uhdeen että Edelfeltiin ja Skredsvigiin.²⁹²

Louis Sparre kirjoitti myös Pariisin näyttelystä. Tuhansien teosten joukossa hän päätyy viimein myös Edelfeltin *Kristuksen ja Matalleenan* eteen. Ehkä hieman yllättäen hän ei sano siitä mitään erityistä. Taiteilijan silmät tarkkailevat vain maalauksen taiteellisia ansioita. Kansalliset piirteet eivät saa huomiota.²⁹³

Näyttelyesittelynsä seuraavassa osassa Sparre vielä kuitenkin mainitsee Edelfeltin maalauksen käydessään tarkastelemaan Béraud'n kiisteltyä maalausta. Hän toteaa Edelfeltin maalanneen "melkein samaa ainetta", ja että hän, "olematta millään tawalla liian jokapäiwäinen, on kuitenkin pysynyt niin sanoakseni sowinnollisessa tarun tulkitsemisessä."²⁹⁴

Jos *Kristus ja Matalena* tulee Sparrelta lopulta ohitettua varsin nopeasti ja niukoin sanoin, pysähtyy hän Béraud'n maalauksen äärelle sitäkin pidemmäksi ajaksi, ja nyt myös sanomista riittää. Hän kuvailee maalausta paljon laveammin kuin Edelfeltin teosta, ja lukijalle syntyy varsin elävä kuva kirjoituksen kohteesta. Béraud'n maalaus on Sparren mielestä poikkeuksellinen. "On luultawasti

²⁹¹ Richard Kaufman, Salongen på Marsfältet i Paris. *Hufvudstadsbladet* 31.5.1891. HS.

²⁹² Ibid.

²⁹³ Louis Sparre, Taidekirje Pariisista II. *Päivälehti* 26.6.1891. HS. Kirjeen ensimmäinen osa 4.6.1891.

²⁹⁴ Louis Sparre, Taidekirje Pariisista II. *Päivälehti* 3.7.1891. HS.

Christian Skredsvig, *Ihmisen poika*, 1891.
Kuva: Ks. viite 300.

syvä ajatus tässä 'Ideaalin' ilmestymisessä vuosisadan lopun kirjanoppineiden, fariseusten ja kerskujain keskelle." ²⁹⁵

Sparre kertoo, että Béraud'n maalaus saa aivan poikkeuksellista huomiota, "sen ympärillä tunkeillaan ja tuupitaan, jotta saataisiin nähdä wilahduskaan siitä." Hän ei mainitse, että kiinnostus johtuisi uudesta tavasta maalata uskonnollinen aihe, vaan hänen mielestään "uteliaisuuteen on suurena syynä erittäin hywin onnistuneet tunnettujen miesten muotokuwat." Yhden tunnetun henkilön Sparre myös mainitsee. "Pöydän luona istumassa, toista kättään wasten nojaten istuu 'Jeesuksen elämän' tunnettu kirjoittaja Ernest Renan." ²⁹⁶

Nimimerkki O.A. nosti hänkin Pariisin matkakirjeessään esiin Edelfeltin *Kristuksen ja Matalleenan*. Nimimerkki kertoo elävästi näyttelystä, luo katsauksen ajan taiteeseen, tietää von Uhden ja että häntä ovat muutkin kuin vain Edelfelt seuranneet. Värikkäällä kielellä hän valistaa lukijoitaan. "Se on kuten useimmat lukijat ehkä jo tietävät ihan uutta maalauslajia: raamatun tapausten esittämistä nykyaikaisessa puwussa. Kristus ja Matalleena esiintywät Sawon ukon ja naisen haahmuissa." ²⁹⁷

Henkilökohtaisesti nimimerkki itse suhtautuu kielteisesti Edelfeltin maalaukseen. "Se waan ettei maalaus enää tunnu uskonnonperustajan kuwalta - se muuttuu enemmän yksinomaan wertaukselliseksi." "Waan täydellistä todellisuutta rakastawaa se loukkaa." ²⁹⁸

Myönteinen kannanotto kansallisilla piirteillä maustetusta realismista nähtiin puolestaan *Päivälehd*en julkaisemassa suomennoksessa Gaston Dechamps'n artikkelista, jossa hän tarkastelee Edelfeltin *Kristusta ja Matalleenaa* ja Skredsvigin *Ihmisen poikaa* sekä Béraud'n *Jeesusta ja syntistä naista*. Artikkelin-

²⁹⁵ Ibid.

²⁹⁶ Ibid. Ranskalainen Joseph Ernest Renan (1823–1892), hänen kuuluisa teoksensa *Jeesuksen elämä* (*Vie de Jésus*) julkaistiin 1863.

²⁹⁷ Nimimerkki O. A., Pariisinmatkaltani. *Pohjalainen* 24.7.1891. HS.

²⁹⁸ Ibid.

sa alussa hän toteaa epäilevänsä, josko taiteilijoilla maalatessaan on ollut Fra Angelicon tai Pyhän Luukkaan hartautta, mutta on silti vankasti sitä mieltä, että uudella tavalla maalatut kuvat ”voivat herättää uskonnollisia tunteita meissä.”²⁹⁹

Myös Dechamps toteaa kirjoituksessaan ajatuksen, joka uuteen maalaus-tapaan liitettiin, ja jolla sitä puolustettiin. Eli kaikesta realismista huolimatta maalauksia pitää katsella myös vertauskuvallisesti. Niillä pyritään kertomaan, että Kristus ei ole vain tietynä aikana tietyssä paikassa elänyt henkilö, vaan jostain, joka elää kaikkina aikoina ja kaikkien keskuudessa. Kuten Dechamps toteaa Skredsvigin maalauksen Jeesuksesta: ”Tuo mies, jonka tulo tekee sydämmet iloisiksi, ei ole Jesus Bethlehemistä; hän ei ole syntynyt jouluyönä seimessä. Se on ennemmin tuo ijankaikkinen Kristus, Messias, lunastaja, jota kaikki vuosisadat odottavat, – –.”³⁰⁰

3.4.4 *Kristus ja Mataleena julkisuudessa vuonna 1892*

Keväällä 1892 Edelfeltillä oli näyttely Tukholmassa. *Hufvudstadsbladet* julkaisi paikallisen arvostelun, jossa Claes Lundin kirjoittaa, että näyttelyyn oli saatu uusi erinomainen lisä, laajasti tunnettu teos, joka kaikenlaisissa ympäristöissä, jopa tunnetuimpien taideteosten joukossa vetäisi katseen puoleensa. Ylistävien sanojen jälkeen hän kysyy. ”Hwad är det då man ser?”³⁰¹

Lundin vastaa, että näemme yksinkertaisen miehen ja hänen edessään polvillaan olevan nuoren, kauniin naisen ja näiden ympärillä pohjoisen syysmaiseman. Kaiken nähdyn merkitys eli maalauksen perimmäinen aihe on hänen mukaansa kuitenkin heti katsojalle selvä. Selvää on myös, mistä Edelfelt on ottanut vaikutteita toteutustapaansa. ”Nu har Albert Edelfelt, liksom Fritz von Uhde före honom och kanske äfwen någon annan konstnär i vår tid, brutit med den gamla traditionen hwad Kristusfiguren widkommer och wäl ännu mera i afseende på Magdalena samt i stället för ett österländskt landskap förlagt handlingen till ett nordiskt, – –.”³⁰²

Edelfelt on Lundinin mielestä onnistunut hienosti teoksessaan, jopa paremmin kuin renessanssin mestarit. *Kristus ja Mataleena* puhuttelee uskonnollisia tunteita heidän töitään paremmin. Maalauksen realismi ja kansalliset piirteet ovat vain eduksi. ”Här finnes intet af det konventionela idealiserandet.”³⁰³

Tukholmasta Edelfeltin näyttely siirtyi Göteborgiin. Myös siellä *Kristuksen ja Mataleenan* kansalliset piirteet sekä maalauksen suhde von Uhdin taiteeseen huomattiin. *Hufvudstadsbladet* julkaisi Karl Warburgin artikkelin, jossa hän arvioi erityisesti Mataleenan kuvauksen merkitsevän uutta. ”Det är, som man

²⁹⁹ Kolme Kristuksen kuvausta. *Päivälehti* 28.8.1891. HS. Dechamps'n artikkeli *Revue bleue* 20.6.1891. Fra Angelico (Guido di Pietro, k. 1455), italialainen, dominikaanimunkki, tunnettu erityisesti Firenzen San Marcon luostarin uskonnollisaiheisista maalauksistaan.

³⁰⁰ Ibid. Kuva: <http://digitalmuseum.no/011042380493> Viitattu 18.2.2015.

³⁰¹ Claes Lundin, Om Edelfelts ”Kristus och Magdalena”. *Hufvudstadsbladet* 1.3.1892. Alkuaan julkaistu *Stockholms Dagblad* 24.2.1892. HS.

³⁰² Ibid.

³⁰³ Ibid.

finner, en modernisering och nationalisering af Magdalenamotivet, --." -- alt österländskt är här aflägsnadt."³⁰⁴

Syksyllä 1892 *Kristus ja Matalena* oli jälleen Suomessa ja esillä taiteilijoiden syysnäyttelyssä. Edelleen maalaus tuli hyvin huomatuksi ja mainittiin aina Oulua myöden. Nimimerkki W.....S oli käynyt paikalla ja toteaa matkakirjeessään, että "suurinta huomiota herättävät kumminkin Edelfeltin -- maalaukset, ja niistä warsinkin tuo ennestään tuttu runollinen 'Kristus ja Matalena' --."³⁰⁵

Nimimerkki K. L. kirjoitti *Päivälehdessä*. Kun maalauksesta oli jo paljon liikkeellä valokuvia, oli maalauksen aihe nimimerkin mukaan jo monille ilmeisen tuttu. "Mutta hauskaa, sangen hauskaa on, että yleisömmä nyt omin silmin saa nähdä hänen mainion taulunsa 'Kristus ja Matalena', jota arwatenkin on pidettävä näyttelyn arwokkaimpana numerona."³⁰⁶

Hyvin selkeästi ja opettavaisella tavalla nimimerkki K. L. kertoo kuitenkin, mikä maalauksessa on uutta ja erilaista verrattuna perinteeseen, ja mikä maalauksessa on saanut viriämään kannanottoja puolesta ja vastaan.

Näille henkilöille on se omituista, että he owat suomalaisissa puwissa: Kristus wirsuissa ja pitkässä hurstimekossa, joka wyötäisiltä on nuoralla kiinnitetty, Matalena Jääsken kansallispuwussa. Niin ikään on kauniita kellastuneita koiwuja kaswawalta mäeltä näkywä ihana ja runollisesti pehmeä järwimaisema useine niimineen tosisuomalainen --. Monesta on tällainen uskonnollisen aiheen käsittely arwatenkin outoa.³⁰⁷

Jyväskylässä ilmestynyt *Suomalainen* julkaisi nimimerkin -on-on- matkakirjeen Helsingistä, jossa käydään myös Ateneumissa taiteilijoiden syysnäyttelyssä. Kirjoittaja ei paneudu kovinkaan moneen teokseen ja niidenkin kohdalla lähinnä vain kuvailee niitä. Arvostelu on pelkästään myönteinen, niin Järnefeltin kuin Edelfeltin kohdalla. Korostetusti esiin nousee jälleen *Kristus ja Matalena*.³⁰⁸

Nimimerkki toteaa totta kai Edelfeltin maalauksen kansalliset piirteet, mutta pitää teosta kuitenkin kaikin tavoin onnistuneena. Kaikki maalauksessa on tuttua suomalaisen silmälle, maisema ja henkilöiden pukineet, Kristuksen virsua myöden. Niinpä juuri tästä syystä nimimerkki katsoo, että *Kristus ja Matalena* tekee "katsojaan niin mahtawan ja waltawan vaikutuksen."³⁰⁹

Näyttelystä kirjoitettiin lopulta varsin paljon ja tuntuu, että joka kerta myös *Kristuksen ja Matalenan* äärelle pysähdyttiin. Nimimerkki A. J. totesi, että "'Kristus ja Matalena' on tawattoman kaunis teos, tarumaiseen werhoon puettu."³¹⁰ *Aamulehti* kirjoitti, että "näyttelyssä käydessä kiinnittää ihan wastus-

³⁰⁴ Karl Warburg, Om Albert Edelfelt. *Hufoudstadsbladet* 10.4.1892. Myös *Finland ja Nya Pressen* 11.4.1892. Kirjoitus julkaistu alkujaan *Göteborgs handels och Sjöfartstidning*. HS.

³⁰⁵ Nimimerkki W.....S., Kirje Helsingistä. *Kaiku* 26.10.1892. HS.

³⁰⁶ Nimimerkki K. L. [Kaarlo Levón (?)], Taiteilijain näyttely II. *Päivälehti* 28.10.1892. HS.

³⁰⁷ Ibid.

³⁰⁸ Nimimerkki -on-on-, Kirje Helsingistä. *Suomalainen* 2.11.1892. HS. Seuravana päivänä Jyväskylän kaupunkiseurakunnan kirkkoneuvosto hylkäsi Järnefeltin maalauksen *Jeesus ja veteen vajoava Pietari*.

³⁰⁹ Ibid.

³¹⁰ Nimimerkki A. J. [Arvid Järnefelt (?)], Taiteilijain näyttely III. *Uusi Suometar* 3.11.1892. HS.

tamatta etukädessä huomionsa Edelfeltin tauluihin, joita löytyy lähes parikymmentä, kaikki etewiä. Siinä nähdään kuuluisa 'Kristus ja Matalena', --."³¹¹

Marraskuussa 1892 *Kristus ja Matalena* ostettiin Suomen taideyhdistyksen kokoelmiin 5 000 markalla.³¹² Nimimerkki E. J. saattoi todeta, että "taideyhdistys on tänä syksynä pitkistä aikoja itselleen hankkinut todella arvokkaan teoksen, 'Kristus ja Matalena' --."³¹³

³¹¹ Nimimerkki Teemu [Eino Leino (?)], Helsingin kirje XXI. Taiteilijain näyttely. *Aamulehti* 15.11.1892. HS.

³¹² Taideyhdistyksen ostokset. *Päivälehti* 19.11.1892. Myös *Aamulehti* ja *Sanomia Turusta* 20.11.1892. HS.

³¹³ Nimimerkki E. J. [Eero Järnefelt (?)], Taideyhdistyksen taidekokoelmasta. *Päivälehti* 11.12.1892. HS.

4 R.W. EKMAN JA RÄISÄLÄN KIRKON ALTTARITAU- TAULU (1873)

R.W. Ekmanin (1808–1873) toiminta alttaritaulumaalauksen parissa alkoi jo 23-vuotiaana vuonna 1831. Tampereen vanhan kirkon alttarilta löytyy edelleen (2008) hänen tuolloin maalaamansa *Getsemane*. Vuosikymmen ei kuitenkaan vielä merkinnyt, että Ekman olisi opittu tuntemaan alttaritaulumaalarina. Katkeamaton alttaritaulujen sarja alkaa hänen osalta vasta seuraavan vuosikymmenen lopulla, tarkalleen vuonna 1847, jolloin valmistuu Sääksmäen kirkon *Ylösnousemus*.

Vuoden 1847 jälkeen vuodet, jolloin Ekmanilta ei ole alttaritaulua, ovat poikkeuksellisia aina hänen kuolemaansa asti. Myös Ekmanin osuus koko alttaritaulumaalauksesta käy ajan myötä aina vain suuremmaksi niin, että aikavälillä 1860–1873 Ekman maalaa yli puolet kaikista maamme alttaritauluista.³¹⁴ Suosio oli näin vankka, ja voi kai nykysanoin todeta, että Ekman pääsi lopulta suorastaan määräävään markkina-asemaan.

Jo Sääksmäen kirkon alttaritaulu tuli myös yleisemmin huomatuksi. Lokakuun alussa 1847 *Åbo Underrättelser* julkaisi ilmoituksen, jossa kerrottiin maalauksen olevan esillä Juhlasalissa (Solennitetssal). Näyttelystä saatavien tulojen kerrottiin menevän C.G. Söderstrandin (1800–1861) piirustuskoulun hyväksi.³¹⁵

Myös *Åbo Tidningar* julkaisi ilmoituksen ja lisäksi pienen kirjoituksen näyttelystä ja hovimaalarista, joka ”utställer en större altartafla för Sääksmäki kyrka, föreställande Christi upptändelse, till offentligt beskådande uti härvarande Solennitetssal.” Maalauksen näytteille asettaminen oli lehden mukaan mieluisaa jokaiselle taiteen ystävälle, koska yleisö oli nähnyt Ekmanilta tähän asti ainoastaan genremaalauksia.³¹⁶

Lokakuun lopussa *Åbo Underrättelser* tietää kertoa, että näyttely tuotti 36 hopearuplaa, jotka käytetään paikallisen piirustuskoulun hyväksi. Artikkelissa myös luonnehditaan ja arvioidaan Ekmanin maalausta. Kirjoittaja oli katseltu

³¹⁴ Ks. myös Mikola 1988, 13.

³¹⁵ Exposition. *Åbo Underrättelser* 2.10.1847. Myös *Åbo Tidningar* 2.10.1847 ja 16.10.1847. HS.

³¹⁶ Inrikes. *Åbo Tidningar* 2.10.1847. HS.

R.W. Ekman, *Ylösnousemus*, 1847.
Sääksmäen kirkon alttaritaulu.

maalausta varsin tarkkaan, koska osaa kertoa myös kuvan vasemmassa reunassa varsin huomaamattomasti kuvatuista Jerusalemin siluetista, Golgatasta ja hautaa lähestyvistä naisista. Mielenkiintoisella tavalla hän luonnehtii myös enkelihahmojen ikonografiaa nähden enkelit uskon ja toivon symboleina. Uskoa ilmaisee vasemmalla kädellään tyhjää hautaa osoittava enkeli ja kädet ristissä rinnallaan oleva merkitsee toivoa. Kaiken kaikkiaan kirjoitus on hyvin myönteinen. "Den höga grad af konstnärlig fulländning, - -, wisar sig äfwen här på ett beundransvärdt sätt." Kirjoittajan mielestä ei voi kuin onnitella Sääksmäen seurakunnan jäseniä, jotka saavat tämän kaunistuksen kirkkoonsa.³¹⁷

Voidaan huomata, että viimeistään nyt, Sääksmäen kirkon alttaritaulun myötä, alttaritaulumaalauksen tarkasteluun ja käytyyn keskusteluun tulevat mukaan esteettiset kysymykset. Alttaritaulun maalaaminen nähdään taiteen tekemisenä ja viriää halu, että alttaritaulun pitää olla myös taideteos. Erkaantuminen ammattikuntalaitoksen ajasta ja mestarinäytteinä tehdyistä alttaritauluisista on alkanut ja käynnissä.

Seuraavana vuonna *Suometar* vielä vahvistaa näkemystä. Syyskuun alussa 1848 julkaistun kirjoituksen tekee merkittäväksi myös mahdollisuus, että se on ensimmäinen sanomalehtikirjoitus, jossa arvioidaan sekä Ekmanin maalausta että tuonaikaista ja tuota vanhempaa muuta kirkkotaidetta sekä verrataan niitä keskenään. Lukijalle ei jää epäselväksi, että Ekman on parempi ja kannatettavampi. Kirjoitus Sääksmäen kirkon alttaritaulusta on erityinen myös syystä,

³¹⁷ Inrikes. *Åbo Underrättelser* 30.10.1847. HS.

R.W. Ekman, *Getsemane*, 1863, Hattulan kirkon alttaritaulu (vas.) ja *Getsemane*, 1870, Perttelin kirkon alttaritaulu (oik.).

että se on suomenkielinen. Alttaritauluista ei 1840-luvulla vielä paljon kirjoitettu edes ruotsiksi ja suomeksi todella vähän.³¹⁸

Suomettaren kirjoituksessa kuvaillaan ensin Ekmanin maalausta varsin seikkaperäisesti, ja kirjoitus antaa jo tässä vaiheessa maalauksesta hyvin myönteisen kuvan. Loppu on kuitenkin huipennus, johon on viitattu myös aiemmassa taidehistorian kirjoituksessa.³¹⁹

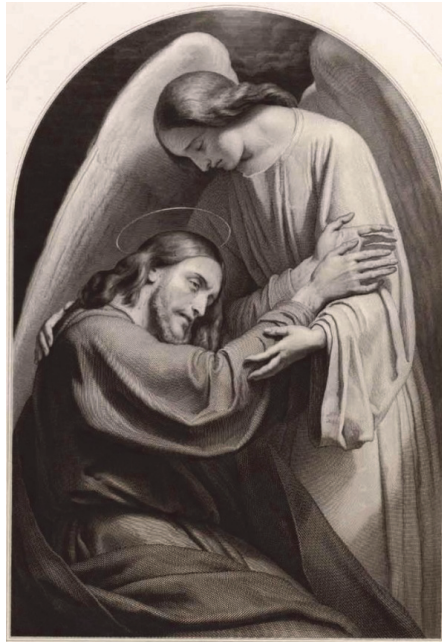
Kokonansa on tämä kuvaus niin yksinkertaisesti kaunis, että luulemme raaimmankin katsojan woivan kaikkea sen ihanuutta nautita. Taulu maksaa kaikkienensa vähän päälle 300:n hopiaruplan, ja toiwottawa olisi, että usia pitäjäs tilaisi Herra Ekman'ilta alttaritaulunsa. Näin tulisi joka seurakunnassa edes yksi kunnollinen taidon tuottama löytymään, ja näin katoaisivat kirkoistamme nuo wanhan, synkiän epäluulon sikiöt ja siittäjät, jotka eiwät muuta kauneutta tiedä, kuin piruja ja helwetin.³²⁰

Suomettaren kehoitus ei kaikunut kuuroille korville. Lopulta ”usiat pitäjät” tosiaan kääntyivät Ekmanin puoleen saadakseen seurakuntansa kirkkoon uuden alttaritaulun. Ahkeruus merkitsi kuitenkin myös Ekmanin kohdalla toistoa. Esimerkiksi Perttelin kirkon *Getsemanesta* vuodelta 1870 ei olennaisesti eroa aiemmasta vuoden 1863 *Getsemanesta* Hattulan kirkossa. Merkittävin ero on, että vanhemmassa kuvassa nukkuvat opetuslapset ja soihtujen kanssa pimeyden

³¹⁸ Sääksmäeltä. *Suometar* 1.9.1848. HS.

³¹⁹ Lindberg 1978, 178–179; Hanka 1997, 81.

³²⁰ Sääksmäeltä. *Suometar* 1.9.1848. HS.

Adolphe Caron'n (1797–1867) gravyyni Ary Schefferin *Getsemanesta*.
Kuva: Ks. viite 321.

keskellä lähestyvät kiinniottajat ovat kuvan oikeassa laidassa, uudemmassa taas kuvan vasemmassa.

Ekmanin yhteydessä on yksi taustavaikuttaja syytä mainita. Pariisissa eläneen ja vaikuttaneen, syntyjään alankomaalaisen Ary Schefferin (1795–1858) kuva Jeesuksesta ja enkelistä nähtynä Hattulan ja Pertelin alttaritaulujen ohessa vahvistaa oivallisesti nimimerkki F.C:n ajatuksen, jonka hän kertoo Pariisiin kirjeessään syyskuussa 1859. Nimimerkin mukaan Schefferin teoksilla oli suomalaiselle taiteelle erityinen merkitys syystä, ”att de af Ekman med lifligaste intresse och nit studerades”.³²¹

Tultaessa 1870-luvulle Ekmanin maine alttaritaulumaalarina oli edelleen vankka, ja usein hän edelleen asetti valmiit maalaukset yleisön nähtäväksi. Vuoden 1870 lokakuun alussa hän pienellä lehti-ilmoituksella kutsui luokseen halukkaita katsomaan Kumlingen kirkon uutta alttaritaulua.³²² Ylöjärven kirkon *Ristiinnaulittu* vuodelta 1870 oli myös Ekmanin luona yleisön nähtävissä,³²³ samoin Laukaan kirkon *Kirkastus* (1872).³²⁴ Lemlandin kirkon suurikokoinen *Taivaaseenastuminen* (1872) oli puolestaan esillä hovioikeuden tiloissa, joissa

³²¹ Nimimerkki F. C. [Fredrik Cygnaeus], Om Finnar och Finskt utomlands. *Litteraturblad för allmän medborgerlig bildning* nro 9 sivu 38. 1.9.1859. HS. Kuva: <http://am.adlibhosting.com/amonline/advanced/Details/collect/69524> Viitattu 18.2.2015.

³²² R. W. Ekman, De som önska se ... *Åbo Underrättelser* 1.10.1870. HS.

³²³ Konstnotis. *Åbo Underrättelser* 28.5.1870. HS.

³²⁴ R. W. Ekman, Exposition af en altartafla ... *Åbo Underrättelser* 27.5.1872. HS.

R.W. Ekman, *Jeesus siunaa lapsia*, 1848. Helsingin vanhan kirkon alttaritaulu.

R.W. Ekman, *Jeesus siunaa lapsia*, 1862. Uudenkaupungin kirkon alttaritaulu (1/3).

Ekman oli sen myös maalannut.³²⁵ Räisälän kirkon alttaritaulua (1872) Ekman taas esitteli kotonaan.³²⁶

Edelleen lehtikirjoituksissa myös tunnustettiin Ekmanin ansiot. Kumlingen kirkon *Ehtoollinen* oli "den anslående konstskapelsen", kun *Åbo Underrättelser* kertoi maalauksen valmistumisesta.³²⁷ Ylöjärven kirkon alttaritaulun oli otanut tehdäkseen "se kuuluisa taituri howimaalari Ekman Turussa".³²⁸ Vimpelin kirkon *Ristiinnaulitusta* (1872) todettiin, "att denna altartafla i konstnärligt afseende kan ställas i bredd med hr Ekmans bästa."³²⁹ Myös Räisälän kirkon alttaritaulua arvioitiin varsin myönteisessä sävyssä. "Det hvilar en stämning af frid och fromhet öfver denna vackra tafla, till hvars ägande Räisälä kyrka verkligen är att lyckönska."³³⁰

Räisälän kirkon alttaritaulu, jossa kuvataan Jeesusta siunaamassa lapsia, on vuodelta 1872 ja jäi pitkän työrupeaman alttaritaulumaalauksen parissa tehneen Ekmanin ilmeisesti viimeiseksi alttaritauluksi. Tuossa vaiheessa hänellä oli takanaan 1850-luvun alussa maalattujen Turun tuomiokirkon freskojen lisäksi myös 40 kirkon alttaritaulut. Niistä kaksi muodostui lisäksi kahdesta ja kolme kolmesta eri maalauksesta. Näin Ekman oli maalannut eri kirkkojen alttareille jo 48 taulua. Aiheen *Jeesus siunaa lapsia* hän oli ennen Räisälää maalan-

³²⁵ Från Åbo, *Hufvudstadsbladet* 28.7.1872. HS.

³²⁶ Taideteoksen näyttelö. *Sanomia Turusta* 18.10.1872. HS.

³²⁷ Altartafla. *Åbo Underrättelser* 30.8.1870. HS.

³²⁸ Nimimerkki C. E., Ylöjärweltä. *Suomalainen Wirallinen Lehti* 26.3.1870. HS.

³²⁹ Konversation, *Åbo Underrättelser* 17.9.1872. HS.

³³⁰ Den altartafla. *Åbo Underrättelser* 17.10.1872. Myös *Helsingfors Dagblad* 20.10.1872. HS.

nut kaksi kertaa, Helsinkiin vuonna 1848 ja syntymäpaikkakunnalleen Uuteenkaupunkiin vuonna 1863.

Helsingin alttaritaulu oli ensimmäinen *Jeesus siunaa lapsia* paitsi Ekmanin tuotannossa myös koko alttaritaulumaalauksessa 1800-luvun Suomessa. Samoihin aikoihin aiheen maalasi myös Berndt Godenhjelm (1899–1881) Suomenlinnan kirkon kolmiosaiseen kokonaisuuteen (1849, *Jeesus siunaa lapsia–Jeesus otetaan taivaaseen–Veroraha*). Uudenkaupungin kirkon alttarilla aihe esiintyi näin vasta kolmannen kerran. Sielläkin aiheen käyttö liittyy kolmen maalauksen kokonaisuuteen, jossa se on alttarille katsottaessa oikean puoleisessa paneelissa. Vasemmassa paneelissa on *Jeesus ja syntinen nainen* ja pääkuvana kokonaisuuden keskellä on *Kristuksen kirkastuminen*.

Kun Räisälän kirkon alttaritaulu tuli vuoroon 1870-luvun alussa, oli *Jeesus siunaa lapsia* siten vielä varsin uusi aihe suomalaisessa alttaritaulumaalauksessa, käytössä vasta neljännen kerran. Räisälän kirkon alttaritaulussa aiheen käyttö jäi myös ainoaksi käyttökerraksi puheena olevalla vuosikymmenellä. Nykyään (2006) Kokemäen kirkon seinälle ripustettu maalaus oli myös Ekmanin ensimmäinen Karjalaan maalaama alttaritaulu ja jäi lopulta myös ainoaksi.

Vasta 1880 ja 1890-luvulla puheena olevaa aihetta käytettiin useammin. Uuden vuosisadan alussa aiheen käyttö uudelleen hiipui ja kahden ensimmäisen vuosikymmenen ajalta tunnetaan vain yksi käyttökerta. Aukusti Koivisto (1886–1962) käytti aihetta Koskenpään kirkon alttaritaulussa (1915).

4.1 Räisälän *Jeesus siunaa lapsia* hylätään

Huolimatta pitkästä ja ansiokkaasta urasta alttaritaulumaalauksen parissa ja huolimatta kaikesta seurakunnissa osoitetusta arvostuksesta ja ihailusta, joista Ekman sai nauttia elämänsä aikana, syntyi Räisälässä kuitenkin riita hänen maalaamastaan alttaritaulusta. Elettiin vaihe, jossa seurakunta ei halunnut ottaa vastaan koko maalausta. Jopa maalauksen aihe Jeesuksesta siunaamassa lapsia koettiin sopimattomaksi.

Hanke saada uusi alttaritaulu Räisälän kirkkoon oli julkisuudessa maaliskuussa 1872, jolloin nimimerkki S.P. kertoo *Uuden Suomettaren* sivuilla, että Räisälässä on uuden alttaritaulun nimissä kerätty rahoja. Näin jälkikäteen, kun jo tiedetään seuraavan vuoden tapahtumat, kirjoituksesta jää tunne, että se on hieman pisteliäs. Kertooko se jo kytevästä erimielisyydestä, joka varsin pian syttyi täyteen paloon?

Uusia, aina uusia puuhia pitäivät kuntamme kunnioitettavat rouvat ja ryökkinät. Nyt taas kuuluu arpajaiset olewan hankkeissa heidän hennoilla woimillansa ja lahjoillansa. Paljon kuuluu jo arpakappaleita olewan walmiina; ja tämä hellä yritys kuuluu olewan kirkkoomme uuden alttaritaulun ostamista warten, josta aikomuksesta saan lausua heille sulimmat kiitokset. Kuntamme on jo ennestään yllämaini-

tuille säätyhenkilöille suuressa kiitollisuuden welassa kansakoulun alkuun panemisesta.³³¹

Tammikuun 5. päivänä 1873 pidetty kirkonkokous sujui vielä sopuisasti. Käsiteltävänä oli vain kirkkoon tarjottu uusi alttaritaulu.

Sitten kuin seurakunnalle oli esitelty, että rouvasyhtiö hyväntahtoisesti lahjoittaa seurakunnalle uuden alttaritaulun, tehtynä Hovimaalarilta R. Ekmanilta Turussa ja kuvailevan Kristuksen siunaavan lapsia, joka taulu rouvasyhtiölle tuli maksamaan 1.200 markkaa, niin kysyttiin seurakuntalaisilta, jospa tahtoivat kustantaa tälle taululle sopivaa ympäristöä, koska tämä oli rouvasyhtiöllä tehty ehdoksi.³³²

Kirkonkokous teki myönteisen päätöksen ja päätti samalla rahoittaa alttarilaitteen hankinnan niin, "että jokaiselta ripille käyvältä henkeltä ylöskannetaan kaksikymmentä / 20 / penniä kahtena vuonna, – –." Jos näin kertyvät rahat eivät riittäisi, maksettaisiin loppu kirkonkassasta.³³³ Tässä vaiheessa hanke siis sujui vielä hyvin.

Selvältä näyttänyt tilanne osoittautui kuitenkin lopulta monimutkaiseksi. Marraskuun lopulla samana vuonna pidettiin kirkonkokous, jossa ilmeni, että asiat eivät sujukaan odotetusti, sillä hankkeelle oli ilmaantunut vastustajia. Ennen kuin kokouksessa tuli vuoroon alttaritaulu, oli asialistalla pari palkankorotusta. Jo niiden käsittely paljasti kokouksen jännittyneen ilmapiirin ja kokousväen eripuraisuuden. Poikkeavan korostetusti pöytäkirjassa tuodaan nyt julki myös eri säädyt ja niiden edustajien kannat päätettäviin asioihin.

Palkankorotuskysymysten osalta käsiteltiin ensin pitäjän kiertävän koulumestarin palkkaa. Taustalla oli piispan palkankorotusesitys, koska hänen nähdäkseen "nykyinen Koulumestari aivan oivallisesti oli tointansa täyttänyt ja hän tästä raskaasta työstänsä siis ansaitsi tulla autetuksi sille elämisen kannalle, ettei hän murheella jokapäiväisestä leivästä tarvitsisi tehtävänsä tehdä."³³⁴ Niinpä kirkkoneuvosto oli piispan näkemyksen mukaisesti tehnyt kirkonkokoukselle esityksen palkan korotuksesta. Paitsi että talolliset maksaisivat aiempaa enemmän, niin nyt mukaan haluttiin myös "torpparit, läksiäinet"³³⁵ ja heidän vertaisensa, jotka tätä ennen eivät millään muotoa ottaneet osaa koulumestarin palkkaamiseen." Esitystään neuvosto perusteli ajatuksella, että "ehkä heidän lapsensa yhtähyvin kuin talollistenkin häntä tarvitsit, – –."³³⁶

Talolliset vastustivat esitystä kuitenkin "ankarasti". Heidän mielestään piispa oli erehtynyt "kiittäissään koulumestaria, jolle puolet kiitoksista jo katsottiin liiaksi, sekä että koulumestarilla oli kylliksi palkkaa hänen, monia mielestä, niin vähästä vaivasta." Pöytäkirjan mukaan ei kokouksen puheenjohtaja voinut tässä tilanteessa kuin "surkutella sitä hempeyttä mielissä joka nyt näkyi valloittaneen seurakuntalaisia." Hän myös jatkaa sarkastisesti, että "ehkä heil-

³³¹ Nimimerkki S. P., Räisälästä. *Uusi Suometar* 27.3.1872. HS.

³³² Räisälän srk:n kirkonkokouksen ptk. 5.1.1873. RÄKA. MMA.

³³³ Ibid.

³³⁴ Räisälän srk:n kirkonkokouksen ptk. 24.11.1873, § 1. RÄKA. MMA.

³³⁵ Läksiäin = Karjalassa loinen, joutolainen, irtolainen. Vuorela 1979.

³³⁶ Räisälän srk:n kirkonkokouksen ptk. 24.11.1873, § 1. RÄKA. MMA.

R.W. Ekman, *Jeesus siunaa lapsia*, 1872.
Räisälän kirkon alttaritaulu.

lekin Herra Piispalta kiitoksia, puolet kenties liiksi, samassa tilapäessä [tilaisuudessa] kun koulumestarillekin annettiin.”³³⁷

Kokouksen ilmapääpiiri oli näin jo vähintäänkin jännittynyt. Talolliset pitivät kuitenkin kiinni kannastaan loppuun asti, eivätkä suostuneet kasvattamaan omaa osuuttaan. Silti palkka hieman nousi, sillä torpparien parista esitys sai kannatusta. Maksajien joukko siis kasvoi ja päätökseksi on kirjattu, ”että torpparit vuosittain maksaisit koulumestarille kappan ruista tai 80 penniä ja läksiäiset ja heidän vertaisensa kappan otraa eli 50 penniä.”³³⁸

Kokouksen toisena asiana oli kirkkoväärtin palkka. Seurakuntaan oli pari vuotta aiemmin perustettu rakennuskassa, jonka hoitaminen oli kirkkoväärtin tehtävä. Kirkkoneuvoston esitys oli, ”että kassan hoitamisesta ja ylöskannoista sen tarpeiksi annettaisi kirkkoväärtille 26 markkaa vuodessa palkaksi.”³³⁹

Pöytäkirjan mukaan myös tätä esitystä ”hyvin halveksuttiin monialta”, mutta ”päätettiin tok’ antaa tätä palkintoa kirkkoväärtille ainoastaan niistä vuosista jolloin hänellä on ylöskantoa kassan tarpeiksi”. Tämän jälkeen pöytäkirjan teksti muuttuu jälleen hyvin sarkastiseksi. ”Kassan hoitaminen ja siitä vuotuinen tilin tekeminen annettiin hänelle hyvän tahtoisesti kaupan päällisiksi.”³⁴⁰

Mainitut tapahtumat olivat siis taustalla, kun kokouksessa tuli vuoroon alttaritaulua koskeva asia. Tilanteen tunnustaen pöytäkirjan pitäjä jatkaakin sanoilla: ”Vielä rohkeni Kirkkoraati, ehkä [vaikka] sen esityksiä näin kovasti sor-

³³⁷ Ibid.

³³⁸ Ibid. Kappa = 4,59 l tai metrijärjestelmässä 5 l.

³³⁹ Räisälän srk:n kirkkokokouksen ptk. 24.11.1873, § 2. RÄKA. MMA.

³⁴⁰ Ibid.

rettiin, lähestyä seurakuntaa seuraavalla: – –.”³⁴¹ Tämän jälkeen pöytäkirjassa kerrataan tilanne. Selvitetään kuinka ”oli rouvas-yhtiömme suurella vaivalla ja raskailla kustannuksilla hankkinut uuden alttaritaulun” ja lahjoittanut sen seurakunnalle ehdolla, että ”taulu paikallensa asetettaisi niin hyvästi [hyvästi rivin päällä] kuin taulun arvo ja kauneus vaatei”. Edelleen käy ilmi, että alttarilaitetta varten ”jo neljä erinomaista [erinomaista] kaava [luonnospirros, suunnitelma] oli hankittuna”. Edelleen toistetaan tammikuussa tehty päätös rahojen keräämisestä. Oli kuitenkin käynyt selväksi, että tehdyn päätöksen mukainen rahan kerääminen ei riittäisi. Rahaa tarvittaisiin suunniteltua enemmän. Tammikuun päätös oli ollut, että kahtena vuonna kerättäisiin ”jokaiselta ripille käyvältä henkeltä 20 penniä”. Kirkkoneuvoston uusi esitys oli, että kerättävä rahamäärä korotettaisiin 25 penniin ja kerättäisiin kolmena vuonna.³⁴²

Korotusesityksen yhteydessä joku seurakuntalaisista oli esittänyt ajatuksen, että alttarilaitte teetetäisiin urakalla, jolloin voitaisiin säästää kustannuksissa. ”Waan koska tietävästi likitienoissa ei sitä miestä löydy, joka sitä kaavan jälkeen voisi tehdä niin täytyi tätä esitystä hylätä, semminkin koska työ oli hyvästi tehtävä ja hyvistä aineista, eikä vuodeksi tahi kahdeksi.”³⁴³

Kysymys alttarilaitteesta ja sen kustannusten kattamisesta osoittautui kuitenkin pian täysin turhaksi, koska talonpojat eivät enää halunneet koko taulua.

Tämän perästä alkoi talollinen Antti Wäkiparta Hytinlahdelta selvittää, ’ei ainoastansa oman vaan monen muun seurakuntalaisen puolesta’, niin kuin hänen sanansa kuuluivat, ’että vanha alttarin taulu on paljon sopivampi kuin uusi, sillä se vanha kuvailee – jospa vieläkin luonottomilla kuvilla – P. Ehtoollisen ja uusi taas Kristuksen siunaavan lapsia, – ja tulisi siis uusi taulu harmiksi monellekin’.³⁴⁴

Tämän jälkeen pöytäkirja päättyy sanoihin, joiden ivallisuus on jo käsin kosketeltavaa ja teksti muuttuu samalla luonteeltaan enemmän päiväkirjaan kuin pöytäkirjaan sopivaksi. Kirkkoherran henkilökohtainen harmi tunkee esiin.

”Tätä lausetta Wäkiparralta hetken oikein hartaasti virutettua [venytettyä], ei kengän talon pojan säädystä erittäin vastensanonut, – josta syystä puheenjohtattajan täytyi ilmoittaa, ettei rouvas-yhtiö luultavasti tauluansa pakolla tahdo seurakunnalle antaa, vielä vähemmin harmiksi, ja koska Suomen pääkaupunkin asukkaat ovat ilenneet, kirkkonsa kaunistukseksi asettaa samalta mestarilta tehdyn saman aineisen taulun, niin arveltiin että seurakuntia Suomessa vieläkin löytyy, jotka tämän, nyt Räisäläläisiltä hylätyn taulun mielelläänkin ostavat. Ja piti puheenjohtattaja sen totena että ne rouvas-yhtiöltä, arpajaisten kautta, taulun lunastusta varten kootut varat, aikanaan tulevat seurakunnalle tarjotuiksi, seurakuntalaisten valaistun mielen mukaan viljeltäviksi. Kaipauksella havaitsi puheenjohtattaja ettei ainoakaan talonpoikaa paikalla ollut joka ylevämpää mieltä tässä asiassa olisi ilmoittanut, – sillä että tok’ joitakuuta sellaisia seurakunnassa löytyi siitä oli hän vakuutettu.”³⁴⁵

³⁴¹ Räisälän srk:n kirkkokokouksen ptk. 24.11.1873, § 3. RÄKA. MMA.

³⁴² Ibid.

³⁴³ Ibid.

³⁴⁴ Ibid.

³⁴⁵ Ibid.

On selvää, että Räisälässä talonpojat näin kaatoivat alttaritauluhankkeen marraskuun 1873 kirkonkokouksessa. Jostain syystä säätyläisnaisten, joiden joukossa ei ilmeisesti ollut niinkään talonpoikien puolisoita, tarjous ei heille sopinut. Oliko aiempi kansakoulun hankinta jo ollut erimielisyyden aihe, josta oli jäänyt jotain hampaankoloihin? Vastausta voi vain arvailla, mutta niin saattoi hyvinkin olla. Räisälässä oltiin joka tapauksessa kansakoulun rakentamisessa oltu todella eturintamassa, sillä koulujen rakentaminen oli 1870-luvun alussa vielä varsin uusi asia, ja usein sen yhteydessä eri kansanosien näkemykset erosivat toisistaan. Kouluja perustettaessa tavanomainen tilanne oli sama kuin Räisälässä alttaritaulun yhteydessä, eli eri säädyistä talonpojat vastustivat³⁴⁶.

Mitä talonpoika Wäkiparta tarkoitti todetessaan uuden maalauksen tulevan ”harmiksi monellekin”, jää arvoitukseksi. Saattoi olla pelkkä tekosyy, mutta on myös mahdollista, että tuossa vaiheessa varsin uusi ja alttaritaulumaalauksessa vähän käytetty aihe *Jeesus siunaa lapsia* tuntui vieraalta ja oudolta ja siten harmilliselta. Vieraalta saattoi tuntua myös maalauksen tekijä. Vaikka Ekman oli jo maalannut kymmeniä alttaritauluja, ja tunnettiin monin paikoin erittäin hyvin, liittyi tuo kaikki kuitenkin ensi sijassa maamme läntisiin osiin, Ahvenanmaa ja saaristo mukaan lukien. Räisälän kirkon alttaritaulu oli länsisuomalaisen Ekmanin ensi yritys saada jalansija Karjalasta.

4.2 Arpajaiset, sopimaton tapa rahoittaa alttaritaulun hankintaa

Osa Räisälässä syntyneestä eripurasta saattoi liittyä myös itse tapaan, arpajaisiin, joilla rahaa kerättiin alttaritaulurahastoon. Monella paikkakunnalla juuri arpajaiset nimittäin herättivät närää, joten miksi eivät myös Räisälässä? Rahan kerääminen erikseen seurakunnan tarpeisiin koettiin jo sinänsä ilmeisesti loukkaavana ja nöyryyttävänä, koska ajateltiin, että erillinen kerääminen merkitsi seurakunnan varattomuutta huolehtia tarpeistaan normaaleilla rahoituskäytännöillä.

Esimerkiksi *Uudessa Suomettaressa* oli kesällä 1881 kirjoitus Kurkijoella pidetystä kansanjuhlasta, jossa kerrotaan ensin juhlan kaikin puolisesta onnistumisesta. Paikalla oli ollut väkeä vähintään 2 000 henkeä ja juhlan bruttotuotto, vajaa 850 markkaa, tuli Kurkijoen lainakirjaston hyväksi. Kirjoituksensa lopuksi nimimerkki mainitsee arpajaiset, jotka juhlan lopuksi oli pidetty uuden kirkon alttaritaulun hyväksi. Vaikka arpajaisten tuotto oli ollut 500 markkaa, suhtautuu nimimerkki hieman varauksella tapahtuneeseen.³⁴⁷

Jos jo rahan kerääminen sinänsä herätti pahennusta, teki sitä erityisesti käytäntö, että arpajaiset liittyivät usein ”arveluttaviin” tapahtumiin. Kurkijoelakin juhla päättyi illalla siihen, että ”mentiin kansakoulun huoneihin, jossa tanssia kesti aina aamu yöhön asti.”³⁴⁸ Ilmoitus *Uudessa Suomettaressa* on myös

³⁴⁶ Olkkonen 2003, 490.

³⁴⁷ Nimimerkki Juhlassa ollut wieras, Kansanjuhla Kurkijoella. *Uusi Suometar* 23.8.1881. HS.

³⁴⁸ Nimimerkki Jussi [Juhani Aho], Kurkijoelta. *Savo* 2.9.1881. HS.

kuvaava. ”Arpajaiset tanssin kanssa ynnä iltahuwit pidetään – – –, jotka wa-paehtoiset voitot, ja ylimääräiset tulot, käytetään uuden alttaritaulun hankkimiseen.”³⁴⁹ Tanssin ja iltahuvien yhteydessä korkeat siveelliset ihanteet saivat helposti kolhuja, ja alttaritaulu koettiin ilmeisesti liian arvokkaaksi ja pyhäksi asiaksi hankittavaksi tällä tavoin. Käytäntö ei joka tapauksessa ollut kaikkien mieleen.

Erityisen kuvaavaa tässä mielessä on aikakauslehden *Kirkollisia Sanomia* julkaisema artikkeli ”Alttaritaulu ja arpajaiset”. Siinä todetaan heti aluksi, ”että monessa Suomen seurakunnassa uskonnollinen elämä on joutunut rappiotilaan.” Näihin aatoksiin ja tarttumaan kynään oli kirjoittajan saanut jossakin Hämeen seurakunnassa järjestetyt arpajaiset, joissa oli muun muassa soitettu, näytelty ja tanssittu, eikä kyseinen seurakunta ollut edes ainoa, jossa moista harrastettiin. Erityisesti kaupunkiseurakunnissa ”syntiset huwitukset sunnuntaisin kuuluvat päivän järjestykseen”.³⁵⁰

Kirjoittajan mielestä sunnuntaisin järjestettävät huvitilaisuudet olivat jo sinänsä paheksuttavia ja rappion merkki, mutta erityisen paheksuttavaa oli järjestää tuollaisia tapahtumia valheellisin perustein. ”Tawallista on että sunnuntaihuviuwienn synnillisyyttä ja sopimattomuutta kaunistellaan tällä tahi **tuolla kauniilla tarkoituksella**, jonka tähden niitä muka wietetään.” Näin oli kirjoittajan mukaan toimittu myös puheena olevassa seurakunnassa, jossa arpajaistilaisuudelle ”oli tehty oikea pyhä naamio – se wietettiin **alttaritaulun hankkimiseksi seurakunnan kirkkoon**.”³⁵¹

Tällaiset ”peitetarinat” eivät artikkelin mukaan kuitenkaan kätke asian oikeaa luonnetta. ”Mutta synti on aina synti, siitä ei pääse.” Niinpä kirjoituksessa päädytään ajatukseen, että alttaritaulun hankinta tällä tavalla ei ole sopivaa. ”Jumalattomassa seurassa hankituilla rahoilla ei sowi kaunistaa Herran pyhää, se on wastustamaton totuus.”³⁵²

Huvitilaisuuden jumalattomuus taas oli käynyt ilmi osallistujien huonosta käytöksestä. Kirjoittaja oli saanut kuulla, että meno oli ollut ”moitteenalaista: mitkä oliwat wäkewissä, mitkä sadatteliwat, mitkä riiteliwät j. n. e.” Artikkelin lopuksi kirjoittaja esittää toivomuksen, että kyseisessä seurakunnassa ”ei näin koottuja rahoja käytetä alttaritaulun ostamiseksi, koska muussa tapauksessa sitenkin wedetään kirkkoamme alennustilaansa kohden.”³⁵³

Samanhenkinen, syvästi paheksuva teksti on myös yleisönosastokirjoitus, mikä julkaistiin sanomalehti *Uudessa Aurassa* allekirjoituksella Joukko kirkon ystäwiä. Vaikka varsin värikkäällä kielellä, siinä mainitaan järjestelmällisesti kaikki asiassa koetut epäkohdat. Hyvän asian nimissä järjestetään paheellisia tilaisuuksia ja kerätään rahaa sekä maallistetaan kirkkoa tieteen tahtoen, vaikka seurakunnalla olisi varaa hankkia alttaritaulu asiallisellakin tavalla.

³⁴⁹ Nimimerkki Toimituskunta, Arpajaiset. *Uusi Suometar* 5.6.1883. HS.

³⁵⁰ Alttaritaulu ja arpajaiset. *Kirkollisia Sanomia* N:o 14, 5-6, 17.7.1890. Myös *Maamme* 22.7.1890. HS.

³⁵¹ Ibid.

³⁵² Ibid.

³⁵³ Ibid.

Hämmästyttävä ilmoitus oli luettavana Uuden Auran viime keskiwiikkosessa numerossa. Siinä ilmoitetaan, että Wampulassa pidetään arpajaiset kirkon alttaritaulun hyväksi syyskuun 3 päivänä. Ohjelmaan kuuluu muun muassa: näytelmäkappale, kansallistanssi ja lopuksi yleinen tanssi.

Eikö tällöisen pelin kautta kirkon pyhyttä kowasti loukata? Kyllä moni Jumalaa rakastawa kansalainen syvästi suree, että näin pitkälle on jo mennyt meidän kansamme, joka niin on uskonnollisuudestaan kiitetty. Pyhittäkö tässäkin hyvä tarkoitus wälkappaleet? Mimmoisella mielellä sitte Wampulan wakawimmat jäsenet tulewat katselemaan tuota alttaritaulua, jonka sen nuoriso näytelmillä ja hiki-päässä tanssimalla on kirkkoonsa hankkinut.

Wampulan seurakunta on siksi aineellisestikin warakas, ettei luulisi sen kirkkonsa pyhintä paikkaa himmentävän näin tummilla wäreillä. Sopiiko ristiinnaulittu Kristus ja riehuwa tanssi- ja näytelmäjoukko yhteen? Ajatelkaat, hyvät seurakuntalaiset tätä, niin warmaan saatte toisella tawalla alttaritaulun kirkkoonne; sillä tällöinen keino on pyhyden pilkkaamista eikä sen kunnioittamista. Kirkkomme wastustajat ilmankin yhäti syyttävät sitä maailmanmielisyydestä, ja jos jokin, niin ainakin tuo hommanne on oikein räikeää tämän maailman menoa, joka johdattaa ekseskiin.

Sydämestämme toiwomme, etteiwät Herraa rakastawat seurakunnassanne mitenkään sallisi hankittawan kirkkoon alttaritaulua moisilla lihan huwituksilla.³⁵⁴

Oli kuitenkin myös toisin, eivätkä edellä olleet paheksuvat kirjoitukset merkitse kokonaiskuva. Sanomalehti *Keski-Suomessa* kirjoittaa nimimerkki Matkailija Konginkankaan seurakunnan uuden alttaritaulun hyväksi järjestetyistä arpajaisista, ja varsin myönteiseen sävyyn. Kirjoitus valaisee lähemmin myös tapahtuman sisältöä.

Koristeltu juhlapaikka oli lähellä kirkkoa, voitot oli asetettu kauniisti esille ja väkeä oli paikalla noin 700 henkeä. Ohjelma oli monipuolinen, oli puhetta ja pari hyvin onnistunutta näytelmää. Jyväskylän torvisoittokunta soitti ja paikkakunnan kuorot lauloivat. Ilma oli myös suosiollinen juhlaalle. "Lopuksi lauloi sekakuoro yleisön siihen yhtyessä Maamme laulun, jonka jälkeen kolminkertainen eläköön huuto kohotettiin isänmaalle." Onnistunut tilaisuus vielä huipentui, kun väki sai lähteä kotiin elokuun kuutamossa.³⁵⁵

Arpajaiset tuottivat Konginkankaalla myös olennaisen summan rahaa. Tulot olivat yhteensä 871 markkaa 10 penniä, ja kun siitä vähennettiin syntyneet menot, jäi puhtaaksi tuotoksi 588 markkaa 93 penniä.³⁵⁶ Kun uusi alttaritaulu usein oli saatavissa noin 2 000 markalla, on arpajaisien vajaan 600 markan tuotto jo olennainen. Mitä ilmeisimmin Konginkankaallakin arpajaiset olivat ratkaisevassa osassa hankkeen etenemisen kannalta.

Myös Toivakan kirkon alttaritaulun hyväksi järjestetyt juhlat olivat lehti-tiedon mukaan kaikin puolin onnistuneet. Jyväskylän maaseurakunnan raittiusseuran järjestämä tilaisuus "muodostuikin oikein juhlailltamaksi." Tilaisuudessa oli ollut puhetta ja laulua. "Juhlan yhteydessä ei järjestetty arpajaisia, vaan niiden sijassa olivat "onkiaiset", joiden lopullinen tuotto oli runsas 200

³⁵⁴ Nimimerkki Joukko Kirkon ystäviä, Wampulan kirkon alttaritaulu. *Uusi Aura* 29.8.1903. HS.

³⁵⁵ Nimimerkki Matkailija, Arpajaiset. *Keski-Suomi* 29.8.1899. HS.

³⁵⁶ Nimimerkki Toimikunta, Tili. *Keski-Suomi* 29.8.1899. HS.

markkaa. ”Pimeän tullessa päättyi tämä juhlallisuus ja kukin tyytyväisenä palasi kotiaan.”³⁵⁷

Samoin Kuolemajärvellä järjestettiin onnistuneet juhlat, joiden tuotto meni alttaritaulun ja kirjaston hyväksi. Puheiden lisäksi ”Johanneksen lauluseura laulaa kajautteli vähän wäliä ja tykkiwäen soittokunta piti huolta musiikista. Wälillä näyteltiin miten 'Professori nauttii kesälomaa', ja nuoriso pisti tanssiksi iltamyöhään saakka.” Itse arpajaiset onnistuivat myös hyvin, kulujen jälkeen rahaa jäi noin 800 markkaa. Myös hyvät tavat oli muistettu. ”Kansan käytös oli juhlassa siiwoa.”³⁵⁸

4.3 Räisälän *Jeesus siunaa lapsia* hyväksytään

Räisälässä uuden alttaritaulun hankinta ei päättynyt marraskuun 1873 kirkonkokouksen hylkävään päätökseen. Uuden vuoden puolelle tultaessa pidettiin tammikuussa 1874 uusi kokous. Pöytäkirjan mukaan ”eräät seurakuntalaiset: Siltavouti S. Pessi, Kirkkoväärti Yrjö Kauppinen ja talollinen Yrjö Pietarinp. Suutari” olivat ottaneet kirkkoherraan yhteyttä ja pyytäneet alttaritaulun nimissä uutta kokousta. Pyyntöä olivat kannattaneet lisäksi useat ”talolliset”, joiden nimiä myös on kirjattu pöytäkirjaan.³⁵⁹

Uutta kokousta pyytäneet esittelivät asian kirkonkokoukselle pöytäkirjan mukaan seuraavasti:

Kokouksen anojat muistuttivat kuinka se olisi seurakunnallemme häpiäksi jospa äsken mainittu päätös [marraskuun 1873 kirkonkokouksen päätös] pääsisi lailliseen voimaan, jo siitä syystä että ilmiantaisi eripuraisuuden löytyvän eri säätyjen välillä kunnassamme, joka seikka kuitenkin ei ole tosi eikä olisi terveellinenkän, ja koska se rouvasyhtiöltä suurella vaivalla ja kustannuksella hankittu erittäin soma Alttaritaulu tulisi kirkollemme totiseksi kaunistukseksi, josta seurakuntalaisten olisi syytä kiittää, niin arvelivat esiteliät ettei tässä tilapäessä [tilaisuudessa] muuta ollut tehtävää vaan keskustella ja päättää millä tavalla ja millä varoilla uusi alttaritaulu olisi paikalleen saatava.”³⁶⁰

Pöytäkirja vahvistaa, että tapahtumien perimmäiset syyt olivat – ainakin paljossa – säätyjen väliset jännitteet ja vastakkain asetellut. Pöytäkirja paljastaa myös, että tämä haluttiin pitää piilossa. Lisäksi oli lopulta niin, että tapahtumien kulkuun olivat tyytymättömiä myös monet talonpojat. Varsin ymmärrettävää, sillä tapahtumien kulku antoi tosiaan kuvan, että laillinen yhteiskuntajärjestys ei Räisälässä voinut oikein hyvin. Niinpä epämieluisa ajatus, että Räisälästä leviäisi käsitys paikkakuntana, jossa yhteiskuntarauha rakoilee, siivitti sovun löytymistä, ja kirkonkokous päätti alttarilaitteen hankkimisesta.

³⁵⁷ Maaseurakunnan raittiusseuran. *Keski-Suomi* 13.9.1892. HS.

³⁵⁸ Kuolemajärvellä. *Wiipuri* 7.7.1898. HS.

³⁵⁹ Räisälän srk:n kirkonkokouksen ptk. 12.1.1874, § 2. RÄKA. MMA.

³⁶⁰ Ibid.

Nyt asiaan myös tartuttiin, ja jo heinäkuussa 1874 voitiin tehdä päätös vanhan alttarilaitteen kohtalosta³⁶¹ ja syyskuussa tehtiin päätös korvauksista, joita maksettiin uuden alttarilaitteen Käkisalimesta noutaneille ja paikalleen asettamisessa avustaneille³⁶².

Vaikuttiko Ekmanin kuoleminen 19. helmikuuta 1873 jotain tapahtumien kulkuun, on kysymys, johon ei ainakaan nyt ole mitään vastausta. Joka tapauksessa vielä tammikuun 1873 kirkonkokouksessa, jossa maalaus ensin hyväksyttiin, oli esillä elävän hovimaalari Ekmanin alttaritaulu. Saman vuoden marraskuun kokouksessa, jossa maalaus hylättiin, tarkasteltiin puolestaan jo edesmenneen taiteilijan teosta.

Ekmanin kuoleman myötä suomalaiseen alttaritaulumaalaukseen syntyi ammottava aukko. Sen täyttäjäksi ilmaantui kuitenkin varsin pian. Ekmanin kuolinvuonna leskeksi jääneen Aleksandra Frosterus-Sältinin (1837–1916) ensimmäinen varsinainen alttaritaulu, *Getsemane* Törnävän kirkossa Seinäjoella, on vuodelta 1877.

³⁶¹ Räisälän srk:n kirkonkokouksen ptk. 19.7.1874, § 1. RäKA. MMA.

³⁶² Räisälän srk:n kirkonkokouksen ptk. 11.9.1874, § 2. RäKA. MMA.

5 ALEXANDRA FROSTERUS-SÅLTININ ALTTARIT- TAULUT

Alexandra Frosterus-Såltinin (1837–1916) alttaritauluja on tutkimuksessa mukana yhteensä 69 kappaletta, joista kaksi on metodistikirkoissa (Turku, Vaasa). Lisäksi kolme maalausta muodostaa kokonaisuuden, joka löytyy Kaarlelan kirkosta Kokkolasta ja kaksi maalauksista on Ilmajoen kirkon alttarilla. Kokonaisuus jakautuu näin 66 eri paikkakunnalle.

Varhaisin esimerkki, Mustasaaren kirkon alttarilla oleva maalaus vuodelta 1863, on luonteeltaan enemmän predellakuva kuin itsenäinen alttaritaulu. Se on alttarilla sitä isomman, ruotsalaisen Johan Gustaf Sandbergin (1782–1854) *Getsemanen* alla. Se ei vielä kuulu Frosterus-Såltinin varsinaiseen, vuosikymmeniä jatkuneeseen alttaritaulutuotantoon, jonka hän aloitti vasta 1870-luvun lopulla.

Predellamaalaus on myös toinen Ilmajoen kirkon maalauksista, varsinaisen alttaritaulun alla oleva pieni vaakakuva. Ilmajoen kokonaisuus on Frosterus-Såltinin tuotannossa poikkeuksellinen, joten muita vastaavia ei ole. Neljä maalauksista on menetetty kirkkojen tulipaloissa, ja Suojärven Kuikkaniemen *Ristiinnaulittu* on kadonnut.

Poikkeuksellisen suuressa tuotannossaan Frosterus-Såltin maalaa kaikkiaan 19 eri aihetta, joista mieluisimmat hän löytää heti ensimmäisten vuosien aikana. Aikavälillä 1877–1881 näkevät päivänvalon kaikki viisi aihetta, joita hän sittemmin käyttää usein, lopulta kahdessa kolmasosassa maalauksistaan. Ne ovat *Kristuksen kirkastuminen*, *Tulkaa minun tyköni*, *Jeesus otetaan taivaaseen*, *Jeesus ilmestyy Magdalan Marialle* ja *Getsemane*.

Kolmen ensin mainitun varassa on melkein puolet koko Frosterus-Såltinin alttaritaulutuotannosta. *Jeesus ilmestyy Magdalan Marialle* on taas erityisesti hänen ”oma” aiheensa, sillä 1800-luvulla kaikki maamme tuonaiheiset taulut ovat hänen maalaamiaan. *Getsemanella* on puolestaan erityisasema sen vuoksi, että sillä Frosterus-Såltin aloittaa.

Noiden suosikkiaiheiden jälkeen yhtä useampaan käyttökertaan nousevat enää aiheet *Jeesus siunaa lapsia*, *Ristiinnaulittu* ja *Ylösousemus*. Ensimmäinen *Ristiinnaulittu* on jo 1880-luvun puolivälistä, mutta lopulta sen ja *Ylösousemuk-*

sen käyttö painottuu Frosterus-Såltinin tuotannon loppupuolelle. *Paimenten kumarrus* on lopulta käytössä vain yhdessä itsenäisessä alttaritaulussa, sillä toinen käyttökerta liittyy Kaarlelan kirkon kolmen maalauksen kokonaisuuteen, jossa suurimpana, ”varsinaisena” alttaritauluna on *Getsemane*.

Erityisen luovaa aikaa Frosterus-Såltinille ovat olleet uran ensimmäiset kymmenkunta vuotta. Kun jätetään laskuista pois Mustasaaren kirkon taulu ja Ilmajoen kirkon predellakuva, näkee aikavälillä 1877–1888 päivänvalon 10 eri aihetta, mikä merkitsee yli puolta (10/17) Frosterus-Såltinin käyttämistä aiheista.

5.1 Aiemmin sanottua

Vuonna 1892 ilmestyi pieni teksti *Alexandra Sältin*, jonka kirjoittajaksi ilmoitetaan hieman epämääräisesti vain G.C..³⁶³ Kirjoitus on luonteeltaan pienimuotoinen elämäkerta. Alexandra Frosterus-Sältin esitellään siinä ansioituneena alttaritaulumaalarina, jonka työ olisi syytä huomata, ja jonka työlle olisi syytä antaa sen ansaitsema arvostus. Kirjoittaja määrittelee myös Frosterus-Såltinin taiteen luonteen ja sen suosion perimmäisen syyn.

Tässä vaiheessa Frosterus-Såltinin alttaritaulujen määrä tulee vielä mainituksi varsin oikein, kun G.C. toteaa niitä olevan noin 30. Tarkalleen niitä oli tuolloin tasan 30, jos mukaan lasketaan myös vuoden 1892 maalaukset. Niiden maalaaminen oli kirjoittajan mukaan antanut ihailtavalla tavalla Frosterus-Såltinille taloudellisen riippumattomuuden. Omalla työllään hän oli elättänyt itsensä ja lapsensa. Tässä kohden tekstiä käy myös ilmi, että kirjoittaja oli itsekin nainen.³⁶⁴

Antamatta lähdetietoja G.C. lainaa Frosterus-Såltinin yksityiskirjettä. Kirjeessään Frosterus-Såltin tekstin mukaan arvioi oman merkityksensä olevan ainostaan siinä, että oli yksi maamme ensimmäisiä naistaiteilijoita. Tuo ei G.C:n mukaan toki ole ollenkaan vähäinen ansio taiteilijalle, mutta pohtiessaan samassa yhteydessä taiteen ja sen tekemisen arvoa yleensä hän päätyy ajatukseen, että paljon merkityksellisempää on, että osaa puhua kieltä, jota moni ymmärtää. Ja juuri noin Frosterus-Såltin kirjoittajan mukaan puhuu. Hän käyttää taiteessaan kieltä, jota laajat ihmisjoukot ymmärtävät. ”I de bilder hon fäster på duken är det ingenting konstladt, ingenting af den öfverförfining, som endast kan fattas af en liten konstnärligt bildad klick.”³⁶⁵

Näin G.C:n selitys Frosterus-Såltin suosiolle alttaritaulumaalarina oli, että hän maalasi kuvia, joita suuri yleisö ymmärsi. Hän ”puhui” riittävän yksikeräisesti ja selkeästi. Kirkkojen alttareille asetetuilla maalauksillaan hän ilmaisi kristinuskon tapahtumia tavalla, jonka katselijat tajusivat ja joka tavoitti katseli-

³⁶³ G.C. 1892, 31-38.

³⁶⁴ G.C. 1892, 35.

³⁶⁵ G.C. 1892, 37.

joiden tunnetason, puhutteli heidän uskonnollisia tunteitaan, ja antoi näin vaikuttavan uskonnollisen kokemuksen.³⁶⁶

Tuosta kaikesta ei kuitenkaan seuraa G.C:n näkemyksen mukaan taiteilijan arvon laskua. Päinvastoin, pohtiessaan yleisellä tasolla taiteen ja taiteilijan merkitystä, hän toteaa, että mitä laajemmalle taiteilijan vaikutus ulottuu, sitä suurempi on hänen merkityksensä taiteilijana.³⁶⁷ Ajatus, että ainutlaatuisen laajan ja monia puhuttelevan alttaritaulutuotantonsa ansiosta Frosterus-Såltin olisi ollut myös poikkeuksellisen merkittävä taiteilija, ei kuitenkaan juuri ole saanut kannatusta suomalaisessa taidehistorian kirjoituksessa.

Toisessa 1890-luvulla julkaistussa tekstissä on puolestaan piirre, joka on hyvin tavanomainen myös sen jälkeen ilmestyneissä kirjoituksissa. Frosterus-Såltinin maalaamien alttaritaulujen määrää ja sijaintia ei tiedetä, tai ei ainakaan mainita kovin tarkasti. Frosterus-Såltin oli 1890-luvun keskivaiheilla kuitenkin vielä täysissä voimissaan ja vasta puolivälissä pitkää uraansa, mutta silti luettelo hänen maalaamista alttaritauluista on jo tuolloin puutteellinen ja sisältää koko joukon virheitä.³⁶⁸

Puheena olevassa tekstissä luetellaan kronologisessa järjestyksessä yhteensä 28 alttaritaulua, joista mainitaan aihe ja lähes aina paikkakunta. Tekstissä ei mainita, että luettelo on täydellinen, mutta ei myöskään, että näin ei ole.³⁶⁹ Lueteltujen alttaritaulujen määrä on joka tapauksessa niin suuri, että luetteloa on vaikea ymmärtää esimerkinomaisena. Syntyy käsitys, että kaikki mainitaan. Oikea lukumäärä vuonna 1896 olisi kuitenkin ollut 35, joten kaikki alttaritaulut eivät ole mukana.

Luettelossa on myös epätarkkuutta ja virheitä. Esimerkkinä edellisestä käy ”Kristuksen kiusaus”, jonka sijainniksi mainitaan ”Porin seuduilla”. Frosterus-Såltin käytti mainittua aihetta vain kerran, joten ”Kristuksen kiusaus” voi tarkoittaa vain Kauvatsan kirkon alttaritaulua *Jeesus ja Kiusaaja*. Annetun sijaintitiedon varassa maalausta on kuitenkin vaikea löytää.

Selvä virhe on puolestaan sekä Harjavallan että Oriveden kirkon alttaritaulujen aiheissa. Luettelossa mainitaan edellisen aiheeksi ”Kristus ja Kananean vaimo” ja jälkimmäisen ”Kristuksen taivaaseen astuminen”.³⁷⁰ Molemmissa aihe on kuitenkin *Jeesus ilmestyy Magdalan Marialle*.

Kiinnostava maininta on Mustialan alttaritaulu, jonka aiheeksi ilmoitetaan ”Tulkaat minun tyköni”.³⁷¹ Mitään Mustialan alttaritaulua ei kuitenkaan koskaan ole ollut olemassa, vaan kyseessä on Viipurin läänin Pyhäjärven *Tulkaa minun tyköni* vuodelta 1889.

Kiinnostava on vielä myös luettelossa mainittu alttaritaulu ”Jeesus siunaa lapsia; Lapualla. (Piispa Alopaeus’en tilaama).”³⁷² Mitä Lapua tarkoittaa tässä yhteydessä jää arvoitukseksi, mutta piispa Alopaeus ja mainitunaiheinen

³⁶⁶ G.C. 1892, 35.

³⁶⁷ G.C. 1892, 37.

³⁶⁸ *Biograafisia tietoja Suomen naisista eri työaloilla*, 1896.

³⁶⁹ *Biograafisia tietoja Suomen naisista eri työaloilla*, 1896, 173.

³⁷⁰ Ibid.

³⁷¹ Ibid.

³⁷² Ibid.

alttaritaulu liittyvät kyllä toisiinsa. Frosterus-Såltin maalasi yhteensä kolme alttaritaulua aiheeltaan *Jeesus siunaa lapsia*. Vain Kauhavan kirkon alttaritaulu on niistä Pohjanmaalla. Se mainitaan myös luettelossa. Kaksi muuta ovat Juvan ja Särkisalon maalaukset. Juvan kirkon alttaritaulu on vuodelta 1889, ja samaan aikaan syntyjään juvalainen C.H. Alopaeus (1825–1892) oli piispana Porvoossa. Alttaritaulu onkin piispan lahjoitus.

Vuonna 1907 julkaisee J.R. Aspelin (1842–1915) artikkelinsa *Det kyrkliga konstmåleriets utöfvare i vårt land*. Artikkelin on paljossa luettelo taiteilijoista ja heidän teoksistaan ja Aspelin myöntää sen olevan puutteellinen.³⁷³ Alexandra Frosterus-Såltinin tietojen osalta hän viittaa julkaisuun *Biograafisia tietoja Suomen naisista*.³⁷⁴

Näin Aspelinin tekstissä toistuvat jo edellä mainitut puutteet ja virheet. Esimerkiksi Harjavallan ja Oriveden alttaritauluissa mainitaan jälleen väärä aihe ja Lapualla mainitaan olevan *Jeesus siunaa lapsia*. Lisäksi on tullut uusia virheitä. Punkalaitumen kirkon ja Hämeenlinnan vankilakirkon alttaritaulut mainitaan nekin väärillä aiheilla. Luettelosta myös puuttuu yhä enemmän tauluja. Varsinkin 1900-luvun alkuvuosina maalatut ovat jääneet pois lähes kokonaan.³⁷⁵

Teosluettelon ohessa Aspelin myös arvioi Frosterus-Såltinia alttaritaulujen maalaajana. Varsin myönteiseen sävyyn hän toteaa kuinka taiteilijatar on ”rastlöst målat altartaflor till landets kyrkor, och mer än någon annan samtidigt artist bidragit att höja vårt folks kyrkliga konstintresse.”³⁷⁶

Edelleen vuonna 1907 ilmestyi *Naisten Äänen* päätoimittaja Maikki Fribergin (1861–1927) tekemä haastattelu, joka liittyi Frosterus-Såltinin 70-vuotispäivään.³⁷⁷ Tekstissä mainitaan Jämsän kirkkoon tekeillä oleva *Getsemane*. Sellaista ei kuitenkaan ole ja seuraavalta vuodelta 1908 on vain yksi alttaritaulu, Sysmän kirkon *Getsemane*, joten puhe täytyy olla siitä. Friberg toteaa vielä Frosterus-Såltinin alttaritaulujen määrän nousevan jo neljäänkymmeneen. Arvio on turhan varovainen, sillä tuossa vaiheessa tauluja oli jo 51. Itse asiassa maalausten määrä oli vielä suurempi, kun muistetaan, että Kokkolassa on kolmen taulun kokonaisuus.

Vuonna 1978 julkaistiin teos *Konsten i Finland*. Kirjaa on käytetty ja käytetään edelleen suomalaisessa taidehistorian opetuksessa ja opiskelussa. Teoksessa todetaan Frosterus-Såltin 1800-luvun ahkerimmaksi alttaritaulujen maalaajaksi, joka maalasi 60 taulua. Teksti sisältää myös alttaritaulujen luonnehdinnan. ”Många av dem är kopior efter gamla mästare.”³⁷⁸

Frosterus-Såltinin esittely 1800-luvun ahkerimpana alttaritaulumaalarina antaa virheellisen kuvan siinä, että olennainen osa hänen alttaritauluistaan on kuitenkin vasta 1900-luvun puolelta. Vasta ne maalattuaan hänestä tuli Ek-

³⁷³ Aspelin 1942, 294.

³⁷⁴ Aspelin 1942, 298.

³⁷⁵ Ibid.

³⁷⁶ Ibid.

³⁷⁷ Nimimerkki M.F. [Maikki Friberg], Alexandra Frosterus-Såltinin puheilla. *Naisten Ääni* 1907 nro 12, 164–165. HS.

³⁷⁸ Lindberg 1978, 187.

maniakin ahkerampi. Lukumäärä 60 ei sekään pidä paikkaansa. Ainakin pieni sana över olisi tässä paikallaan.

Arveluttava on myös luonnehdinta, että monet Frosterus-Såltinin maalaukset ovat kopioita tunnettujen mestareitten teoksista. Edes Hämeenkosken ja Sipoon kirkkojen alttaritaulut eivät ole kopioita kuten edellä jo Carl Blochin yhteydessä oli esillä. Vain Mustasaaren kirkon maalauksen yhteydessä voidaan puhua kopioimisesta. Kosketuspintaa, läheistäkin, muihin taiteilijoihin ja heidän teoksiinsa Frosterus-Såltinin alttaritauluilla toki on, mutta se ei tee niistä kopioita. Tekstin pohjalta syntyy näin paitsi virheellinen, myös ennemmin vähättelevä kuin tunnustusta antava kuva Frosterus-Såltinin alttaritaulutuotannosta.

Vuodelta 1983 on Pirjo Juuselan pro gradu -tutkielma *Alexandra Frosterus-Såltin 1837–1916*.³⁷⁹ Tutkimus on ensimmäinen, jossa on tarkasteltu Frosterus-Såltinin koko alttaritaulutuotantoa. Ajan kuluessa opinnäyte on osoittautunut hyvin tarpeelliseksi ja muutamista virheellisyyksistä huolimatta arvokkaaksi perustutkimukseksi, johon moni on eri yhteyksissä viitannut, erityisesti milloin puheeksi on tullut Frosterus-Såltinin alttaritaulutuotanto. Juusela on ottanut mukaan myös Vaasan ja Turun metodistikirkkojen alttaritaulut ja ilmoittaa maalausten kokonaismääräksi ”lähemmäs 70”³⁸⁰, mikä arvio edelleen pitää hyvin pintansa.

Juuselan näkemys on, että suuri kysyntä merkitsi laadusta tinkimistä. Myös hän puhuu kopioista katsoen ilmeisesti myös Frosterus-Såltinin muutamista suosikkiaiheista maalaamat sarjat luonteeltaan sellaisiksi. Toisintoja tosin syntyi syystä, että ”seurakunnat saattoivat tilata kauniina pitämiensä maalausten toisintoja omiin kirkkoihinsa.”³⁸¹

Ymmärtävästä näkökulmasta huolimatta myös Juusela arvioi Frosterus-Såltinia ja hänen alttaritaulujaan varsin kriittisesti. ”Esitys on jäykkää ja tavanomaista, tekninen suoritus heikkoa.”³⁸² Carl Blochin rinnalla Frosterus-Såltin ”tekniset heikkoudet” ovat ”esiinpistäviä”,³⁸³ ja kokonaisuudessaan hänen työnsä ”ovat epäitsenäisiä ja kunnianhimottomia.”³⁸⁴ Juusela näkee kuitenkin myös Frosterus-Såltinin uudistumisen. Viimeisten alttaritaulujen kohdalla hän miettii mahdollisuutta, josko niihin on vaikuttanut ajan ekspressionismi.³⁸⁵

Vuonna 1988 ilmestyi Riitta Konttisen teos *Suomalaisia naistaiteilijoita 1880-luvulla*. Taustoittaessaan 1880-luvun naistaiteilijoita Konttinen tarkastelee myös Alexandra Frosterus-Såltinia ja tämän taidetta. Hän ei kuitenkaan juuri käsittele Frosterus-Såltinin alttaritaulutuotantoa. Toteaa vain tämän maalaaneen ”valtavan määrän alttaritauluja, kaikkiaan noin viitisenkymmentä.”³⁸⁶ Lopuksi Konttinen luonnehtii Frosterus-Såltinin esimerkkinä ”naisesta, joka me-

³⁷⁹ Juusela 1983.

³⁸⁰ Juusela 1983, 56.

³⁸¹ Juusela 1983, 60.

³⁸² Juusela 1983, 69.

³⁸³ Juusela 1983, 81.

³⁸⁴ Juusela 1983, 89, 90.

³⁸⁵ Juusela, 1983, 78.

³⁸⁶ Konttinen 1988, 31.

nestyi taiteilijana Suomen pienissä oloissa ja miesten hallitsemassa yhteiskunnassa.³⁸⁷

Ajatusta voidaan vielä tarkentaa niin, että menestys lepäsi nimenomaan alttaritaulujen varassa. Itse asiassa Frosterus-Såltin ei 1870-luvun lopusta alkaen juuri muuta maalannutkaan kuin alttaritauluja, ja Juuselan laatima teosluettelo kertoo, että varsin vähäinen muu tuotanto oli paljossa läheisten ihmisten muotokuvia.³⁸⁸ Juuri alttaritaulutuotantonsa varassa Frosterus-Såltin näin ”menestyi taiteilijana Suomen pienissä oloissa ja miesten hallitsemassa yhteiskunnassa” – vuosikymmenien ajan.

Vuodelta 1988 on myös oma pro gradu – tutkielmani *Piirteitä suomalaisessa alttaritaulumaalauksessa 1869–1919*.³⁸⁹ Työni perustana oli Jyväskylän yliopiston taidehistorian laitoksella 1980-luvulla aloitettu tutkimusprojekti, jossa tarkasteltavana oli alttaritaulumaalaus Suomen luterilaisen kirkon piirissä aikavälillä 1800–1920.

Tuolle ajalle on tyypillistä, että alttaritaulumaalaus on useamman kerran keskittynyt jonkun käsiin. Johan Gustaf Hedman (1800–1866) maalasi erityisesti 1820 ja 1830-luvulla monta alttaritaulua. Berndt Abraham Godenhjelm (1799–1881) hallitsi erityisesti 1840-lukua, mutta maalasi vielä sen jälkeenkin ahkerasti. Robert Wilhelm Ekman (1808–1873) oli vuorostaan innokas alttaritaulujen maalaja 1840-luvun lopulta aina kuolemaansa asti. Hän oli suorastaan ”yksinvalti-as” 1860-luvulla ja 1870-luvun alkuvuodet kuten edellä jo todettiin. Hänen jälkeensä kuvaan astuukin sitten Alexandra Frosterus-Såltin.

Pro gradu -tutkielmassani mainitaan Alexandra Frosterus-Såltinin maallan 65 alttaritaulua. Näissä luvuissa on mukana myös ”Mustialan alttaritaulu”. Tutkielmassani käy ilmi, että Frosterus-Såltinin suhteellinen osuus aikavälillä 1877–1915 maalatuista alttaritauluista oli noin 30 prosenttia.³⁹⁰ Tyly näkemykseni tuolloin oli, että suuri määrä oli alttaritaulujen laadulle ”hyvin kohdalokas.”³⁹¹

Tutkielmani nosti esiin myös mielenkiintoisen vaihtelun aiheiden käytössä. Vielä 1800-luvun alkupuolella lähes koko alttaritaulumaalaus tapahtui kuuden aiheen – *Ehtoollinen*, *Getsemane*, *Jeesus otetaan taivaaseen*, *Ristiinnaulittu*, *Ristiltä otto* ja *Ylösousemus* – varassa. Vuosisadan puolivälin jälkeen käytäntö kuitenkin muuttuu ja 1860-luvulta alkaen yhä enemmän muut aiheet tulivat mukaan kunnes 1880-luvulla ollaan tilanteessa, että vain kolmasosassa alttaritauluista on käytössä joku noista perinteisistä aiheista.³⁹²

Erityisen huomion ansaitsee myös se, mikä tapahtui 1880-luvun jälkeen. Jo seuraavalla vuosikymmenellä, 1890-luvulla, perinteisten aiheiden suhteellinen osuus lähtee jälleen kasvamaan ja 1900-luvun kahden ensimmäisen vuosikymmenen aikana niiden osuus on taas jo puolet kokonaisuudesta.³⁹³

³⁸⁷ Konttinen 1988, 36.

³⁸⁸ Juusela 1983, 122-142.

³⁸⁹ Mikola 1988.

³⁹⁰ Mikola 1988, 13.

³⁹¹ Mikola 1988, 64.

³⁹² Mikola 1988, 16.

³⁹³ Ibid.

Tulkaa minun tyköni ja Kristuksen kirkastuminen ovat puolestaan keskeisimmät 1880-luvulla esiin tulevista uusista aiheista. Suuri osa niiden käytöstä painottuu juuri tälle vuosikymmenelle. Edellisen aiheen kaikista käyttökerroista noin 40 prosenttia tapahtuu 1880-luvulla. Vastaava luku *Kristuksen kirkastumisen* osalta on 25. Edelleen aiheiden yhteenlaskettu osuus koko 1880-luvun alttaritaulutuotannosta on sekin suuri, noin 40 prosenttia.³⁹⁴ Kaksi aihetta oli tuolloin todella ylitse muiden.

Alexandra Frosterus-Såltin oli taas ahkera mainittujen aiheiden käyttäjä. Hän maalasi *Tulkaa minun tyköni* -aihetta kaikkiaan 10 kertaa, mikä merkitsee, että hänen osuutensa aiheen käytöstä oli yli puolet, kun hänen osuutensa koko alttaritaulutuotannosta oli "vain" noin 30 prosenttia. Pro gradu - tutkielmani ajatus tästä epäsuhdasta oli, että Frosterus-Såltin osaltaan myötävaikutti aiheen käyttöön.³⁹⁵ Sittemmin käsitykseni pysyi myös lisensiaatintyössäni samana.³⁹⁶ Ajatusta vahvisti tieto, että Karjalohjalla - ensimmäinen Frosterus-Såltinin maalaama *Tulkaa minun tyköni* - päädyttiin tähän aiheeseen hänen ehdotuksestaan.³⁹⁷

Varsin samoin voidaan sanoa Frosterus-Såltinista ja aiheesta *Kristuksen kirkastuminen*. Aikavälillä 1877–1915 hänen osuutensa aiheen käytöstä on noin 45 prosenttia, mikä sekin on olennaisesti suurempi mitä hänen osuutensa koko alttaritaulumaalauksesta. On ilmeistä, että hän näin myötävaikutti myös tämän aiheen käyttöön.³⁹⁸

Vuodelta 1988 on vielä myös Heikki Hangan artikkeli *Kirkolliset taulumaalaukset Suomen luterilaisissa kirkoissa 1600–1980: hankintatapausten kvantitatiivoinen analyysi*.³⁹⁹ Hanka toteaa Frosterus-Såltinin maalaan alttaritauluja 65 kirkkoon. Tuossa vaiheessa maalausten lukumäärä alkaa olla varsin kohdallaan, ja täysin kohdallaan, jos mukaan ei ole laskettu Mustasaren kirkon maalausta.

Viitaten edellä mainittuun Aspelinin ajatukseen myös Hanka toteaa: "Jälkipolvi ei ole aina muistanut taiteilijan vilpittöntyä pyrkimystä kansan kiinnostuksen herättämiseksi kirkkotaidetta kohtaan, sillä Frosterus-Såltin muistetaan ennemminkin alttaritaulujen massatuotannosta, kuin niiden taiteellisesta tasosta – –."

Vuodelta 1989 on Jukka Ervamaan artikkeli *Kuvataidetta autonomian alkuaikajalla*.⁴⁰⁰ Artikkelissaan Ervamaa tarkastelee erillisenä kokonaisuutena alttaritaulumaalauksia maassamme. Hän toteaa, että "johtavaksi taiteilijaksi tällä alalla nousi vuosikymmenen [1870-luku] lopulla Alexandra Frosterus-Såltin. Hänen alttaritaulutuotantonsa on ainutlaatuisen laaja: kuolemaansa (1916) mennessä hän maalasi yli 70 kirkon alttaritaulun."⁴⁰¹ Metodistikirkotkin mukaan lukien luku on kuitenkin "vain" 66. Arvio Frosterus-Såltinin alttaritaulujen määrästä horjuu näin edelleen.

³⁹⁴ Mikola 1988, 15-23.

³⁹⁵ Mikola 1988, 58, 67.

³⁹⁶ Mikola 1994, 103-107, 110.

³⁹⁷ Mikola 1994, 105.

³⁹⁸ Mikola 1994, 106.

³⁹⁹ Hanka 1988.

⁴⁰⁰ Ervamaa 1989.

⁴⁰¹ Ervamaa 1989, 82.

Vuodelta 1989 on myös Aimo Reitalan artikkeli *Maalaustaide 1860–1880*.⁴⁰² Reitala toteaa Frosterus-Såltinin maalanneen alttaritauluja ”liki 70”. Hän arvioi: ”Työ sopi vahvasti uskonnolliselle papintyttärelle ja näin hän varmisti perheen toimeentulon.” Itse alttaritaulutuotannosta myös Reitalan arvio on varsin tyyli: ”Tämän melko kaavamaisen ja epäitsenäisen tuotannon taiteellinen arvo ei kuitenkaan ole erityisen suuri, vaikka teokset aikoinaan näyttävätkin vastanneen tilaajien toiveita.”⁴⁰³

Vuodelta 1992 on Heikki Hangan artikkeli *Kirkkomaalaus Suomessa 1800-luvulla*.⁴⁰⁴ Frosterus-Såltinin alttaritaulujen kokonaismäärästä Hanka toteaa: ”Seinäjoen Törnävän *Getsemanea* vuodelta 1877 seurasi – – ainakin 64 eri kirkon tilaustyöt.” Kun mukana ei ole Mustasaaren kirkon maalausta, tarjoaa artikkeli lopultakin lukumäärän, mikä edelleen näyttää oikealta.

Hanka nostaa esiin myös Frosterus-Såltinin uudistumisen, varsinkin hänen myöhäistuotantonsa osalta. Toisaalta myös Hanka puhuu ”kopiotuotannosta” ja sen kielteisestä merkityksestä taiteilijan myöhemmän arvostuksen kannalta. Ja hän lisää: ”Omalta osaltaan se on ollut vaikuttamassa koko alttaritaulutaiteen arvostuksen laskemiseen.”⁴⁰⁵

Vuodelta 1994 on lisensiaatintyöni *Altтарitaulumaalaus Suomessa 1869–1919. Osa yhtenäiskulttuurin murrosta*.⁴⁰⁶ Altтарitaulutietokanta Jyväskylän yliopistossa varmisti tuolloin myös minun kirjoitukseeni oikean lukumäärän muuten, mutta Mustialan *Tulkaa minun tyköni* kummitteli edelleen mukana.

Varsin kielteisesti näin edelleen Frosterus-Såltinia ja hänen alttaritaulutuotantonsa. ”Samat henkilöt samoissa asennoissa vain hieman erilaisina ryhminä muodostavat hieman kärjistäen ilmaistuna koko hänen alttaritaulutuotantonsa. Henkilöiden lukumäärää vaihtelemalla ja keskinäistä asemaa muuntelemalla on saatu eriaiheisiä maalauksia.”⁴⁰⁷

Edellä mainittuun liittyen nostin esiin myös ikonografisia ongelmia, joihin olin Frosterus-Såltinin alttaritaulujen yhteydessä törmännyt. Esimerkiksi Muurlan kirkon *Tulkaa minun tyköni* mainitaan myös Kristukseksi ”siunaamassa lapsukaisia”.⁴⁰⁸ Antrean kirkon *Tulkaa minun tyköni* on puolestaan mainittu kuvaavan aihetta *Jeesus herättää Jairuksen tyttären*.⁴⁰⁹

Vuonna 1998 julkaistiin teos *Konsten i Finland* uudistettuna painoksena. Ensimmäisen painoksen jälkeen kuluneet 20 vuotta eivät ole Frosterus-Såltinin kohdalla vaikuttaneet mitään. Teksti ei ole muuttunut.⁴¹⁰

Vuodelta 2001 on Helena Hätösen artikkeli *Alexandra Frosterus-Såltin*.⁴¹¹ Heti aluksi Hätönen toteaa, että Frosterus-Såltin ”maalasi seitsemisenkymmen-

402 Reitala 1989.

403 Reitala, 1989, 131.

404 Hanka 1992.

405 Hanka 1992, 147.

406 Mikola 1994.

407 Mikola 1994, 109.

408 Mikola 1994, 51.

409 Mikola 1994, 47.

410 Lindberg 1998, 202.

411 Hätönen 2001.

tä alttaritaulua, – –.”⁴¹² Epämääräinen luku kertoo jälleen, kuinka vaikeaa on ollut saada pitävää otetta Frosterus-Såltinin maalaamien alttaritaulujen määräs-
tä.

Osin kielteiseen sävyyn myös Hätönen luonnehtii Frosterus-Såltin alttaritaulutuotantoa. ”Joutuessaan toistamaan samaa aihetta Frosterus-Såltin juuttui tiettyyn kaavamaisuuteen.”⁴¹³ Koko tuotannon lähempi tarkastelu osoittaa kuitenkin, että joidenkin aiheiden yhteydessä loppuvaiheen maalaukset eroavat olennaisesti vanhemmista, minkä Hätönen katsoo merkitsevän Frosterus-Såltinin tietoista uudistumista ranskalaisen ekspressionismin suuntaan.⁴¹⁴

Tikanojan taidekoti Vaasassa järjesti 2006 näyttelyn, jossa esillä oli neljän varhaisen naistaiteilijamme teoksia. Näyttelyyn liittyvässä julkaisussa on Anne-Maj Salinin artikkeli *Romantiikkaa ja realismia – Alexandra Frosterus-Såltin*.⁴¹⁵ Salin toteaa, että Frosterus-Såltin ”on maalannut 68 kirkon alttaritaulut, joista osa on suoria kopioita vanhojen mestareiden alttaritauluista, mutta joukossa on myös hänen omia sommitelmiaan.”⁴¹⁶

Mainittu luku 68 on hieman liian suuri, vaikka mukaan otettaisiin myös Turun ja Vaasan metodistikirkot. Suoria kopioitakaan ei lopulta ole kuin Mustasaaren kirkon taulu.

Myös Salinin arvio Frosterus-Såltinin alttaritauluista on varsin ly. ”Alexandran alttaritaulut ovat hyvin sovinnaisia ja kaavamaisia. Niissä ei ole mitään itsenäistä ja kunnianhimoista, joka nostaisi niiden taiteellista arvoa, – –.” Lainatun virkkeen loppu on toki myönteisempi. Salin päättää sen: ”– –, mutta ne ovat osoituksena aikansa arvostuksesta ja kauniita ja vaikuttavia uskonnollisella sanomallaan.”⁴¹⁷

Salin tuo esiin myös Frosterus-Såltinin maalaustavassa 1900-luvun puolella tapahtuneen muutoksen. Myös hän kannattaa näkemystä, että Frosterus-Såltin 1910-luvun alttaritauluissa on nähtävissä ranskalaisen ekspressionismin vaikutus.⁴¹⁸

Vuodelta 2008 on Riitta Konttisen teos *Naistaiteilijat Suomessa keskiajalta modernismin murrokseen*.⁴¹⁹ Kirjassa on luku *Alexandra Frosterus-Såltin (1837–1916)*. Heti tekstin alkupuolella Konttinen paljastaa Frosterus-Såltinin kovan kohtalon. ”Loppujen lopuksi hänelle pitkästä ja tuotteliaasta urasta huolimatta kävi kuten muillekin naispuolisille aikalaistaiteilijoille: taidehistorian kirjoituksessa hänet luokiteltiin merkityksettömien joukkoon ja unohdettiin.”⁴²⁰ Luonnehdinta, että Frosterus-Såltinin ”uraa, työtä ja tuotantoa on arvioitu muista kuin oman ajan lähtökohdista”⁴²¹, osuu kohdalleen myös alttaritaulujen osalta.

⁴¹² Hätönen 2001, 164.

⁴¹³ Hätönen 2001, 165.

⁴¹⁴ Hätönen 2001, 165.

⁴¹⁵ Salin 2006. Pirjo Juuselan pro gradu -tutkielma vuodelta 1983 on keskeinen lähde artikkelissa.

⁴¹⁶ Salin 2006, 55.

⁴¹⁷ Salin 2006, 55.

⁴¹⁸ Salin 2006, 57.

⁴¹⁹ Konttinen 2008.

⁴²⁰ Konttinen 2008, 119.

⁴²¹ Konttinen 2008, 124.

Alttaritaulujen määrän Konttinen mainitsee myös varsin oikein ”lähes seitsemänkymmentä”.⁴²²

Konttinen tarkastelee Frosterus-Sältinin alttaritaulutuotantoa varsin myönteisestä näkökulmasta. Todettuaan, että Frosterus-Sältinin ”uraa alttaritaulumaalarina on usein väheksytty, –”, hän korostaa:

Frosterus-Sältin on kuitenkin juuri tällä tavoin vaihikkaa tutustuttanut tavallista työtä tekevää kansaa maalaustaiteen perinteisiin suuriin teemoihin ja tapoihin tulkita niitä. Hän on yksinään tehnyt alttarimaalauksillaan vastaavanlaista valistustyötä kuin Suomen Taideyhdistyksen johtomiehet tilatessaan kopioita vanhoista mestariteoksista. Mutta kun yhdistyksen valistustyö kohdistui taiteesta kiinnostuneeseen sivistyneistöön, Frosterus-Sältin tavoitti yleisön, joka ei koskaan muuten olisi tullut maalaustaiteen kanssa tekemisiin.⁴²³

Kun runsas neljännesvuosisata sitten pro gradu -tutkielmassani tarkastelein virheitä, joita liittyy Frosterus-Sältinin alttaritaulujen aiheisiin, totesin: ”Perusteellista ikonografista selvitystä ei voida kuitenkaan tehdä ennen kuin käytettävissä on kattava kuva-aineisto.”⁴²⁴ Lopulta on, ja samalla on – lopulta – tullut aika katsoa Alexandra Frosterus-Sältinin alttaritauluja lähemmin. Miltä näyttää kokonaisuus, jonka varsin moni on eri yhteyksissä maininnut ja usein sitä myös luonnehtinut, mutta jonka hyvin harva ilmeisesti lopulta on omakohtaisesti tuntenut.

5.2 *Ristiltä otto*, ensimmäinen taulu alttarille

Päätauluna Mustasaaren kirkon alttarilla on ruotsalaisen Johan Gustaf Sandbergin (1782–1854) vuonna 1842 maalaama *Getsemane*. Alexandra Frosterus-Sältinin maalaus, *Ristiltä otto* vuodelta 1863 on asetettu predellamaalaukseksi sen alapuolelle.⁴²⁵

Maalaus on eri yhteyksissä mainittu virheellisesti *Hautaanlaskuksi*.⁴²⁶ Jo vuonna 1863 sanomalehdessä kirjoitettiin harhaanjohtavasti ”Kristi nedläggning i grafven”.⁴²⁷ Se on kuitenkin kopio Louvren kokoelmiin kuuluvasta Baron Jean-Baptiste Regnault’n (1754–1829) teoksesta *Ristiltä otto* vuodelta 1789 (*Descente de croix*).⁴²⁸ Tarkalleen sanoen Mustasaaren kirkon maalaus on kopio mai-

⁴²² Konttinen 2008, 130.

⁴²³ Konttinen 2008, 131.

⁴²⁴ Mikola 1988, 51.

⁴²⁵ Kirkon yhteydessä on hyvä muistaa, että Frosterus-Sältinilla oli läheinen henkilökohtainen suhde Mustasaareen. Hänen isänsä Benjamin Frosterus oli Vaasan ja Mustasaaren kirkkoherrana vuodesta 1837 aina kuolinvuoteensa 1856 asti. Vaasan palon 1852 jälkeen muutettiin entinen Vaasan hovioikeuden rakennus Mustasaaren kirkoksi vuosina 1862–63, ja Frosterus-Sältinin *Ristiltä otto* liitty näihin tapahtumiin. Sandbergin *Getsemane* oli alkujaan Mustasaaren (Vaasan) palaneessa keskiaikaisessa kirkossa.

⁴²⁶ Juusela 1983, 58, 60, 62; Hanka 1992, 147; Hätönen 2001, 165; Salin 2006, 55.

⁴²⁷ Ett af vår konstnärinna ... *Helsingfors Dagblad* 4.7.1863. HS.

⁴²⁸ Ks. http://cartelen.louvre.fr/cartelen/visite?srv=car_not_frame&idNotice=16946 Viitattu 20.2.2015.

Näkymä Mustasaaren kirkon alttarille.

Alexandra Frosterus-Sältin, *Ristiltä otto*, 1863.
Mustasaaren kirkon alttaritaulu.

nitun maalauksen alaosa. Jos Frosterus-Sältinin maalausta katsoo tarkkaan, voi alkuperäisen maalauksen ristin varren nähdä myös siinä, pitkähiuksisen naisen pään takana. Kuvan henkilöt ja Jeesuksen ruumis ovat ristin juurella, eivät haudalla. Aikansa sanomalehdissä mainitaan aihe toki myös oikein. *Vasabladet* tietää, että Frosterus-Sältin on ”utfört en stor tafla, föreställande Christus nedtagen från korset.”⁴²⁹

Kun Jeesuksen ruumis otettiin alas ristiltä, oli Matteuksen ja Markuksen evankeliumien mukaan paikalla myös Magdalan Maria.⁴³⁰ Erityisesti läntisessä, kristillisessä kuvaperinteessä hänen keskeisiä tuntomerkkejään ovat arvokkaat vaatteet ja pitkät kiharat hiukset, joita ei ole peitetty.⁴³¹ Kuvan vasemmanpuoleinen nainen voidaan näin perustellusti nähdä Magdalan Mariana. Keskeisimmälle paikalle kuvattu nainen on ymmärrettävissä Mariaksi, Jeesuksen äidiksi, vaikka häntä ei ristiltä oton yhteydessä mainita evankeliumiteksteissä. Erityisesti uuden ajan alusta alkaen länsieurooppalaisessa perinteessä on kuitenkin ollut tapana kuvata myös hänet paikalle⁴³².

Helsingfors Dagbladin mukaan Mustasaaren kirkon alttarille tilattu maalaus oli kesällä 1863 myös yleisön nähtävänä Helsingissä Edlundin antikvaarisessa kirjakaupassa.⁴³³ Myös *Vasabladet* kirjoittaa, että maalaus oli esillä Helsingissä, ja että sitä odotettiin Vaasaan yhdessä taideyhdistyksen taulujen kanssa järjestettävään näyttelyyn.⁴³⁴

⁴²⁹ D:lle Alexandra Frosterus har ... *Vasabladet* 11.7.1863. HS.

⁴³⁰ Matt. 27:61; Mark. 15:47.

⁴³¹ LCI, Maria Magdalena; Hall 1995, Mary Magdalene; Murray 2004, Magdalene, Mary. Magdalan Marian ikonografiaan palataan tuonnempaan lähemmin.

⁴³² LCI, Kreuzabnahme; Hall 1995, Descent from the Cross; Murray 2004, Deposition from the Cross.

⁴³³ Ett af vår konstnärinna ... *Helsingfors Dagblad* 4.7.1863. HS.

⁴³⁴ D:lle Alexandra Frosterus har ... *Vasabladet* 11.7.1863. HS.

5.3 *Getsemanet*

Alexandra Frosterus-Sältinin ensimmäinen itsenäinen alttaritaulu on *Getsemane* vuodelta 1877, ja aiheeseen oli päädytty hänen ehdotuksestaan.⁴³⁵ Maalaus on Törnävän kirkossa Seinäjoella. Alttaritaulumaalarin uran aloitus tapahtuu näin Etelä-Pohjanmaalla, lähellä lapsuuden ja nuoruuden kotiseutua.

Tapahtuma, jossa Jeesus rukoilee Getsemanessa, kerrotaan kaikkiaan kolmessa evankeliumissa.⁴³⁶ Matteuksen ja Markuksen mukaan Jeesuksen rukoillessa lähellä olivat opetuslapsista kolme läheisintä – Pietari, Jaakob ja Johannes – jotka odotellessaan nukahtivat. Enkelin ilmestyminen todetaan vain Luukkaan evankeliumissa.

Törnävän alttaritaulun sommittelussa Jeesus on kuvattu katsojaan nähden sivuttain rintamasuunta vasemmalle, josta enkeli hänelle ilmestyy. Kuvan oikeaan laitaan jäävät nukkuvien kolmen opetuslapsen hahmot ja soihtujen kanssa halki pimeyden lähestyvät, Juudaksen johdattamat vangitsijat. Sommitelu rakentuu samalle periaatteelle kuin esimerkiksi jo R.W. Ekmanin ensimmäisessä *Getsemanessa*, Tampereen vanhan kirkon alttaritaulussa vuodelta 1831, tai tuon jälkeen Vårdön kirkon alttaritaulussa vuodelta 1852.

Kesäkuussa 1877 Frosterus-Sältin *Getsemane* oli esillä Turussa ”taideyhdistyksen piirustuskoulun huoneessa realikoulurakennuksessa Uudentorin warrella”⁴³⁷ ennen sen lähettämistä Seinäjoelle. *Åbo Posten* kirjoitti asiasta ja mainitsi maalauksen olevan taiteilijan ensimmäinen ”originalaltartafla”. Jo tästä syystä paikallisten taiteenystävien oli lehden mukaan syytä se huomata, minkä lisäksi maalauksen taiteelliset ansiot olivat myös sitä luokkaa, että katsomaan kannatti mennä. Kirjoituksessa kiinnitetään huomiota myös maalauksen sopivuuteen alttaritauluksi. Hurskautta ilmaisevat lehden mukaan erityisesti Vapahtajan kasvot. Niinpä *Åbo Posten* voi lopulta arvioida. ”Denna altartafla skall wackert harmoniera med den warma och sanna andakt, som råder i de enkla kyrkorna i våra bygder.”⁴³⁸

Lopuksi lehti vielä hieman markkinoi. Taulu oli sen mukaan edullinen, vain 1 500 markkaa, joten seurakunnassa, jonka kirkossa ei vielä ollut alttaritaulua, kannattasi ottaa tilaisuudesta vaarin, ja tehdä kuten Harjavallan seurakunta, jossa oli jo sovittu tilauksesta.⁴³⁹ Näin aloitteleva alttaritaulumaalari sai heti ensimmäisellä maalauksellaan näkyvyyttä ja ura hyvän alun.

⁴³⁵ Juusela 1983, 59. Juusela viittaa tässä Frosterus-Sältinin 27.6.1876 päivättyyn kirjeeseen veljelleen August Frosterukselle.

⁴³⁶ Matt. 26:36-46; Mark. 14:32-42; Luuk. 22:39-46.

⁴³⁷ Alttaritaulu. *Sanomia Turusta* 6.6.1877. HS.

⁴³⁸ Exposition af ny altartafla. *Åbo Posten* 5.6.1877. Lyhennettynä myös *Hufvudstadsbladet* ja *Morgonbladet* 7.6.1877; *Helsingfors Dagblad, Östra Finland* ja *Uusi Suometar* 8.6.1877; *Suomalainen Wirallinen Lehti* 9.6.1877; *Satakunta* 16.6.1877; *Keski-Suomi* 23.6.1877. HS.

⁴³⁹ *Åbo Posten* 5.6.1877. HS.

Alexandra Frosterus-Sältin, *Getsemane*, 1877. Törnävän kirkon alttaritaulu.

Alexandra Frosterus-Sältin, *Getsemane*, 1896. Suomen Rakuunarykmentin kirkon alttaritaulu. Lappeenranta.

Getsemane-aiheen toinen käyttökerta antoi Frosterus-Sältinin tuotannossa odottaa itseään melkein kaksikymmentä vuotta. Vasta vuodelta 1896 on seuraava maalaus, Suomen Rakuunarykmentin kirkon alttaritaulu Lappeenrannassa. Maalaus on edelleen (2007) samoilla sijoilla varuskunta-alueella, mutta nyt Maasotakoulun sotilaskodin kappelin alttaritauluna.

Joulukuussa 1896 *Lappeenrannan Uutiset* tietää kertoa, että ”erittäin siewä uusi alttaritaulu on hiljakkoin asetettu paikalleen rakuunarykmentin kirkossa.” Lehdessä myös arvioidaan myönteisellä tavalla Frosterus-Sältinin *nea*. ”Taulu tekee katsojaan erittäin elävän vaikutuksen.”⁴⁴⁰

Kolmas Frosterus-Sältinin *Getsemane* on Humppilan kirkon alttaritaulu vuodelta 1899. Alttaritaulun hankinta oli Humppilan seurakunnallekin varsin pitkä prosessi. Jo kesällä 1887 *Aura* julkaisee kirjoituksen, jossa toivotaan alttaritaulua kirkkoon,⁴⁴¹ mutta myös Humppilassa käy niin, että varojen kerääminen aiheutti eripuraa, kun toteutustapaa pidettiin sielläkin sopimattomana.

Kirjeessään Humppilasta kirjoittaa nimimerkki Tahwo joulun alla 1895:

– –, sanon waan, että täällä hommataan joulu-iloa, jotakin näytelmää, – –, – – – ei-köhän tuo tanssi-retkutus yksin riitä, sillä sen takia wäki sittenkin kokoontuu! Woi näitä uusia siweyden silkki-peittoja, kuinka paljon näillä pahuutta werhotaan! Rahan kokous näissä kemuissa aina on olewinaan hywiin, wieläpä pyhiinkin tarkoituksiin – kuuluupa nytkin olewan tarkotus koota rahoja kirkon alttaritaulun osta-

⁴⁴⁰ *Lappeenrannan Uutiset* 11.12.1896. Myös *Uusi Suometar* 13.12.1896 ja *Tampereen Uutiset* 15.12.1896. HS.

⁴⁴¹ Nimimerkki Kikkeri, Humppilasta. *Aura* 7.7.1887. Myös 8.7.1887. HS.

miseksi. Tarwinneeko meidän kirkkomme tämänlaisia muruja, arwelee Humppilan Tahwo.⁴⁴²

Oli kuitenkin jälleen myös toisin päin, ja nimimerkki "Iltamassa olija" oli puolestaan pahoillaan, kun keväällä 1897 alttaritaulun hyväksi järjestettyyn tilaisuuteen oli hänen mielestään osallistunut turhan vähän ihmisiä. Syyksi hän katsoo samaan aikaan järjestetyt "nurkkatanssit", joihin "harmaa-hapsisia ukkoja" myöden väki kiirehti. "Tanssi on paras hengen herkkä. Oluen ja viinan ynnä muitten höytäiminä owat nurkka-tanssit niin ihmeellisen hauskoja, että wanhat harmaapäätkin siellä hywin wiihtywät, waikkapa kuolemaansa saakka!" Näin siitä huolimatta, että iltamissa oli ollut laadukasta ja sivistävää ohjelmaa, laulua, soittoa, puhetta ja näytelmiä, ja sisäänpääsymaksu oli ollut vain 50 penniä hengeltä.⁴⁴³

Myös nimimerkki Rinne mainitsee kirjoituksessaan Humppilasta "neulomaseuran, joka kokoo waroja alttaritaulun ostamiseksi kirkkoon. Se on tätä tarkoitusta warten pannut toimeen sekä iltahuweja, että arpajaisia." Toiminta on kuitenkin jakanut kansan. "Näistä toimista on etupäässä ilmestynyt kaksi puoluetta – toiset, jotka haluawat tanssia, toiset, jotka niitä wastustawat. Lienee wiimemainituilla tukewammat perustelmat, sillä tanssit tällaisessa tapauksessa tuntuwat jotensakin wastenmielisiltä."⁴⁴⁴

Joka tapauksessa arpajaisten pitoa jatkettiin ja niiden yhteydessä iltamia "waihtelewalla ohjelmalla" kuten ilmoituksissa mainittiin.⁴⁴⁵ Harmia myös riitti, ja syksyllä 1897 oli jälleen luettavissa, kuinka arpajaiset toki olivat onnistuneet melko hyvin, mutta "häiriönä ja suurena inhona" olivat olleet väki-juomia nauttineet.⁴⁴⁶

Vuoden 1898 puolelle tultaessa tiesi *Uusi Aura* lopulta, että "alttaritaulun kirkkoonsa saa Humppilan seurakunta ensi kesänä".⁴⁴⁷ Myös J.J. Tikkanen kirjoitti, että maalaus olisi valmistunut vuoden 1898 aikana.⁴⁴⁸ Alttaritaulussa on kuitenkin oikeassa alakulmassa selkeä signeeraus "Alexandra Sältin 1899", ja tuon perusteella maalausta pidetään tässä tutkimuksessa vuoden 1899 teoksena.

Frosterus-Sältinin neljäs *Getsemane* vuodelta 1902 löytyy Kaarlelan kirkon alttarilta Kokkolasta. Maalaus on osa kolmen maalauksen kokonaisuutta, johon *Getsemanen* lisäksi kuuluvat *Paimenten kumarrus*, ja *Jeesus otetaan taivaaseen*. Ne eivät enää (2007) ole alttarilla vaan kiinnitettyinä kuorin sivuseiniin.

Syksyllä 1901 sanomalehti *Kokkola* tiesi kertoa, että tilaus on tehty,⁴⁴⁹ ja kesäkuussa 1902 maalaukset saatiin paikoilleen. Asiasta kertoessaan *Österbottningen* arvioi samalla maalauksia, ja nimenomaan alttaritauluina, uskonnoll-

⁴⁴² Nimimerkki Tahwo, Kirje Humppilasta. *Turun Lehti* 21.12.1895. HS.

⁴⁴³ Nimimerkki Iltamassa olija, Turun Lehden toimitukselle. *Turun Lehti* 30.3.1897. HS.

⁴⁴⁴ Nimimerkki Rinne, Humppilasta. *Hämeen Sanomat* 22.4.1897. HS.

⁴⁴⁵ *Aamulehti* 10.8.1897; *Uusi Aura* 12.8.1897 ja 18.8.1897. HS.

⁴⁴⁶ Nimimerkki M., Kirje Humppilasta. *Turun Lehti* 21.10.1897. HS.

⁴⁴⁷ Alttaritaulun. *Uusi Aura* 4.1.1898. Myös *Tampereen Sanomat* 5.1.1898, *Turun Lehti* 8.1.1898, *Uusi Suometar* 12.1.1898, *Aamulehti* ja *Tampereen Sanomat* 13.1.1898; *Uusi Aura* 13.1.1898 ja *Isänmaan Ystävä* 14.1.1898. HS.

⁴⁴⁸ J.J. Tikkanen, Taidekatsaus vuoteen 1898. *Päivälehti* 14.3.1899. HS.

⁴⁴⁹ Alttaritaulun. *Kokkola* 12.10.1901. Myös *Wasa-Posten* 13.10.1901 ja *Uusi Suometar* 15.10.1901. HS.

Alexandra Frosterus-Såltin, *Getsemane*, 1899. Humppilan kirkon alttaritaulu.

Alexandra Frosterus-Såltin, *Getsemane*, 1902. Kaarlelan kirkon alttaritaulu (1/3). Kokkola.

lisina kuvia. ” – altartaflorna – – synas wäl ägnade att försätta åskådaren i en högtidlig stämning och att wäcka hans religiösa känslor.”⁴⁵⁰

Frosterus-Såltin asui tuohon aikaan Vaasassa, ja *Vasabladet* kirjoittaa valmiista teoksista. Lehden mukaan toivomisen varaa jää vain sen osalta, että Frosterus-Såltin olisi laittanut maalaukset yleisön nähtäville ennen niiden lähettämistä Kokkolaan. Itse maalaukset lehti arvioi korkealle ja tarkastelee niitä myös uskonnollisen taiteen näkökulmasta. ”Det hela werkar religiöst stämningfullt.”⁴⁵¹

Vasabladet mainitsee myös, että Frosterus-Såltin on maalannut jo nelisenkymmentä alttaritaulua eri puolille maata.⁴⁵² Hieman myöhemmin kirjoitetaan, että alttaritauluja on 40.⁴⁵³ Tarkalleen hänen alttaritaulujaan oli ennen Kokkolaan 46 eri kirkossa, joten jo 1900-luvun alussa ei aina tiedetty Frosterus-Såltinin alttaritaulujen kokonaismäärä.

Kirjoittaessaan uudesta alttaritaulukokonaisuudesta *Kokkolan* arvio maalauksista on pelkästään myönteinen. *Getsemanessa* ”Wapahtajan kaswonilmeet kuwaawat ääretöntä sisällistä tuskaa.” ”Siweltimessä owat yhtyneet maalaajattaren hieno taiteellinen aisti ja sywimpään wakaumukseen perustuwa uskon-

⁴⁵⁰ Nya altartaflor. *Österbottningen* 10.6.1902. Myös *Hufvudstadsbladet*, *Päivälehti* ja *Uusi Suometar* 12.6.1902; *Tampereen Uutiset* 13.6.1902. HS.

⁴⁵¹ Doktorinnan Alexandra Sältin. *Vasabladet* 10.6.1902. Myös *Suomen Kansa* 11.6.1902; *Åbo Underrättelser* 12.6.1902; *Österbottningen* 13.6.1902. HS.

⁴⁵² Ibid.

⁴⁵³ Uusi komea alttaritaulu. *Kokkola* 21.6.1902. HS.

nollinen ilme, mikä – – synnyttää syvästi uskonnollista tunnetta katsojaankin. Siitä nauttii sekä silmä että sydän.”⁴⁵⁴

Voidaan panna merkille, että *Kokkolan* arvioissa nostetaan maalauksen esteettisten arvojen rinnalle myös eettiset arvot. Kauneuden kokemuksen rinnalla myös uskonnollisten tunteiden – voidaan kai sanoa hyvyyden – kokemuksella on merkitystä. Ansiokasta on kirjoituksen mukaan juuri se, että Frosterus-Såltin onnistuu teoksillaan synnyttämään katsojassa molemmat, jolloin sekä ”silmiä että sydän” saavat osansa.

Kokkola myös hieman markkinoi. ”– –, ja warmaankin wiisaasti tekewät ne seurakunnat, jotka pikimmiten tilaawat alttaritaulut kirkkoihinsa rouwa Såltilniltä, hän kun on jo ehtinyt 64 vuoden ikään, eikä enään, niin toiwottawaa kuin se muuten olisikin, ehtine kowin monta taulua walmistaa.”⁴⁵⁵ Lehden huoli osoittautui kuitenkin turhaksi. Kolmasosa Frosterus-Såltinin tuotannosta odotti tuossa vaiheessa vielä tulemistaan.

Viides Frosterus-Såltinin *Getsemane* on Alahärmän kirkon alttaritaulu. Se on vuodelta 1904, ja samalla koko tuotannossa seuraava Kaarlelan kirkon maalauksen jälkeen. Heti alkuvuodesta oli julkisuudessa tieto, että seurakunta on tilannut uuden alttaritaulun Frosterus-Såltinilta.⁴⁵⁶ Lokakuussa 1904 maalaus rupesi olemaan valmis,⁴⁵⁷ ja keväällä 1905 taiteilijan uusin *Getsemane* saatiin paikalleen alttarille.⁴⁵⁸

Ennen Alahärmään toimittamista maalaus oli yleisön nähtävissä Frosterus-Såltinin asunnossa Vaasassa, ja asiasta kertoessaan *Wasa-Posten* samalla arvioi, että uusi taulu on kunniaksi tekijälleen ja hänen maineelleen.⁴⁵⁹

Myös aikakauslehti *Veckans Krönika* julkaisi artikkelin Alahärmän kirkon uudesta alttaritaulusta ja samalla kuvan sekä maalauksesta että sen tekijästä. Nimimerkin D. S-m. kirjoitus on kauttaaltaan hyvin myönteinen. Aluksi hän kertoo hieman taustoja ja mainitsee Frosterus-Såltinin maalanneen jo ei vähempään kuin 45 kirkkoon alttaritaulun. Moni niistä on lisäksi kaupunkiseurakuntien kirkoissa. ”Altarbildmåleriet har sålunda blifvit denna målarinnas speciella genre, uti hvilken hon uppnått ett såväl af konstkritiker som af allmänheten erkändt mästerskap.”⁴⁶⁰

Arvio alttaritaulujen kokonaismäärästä osuu kirjoituksessa nyt varsin kohdalleen. Mustasaaren kirkon maalaus mukaan lukien Alahärmän alttaritaulu oli järjestyksessä 47, ja tuossa vaiheessa alttaritaulumaalauksesta oli viimeistään myös tullut jo Frosterus-Såltinin erityisala.

Nimimerkki D. S-m. luonnehtii myös Frosterus-Såltinin tapaa työskennellä. Kun hän maalaa, ”fördjupar hon sig så intensivt, lefver sig så fullkomligt

⁴⁵⁴ Ibid.

⁴⁵⁵ Ibid.

⁴⁵⁶ Alahärmän uuden kirkon urut. *Vaasa* 20.2.1904. HS.

⁴⁵⁷ Alttaritaulut. *Vaasa* 8.10.1904. HS.

⁴⁵⁸ Uusi alttaritaulu. *Kokkola* 26.4.1905. HS.

⁴⁵⁹ Ny altartafla. *Wasa-Posten* 9.10.1904. Lyhennettynä myös *Helsingfors-Posten* ja *Suomalainen* 10.10.1904; *Åbo Underrättelser* 11.10.1904. HS.

⁴⁶⁰ Nimimerkki D. S-m., En ny altartafla. *Veckans Krönika* 5.11.1904, nro 39. HS.

Alexandra Frosterus-Såltin,
Getsemaen, 1904. Alahärmän
kirkon alttaritaulu.

Alexandra Frosterus-Såltin,
Getsemane, 1908. Sysmän kirkon
alttaritaulu.

in i sin uppgift, att hon, då konstvärket är färdigt att från ateliern förflyttas till sin bestämmelseort, ej utan värklig saknad skiljes från sin skapelse.”⁴⁶¹

Tuollainen luonnehdinta tuo vääjäämättä mieleen, että maalatessaan Frosterus-Såltin ei maalannut vain ulkokohtaisesti, esimerkiksi Getsemanen tapahtumia, vaan että hän maalatessaan myös ”eli” niissä mukana. Näin alttaritaulujen eri aiheiden uskonnollinen merkitys olisi ollut hänelle suuri, ja taulun maalaaminen rinnastettavissa henkilökohtaiseen rukoukseen tai jopa pienimuotoiseen jumalanpalvelukseen.

Frosterus-Såltinin viimeinen *Getsemane* on vuodelta 1908 ja löytyy Sysmästä. Maalaus ei ole enää (2006) kirkossa alttaritauluna, vaan on ripustettu Olavin Toimintakeskuksen seurakuntasalin seinälle.

Sanomalehtitiedon mukaan uuden alttaritaulun hankinta oli Sysmän seurakunnan kirkonkokouksen esityslistalla talvella 1906.⁴⁶² Rahoituksen osalta tilanne oli hyvä, sillä seurakunta oli vuotta aiemmin saanut merkittävän 3 000 markan testamenttilahjoituksen.⁴⁶³

Marraskuussa 1906 *Lahti* tietää kertoa, että kirkonkokouksessa oli valittu kuusihenkinen johtokunta, jonka ”tehtäväksi jäi kuulustaa alttaritaululle tekijää ja hankkia luonnoskuwia, sekä esittää ne sitte kirkonkokouksen hyväksyttä-

⁴⁶¹ Ibid.

⁴⁶² Sysmän kunnan ilmoituksia. *Heinolan Sanomat* 6.2.1906. HS.

⁴⁶³ Opettajatar Emilie Selenin. *Uusmaalainen* 29.1.1906. Myös *Borgåbladet* 3.2.1906 ja *Uusimaa* 5.2.1906; *Koti ja yhteiskunta* 15.2.1906. HS.

wäksi.”⁴⁶⁴ Niinpä joulun alla oli *Helsingin Sanomien* etusivulla näyttävä ilmoitus, joka julkaistiin useampaa kertaa ja myös *Hufvudstadsbladetissa*.

Taiteilijat! Alttaritaulun valmistaminen Sysmän kirkkoon tarjotaan täten halullisten taiteilijain maalattavaksi. Alttaritaulun hankkimiseen ja sen paikoilleen panemiseen on käytettävissä Smk. 3,000.-. Taulun paikka on 464 cm korkea ja 215 cm leveä. Aiheena taulussa on: 'Kristus Getsemanessa', se kohta, jossa enkeli ilmestyy lohduttamaan Kristusta. Kristuskuva on maalattava itämaiseen tyyppiin sekä kasvopiirteet niin, että ainakin profiili näkyy. Luonnokset, joista ei makseta eri palkkiota, ovat ennen 1 päivää maaliskuuta 1907 lähetettävät osotteella: – –.⁴⁶⁵

Voidaan panna merkille, että seurakunta rajasi hankinnan kustannukset saadun testamenttilahjoituksen suuruisiksi, joten muuta rahaa ei tarkoitusta varten ollut. Seurakunta antoi myös maalauksen aiheen, ja erityisesti kannattaa huomata vaatimus Kristuksen kuvan luonteesta.

On perusteltua nähdä, että Sysmän seurakunnan esittämä vaatimus Jeesuksen piirteiden ”itämaisyydestä” liittyi erityisesti 1890-luvun alun tapahtumiin Helsingissä ja Jyväskylässä sekä niistä seuranneisiin keskusteluihin. Realismi ja kansalliset piirteet Jeesuksen kuvan yhteydessä olivat puhuttaneet 1880-luvulla, ja entistä vilkkaampi ajatusten vaihto virisi uudelleen 1890-luvun alussa Eero Järnefeltin yhteydessä. Niinpä sopiva ilmaisutapa uskonnollisaiheisten maalausten yhteydessä puhutti edelleen.

Joulukuun 6. päivä 1907 Alexandra Frosterus-Såltin täytti 70 vuotta, ja tuon nimissä hänestä luonnollisesti myös kirjoitettiin. ”Parailaan maalaa reippaissa woimissa olewa 70-wuotias Sysmän kirkkoon alttaritaulua 'Kristus Getsemanessa', mikä 25 ehdotuksesta hywäksyttiin.”⁴⁶⁶ Näyttävä ilmoittelu sanomalehdissä oli siten tullut huomatuksi, ja Sysmän seurakunta oli saanut runsaasti ehdotuksia, joista valita. Selväksi käy myös, että Frosterus-Såltin kilpailutilanteessakin menestyi alttaritaulumaalarina.

Kesäkuussa 1908 Sysmän kirkon uusi alttaritaulu oli lopulta valmis. Ennen Sysmään toimittamista maalaus oli esillä Vaasassa.⁴⁶⁷ Paikalleen alttarille se saatiin juhannukseksi.⁴⁶⁸

Kaikissa kuudessa *Getsemanessaan* Frosterus-Såltin pitäytyi ensimmäisen teoksen sommittelussa varsin uskollisesti. Maalaukset ovat hyvin samanlaisia. Pieniä erojakin toki voi mainita. Vain Törnävän ja Alahärmän tauluissa enkelillä on kalkki käsissään. Niissä enkeli tulee myös vauhdikkaammin paikalle toinen käsi pystyssä tarttuen toisella Jeesusta käsivarresta. Vielä voi huomata, että Humppilan ja Sysmän alttaritaulut ovat peilikuvia aiheen ensimmäiselle sommitelmalle, Törnävän kirkon alttaritaululle.

⁴⁶⁴ Sysmä. *Lahti* 15.11.1906. HS.

⁴⁶⁵ Kappalainen E.F. Aarnio, Taiteilijat! *Helsingin Sanomat* 20.12.1906. Myös *Hufvudstadsbladet* 20.12.1906; *Helsingin Sanomat* 21.12.1906; *Helsingin Sanomat ja Hufvudstadsbladet* 23.12.1906. HS.

⁴⁶⁶ Alexandra Såltin 70-wuotias. *Vaasa* 7.12.1907. Myös *Aamulehti* 10.12.1907. HS.

⁴⁶⁷ Alttaritaulu. *Vaasa* 2.6.1908. HS.

⁴⁶⁸ Tohtorin rouwa Alexandra Såltin. *Pohjan Poika* 26.6.1908. Myös *Åbo Underrättelser* 28.6.1908. HS.

Kaikissa kuvissa opetuslapset on kuvattu vain hahmoina taustalle. Näin on myös Törnävän kirkon maalauksessa, vaikka maalauksen tummuudesta johdun opetuslasten ryhmää on siinä vaikea nähdä. Muissakaan maalauksissa ei opetuslapsia voi yksilöidä. Epäselväksi jää kuka on Pietari, kuka Jaakob tai kuka Johannes. On vain kolmen opetuslapsen nukkuva ryhmä.

Pitäytymällä uskollisena evankeliumiteksteille ei kuvan tekijällä ole suuria varioimisen mahdollisuuksia. Sommittelu on perusteltua rakentaa niin, että olennaisin eli ”suuressa tuskassaan” rukoileva Jeesus on keskeisimmällä paikalla. Jos Frosterus-Såltinin tavoin mukaan otetaan Luukkaan mainitsema li, ”joka vahvisti häntä”, on enkelin oltava Jeesuksen lähellä ja näin myös keskeisellä paikalla sommittelussa.

Getsemanen tapahtumia kuvaavien maalausten samankaltaisuus saattaa kuitenkin viedä katsojaa myös harhaan, jolloin kaksi hyvin olennaista muutosta jää helposti huomaamatta.

Ensinnäkin vuonna 1908 maalattu *Getsemane* on maalaustavaltaan, tyylliltään, varsin erilainen mitä aiheen ensimmäinen toteutus vuodelta 1877. Kuvasarjaa kun katsoo, voi todeta ehyen kehityskaaren, joka saa hienon päätöksen viimeisessä. Kuten monissa aiemmissakin taidehistorian kirjoituksissa on todettu, on selvää, että eurooppalaisessa taiteessa vastaavana aikana tapahtuneet muutokset on nähtävissä myös Frosterus-Såltinin alttaritauluissa. Niillä on näin kosketusta aikansa taiteeseen ja sen kehitykseen.

Tyylillisen muutoksen lisäksi olennainen muutosta tapahtuu myös maalausten sisällössä. Viimeisessä *Getsemanessa* ei Jeesus ole enää rukousasennossa kädet ristissä vaan lopen uupuneena maahan lysähtämäisillään.⁴⁶⁹ Voimat ovat loppuneet, ja vain paikalle kiiruhtaneen enkelin ote vasemmasta käsivarresta estää häntä kaatumasta. Näin Frosterus-Såltin nostaa aiheesta aiempaa korostummin esiin Jeesuksen väsymyksen, voimattomuuden ja toivottomuuden. Muutoksen ikonologiseen tulkintamahdollisuuteen palataan tuonnempana.

5.4 *Jeesus ilmestyy Magdalan Marialle -taulut*

Alexandra Frosterus-Såltin maalasi yhteensä seitsemän alttaritaulua, joissa aiheena on ”kolmannen päivän” aamuna tyhjällä haudalla tapahtunut Jeesuksen ilmestyminen Magdalan Marialle. Jeesuksen ylösnousemuksesta kerrotaan kaikissa neljässä evankeliumissa, mutta Jeesuksen ja Marian kohtaamisesta vain Johanneksen tekstissä.⁴⁷⁰

Aihe erottuu suomalaisessa alttaritaulumaalauksessa erityisenä Frosterus-Såltinin aiheena. Yhtä poikkeusta lukuun ottamatta muut eivät sitä maallanneet tutkimuksessa tarkasteltavana aikana, vaikka Euroopan taiteessa tapahtumaa on vuosisatojen kuluessa kuvattu runsaasti. Vain lempääläinen Kaarlo

⁴⁶⁹ Myös Juusela toteaa: ”Kristus on muuttunut laihaksi, väsyneeksi hahmoksi, joka ei enää Sysmän maalauksessa jaksa liittää käsiään edes rukoukseen.” Juusela 1983, 65.

⁴⁷⁰ Matt. 28:1-7; Mark. 16:1-7; Luuk. 24:1-10; Joh. 20:11-17.

Enqvist-Atra (1879–1961) maalasi vuonna 1902 kotikirkkoonsa kahden maalauksen kokonaisuuden, joista toinen on *Getsemane* ja toinen *Jeesus ilmestyy Magdalan Marialle*. Maalaukset eivät ole enää (2008) kirkon alttarilla, vaan lehtereillä, ripustettuina kauas toisistaan rakennuksen vastakkaisille seinille.

Vuonna 1875 kertoi *Satakunta*, että Harjavallassa on alttaritaulun hankinta laitettu vireille. Rahaa oli päätetty kerätä yhteensä 2 400 markkaa, ”joka raha arwellaan riittävän vaikka paraimmankin taideniekkan vaatimukseen.” Suunnitelmissa oli kääntyä Löfgrenin puoleen.⁴⁷¹ Kun Törnävän kirkkoon tuleva *Getsemane* oli kesällä 1877 esillä Turussa, tiesi *Åbo Posten*, että Frosterus-Såltin oli jo saanut tilauksen myös Harjavallasta ja sai itse valita aiheen vapaasti.⁴⁷²

Frosterus-Såltinin pään avaus Satakuntaan, Harjavallan kirkon alttaritaulu, on aiheeltaan tulkittu myös toiseksi kuin tässä tutkimuksessa. Kun *Åbo Underrättelser* kertoi maalauksen olevan valmis ja toivoi, että taulu voisi olla myös yleisön nähtävissä ennen sen toimittamista Harjavaltaan, mainitsee lehti samalla aiheeksi ”Kristus och den Kananeiska qwinnan”.⁴⁷³

Taulu saatiin paikalleen kesäkuun 1878 alussa ja asiasta kertoessaan *Satakunta* toistaa jo laajalle levinneen ajatuksen. ”Tämä taulu kuuaa ta ’Kristus ja Kananean waimo’.”⁴⁷⁴ Edelleen syksyllä *Åbo Underrättelser* kertoo Harjavallan kirkon alttaritaulun aiheeksi ”Kristus och den Kananeiska qwinnan”.⁴⁷⁵

Aikalaismainintojen lisäksi aihe on myöhemminkin tulkittu *Kristukseksi ja Kananean vaimoksi*⁴⁷⁶ tai *Kristukseksi ja kanaanalaiseksi naiseksi*⁴⁷⁷. Tutkimuksen myötä on kuitenkin herännyt kysymys: Onko alttaritaulun aihe sittenkään edellä mainittu, vai onko maalaus perustellummin *Jeesus ilmestyy Magdalan Marialle*? Tässä tutkimuksessa on päädytty jälkimmäiselle kannalle seuraavin perustein.

Frosterus-Såltinin maalaama Messukylän kirkon alttaritaulu vuodelta 1888 on aiheeltaan *Kanaanilaisnaisen usko*. Maalaukseen palataan lähemmin tuonnempana, mutta nyt jo voi todeta, että se on hyvin uskollinen Matteuksen evankeliumin kohdalle, jossa tapahtumista kerrotaan.⁴⁷⁸ Olennaista siinä on, että Jeesus ei ole yksin naisen kanssa vaan opetuslapsia on myös paikalla. Vaikka evankeliumiteksti ei tarkalleen sano paikasta ja vuorokauden ajasta mitään, on Frosterus-Såltin kuvannut Messukylän kirkon alttaritaulussa kohtausten tapah-

⁴⁷¹ Harjavallasta. *Satakunta* 16.10.1875. HS.

⁴⁷² Exposition af ny altartafla. *Åbo Posten* 5.6.1877. Myös *Hufvudstadsbladet* ja *Morgonbladet* 7.6.1877; *Helsingfors Dagblad*, *Östra Finland* ja *Uusi Suometar* 8.6.1877; *Suomalainen Wirallinen Lehti* 9.6.1877; *Satakunta* 16.6.1877. HS.

⁴⁷³ Konstwerk. *Åbo Underrättelser* 30.4.1878. Myös *Morgonbladet* 2.5.1878; *Helsingfors Dagblad* ja *Uusi Suometar* 3.5.1878; *Hufvudstadsbladet*; *Länsi-Suomi*; *Satakunta* ja *Suomalainen Wirallinen Lehti* 4.5.1878; *Hufvudstadbladet* 5.5.1878; *Östra Finland* 6.5.1878; *Kaiku* 11.5.1878. HS.

⁴⁷⁴ Uusi alttaritaulu. *Satakunta* 8.6.1878. Myös *Suomalainen Wirallinen Lehti* ja *Uusi Suometar* 11.6.1878; *Sanomia Turusta* 12.6.1878. HS.

⁴⁷⁵ Altartaflor. *Åbo Underrättelser* 28.11.1878. Myös *Dagens Nyheter* ja *Finland Allmänna Tidning* 29.11.1878; *Helsingfors Dagblad*, *Hufvudstadsbladet*, *Länsi-Suomi*, *Morgonbladet* ja *Sanomia Turusta* 30.11.1878; *Hufvudstadbladet* 1.12.1878; *Vasabladet* 4.12.1878; *Satakunta* 7.12.1878. HS.

⁴⁷⁶ *Biograafisia tietoja Suomen naisista eri työaloilla*, 1896, 173.

⁴⁷⁷ Juusela 1983, 61, 66.

⁴⁷⁸ Matt. 15:21–28.

tuvaksi ulkona ja päiväaikaan. Markuksen evankeliumissa puolestaan ei puhuta opetuslapsista mitään, mutta Markuksen tekstistä jää käsitys, että naisen ja Jeesuksen kohtaaminen tapahtui talossa, johon Jeesus oli mennyt.⁴⁷⁹

Harjavallan kirkon alttaritaulussa ollaan ulkona ja kuvassa on vain Jeesus ja nainen. Läsna ei ole opetuslapsia eikä mikään viittaa siihen, että heitä olisi ajateltavissa kuvan ulkopuolellekaan. Lisäksi taivas on kuvattu värikkään ruskon aikaan, mikä sopii erittäin hyvin aamuun ja haudan tapahtumien taustaksi. Mariahan tuli haudalle jo ”aamuhämärissä”.

Kun verrataan Harjavallan ja Messukylän kirkkojen alttaritauluja keskenään, voidaan huomata niiden ero niin suureksi, että vastaavaa eroavuutta ei muiden, samanaiheisten alttaritaulujen kesken esiinny koko Frosterus-Sältinin alttaritaulutuotannossa. Miksi näin olisi yhden aiheen kohdalla?

Frosterus-Sältinin alkuvaiheen alttaritaulumaalaukselle on myös tyypillistä, että ensimmäisen tietynaiheisen taulun jälkeen hän maalaa pian toisen samasta aiheesta. Näin on niin Getsemanen tapahtumia, Jeesuksen taivaaseen ottamista, Kristuksen kirkastumista kuin työtä tekeviä luokseen kutsuvaa Jeesusta kuvaavien aiheiden kohdalla.

Kun heti Harjavallan jälkeen vuoroon tulee Ilmajoen kirkon *Jeesus ilmestyy Magdalan Marialle*, antaa myös mainittu käytäntö perustelun nähdä Harjavallan kirkon alttaritaulu aiheeltaan samaksi. Aiheen käyttö alkaa näin Harjavallasta. Vaikka Ilmajoen ja Harjavallan kirkkojen alttaritaulut eroavat nekin paljon toisistaan, olennainen on niissä silti samaa, taivaan aamurusko sekä Jeesus ja nainen kahdestaan ulkona.

Harjavallan kirkon alttaritaulussa on vielä syytä erityisesti huomata etualalle kuvatut valkeat liljat. Liljat kuvataan usein juuri Jeesuksen haudalle ja hänen ylösnousemuksensa yhteyteen, kuten esimerkiksi Carl Blochin maalaukset edellä hyvin osoittivat. Frosterus-Sältin on myös maalannut Ilmajoelta alkaen valkeat liljat kaikkiin *Jeesus ilmestyy Magdalan Marialle* -alttaritauluihinsa. Messukylän kirkon *Kanaanilaisnaisen uskossa* niitä ei ole. Miksi liljat kuitenkin ovat Harjavallan kirkon alttaritaulussa? Uskottavin vastaus on, että kuvassa Magdalan Maria kohtaa ylösnousseen Jeesuksen, jonka hauta jää kuvan ulkopuolelle.

Ilmajoen kirkon alttaritaulu Etelä-Pohjanmaalla on vuodelta 1879. Maalaukseen liittyy poikkeuksellisesti sen alle sijoitettu pieni predellamaalaus, joka kuvaa Jeesuksen ruumista haudassa kahden enkelin kanssa.

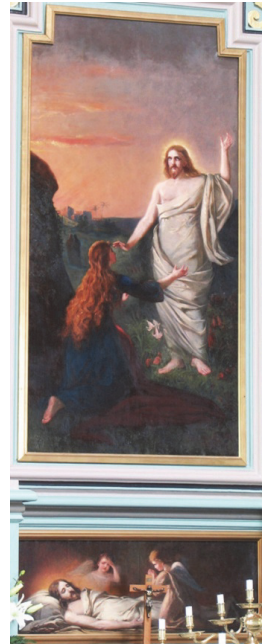
Jo syksyllä 1878 tiesi *Åbo Underrättelser* kertoa, että Frosterus-Sältinin on saanut tilaukset Ilmajoelle ja Sakkolaan. Ilmajoen kirkkoon tilattujen maalausten aiheiksi mainitaan ”Kristus i sin graf, omgifwen af englar” ja ”Kristus, uppenbarande sig för Maria Magdalena wid grafwen”.⁴⁸⁰

⁴⁷⁹ Mark. 7:24–30.

⁴⁸⁰ Altartafloer. *Åbo Underrättelser* 28.11.1878. Myös *Dagens Nyheter, Finland Allmänna Tidning* ja *Uusi Suometar* 29.11.1878; *Helsingfors Dagblad, Hufvudstadsbladet, Länsi-Suomi, Morgonbladet* ja *Sanomia Turusta* 30.11.1878; *Hufvudstadsbladet* 1.12.1878; *Vasabladet* 4.12.1878; *Satakunta* ja *Suomalainen Wirallinen Lehti* 7.12.1878; *Vaasan Sanomat* 9.12.1878; *Tampereen Sanomat* 10.12.1878. HS.

Alexandra Frosterus-Såltin,
*Jeesus ilmestyy Magdalan
Marialle*, 1878. Harjavallan
kirkon alttaritaulu.

Alexandra Frosterus-Såltin,
*Jeesus ilmestyy Magdalan
Marialle ja Jeesus haudassa*,
1879. Ilmajoen kirkon
alttaritaulu.

Huhtikuun lopussa 1879 maalaukset olivat lehtitiedon mukaan valmistumassa.⁴⁸¹ Tieto Ilmajoen valmistuneista maalauksista julkaistiin lopulta monessa sanomalehdessä ja levisi näin todella laajalle.⁴⁸² Tämän päivän ilmaisua käyttäen voidaan todeta, että Frosterus-Såltin sai jo tässä vaiheessa varsin runsaasti medianäkyvyyttä.

Toukokuussa *Åbo Posten* kertoo, että Ilmajoen alttaritaulu predellamaalauksineen oli yksityisen henkilön lahja seurakunnalle. Lehti kuvailee maalausten sisällöt varsin tarkoin ja arvioi niitä myönteiseen sävyyn. ”Båda äro utförda med stor pietet för ämnet och med warm religiös känsla.”⁴⁸³

Lehti tietää vielä kertoa, että Frosterus-Såltin oli saanut Sakkolan lisäksi tilauksen myös Sundin seurakunnalta. Eikä siinä kaikki, vaan ”ännu en tredje församling börjat underhandlingar med samma målarinna om erhållande af en altartafla”.⁴⁸⁴ Jälleen tieto levisi laajalle. Paitsi, että aloitteleva alttaritaulumaala-

⁴⁸¹ Altartafla. *Åbo Underrättelser* 28.4.1879. HS.

⁴⁸² *Finlands Allmänna Tidning* ja *Hufvudstadsbladet* 29.4.1878; *Helsingfors Dagblad*, *Morgonblad*, *Sanomia Turusta* ja *Uusi Suometar* 30.4.1879; *Suomalainen Wirallinen Lehti* ja *Wiborgs Tidning* 1.5.1879; *Satakunta*, *Tampereen Sanomat* ja *Vasabladet* 3.5.1879; *Vaasan Sanomat* 5.5.1879; *Ahti* 10.5.1879.

⁴⁸³ Altartaflor. *Åbo Posten* 18.5.1879. HS.

⁴⁸⁴ *Ibid.* Myös *Finlands Allmänna Tidning* ja *Åbo Underrättelser* 19.5.1879; *Helsingfors Dagblad*; *Morgonbladet* 20.5.1879; lyhennettynä *Hufvudstadsbladet* 20.5.1879; *Sanomia Turusta* ja *Östra Finland* 21.5.1879; *Suomalainen Wirallinen Lehti* 27.5.1879. HS.

Alexandra Frosterus-Såltin, *Jeesus ilmestyy Magdalan Marialle*, 1892. Hämeenlinnan kirkon alttaritaulu.

ri tuli todella laajalti huomatuksi, hänen tilauskirjansa rupesi myös näyttämään varsin hyvältä.

Viikkoa ennen juhannusta 1879 Ilmajoen kirkon uudet maalaukset olivat paikoillaan alttarilla.⁴⁸⁵ *Vaasan Sanomat* tietää kertoa myös yksityisen lahjoittajan henkilöllisyyden. ”Herra wärjärimestari I. Pihlman Ilmajoella on mainitun seurakunnan kirkkoon suosiollisesti lahjoittanut kaksi tohtorinna Alexandra Sältinin Turussa maalaamaa, 1,500 m. maksawaa alttaritaulua, jotka jo owat saapuneet, – –.”⁴⁸⁶

Tultaessa 1880-luvun puolelle jää puheena oleva aihe Frosterus-Sältinilla pois käytöstä, mutta on sitä useammin taas mukana vuosisadan lopun alttaritauluissa. Kaikkiaan neljä käyttökertaa osui 1890-luvulle. Hämeenlinnan kirkon alttaritaulu on niistä vanhin ja vuodelta 1892.

Uuden alttaritaulun hankinta Hämeenlinnassa liittyi tuonaikaisiin kirkon korjaustöihin. Talvella 1892 *Hufvudstadsbladet* tietää kertoa, että tilaus oli tehty, ja että alttaritaulu saadaan yksityishenkilön lahjoituksena.⁴⁸⁷ *Päivälehti* ja *Uusi Suometar* lisäävät uutiseen vielä tiedon, että lahjoittaja haluaa pysyä tuntemattomana, eikä myös halua julkisuuteen maalauksen hintaa.⁴⁸⁸ Pian leviää

⁴⁸⁵ Ilmajoella. *Vaasan Sanomat* 21.7.1879. HS.

⁴⁸⁶ Lahja. *Vaasan Sanomat* 23.6.1879. HS.

⁴⁸⁷ Altartafli. *Hufvudstadsbladet* 11.2.1892. HS.

⁴⁸⁸ Alttaritaulu Hämeenlinnan kirkkoon. *Päivälehti*; Alttaritaulu. *Uusi Suometar* 11.2.1892. Myös *Aamulehti*, *Sanomia Turusta*, *Tammerfors Aftonblad*, *Tampereen Uutise*, *Åbo Tidning* ja *Åbo Underrättelser* 12.2.1892; *Aura*, *Hämeen Sanomat* ja *Hämäläinen* 13.12.1892; *Tampereen Sanomat* 15.2.1892; *Hämäläinen* 27.2.1892. HS.

myös tieto alttaritaulun aiheesta.⁴⁸⁹ Elokuussa maalaus oli valmis ja suunnitelma oli laittaa se esille Helsinkiin ennen Hämeenlinnaa toimittamista.⁴⁹⁰ Marraskuun puolivälissä 1892 uusi alttaritaulu oli kirkossa paikoillaan.⁴⁹¹

Juuri marraskuussa 1892 elettiin hetkiä, joiden tapahtumat luonnehtivat hyvin yhtä olennaista puolta tuon ajan suomalaisessa alttaritaulumaalauksessa. Järnefeltiin ja Jyväskylään liittyviä tapahtumia tarkastellaan lähemmin vasta tuonnempana, mutta jo tässä on luontevaa mainita, että aikansa kaksi varsin erilaista käytäntöä oli tuolloin luettavissa myös sanomalehtien sivuilta. Erityisen hyvin ajan kuva näkyi *Nya Pressenissä*, jossa kaksi pikku uutista oli allekkain.

- **Från Tavastehus** meddelas F. T. B Den af doktorinnan Sältin för Tavastehus kyrka målade altartaflan föreställande Frälsarens uppenbarelse för Maria efter uppståndelsen, uppsattes i går och tyktes, såvidt i den skumma höstdagens kunde iakttagas, vara vällyckad och egnad att fylla det med densamma afsedda ändamålet.

- **Hr. E. Järnefelts altartafla till Jyväskylä kyrka.** Från Jyväskylä telegraferas till F. T. B. den 15. nov. Vid kyrkostämman senaste söndag beslöt stadsförsamlingen icke emottaga Järnefelts altartafla förarad af kommerserådet Johnsson.⁴⁹²

Hämeen Sanomat julkaisee pienen arvioinnin Hämeenlinnan kirkon uudesta alttaritaulusta. Kirjoituksessa kuvaillan maalauksen sisältö ja se arvioidaan "yleensä – – onnistuneeksi ja tekee se katsojaan juhlallisen vaikutuksen." Huomautettavaa nähdään kirjoituksessa vain enkelin hahmossa, sen asennossa ja kasvoissa, joissa näkyy jotain "epäenkelimäistä". "Naama, vaikka se on kauris ja suhdallinen, näyttää mielestämme liian jokapäiväiseltä, tavalliselta ihmistyypiltä, – –"⁴⁹³ Ajatus, että enkeli on liiaksi tavallisen ihmisen näköinen, saattaa liittyä tapahtumiin Jyväskylässä ja ajan keskusteluun realismin ja kansallisten piirteiden sopivuudesta uskonnollisaiheisissa maalauksissa.

Sanomalehti *Hämäläinen* julkaisi pian hieman pidemmän arvioinnin, joka suoraan kertoo, mitä ajatuksissa tuolloin pyöri. Arvioinnissa keskitytään kolmeen kysymykseen. "Onko se taiteen mukainen, näkyykö se hywin koko sisältönsä seurakuntalaisille ja tyydyttääkö se seurakunnan uskonnollisia tunteita?"⁴⁹⁴

Kirjoittajan vastaus ensimmäiseen kysymykseen on kielteinen. Hänestä Frosterus-Sältinin maalaus ei ole uusimman taiteen mukainen, sitä ei ole maalattu uusimpien taidekäsitysten mukaan.

– – ei se ole taiteen mukainen siinä merkityksessä, missä taidetta tätä nykyä käsitetään. Kun taide on tehtävä 'kansalliseksi', niin Wapahtajan täytyy olla puettuna

⁴⁸⁹ Diverse nytt från landsorten. *Finland* 29.2.1892. Myös *Tampereen Sanomat* 1.3.1892. HS.

⁴⁹⁰ Den af fru Alexandra Sältin. *Finland* 9.8.1892. Myös *Hufvudstadbladet*, *Nya Pressen* ja *Uusi Suometar* 10.8.1892; *Aamulehti* 11.8.1892; *Tammerfors Aftonblad* 12.8.1892. Vain tieto maalauksen valmistumisesta *Hämeen Sanomat* 11.8.1892; *Aura* 12.8.1892. HS.

⁴⁹¹ Altartaflor. *Hufvudstadbladet* 16.11.1892. Myös *Hämäläinen* ja *Uusi Suometar* 16.11.1892; *Aura*, *Finland* ja *Uusi Suometar* 18.11.1892; *Sanomia Turusta* 19.11.1892; *Aura* 22.11.1892. HS.

⁴⁹² *Nya Pressen* 16.11.1892. Myös *Hufvudstadbladet* 17.11.1892. HS.

⁴⁹³ Uusi alttaritaulu. *Hämeen Sanomat* 17.11.1892. HS.

⁴⁹⁴ *Hämäläinen* 19.11.1892. HS.

mekkoon ja kansallisiin wirsuihin. Senlaisia ilmiöitä on jo hawaittu taiteen alalla. Mutta niitä ei hyväksy seurakunta, niin kuin on esim. nähty Jyväskylästä, jossa senlainen 'kansallinen' alttaritaulu juuri näinä päiwinä on hylätty."⁴⁹⁵

Kirjoituksessa perustellaan kansallisten piirteiden sopimattomuus viime kädessä perinteen arvolla, ajatuksella, että "kirkollisella taiteella owatkin omat, muistotiedolliset sääntönsä, joista ei käy niin helposti poikkeaminen kuin luullaan." Ilmeisen helpottuneena kirjoittaja saattaakin todeta Hämeenlinnan uuden alttaritaulun osalta, että siinä on "uskollisesti noudatettu noita muistotiedollisia sääntöjä"⁴⁹⁶

Järnefeltiin ja Jyväskylään palataan lähemmin tuonnempana, mutta jo nyt on syytä huomata, että *Hämäläisessä* todetaan syyn hylkäykseen liittyneen maalauksen kansallisiin piirteisiin, kun Jyväskylässä virallisesti perusteltiin tarjolla olleen alttaritaulun hylkäystä maalauksen tummuudella ja kirkon huonoilla valaistusolosuhteilla.

Jyväskylässä ei myös missään vaiheessa noussut keskusteluun vuodenaika, jota elettiin. *Hämäläisen* kirjoittaja taas huomaa, että valo on marraskuussa Suomessa varsin niukasti, mikä hankaloitti hänen mielestään Hämeenlinnan uuden alttaritaulun arviointia. "Wasta sitte, kun ilma joskus taas selkenee, pyydämme ehkä uudestaan saada taulua tarkastella ja arwostella. Tämä vuoden pimeimpiä aikoja ei ole siihen ensinkään edullinen."⁴⁹⁷

Edellä oli esillä, että Hämeenlinnan kirkon uuden alttaritaulun lahjoittaja halusi pysyä tuntemattomana. Toive ei kuitenkaan toteutunut. *Hämäläinen* uutisoi jumalanpalveluksesta, jossa uusi alttaritaulu oli ensi kertaa nähtävissä. Tilaisuudessa lääninrovasti Johansson esitteli maalauksen sisällön seurakuntalaisille "ja lausui seurakunnan puolesta kiitoksen taulun lahjoittajalle, neiti Amanda Heleniukselle, joka taulun oli tilannut kirkkoon"⁴⁹⁸

Frosterus-Såltinin kaksi seuraavaa *Jeesus ilmestyy Magdalan Marialle* -maalausta näkevät päivänvalon jo seuraavana vuonna 1893. Valitettavasti molemmat on menetetty tulipaloissa, Valkealassa vuonna 1920 ja Orivedellä 1958. Molemmat olivat perussommitelmaltaan hyvin lähellä Hämeenlinnan kirkon alttaritaulua ja myös keskenään hyvin samanlaiset.

Lappeenrannan Uutiset julkaisi elokuun alussa 1893 kirjeen Valkealasta. Siinä kerrotaan kuinka uusi alttaritaulu oli vihitty käyttöön sunnuntaina 23. heinäkuuta. Kirje pitää sisällään myös elävän kuvauksen eri kansanosien suhtautumisesta kirkon vanhaan ja uuteen alttaritauluun. Edes Frosteru-Såltin ei aina maalauksillaan onnistunut tavoittamaan koko rahvasta. "Eräs waimo lausui arwelunsa maalauksesta näin: 'Kyll'hän tuoss' vanhass' tauluss' kuwat on selwempii'. (Wanha on niitten mielestä, jotka ymmärtäwät tätä taidetta, sen näköinen, että se herättää 'kauhistusta'.)"⁴⁹⁹

⁴⁹⁵ Hämeenlinnan uutta alttaritaulua. *Hämäläinen* 19.11.1892. HS.

⁴⁹⁶ Ibid.

⁴⁹⁷ Ibid.

⁴⁹⁸ Uusi alttari-tilaus. *Hämäläinen* 23.11.1892. Myös *Sanomia Turusta* 25.11.1892; *Turun Lehti* 26.11.1892. HS.

⁴⁹⁹ Maaseuduilta. Valkeala. *Lappeenrannan Uutiset* 5.8.1893. HS.

Alexandra Frosterus-Sältin, *Jeesus ilmestyy Magdalan Marialle*, 1893. Valkealan kirkon alttaritaulu.
 Kuva: HK19361020:430 Sisäkuva alttarille päin.
 Kuvan muokkaus tekijän.

Alexandra Frosterus-Sältin, *Jeesus ilmestyy Magdalan Marialle*, 1893. Oriveden kirkon alttaritaulu.
 Kuva: Oriveden kirkossa esillä ollut valokuva, 27.7.2006.

Tammikuussa 1893 *Tampereen Uutiset* julkaisi pienen neljän rivin uutisen, jossa kerrotaan, että Oriveden kirkkoon on tilattu uusi alttaritaulu "rouwa Sältinilta".⁵⁰⁰ Heinäkuussa 1893 taas saatiin tieto, että taulun maalaaminen on alkanut. Paikkakunta tosin mainitaan tässä kohden virheellisesti Viitasaareksi.⁵⁰¹

Frosterus-Sältinin neljäs 1890-luvun *Jeesus ilmestyy Magdalan Marialle* on Virtain kirkon alttaritaulu vuodelta 1897. Olenaisiin muutoksia Hämeenlinnan, Valkealan ja Oriveden maalauksiin verrattuna on, että hauta sekä Hämeenlinnassa sen äärelle kuvattu enkeli ovat siirtyneet kuvan oikeasta laidasta vasempaan.

Jo talvella 1890 tietää *Aamulehti*, että Virroilla on perustettu "ompeluseura", jonka tarkoitus on kerätä varoja uutta alttaritaulua varten.⁵⁰² Virroillakaan ei lopulta kaikki mennyt aivan sopuisasti. Jo helmikuussa 1890 oli *Aamulehdessä* kirjoitus, joka näin jälkiviisaana lukien tuntuu ivalliselta. "Suuria arpajaisia hommataan ensi suvena pidettäväksi kirkonkylän kansakoululla alttaritaulun ostamiseksi kirkkoomme. Onnea waan tälle hywälle yritykselle!"⁵⁰³

⁵⁰⁰ Alttaritaulu. *Tampereen Uutiset* 31.1.1893. Myös *Tammerfors Aftonblad* 31.1.1893; *Hufvudstadsblad* ja *Uusi Suometar* 1.2.1893; *Hufvudstadsbladet*, *Hämeen Sanomat* ja *Nya Pressen* 2.2.1893; *Satakunta* 4.2.1893. HS.

⁵⁰¹ Fru Alexandra Sältin. *Åbo Tidning* 25.7.1893. Myös *Helsingfors Aftonblad* ja *Nya Pressen* 26.7.1893; *Borgå Nya Tidning* 28.7.1893. HS. Juusela mainitsee virheellisesti maalauksen aiheeksi *Tulkaa minun tyköni*. Juusela 1983, 61.

⁵⁰² Ompeleseura. *Aamulehti* 24.1.1890. Lyhennettynä myös *Pohjalainen* 28.1.1890. HS.

⁵⁰³ Nimimerkki K., Wirroista. *Aamulehti* 8.2.1890. HS.

Hanke eteni, ja toukokuussa saatiin tieto, että kuvernööri on myöntänyt luvan arpajaisten pitoon, ja että suunnitelmissa on pitää ne heinäkuun alkupuolella.⁵⁰⁴ Pitkin alkukesää *Aamulehden* ja *Pohjalaisen* etusivuilla julkaistiin varsin näyttävästi ilmoitus 6. heinäkuuta pidettävistä arpajaisista.⁵⁰⁵

Jo ennen kuin paljon esillä pidettyjä arpajaisia ehdittiin järjestää, tuli julkisuuteen kritiikkiä. Ajatus arpajaisten sopivuudesta alttaritaulun hankinnassa mietitytti myös Virroilla. Nimimerkki Oka kirjoittaa. "– –, onko sopiwaa tällaisiin tarkoituksiin arpajaisilla waroja kerätä. Seurakunnan asia olisi warustaa kirkkonsa tarpeellisilla kaunistuksilla ja köyhemmätkin seurakunnat kuin Wirtain owat sen tehneetkin."⁵⁰⁶

Arpajaiset kuitenkin pidettiin, ja ne onnistuivat rahan keräämisen osalta hyvin. Hyviä palkintoja oli *Aamulehden* mukaan "kaikkiaan neljänsataan saakka". Väkeä oli paikalla aina naapurikunnista asti. Niinpä "arwat meniwätkin kaupan tuossa tuokiossa, noin seitsemänsataa-henkisen ihmisjoukon niitä kilwan ostaessa, ei niitä riittänyt muuta kuin näkemään asti. Tulot arpajaisista oli kaikkiaan noin 1000 markkaa, – –."Mutta myös harmia oli ollut, vaikka lehti ei suoraan kerro, mitä tapahtui, mutta kaikki ei kuitenkaan ollut sujunut suunnitellulla tavalla. Arpojen myynnin jälkeen vuorossa oli ollut näytelmä, "'Posti-konttoorissa', – –, mutta erityisistä syistä oli se, ikäwä kyllä, keskeytettävä."⁵⁰⁷

Harmit Virroilla eivät päättyneet tähän. Paikkakunnalla oli selvästi jännitteitä ja eripuraa ihmisten kesken, mikä toi julkisuuteen vielä yhden alttaritaulun hankintaan liittyvän episodin. Maaliskuussa 1892 kirjoittaa W. Wirta *Pohjalaisessa* ja kysyy arpajaisilla saatujen rahojen perään. Kun hän ei ollut nähnyt mitään tiliä, eivätkä ompeluseuran jäsenetkään, joilta hän oli asiasta kysynyt, tienneet rahoista mitään, pyytää hän lehden sivulla "kaikessa nöyryydessä kysyä meidän 'edesmenneen' ompeluseuramme 'kasööriltä' missä pankkilaitoksessa mahtanee ne rahat (1,000 markan waiheille) olla, jotka mainitun seuran toimeenpanemien arpajaisten pitämisellä koottiin kirkkoomme aijotun alttaritaulun pohjarahaksi?"⁵⁰⁸

Huhtikuun loppupuolella *Aamulehti* julkaisi vastauksen allekirjoituksella Aku Tela. Heti alusta käy ilmi, että käynnissä ei ole vain asiallinen ajatusten vaihto. Ilmeisesti myös miehet riitelivät, eivät pelkästään asiat. Tela kirjoittaa:

[Wirta] luulee warmaankin – ainakin luulettelee – näin paljastaneensa suuren petoksen, minkä 'ompeleseura' muka olisi tehnyt siten, että olisikin itselleen pidättänyt ne rahat, mitkä piti alttaritaulua varten käytettämän. Yhtä hywä kuin on, että löytyy kansalaisia, jotka pelkäämättä esiintywät 'yhteishywan walwojina', yhtä ikävää taas on, että moisten walwojien nahkoihin pyrkii peittymään semmoisiakin,

⁵⁰⁴ Arpajaiset. *Aamulehti* 6.5.1890. HS.

⁵⁰⁵ *Aamulehti* 10.6.1890. Myös *Pohjalainen* 13.6.1890; *Aamulehti* 17.6.1890; *Pohjalainen* 20.6.1890; *Aamulehti* 21.6.1890 ja 24.6.1890; *Pohjalainen* 27.6.1890; *Aamulehti* ja *Pohjalainen* 1.7.1890. Tieto arpajaisista myös *Maamme* 12.6.1890. HS.

⁵⁰⁶ Nimimerkki Oka, Kirje Wirroista. *Aamulehti* 28.6.1890. HS.

⁵⁰⁷ Arpajaiset. *Aamulehti* 8.7.1890. HS.

⁵⁰⁸ W. Wirta, Wirroista. *Pohjalainen* 4.3.1892. HS.

joille 'panettelu' toimissaan on mieluisana siwutehtävänä. Muuksi kuin panette-
luksi en woi W. Wirrankaan kysymystä nimittää, --.⁵⁰⁹

Piikkikään alkuosan jälkeen Aku Tela selvittää kirjoituksensa loppuosas-
sa rahojen kohtalon. Kaikkien kulujen jälkeen arpajaisten tuotto oli ollut 820
markkaa, ja rahat oli luovutettu kirkkoneuvostolle. Kun tuolla rahalla ei vielä
voinut saada alttaritaulua, "sijoitettiin" rahat syyskuussa "Kansallisosake-
pankin Tampereella olewaan konttoriin". Näin ollen ei ollut syytä
huoleen, sillä koron kanssa rahaa oli helmikuun alussa jo 890 markkaa.⁵¹⁰

Pohjalainenkin otti osaa keskusteluun ja julkaisee Aku Telan kirjoituksesta
sen loppuosan saatesanoin, jotka paljastavat, että lehti ei ollut asiassa aivan
puolueeton. Näyttää, että Tela oli kirjoittanut vastauksensa vallan väärään leh-
teen. "-- Wirtain kirjeessä tehtyyn kysymykseen katsoo nimimerkki Aku Tela
sopiwaksi sangen röyhkeästi wastata -- Aamulehdessä. Otamme tuosta palstan-
pituudesta selityksestä tähän sen asiallisen osan."⁵¹¹

Sanailu ei kuitenkaan ottanut loppuakseen, ja kesäkuun alussa Wirta kir-
joittaa uudelleen. Aku Tela on Wirran mukaan *Aamulehdessä* "ottanut minua
neuwoaksensa entuudestaan tunnetulla 'isällisellä hellyydellään'." Kaikista hy-
vistä neuvoista huolimatta tilanne on kuitenkin Wirran mielestä kaikessa yk-
sinkertaisuudessaan se, että mitään tiliä arpajaisissa kerätyistä rahoista ei ole, ja
sitä hän vain perään kysyy.

Niinkuin warmalta taholta tiedän, tuli arpajaisissa kesällä w. 1890, rahoja 940
markkaa, ja koska ne A. T:n ilmoituksen mukaan hupeniwat 820 markkaan, niin ei
liene liikaa waatia tiliä, josta kukin haluawa olisi tilaisuudessa nähdä ne menot 120
markkaa, joita on täytynyt olla, koska 820 markkaa waan on pankkiin viety."⁵¹²

Kaiken jälkeen tilanne ei vielääkään rauhoittunut ja Aku Tela palaa asiaan
jälleen elokuun lopulla melkein kahden palstan mittaisella ja melko pisteliällä
kirjoituksella. Heti aluksi Tela luonnehtii Wirran "ilkeäsisuiseksi mieheksi".
Hän kertoo myös, että totta kai järjestelyistä on aina myös menoja, ja itse asiassa
bruttotuotto oli Wirran mainitsemaa summaa suurempi eli 980 markkaa, joten
menoja oli yhteensä noin 160 markan edestä. Ne muodostuivat soittokunnasta,
ilmoituksista, luvan pyynnistä, näyttämön laittamisesta, jälkisiivouksesta jne.⁵¹³

Arpajaistoimikunta teki mitä se woi, uhraten yhteiseksi hywäksi aikaa, waiwojaan
ja wieläpä puhdasta rahaakin, ja palkakseen on se 'seurakunnan suuren yleisön'
puolelta herra W. Wirran kautta saanut epäluuloa ja panettelua. -- Tulee todella-
kin olla enemmän kuin ihminen, jos edelleen jaksaa, waikkapa kuinkakin hywää
tarkoitusta warten, uhrata työtään ja aikaansa, kun ei siitä lähde muuta kuin kun-
nialle käypää, solwailewaa panettelua.⁵¹⁴

⁵⁰⁹ Aku Tela, Wirroissa. *Aamulehti* 21.4.1892. HS.

⁵¹⁰ Ibid.

⁵¹¹ Wirtain ompeluseuran kassa. *Pohjalainen* 29.4.1892. HS.

⁵¹² W. Wirta, Wirtain arpajaisrahat. *Pohjalainen* 3.6.1892. HS.

⁵¹³ Aku Tela, Wirroista. *Aamulehti* 23.8.1892. HS.

⁵¹⁴ Ibid.

Lopulta itse alttaritaulun hankintakin meni Virroilla hieman nurinkurisesti. Vanha alttaritaulu oli jossakin vaiheessa, ilmeisesti kirkon korjaustöiden jälkeen siirretty sakastin puolelle ja alttarilla oli vain maalattu risti.⁵¹⁵ Sitten julkisuuteen tulee tieto, että Vaasan kirkon vanha alttaritaulun kehys on myyty Virtain kirkkoon 400 markalla.⁵¹⁶

Tapahtunutta ihmetellään Virroilla, josta tulleen kirjoituksen *Tampereen Sanomat* julkaisi.

Uusi rowastimme on nyt ruwennut alttaritauluhommaa kowasti hoputtamaan – ja mikä omituista – tahtoo hän saada wirtolaisia tämän taulun kehukseksi ostamaan jonkin wanhan hyljätyn alttarikoristeen – Waasasta. Täällä ei kuitenkaan tahdota oikein käsittää, mitä mokoma kehyskiihko pyhittää. Meidän käsittääksemme olisi ensin saatava taulua warten tarwittawat rahat koolle ja itse taulu hankituksi, ennen kuin kehysistä ruwetaan tuolla tapaa huolta pitämään. Kehyksethän on sowitet-tawa taulun mukaan, ja sen wuoksi on mielestämme kahden täältä jo Waasassa kehystä katsomassa käyneen 'taidearwostelijan' matka kerrassaan enneaikaisena pidettävä.⁵¹⁷

Viikon päästä oli vuorossa rovastin oikaisu. Vaasassa käydessään hänelle oli tarjottu kirkon vanhaa alttaritaulun kehystä, joka oli käynyt tarpeettomaksi Vaasan kirkkoon juuri saadun uuden alttaritaulun myötä. Sen jälkeen asiaa oli käsitelty aivan laillisesti kirkonkokouksessa ja sen asettamassa alttaritaulukomiteassa. Komitean mielestä ehdotus oli tutkimisen arwoinen, ja samaa mieltä oli ollut myös kirkonkokouksen enemmistö. Niinpä kaksi miestä oli lähetetty Vaasaan "kirkon piirustuksilla warustettuna" katsomaan kehystä ja kysymään arkkitehdinkin näkemystä asiasta.⁵¹⁸

Sitten oli tapahtunut jotain, mikä oli yllättänyt rovastinkin, kun kaksihenkinen lähetystö oli tehnyt omavaltaisen ratkaisun. "Rowastin suureksi hämmästykseksi ja mielipahaksi ostiwat nämät kuitenkin omalla uhalla taulun [kehuksen]. Seurakunta ei sitä vielä ole ostanut, ja hywin epätietoista on, josko se sen ostaakaan."⁵¹⁹

Helmikuussa 1897 oli Virroilla lopulta kaikki kuitenkin järjestyksessä. Oli löytynyt tekijä, "den kända altartaflerålarinnan", joka osasi tehdä maalauksen myös etukäteen ostettuun kehukseen, ja jonka maalauksista ei yleensä enää aiheutunut erimielisyyttä.⁵²⁰

Tässä voi myös huomauttaa, että aivan tavatonta ei lopulta ole ollut ase- telma, jossa ensin alttaritaululle on kehys, ja sitten maalaus tehdään sen mukaan. Juuri näin oli esimerkiksi Joensuun uuden kirkon yhteydessä, kuten edellä on ollut esillä. Arkkitehdin suunnittelemaan uuden kirkon alttarilaiteeseen sopimattomana vanha alttaritaulu päätyi Polvijärvelle. Myös Helsingin uuden

⁵¹⁵ Alli Nissinen, Matkoilta IV. *Uusi Suometar* 30.8.1894. HS.

⁵¹⁶ Ramen till lutherska kyrkans gamla altartafla. *Wasa Nyheter* 25.3.1896. Myös *Pohjalainen* 26.3.1896 ja *Wasa Tidning* 27.3.1896; *Aamulehti* 28.3.1896. HS.

⁵¹⁷ Wirroista. *Tampereen Sanomat* 1.4.1896. HS.

⁵¹⁸ Otto Lillqwist, Oikaisu. *Tampereen Sanomat* 8.4.1896. HS.

⁵¹⁹ Ibid.

⁵²⁰ Den nya altartaflan. *Vasabladet* 6.2.1897. Myös *Hufvudstadsbladet* 8.2.1897; *Uusi Suometar* 8.3.1897; *Tampereen Uutiset* ja *Wasa Nyheter* 10.3.1897; *Satakunta* 11.3.1897; *Isänmaan Ystävä* 12.3.1897; *Tampereen Sanomat* 13.3.1897; *Keski-Suomi* 16.3.1897. HS.

Alexandra Frosterus-Sältin, *Jeesus ilmestyy Magdalan Marialle*, 1897. Virtain kirkon alttaritaulu.

Alexandra Frosterus-Sältin, *Jeesus ilmestyy Magdalan Marialle*, 1906. Jepuan kirkon alttaritaulu.

kirkon alttarilla oli ensin arkkitehdin suunnittelema kehyskokonaisuus, johon sitten kilpailulla yritettiin saada maalaus.

Eurooppalaisessa perinteessä Jeesuksen ilmestyminen Magdalan Marialle on yleensä kuvattu niin, että Maria on joko polvillaan tai seisaallaan, vartaloon Jeesuksen suuntaan taivuttaen. Kummassakin asetelmassa hän ojentaa käntensä Jeesusta kohti. Jeesus kuitenkin väistää kädet ja tekee torjuvan eleen.⁵²¹ Edellä on voitu huomata, että Frosterus-Sältinin maalaukset ovat varsin uskollisia tälle perinteelle. Vain hänen viimeisin *Jeesus ilmestyy Magdalan Marialle* vuodelta 1906 tekee poikkeuksen. Maalaus on Jepuan kirkon alttaritauluna.

Keväällä 1905 tiesi *Wasa-Posten* kertoa, että Jepuan kirkkoon on tilattu uusi alttaritaulu Frosterus-Sältinilta, ja että sen ovat tilanneet Etelä-Afrikassa olevat suomalaiset.⁵²² Syksyllä myös *Pohjan Poika* kirjoittaa lahjoituksesta ja julkaisee samalla lahjoituksen tehneiden nimiä. Kerättyä rahaa oli yhteensä 1 325 markkaa, ja "lahjoittajien ehdotuksen mukaan tulee olla aiheena 'Jeesus lohduttaa Marttaa ja Mariaa haudalla'."⁵²³

Syksyllä 1906 Jepuan kirkon uusi alttaritaulu oli paikoillaan. Nimimerkki Hans kirjoitti *Wasa-Posteniin* maalauksesta varsin pitkän kirjoituksen. Hän käy sisällön läpi tarkasti ja suhtautuu maalaukseen hyvin myönteisesti. Nimimerkin

⁵²¹ Hall 1995, Mary Magdalene, 'Noli me tangere'.

⁵²² En ny altartafla. *Wasa-Posten* 19.4.1905. Uutinen kokee jonkinlaisen uudelleen tuleminen vuoden päästä: *Hufvudstadsbladet* ja *Vaasa* 21.4.1906; *Österbottningen* 24.4.1906. HS.

⁵²³ Siirtolaiset lahjoittavat alttaritaulun. *Pohjan Poika* 20.9.1905. Myös *Västra Finlan* 20.9.1905; *Folket* 23.9.1905. HS.

mielestä taiteilija on onnistunut kuvaamaan tapahtuman kankaalle ”med en lefwande kraft, som gör att åskådaren ögonblickligen känner sig lefwa med i situationen.” Lopuksi kirjoittaja arvioi, että Frosterus-Såltin olisi maalannut jo noin 40 alttaritalua.⁵²⁴ Oikea luku olisi ollut 50.

Marraskuussa 1906 aikakauslehti *Veckans Krönika* julkaisi kuvan Jepuan kirkon uudesta alttaritaulusta. Samassa yhteydessä on nimimerkki D. S-m:n artikkeli hänen keväisestä vierailustaan Frosterus-Såltinin luona Vaasassa. ”Vi stiga in i ateliern, som icke är en sådan i den vanliga bemärkelsen. Fru S. målar helt enkelt i sin sal, ett hemtrefligt rum med piano och mycket blommor och taflor.”⁵²⁵

Jeesus ilmestyy Magdalan Marialle oli tehnyt nimimerkkiin suuren vaikutuksen. ”Medföljande illustration ger blott en blek bild af denna, en bland de bästa af fru S:s altartaflor. Styrkan ligger nämligen i färgen och belysningen.”⁵²⁶ Tuon aikainen mustavalkoinen painokuva oli ymmärrettävästi varsin heikko väline kertomaan värikkästä kohteestaan.

Jepuan kirkon tuleva alttaritaulu oli muidenkin nähtävissä Frosterus-Såltinin kotona ja sitä käytiin siellä myös katsomassa. Yritykset saada maalaus paremmin esiin ja laajemmin nähtäväksi, olivat kuitenkin epäonnistuneet. Frosterus-Såltin ei itse halunnut sitä. ”Men de försök som gjordes för att förmå fru S. att utställa den i stadshusets sal strandade mot hennes kände tillbakadragenhet.”⁵²⁷ Maalauksen julkinen esille pano ei näin ollut Frosterus-Såltinille mieleen.

Kun Frosterus-Såltinilla ei ollut suomalaisessa alttaritaulumaalauksessa tarjolla aiempaa esimerkkiä puheena olevasta aiheesta, hän joutui hetken hakemaan lopullista ratkaisua. Harjavallan maalaus ei sitä vielä tarjonnut, joten se eroaa olennaisesti muista. Jeesus on siinä kuvattu täysissä pukineissa, kun Ilmajoen maalauksesta alkaen Frosterus-Såltin maalaa hänet käärinliinaan. Samalla Jeesuksen vasen käsi nousee pystyyn osoittamaan kohden taivasta. Myös Marian kuva muuttuu, sillä Harjavallassa hänet on kuvattu värikkäissä vaatteissa ja päähineen kanssa, mutta Ilmajoella kuvaan astuu naisfiguuri, joka on avopäin ja jolla on pitkät, punaiset ja kiharat hiukset.

Kuva Magdalan Mariasta, sellaisena kuin Frosterus-Såltin maalasi hänet Ilmajoen kirkon alttaritauluun, oli hänestä myös ilmeisen onnistunut luomus. Paitsi että tämän jälkeen hahmo pysyy samana aiheen kaikissa toteutuksissa Jepuan alttaritauluun asti, Maria esiintyy samanlaisena myös Frosterus-Såltinin muunaiheisissa maalauksissa. Esimerkkinä tästä voi mainita vaikka Ruokolahden kirkon *Ristiinnaulitun* vuodelta 1915.

⁵²⁴ Nimimerkki Hans, En ny altartafla. *Wasa-Posten* 30.9.1906. Uudesta alttaritaulusta uutisoivat myös *Hufvudstadsbladet* 1.10.1906; *Pohjan Poika* 8.10.1906; *Ilkka* 9.10.1906. HS.

⁵²⁵ Nimimerkki D. S-m., En ny altartafla af Alexandra Såltin. *Veckans Krönika* n:o 40, 11-12. 17.11.1906. HS.

⁵²⁶ Ibid.

⁵²⁷ Ibid.

Sommittelun osalta näyttää, että vasta Hämeenlinnan kirkon alttaritaulu tarjosi tyydyttävän ratkaisun, koska sen jälkeen Frosterus-Såltin pitäytyy siinä varsin tarkasti kaikissa 1890-luvun maalauksissaan. Myös palaneista teoksista on kuvamateriaalia, josta tämä on todettavissa. Pieniä muutoksia toki tapahtuu. Enkeli Hämeenlinnan alttaritaulun oikeassa reunassa siirtyy Virtain alttaritaulussa kuvan vasempaan reunaan. Edellisessä maalauksessa on lisäksi kaksi enkeliä mutta jälkimmäisessä vain yksi. Jeesuksen ja Marian keskinäinen asema pysyy kuitenkin kaikissa neljässä maalauksessa samana.

Viimeinen *Jeesus ilmestyy Magdalan Marialle*, Jepuan kirkon alttaritaulu, eroaa lopulta kaikista aiemmista. Jeesus on edelleen vasemmalla ja Maria oikealla, mutta muuten kaikki on toisin. Jeesus ei ole nyt Marian edessä vaan hänen takanaan, ja molemmat kädet ovat alhaalla. Vasemmalla käden liikkeellään Jeesus lähestyy Mariaa, joka on kääntyneenä tyhjän haudan suuntaan.

Johanneksen evankeliumin mukaan Maria saapui haudan ovelle, kurkisti hautaan, näki ”kaksi valkopukuista enkeliä” ja itki, koska Jeesuksen ruumis oli poissa. Kääntyyttyään hän ”näki Jeesuksen seisovan takanaan, (...)”⁵²⁸ Jepuan kirkon alttaritaulussa näemme hetken juuri ennen tuota Marian kääntymistä eli hetken, jolloin Marian mielen täyttää vain ajatus: Jeesuksen ruumis on poissa.

Vanhemmissa maalauksissaan Frosterus-Såltin taas kuvaa tapahtumia edellä mainitun hetken jälkeen. Kun Maria oli kääntynyt ja viimein tunnistanut Jeesuksen, ”Jeesus sanoi: ’Älä koske minuun. Minä en vielä ole noussut Isän luo. – -’”⁵²⁹ Tämän hetken näemme Jepuan maalausta vanhemmissa alttaritauluissa. Toisella kädellä, useimmin vasemmalla, Jeesus torjuu Marian ja toisella osoittaa ylös taivaaseen, ”Isän luo”.

Eurooppalaisessa perinteessä on paljon kuvattu juuri mainittua hetkeä. Aihe mainitaankin usein ilmaisulla: *Noli me tangere* (Älä koske minua). Tälle perinteelle Frosterus-Såltin oli hyvin uskollinen muissa paitsi Jepuan kirkon alttaritaulussa. Viimeisimmässä hän muuttaa olennaisesti näkökulmaa aiheeseen. Kuvattuun tapahtumaan eläytyen voidaan sanoa, että hän kuvaa nyt hetken, jossa korostuu inhimillinen pettymys, hätä ja tuska. *Noli me tangeren* sisältö taas on Marian osalta ilon ja lohdun hetki. Ahdistuksen jälkeen helpotuksen tunteet täyttävät hänen mielensä ja purkautuvat huudahduksessa: ”Rabhuuni!”⁵³⁰

Johanneksen evankeliumissa mainitaan myös, että ”Magdalan Maria tuli jo aamuhämärissä haudalle”⁵³¹ ja että haudassa ”istui kaksi valkopukuista enkeliä, (...)”⁵³². Päivän sarastus on nähtävissä kaikissakin maalauksissa mutta erityisesti Harjavallan ja Ilmajoen tauluissa taivaan amurusko on silmiin pistävää.

Edellä mainitut enkelit on nähtävissä Ilmajoen pienessä predellamaalauksessa, jossa haudassa vielä on myös Jeesuksen ruumis. Hämeenlinnan alttaritaulussa on myös kaksi enkeliä ja yksittäinen enkeli esiintyy Virtain taulussa. Molemmista enkelit on kuitenkin kuvattu haudan ulkopuolelle ja sitä ei enää

⁵²⁸ Joh. 20:11–14.

⁵²⁹ Joh. 20:15–17.

⁵³⁰ ”- se on hepreaa ja merkitsee: opettajani.” Joh.20:16.

⁵³¹ Joh. 20:1.

⁵³² Joh. 20:12.

suoraan kertoa Johanneksen evankeliumissa. Näin niiden ikonografia ei palaudu evankeliumitekstiin vaan edustaa taiteilijan näkemystä tapahtumien kulusta.⁵³³

Kuten jo *Getsemane*-alttaritaulujen yhteydessä oli esillä, on myös tässä syytä huomata Frosterus-Såltin maalaustavassa tapahtunut muutos. Jepuan taulu on syntynyt aivan eri otteella kuin aiemmat. Siveltimeen jälki on selvästi näkyvissä. Lopputulos ei kerro pikkutarkasta työskentelystä, vaan siitä, kuinka tekijä on työskennellyt vapautuneesti, sivellin on liikkunut vauhdikkaasti ja laajoin liikkein. Jälki ei ole pelkästään harkittua vaan myös tunnepohjalta syntynyttä.

Mutta miksi aiheen viimeisessä maalauksessa Frosterus-Såltin kuvaa ihmisen pettymystä, ahdistusta ja paha mieltä, kun hän aiemmin kuvasi suurta iloa ja helpotusta, on kysymys, jonka ikonologiseen tulkintamahdollisuuteen palataan lähemmin tuonnempana.

5.5 *Jeesus otetaan taivaaseen -taulut*

Näin jälkeinpäin tarkasteltuna on helppo nähdä, että Alexandra Frosterus-Såltin löi itsensä alttaritaulumaalarina läpi todella nopeasti. Jo vuonna 1879 hän maalasi kaksi alttaritaulua. Ilmajoen taulun lisäksi mainitulta vuodelta on myös Sakkolan kirkon *Jeesus otetaan taivaaseen*. Maalaus on nykyään (2007) alttaritauluna Väärämäen kyläkirkossa Kesälahdella.

Samalla kun aihe oli uusi Frosterus-Såltinille, merkitsi taulu hänelle myös uutta maantieteellistä aluevaltausta. Sakkolan jälkeen moni muukin Karjalan kirkko sai hänen maalaamansa alttaritaulun. Myös aihe oli tämän jälkeen Frosterus-Såltinille hyvin tyypillinen. Kaikkiaan hän käytti sitä kymmenessä maalauksessaan. Mukaan on tällöin laskettu myös Vaasan metodistikirkon alttaritaulu.

Ilmarinen tiesi toukokuussa 1878 kertoa, että uutta alttaritaulua ollaan hankkimassa Sakkolan kirkkoon.⁵³⁴ Syksyllä saatiin puolestaan tieto tulevan maalauksen tekijästä ja aiheesta. Uutinen julkaistiin monessa aikansa sanomalehdessä.⁵³⁵ Uudelleen asiasta mainittiin vielä toukokuussa 1879.⁵³⁶ Näin Froste-

⁵³³ Enkelien osalta eri evankeliumitekstit poikkeavat toisistaan. Myös Luukkaan evankeliumissa mainitaan kaksi enkeliä mutta Matteuksen ja Markuksen evankeliumeissa vain yksi.

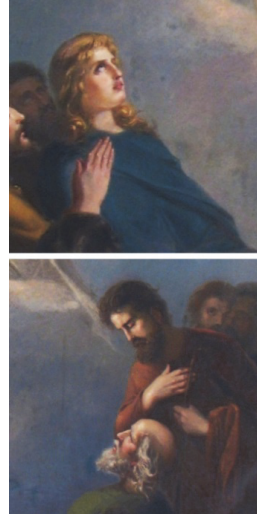
⁵³⁴ Nimimerkki Nuori käsi, Sakkolasta. *Ilmarinen* 4.5.1878. Myös *Wiborgs Tidning* 7.5.1878. HS.

⁵³⁵ Altartaflor. *Åbo Underrättelser* 28.11.1878. Myös *Dagens Nyheter*, *Finlands Allmänna Tidning* ja *Uusi Suometar* 29.11.1878; *Helsingfors Dagblad*, *Hufvudstadsbladet*, *Länsi-Suomi*, *Morgonbladet* ja *Sanomia Turusta* 30.11.1878; *Hufvudstadsbladet* 1.12.1878; *Vasabladet* 4.12.1878; *Satakunta* ja *Suomalainen Wirallinen Lehti* 7.12.1878; *Tampereen Sanomat* 10.12.1878. HS.

⁵³⁶ Altartaflor. *Åbo Posten* 18.5.1879. Myös *Finlands Allmänna Tidning*, *Uusi Suometar* ja *Åbo Underrättelser* 19.5.1879; *Helsingfors Dagblad*; *Morgonbladet* ja *Hufvudstadsbladet* 20.5.1879; *Sanomia Turusta* ja *Östra Finland* 21.5.1879; *Suomalainen Wirallinen Lehti* 22.5.1879 ja 27.5.1879. HS.

Alexandra Frosteru-Sältin, *Jeesus otetaan taivaaseen*, 1879. Sakkolan kirkon alttaritaulu.

Johannes (ylh.) sekä Jaakob ja Pietari (alh.). Sakkolan kirkon alttaritaulu, osa.

rus-Sältin sai myös Sakkolan alttaritaulun yhteydessä laajalti huomiota halki eteläisen Suomen.

Loppusyksystä 1879 Sakkolan kirkon *Jeesus otetaan taivaaseen* oli valmis. *Åbo Posten* julkaisi maalausta arvioivan artikkelin, jossa kuvaillaan teos varsin pikkutarkasti. Arviointi on myönteinen. "Frälsarens idealiserade gestalt bär onekligen witnessbörd om en wacker inspiration."⁵³⁷ Mitä ilmeisimmin "Vapahattajan ihannoitu hahmo" todistaa myös, että inspiraation yksi keskeinen tausta-vaikuttaja oli ollut Thorvaldsenin *Kristus*.

Joulukuun puolivälissä *Helsingfors Dagbladin* kirjeenvaihtaja kertoi käyneensä Frosteru-Sältin ateljeessa, jossa valmis maalaus vielä oli. Jälleen teos tulee varsin tarkkaan kuvailluksi. Kirjeenvaihtaja tunnistaa myös pari opetuslasta. "Johannes, den ljuslockige kändes genast igen på venstra sidan af taflan, och Petrus den ärevördige på den högra, – –"⁵³⁸

Johanneksen luonnehdinta sopii hyvin kristillisen kuvataiteen perinteesseen. Vuosisatojen kuluessa on vakiintunut käytäntö, että Jeesuksen opetuslapsista Johannes, apostoli ja jopa evankelistana mainittu, kuvataan parrattomana, kaunispiirteisenä ja pitkin kiharine hiuksineen suorastaan hyvin naisellisenä. Näin on erityisesti viimeistä ehtoollista kuvaavissa maalauksissa, joissa Johan-

⁵³⁷ Ny altartafva. *Åbo Posten* 12.11.1879. Myös *Finland Allmänna Tidning, Helsingfors, Åbo Underrättelser* ja *Helsingfors Dagblad* 13.11.1879; *Vasabladet* 19.11.1879. Pikku uutisena *Hufvudstadsbladet* ja *Morgonbladet* 13.11.1879; *Uusi Suometar* 14.11.1879; *Suomalainen Wirallinen Lehti* 15.11.1879; *Ahti* 22.11.1879. HS.

⁵³⁸ Från Åbo. *Helsingfors Dagblad* 16.12.1879. HS.

R.W. Ekman, Magdalan Maria, Jeesuksen äiti Maria, Johannes, Pietari ja Jaakob. Lemlandin kirkon alttaritaulu, osa.

nes on Jeesuksen vieressä ja nojaa päätään tämän rintaan.⁵³⁹ Niinpä myös Frosterus-Såltin maalasi Sakkolan kirkon alttaritaulun niin perinteelle uskollisesti, että kokonaisuudesta irrotettuna Johanneksen kuvasta olisi vaikeaa määrittää hänen sukupuoltansa oikein.

Pietarin osalta perinteinen käytäntö on, että hänet kuvataan karkeapiirteisenä vanhana mutta elinvoimaisena miehenä, jolla on lyhyet harmaat tai hyvin vaaleat hiukset ja lyhyt kihara parta. Päälaki on usein kaljuuntunut tai tonsuuri. Tavanmukaista on myös opetuslasten ryhmäkuvissa, että Pietari on lähinnä Jeesusta.⁵⁴⁰

Frosterus-Såltin perinneuskollisuus voidaan todeta Sakkolan kirkon alttaritaulussa myös Pietarin osalta. Vaaleahiuksinen ja -partainen, päältä kalju mies, joka on polvillaan kuvassa Jeesuksen alapuolella, voidaan nähdä Pietarina.

Helsingfors Dagbladin kirjeenvaihtajan sanomista voidaan täydentää vielä myös Johanneksen veljen Jaakobin osalta. Perinteen mukaista on, että hänet kuvataan parrakkaana miehenä, jolla on tummat tai ruskeat hiukset. Hänellä on usein myös sauva, joka viittaa hänen suureen merkitykseensä pyhiinvaelluksen kannalta.⁵⁴¹ Näin Jaakobina voidaan nähdä maalauksessa tumma parrakas miesfiguuri, jolla on oikea käsi rinnalla ja sauva vasemmassa kädessä. Katse alas luotuna hän seisoo kuvassa niin, että hänen päänsä on lähinnä Jeesusta. Muiden opetuslasten osalta vastaava yksilöinti ei sitten enää olekaan mahdollista.

Jo oman maamme alttaritaulumaalaus tarjosi Frosterus-Såltinille hyviä esimerkkejä kristillisen taiteen perinteestä. Eryyisen hyvin perinne toteutuu Ekman maalauksissa. Jeesuksen kolme läheisintä opetuslasta on myös niissä

⁵³⁹ Murray 2004, John, Saint, Apostle and Evangelist; Hall 1995, John the Evangelist.

⁵⁴⁰ Murray 2004, Peter, Saint; Hall 1995, Peter. Tonsuuri = papin tai munkin paljaaksi ajeltu päälaki.

⁵⁴¹ Murray 2004, James the Greater, Saint; Hall 1995, James the Greater.

Alexandra Frosterus-Sältin, *Jeesus otetaan taivaaseen*, 1881. Maalahden kirkon alttaritaulu.

usein helposti tunnistettavissa. Esimerkkinä voidaan mainita vaikka hänen Lemlandin kirkon alttaritaulunsa *Jeesus otetaan taivaaseen* vuodelta 1872. Etualan kolme opetuslasta on maalauksessa helppo tunnistaa.

Frosterus-Sältinin toinen *Jeesus otetaan taivaaseen* on Maalahden kirkon alttaritauluna. Maalaus on vuodelta 1881. Sen matkassa, siis jo hyvin uran alkuvaiheessa, tulee ilmi vielä yksi keskeinen, sittemmin hyvin ominainen piirre Frosterus-Sältinin tuotannolle. Minne päin Suomea hän maalaakin taulun, sinne hän varsin pian maalaa myös toisen, ja näin ajan kuluessa syntyy selvä rypäs. Maalahden maalaus yhdessä aiempien Seinäjoen ja Ilmajoen taulujen kanssa oli jo hyvä alku tällaiselle kokonaisuudelle Etelä-Pohjanmaan osalta.

Maalahden kirkon uusi alttaritaulu oli valmis kesäkuussa 1881. Asiasta kertoessaan *Åbo Underrättelser* tietää myös, että jo tuossa vaiheessa se, joka halusi Frosterus-Sältinin maalaamaan alttaritaulun, joutui sitä jonottamaan. "Icke mindre än sju altartaflor hafva hos konstnärinnan blifvit beställda och vänta på fullbordan i närmaste framtid."⁵⁴² Kahden maalauksen vuosivauhdilla laskien mainittu tilanne merkitsee, että seurakunta, joka halusi alttaritaulun Frosterus-Sältinilta, joutui tuolloin odottamaan maalausta noin neljä vuotta. Kuitenkin vasta neljä vuotta oli kulunut Törnävän kirkon *Getsemanen* valmistumisesta.

⁵⁴² Ny altartafla. *Åbo Underrättelser* 23.6.1881. Myös *Finlands Allmänna Tidning* ja *Sanomia Turusta* 25.6.1881; *Helsingfors Dagblad* 26.6.1881; *Morgonbladet* 27.6.1881; *Hufvudstadsbladet* 29.6.1881; *Wasa Framåt* 1.7.1881; *Wasa Tidning* 8.7.1881; lyhennettynä *Uusi Suometar* 25.6.1881; *Suomalainen Wirallinen Lehti* 28.6.1881. HS.

Alexandra Frosterus-Sältin, *Jeesus otetaan taivaaseen*, 1882. Brändön kirkon alttaritaulu.

Alexandra Frosterus-Sältin, *Jeesus otetaan taivaaseen*, 1882. Hiitolan kirkon alttaritaulu.

Frosterus-Sältinin tulo alttaritaulumaalauksen pariin oli näin ollen onnistunut todella hyvin.

Maalahden jälkeen Frosterus-Sältinin kolmas ja neljäs *Jeesus otetaan taivaaseen* näkevät päivän valon heti seuraavana vuonna 1882. Maalaukset tulivat alttaritauluiksi Brändön ja Hiitolan kirkkoihin.

Tammikuussa 1883 *Åbo Underrättelser* julkaisi matkakirjeen saaristokunta Brändöstä. Siinä kerrotaan, että uusi alttaritaulu saatiin rahoitettua kolmasosaltaan lahjoituksin ja muilta osin seurakunnan jäseniltään keräämin varoin. Maalaus oli ollut paikoillaan kirkossa marraskuun alussa 1882. Matkakirjeen kirjoittajan mukaan uusi alttaritaulu oli pääsääntöisesti saanut seurakuntalaisten hyväksynnän, vaikka joidenkin mielestä se oli synkkä syystä, että apostolien asut olivat liian tummat, "och icke så bjerta och lysande, som allmogen i allmänhet och skärallmogen i synnerhet älskar använda."⁵⁴³

Hiitolan kirkon uusi alttaritaulu oli kirkossa paikoillaan jouluna 1882. *Uusi Suometar* kertoo, että "se näyttää hywin somalta wastikään uudestaan sisustussa kirkossa." Lehti tietää myös, että "se on ostettu Hiitolan nais-yhdistyksen hankkimilla waroilla."⁵⁴⁴ Maalaus on nykyään (2005) Noormarkun kirkossa kuorin pohjoisseinällä.

Kun edellä tarkasteltiin Frosterus-Sältinin alttaritauluja, joissa aiheena ovat tapahtumat Getsemanen puutarhassa ja Jeesuksen haudalla ylösnousemuk-

⁵⁴³ Nimimerkki -gd-, Korrespondens. *Åbo Underrättelser* 14.1.1883. HS.

⁵⁴⁴ Uusi alttaritaulu. *Uusi Suometar* 18.1.1883. HS.

sen aamuna, voitiin huomata, että usein kyse on pienin muutoksin tehdyistä toisinoista. Myös Sakkolan, Maalahden, Brändön ja Hiitolan kirkkojen alttaritaulut ovat keskenään varsin samanlaiset. Kaikki neljä ovat myös heti Frosterus-Sältinin alttaritaulumaalariuran alkuvuosilta. Näin hän määrätietoisesti maalasi alttaritauluja heti alusta alkaen tavalla, josta hänet tunnetaan.

Kun Frosterus-Sältin on tosiaan opittu tuntemaan toisinoistaan, monien mielestä kopioistaan, ja taiteen näkökulmasta kielteisessä mielessä, voi Sakkolan, Maalahden ja Brändön maantieteellinen sijainti herättää kysymyksen: Olivatko paikkakunnat ”sopivan” kaukana toisistaan? Tavallinen seurakuntalainen Maalahdelta ei ilmeisesti kovin usein käynyt Sakkolassa, eikä näin joutunut toteamaan, että hänen kotikirkossaan oli alttarilla ”kopio”. Samoin voi ajatella Brändön asukkaasta sekä suhteessa Sakkolaan että Maalahteen.

Ajatuskulku ei toimi kuitenkaan enää Hiitolan kohdalla. Hiitola ja Sakkola sijaitsivat aikanaan Karjalan kannaksella varsin lähellä toisiaan. Hiitolalaiset tiesivät varmasti Sakkolan kirkon alttaritaulun omaa tilatessaan.

Perustellumpaa onkin ajatella niin, että Frosterus-Sältin tarjosi hyväksi osoittautunutta kuvaa myös uusille alueille ja hankki näin itselleen työtilaisuuksia. Kun alttaritaulun tilaajien mieltä ei ”rasittanut” uusinta uutta oleva käsitys taiteesta, ja kun kirkkoon haluttiin uskonnollisia tunteita vastaava, niitä herättävä ja ylläpitävä maalaus, koettiin yhdessä seurakunnassa hyväksi koettu maalaus samoin myös toisessa paikassa. Niinpä Sakkolan jälkeen myös Hiitolan seurakunnan jäsenet halusivat Frosterus-Sältinin maalaaman alttaritaulun.

Näin jälkikäteen on helppo nähdä, että käytäntö oli erinomainen ratkaisu Frosterus-Sältinin koko uran kannalta. Suosio alttaritaulumaalarina lähti suorastaan huimaan kasvuun. Jo vuonna 1882 hän maalasi kolme alttaritaulua. Brändön ja Hiitolan maalausten lisäksi tuolta vuodelta on myös Kauhavan kirkon alttaritaulu.

Huikkea suosio luonnollisesti taas myötävaikutti siihen, että muu kuin toisintojen tekeminen ei enää juuri ollut mahdollistakaan. Mutta miksi olisi pitänyt ollakaan, jos seurakunnissa niitä haluttiin ja oltiin niihin tyytyväisiä. Pitää muistaa, että alttaritaulun keskeiseksi tarkoitukseksi koettiin *Kokkolan* sanoin ”synnyttää syvästi uskonnollista tunnetta”. Maalausta ei näin ollen arvioitu pelkääntään esteettisestä näkökulmasta. Kuten lehdessä todettiin, se ei ollut vain silmän, vaan myös sydämen asia.⁵⁴⁵

Hiitolan kirkon jälkeen *Jeesus otetaan taivaaseen* on seuraavan kerran Frosterus-Sältinillä käytössä jälleen Karjalassa, Lappeen kirkon alttaritaulussa. Maalaus on vuodelta 1887. Paljon ei ole vielä tapahtunut muutoksia, jos vertaamme sitä Sakkolan maalaukseen. Yhdentoista opetuslapsen ryhmä kuvan alaosassa jakautuu edelleen tutulla tavalla, kuusi on kuvan vasemmalla puolella ja viisi oikealla. Toki figuurien asennoissa on jo tapahtunut muutoksia.

Jo syksyllä 1885 tiesi *Lappeenrannan Uutiset*, että tuntematon lahjoittaja on antanut 1 000 markkaa uuden alttaritaulun hankintaan. Lehti kuitenkin epäilee ”saadaanko siihen hintaan kelvollista taulua.” Jotain oli kuitenkin tekeillä,

⁵⁴⁵ Uusi komea alttaritaulu. *Kokkola* 21.6.1902. HS.

Alexandra Frosterus-Sältin,
Jeesus otetaan taivaaseen, 1887.
Lappeen kirkon alttaritaulu.
Lappeenranta.

Alexandra Frosterus-Sältin, *Jeesus otetaan taivaaseen*, 1895. Lapinjärven kirkon alttaritaulu.

koska lehden mukaan sopimusta valmisteltiin.⁵⁴⁶ Lahjoittaja ei Lappeenrannasakaan pysynyt kauan tuntemattomana, ja jo tammikuussa 1886 julkisuuteen tulee muistokirjoituksen myötä tieto hänestä. Lahjoittaja oli yli 70-vuotiaana kuollut ja Taipalsaassa syntynyt "sotakatteini [sotakapteeni] Henr. Löfberg".⁵⁴⁷

Toukokuussa 1886 tiesi *Åbo Underrättelser*, että uusi alttaritaulu oli tilattu Frosterus-Sältinilta.⁵⁴⁸ Syksyllä julkisuuteen tuli tieto, että myös assessori Holmberg puolisoineen on lahjoittanut seurakunnalle 1 000 markkaa "joko alttaritaulun tahi urkuharmoniumin tai kummankin hankkimiseksi."⁵⁴⁹ Kesäkuun lopulla 1887 *Lappeenrannan Uutiset* julkaisi pienen uutisen, jossa kerrotaan, että uusi alttaritaulu on paikallaan kirkon alttarilla.⁵⁵⁰

Frosterus-Sältinin kuudes *Jeesus otetaan taivaaseen* on Lapinjärven kirkon alttaritaulu vuodelta 1895. Maalaus on nykyään (2006) hautausmaan siunaus-

⁵⁴⁶ Uudeksi alttaritauluksi. *Lappeenrannan Uutiset* 10.11.1885. Myös *Suomalainen Wirallinen Lehti* ja *Uusi Suometar* 12.11.1885; *Finland* 13.11.1885; *Östra Finland* 16.11.1885; *Savonlinna* 26.11.1885. HS.

⁵⁴⁷ Kuollut. *Lappeenrannan Uutiset* 19.1.1886. Myös *Finland* ja *Uusi Suometar* 20.1.1886. HS.

⁵⁴⁸ Altartaflo. *Åbo Underrättelser* 17.5.1886. Myös *Finland*, *Nya Pressen*, *Sanomia Turusta*, *Uusi Suometar* ja *Helsingfors Dagblad* 18.5.1886; *Suomalainen Wirallinen Lehti* 19.5.1886; *Ilmarinen* ja *Turun Lehti* 20.5.1886; *Savo* 22.5.1886; *Karjalatar* 26.5.1886. HS.

⁵⁴⁹ Jalo lahja. *Lappeenrannan Uutiset* 15.10.1886. Myös *Finland* ja *Nya Pressen* 17.10.1886. HS.

⁵⁵⁰ Uusi Alttaritaulu. *Lappeenrannan Uutiset* 28.6.1887. HS.

Alexandra Frosterus-Sältin, *Jeesus otetaan taivaaseen*, 1902. Kaarlelan kirkon alttaritaulu, 1/3. Kokkola.

Alexandra Frosterus-Sältin, *Jeesus otetaan taivaaseen*, 1908. Vaasan metodistikirkon alttaritaulu.

kappelin seinällä, jossa se toki – jääden siunaustilaisuudessa papin selän taakse – muodostaa oivallisen taustakuvan tapahtumalle.

Sommitelman perusratkaisu on aiempien kaltainen mutta opetuslasten ryhmässä voi nyt nähdä myös olennaista muutosta. Kristuksen rintamasuunta on aiempiin versioihin verrattuna kääntynyt peilikuvakseen ja kolme läheisintä opetuslasta muodostavat nyt kokonaisuuden alas kuvan etuosaan. Pietarin kuva ei tosin ole enää niin perinneuskollinen kuin aiemmissä maalauksissa, ja Jaakobiltakin puuttuu sauva, mutta Johannes on edelleen vaaleine ja kiharine hiuksineen piirteiltään hyvin naismainen.

Toukokuussa 1895 *Hufvudstadsbladet* julkaisi pienen uutisen, jossa todetaan, että leskirouva Josefina Malmberg oli lahjoittanut pitäjän ruotsalaiseen kirkkoon Frosterus-Sältinin maalaaman alttaritaulun. Lehti mainitsee edelleen, että maalaus oli saanut sekä lahjoittajan että seurakuntalaisten täyden hyväksynnän.⁵⁵¹

Kaarlelan kirkon *Jeesus otetaan taivaaseen* vuodelta 1902 on Frosterus-Sältinin aiheen seitsemäs toteutus. Kokkolassa taulu kuuluu kolmen maalauksen kokonaisuuteen, jossa pääkuvana on *Getsemane*, kuten edellä jo on ollut esil-

⁵⁵¹ Altartafla. *Hufvudstadsbladet* 28.5.1895. Myös *Borgå Nya Tidning* ja *Hufvudstadsbladet* 29.5.1895; *Nya Pressen* 30.5.1895; *Östra Finland* 31.5.1895; *Nya Pressen* 5.6.1895. Lyhennettynä *Uusimaa* 31.5.1895; *Uusi Suometar* 2.6.1895; *Louhi* 5.6.1895. HS. Maalauksen alalaidassa on teksti: förärad af Josefina Malmber år 1895.

lä. *Jeesus otetaan taivaaseen* on alttarin oikealla puolen kuorin eteläseinään kiinnitettyinä. Vastakkaisella kuorin pohjoisseinällä on kokonaisuuden kolmas maalaus *Paimenten kumarrus*.

Kaarlelan kirkon maalauksessa sommitelma muuttuu kapeammaksi. Kristus kohooa ylemmäs, ja alapuolelle jäävä opetuslasten ryhmä tiivistyy. Heidän lukumääränsä myös vähenee. Kaikki 11 eivät enää ole näkyvissä. Mitä ilmeisimmin Jeesuksen kolme läheisintä opetuslasta ovat edelleen kuvattu maalauksen alareunaan kuten Lapinjärvelläkin, mutta nyt Jaakob vasemmalla, Pietari keskellä ja Johannes oikeassa reunassa.

Kokkolan jälkeen vuoroon tulee *Jeesus otetaan taivaaseen*, jonka Frosterus-Sältinin maalasi ja lahjoitti Vaasan metodistikirkkoon. Taulu on vuodelta 1908, ja 15. marraskuuta se vihittiin ”yksinkertaisella juhlallisuudella” paikalleen kirkon alttarille.⁵⁵² *Vasabladet* kertoo myös metodistiseurakunnan saamasta lahjasta ja kuvailee maalausta samalla varsin pikkutarkasti. Lehti arvioi taulun uskonnon ja uskonnollisuuden näkökulmasta, se on kuin ”en högstäm predikan utan ord”. Arvioinnin lopuksi mainitaan kuitenkin, että maalauksella on huomattava arvo myös taiteen näkökulmasta.⁵⁵³

Frosterus-Sältinin henkilökohtaisessa lahjassa aiheen sommitelma lähestyy jo lopullista muotoaan. Maalauksen alareunaan on kuvattu ainoastaan viisi opetuslasta, jotka muodostavat tiiviin ja yhtenäisen ryhmän ja ovat näkyvissä vain ylävartalon osalta. Taivaalla on kuvassa aiempaa huomattavasti suurempi osuus, lähes kolme neljäsosaa maalauksesta on varattu sille. Syntyy myös vaikutelma, että kaikki kuvassa olevat henkilöt seisovat.

Viimeiset kaksi Frosterus-Sältinin *Jeesus otetaan taivaaseen*-maalausta ovat Kirvun ja Äänekosken kirkkojen alttaritaulut, molemmat vuodelta 1911. Tutkimuksen myötä ei ole selvinnyt, kumpi tarkalleen ottaen on maalattu ensin. Äänekosken taulu menetettiin kirkon palossa vuonna 1968, ja Kirvun maalaus on nykyään (2006) Orimattilan seurakuntatalon seinällä.

Kaarlelan kirkon maalauksesta alkanut muutos sommittelussa saa nyt päätöksensä. Varsinkin Kirvun kirkon taulu on kapea ja korkea, ja Kristus kohooa näin entistä ylemmäs opetuslasten yläpuolelle. Keskenään Kirvun ja Äänekosken kirkkojen alttaritaulut ovat olleet hyvin samanlaiset, vain Kristuksen rintamasuunta eroaa.

Molempia maalauksia rahoitettiin jälleen järjestämällä erilaisia iltamia, kuten usein alttaritaulujen kohdalla tapahtui. *Wiipurin Sanomissa* oli jo kesällä 1898 pieni uutinen, jossa kerrotaan rahojen keräämisestä Kirvun kirkon alttaritaulua varten. Lapset olivat tuolloin olleet asialla, ja järjestäneet hauskan juhlan.⁵⁵⁴

Äänekosken osalta *Suomalainen* kertoi myös etukäteen, että tulossa on ”Äänekosken naislaulajain iltama”. Illan ohjelma tulee lehden mukaan olemaan ”puhtaasti hengellistä laatua”. Sisäänpääsymaksu on aikuisilta 50 penniä ja

⁵⁵² Uusi alttaritaulu. *Pohjan Poika* 18.11.1908. HS.

⁵⁵³ Kyrklig konst. *Vasabladet* 14.11.1908. Myös *Nya Pressen* 16.11.1908; *Österbottningen* 20.11.1908. Lyhennettynä *Hufvudstadsbladet* 16.11.1908; *Uusi Suometar ja Vaasa* 17.11.1908. Viitattua *Vasabladetia* ei ole ollut käytettävissä. HS.

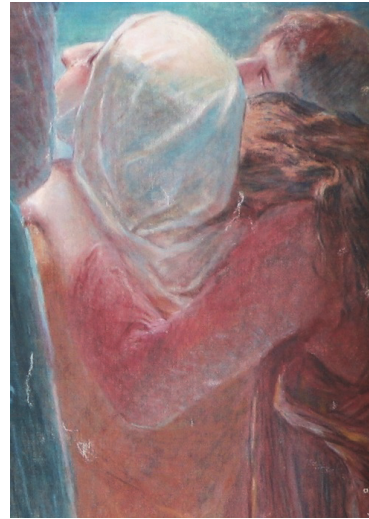
⁵⁵⁴ Kirwu. *Wiipurin Sanomat* 20.8.1898. HS.

Alexandra Frosterus-Sältin, *Jeesus otetaan taivaaseen*, 1911.
Äänekosken kirkon alttaritaulu.
Kuva: Väinö Kautto.

Alexandra Frosterus-Sältin, *Jeesus otetaan taivaaseen*, 1911. Kirvun kirkon alttaritaulu.

Maria ja Magdalan Maria, Kirvun kirkon alttaritaulu, osa.

lapsilta 25 penniä, ja tulot käytetään suunnitteilla olevan uuden kirkon alttaritaulua varten. Kirjoitus päättyi kannustavasti.

Kun näin jalo tarkoituksellisen asian ja aatteen hyväksi kylämme arw. naiset toimivat, niin ei tarwinne paikkakuntalaisillemme montakaan sanaa uhrata kehotukseksi asian hyväksi uhraamisen takia, waan arw. yleisö rientäne aiwan aatteen harrastuksesta antamaan roponsa tämän yhteisen asian hyväksi.⁵⁵⁵

Yleisö ei kuitenkaan ollut rientänyt iltamiin, vaikka ohjelma oli ollut monipuolinen. Oli veisattu torvisoiton säestyksellä, rovasti oli puhunut, ja naiskuoro oli laulanut "useita hengellisiä lauluja". Pienen tauon ja kahvinjuonnin jälkeen oli jälleen kuultu torvisoittoa, ja sitten oli puhunut opettaja Koistinen "raamatulliselta kannalta alttaritaulujen merkityksestä kirkollisen hartauden herätykseksi", minkä jälkeen olivat jälleen olleet vuorossa naislaulajat. Lopuksi rovasti oli vielä puhunut ja kertonut olevansa iloinen illasta sekä toivonut "ahkerasti ja yhtä sisältörikkaita illanviettoja vastaisuudessaakin wietettävän".⁵⁵⁶

Ainakaan sanomalehdet eivät kerro, että Äänekoskella olisi ollut erimielisyyttä iltamien suhteen, joten alttaritaulun rahoittaminen iltamien avulla ei nyt tuntunut sopimattomalta tavalta. Hyväksyntää helpotti mitä ilmeisimmin se, että tilaisuus ei ollut "maallinen". Iltamien yhteydessä ei ollut arpajaisia, ei

⁵⁵⁵ Äänekosken naislaulajain iltama. *Suomalainen* 24.8.1904. HS.

⁵⁵⁶ Äänekosken naislaulajain hengellinen iltama. *Suomalainen* 2.9.1904. HS.

yleensäkin myyty mitään, eikä tanssittu. Tilaisuus oli hengellinen. Liekö sitten juuri tässä myös syy yleisön vähyyteen?

Kulujen jälkeen iltamat Äänekoskella tuottivat 62 markkaa ja 50 penniä. *Suomalainenkin* toteaa summan pienuuden, mutta toivoo siitä hyvää alkua. Samalla lehti tuo julki – vaikkakin varsin runollisesti – näkökulman, joka muistuttaa, että alttaritaulua ei aikanaan arvioitu pelkästään esteettisesti. Konservatiivisen *Suomalaisen* mukaan alttaritaulu on ”Wapahtajan lunastustyötä jotakin kohtaa kuwaawa taulu, mikä woipi olla särjetylle ja syntejänsä surewalle ihmis-sydämelle kaukoputken asemassa johtamassa hengen silmää oleelliseen yhdistykseen kuwan takana olewan tapahtuman kanssa.”⁵⁵⁷

Jeesuksen taivaaseen ottaminen on aiheena lopulta varsin harvinainen suomalaisessa alttaritaulumaalauksessa. Esimerkiksi Jeesuksen ylösnousemusta on kuvattu paljon useammin. Sama tilanne on lopulta koko eurooppalaisessa perinteessä.⁵⁵⁸ Uuden Testamentin teksteissä aihe palautuu Luukkaan evankeliumin loppuun ja Apostolien tekojen alkuun. Mainittujen tekstien mukaan paikalla ei ollut tuolloin muita kuin Jeesuksen 11 opetuslasta.⁵⁵⁹ Maalaustaiteen perinteeksi on kuitenkin muodostunut, että usein paikalle kuvataan lisäksi ainakin Jeesuksen äiti Maria.⁵⁶⁰

Frosterus-Såltinin teosten lisäksi maamme alttaritaulumaalauksesta ei juuri löydy muita huomattavia maalauksia puheena olevasta aiheesta. Tarkasteltavana ajanjaksona vain R.W. Ekmanin maalaus Lemlandin kirkossa vuodelta 1872 nousee esiin. Siinä (ks. ed.) myös Ekman on kuvannut opetuslasten lisäksi paikalle Marian. Opetuslasten muodostaman ryhmän taustalla seisoo lisäksi muita ihmisiä ja etualalle Ekman on maalannut myös Magdalan Marian. Avopäin, pitkine kiharine hiuksineen ja paljaine olkapäineen hän seisoo etualalla kuvan vasemmassa reunassa. Jeesuksen kolme läheisintä opetuslasta – Johannes, Pietari ja Jaakob – ovat kuvassa muiden opetuslasten edessä muodostaneen kahden Marian kanssa oman kiinteän ryhmänsä. Ekmanin maalaus osoittaa hyvin, kuinka taiteilija saattoi myös uskonnollista aihetta käsitellessään ottaa vapauksia suhteessa kirjalliseen lähtökohtaan.

Edellä oli esillä, että Sakkolan alttaritaulun sommitelma pysyy hyvin samana aina vuoteen 1887, jolloin Frosterus-Såltin maalasi Lappeen kirkon alttaritaulun. Kun vuoroon tulee Kaarlelan kirkon kapea maalaus vuodelta 1902, on tapahtunut olennainen muutos, ja kuvassa on enää kuusi opetuslasta. Vaasan metodistikirkon alttaritaulussa vuodelta 1908 on enää viisi opetuslasta.

Myös Kirvun maalauksessa vuodelta 1911 vain osa opetuslapsista on nähtävissä. Vain Johannes on edelleen tunnistettavissa, nyt kuvan vasemmassa reunassa. Olennaisin muutos eli kokonaan uusi asia Kirvun alttaritaulussa on kuitenkin se, että maalauksen alaosan seitsemästä hahmosta kaksi on naisia. Toisella on pää peitettynä, toinen on avopäin. Jälkimmäisellä on pitkät ja kiha-

⁵⁵⁷ Ibid.

⁵⁵⁸ Hall 1995; Murray 2004.

⁵⁵⁹ Luuk. 24:50-52; Ap.t. 1:9-11.

⁵⁶⁰ Hall 1995, Ascension; Murray 2004, Ascension.

rat hiukset ja hän on painanut kasvonsa vasten kumppaninsa oikeaa olkapäätä. Kuten Ekman Lemlandin maalauksessa, on Frosterus-Såltin nyt ottanut mukaan myös kaksi Mariaa, Jeesuksen äidin ja hänen Magdalan kaimansa. Oriveden kirkon alttaritaulu näyttäisi olleen hyvin samanlainen.⁵⁶¹

Magdalan Marian asento kiinnittää huomion. Kun muut katsovat kuvassa ylöspäin taivaaseen kohoavan Jeesuksen perään, on Maria painanut päänsä vasten kaimansa olkapäätä ja peittänyt näin kasvonsa. Onko hän surullinen muiden iloitessa? Hänen hahmonsä ainakin viestii ennemmin apeasta mielestä ja menetyksen tunteesta kuin muiden osoittamasta ilosta ja riemusta.

Edellä, Sysmän ja Jepuan kirkkojen alttaritaulujen (*Getsemane* ja *Jeesus ilmestyy Magdalan Marialle*) kohdalla oli esillä, että Frosterus-Såltin päätyi maalauksissaan aiemmista toteutuksistaan eroavaan, yksilölliseen sommitteluun. Sama toteutuu jälleen Kirvun ja Oriveden alttaritaulujen kohdalla. Sommittelu rakentuu lopulta aivan uudella tavalla ja samalla myös kuvan sisältö muuttuu olennaisesti, kuten tapahtui myös Jepuan kirkon alttaritaulussa. Miksi Frosterus-Såltin tämänkin aiheen viimeisissä toteutuksissa kuvaa Magdalan Marian hahmossa selvästi myös inhimillistä surua, on taas ikonologinen kysymys, johon palataan tarkemmin tuonnempana.

Mutta muutos Frosterus-Såltinin maalaustavassa on tässä syytä huomata. Kirvun kirkon alttaritaulu eroaa varsin suuresti aiheen ensimmäisistä toteutuksista. Niinpä jälleen on todettavissa, että pitkän uransa loppuvaiheessa 1900-luvun puolella – ollessaan jo kunnioitettavassa iässä – Frosterus-Såltin selvästi vielä uudistui, ja samalla uudisti suomalaista alttaritaulumaalausta. Mahdollinen kulkija, joka aikanaan siirtyi Hiitolan kirkosta naapuriseurakunnan kirkkoon, sai aitiopaikalta tarkastella 29 vuoden aikana tapahtunutta muutosta.

5.6 Kristuksen kirkastuminen -taulut

Frosterus-Såltin maalasi kaikkiaan 13 alttaritaulua, joissa aiheena on Kristuksen kirkastuminen. Lopulta aihe oli hänen eniten käyttämänsä. Ensimmäinen *Kristuksen kirkastuminen* tuli Sundin kirkkoon ja oli Frosterus-Såltinin viides alttaritaulu. Se on vuodelta 1880. Samalla se oli hänen ensimmäinen maalauksensa Ahvenanmaalle. Maalaus ei ole enää (2007) kirkossa alttarilla vaan ripustettuna varsin korkealla eteistilan seinälle.

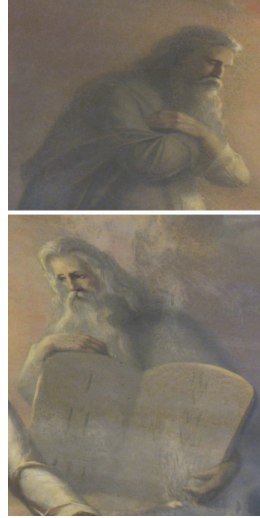
Vuosisataisessa eurooppalaisessa perinteessä kirkastumistapahtumaa on maalaustaitteessa kuvattu kahdella toisistaan hieman poikkeavalla tavalla. Vanhemmassa käytännössä Jeesus kuvataan seisomassa korkealla kalliolla Mooseksen ja Eliaan välissä, jotka myös seisovat jalat maassa. Opetuslapset ovat Jeesuksen jalkojen juuressa maassa polvillaan tai osittain makuulla. Uudemmassa käytännössä Mooses ja Elia ovat ylhäällä ilmassa ja myös Jeesus leijuu ilmassa heidän välissään jalat irti maasta.⁵⁶² Frosterus-Såltinin maalaukset ovat sekoitus

⁵⁶¹ Nämä muutokset ovat jääneet Juuselalta huomaamatta. Juusela 1983, 71, 72.

⁵⁶² Hall 1995, Transfiguration.

Alexandra Frosterus-Såltin, *Kristuksen kirkastuminen*, 1880. Sundin kirkon alttaritaulu.

Elia (ylh.) ja Mooses.
Sundin kirkon alttaritaulu,
osa.

mainituista käytännöistä. Jeesus seisoo aina jalat kiinni maassa, mutta Mooses ja Elia leijuvat ilmassa hänen sivuillaan.

Elia ja Mooses, Vanhan Testamentin keskeiset henkilöt, kuvataan yleensä vanhoina, harmaapartaisina patriarkkoina. Kuvassa heidät on helppo erottaa toisistaan, sillä Mooseksella on käsissään lain taulut.⁵⁶³ Hyvin perinteen mukaisesti myös Frosterus-Såltin kuvasi heidät heti alusta alkaen kuten on nähtävissä Sundin alttaritaulusta.

Kuvan alaosassa ovat Pietari, Jaakob ja Johannes, jonka kauniita piirteitä ei tässäkään voi olla huomaamatta. Pietarin ja Jaakobin erottaminen toisistaan on kuitenkin epävarmaa. Kumpikaan Johanneksen kumppaneista ei ole vaalea eikä kalju eli kumpikaan ei perinteen valossa käy oikein Pietarista, mutta kumpikin voisi olla Jaakob. Hall mainitsee, että Pietari on tavallisesti keskellä.⁵⁶⁴ Tämäkään tieto ei nyt auta, koska keskimäinen figuuri kuvaa epäilyksettä Johannesta. Näin ollen Frosterus-Såltinin ei tässä maalaa perinteen mukaisesti.

Tieto Sundin seurakunnan tekemästä tilauksesta tuli julkisuuteen jo toukokuussa 1879.⁵⁶⁵ Saman vuoden joulun alla Frosterus-Såltinin luona Turussa poikennut kirjeenvaihtaja tietää, että Sundin alttaritaulun maalaaminen on pian

⁵⁶³ Ibid.

⁵⁶⁴ Hall 1995, *Transfiguration*.

⁵⁶⁵ *Altartaflor*. *Åbo Posten* 18.5.1879. Myös *Finlands Allmänna Tidning*, *Åbo Underrättelser* ja *Uusi Suometar* 19.5.1879; *Helsingfors Dagblad*, *Morgonbladet* ja *Hufvudstadsbladet* 20.5.1879; *Sanomia Turusta* ja *Östra Finland* 21.5.1879; *Suomalainen Wirallinen Lehti* 22.5.1879 ja 27.5.1879. HS.

tulossa vuoroon.⁵⁶⁶ Lokakuussa 1880 Sundin kirkon uusi alttaritaulu oli valmis. *Åbo Underrättelser* kertoo asiasta luonnehtien maalausta samalla varsin myönteiseen sävyyn. ”Ifrån den i hwitt klädda hufwudfiguren utstrålar ljuset öfwer det hela och bryter sig med särdeles god effekt öfwer de tre knäböjande lärjungarne, hwilkas ansiktsuttryck på ett mycket lyckadt sätt tolka situationens innehåll.”⁵⁶⁷

Sundin kirkon *Kristuksen kirkastuminen* merkitsi Frosterus-Sältinille jälleen uuden maantieteellisen alueen ”valtausta”, Sund ei jäänyt ainoaksi Ahvenanmaan seurakunnaksi, josta käännettiin hänen puoleensa alttaritauluasiassa.

Toinen *Kristuksen kirkastuminen* on vuodelta 1883 ja Tampereella Aleksanterin kirkon alttaritauluna. Rahoitusta varten seurakunta oli lehtitiedon mukaan saanut merkittävän lahjoituksen.

Kirkonrakennuskomitea on rahain kanssa saanut kunnian vastaan ottaa näin kuuluwan kirjeen: ’Muuan wanha seurakunnan jäsen, joka haluaa olla tuntematon ja nimittätön, lähettää tämän oheessa 3,000 Suomen markkaa awuksi uuteen kirkkoon alttaritaulun ostamista warten. Ja antajan toiwio olisi, jos niin käy laatuun, että taulu tulisi esittämään Kristuksen ylösousemista.’⁵⁶⁸

Lahja hyväksyttiin kirkonkokouksessa, ja alttaritaulun hankinta annettiin kirkonrakennuskomitean tehtäväksi.⁵⁶⁹

Kevään 1881 mittaan kävi kuitenkin ilmi, että lahjoittajan ehdottamaa aihetta ei pidetty hyvänä. Kirkonrakennuskomitea julkaisee asiaan liittyvän ilmoituksen *Tampereen Sanomissa*. Komitean ilmoitus – varsin kiemuraisin sanakääntein – oli suunnattu tuntemattomalle lahjoittajalle, jonka kannanottoa asiaan nyt toivottiin. Aikaa vastauksen antamiseen annettiin kaksi viikkoa.

– ne henkilöt joilta komitea on kysynyt neuwoa, pitäneet taulun joka kuwaisi tätä ainetta, jossa wiisi henkilöä olisi kuwattawa, sen suuren tilan suhteessa, kun semmoinen alttaritaulu waati ja sen kirkossa sellaista tarkoitusta warten aiotun pienen tilan wuoksi waikeana saada toimeen, waan sitä wastoin ehdoittanut aineeksi jota alttaritaulu olisi esittäwä ’Kristus ilmestyy Marialle haudalla’, –.⁵⁷⁰

Kirkon alttarille suunniteltu tila alttaritaulua varten koettiin näin liian pieneksi, jos aiheena olisi lahjoittajan toivoma Jeesuksen ylösousemus. Täysin arvoitukseksi jää se, mitä tarkoitettiin noilla viidellä henkilöllä, jotka ”olisi kuwattawa”. Pitäen mielessä vaikka edellä esillä olleet Carl Blochin maalaukset,

⁵⁶⁶ Från Åbo. *Helsingfors Dagblad* 16.12.1879. HS.

⁵⁶⁷ Ny altartafla. *Åbo Underrättelser* 26.10.1880. Myös *Helsingfors* ja *Morgonbladet* 27.10.1880. Lyhennettynä *Finlands Allmänna Tidning*, *Hufvudstadsbladet* ja *Helsingfors Dagblad* 27.10.1880; *Östra Finland* 29.10.1880; *Vaasan Sanomat* 15.11.1880. HS.

⁵⁶⁸ Kallisarwoinen lahja. *Tampereen Sanomat* 8.1.1881. Myös *Uusi Suometar* 10.1.1881; *Suomalainen Wirallinen Lehti* 11.1.1881; *Hämäläinen* 12.1.1881; *Sanomia Turusta* 13.1.1881; *Waasan Lehti* 17.1.1881; *Päijänne* 19.1.1881. Lyhennettynä *Helsingfors* 10.1.1881; *Aura* 14.1.1881; *Vaasan Sanomat* 24.1.1881. HS.

⁵⁶⁹ Kirkonkokouksessa. *Tampereen Sanomat* 26.1.1881. Myös *Koi* 28.1.1881; *Suomalainen Wirallinen Lehti* 3.2.1881. HS.

⁵⁷⁰ Kirkonrakennuskomitea, Kun se hywäntahtoinen henkilö, ... *Tampereen Sanomat* 20.4.1881. Myös *Koi* 26.4.1881. HS.

Alexandra Frosterus-Såltin,
Kristuksen kirkastuminen, 1883.
Aleksanterin kirkon alttaritaulu.
Tampere.

Alexandra Frosterus-Såltin,
Kristuksen kirkastuminen, 1884.
Kiikan kirkon alttaritaulu.

voi todeta, että vallan hyvin tapahtuma olisi ollut kuvattavissa pienemmäkin henkilömäärällä.

Mistä tuli ilmoituksessa mainittu ”Kristus ilmestyy Marialle haudalla”, tuolloin vielä uusi ja suomalaisessa alttaritaulumaalauksessa varsin harvinainen aihe? Vain Frosterus-Såltin oli hieman aiemmin 1870-luvun lopussa kuvannut Harjavallan ja Ilmajoen kirkkojen alttaritauluissa ylösnousseen Kristuksen ja Marian kohtaamista haudalla. Liittyikö tehty aihe-ehdotus häneen? Kertooko se, että häntä suunniteltiin taulun maalaajaksi? Kysymyksiin ei tässä ole vastausta.

Marraskuussa 1881 Tampereen Aleksanterin kirkko oli valmis ja vihittiin käyttöön. Nyt julkisuuteen tuli myös tieto, että uusi alttaritaulu oli tilattu Frosterus-Såltinilta.⁵⁷¹ Huhtikuussa 1883 *Åbo Underrättelser* tietää lopulta kertoa, että maalaus on työn alla. Tässä vaiheessa myös Frosterus-Såltinin alttaritaulujen määrä mainitaan oikein. ”Detta blir den 12 altartafla, som utgår ur fru Såltins atelier.”⁵⁷²

Kesäkuussa 1883 Tampereelle tuleva *Kristuksen kirkastuminen* oli valmis ja nähtävissä Frosterus-Såltinin kotona ”Stora Tawastgatan n:o 12”. Sanomalehti *Åbo Underrättelser* julkaisee asiasta tiedon ja tarkastelee maalausta samalla varsin

⁵⁷¹ Tammerfors nya och ... *Finlands Allmänna Tidning* 30.11.1881. Myös *Aamulehti* 3.12.1881. HS.

⁵⁷² Altartafla. *Åbo Underrättelser* 3.4.1883. Myös *Helsingfors Dagblad* ja *Morgonbladet* 4.4.1883; *Nya Pressen* 5.4.1883; *Tammerfors Aftonblad* 6.4.1883. Lyhennettynä *Uusi Suometar* 4.4.1883; *Tampereen Sanomat* 5.4.1883; *Suomalainen Wirallinen Lehti* 6.4.1883; *Aamulehti* ja *Tampere* 7.4.1883; *Hämäläinen* ja *Tapio* 11.4.1883. HS.

perusteellisesti. Opetuslapsetkin tunnustetaan. Mitenkään perustelematta lehti katsoo, että oikealla on Pietari ja vasemmalla Johannes veljensä Jaakobin kanssa.⁵⁷³

Kirjoituksessa käsitellään sekä taiteilijaa, ”en af våra flitigaste och mest samwetsgranna målarinnor”, että hänen uusinta alttaritauluaan varsin myönteiseen sävyyn. Lehden mukaan Frosterus-Såltin on uuteen malaukseensa laittanut koko sielunsa, ja kirjoitus on lopulta jo poikkeuksellisen myönteinen. Frosterus-Såltin saa suitsutusta maalaustavasta, maalauksen yksityiskohdista, värien käytöstä, kokonaisuudesta, aiheen ymmärtämisestä, kaikesta. Likt hwarje verkligt konstwerk, winner taflan allt mera i skönhet och lif, ju längre man fördjupar sig i dess åskådande, och kommer otwifwelaktigt att blifwa en den mest tilldragande och i ögonen fallande prydnad – –.”⁵⁷⁴

Kristuksen kirkastumisessa olennainen kristillinen merkityssisältö on, että tuolloin Jeesusen kolmelle läheisimmälle opetuslapselle ilmaistiin hänen jumaluutensa. Myös tuon ajatuksen Frosterus-Såltin *Åbo Underrättelserin* mielestä onnistuu kertomaan maaluksessaan hyvin. Kirjoituksen mukaan pää painuksissa, polvillaan oleva ja kädet rukousasentoon littänyt Jaakob näyttää vaipuneen autuaana aatoksiin, ”att i sin herre och mästare hafwa en lärare, om hwars himmelska ursprung han wäl ej ett ögonblick twiflat, men hwilket nu framstår för honom i sin högsta förklaring.”⁵⁷⁵

Juhannuksen aikoihin 1883 taulu oli *Aamulehden* mukaan Tampereella.⁵⁷⁶ Maalaus tyydytti, mutta kirkon valaistus ei. Syksyn saapuessa ja päivän lyhetessä sanomalehti *Tampere* kirjoitti, että uusi alttaritaulu on hieno, mutta ei pääse kirkon hämäryydessä esiin, ei ”näytä etäälle niin Jumalallisen juhalliselta, kuin se todellakin on.”⁵⁷⁷

Vuosisadan vaihteessa uusi innovaatio viimein muutti hämärän alttariseudun tilanteen, sillä Aleksanterin kirkko sai sähkövalot. ”Alttaritaulu kirkossa on ympäröity sähköwalolampuilla niin että n. s. kirkon kuori on juhallisen ylewä, jota tunnelmaa kohottaa wielä kuorin holwikaaressa riippuwa wiisikulmainen sähköwalosikerö.”⁵⁷⁸

Frosterus-Såltinin kolmas *Kristuksen kirkastuminen* tuli alttaritauluksi Kiikan kirkkoon. Maalaus on vuodelta 1884 eikä eroa kovinkaan paljon Pyynikin kirkon alttaritaulusta. Keväällä 1884 *Åbo Underrättelser* tiesi, että tilaus oli tehty. Lehtitieto antaa samalla jälleen käsityksen, että Frosterus-Såltinilla oli todella kädet täynnä työtä. Ateljeessa oli tekeillä Perniön ja Kurkijoen alttaritaulut, ja

⁵⁷³ Altartafila. *Åbo Underrättelser* 6.6.1883. Lyhennettynä *Helsingfors Dagblad*, *Uusi Suometar* ja *Morgonbladet* 7.6.1883; *Finlands Allmänna Tidning*, *Suomalainen Wirallinen Lehti* ja *Nya Pressen* 8.6.1883; *Aamulehti*, *Hämäläinen*, *Turun Lehti*, *Tampereen Sanomat* ja *Aura* 9.6.1883; *Savo* 11.6.1883; *Hämeen Sanomat* 12.6.1883. HS.

⁵⁷⁴ Ibid.

⁵⁷⁵ Ibid.

⁵⁷⁶ Uusi alttaritaulu. *Aamulehti* 20.6.1883. Myös *Tampereen Sanomat* 21.6.1883. HS.

⁵⁷⁷ Uuden alttaritaulun. *Tampere* 15.9.1883. HS.

⁵⁷⁸ Tampereen seurakunnan kirkkojen valaistus sähköwalolla. *Tampereen Uutiset* 19.12.1900. HS.

Alexandra Frosterus-Sältin, *Kristuksen kirkastuminen*, 1885.
Savonlinnan kirkon alttaritaulu.
Kuva: Savonlinnan kirkot -esite.

Kiikan tilauksen lisäksi uusi alttaritaulu oli tilattu myös Iisalmeen, Savonlinnaan ja Sippolaan.⁵⁷⁹

Lahjoituksena saatu alttaritaulu oli jo heinäkuussa 1884 paikoillaan Kiikan kirkossa. Lahjoittaja oli ”Ruotsilan kartanon omistaja kruununnimismies P. A. Rydman wainaja”, joka oli jättänyt perillisilleen tehtäväksi hankkia uusi alttaritaulu, ja perilliset olivat laittaneet toimeksi.⁵⁸⁰

Neljäs Frosterus-Sältinin *Kristuksen kirkastuminen* tuli alttaritauluksi Savonlinnan kirkkoon. Maalaus oli vuodelta 1885. Valitettavasti Savonlinnan kirkko paloi 1.3.1940 talvisodan lopun pommituksissa, jolloin myös alttaritaulu menetettiin.

Tammikuussa 1879 Savonlinnan uusi kirkko oli vihkimistä vaille valmis ja rahan kerääminen alttaritaulua varten oli *Savonlinnan* mukaan myös jo käynnistynyt.⁵⁸¹ Helmikuussa *Savonlinna* julkaisi uutisen:

– – kaupungin waltuusmiehet päättivät wiime tiistaina, – –, yksinään kustantaa kirkkoomme uuden alttaritaulun, joka saisi olla 1000 à 1200 markan hintainen, ja oli tohtori Gahmberg, joka näinä päiwinä oleskelee Helsingissä asiasta lopullisesti sopiwa jonkun taidemaalarin kanssa siellä.⁵⁸²

Mainittu rahamäärä saa epäilemään, että hankkeella ei juuri ollut onnistumisen mahdollisuuksia. Joka tapauksessa, kuten edellä jo mainittiin, maal-

⁵⁷⁹ Altartaflor. *Åbo Underrättelser* 30.3.1884. Myös *Helsingfors Dagblad*, *Uusi Suometar* ja *Morgonbladet* 31.3.1884; *Nya Pressen* ja *Turun Lehti* 1.4.1884; *Suomalainen Wirallinen Lehti* 3.4.1884; *Tapio* 5.4.1884; *Savonlinna* 17.4.1884. HS.

⁵⁸⁰ Uusi alttaritaulu. *Sanomia Turusta* 21.7.1884. Myös *Suomalainen Wirallinen Lehti* ja *Uusi Suometar* 22.7.1884; *Morgonbladet* 23.7.1884; *Aamulehti* ja *Turun Lehti* 24.7.1884; *Satakunta* 26.7.1884. Lyhennettynä *Nya Pressen* 23.7.1884; *Helsingfors Dagblad* 24.7.1884; *Savonlinna* 7.8.1884. HS.

⁵⁸¹ Uutta alttaritaulua. *Savonlinna* 25.1.1879. Myös *Helsingfors Dagblad* 9.2.1879. HS.

⁵⁸² Uusi alttaritaulu kirkkoomme. *Savonlinna* 15.2.1879. Myös *Hufvudstadsbladet* ja *Ilmarinen* 22.2.1879. HS.

kuussa 1884 *Åbo Underrättelser* tietää, että taulu oli tilattu Frosterus-Såltinilta.⁵⁸³ Kesäkuussa 1885 maalaus oli valmiina taiteilijan ateljeessa Turussa. Nyt mainitaan, että tulevan alttaritaulun oli tilannut joukko naisia aikomuksenaan antaa se lahjaksi.⁵⁸⁴

Aivan ilman hämminkiä ei alttaritaulun hankinta siten sujunut Savonlinnassakaan. Samaan aikaan, kun edellä mainittu tieto vielä levisi muiden lehtien sivuilla, julkaisi *Savonlinna* asiaan liittyvän oman uutisen. Siinä ihmetellään kovin naisten tilausta. ”Tuolla tawalla tulee meille nyt kaksi alttaritaulua (...).”⁵⁸⁵ Lehti ei jutussaan viittaa kuitenkaan ”kaupungin valtuusmiesten” hankkeeseen – tohtori Gahmberg ei ilmeisesti ollut onnistunut Helsingissä – vaan hankkeeseen, jonka nimissä oli jo kerätty rahoja.

Viikon päästä *Savonlinna* palaa asiaan uudelleen, sillä oli sattunut erhe. Naisten tilaus olikin tehty nimenomaan kerätyillä rahoilla, ja asiasta oli myös asianmukaisesti päätetty kokouksessa, jossa samalla oli päätetty maalauksen aihe.⁵⁸⁶ *Savonlinna* julkaisi myös luettelon alttaritaulun hyväksi tehdyistä lahjoituksista. Suurin yksittäinen rahamäärä on 455 markkaa 50 penniä, pienin 50 penniä. Markan lahjoituksia on luettelossa määrällisesti eniten, joten loppusumma 1 500 markkaa edellytti aika monen osanottoa.⁵⁸⁷

Viides Frosterus-Såltinin *Kristuksen kirkastuminen* tuli alttaritauluksi Iisalmen kirkkoon. Maalaus on vuodelta 1886, ja kuten edellä jo oli esillä, *Åbo Underrättelser* mainitsee myös Iisalmen kirkkoon tilatun alttaritaulun keväällä 1884.⁵⁸⁸ Kesällä 1885 lehti arvelee maalauksen valmistuvan tulevan syksyn kuluessa,⁵⁸⁹ mutta vasta seuraavan vuoden toukokuussa taulu oli valmis ja lähetettiin Turusta Iisalmeen,⁵⁹⁰ ja kesäkuussa 1886 maalaus oli perillä. *Keski-Suomi* julkaisi uudesta alttaritaulusta pienen arvion. ”Maalaus on hywin onnistunut, taulun ala-osassa olewat opetuslapset owat oikein taiteellisesti maalatut, mutta Kristuksen muoto on Wähän liika pieni ruumiiseen werraten.”⁵⁹¹

Kuudes Frosterus-Såltinin *Kristuksen kirkastuminen* on vuodelta 1887 ja Sippolan kirkon alttaritauluna. Tilaus mainitaan myös Sippolan osalta jo keväällä 1884,⁵⁹² ja edelleen seuraavan vuoden kesällä.⁵⁹³ Toukokuussa 1886 maa-

⁵⁸³ Altartaflor. *Åbo Underrättelser* 30.3.1884. HS.

⁵⁸⁴ Altartaflor. *Åbo Underrättelser* 8.6.1885. Myös *Aura*, *Helsingfors Dagblad*, *Nya Pressen*, *Uusi Suometar*, *Sanomia Turusta* ja *Finlands Allmänna Tidning* 9.6.1885; *Finland* ja *Åbo Tidning* 10.6.1885; *Wasa Tidning* 12.6.1885; *Waasan Lehti* 13.6.1885; *Suomalainen Wirallinen Lehti* 15.6.1885. HS.

⁵⁸⁵ Omituisen, Sawonlinnaa koskewan uutisen. *Savonlinna* 11.6.1885. HS.

⁵⁸⁶ Wähän oikaisua. *Savonlinna* 18.6.1885. HS.

⁵⁸⁷ Tili Sawonlinna-Säämingin alttaritaulua warten. *Savonlinna* 9.7.1885. HS.

⁵⁸⁸ Altartaflor. *Åbo Underrättelser* 30.3.1884. HS.

⁵⁸⁹ Altartaflor. *Åbo Underrättelser* 8.6.1885. Myös *Nya Pressen*, *Sanomia Turusta* ja *Finlands Allmänna Tidning* 9.6.1885; *Finland* ja *Åbo Tidning* 10.6.1885; *Wasa Tidning* 12.6.1885. HS.

⁵⁹⁰ Altartaflor. *Åbo Underrättelser* 17.5.1886. Myös *Finland*, *Nya Pressen*, *Sanomia Turusta*, *Uusi Suometar* ja *Helsingfors Dagblad* 18.5.1886; *Suomalainen Wirallinen Lehti* 19.5.1886; *Ilmarinen* ja *Turun Lehti* 20.5.1886; *Savo* 22.5.1886; *Karjalatar* 26.5.1886; *Tapio* 29.5.1886. HS.

⁵⁹¹ Uusi alttaritaulu. *Keski-Suomi* 2.6.1886. HS.

⁵⁹² Altartaflor. *Åbo Underrättelser* 30.3.1884. HS.

⁵⁹³ Altartaflor. *Åbo Underrättelser* 8.6.1885. HS.

Alexandra Frosterus-Sältin, *Kristuksen kirkastuminen*, 1886. Iisalmen kirkon alttaritaulu.

Alexandra Frosterus-Sältin, *Kristuksen kirkastuminen*, 1887. Sippolan kirkon alttaritaulu.

laus oli jo työn alla,⁵⁹⁴ mutta jatkui edelleen keväällä 1887.⁵⁹⁵ Lopulta vasta lokakuussa *Åbo Underrättelser* tietää kertoa, että maalaus on tullut valmiiksi ja lähetetään seurakunnalle.⁵⁹⁶

Heti vuodelta 1888 on Frosterus-Sältinin seitsemäs *Kristuksen kirkastus*. Maalaus on alttaritauluna Punkalaitumen kirkossa. Sanomalehtien varassa syntyy käsitys, että uuden alttaritaulun hankinta oli myös Punkalaitumella varsin pitkä prosessi ja ainakin jossain määrin synnytti myös erimielisyyttä.

Joulukuussa 1885 sanomalehti *Aura* julkaisi hieman pisteliään kirjoituksen. Aluksi kirjoittaja kertoo Punkalaitumelle suunnitelluista arpajaisista, joiden tuotto on tarkoitus käyttää alttaritaulun oston. Hän kannattaa hanketta, koska vanha taulu on jo "kirkolle rumennus eikä kaunistus". Yritystä tilanteen korjaamiseksi oli toki ollut. "Yli kolmenkymmenen vuoden on koottu rahoja uutta alttaritaulua warten ja moni on jo ruwennut epäilemään koko tointa, etteiwät muka sitä koskaan saisi nähdä toteutuneeksi; mutta näkewät sen jälkeen-eläwät kuitenkin joskus."⁵⁹⁷

⁵⁹⁴ Altartaflor. *Åbo Underrättelser* 17.5.1886. Myös *Finland, Nya Pressen, Sanomia Turusta, Uusi Suometar* ja *Helsingfors Dagblad* 18.5.1886; *Suomalainen Wirallinen Lehti* 19.5.1886; *Ilmarinen* ja *Turun Lehti* 20.5.1886; *Savo* 22.5.1886; *Karjalatar* 26.5.1886; *Tapio* 29.5.1886. HS.

⁵⁹⁵ Alttaritaulun. *Sanomia Turusta* 25.4.1887. HS.

⁵⁹⁶ Altartafla. *Åbo Underrättelser* 17.10.1887. Myös *Finland, Nya Pressen, Sanomia Turusta, Uusi Suometar* ja *Finlands Allmänna Tidning* 18.10.1887; *Suomalainen Wirallinen Lehti* 19.10.1887; *Lounas* ja *Vasabladet* 22.10.1887. HS.

⁵⁹⁷ Nimimerkki Kansalainen, Punkalaitumelta. *Aura* 12.12.1885. HS.

Alexandra Frosterus-Sältin, *Kristuksen kirkastuminen*, 1888. Punkalaitumen kirkon alttaritaulu.

Alexandra Frosterus-Sältin, *Kristuksen kirkastuminen*, 1897. Angelniemen kirkon alttaritaulu.

Vielä ennen joulua *Aura* ehti julkaista pikku uutisen, että lupa arpajaisten pitoon oli myönnetty ja ne pidettäisiin 7. tammikuuta 1886. Samalla käy ilmi, että myös Punkalaitumella naisilla on ollut keskeinen osa hankkeessa. "Woittoina pääasiallisesti tulee olemaan kunnan neulomaseuran kahden wuotiset walmistuneet teokset, (...)." ⁵⁹⁸

Keväällä 1887 *Aura* julkaisi kirjoituksen, jossa kerrotaan Punkalaitumen seurakunnan kirkonkokouksen päätöksestä hankkia uusi alttaritaulu. Jälleen todetaan, että vanha taulu on huonossa kunnossa. Nyt julkisuuteen tulee myös tieto, että uudesta alttaritaulusta on keskusteltu Frosterus-Sältinin kanssa. ⁵⁹⁹

Talvella 1888 *Aamulehti* julkaisi sapekkaan oloisen kirjoituksen, joka paljastaa, että alttaritauluhanke ei ollut kaikkien mieleen.

Se paljon puhuttu, kauan puuhattu alttaritaulukin kuuluu nyt wihowiimein, ensi kesänä, tulewan laitettavaksi. Jo vuosia kaksin kymmenin on siihen waroja kerätty ensin wapaaehtoisia lahjoja, sitten arpajaisilla ja iltahuweilla, ja nyt wiimein – joka mies ja nainen maksaa puolestansa. Ükkopahat närisee, että minkä ne kootut rahat owat joutuneet. Wieläpä joku tuumii, että mieluummin katselis wanhaa kun maksais uudesta, – –. ⁶⁰⁰

⁵⁹⁸ Arpajaiset. *Aura* 22.12.1885. Myös *Sanomia Turusta* 22.12.1885; *Åbo Tidning* 24.12.1885. HS.

⁵⁹⁹ Nimimerkki Arwo, Punkalaitumella. *Aura* 20.3.1887. Myös 22.3.1887; *Åbo Tidning* 25.3.1887. HS.

⁶⁰⁰ Nimimerkki N., Punkalaitumelta. *Aamulehti* 25.2.1888. HS.

Kesän 1888 korvalla myös nimimerkki Lento purki harmiaan noin 30 vuotta kestäneestä hankkeesta. Hän muistuttaa, että moni hankkeen alussa rahaa antaneista oli ehtinyt jo kuolla näkemättä koskaan toivomaansa uutta taulua.⁶⁰¹

Punkalaitumen kirkon alttaritauluun päättyy Frosterus-Såltinin 1880-luvun kaikkiaan seitsemän maalauksen kokonaisuus, jossa hän kuvaa Kristuksen kirkastumista. Tämän jälkeen hän pitää aiheen maalaamisessa melkein kymmenen vuoden tauon. Kahdeksas *Kristuksen kirkastuminen*, Angelniemen kirkon alttaritaulu, on vasta vuodelta 1897.

Huhtikuussa 1897 tulee julkisuuteen tieto, että uusi alttaritaulu on tilattu,⁶⁰² ja elokuussa samana vuonna maalaus oli jo valmis. ”Vår träget upptagna målarinna doktorinnan *Alexandra Sältin* har dessa dagar å sin nära Jullas gård på Kustö pittoreskt belägna villa Björkbacken fulländat en för Angelniemi kappellkyrka beställd altartafla, föreställande Kristi förklaring.”⁶⁰³ Elokuun lopulla *Kristuksen kirkastuminen* oli myös jo paikoillaan.⁶⁰⁴ Taulun oli lahjoittanut ”Pärnäspään talonomista hra Bergroth”.⁶⁰⁵

Frosterus-Såltinin yhdeksäs *Kristuksen kirkastuminen* on vuodelta 1898 ja löytyy Uudenkaarlepyyn kirkosta. Maalaus ei ole enää (2006) alttarilla vaan kirkon eteläseinällä.

Toukokuussa 1898 *Svenska Österbotten* julkaisee pienen uutisen, jossa mainitaan, että Uudenkaarlepyyn kirkko saa uuden alttaritaulun, jonka on maalannut Frosterus-Såltin.⁶⁰⁶ *Österbottniska Posteniin* viitaten *Wasa Nyheter* julkaisee puolestaan tiedon maalauksen lahjoittajasta. ”Assessor O. Lindbohm och hans maka, född Falck, ha till minnen af aseeros Lindboms mångåriga värksamhet såsom ämbetsman å orten som tillika är hans makas hemort, till Nykarleby stads och landsförsamlings moderkyrka förärat en dyrbar och vackert målade altartafla, (...)”⁶⁰⁷

Uudenkaarlepyyn jälkeen aiheen käyttöön tulee Frosterus-Såltinille taas useamman vuoden tauko ja kymmenes *Kristuksen kirkastus* on vasta vuodelta 1906. Maalaus on Jalasjärven kirkon alttarilla.

Kesäkuussa 1904 uutisoi *Vaasa* Jalasjärven seurakunnan kirkonkokouksesta, jossa oli päätetty ottaa valtiolta kirkon korjauksiin myönnetty 1 500 markan suuruinen laina. ”Samalla päätettiin kirkkoon hankittavaksi uusi alttaritaulu, jonka hintaan mahdollinen ylijäämä yllämainitusta lainasta käytetään.”⁶⁰⁸

⁶⁰¹ Nimimerkki Lento, Punkalaitumelta. *Aura* 30.5.1888. HS.

⁶⁰² Nimimerkki Församlingsbo, Från Angelniemi. *Åbo Underrättelser* 14.4.1897. HS.

⁶⁰³ Altartafla. *Åbo Underrättelser* 11.8.1897. Myös *Hufvudstadsbladet*, *Uusi Suometar* ja *Nya Pressen* 12.8.1897; *Wasa Nyheter* 14.8.1897. Lyhennettynä *Uusi Aura* 13.8.1897; *Turun Lehti* ja *Uusi Aura* 14.8.1897; *Åbo Tidning* 25.8.1897; *Hufvudstadsbladet* 26.8.1897. HS.

⁶⁰⁴ Uusi alttaritaulu. *Turun Lehti* 26.8.1897. HS.

⁶⁰⁵ Arwocas lahja. *Uusi Aura* 26.8.1897. HS.

⁶⁰⁶ Nykarleby kyrka. *Svenska Österbotten* perjantai 27.5.1898. Myös *Wasa Tidning* 28.5.1898; *Wasa Nyheter* 29.5.1898; *Vårt Land* 31.5.1898. HS.

⁶⁰⁷ Donationer. *Wasa Nyheter* 29.5.1898. Myös *Nya Pressen* 30.5.1898; *Hufvudstadsbladet* 31.5.1898; *Nya Pressen* ja *Åbo Underrättelser* 1.6.1898. HS. Viitattu *Österbottniska Posten* ei ole ollut käytettävissä.

⁶⁰⁸ Kirkonkokouksessa Jalasjärvellä. *Vaasa* 11.6.1904. Myös *Suupohjan Kaiku* 16.6.1904; *Kaskisten Lehti* 17.6.1904. HS.

Alexandra Frosterus-Såltin, *Kristuksen kirkastuminen*, 1898. Uudenkaarlepyyn kirkon alttaritaulu.

Alexandra Frosterus-Såltin, *Kristuksen kirkastuminen*, 1906. Jalasjärven kirkon alttaritaulu.

Huhtikuussa 1905 *Vaasa* tietää, että "näinä päiwinä ryhtyy tuottelias taiteilijatar maalaamaan Jalasjärven kirkkoon tilattua alttaritaulua".⁶⁰⁹ *Helsingfors-Posten* jatkaa vielä uutista. "Under de senaste åren hafva många österbottniska kyrkor fått sina gamla och smaklösa altartaflor utbytta mot konstnärligt utförda målningar från doktorinnan Sålts hand."⁶¹⁰

Vuoden päästä huhtikuussa 1906 *Pohjan Poika* kirjoitti, että Jalasjärven kirkon uusi alttaritaulu on tulossa valmiiksi. Samalla lehti esittelee ja arvioi maalausta hieman lähemmin, ja erityisesti alttaritauluna. Näkökulma on varsin puhtaasti hengellinen. "Päähenkilö esitettynä ihanteellisen kauniina miehenä katsoo profetaallisella lewollisuudella wirtaawaan kirkkaaseen waloon ja hänen kaswoistaan woidaan lukea että hän näkee ohdakkeisen tiensä, mutta samalla myöskin päämääränsä."⁶¹¹ Kesältä 1906 on tieto, että *Kristuksen kirkastuminen* oli alttarilla tilapäisellä tavalla asetettuna. Arkkitehti Stenfors oli käynyt paikalla. Hänen tehtävänsä oli suunnitella maalaukselle kehykset.⁶¹²

Frosterus-Såltinin yhdestoista *Kristuksen kirkastuminen* on Kuusjoen kirkon alttarilla ja vuodelta 1909. Loppusyksystä 1908 julkaisi *Uusi Aura* Kuusjoen seurakunnan kirkonkokouksen päätöksiä, joista yksi koski alttaritaulun hankin-

⁶⁰⁹ Alttaritauluja. *Vaasa* 18.4.1905. Myös *Wasa-Posten* 19.4.1905; *Suupohjan Kaiku* 20.4.1905. HS.

⁶¹⁰ Doktorinnan Alexandra Sältin. *Helsingfors-Posten* 19.4.1905. HS.

⁶¹¹ Uusi alttaritaulu Jalasjärven kirkkoon. *Pohjan Poika* 20.4.1906. Vain tieto valmistumisesta *Hufvudstadsbladet* ja *Vaasa* 21.4.1906; *Österbottningen* 24.4.1906. HS.

⁶¹² Jalasjärven kirkossa. *Ilkka* 12.7.1906. HS.

Alexandra Frosterus-Såltin, *Kristuksen kirkastuminen*, 1909. Kuusjoen kirkon alttaritaulu.

Alexandra Frosterus-Såltin, *Kristuksen kirkastuminen*, 1911. Saarijärven kirkon alttaritaulu.

taa. "Lahjoitetuilla rahoilla päätti kokous hankkia seurakunnan kirkkoon 1,200 markan alttaritaulun tohtorinna Alexandra Såltin'ilta. Aiheeksi määräsi kokous: Jeesuksen ylösnousemisen kuolleista tahi Jeesuksen kirkastumisen wuorella."⁶¹³

Lokakuussa 1909 *Vasabladet* julkaisi tiedon, että Kuusjoen kirkon uusi alttaritaulu oli valmis. Lehti tiesi myös, että Frosterus-Såltinilta on jälleen tehty ainakin yksi uusi tilaus. "Trots sin höga older - hon fyller den 6 instundande december 72 år - är doktorinnan Såltin allt fortfarande i besittning af sin fulla skapande kraft, tack vare hvilken hennes hängifna, varma kärlek till konsten i oförminskad grad kan taga sig uttryck i nya konstverk af bestående värde."⁶¹⁴

Frosterus-Såltinin kahden viimeisen *Kristuksen kirkastumisen* kanssa päädytään jo 1910-luvulle. Saarijärven kirkon alttaritaulu on vuodelta 1911 ja Kälviän 1912.

Saarijärvellä alttaritaulun hankinta oli vuosikymmeniä kestänyt hanke. Kirkko valmistui 1840-luvun lopussa, ja jo vuonna 1856 *Suomettaren* sivuilla todettiin uuden alttaritaulun tarve.⁶¹⁵ *Päijänne* julkaisi 1880-luvun alussa kirjoituksen, jossa todetaan ompeluseurojen ahkerointi. Toiminnalla tuettiin useita hankkeita ja rahaa kerättiin "pakanain kääntämistä warten; urkujen hankkimiseen kansakoulullemme; köyhäin lapsien kouluttamiseen; lauluseuran edistyt-

⁶¹³ Kuusjoen kirkon kokouksessa t. k. 4 p. *Uusi Aura* 6.11.1908. HS.

⁶¹⁴ Doktorinnan Alexandra Såltin. *Vasabladet* 14.10.1909. Myös *Nya Pressen* 15.10.1909. Lyhennettynä *Västra Finland* ja *Åbo Underrättelser* 16.10.1909; *Hufvudstadsbladet* 17.10.1909; *Salon Sanomat* 22.10.1909. HS. Viitattu *Vasabladet* ei ole ollut käytettävissä.

⁶¹⁵ Nimimerkki M. T-le, Saarijärweltä. *Suometar* 4.1.1856. HS.

Alexandra Frosterus-Sältin,
Kristuksen kirkastuminen, 1912.
Kälviän kirkon alttaritaulu.

B. Reinhold, Jaakob, Pietari ja Johannes, 1876. Ruoveden kirkon alttaritaulu, osa.

B.A. Godenhjelm, Pietari, Jaakob ja Johannes, 1874. Ikaalisten kirkon alttaritaulu, osa.

tämiseen, sekä alttaritaulun hankkimiseen kirkkoomme j. n. e." Nimimerkki kiittää toiminnasta varsinkin yksinäisiä naisia, joiden vastuulla erityisesti hän katsoo toiminnan olevan.⁶¹⁶

Parin vuoden päästä talvella 1884 *Keski-Suomen* lukijoilla oli luettavissa Saarijärven seurakunnan alttaritaulurahaston sen hetkinen tilanne. Tilin tiedoista selviää, että rahaa uutta alttaritaulua varten oli kerätty jo vuodesta 1878 alkaen, ja että vuoden 1884 alussa sitä oli yhteensä 530 markkaa 68 penniä.⁶¹⁷

Talvella 1886 *Keski-Suomi* julkaisi kirjoituksen, jossa todetaan, että itse kirkkokin kaipaisi jo maalaamista sekä sisältä että ulkoa. "Sisältä on kirkko niin synkeän ja puutteellisen näköinen, että ihmetellä täytyy kuinka seurakuntalaiset saattawat nähdä kirkkooan tuossa tilassa." Lohtuna nimimerkki mainitsee kuitenkin maakauppias J.W. Backmanin toiminnan. Hän on eri tavoin kerännyt rahaa uutta alttaritaulua varten, "niin että ennen pitkää tulee se puute poistetuksi."⁶¹⁸

⁶¹⁶ Nimimerkki Jaakko, Saarijärven salomailta. *Päijänne* 22.3.1882. HS.

⁶¹⁷ Saarijärven Alttaritaulu Rahaston tili vuodelta 1883. *Keski-Suomi* 9.2.1884. HS.

⁶¹⁸ Nimimerkki J. K., Meidän kirkkomme. *Keski-Suomi* 25.2.1886. HS.

Melkein kymmenen vuoden päästä kirjoitti *Vasabladet* Saarijärvestä mainiten muun muassa, että kunnassa on asukkaita noin 500 henkeä. Moni asia oli kirjoituksen mukaan hyvin, mutta kirkossa ei vieläkään ollut alttaritaulua, urkuja eikä lämmitystä.⁶¹⁹ Keväällä 1900 alttaritaulurahastossa on lehtitiedon mukaan 1 059 markkaa ja 16 penniä.⁶²⁰ Tuollakaan rahasummalla ei uuden alttaritaulun hankinta vielä ollut mahdollista, joten Saarijärvellä jouduttiin uutta alttaritaulua odottamaan edelleen, hieman runsaat kymmenen vuotta.

Kun tarkastellaan kaikkia Sundin alttaritaulun jälkeen maalattuja, Kristuksen kirkastumista kuvaavia tauluja, voidaan panna merkille, että Frosterus-Såltin on aina maalannut Johanneksen reunaan, joko vasemmalle tai oikealle. Samalla toisessa reunassa on hahmo, joka sopisi Jaakobiksi, jolloin perinteen mukaisesti Pietari olisi keskellä.

Keskimmäinen opetuslapsi on kuitenkin Sundin maalauksen jälkeen Pietariksi ongelmallinen. Hänellä on ensinnäkin paksu tumma tukka, ja toiseksi hän on hyvin parraton jo Pyynikin alttaritaulussa vuodelta 1883 ja täysin parraton Iisalmen alttaritaulussa vuodelta 1886. Samalla hän on muuttunut varttuneesta aikuisesta miehestä enemmän nuorukaiseksi.

Uudenkaarlepyyn, Kuusjoen, Saarijärven ja Kälviän maalauksissa opetuslapsista keskimmäinen on selkä päin katsojaa. Hänen partaisuudestaan ei voi tuolloin sanoa mitään, mutta edelleen on nähtävissä, että figuurilla on paksu tumma tukka. Keskimmäinen figuuri ei lopultakaan käy oikein perinteiseksi kuvaksi Pietarista. Huonosti hahmo lopulta kuvaisi myös Jaakobia, joten Frosterus-Såltinin Kristuksen kirkastumista kuvaavat maalaukset jäivät opetuslasten osalta ikonografialtaan ongelmallisiksi, tai ainakin turhan epäselviksi, ja perinne maamme alttaritaulumaalauksessa tältä osin katkeaa. Esimerkiksi B.A. Godenhjelman maalaamassa Ikaalisten kirkon alttaritaulussa vuodelta 1874, tai B. Reinholdin (1822–92) Ruoveden kirkon alttaritaulussa vuodelta 1876, opetuslasten kuvat ovat hyvin selviä. Niistä on helppo nähdä kuka kukin on.

Ikaalisten kirkon alttaritaulussa harmaahiuksinen ja -partainen Pietari on vasemmalla ja parraton Johannes oikealla. Jaakob jää heidän väliin. Ruoveden kirkon alttaritaulussa Johannes on samoin kuvassa oikealla, Jaakob alhaalla maahan painuneena vasemmalla ja Pietari lähinnä Jeesusta.

Kristuksen kirkastumista kuvaavien maalausten yhteydessä huomion arvoista on kuitenkin jälleen muutos, mikä tapahtuu Frosterus-Såltinin maalaustavassa. Jalasjärven, Kuusjoen, Saarijärven ja Kälviän alttaritaulut erottuvat maalauksellisuudessaan aiemmista, sillä niissä on valoa ja reippain siveltimen vedoin aikaan saatua ekspressiivisyyttä.

Huomion arvoista on myös, että aiheen käytöstä yli puolet osuu 1880-luvulle, seitsemän maalausta kolmestatoista. Seuraavalla vuosikymmenellä, 1890-luvulla, Frosterus-Såltin maalaa kaksi *Kristuksen kirkastumista*, 1900-luvun ensimmäisellä vuosikymmenellä jälleen kaksi ja 1910-luvulla loput kaksi. Näin

⁶¹⁹ Saarijärvi kyrkoby. *Vasabladet* 29.1.1895. HS.

⁶²⁰ Tilastolliset tiedot Saarijärvellä. *Suomalainen* 23.3.1900. Myös *Keski-Suomi* 24.3.1900. HS.

Kirkastuvuoden tapahtuminen kuvaaminen on Frosterus-Såltin kohdalla ennen muuta 1880-luvun aihe.

5.7 *Tulkaa minun tyköni -taulut*

Frosterus-Såltin maalasi yhteensä kymmenen kertaa aiheita, joka palautuu Matteuksen evankeliumin lukuun 11. Siinä Jeesus puhuu ja kehottaa: ”Tulkaa minun luokseni, kaikki te työn ja kuormien uuvuttamat. Minä annan teille levon.”⁶²¹ Yhdessä aiheen Jeesus otetaan taivaaseen kanssa hän käytti sitä toiseksi eniten.

Ensimmäinen Frosterus-Såltinin *Tulkaa minun tyköni* on vuodelta 1881 ja löytyy Karjalohjan kirkosta. Hänen koko tuotannossaan se on järjestyksessä seitsemäs alttaritaulu. Aiheeseen oli päädytty Frosterus-Såltinin ehdotuksesta.⁶²² Taulu merkitsi myös uutta maantieteellistä aluevaltausta. Rypäs, joka sijaitsee nykyisen Salon kaupungin läheisyydessä, sai alkunsa.

Talvella 1879 *Uusi Suometar* julkaisee kirjoituksen, jossa kerrotaan, että Karjalohjalla on vireillä uuden alttaritaulun hankinta.⁶²³ Loppusyksystä 1881 taulu oli työn alla,⁶²⁴ ja saatiin kehyksineen lopullisesti paikalleen tammikuussa 1882.⁶²⁵ *Åbo Underrättelserin* uutinen pitää sisällään sekä taulun aiheen esittelyn että pienen arvostelun, eikä moitteen aiheita ole. Moninaisten taiteellisten ansioiden ohessa muistutetaan lopuksi, että maalaus ”kommer att blifva en fägnad både för ögat och hjertat.”⁶²⁶

Myös *Åbo Underrättelser* nosti näin esiin näkemyksen, että alttaritaulu on sekä silmää että sydäntä varten, eli se on luonteeltaan sekä esteettinen että eettinen. Parhaimmillaan se uskonnollisena kuvana synnyttää katsojassaan sekä kauneuden että hyvyyden kokemuksen. Sittenkin, muun muassa 1900-luvun alussa *Kokkola* kirjoittaa melkein samoin sanoin Kaarlelan kirkon *Getsemanen* yhteydessä. ”Siitä nauttii sekä silmä että sydän.”⁶²⁷

Ajatuskulku merkitsee, että kauneusarvojen ohessa ansiokasta on myös alttaritaulujen tarjoama mahdollisuus uskonnolliseen kokemukseen, viime kädessä siis pyhyiden ja pyhän kokemiseen, ja jos niitä arvioidaan näin, vaikuttaa se luonnollisesti myös niiden arvostukseen. Jos taas alttaritauluja arvioidaan

⁶²¹ Matt. 11:28. Vuonna 1938 käyttöön otetun suomennoksen mukaan: ”Tulkaa minun tyköni, kaikki työtätekeväiset ja raskautetut, niin minä annan teille levon.” Tätä vanhemmassa suomennoksessa sanat kuuluvat: ”Tulkaat minun tyköni kaikki, jotka työtä teette ja olette raskautetut, ja minä tahdon teitä wirwoittaa.”

⁶²² Mikola 1994, 105.

⁶²³ Nimimerkki A. J.-, Karjalohjalta. *Uusi Suometar* 24.2.1879. HS.

⁶²⁴ Altartafla. *Åbo Underrättelser* 28.10.1881. Myös *Finlands Allmänna Tidning* ja *Helsingfors* 29.10.1881; *Wasa Framåt* 1.11.1881. Lyhennettynä *Sanomia Turusta* 29.10.1881; *Suomalainen Wirallinen Lehti* 3.11.1881. HS.

⁶²⁵ Nimimerkki -I -n., Karjalohjalta. *Hämeen Sanomat* 27.1.1882. HS.

⁶²⁶ Altartafla. *Åbo Underrättelser* 28.10.1881. Myös *Finlands Allmänna Tidning* ja *Helsingfors* 29.10.1881; *Wasa Framåt* 1.11.1881. Lyhennettynä *Sanomia Turusta* 29.10.1881; *Suomalainen Wirallinen Lehti* 3.11.1881. HS.

⁶²⁷ Uusi komea alttaritaulu. *Kokkola* 21.6.1902. HS.

Alexandra Frosterus-Sältin, *Tulkaa minun tyköni*, 1881. Karjalohjan kirkon alttaritaulu.

Dietrich, *Tulkaa minun tyköni*.
Kuva: Maxwell 1897, 70.

pelkästään tai enimmäkseen esteettisesti – modernin taiteen näkökulmasta, kuten paljossa on tapahtunut – merkitsee se vääjäämättä, että toinen puoli alttaritaulujen arvosta ja merkityksestä sivuutetaan.

Tarkasteltavalla aiheella on selvä kirjallinen lähtökohta Matteuksen evankeliumissa, mutta tekstistä ei kuitenkaan kerrota missä ja milloin Jeesus puhuessaan oli. Tapahtuman kuvaus evankeliumissa alkaa itse asiassa varsin epämääräisellä toteamuksella: "Tuohon aikaan Jeesus kerran puhkesi puhumaan ja sanoi: – –."⁶²⁸ Teksti ei kerro myöskään mitään läsnä olleista, joten aihe suo kuvan tekijälle varsin vapaat kädet.

Carl Blochin Hörupin kirkkoon Skåneen vuonna 1875 maalaama alttaritaulu (ks. ed.), josta myös Frosterus-Sältin teki kaksi toisintoa, on selvästi yksi vaikutteiden antaja hänelle jo Karjalohjan kirkon alttaritaulussa. Paitsi sommitelussa – Jeesus keskellä, henkilöryhmät molemmin puolin – yhtäläisyyttä on erityisesti kuvan vasemman reunan naisfiguurissa, jonka vaatetus, käsien asento ja katseen suunta ovat varsin samanlaiset kuin Blochin maalauksessa. Myös Jeesuksen vaatetus – paita ja toga – on samanlainen.

On kuitenkin myös toinen kuva, jolla on paljon yhtäläisyyttä Karjalohjan kirkon alttaritaulun kanssa. Valitettavasti maalauksesta ei ole toistaiseksi tarkempaa tietoa. Kuva puheena olevasta teoksesta – tosin reunoilta hieman rajattuna – on julkaistu esimerkiksi vuonna 1897 teoksessa *Verraton Raamattumme*.

⁶²⁸ Matt. 11:25.

Maria, Johannes, Pietari ja Magdalan Maria.
Karjalohjan kirkon alttaritaulu, osa.

Jaakob oikealla ylinnä. Karjalohjan kirkon alttaritaulu, osa.

Kuvan yhteydessä mainitaan tekijäksi vain Dietrich.⁶²⁹ Kyseessä voi olla saksalainen Anton Dietrich (1833–1904), jolloin hänen matkassaan päädytään muun muassa Dresdeniin.⁶³⁰

Joka tapauksessa on helppo huomata, että Karjalohjan kirkon alttaritaulussa ja puheena olevassa maalauksessa on paljon samaa kuten Jeesuksen käsiin asento, kuvassa vasemmalla puolen oleva lapsi, joka nojaa päätään Jeesukseen ja pitää kiinni hänen vaatteestaan, oikealla puolen polvillaan oleva ja eteenpäin kumartunut sekä kasvonsa käsiin painanut nainen, jolla on pitkät ja kiharat hiukset. Kumartuneen naisen paikka kuvassa on toki eri, Frosterus-Såltinin maalauksessa hän on lapsen edessä ja kumartuneena vasemmalta oikealle.

Vielä voi huomata myös kuvan vasemmassa reunassa miehen, jolla on käsissään kainalosauvat. Samoin poika hänen lähellään nojaa kainalosauvaan ja kainalosauva on vielä myös etualan naisen sylissä. Samanlaisen kainalosauvan myös Frosterus-Såltin kuvaa Karjalohjan alttaritaulussa, jossa kuvan oikealla puolella polvillaan oleva henkilö nojaa sellaiseen. Tämän jälkeenkin samanlainen kainalosauva on mukana Frosterus-Såltinin *Tulkaa minun tyköni* -kuvissa varsin usein.

Kuten Ekmanin yhteydessä, syytä on vielä viitata myös Ary Schefferiin (1795–1858) ja hänen maalauksiinsa.⁶³¹ Vaikutteiden kokonaisuus on kuitenkin

⁶²⁹ Maxwell 1897, 70. Kuva kokonaisuena verkkosivulla <http://thebiblerevival.com/clipart3/comeuntomemattthew11-28.jpg> Viitattu 22.2.2015.

⁶³⁰ Ks. Thieme & Becker.

ilmeisen mutkikas. Thorvaldsenin *Kristus* vaikuttanee myös Schefferin Jeesus-hahmoissa. Dietrich taas kuvaa Jeesuksen asun hyvin samoin kuin Scheffer, jonka maalauksessa näyttävästi kuvatut kahleet ovat puolestaan hyvin esillä myös Blochin maalauksessa. Näin Schefferin vaikutus on voinut kulkeutua myös Blochin välityksellä eteenpäin.

Palataan kuitenkin vielä lähemmin Karjalohjan kirkon alttaritauluun ja sen ikonografiaan. Kun evankeliumi ei kerro, keitä kuvatussa tapahtumassa oli paikalla, ei kuva yksinään riitä kertomaan, mitä sen tekijä on milläkin yksityiskohdalla tarkoittanut. Jos Karjalohjan maalauksen eteen kuitenkin päätyy katsoja, joka tuntee Frosterus-Såltinin alttaritaulut, hän tuskin voi välttyä ajatukselta, että ainakin Magdalan Maria on kuvattuna. Etualalla, kuvan vasemmalla puolen on naishahmo, jolla Frosterus-Såltin kuvasi Mariaa ensi kerran jo Ilmajoen kirkon alttaritaulussa. Sittemmin hän kuvasi Marian hyvin samoin monessa maalauksessaan.

Entä muut, onko perusteltua nähdä Karjalohjan kirkon alttaritaulussa muita "tuttuja"? Mieleen tulee, että ainakin kolme läheisintä opetuslasta – Pietari, Jaakob ja Johannes – ovat paikalla. Maalasihan Frosterus-Såltin heidät tätä ennen jo Sakkolan ja Sundin sekä vain hieman aiemmin samana vuonna Maalahden kirkon alttaritauluihin.

Kuvan oikeassa reunassa on mieshahmo, joka ei ole kovin kaukana Sakkolan ja Maalahden maalausten Jaakobista. Miehellä on myös tässä sauva oikeassa kädessään. Näin hänet voi perustellusti mieltää Jaakobiksi.

Kuvassa Jeesuksen vasemmalla puolen on puolestaan kaunispiirteinen, parraton henkilö, joka on laskenut kätensä vieressään seisovan olkapäälle. Heidät voi perustellusti nähdä Johanneksena ja Jeesuksen äitinä, Mariana. Perinteen mukaista on kuvata Johannes ja Maria yhdessä ja Maria on usein otettu mukaan tapahtumiin, joiden yhteydessä häntä ei kuitenkaan teksteissä mainita. Hyvä esimerkki tästä on vaikka aihe Jeesus otetaan taivaaseen, kuten edellä nähtiin.

Jos kuvassa ovat veljekset Jaakob ja Johannes, on Pietarin mukana olo myös ilmeistä. Edelleen kuvan vasemmassa reunassa, Jeesuksen oikean käden alapuolella on vanhempi mies, jolla on vaaleat hiukset ja vaalea, kihara parta. Hänet voi nähdä Pietarina.

Mahdollisuus väärään ikonografiseen tulkintaan on syytä kuitenkin pitää mielessä. Voidaan kysyä: Entä jos Frosterus-Såltin käytti kerran luomiaan figuureja useammassa eri roolissa? Onnistunut figuuri on ikään kuin luotettava "näytelijä", joka yhdessä kohtauksessa voi olla Pietarina ja toisessa taas "työn ja kuormien uuvuttaman" osassa. Samoin voi ajatella tietenkin myös Jaakobin, Johanneksen ja Marian hahmojen kohdalla. Kun tukena ei ole selkeää tekstiä, ikonografia jää katsojan varaan. Hänellä on vapaus antaa sisältöä näkemälleen.

Frosterus-Såltinin toinen *Tulkaa minun tyköni* on vuodelta 1883 ja Ristiinan kirkon alttaritauluna. Se ei paljon eroa Karjalohjan maalauksesta. Henkilöiden määrä ja asennot ovat samat molemmissa tauluissa. Näin Frosterus-Såltin

⁶³¹ Esim. *Christus Consolator*, 1837. Kuva: http://commons.wikimedia.org/wiki/Category:Ary_Scheffer Viitattu 22.2.2015.

Alexandra Frosterus-Sältin, *Tulkaa minun tyköni*, 1883. Ristiinan kirkon alttaritaulu.

Alexandra Frosterus-Sältin, *Tulkaa minun tyköni*, 1889. Vpl Pyhäjärven kirkon alttaritaulu.

maalaa alusta alkaen myös tätä aihetta periaatteella, joka näki päivänvalon jo Maalahden kirkon alttaritaulussa pari vuotta aiemmin. Onnistuneesta kuvasta voi ja kannattaa maalata pienin muutoksin tehtyjä toisintoja. Niillä voi "vallata" uusia maantieteellisiä alueita – ja jos Frosterus-Sältin ei tietoisesti niin toiminutkaan, niin näin uusia alueita joka tapauksessa tuli "vallatuiksi". Ristiinan kirkon alttaritaulu merkitsi pään avausta Etelä-Savoon.

Elokuussa 1881 *Uusi Suometar* kertoo arpajaisista, jotka oli pidetty Ristiinan kirkon uuden alttaritaulun hyväksi. Tuotto oli ollut noin 800 markkaa. Lehden mukaan taulun hankinta liittyi ajallisesti kirkon korjaukseen, jonka lopputuloksesta lehti on myös toiveikas. "Tuosta vanhasta hökkelistä uhkaa siis tulla vielä pian oikein upea rakennus."⁶³² Huhtikuussa 1883 Ristiinan kirkon uusi alttaritaulu oli valmis⁶³³ ja esillä Ristiinan kansakoululla ennen, kuin se vietiin kirkkoon.⁶³⁴

⁶³² Arpajaiset Ristiinassa. *Uusi Suometar* 18.8.1881. Myös *Waasan Lehti* 25.8.1881. Tarkempi erittely tapahtuman tuloista *Uusi Suometar* ja *Suomalainen Wirallinen Lehti* 1.9.1881. HS.

⁶³³ Altartafel. *Åbo Underrättelser* 3.4.1883. Myös *Helsingfors Dagblad*, *Uusi Suometar* ja *Morgonbladet* 4.4.1883; *Ilmarinen*, *Tampereen Sanomat* ja *Nya Pressen* 5.4.1883; *Suomalainen Wirallinen Lehti* ja *Tammerfors Aftonblad* 6.4.1883; *Aamulehti*, *Turun Lehti* ja *Tampere* 7.4.1883; *Hämäläinen* ja *Tapio* 11.4.1883. HS.

⁶³⁴ Nimimerkki R., Uusi alttaritaulu. *Pellervo* 5.4.1883. Myös *Uusi Suometar* 7.4.1883; *Tampere* 9.4.1883; *Ilmarinen* ja *Tampereen Sanomat* 10.4.1883. HS.

Frosterus-Sältinin kolmas *Tulkaa minun tyköni* on sekin vielä 1880-luvulta. Maalaus on Viipurin läänin Pyhäjärven kirkon alttaritaulu vuodelta 1889. Nykyään (2006) se löytyy Huittisten kirkon pohjoisseinältä.

Jo 1890-luvulta alkaen maalaus on eri yhteyksissä mainittu virheellisesti ”Mustialan alttaritauluksi”. Toki maalaus liittyy Mustialaan, mutta vain tilaajensa kautta. Maalaus valmistui kevään 1889 lopulla samaan aikaan Juvan kirkon alttaritaulun kanssa ja *Åbo Underrättelser* uutisoi asiasta. ”Den andra – – är beställd af direktorn wid Mustiala landbruks- och mejeriinstitut, hr. mag. E. A. Zitting och hans syster fröken Maria Zitting samt afbildar Math. 11: 28: – –. Denna tafla är afsedd att försköna templet i de förärandes födelsebygd Pyhäjärwi af Kexholms prosteri.”⁶³⁵ *Finland* vielä tarkentaa, että lahjoittajat halusivat teollaan muistaa isäänsä, joka oli toiminut kirkkoherrana vuosikymmenien ajan Pyhäjärvellä.⁶³⁶

Åbo Underrättelser arvioi Frosterus-Sältinin maalaukset jälleen varsin myönteiseen sävyyn. Huolimatta Turun syrjäisyydestä oli taiteilija jo maalanut yli 20 alttaritaulua, ja lehden mukaan maalaukset todistavat vielä sukupolvien päästä taiteilijan jatkuvasta edistyksestä. Frosterus-Sältin oli juuri tuolloin muuttamassa Turusta Helsinkiin ja lehti toivoi, että pääkaupunki soisi hänelle entistä paremmat olosuhteet taiteelliselle työlle, jotta ”ännu månget Herrans hus i landet skall prydas med taflor af den konstnärinna”.⁶³⁷ Aika osoitti, että lehden toive täyttyi ja ehkä jopa yli odotusten.

Toukokuun 1889 lopulla Pyhäjärven kirkon alttaritaulu oli valmis ja yleisön nähtävissä Frosterus-Sältinin ateljeessa.⁶³⁸ Olennaisin muutos aiheen kahteen aiempaan toteutukseen verrattuna on, että Jeesuksen molemmin puolin seisleet figuurit puuttuvat. Myös pienen lapsen kanssa oleva nainen kuvan oikeassa reunassa on muuttunut. Hän on nyt muun muassa avopäin.

Pyhäjärven maalaus oli Frosterus-Sältinille jo neljäs alttaritaulu Karjalaan. Sakkolan ja Hiitolan kirkkojen maalaukset olivat edellä esillä, ja Kurkijoen kirkon alttaritaulua vuodelta 1884 tarkastellaan tuonnempana. Kaikki mainitut pitäjät olivat aikanaan Laatokan rannalla. Sakkola ja Pyhäjärvi olivat rajanaapuraita samoin kuin Hiitola ja Kurkijoki. Frosterus-Sältinin maalausten rypäs Karjalan kannaksella oli näin jo 1880-luvun lopussa selvästi nähtävissä.

Frosterus-Sältinin neljäs *Tulkaa minun tyköni* on vuodelta 1890. Maalaus on Kerimäen kirkon alttaritauluna. Sommittelun perusratkaisu on edelleen sama kuin ennen, mutta henkilöryhmässä Jeesuksen ympärillä on tapahtunut olennaista muutosta. Poissa ovat lapsi ja nainen Jeesuksen edestä. Heidän paikallaan ovat nyt vanha ja nuori nainen. Lapsi ja nainen ovat ”siirtyneet” Jeesuk-

⁶³⁵ Altartaflor. *Åbo Underrättelser* 7.5.1889. Lyhennettynä *Sanomia Turusta* 8.5.1889; *Päivän Uutiset* ja *Uusi Suometar* 9.5.1889; *Wiipurin Sanomat* ja *Tampereen Sanomat* 10.5.1889. HS.

⁶³⁶ En altartafla. *Finland* 9.8.1889. Myös *Nya Pressen* ja *Wiipurin Sanomat* 9.8.1889; *Päivän Uutiset* ja *Uusi Suometar* 10.8.1889; *Aura* 11.8.1889 ja 13.8.1889; *Lappeenrannan Uutiset* ja *Turun Lehti* 13.8.1889; *Laatokka* 14.8.1889; *Suomi* 17.8.1889. HS. Uutisessa viitataan *Östra Finlandiin*, josta mainintaa ei kuitenkaan ole löytynyt.

⁶³⁷ Altartaflor. *Åbo Underrättelser* 7.5.1889. HS. Juvan ja Pyhäjärven kirkkojen alttaritaulut olivat Frosterus-Sältinin tuotannossa 23. ja 24.

⁶³⁸ Tvänne altartaflor. *Åbo Tidning* 22.5.1889. HS.

Alexandra Frosterus-Såltin, *Tulkaa minun tyköni*, 1890. Kerimäen kirkon alttaritaulu.

Kainalosauvat. Kerimäen kirkon alttaritaulu, osa.

sen vasemman käden puolelle, jossa nainen seisoo nyt lapsi sylissään. Poissa on Jeesuksen edestä myös figuuri, joka aiemmissa kuvissa nojaa kainalosauvaan.

Pientä muutosta on tapahtunut myös kuvan vasemman reunan henkilöryhmässä. Yksi mieshahmo on tullut lisää ylös Jeesuksen lähelle. Mahdollinen ikonografinen tulkinta tämän vasemman ryhmän osalta on nähdä siinä kolme läheisintä opetuslasta sekä molemmat Mariat. Jeesuksen äiti, Johannes ja Pietari ovat Jeesuksen oikean käden yläpuolella, Jaakob ja Magdalan Maria käden alla polvillaan.

Aivan varmaa ja huomaamisen arvoista kuvassa on kuitenkin se, että kainalosauvat ovat nyt hyvin keskeisellä paikalla. Kuten edellä on voitu panna merkille, kainalosauva on ollut sananmukaisesti kuvassa mukana tähänkin asti, mutta Kerimäen alttaritaulussa Frosterus-Såltin tuo sen erityisen korostetusti esiin. Kukaan ei voi olla huomaamatta kainalosauvaparua maassa ihmisryhmien välissä. Sommittelun avulla kainalosauvasta tulee näin suorastaan tunnus, attributti ”työn ja kuormien uuvuttamille”, joita Jeesus kutsuu luokseen. Keneläkään ei jää epäselväksi, mikä on olennaista ja ihmiselle eduksi tiellä, joka johtaa Jeesuksen luo.

Kerimäen alttaritaulussa on vielä yksi uusi hahmo, joka on perusteltua huomata. Kuvassa oikealla, Jeesuksen vasemmalla puolen maassa polvillaan on henkilö, jolla on side silmillään. Hän on aivan kiinni Jeesuksessa ja on ilmeisesti tarttunut kädellään Jeesuksen päällä olevasta vaatteesta. Erityisesti hahmon asento ja vaatteesta kiinni pitäminen tuntuvat viittaavan Carl Blochin maalamaan Hörupin kirkon alttaritauluun. Joka tapauksessa Blochin maalaus oli näi-

Alexandra Frosterus-Sältin, *Tulkaa minun tyköni*, 1891. Nakkilan kirkon alttaritaulu.

Alexandra Frosterus-Sältin, *Tulkaa minun tyköni*, 1892. Sipoon kirkon alttaritaulu.

hin aikoihin Frosterus-Sältinin mielessä, sillä Kerimäen jälkeen seuraava *Tulkaa minun tyköni*, Hämeenkosken kirkon alttaritaulu vuodelta 1891, on toisinto mainitusta Blochin maalauksesta (ks. ed.).

Frosterus-Sältinin kuudes *Tulkaa minun tyköni* on Nakkilan kirkon alttaritaulu ja myös vuodelta 1891. Nykyään (2010) se löytyy seurakuntatalon seinältä. Teoksen sommittelu palautuu paljossa Pyhäjärven maalaukseen, mutta olennaista muutostakin on nähtävissä. Kerimäen taulussa ensi kerran esiintynyt, polvillaan aivan Jeesuksessa kiinni oleva ja hänen vaatteestaan kiinni pitävä henkilö on myös Nakkilan maalauksessa. Pyhäjärven maalauksessa vastaavalla paikalla on kainalosauvaansa nojaava figuuri.

Nakkilan taulussa kainalosauva on nyt mieshenkilöllä kuvan vasemmassa reunassa. On myös selvää, että tuota vaaleahiuksista ja -partaista, kainalosauvaan nojaavaa vanhempaa miestä ei enää voi nähdä Pietarina. Pitkähiuksinen nainen voidaan sitä vastoin edelleen nähdä syntejään katuvana Magdalan Mariana.

Jo talvella 1889 *Lounas* tiesi, että Nakkilassa suunnitellaan uuden alttaritaulun hankintaa. "Rahoja on jo sitä warten wähin kokoiltu; – –." ⁶³⁹ Pian lehti tiesi kuitenkin kertoa, että alttaritaululle oli löytynyt halukas lahjoittaja, valtioneuvos G. Awellan. Taulun maalaajasta ei lehden mukaan tuossa vaiheessa ol-

⁶³⁹ Alttaritaulua. *Lounas* 15.1.1889. HS.

lut vielä tietoa.⁶⁴⁰ Maalaus oli kirkossa paikallaan syksyllä 1891 Mikkelin päivänä.⁶⁴¹

Frosterus-Såltinin seitsemäs *Tulkaa minun tyköni* on sekin vuodelta 1891. Maalaus on Sipoon kirkon alttaritauluna. Kuten Hämeenkosken kirkon alttaritaulu edeltävältä vuodelta, myös se on toisinto Blochin maalauksesta. Kesäkuun alussa 1892 *Folkvännen* julkaisi pikku uutisen, jossa kerrotaan Sipoon seurakunnan saamasta lahjoituksesta. Samalla mainitaan, että uuden alttaritaulun lahjoittajat haluavat pysyä tuntemattomina.⁶⁴² *Åbo Tidning* tietää mainita Carl Blochin maalauksen esikuvana. Lehti myös arvostelee maalausta todeten sen hienoksi ja hyvin paikkaansa sopivaksi.⁶⁴³

Frosterus-Såltinin kahdeksas *Tulkaa minun tyköni* on vuodelta 1896. Maalaus on alttaritauluna Sahalahden kirkossa. Kuvassa oikealla Jeesuksen vierellä on edelleen hänen vaatteestaan kiinni pitävä figuuri, mutta nyt sommittelun alkuperäisenä hahmona. Hänellä ei kuitenkaan täällä kertaa ole kainalosauvaa. Itse asiassa Sahalahden taulussa ei kainalosauvaa ole lopulta ollenkaan. Kuva on tässä suhteessa poikkeus Frosterus-Såltinin *Tulkaa minun tyköni* -maalausten joukossa.

Salahden taulu on myös ainoa *Tulkaa minun tyköni*, jossa paikalla ei ole Magdalan Mariaksi sopivaa hahmoa. Punahiuksinen nainen tutussa asennossa on poissa. Varsin poikkeuksellista on myös se, että kuvassa on vain yksi lapsi. Vain Muurlan alttaritaulussa seuraavalta vuodelta on samoin. Kaikissa muissa on kaksi pientä lasta.

Lokakuussa 1894 *Aamulehti* uutisoi Sahalahden seurakunnan kirkonkokouksesta, jossa oli päätetty hankkia ”jonkun suomalaisen taiteilijan maalaama” alttaritaulu. Kokous oli pidetty 23. syyskuuta.⁶⁴⁴ Marraskuun lopun kokouksessa päätettiin tehdä tilaus Frosterus-Såltinilta ja samalla päätettiin myös taulun aihe.⁶⁴⁵

Frosterus-Såltin yhdeksäs *Tulkaa minun tyköni* on vuodelta 1897. Maalaus on Muurlan kirkon alttaritauluna. Voidaan huomata, että kainalosauva on taas kuvassa mukana, ja myös katuva pitkähiuksinen nainen on palannut. Erona aiempiin kuviin hän on nyt peilikuvana maalauksen oikealla laidalla.

Keväältä 1896 on lehtitieto, että kuvernööri on myöntänyt luvan järjestää arpajaiset alttaritaulun hankkimiseksi Muurlan kappelikirkkoon.⁶⁴⁶ Kesäkuussa *Auran* etusivulla oli sitten ilmoitus arpajaisista. Kansakoululla järjestetyssä tilaisuudessa oli arpajaisten lisäksi luvassa erilaista ohjelmaa.⁶⁴⁷ Heinäkuussa 1897 Muurlan kirkon uusi alttaritaulu oli paikoillaan. Asiasta kertoi *Uusi Aura*. Samalla lehti arvioi maalauksen poikkeuksellisen kriittiseen sävyyn, jollaista ei

⁶⁴⁰ Lahjoitus. *Lounas* 1.2.1889. Lyhennettynä *Nya Pressen* 4.2.1889. HS.

⁶⁴¹ Uusi alttaritaulu. *Satakunta* 20.10.1891. Myös *Hufvudstadsbladet* 23.10.1891. HS.

⁶⁴² Gåfwa. *Folkvännen* 7.6.1892. Myös *Finland* 9.6.1892; *Borgåbladet* 11.6.1892. HS.

⁶⁴³ En altartfla. *Åbo Tidning* 19.6.1892. HS.

⁶⁴⁴ Uusi alttaritaulu. *Aamulehti* 6.10.1894. HS.

⁶⁴⁵ Kirkonkokouksessa. *Aamulehti* 1.12.1894. HS.

⁶⁴⁶ Arpajaiset. *Aura*; *Lotterier*. *Åbo Underrättelser* 17.4.1896. Myös *Turun Lehti* 18.4.1896. HS.

⁶⁴⁷ Nimimerkki Toimikunta, Arpajaiset. *Aura* 18.6.1896. HS.

Alexandra Frosterus-Sältin, *Tulkaa minun tyköni*, 1896. Sahalahden kirkon alttaritaulu.

Alexandra Frosterus-Sältin, *Tulkaa minun tyköni*, 1897. Muurlan kirkon alttaritaulu.

juuri tapaa Frosterus-Sältinin yhteydessä. Jääköön lukijan arvioitavaksi, onko kirjoitus kaikessa leikkisyydessään kuitenkin kovin uskottava ja asiantunteva.

Mitään raamatun kohtaa se ei kuuaa, vaan esitetään siinä erisäytyisiä ja -ikäisiä ihmisiä Wapahtajan ympärillä. Taiteellisessa suhteessa olisi ehkä paljon sitä vastaan muistuttamista. Kristus esitetään puolialastomana (!) ainoastaan itämainen vaippa toisella olalla. Asento ja puku täydellisesti Torwaldsenin Kristuksen, vaikka kasvot ovat toisenlaiset. – Henkilöt Wapahtajan ympärillä ovat taas tään ajan mukaisissa rahwaan vaatteissa, mustat hilkit päissä ja otsatukka silmillä. Wärit ovat kirkkaat ja kaunistaa se kirkkoa. Wanhan alttaritaulun oli tawallinen pitäjän maalari ruokatunteinaan maalannut ja se oli sen mukainen. Saahan siis iloita uudesta taulusta, vaikka kyllä sekin olisi saanut olla enemmän taiteellinen ja sopusointuinen kokoonpanossaan.⁶⁴⁸

Kirjoitus on virheellinen siinä kohdin, että Muurlan kirkon alttaritaululla on toki selvä aihe. Virheestä huolimatta kirjoitus ilmaisee hyvin omaa aikaansa. Ensinnäkin perinnettä edustava Thorwaldsenin *Kristus* nousee esiin, joten se tunnetaan ja tunnistetaan. Toisaalta esiin tulee ajan uusin ja hyvin keskeinen keskustelujen aihe, kansalliset piirteet uskonnollisaiheisissa maalauksissa. *Uuden Auran* kirjoitus osallistuu näin omalta pieneltä osaltaan keskusteluun, jota oli vilkkaasti käyty viimeiset kymmenen vuotta.

Frosterus-Sältinin viimeinen *Tulkaa minun tyköni* on vuodelta 1899. Karjalohjalta vuonna 1881 alkanut kymmenen maalauksen sarja saa päätöksensä.

⁶⁴⁸ Uusi alttaritaulu. *Uusi Aura* 27.7.1897. Myös *Päivälehti* 28.7.1897; *Uusi Aura* 29.7.1897. HS.

Maalaus oli Antrean kirkon alttaritauluna. Nykyään (2007) teos löytyy Riihimäen kappelikirkosta, jossa taulu on alttariseinällä, mutta ei alttarin yläpuolella vaan siitä sivussa oikealla.

Antrean kirkon alttaritaulu on sommittelultaan paljossa Pyhäjärvelle ja Nakkilaan maalattujen taulujen kaltainen. Se on kooltaan varsin pieni ja ilmeisesti siitä johtuen henkilöitä on vähemmän kuin missään aiemmassa tämänaiheisessa alttaritaulussa. Vielä Pyhäjärven ja Nakkilan maalauksissa kuvassa oikealla, Jeesusta lähinnä ollut hahmokin on nyt pois. Hänen tilalleen on ”siirtynyt” lapsi, joka kaikissa aiemmissa maalauksissa on Jeesuksen oikean käden alapuolella.

Elokuussa 1892 oli *Wiipurin Sanomien* etusivulla ainakin kahtena eri päivänä isohko ilmoitus sunnuntaina järjestettävästä huvitilaisuudesta, jolla kerättäisiin rahaa uutta alttaritaulua varten. Ohjelmaa oli luvassa yllin kyllin. Oli ”Alkusoitto (torwisoittoa). Kilpailuja (soutoa, juoksua, tangolla kiipeemistä). Kansallistanssi. Laulua. Esitelmä. Kilpailuja (säkissä juoksua, säkkitaistelua y. m.). Laulua. Näytelmäkappaleita. Yleinen tanssi (kahdella lawalla).” Ilmoituksen lopuksi kerrotaan vielä arpajaisten palkinnoista, joita niitäkin oli runsain mitoin naisten käsitoista aina maatalouskoneisiin asti.⁶⁴⁹

Tilaisuus ei kuitenkaan mennyt suunnitellulla tavalla. Esillä on ollut, kuinka eripuraa syntyi hyvinkin helposti tällaisissa hankkeissa. Sanomalehtikirjoituksista syntyy kuva, että myös Antreassa – kuten Räisälässä 1870-luvun alussa – erimielisyyden taustalla oli jännitteitä eri kansanosien välillä. Toisaalta esiin nousee jälleen myös ajatus, että arpajaiset ja huvitilaisuudet koettiin sopimattomana tapana hankkia rahaa alttaritaulun oston. Kaikkinensa Antrean tapahtumat lienevät silti varsin poikkeukselliset.

Uusi Savo julkaisi arpajaissunnuntain jälkeisellä viikolla varsin värikkään ja ilmeisen kärjistetyn kuvauksen tilaisuuden tapahtumista. Kirjoituksen mukaan antrealaiset itse olivat laistaneet tilaisuutta, vaikka paikalle oli tullut väkeä myös naapuripitäjistä.

Kumminkin oli uteliaitakin, jotka kiipesivät arpajaiskentän laidassa olewalle mäelle ja katseliwat sieltä juhlan menoa. Heitä usiampia kertoja pääsölippuja lunastamaan mainiteltua viimein ruwettiin höyrymyllyn ruiskulla sinne mäelle wesittämään. Wesitetyt taas wuorostaan käyttiwät hywäkseen mäellä olewia mukulakiwiä, joita heitteliwät wäkijoukoon sillä seurauksella, että erään pojan pää oli mennyt rikki. Järjestyksen pitäjät kiipesiwät ylös hillitsemään kiwittäjöitä ja miten lienee sanoissaan sotkeutuneet, että eräs järjestyksen pitäjä, – –, wetää köryytti erästä isäntämiestä watsallaan mäeltä alas, jossa kyydissä sanotaan mies paralta weren lähteneen suusta ja sieramista.⁶⁵⁰

Arvata saattaa, että tuon jälkeen sanomista riitti. Parin päivän päästä tapahtumat nousivat esiin *Wiipurin Sanomissa*, jossa todetaan, että juhlan tarkoitus rahankeruun lisäksi oli ”waikuttaa eri kansaluokkain ’lähentämiseksi’ toisiinsa.” Edelleen kerrotaan, että antrealaisilla ei kuitenkaan ollut halua ottaa osaa juhlaan syystä, että ”kuului kansalla olleen jotain hampaankolossa herrojansa was-

⁶⁴⁹ Kansanhuwit ja Arpajaiset. *Wiipurin Sanomat* 10.8.1892 ja 13.8.1892. HS.

⁶⁵⁰ Sota rauhan aikana. *Uusi Savo* 18.8.1892. Myös *Suomalainen* 22.8.1892. HS.

Alexandra Frosterus-Såltin, *Tulkaa minun tyköni*, 1899. Antrean kirkon alttaritaulu.

taan.” Tapahtumien kuvauksen jälkeen lehti lopettaa artikkelinsa retoriseen kysymykseen. ”Tämäköhän se on sitä, joka kansankerrokset toisiinsa liittää!”⁶⁵¹

Jo saman päivän *Wiipurin Sanomissa* kirjoitti nimimerkki Eräs juhlawieraista kaksi ja puoli palstaa pitkän selostuksen tapahtumista. Hän aloittaa kerrontansa jo matkaltaan kirkolle, jolloin hän ei ollut voinut välttyä kuulemastakaan ”wäkijoukosta kiiwasta puhetta.” Erityisesti hänen korviinsa olivat tarttuneet sanat: ”mitähän ne herrat taas o laatineet ihmisilt rahhaa kiskooksee’.”⁶⁵²

Tuon jälkeen kirjoitus muuttuu suorastaan toiveikkaaksi yhteiskunta- rauhan julistukseksi, ja kirjoittajan mukaan ei enää pitäisi olla mitään erimielisyyttä eri kansanosien kesken. Juhlapaikan tapahtumat kuitenkin romuttivat kaiken toiveikkuuden. ”Raaka oli kansan käytös – typerä ruiskuttajan toimi.”⁶⁵³

Nimimerkki nostaa kirjoituksessaan esiin myös syyt sekä yhtenäisyyspyrkimykseen että sen esteisiin. Venäläistämispolitiikan vastustamisessa kansan yhtenäisyys oli tarpeen. ”Ylioppilas Wänttinen” oli nostanut juhlapuheessaan esiin, kuinka kansanjuhlat

juuri siinä suhteessa owat tärkeitä, että kansan eri kerrokset – niinkutsutut säätyläiset ja rahwas – näissä tilaisuuksissa tutustuisivat toisiinsa, oppisiwat käsittämään

⁶⁵¹ Sota rauhan aikana. *Wiipurin Sanomat* 20.8.1892. HS.

⁶⁵² Nimimerkki Eräs juhlawieraista, Sananen Antreassa wietetystä kansanjuhlasta. *Wiipurin Sanomat* 20.8.1892. HS.

⁶⁵³ Ibid.

toisiaan ja huomaisivat, että he kaikki yhdessä parhaiten woisiivat kasvaa puuksi, jonka runkoa ei idän tuulet inhat wimmat woisi kaataa ja wahingoittaa.⁶⁵⁴

Keskeisen este kansan yhtenäisyydelle liittyi taas kielikysymykseen. Tämä nousee esiin nimimerkin pitkän kirjoituksen lopussa, jossa hän päätyy pohtimaan ”ylioppilas Wänttisen” esittämää ajatusta kansanjuhlien yhdistävästä merkityksestä.

Miten onnistui sen tarkoitus – minkälatuinen oli tuo eri kansan kerrosten läheneminen! Mikä oli se kieli, joka kaikui säätyläisten huuililta. Oliko se suomi – ei -. Ja kuitenkin on kieli niin sanomattoman tärkeä wälkappale ihmisten keskinäisissä seurusteluissa. Jos wieras kieli, jota toiset ei ymmärrä, kaikuu toisella puolen, kuinka käy tuon yhteistyön?⁶⁵⁵

Viikon kuluttua *Wiipurin Sanomat* julkaisi juhlaan liittyen vielä kolme kirjoitusta, jotka yhdessä täyttävät suurimman osan lehden sivusta. Heti ensimmäinen kirjoitus on melkein kolme palstaa pitkä. Kirjoittaja mainitsee, että juhlan järjesti ompeluseura. Hän esittää myös vastaväitteen ajatukselle, että ”talonpojat ja herrat Antrean pitäjässä olisivat toistensa kanssa suuremmassa kinnassa eli riidassa ja että raakuus olisi rajoittamaton kansassa ja ruotsalaisuus wallalla siwistyneissä.” Näin ei nimimerkin mukaan suinkaan ollut.⁶⁵⁶

Toisessa kirjoituksessa halutaan taas vastata kysymykseen, ”miksi tässä tilaisuudessa näkyi niin harvoja pitäjän vanhempia isäntiä ja miksi kansan mieli oli nyreä.” Isännät olivat loukkaantuneet, kun rahaa alttaritaulua varten oli ruvettu keräämään ”arpajaisilla ja muilla kujeilla”. Jää vaikutelma, että kirjoittajaa itseäkin loukkasi ajatus Antrean seurakunnan kyvyttömyydestä tavanomaisen rahoituksen avulla hankkia alttaritaulua. Hänen mielestään seurakunta siihen vallan hyvin pystyisi, ”eikä siihen tarpeeseen tarvitse mielestämme kenenkään pyhäpäiwänä kohta kirkosta päästyä tanssimalla ja muilla pajatsukonsteilla wiekotella, – –.”⁶⁵⁷

Kolmas kirjoitus tuo vielä korostetummin esiin asian moraalisen puolen. Voiko paheksuttavalla tavalla hankitulla rahalla ostaa alttaritaulun? ”Me pidämme häpeänä että Antrea hankkii taulun tanssilla ja asettaa alttarille. Epäillen kysywät ukot minkälainen maalaus tulisi olemaan, joka tällaisella tawalla hankitaan.”⁶⁵⁸

Aika kului ja kesäkuussa 1899 *Wiipurin Sanomissa* oli ilmoitus tulevasta kirkonkokouksesta, jossa yhtenä asiana oli lausunnon antaminen alttaritaulusta.⁶⁵⁹ Kokouksen jälkeen julkaistaan puolestaan tieto kirkonkokouksen päätök-

⁶⁵⁴ Ibid.

⁶⁵⁵ Ibid.

⁶⁵⁶ Nimimerkki Asian tuntija, Wastinetta nimimerkille ”Eräs juhlawieraista”. *Wiipurin Sanomat* 27.8.1892. HS.

⁶⁵⁷ Nimimerkki A. Pullinen, Wielä sananen Antreassa wietetyistä kansanjuhlasta ja arpajaisista. *Wiipurin Sanomat* 27.8.1892. HS.

⁶⁵⁸ Nimimerkki Antrealainen, Wähän selwitettä Antrean kansanjuhlasta. *Wiipurin Sanomat* 27.8.1892. Keskustelu jatkuu vielä *Wiipurin Sanomat* 7.9.1892 ja 14.9.1892. HS.

⁶⁵⁹ Antrea. *Wiipurin Sanomat* 16.6.1899. HS.

sestä. ”Ompeluseuran lahjoittama alttaritaulu luwattiin ottaa kiitollisuudella vastaan.”⁶⁶⁰

Frosterus-Såltin käytti aihetta Tulkaa minun tyköni vain 1880- ja 1890-luvulla, ja erityisesti jälkimmäisellä, jolta on kaikkiaan seitsemän maalausta. Kokonaisuutta kun katselee, voi todeta, että maalaukset ovat lopulta hyvin toisensa kaltaisia, sillä muutokset ovat hyvin epäolennaisia. Kun aiheen käyttö ei jatku enää 1900-luvun puolella, jää arvoitukseksi, olisiko Frosterus-Såltin kyennyt lopulta jollain tavoin uudistamaan myös tämän aiheen. Tyyllinen muutos olisi tietenkin tapahtunut, mutta olisiko hän löytänyt jonkin uuden näkökulman aiheeseen jää vastausta vaille.

5.8 *Jeesus siunaa lapsia -taulut*

Frosterus-Såltin maalasi yhteensä kolme alttaritaulua, joissa aiheena on *Jeesus siunaa lapsia*. Vanhin niistä on Kauhavan kirkon alttaritaulu vuodelta 1882. Maalaus oli Frosterus-Såltinin kahdeksas alttaritaulu ja jo viides taulu Etelä-Pohjanmaalle. Aihe taas oli hänelle jo kuudes.

Aihe palautuu Matteuksen, Markuksen ja Luukkaan evankeliumeihin.⁶⁶¹ Kaikissa kolmessa kerrotaan tapahtumasta, jossa lapsia tuodaan Jeesuksen luo siunattavaksi. Opetuslastensa moitteista huolimatta Jeesus ”otti lapset syliinsä, pani kätensä heidän päälleen ja siunasi heitä.”⁶⁶²

Perinteinen käytäntö eurooppalaisessa maalaustiteessa on kuvata tapahtuma niin, että Jeesuksen käsi on hänen vieressään seisovan tai polvillaan olevan lapsen päällä. Samalla muita lapsia on hänen ympärillään. Naisia pienet lapset sylissä on usein myös paikalla. Tavanomaista on myös, että kuvassa on kaksi tai kolme keskustelevaa opetuslasta – Pietari, Jaakob, Johannes –, jotka paheksuen seuraavat tapahtumia.⁶⁶³

Voidaan huomata, että Frosterus-Såltinin esitys Kauhavan alttaritaulussa on varsin perinteen mukainen, vaikka Jeesuksen siunaava käsi ojentuu naisen sylissä olevan, eikä vieressä seisovan lapsen päälle. Kuvan vasemmassa reunassa seisoo puolestaan kaksi miestä, jotka voi mieltää opetuslapsiksi Jaakob ja Johannes. Varsinkin toisen parrattomuus viitanee juuri Johannekseen.

Alttaritaululla on selvää kosketuspintaa Ekmanin Helsingin vanhaan kirkon maalaukseen vuodelta 1848. Jo itse aiheen käyttöön Ekman oli ilmeinen vaikuttaja. Kuten edellä oli esillä, Ekmanin maalaus Helsingin vanhassa kirkossa on aiheen varhaisin esimerkki maamme alttaritaulumaalauksessa 1800-luvulta. Ennen Frosterus-Såltinia ja Kauhavan alttaritaulua aiheen käyttö oli paljossa juuri hänen varassaan. Kaikkienensa aihe Jeesuksesta siunaamassa lapsia on varsin poikkeuksellinen maamme alttaritaulumaalauksessa, ja sen käyttö tapahtuu pääasiassa 1880- ja 1890-luvun kuluessa.

⁶⁶⁰ Antrea. Kirkonkokouksessa... *Wiipurin Sanomat* 22.6.1899. HS.

⁶⁶¹ Matt. 19:13-15; Mark. 10:13-16; Luuk. 18:15-17.

⁶⁶² Mark. 10:13,16.

⁶⁶³ Hall 1995, Christ blessing little children.

Alexandra Frosterus-Sältin, *Jeesus siunaa lapsia*, 1882. Kauhavan kirkon alttaritaulu.

Jaakob ja Johannes. Kauhavan kirkon alttaritaulu, osa.

R.W. Ekman, Johannes ja Pietari.
Helsingin vanhan kirkon alttaritaulu, osa.

Frosterus-Sältinin rakentama sommittelu on myös hyvin yhteneväinen Ekmanin maalauksen kanssa. Molemmissa Jeesus seisoo keskellä lapsi vasemmalla käsivarrellaan. Samoin maalausten etuala Jeesuksen ja katsojan välissä on avoin. Naisia lasten kanssa on Jeesuksen molemmin puolin. Maalauksia yhdistää edelleen se, että myös Ekmanin maalauksessa pari opetuslapsista on tunnistettavissa. Kuvan oikeassa laidassa naisten ja lasten takana, Jeesuksen vieressä seisovat miehet voi perustellusti nähdä siloposkisena Johanneksena ja Pietarina tonsuurinsa kanssa.

Kesällä 1885 *Wasa Tidning* julkaisee kirjoituksen, joka jälleen osoittaa, kuinka hyvin Frosterus-Sältin alttaritauluillaan tavoitti yleisönsä heti uran alkuaikoina. Nimimerkin E-n. mukaan Kauhavan kirkossa ”möts ögat först af en altartafla, full af all den älsklighet, och innerlighet, som målarinnan Sältins kända hand kan nedläggä på dugen.”⁶⁶⁴

Myös järjestyksessä toinen Frosterus-Sältin *Jeesus siunaa lapsia* on 1880-luvulta. Maalaus vuodelta 1889 on Juvan kirkon alttaritauluna. Nyt Jeesuksen siunaava käsi on hänen vierellään seisovan lapsen päällä. Mukana olevia opetuslapsia ei tässä maalauksessa voi perustellusti yksilöidä, mutta maalauksen palmut, yksi iso heti ryhmän takana ja kaksi pienempää kauempana olevien ra-

⁶⁶⁴ Nimimerkki E-n., Från Kauhawa. *Wasa Tidning* 9.8.1885. HS.

kennusten yhteydessä, tuovat jälleen mieleen Ekmanin alttaritaulun Helsingin vanhassa kirkossa.⁶⁶⁵

Heinäkuussa 1885 oli *Uuden Suomettaren* etusivulla ilmoitus, jossa kerrotaan Juvan kirkossa järjestettävistä ”hengellisistä laulajaisista”. Viidenkymmenen pennin sisäänpääsymaksuista kertyvä tuotto käytettäisiin uuden alttaritaulun hankintaan.⁶⁶⁶

Kaikesta hengellisyydestä huolimatta tuli tästäkin hankkeesta sanomista, ja jo sen suunnitteluvaiheessa. Jo kesäkuussa 1885 oli *Uuden Suomettaren* sivuilla kirjoitus, jossa hyvinkin jyrkästi hyökättiin hanketta vastaan. Tuollainen hanke ei kirjoittajan mukaan sopinut kirkkoon varsinkaan, kun konsertin jälkeen oli tarkoitus jatkaa yhdessä oloa kansanjuhlan merkeissä. ” – mielestäni kirkko, joka on pyhä paikka ja siis on pyhänä pidettävä, ei ollenkaan sowellu semmoisiin toimiin ja rahankeräyksiin käytettäväksi.”⁶⁶⁷

Kirjoitukseen vastaaja puolestaan ihmettelee ajatusta, että kirkossa ei voi kerätä rahaa. Nimimerkin mukaan tuo ei voi pitää paikkaansa, koska ”joka pyhä kirkoissa kukkaroihin kerätään rahaa milloin mihinkin tarpeeseen ja tarkoitukseen.”⁶⁶⁸

Konsertti myös pidettiin ja oli sisällöltään lehtikirjoituksen mukaan antoisa. Osallistujia oli kuitenkin vain parisen sataa. Maaseudulla harvinainen tapahtuma ei saanut väkeä liikkeelle, ja tavoitti siitä vain osan. ”Allmogen tycktes vara ovan vid sådana tillfällen och ett visst parti torde äfven hyst betänkligheter mot att kyrkan upplåtes till sådana i deras tycke alltför verldsliga tillställningar.”⁶⁶⁹

Rahankeräykseen liittyvistä vaikeuksista huolimatta Juvan kirkon uusi alttaritaulu oli Frosterus-Sältinilla Turussa valmiina toukokuussa 1889. Maalaus valmistui yhtä matkaa Pyhäjärven kirkon alttaritaulun kanssa. Nyt tiedettiin myös, että alttaritaulu oli saatu Porvoon piispa Alopaeuksen lahjoituksena. Piispa oli puolisonsa kanssa tehnyt lahjoituksen syystä, että pariskunta oli viettänyt nuoruusaikaansa noilla seuduilla.⁶⁷⁰

Sen lisäksi, että Juvan kirkon alttaritaulu oli yleisön nähtävissä jo Turussa Frosterus-Sältinin ateljeessa,⁶⁷¹ maalaus oli esillä myös Porvoossa. Itse piispan allekirjoittamalla lehti-ilmoituksella kerrottiin, että maalaus on joka päivä nähtävissä tuomiokapitulin juhlasalissa Porvoossa. Sisäänpääsymaksua ei peritty.⁶⁷² *Borgåbladet* antoi vielä erikseen ohjeen katsoa maalausta 10–12 kyynärän etäisyydeltä, jolloin se näyttäisi parhaalta.⁶⁷³

⁶⁶⁵ Juusela ei tässä yhteydessä mainitse Ekmania vaan Carl Blochin. Juusela 1983, 76.

⁶⁶⁶ Naëmi Starck, Hengelliset Laulajaiset. *Uusi Suometar* 11.7.1885. Myös *Mikkelin Sanomat* 16.7.1885. HS.

⁶⁶⁷ Nimimerkki K., Juwalta. *Uusi Suometar* 27.6.1885. HS.

⁶⁶⁸ Nimimerkki Syrjäinen, Jos ken pitää kirkko-konsertin, sopiiko otaksua että hän ”tahtoi Jumalankin istuimeltaan pois syöstä”? *Uusi Suometar* 16.7.1885. HS.

⁶⁶⁹ Från Jockas. *Östra Finland* 27.7.1885. HS.

⁶⁷⁰ Altartaflor. *Åbo Underrättelser* 7.5.1889. Myös *Sanomia Turusta* 8.5.1889; *Päivän Uutiset* ja *Uusi Suometar* 9.5.1889; *Wiipurin Sanomat* ja *Tampereen Sanomat* 10.5.1889. HS.

⁶⁷¹ Tvänne altartaflor. *Åbo Tidning* 22.5.1889. HS.

⁶⁷² C.H. Alopaeus, En för Jockas kyrka ... *Borgåbladet* 5.6.1889. HS.

⁶⁷³ En altartafla. *Borgåbladet* 5.6.1889. HS. Kyynäri = 59,38 cm, venäläinen kyynäri = 71,12 cm. Vuorela 1979.

Alexandra Frosterus-Sältin, *Jeesus siunnaa lapsia*, 1889. Juvan kirkon alttaritaulu.

Alexandra Frosterus-Sältin, *Jeesus siunnaa lapsia*, 1897. Särkisalon kirkon alttaritaulu.

Juvan kirkon alttaritaulu oli Porvoossa koko kesän 1889, ja lähetettiin vasta lokakuussa määränpäähensä.⁶⁷⁴ Piispan arvovalta ilmeisesti myötävaikutti siihen, että taulun kulkua seurattiin ja siitä uutisoitiin varsin laajasti.⁶⁷⁵ *Mikkelin Sanomien* mukaan Juvan seurakunnan kirkonkokous hyväksyi lahjan marraskuun alkupuolella. ”Seurakunta vastaan otti lahjan kiitollisuudella ja ihastuksella – –”⁶⁷⁶ Sunnuntaina 1. joulukuuta 1889 uusi alttaritaulu oli paikallaan.⁶⁷⁷ Maalauksen matka Frosterus-Sältinin ateljeesta Turusta kirkon alttarille Juvalle kesti kaikinensa puolisen vuotta.

Kolmas Frosterus-Sältin *Jeesus siunnaa lapsia* on Särkisalon kirkon alttaritauluna. Maalaus on vuodelta 1897. Sen sommittelussa taiteilija on palannut lähelle aiheen ensimmäistä toteutustaan, Kauhavan kirkon alttaritaulua. Nyt kuvan vasemmalla reunalla on kolme miesfiguuria, jotka luontevinta on nähdä Pietarina, Johanneksena ja Jaakobina. Toki kumpikaan kuvan partaisista figuureista ei kovin hyvin sovi Pietariksi. Parta ei ole kummallakaan lyhyt, kihara eikä pää ole päältä kalju. Johannes on kuitenkin tunnistettavissa ja perinteen mukaista on, että hänen seurassaan kuvatut opetuslapset ovat yleensä Pietari ja Jaakob. Lisäksi edellä (Kristuksen kirkastuminen) oli esillä, kuinka juuri Pieta-

⁶⁷⁴ *Nya Pressen* 18.19.1889. HS.

⁶⁷⁵ Nimimerkki – – -, Juwalta. *Mikkelin Sanomat* 23.10.1889. Myös *Uusi Suometar* 25.10.1889; *Suomalainen Wirallinen Lehti* 26.10.1889; *Lappeenrannan Uutiset* 1.11.1889. HS.

⁶⁷⁶ Juwalta. *Mikkelin Sanomat* 13.11.1889. HS.

⁶⁷⁷ Juwalta. *Mikkelin Sanomat* 4.12.1889. HS.

rin ja Jaakobin kuvauksessa Frosterus-Såltin ei ole kovin uskollinen perinteiselle esitystavalle.

Särkisaloon kirkon alttaritaulun hankinta tulee julkisuuteen ”varoittavan enteen” matkassa. Toukokuussa 1890 *Hangö* julkaisee pikku uutisen, jossa kerrotaan, että kirkon alttarilla ollut suuri puinen risti oli kaatunut jumalanpalveluksen jälkeen, ja paikalla oli vielä ollut ihmisiä näkemässä tapahtuman. Niinpä ”skrockfulle människor tyda detta så, att det wore tid på att anskaffa en ordentlig altartafla”.⁶⁷⁸

Aikaa kuitenkin kului, ja vasta joulun 1895 aikoihin *Uusi Suometar* julkaisi uutisen kirkonkokouksen päätöksestä hankkia uusi alttaritaulu. ”Wanhaa alttaritaulua on jo useita vuosia säilytetty muinaismuistojen joukossa, kun ei se läheskään vastaa nykyaikaiseen taiteen vaatimuksia, ja sen sijalla on nykyään puinen risti.”⁶⁷⁹

Tammikuussa 1896 tiesi *Åbo Tidning*, että ompeluseura oli Särkisalossa ruvennut ahkeroimaan uuden alttaritaulun hyväksi.⁶⁸⁰ Samaan aikaan tiesi *Åbo Underrättelser*, että uusi alttaritaulu oli jo tilattu Frosterus-Såltinilta.⁶⁸¹ Keväällä kuvernööri myönsi ompeluseuralle luvan järjestää arpajaiset tulevana kesänä.⁶⁸² Kesäkuussa pidetyt arpajaiset onnistuivat myös hyvin, sillä sää suosi ja väkeä oli paikalla runsaasti.⁶⁸³ Keväällä 1897 ompeluseura sai jälleen luvan kesällä järjestettäviin arpajaisiin,⁶⁸⁴ jotka nekin onnistuivat hyvin.⁶⁸⁵

Kesäkuussa 1897 uusi alttaritaulu oli myös valmis ja perillä Särkisalossa, ja juhannuksena Frosterus-Såltinin kolmas *Jeesus siunaa lapsia* oli alttarilla. ”Altartaflan – är mycket anslående och en stor prydnad för vår lilla vackert belägna kyrka.”⁶⁸⁶

Frosterus-Såltinin *Jeesus siunaa lapsia* -alttaritaulut jakautuvat hyvin eri puolille Suomea, Etelä-Pohjanmaalle, Savoan ja Varsinais-Suomeen ja kuten Tulkaa minun tyköni myös *Jeesus siunaa lapsia* jää hänen alttaritauluissa kokonaan 1800-luvun lopun aiheeksi. Uuden vuosisadan mukanaan tuomat muutokset, sekä tyyllilliset että mahdolliset sisällölliset, jäävät näin tämänkin aiheen yhteydessä toteutumatta. Maalausten kokonaismäärä on tosin niin pieni, että suosikkiaiheisiin verrattavaa kehityskaarta ei voi ollakaan.

⁶⁷⁸ En egendomlig händelse. *Hangö* 29.5.1890. Myös *Folkvännen*, *Hufvudstadsbladet* ja *Nya Pressen* 30.5.1890. HS.

⁶⁷⁹ Uusi alttaritaulu. *Uusi Suometar* 24.12.1895. Myös *Sanomia Turusta* ja *Turun Lehti* 28.12.1895. HS.

⁶⁸⁰ Nimimerkki Frost, Bref från landsorten. *Åbo Tidning* 7.1.1896. HS.

⁶⁸¹ Korrespondens. *Åbo Underrättelser* 11.1.1896. HS.

⁶⁸² Arpajaisia, *Sanomia Turusta* 22.4.1896. Myös *Åbo Tidning*, *Västra Finland* ja *Åbo Underrättelser* 22.4.1896; *Turun Lehti* 23.4.1896. HS.

⁶⁸³ Nimimerkki B. T., Bref från landsorten. *Åbo Underrättelser* 13.7.1896. HS.

⁶⁸⁴ Arpajaisia, *Sanomia Turusta* 17.3.1897. Myös *Åbo Underrättelser* ja *Västra Finland* 17.3.1897; *Uusi Aura* 18.3.1897. HS.

⁶⁸⁵ Från Finby. *Åbo Underrättelser* 14.6.1897. Myös *Västra Finland* 16.6.1897. HS.

⁶⁸⁶ Korrespondens. *Åbo Underrättelser* 18.7.1897. HS.

Alexandra Frosterus-Sältin, *Jeesus ja syntinen nainen*, 1884. Kurkijoen kirkon alttaritaulu.

5.9 Alttaritaulut, joiden aihe käytössä vain kerran

Frosterus-Sältin maalaa yhteensä kahdeksan eri aihetta, joiden käyttö jää yhteen kertaan. Mukana laskuissa on tällöin myös Turun metodistikirkon alttaritaulu. Maalauksia tarkastellaan tässä niiden kronologisessa järjestyksessä, jolloin ensin vuoroon tulee *Jeesus ja syntinen nainen* vuodelta 1884. Maalaus oli Kurkijoen kirkon alttaritauluna. Nykyään (2006) teos löytyy Loimaan seurakuntasalin seinältä.

Kurkijoen kirkon *Jeesus ja syntinen nainen* on poikkeuksellisesti vaakakuva, sillä muita vastaavia ei Frosterus-Sältinillä ole. Hänen varhaisin maalauksensa Mustasaaren kirkon alttarilla on toki mittasuhteiltaan myös hieman korkeuttaan leveämpi, ja Ilmajoen predellamaalaus on selvä vaakakuva, mutta edellinen ei vielä ole osa Frosterus-Sältinin varsinaista alttaritaulutuotantoa ja on alttarilla isomman maalauksen alla. Jälkimmäinen on myös selvä päätaulun oheen liitetty lisä.

Frosterus-Sältinin maalaus on ikonografialtaan esimerkillisen selkeä. Aihe palautuu Luukkaan evankeliumiin.⁶⁸⁷ Voidaan myös panna merkille, että kuvan sommittelu rakentuu hyvin samoin kuin Naantalín kirkossa olevassa Ekmanin maalauksessa vuodelta 1868. Fariseus istuu kuvassa pöydän oikealla puolella, Jeesus ja paikalle saapunut syntinen nainen vasemmalla. Sommittelun lisäksi myös syntisen naisen hahmo muistuttaa paljon naista Naantalín taulussa. Molemmissa maalauksissa kuvataan lisäksi tarkalleen tapahtumien samaa vaihetta, hetkeä, jolloin syntinen nainen kuivaa hiuksillaan Jeesuksen jalat.

Jo kesällä 1881 Kurkijoella kerättiin rahaa arpajaisilla, joiden tuotto oli noin 500 markkaa. Arpajaiset pidettiin kansanjuhlan yhteydessä, ja juhlassa mukana ollut kirjoittaja tilaisuudesta *Uuden Suomettaren* sivuilla. Juhla eri ohjelma-numeroineen oli kirjoittajan mukaan onnistunut hyvin. Mieltä oli kuitenkin kaihertanut esiin noussut kielikysymys. Nimimerkin mukaan opettaja Er-

⁶⁸⁷ Luuk. 7:36–38.

R.W. Ekman, *Jeesus ja syntinen nainen*, 1868.
Naantalinkirkon alttaritaulu.

Alexandra Frosterus-Sältin, *Jeesus ja Kiusaaja*, 1885. Kauvatsankirkon alttaritaulu.

kon puhe – Erkko oli saanut runsaasti suosionosoituksia – ilmaisi harmillisen tilanteen. Puheessaan Erkko oli nimimerkin mukaan osoittanut, kuinka on ”turhaa, joutawaa puhua Suomen kielen suosimisesta, jos kuitenkin seuroissa puhutaan muukalaista kieltä, jos luetaan ja kannatetaan wieraskielistä kirjallisuutta ja jos, ulkopuolelle maamme rajojen mentyä, häwetään suomalaista nimeä.”⁶⁸⁸

Keväällä 1884 Frosterus-Sältinin *Jeesus ja syntinen nainen* oli työn alla, ja samaan aikaan taiteilija maalasi ensimmäistä *Ristiinnaulittuaan*, josta tuli alttaritaulu Perniön kirkkoon.⁶⁸⁹ Syksyllä 1884 Kurkijoen maalaus oli valmis ja yleisön nähtävillä Frosterus-Sältinin kotiatelijessa. *Åbo Underrättelser* arvioi, että taulu on todellinen kaunistus kirkolle, johon se tulee. Maalaus arvioidaan lopulta hyvin korkealle. ”Wi tweke ej att ställa denna tilltalande tafla, som i mycket närmar sig en storartad genretafla, i ett af de främsta rummen bland denna flitiga målarinnas hittills utförda fjorton eller femton altartaflor.”⁶⁹⁰ Arvio Frosterus-

⁶⁸⁸ Nimimerkki Juhlassa ollut wieras, Kansanjuhla Kurkijoella. *Uusi Suometar* 23.8.1881. HS.

⁶⁸⁹ Altartaflor. *Åbo Underrättelser* 30.3.1884. Myös *Helsingfors Dagblad*, *Uusi Suometar* ja *Morgonbladet* 31.3.1884; *Nya Pressen* ja *Turun Lehti* 1.4.1884; *Suomalainen Wirallinen Lehti* 3.4.1884; *Tapio* 5.4.1884; *Savonlinna* 17.4.1884. HS.

⁶⁹⁰ En wacker altartafla. *Åbo Underrättelser* 30.10.1884. Myös *Helsingfors Dagblad* ja *Sanomia Turusta* 31.10.1884; *Suomen Wirallinen Lehti* 4.11.1884. Lyhennettynä *Morgonbladet*, *Suomalainen Wirallinen Lehti* ja *Uusi Suometar* 31.10.1884; *Ilmarinen*, *Turun Lehti*, *Östra Finland* 1.11.1884; *Fredrikshamns Tidning* 5.11.1884. HS.

Såltinin alttaritaulujen kokonaisuudesta on myös oikein. Kurkijoen kirkon alttaritaulu on Törnävän kirkon *Getsemanen* jälkeen neljästoista.

Vuodelta 1885 on Frosterus-Såltinin *Jeesus ja Kiusaaja*. Maalaus on Kouvatsan (Kokemäki) kirkon alttaritauluna. Aihe on sananmukaisesti ainutkertainen. Frosterus-Såltin maalasi sen vain kerran, eikä tämänaiheisia tauluja ole muitakaan tarkasteltavan ajan alttaritaulumaalauksessa.⁶⁹¹ Kuvattu tapahtuma palautuu Matteuksen, Markuksen ja Luukkaan evankeliumiteksteihin⁶⁹², joissa kerrotaan, kuinka Jeesus oli autiomaassa ja paastosi 40 päivää. Samalla Paholainen kiusasi häntä erilaisin houkutuksin.

Ikonografialtaan Kouvatsan kirkon alttaritaulu palautuu ennen muuta Matteuksen evankeliumiin. Siinä Paholainen vie Jeesuksen loppuun korkealle vuorelle ja tarjoaa hänelle ”maailman kaikki valtakunnat ja niiden loiston” ehdolla, että Jeesus suostuu polvistumaan ja kumartamaan häntä. Jeesus pysyy kuitenkin lujana. ”Silloin Paholainen jätti Jeesuksen rauhaan, ja hänen luokseen tuli enkeleitä, jotka palvelivat häntä.”⁶⁹³ Tämä hetki on nähtävissä Kouvatsan kirkon alttaritaulussa.

Ary Schefferillä on myös maalaus *Jeesus ja Kiusaaja* vuodelta 1854.⁶⁹⁴ Kun Frosterus-Såltin sai lehtitiedon mukaan vapaasti valita aiheen Kouvatsan kirkon alttaritauluun,⁶⁹⁵ ja kun hän ei voinut sitä löytää ainakaan 1800-luvun suomalaisesta alttaritauluperinteestä, saattaa Schefferin antama esimerkki hyvinkin vaikuttaa aihevalinnan taustalla.

Frosterus-Såltinin *Jeesus ja Kiusaaja* valmistui kesäkuussa 1885 yhdessä Savonlinnan kirkon alttaritaulun kanssa. *Åbo Underrättelser* tiesi kertoa, että maalauksen oli tilannut porilainen kauppaneuvoksetar Grönfeldt lahjaksi Kouvatsan kappelikirkolle. Lehti kertoo varsin laveasti myös teoksen sisällön ja päättyy jälleen hyvin lämminsävyiseen arvosteluun. ”Man skall wara blind, för att ej förstå dess djupa mening. En härlig prydnad wore hon för hwilken kyrka som helst, så mycket mera då för den lilla anspråkslösa kapellkyrkan.”⁶⁹⁶

Elokuussa 1885 järjestettiin Helsingissä Ritarihuoneella suuri suomalaisen taiteen näyttely. Se liittyi osaltaan juhlallisuuksiin, jotka järjestettiin Venäjän tsaaripariskunnan vierailun kunniaksi. Myös Frosterus-Såltinin *Jeesus ja Kiusaa-*

⁶⁹¹ Juusela toki mainitsee, että ”joitakin maalauksia on aiheesta tehty”, mutta ei mainitse tarkemmin teoksia, joihin viittaa. Juusela 1983, 79.

⁶⁹² Matt. 4:1–11; Mark. 1:12–13; Luuk. 4:1–13.

⁶⁹³ Matt. 4:8–11.

⁶⁹⁴ Kuva Ary Schefferin maalauksesta, ks. http://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/f/fa/Ary_Scheffer_-_The_Temptation_of_Christ_%281854%29.jpg Viitattu 22.2.2015.

⁶⁹⁵ Altartaflor. *Åbo Underrättelser* 8.6.1885. HS.

⁶⁹⁶ Altartaflor. *Åbo Underrättelser* 8.6.1885. Myös *Finlands Allmänna Tidning* 9.6.1885. Lyhennettynä *Aura*, *Nya Pressen*, *Uusi Suometar* ja *Helsingfors Dagblad* 9.6.1885; *Finland ja Åbo Tidning* 10.6.1885; *Wasa Tidning* 12.6.1885; *Waasan Lehti* 13.6.1885. Asiasta uutisoi myös *Sanomia Turusta* 9.6.1885; *Satakunta* ja *Björneborgs Tidning* 13.6.1885; *Suomalainen Wirallinen Lehti* 15.6.1885. HS.

ja oli mukana näyttelyssä. *Hämäläinen* julkaisi pitkän kirjoituksen, jossa tarkasteltiin ja arvioitiin näyttelyn teoksia.⁶⁹⁷

Lehden näyttelyarvostelu on luonteeltaan selvästi realismin vastainen, sillä se nähdään kirjoituksessa rumana ja pessimismii ilmaisevana. Tämä käy ilmi jo Edelfeltin teosten kohdalla,⁶⁹⁸ mutta lopullisesti realismi ryöpytetään, kun vuoroon tulee Helene Scjerfbeck ja hänen maalauksensa ”hirmuisen rumista kerjäläislapsista”.

Niitä owat muutammat kehuneet, ei kauniiksi, sillä semmoista kehumista ei ne ansaitse eiwätkä waadikaan, mutta taiteellisiksi.

Meitä ei ne kuitenkaan miellytä kahdesta syystä, ensiksi että ne owat niin tuiki pessimistisiä, että niissä tuskin tapaa sädettäkään elämän waloa tahi auringon paistetta. Me kiellämme semmoisen pessimismon olewan oikeutetun, waan wäitämme sen turmelewan sekä taiteen että kirjallisuuden.

Toiseksi owat ne muukalaisen mallin mukaan tehtyjä, eiwätkä siis herätä meissä myötätunteisuutta. ’Kurjuuden lapsi’ esim. on niin ylen kurja, että siinä katoapi kaikki ihmisyyys. Melkein samaa sopii sanoa ’sisaruksista’. Heidän kaswonsa owat niin jolsat [karkeapiirteiset, rumat], heidän ryysynsä niin likaiset ja heidän nälkensä niin petomainen, että se kaikki pikemminkin herättää inhoa kuin armeliaisuuden tuntoa.

Me näemme siinä olewan melkoisen määrän liioittelua, se on, poikkeusta tawallisesta tosielämästä, jossa aina on walo ja warjopuolia. Ja se onkin nykyajan realismin tunnusmerkki, että se wain kuwaa warjopuolet, waan unohtaa walopuolet, joten se walehtelee, waikka se kerskaa puhuwansa totta.⁶⁹⁹

Viimein kirjoittaja päätyy myös Frosterus-Sältinin maalauksen äärelle. Alttaritauluksi tuleva teos oli ripustettu muista erilleen eteisen seinällä. ”Ja eräs arwostelija sanoo, ettei senkaltaiset taulut enää ole ajanmukaisia.” Kirjoituksessa annetaan myös selitys sille, miksi Frosterus-Sältin alttaritauluineen koettiin vanhanaikaiseksi. ”Nyky-aikana on kaikki pyhyys ja ylewyys hyljätty taiteesta. Sille ei kelpaa muu kuin mitä rumaa, alhaista – ja likaista on; – –.”⁷⁰⁰

Yhden poikkeuksen kirjoittaja kuitenkin nostaa esiin, ja se on unkarilaisen Munkácsyn *Kristus Pilatuksen edessä*. Edellä oli esillä, kuinka tämä vuonna 1881 valmistunut maalaus tuli koko Euroopassa nopeasti hyvin tunnetuksi, ja juuri loppukeväästä ja alkukesästä 1885 teos oli ollut esillä Tukholmassa. Niinpä se pyörii myös *Hämäläisen* taidearvostelijan mielessä, kun hän syksyllä 1885 kirjoittaa Frosterus-Sältinin maalauksesta *Jeesus ja Kiusaaja*.

Hämäläisen arvostelija kirjoittaa Munkácsyn maalauksesta lopulta varsin pitkään kuvaillen teoksen sisällön melko tarkkaan. Erityisesti hän kertoo Jeesuksen kuvasta maalauksessa. ”Hän [Jeesus] ei ole tuo waaleawerinen ja waaleahiuksinen idealikuwa, minkä me ennen olemme tottuneet näkemään, waan

⁶⁹⁷ Kirje Helsingistä. *Hämäläinen* 5.8.1885, 29.8.1885, 2.9.1885, 9.9.1885, 23.9.1885, 3.10.1885, 7.10.1885 ja 10.10.1885.

⁶⁹⁸ Kirje Helsingistä. *Hämäläinen* 2.9.1885. HS.

⁶⁹⁹ Kirje Helsingistä. *Hämäläinen* 23.9.1885. HS.

⁷⁰⁰ Kirje Helsingistä. *Hämäläinen* 3.10.1885. HS.

on hän synkempi, enemmän juutalaiseen wiwahtawa, ei kuitenkaan jaloutta wailla.”⁷⁰¹

Millä tavalla Munkácsyn ja Frosterus-Sältinin maalaukset kirjoittajan mielestä tarkalleen ottaen liittyivät toisiinsa, jää kuitenkin melko epäselväksi. Kristuksen kuvauksesta joka tapauksessa oli kyse, koska kirjoituksessa pohditaan kysymystä, josko Frosterus-Sältin on nähnyt Munkácsyn ”uutta tyyppiä” Kristuksesta.⁷⁰² Tuo on ymmärrettävissä niin, että kriitikon mukaan ei Frosterus-Sältinkaan enää kuvannut Kristusta aivan ihanteellisuuteen pyrkieneen perinteen mukaisesti, kuten esimerkiksi vielä Ekman teki.

Puheena olevasta taidenäyttelystä kirjoitettiin muissakin lehdissä. Myös kirjoitus *Åbo Underrättelserin* sivuilla antaa ymmärtää, että Frosterus-Sältin alttaritaulumaalaukset eivät enää olleet aikansa taiteen näkökulmasta kovinkaan arvostettuja. Uskonnollisaiheinen taide kaikkienensa oli jo sivussa. ”Den gamla konsten från seklets midt företrädes dessutom af fru Alexandra Sältins stora altartafla för Käuatsa kyrka ’Kristi frestelse’, den enda religiösa målningen på hela utställningen.”⁷⁰³

Näin Frosterus-Sältin alttaritauluiksi tulevine uskonnollisaiheisine maalauksineen koettiin jo 1880-luvun puolivälissä vanhanaikaisiksi. Hän jäi ajan taiteen varjoon.

Lokakuun 1885 lopulla *Jeesus ja Kiusaaja* saatiin Poriin,⁷⁰⁴ ja ennen Käuatsan kirkkoon toimittamista maalaus oli esillä uuden kansakoulun suuressa salissa.⁷⁰⁵ Jouluna Käuatsan kirkossa oli lopulta uusi alttaritaulu. ”Kauppaneuwos Grönfeldt-wainaja, joka omisti wesisahan ynnä useita taloja Käuatsalla, oli sen jo päättänyt, mutta toteutui nyt wasta hänen kuolemansa perästä.”⁷⁰⁶

Frosterus-Sältinin *Kanaanilaisnaisen usko* on vuodelta 1888. Maalaus on alttaritauluna Messukylän vuonna 1879 valmistuneessa uudessa kirkossa. Aihe on jälleen ainutkertainen, sillä muita käyttökertoja ei tunneta.

Alttaritaulussa kuvatut tapahtumat kerrotaan Matteuksen evankeliumissa.⁷⁰⁷ Siinä todetaan kuinka kanaanilainen nainen pyysi aluksi turhaan Jeesukselta apua sairastuneelle tyttärelleen. Kun myös opetuslapset pyysivät Jeesusta auttamaan, vastasi hän: ”Ei minua ole lähetetty muita kuin Israelin kansan kadonneita lampaita varten.” Nainen ei kuitenkaan antanut periksi, vaan ”tuli lähemmäs” ja ”heittäytyi maahan Jeesuksen eteen”. Lopulta Jeesus taipui. ”Silloin Jeesus sanoi hänelle: ’Suuri on sinun uskosi, nainen! Tapahtukoon niin kuin tahdot.’” Ja tytär parani.

⁷⁰¹ Ibid.

⁷⁰² Ibid.

⁷⁰³ Konstutställningen i Helsingfors. *Åbo Underrättelser* 16.10.1885. HS.

⁷⁰⁴ En altartafla. *Björneborgs Tidning* 31.10.1885. Myös *Finland, Suomalainen Wirallinen Lehti, Uusi Suometar* ja *Nya Pressen* 3.1.1885; *Aura, Turun Lehti* ja *Tampereen Sanomat* 5.11.1885; *Wasa Bladet* 7.11.1885; *Kotkan Sanomat* 11.11.1885. HS.

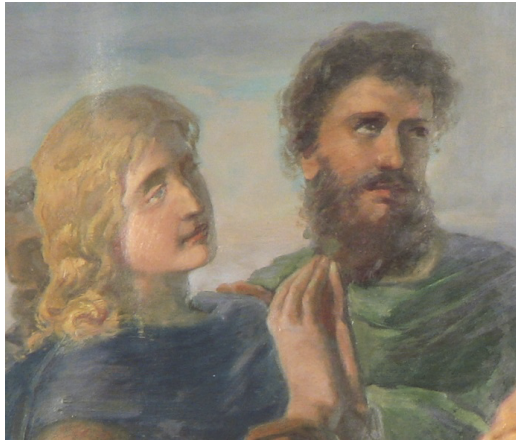
⁷⁰⁵ I Nya folkskolans. *Björneborgs Tidning* ja *Satakunta* 18.11.1885; *Björneborgs Tidning* 21.11.1885. HS.

⁷⁰⁶ Alttaritaulun. *Aura* 14.1.1886. HS.

⁷⁰⁷ Matt. 15:21–28. Ks. myös Mark. 7:24–30.

Alexandra Frosterus-Sältin, *Kanaanilaisnaisen usko*, 1888. Messukylän kirkon alttaritaulu.

Johannes ja Jaakob tai Pietari. Messukylän kirkon alttaritaulu, osa.

Paikalla olevista opetuslapsista on Johannes taas tunnistettavissa. Hänet voidaan kuvaa katsottaessa nähdä Jeesuksen vasemmalla puolella joko Jaakobin tai Pietarin kanssa. Jeesusta lähinnä oleva mies sopisi tummana ja pitkäpartaisena paremmin Jaakobiksi kuin perinteen mukaiseksi Pietariksi. Kun muistetaan, että Frosterus-Sältin ei kuitenkaan ollut kovin johdonmukainen Pietarin ulkoisissa piirteissä, on hän voinut figuurilla tarkoittaa hyvin myös häntä. Ajatusta, että kyseessä onkin Pietari, tukee perinteinen käytäntö, että opetuslapsista juuri hän kuvataan yleensä lähimmäs Jeesusta. Viime kädessä kuvan katsoja voi taas tehdä valinnan.

Harjavallan kirkon alttaritaulun yhteydessä oli aiemmin esillä, että myös se mainitaan *Kanaanilaisnaisen uskoksi*.⁷⁰⁸ Harjavallan maalauksessa on kuitenkin vain kaksi figuuria, Jeesus ja nainen, ja lisäksi taivas on Harjavallassa kuvattu värikkään ruskon aikaan. Messukylän kirkon alttaritaulun äärellä ei edelleenkään tunnu uskottavalta ajatus, että puheena olevien maalausten aihe olisi yksi ja sama. Ajatus, että Harjavallan kirkon alttaritaulussa kuvataan Jeesusta ja Magdalan Mariaa, vahvistuu edelleen.

Loppusyksyltä 1879 on lehtitieto, että Messukylän seurakunta oli saanut senaatilta luvan kerätä kolehti alttaritaulun hyväksi jumalanpalveluksessa, jos-

⁷⁰⁸ Näin tekee esimerkiksi Juusela, vaikka hän toisaalta panee merkille maalausten ratkaisevan eron: "Harjavallan alttaritaulussa taustan muodostaa tumma öinen laaksonäkymä ja pilvinen taivas, kun taas Messukylän maalauksessa – – taustalla maisemaa rajoittaa opetuslapsijoukko." Juusela 1983, 66–67.

sa samalla uusi kirkko vihittiin käyttöön. ⁷⁰⁹ Asiasta ilmoitettiin myös sanomalehdessä. ⁷¹⁰ Aikaa kuitenkin taas kului, ja vasta kesältä 1887 on tieto kirkonkokouksen päätöksestä hankkia alttaritaulu. Asian oli saanut hoitaakseen kunnallisneuvos K.A.W. Stjernwall, ⁷¹¹ ja toukokuussa 1888 kirjoittaa *Tammerfors Aftonblad*, että alttaritaulu on tilattu Frosterus-Såltinilta. ⁷¹²

Joulun alla 1888 Messukylän kirkon uusi alttaritaulu oli valmis ja odotti paikalleen asettamista. *Aamulehti* uutisoi asiasta ja arvostelee maalauksen samalla erittäin myönteiseen sävyyn. Värikkäällä kielellä maalaus ylistetään vertansa vailla olevaksi, ja sen sekä esteettinen että hengellinen arvo tunnustetaan. Ajan keskustelu realismista, kansallisista piirteistä ja historiallisesta totuudesta heijastuvat ilmeisesti arvioinnin kriittiseen osaan, jossa huomautetaan opetuslasten paljaista jaloista.

Taulu on parhaimpia, mitä olemme saman taiteilijattaren kädestä lähteneitä nähneet. Tunnehikkaasti, wäreillä vähääkään loistelematta, – –, taiteilijatar tässä mieleenpainuwalla woimalla esittää kohtausta Kananean waimon ja Jesuksen wäliillä. Autuuttawa kirkkaus, joka tuntuu läsnä-olewia, waimon puolesta rukoileita apostolejakin kirkastawan siinä määrässä kuin Herran sanoja kuulewat, wirtailee oikealla seisowasta Jesuksesta hänen edessään polwillaan rukoilewaan waimoon. Onpa aiwan kuulewinaan sanat: 'o waimo! Suuri on sinun uskos, – –'. Synkkä taiwaskin sillä hetkellä alkaa kirkastua, auringon walo wälkähtää esiin. – Ainoa, mitä mielestämme vähääkään antaa muistutuksen syytä, on se, että kuwatut henkilöt owat ilman jalkineita, sandaalia, joita tiedämme Itämailla käytettävän. – Onnelliseksi katsomme Messukylän seurakuntaa, joka on onnistunut – – werrannollisesti halwalla hinnalla [1 600 mk] saada näin arwokas taideteos kirkkonsa kaunistukseksi ja uskonnollisten tunteitten kohottamiseksi. ⁷¹³

Messukylän kirkon alttaritaulun jälkeen kuluu kymmenen vuotta ennen kuin Frosterus-Såltin maalaa seuraavan, vain yhteen käyttökertaan jäävän aiheen. *Jeesus ja aviorikoksesta tavattu nainen* on vuodelta 1898. Maalaus oli alkujaan Hämeenlinnan vankilakirkon alttaritauluna. ⁷¹⁴ Sitten se on kulkeutunut Pohjois-Pohjanmaalle, jota Frosterus-Såltinin ei elinaikanaan vielä onnistunut "valloittamaan". Maalaus on nyt (2008) alttaritauluna Oulun vankilan kappelissa.

Aihe ei itsessään ole ainutkertainen suomalaisessa alttaritaulumaalauksessa. Myös muut ovat maalanneet sitä. Aihe palautuu tapahtumaan, joka ker-

⁷⁰⁹ Messukylän seurakunta. *Sanomia Turusta* 15.11.1879. Myös *Tampereen Sanomat* 19.11.1879; *Suomalainen Wirallinen Lehti* 20.11.1879. HS.

⁷¹⁰ 1:nä sunnuntaina Adwentista saarnaawat. *Tampereen Sanomat* 26.11.1879 ja 28.11.1879. HS.

⁷¹¹ Messukylän kirkossa. *Tampereen Sanomat* 22.8.1887. Myös *Aamulehti* 23.8.1887. HS.

⁷¹² En altartafla. *Tammerfors Aftonblad* 22.5.1888. Myös *Nya Pressen* 22.5.1888; *Finland, Tampereen Sanomat* ja *Helsingfors Dagblad* 23.5.1888; *Åbo Underrättelser* 24.5.1888; *Åbo Tidning* 25.5.1888; *Vasabladet* 26.5.1888. HS.

⁷¹³ *Aamulehti* 20.12.1888. Lyhennettynä *Päivän Uutiset* ja *Uusi Suometar* 21.12.1888; *Åbo Underrättelser* ja *Hämäläinen* 22.12.1888; *Sanomia Turusta* 24.12.1888. Tapahtumasta uutisoi myös *Tampereen Sanomat* 21.12.1888. Myös *Helsingfors Dagblad* ja *Nya Pressen* 22.12.1888; *Åbo Tidning* 23.12.1888; *Östra Finland* 24.12.1888 ja 27.12.1888. HS.

⁷¹⁴ Juusela 1983, 78. Juusela mainitsee virheellisesti, että teoksessa ei "ilmene vuosilukua." Hän on määritellyt ajoituksen "taiteilijattaren oman alttaritauluista tekemän listan mukaan." Maalauksen oikeassa alakulmassa on kuitenkin selvä signeeraus: Alexandra Såltin 1898.

Alexandra Frosterus-Såltin, *Jeesus ja aviorikoksesta tavattu nainen*, 1898.
Hämeenlinnan vankilakirkon alttaritaulu.

rotaan vain Johanneksen evankeliumissa. Kun Jeesus opetti temppelissä, ”toivat lainopettajat ja fariseukset paikalle naisen, joka oli joutunut kiinni aviorikoksesta.” Vedoten Mooseksen lakiin he vaativat hänen kivittämistään. Jeesuksen antama vastaus tunnetaan yleensä vielä nykyäänkin hyvin. ”Se teistä, joka ei ole tehnyt syntiä, heittäköön ensimmäisen kiven.” Kukaan ei heittänyt, ja myös Jeesus jätti naisen tuomitsematta ja ainoastaan neuvoi häntä parantamaan tapansa.⁷¹⁵

Maalauksen aiheeksi on mainittu myös *Jeesus ja syntinen nainen*.⁷¹⁶ Kuvan lähempi tarkastelu ei kuitenkaan anna tähän perusteita. Varsin tavallista toki on, että puheena olevat kaksi aihetta sekoitetaan ja on sekoitettu toisiinsa. Aiheet eivät kuitenkaan ole samat, sillä niiden takaa löytyvät täysin eri tapahtumat. Tässä ongelmaan ei mennä lähemmin, vaan siihen palataan tuonnempana yhdeksännessä pääluvussa.

Syksyllä 1895 *Hämeen Sanomat* kertoi vankilasaarnaaja G.R. Böökin hautajaisista Hämeenlinnan uudella hautausmaalla. Paikalla oli väkeä runsaasti. Seppeleen laski muun muassa

asessori Brofeldt wankeinhoitomiesten puolesta, huomauttaen samalla, että Hämeenlinnan naiswankilan sekä mies- että naiswartiat olivat ensin aikoneet laskea myöskin seppeleen haudalle surunsa ja kiitollisuutensa osotukseksi, mutta sittem-

⁷¹⁵ Joh. 8:2–11.

⁷¹⁶ Esimerkiksi Juusela 1983, 61, 78.

min päättäneet paremmaksi ja pysyväisemmäksi muistoksi wainajasta hankkia jonkin muistomerkin wankilan kirkkoon luultavasti alttaritaulun.⁷¹⁷

Arvata saattaa, että naisvankilan vartioiden suunnitelmat toteutuivat Frosterus-Såltinin maalauksena *Jeesus ja aviorikoksesta tavattu nainen*.

Heti alusta alkaen Hämeenlinnan vankilakirkon alttaritaulu mainitaan aiheeltaan väärin. *Hufvudstadsbladetissa* mainitaan aihe sanoilla ”Kristus och synderskan”⁷¹⁸, *Päivälehdessä* ”Kristus ja syntinen waimo”⁷¹⁹.

Kronologisessa järjestyksessä seuraava, yhteen käyttökertaan jäänyt aihe Frosterus-Såltinilla on *Jeesus tyynnyttää myrskyn*, jonka hän maalasi Jomalan kirkkoon Ahvenanmaalle vuonna 1900. Tutkimuksessa tarkasteltavana aikana aihe on ainutkertainen maamme koko alttaritaulutuotannossa. Vasta vuodelta 1926 löytyy toinenkin esimerkki, Eero Järnefeltin (1863–1937) maalaama Raahan kirkon alttaritaulu.

Aihe palautuu tapahtumaan, josta kerrotaan sekä Matteuksen, Markuksen että Luukkaan evankeliumissa.⁷²⁰ Tekstit ovat hyvin yhteneväiset. Jeesus oli veneessä yhdessä opetuslasten kanssa. Kun hän nukahti, nousi myrsky, ”ja veneeseen tuli vettä niin että he olivat vaarassa.”⁷²¹ Opetuslapset pelkäsivät ja herrättivät hädissään Jeesuksen. Jeesus ”nousi ja nuhteli tuulta ja aaltoja, ja tuli aivan tyven.”⁷²² Hetki, jolloin Jeesus ”nuhtelee tuulta ja aaltoja” on nähtävissä sekä Jomalan että Raahan kirkon alttaritaulussa.

Jomalan kirkon alttaritaulun opetuslapsista on Johannes ja Pietari tunnistettavissa. Johannes on kuvaa katsottaessa Jeesuksen vasemmalla puolen – hänen vierellään on mahdollisesti Jaakob – ja Pietari on kuvan oikeassa laidassa, jossa hän istuu pitäen kiinni veneen peräsimestä. Hänen käsissään on purren ohjaaminen. Kuvan katselijalle Pietarin rooli opetuslasten johtajana käy näin hyvin konkreettisella tavalla ilmi. Hänen ohjauksessaan tapahtuu opetuslasten kulku sekä maalla että merellä. Frosterus-Såltinin tavoin myös Järnefelt kuvaa Pietarin veneen peräsimeen Raahan kirkon alttaritaulussa.

Lehtitietojen mukaan Jomalan kirkossa tehtiin 1800-luvun lopulla muu-
tostöitä, joihin myös uuden alttaritaulun hankinta liittyi. Uusi taulu oli mielissä ainakin jo kesällä 1889.⁷²³ Asia oli lehdessä esillä jälleen syksyllä 1891,⁷²⁴ ja edelleen keväällä 1898 hanke oli vireillä.⁷²⁵ Kesäkuussa 1899 pidettiin Jomalassa urakkahuutokauppa, jossa yhtenä huudettavana osaurakkana oli alttaritaulun kehys.⁷²⁶

⁷¹⁷ Wankilasaarnaaja G. R. Bök'in. *Hämeen Sanomat* 26.9.1895. Myös *Tampereen Uutiset* 27.9.1895; *Hämäläinen* 28.9.1895. HS.

⁷¹⁸ Nimimerkki J. J. T. [J.J. Tikkanen], *Konstöfversikt för 1898. Hufvudstadsbladet* 22.1.1899. HS.

⁷¹⁹ J.J. Tikkanen, Taidekatsaus vuoteen 1898. *Päivälehti* 14.3.1899. HS.

⁷²⁰ Matt. 8:23–27; Mark. 4:35–41; Luuk. 8:22–25.

⁷²¹ Luuk. 8:23.

⁷²² Matt. 8:26.

⁷²³ Jomala kyrka. *Åbo Underrättelser* 19.7.1889. HS.

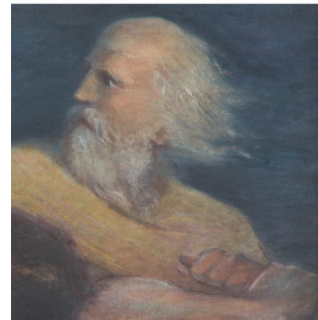
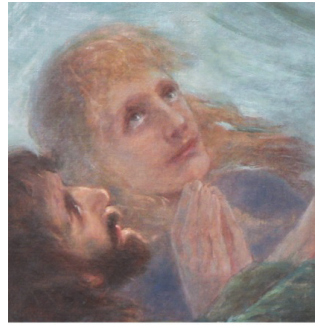
⁷²⁴ Jomala kyrka på Åland. *Land och Stad* 21.10.1891. HS.

⁷²⁵ Mariehamns och Jomala församlingars. *Åland* 20.4.1898. HS.

⁷²⁶ Nimimerkki Kyrkobyggnadskomitén, *Kungörelser. Åland* 3.6.1899. HS.

Alexandra Frosterus-Sältin, *Jeesus tyynnyttää myrskyn*, 1900. Jomalan kirkon alttaritaulu.

Jaakob ja Johannes (ylh.) ja Pietari (alh.). Jomalan kirkon alttaritaulu, osa.

Tammikuussa 1900 *Åland* viimein julkaisi uutisen, että Frosterus-Sältin oli valittu maalaamaan alttaritaulun Jomalan kirkkoon. Lehti tiesi myös tulevan maalauksen aiheen.⁷²⁷

Vuodelta 1912 ovat Palosaaren kirkon (Vaasa) alttaritaulu *Jeesus Martan ja Marian luona* ja Björkön (Raippaluoto) kirkon alttaritaulu *Jeesus rannalla*. Myös näitä aiheita Frosterus-Sältin käytti vain kerran.

Palosaaren kirkon alttaritaulu palautuu Luukkaan evankeliumiin, jossa kerrotaan kuinka Jeesus taas kerran oli opetuslastensa kanssa liikkeellä ja "tuli erääseen kylään". Siellä hän päätyi vieraaksi Marttan ja tämän sisaren Marian luo. Martta ahkeroi vieraita palvellen, mutta Maria "asettui istumaan Herran jalkojen juureen ja kuunteli hänen puhettaan." Marttaa ei tilanne tyydyttänyt ja hän tuli Jeesuksen ja Marian luo ja pyysi Jeesukselta: "Sano hänelle, että hän auttaisi minua." Jeesus ei kuitenkaan yhtynyt Marttan näkemykseen, vaan muistutti tätä turhasta huolehtimisesta ja totesi Marian valinnee "hyvän osan".⁷²⁸

Mainitut tapahtumat Frosterus-Sältin on evankeliumitekstille varsin uskollisesti kuvannut Palosaaren kirkon alttaritaulussa. Martta on kuvassa vasemmalla ja Maria istuu pienellä jakkaralla ajatuksiinsa vaipuneena lähellä Jeesusta. Eurooppalaisessa perinteessä aihetta on kuvattu myös niin, että paikalla

⁷²⁷ Jomala kyrkas altartafla. *Åland* 20.1.1900. Myös *Åbo Underrättelser* ja *Hufvudstadsbladet* 25.1.1900; *Uusi Suometar* 29.1.1900; *Pohjalainen* 1.2.1900. HS.

⁷²⁸ Luuk. 10:38–42.

Alexandra Frosterus-Sältin, *Jeesus Martan ja Marian luona*, 1912. Palosaaren kirkon alttaritaulu. Vaasa.

saattaa lisäksi olla naisten veli Lasarus sekä joitakin opetuslapsista.⁷²⁹ Frosterus-Sältin on kuitenkin rajannut aiheen olennaisimpaan, kahteen sisarukseen ja Jeesukseen.

Loppusyksystä 1910 *Wasa-Posten* kertoo kirkkovaltuuston kokouksessa päätetyistä asioista. Palosaaren kirkko valmistui juuri vuonna 1910 ja seurakunta oli saanut mielenkiintoisen tarjouksen koskien alttaritaulua. Puheenjohtaja tiesi ilmoittaa valtuustolle, "att artisten doktorinnan Alexandra Sältin erbjudit sig att måla en sådan utan ersättning, om församlingen wore willig att bekosta materialen." Valtuutetut hyväksyivät tarjouksen. "Anbudet mottogs med tacksamhet." Valtuutetut hyväksyivät myös Frosterus-Sältinin tekemän, paikan tuonaikaiseen nimitykseen viittaavan aihe-ehdotuksen "Kristus hos syskonen i Betania, 'Maria vid Jesu fötter', emedan bönehuset kallades Betania, --".⁷³⁰

Björkön (Raippaluoto) kirkon alttaritaulu vuodelta 1912 tunnetaan aiheeltaan Jeesus kävelee veden päällä⁷³¹, mutta myös Kristus rannalla⁷³². Jälkimmäinen on kuvan perusteella oikeampi, koska ainakin Jeesuksen oikea jalka on ruohikkoi-
sen maan päällä.

⁷²⁹ Hall 1995, Mary Magdalene / Christ in the house of Martha and Mary. Länsieurooppalaisessa perinteessä tunnetaan myös ajatus, että Marttan sisko oli Magdalan Maria. Murray 2004, Martha and Mary of Bethany.

⁷³⁰ Kyrkofullmäktige. *Wasa-Posten* 26.11.1910. SK.

⁷³¹ Esimerkiksi verkkosivulla <http://bjorkomuseum.hembygd.fi/bjorkoby/> Viitattu 8.4.2013.

⁷³² Juusela 1983, 62.

Alexandra Frosterus-Sältin, *Jeesus rannalla*, 1912. Björköns kirkon alttaritaulu.

Alexandra Frosterus-Sältin, *Enkeli ilmestyy paimenille*, 1913. Metodistikirkon alttaritaulu. Turku.

Jeesuksen öisestä kävelystä veden päällä kerrotaan Matteuksen, Markuksen ja Johanneksen evankeliumissa.⁷³³ Sitä ennen niissä kerrotaan edeltäneen illan tapahtumista rannalla, jolla Jeesus ruokki viiden leivällä ja kahdella kalalla "noin viisituhatta miestä ja lisäksi naisia ja lapsia".⁷³⁴ Tapahtuneen jälkeen opetuslapset lähtivät veneellä mennäkseen vastarannalle. Kun myös ihmiset olivat poistuneet, Jeesus "nousi vuorelle rukoillakseen yksinäisyydessä" ja vietti näin illan. Aamuyön tunteina hän vasta lähti opetuslastensa perään vettä pitkin kävelen.⁷³⁵

Björköns kirkon alttaritaulussa taivas ja vesi kuvan oikeassa reunassa voisivat kuvata iltaa, jolloin aurinko on laskemassa ja iltarusko punertaa veden ja taivaan pilvet. Maalaus näyttäisi siten sopivan hyvin kuvaamaan juuri illan tapahtumia rannalla ennen Jeesuksen öistä kävelyä. Katsojan osa on tällöin olla yksi tuhansista, jotka ovat saaneet vatsansa täyteen ja illan tullen poistumassa paikalta. Kävely veden päällä tapahtuu tämän jälkeen vasta yön pimeydessä.

Kuten Juuselakin huomauttaa, Frosterus-Sältin on kuvannut Jeesuksen Björköns kirkon alttaritauluun hyvin samoin kuin maalauksissaan *Tulkaa minun tyköni*, kohtaamassa tavallisia ihmisiä. Vielä voi huomata ja todeta, että maalauksen yhteydessä on perusteltua nähdä Jeesuksen hahmon taustalla jälleen myös Thorvaldsenin *Kristus*.⁷³⁶

⁷³³ Matt. 14:22–33; Mark. 6:45–52 ja Joh. 6:16–21.

⁷³⁴ Matt. 14:21. Ks. myös Mark. 6:44. ja Joh. 6:10.

⁷³⁵ Matt. 14:22–25. Ks. myös Mark. 6:45–48. ja Joh. 6:16–19.

⁷³⁶ Myös Juusela tekee niin. Juusela 1983, 86.

Frosterus-Såltinin *Enkeli ilmestyy paimenille* on vuodelta 1913. Maalaus on alttaritauluna Turun metodistiseurakunnan kirkossa. Taulun aihe palautuu jouluyön tapahtumiin, joista kerrotaan Luukkaan evankeliumissa. ”Yhtäkkiä heidän edessään seiso i Herran enkeli, ja Herran kirkkaus ympäröi heidät.”⁷³⁷

Varsinkin paimenien käyntiä Jeesus-lapsen luona on kuvattu eurooppalaisessa taiteessa runsaasti. Myös Frosterus-Såltinilla on kaksi alttaritaulua, joissa tapahtumaa kuvataan. Enkelin ilmestyminen laumansa kanssa kedolla oleville paimenille on kuitenkin aiheena alttaritaulumaalauksessamme poikkeuksellinen.

Enkeli ilmestyy paimenille oli Frosterus-Såltinin lahja Turun metodistikirkolle.⁷³⁸ Näin hän toimi Turussa samoin kuin hieman aiemmin Vaasassa, jossa myös alttaritaulu oli Frosterus-Såltinin lahja seurakunnalle.

Vuosikymmenien aikana Frosterus-Såltinin maalaustyylissä tapahtunut muutos näkyy ehkä parhaiten juuri Turun metodistiseurakunnan alttaritaulussa. Maalaus vakuuttaa sekä sommittelun, värien käytön että vapautuneesta otteesta kertovan siveltimen jäljen osalta. Se on syntynyt asiansa osanneen ja työstään innostuneen taiteilijan käsissä. Juusela näkee maalauksen varsin samoin. Hän arvioi, että onnistunut lopputulos kertoo tehtävän mieluisuudesta. Maalaus ei ollut tilaustyö vaan lahja, ja uusi aihe innosti.⁷³⁹

5.10 Ristiinnaulitut

Frosterus-Såltin maalasi neljä *Ristiinnaulittua*, joista vanhin on vuodelta 1884 ja oli alttaritauluna Perniön kirkossa. Maalaus on nykyään (2007) seurakuntatalon salin sivuseinällä. Frosterus-Såltinin *Ristiinnaulitut* istuvat alttaritaulumaalauksen kokonaiskuvaan hyvin. Perniön maalaus on yksinäinen ja yksittäinen esimerkki koko hänen alttaritaulutuotannossaan aina 1910-luvulle asti, jolloin vasta hän maalaa muut kolme tämänaiheista maalaustaan.

Tutkimuksessa tarkasteltavana ajanjaksona *Ristiinnaulittu* on eniten käytetty aihe suomalaisessa alttaritaulumaalauksessa. Noin viidesosa maalauksista kuvaa ”Pääkallonpaikan” tapahtumia, joista kerrotaan kaikissa neljässä evankeliumissa.⁷⁴⁰ Jos tarkastellaan aiheen käyttöä 1800-luvun alusta alkaen, voidaan huomata, että käyttö ei ole kuitenkaan tasaista, vaan painottuu vuosisadan alkupuolelle. Aivan vuosisadan lopussa ja 1900-luvun ensimmäisen vuosikymmenen aikana *Ristiinnaulittuja* on varsin vähän. Tultaessa 1910-luvulle aiheen käyttö taas vilkastuu. Silloin maalataan enemmän *Ristiinnaulittuja* kuin kahdella sitä edeltäneellä vuosikymmenellä yhteensä.

Kristillinen perinne on tuntenut jo viimeiset tuhat vuotta kuvatyypin, jossa laiha ja kuollut Jeesus kuvataan ristillä orjantappuralla kruunattu pää alas rintaa ja toista käsivartta vasten painuneena. Jos kuvassa on myös muita, on ta-

⁷³⁷ Luuk. 2:9.

⁷³⁸ Juusela 1983, 87.

⁷³⁹ Ibid.

⁷⁴⁰ Matt. 27:32–56; Mark. 15:21–41; Luuk. 23:26–49; Joh. 19:17–30.

Alexandra Frosterus-Sältin,
Ristiinnaulittu, 1884. Perniön kirkon
alttaritaulu.

Alexandra Frosterus-Sältin,
Ristiinnaulittu, 1910. Konginkankaan
kirkon alttaritaulu.

vanomaista kuvata heidät symmetrisesti ristin molemmin puolin. Jos kuvassa on ristiinnaulitun Jeesuksen lisäksi vain kaksi henkilöä, on perinteestä mukaista, että toinen heistä on Jeesuksen äiti Maria ja toinen opetuslapsista Jeesukselle rakkaimmaksi mainittu Johannes.⁷⁴¹

Jos Marian ja Johanneksen lisäksi ristin juurelle kuvataan muita henkilöitä, on tavanomaista, että yksi on Magdalan Maria. Perinteestä mukaista on kuvata hänet pitkissä hiuksissaan ja polvillaan ristin juurelle, usein surussaan ja tuskassaan syleilemässä sitä. Kuvassa voi vielä olla kolmaskin Maria. Johanneksen evankeliumissa hänet mainitaan Klopaksen vaimona, Matteuksen evankeliumissa taas Jaakobin ja Joosefin äitinä. Tavanomaista on kuitenkin samaistaa heidät yhdeksi ja samaksi henkilöksi.⁷⁴²

Perniön *Ristiinnaulittu* on helppo huomata hyvin perinteestä mukaiseksi. Jeesuksen äiti Maria on häntä tukevan Johanneksen kanssa kuvan oikeassa laidassa. Magdalan Maria pitkin punaisine hiuksineen on ristin juurella, ristiä ja Jeesuksen jalkoja syleillen. Kolmas nainen kuvassa vasemmalla voidaan ajatella evankeliumiteksteissä mainituksi kolmanneksi Mariaksi.

Perniön kirkon alttaritaulu käy myös esimerkiksi siitä, kuinka huonosti Frosterus-Sältinin maalaamat alttaritaulut on saatettu tuntea. Tove Riska kuvaili Perniön maalausta 1960-luvun lopulla sanoilla ”aiheena Ristiinnaulittu sekä Maria Magdaleena ja kaksi opetuslasta”.⁷⁴³ Edes henkilöiden lukumäärä ei ole

⁷⁴¹ Hall 1995, Crucifixion.

⁷⁴² Joh. 19:25; Matt. 27:56; Hall 1995, Crucifixion.

⁷⁴³ Riska 1968, 49.

oikein, ja lisäksi ristin juurella on vain yksi miespuolinen henkilö, joten myös maininta kahdesta opetuslapsesta on väärin. Kuvailu ei voi näin perustua teoksen omakohtaiseen tuntemiseen.

Mahdollista on, että Anton Dietrichin (1833–1904) *Ristiinnaulittu* Dresdenissä on ollut vaikutteiden antajana Frosterus-Såltinille. Erityisesti Jeesuksen hahmo ristillä ja ristin juurelle polvistunut Magdalan Maria ovat maalauksissa hyvin samanlaiset.⁷⁴⁴

Juusela tietää, että Frosterus-Såltinin koki Perniön kirkon alttaritaulun maalaamisen vaikeaksi. Vedoten ”kykenemättömyyteensä” hän kieltäytyi, kun Särkisalon seurakunta toivoi *Ristiinnaulittua* kirkkoonsa, jonne Frosterus-Såltin vuonna 1897 maalasi kolmannen *Jeesus siunaa lapsia* -alttaritaulunsa. Juusela katsoo, että Perniössä koetut ”vaikeudet saivat taiteilijan luopumaan aihepiiristä 26 vuodeksi, –”⁷⁴⁵

On kuitenkin mahdollista, että mainitut Frosterus-Såltinin vaikeudet aiheen parissa eivät olleet ainoat syyt, jotka vaikuttivat tapahtumien kulkuun. Yleinen tilanne – aihetta ei juuri käytetty 1890-luvulla ja 1900-luvun alussa – saattoi vaikuttaa myös Frosterus-Såltinin valintojen taustalla.

Konginkankaan kirkon *Ristiinnaulittu* on vuodelta 1910. Verrattaessa sitä Perniön kirkon *Ristiinnaulittuun* voidaan huomata, että sommittelu on muuttunut olennaisesti. Johannes ja Maria ovat Konginkankaan maalauksessa edelleen kuvan oikeassa laidassa Jeesuksen vasemmalla puolen, mutta Maria on nyt kuvattu syleilemässä Jeesuksen ruumista. Kuvan vasemmassa reunassa olevien kahden seisovan figuurin ikonografia jää epäselväksi. Näyttää, että Magdalan Maria puuttuu kuvasta kokonaan. Ainakin hän on poikkeuksellisen sivussa, jos ainoa ajateltavissa oleva henkilö, katsojasta kauimmainen kuvan vasemmassa reunassa ajatellaan häneksi.

Jo keväällä 1899 on lehdessä tieto, että Konginkankaalla saadaan järjestää arpajaiset uuden alttaritaulun hankkimiseksi.⁷⁴⁶ Arpajaiset pidettiin elokuun lopulla.⁷⁴⁷ Juhlat onnistuivat hyvin, sillä tilaisuudessa oli ollut monipuolista ohjelmaa, kaunis ilma ja tyytyväisiä osallistujia. Osallistuminen oli toki ollut laimeaa, mutta arpajaisten puhdas tuotto oli lehdessä julkaistun tiedon mukaan kuitenkin 588 markkaa ja 10 penniä.⁷⁴⁸ Mistään erityisestä erimielisyydestä ei Konginkankaan arpajaisten yhteydessä kirjoiteta, mutta vähäinen osanotto kertonee, että mitään erityistä innostustakaan ei niihin ollut liittynyt.

Suojärven *Ristiinnaulittu* vuodelta 1914 menetettiin sodan aikana. Frosterus-Såltinin jäämistössä⁷⁴⁹ on kuitenkin valokuva, joka on otettu Suojärven alttaritaulusta. Nyt maalauksessa on Jeesuksen lisäksi vain kolme henkilöä, Jeesuksen äiti, Johannes ja Magdalan Maria, joka taas tulee näin kuvaan mukaan.

⁷⁴⁴ Kuva Anton Dietrichin *Ristiinnaulitusta* verkkosivulla http://de.wikipedia.org/wiki/Kreuzkirche_%28Dresden%29 Viitattu 23.2.2015.

⁷⁴⁵ Juusela 1983, 76-77.

⁷⁴⁶ Arpajaislupa. *Pohjalainen* 4.5.1899. Myös *Suomalainen* 5.5.1899; *Keski-Suomi* 6.5.1899. HS.

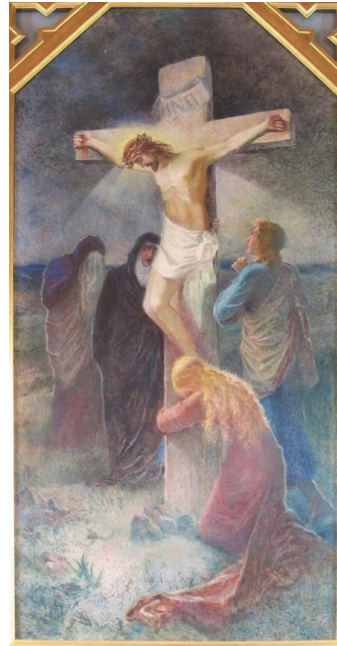
⁷⁴⁷ Arpajaiset. *Keski-Suomi* 10.8.1899. HS.

⁷⁴⁸ *Keski-Suomi* 29.8.1899. HS.

⁷⁴⁹ Konstvetenskap, Åbo Akademi.

Alexandra Frosterus-Såltin,
Ristiinaulittu, 1914. Suojärven kirkon
alttaritaulu.
Kuva: Konstvetenskap, Åbo
Akademi.

Alexandra Frosterus-Såltin,
Ristiinaulittu, 1915. Ruokolahden
kirkon alttaritaulu.

Frosterus-Såltin on kuvannut hänet tässä hyvin samoin kuin aiemmin Perniön alttaritaulussa, polvillaan ristin juuressa sitä syleillen. Johannes ja Maria sitä vastoin on kuvattu aiemmasta eroten. Maria on nyt yksin kuvassa oikealla ristin vasemmalla puolella. Hän on kiertänyt oikean kätensä ristin ympäri ja nojaa ristiin ja Jeesuksen ruumiiseen. Johannes seisoo jonkin verran taustalla kuvan vasemmassa reunassa.

Ruokolahden kirkon *Ristiinaulitussa* vuodelta 1915 Jeesuksen äiti on "siirtynyt" taustalle kuvan vasempaan reunaan hieman ristin taakse ja kiertää vasemman kätensä ristin ympärille. Johannes on kuvan oikeassa reunassa osittain selkä päin katsojaan. Magdalan Maria on tutulla tavalla ristin juurella, mutta nyt kuvan oikealla reunalla. Taustalla kuvan vasemmassa reunassa oleva henkilö, joka kätkee kasvonsa vaatteeseen, ei ole tunnistettavissa. Katsojalle jää taas vapaus. Hyvä vaihtoehto on mieltää hänet kolmanneksi Mariaksi, kuten Perniön *Ristiinaulitussa*.

Peräkkäisinä vuosina maalatut Suojärven ja Ruokolahden kirkkojen *Ristiinaulitut* olivat luonteeltaan paljossa toistensa peilikuvia. Toki voidaan panna merkille pieni muutos tavassa, jolla risti on tuettu maahan. Ruokolahden *Ristiinaulitussa* ristin juuressa on tukena kiviä, kun aiemmissa on maahan lyödyt tukipuut. Myös katsojan paikka vaihtuu. Perniön maalauksessa katsoja on ristin suunnasta ajatellen etuoikealla, Konginkankaan ja Suojärven alttaritauluissa melko suoraan ristin etupuolelle ja Ruokolahden *Ristiinaulitussa* katsoja on ristiä etuvasemmalle.

Verrattaessa Ruokolahden *Ristiinnaulittua* 1880-luvun Perniön maalaukseen, voidaan jälleen panna merkille sama maalaustyylin muutos, joka on ollut esillä jo Frosterus-Såltinin muunaiheisten alttaritaulujen yhteydessä. Jopa Suojärven kirkon alttaritaulun mustavalkoisesta valokuvasta on nähtävissä tämä muutos. Myös Juusela kiinnittää huomiota asiaan, ja hänen mielestään ”herää kysymys olisiko taiteilija mahdollisesti saanut vaikutteita ekspressionistisesta taiteesta, mitä suuntaa maalausten esittämistapa lähentelee.”⁷⁵⁰

Frosterus-Såltinin viimeiseksi jääneessä Ruokolahden kirkon alttaritaulussa voidaan huomata vielä muutos myös Magdalan Marian kohdalla. Maalauksen sommittelu tuo Marian lähemmäs katsojaa, häntä lähinnä olevaksi henkilöksi, ja hän nousee näin korostetulla tavalla esiin verrattuna aiheen aiempiin toteutuksiin. Samalla hahmon ilmaisema suru ja epätoivo tulevat entistä lähemmäs katsojaa. Voiko tämä tarkoittaa jotakin, on jälleen ikonologinen kysymys, johon palataan tuonnempana.

5.11 Ylösousemukset

Tutkimuksessa tarkasteltavana aikana Jeesuksen ylösousemusta käytetään aiheena suomalaisessa alttaritaulumaalauksessa harvakseltaan, keskimäärin noin neljä kertaa vuosikymmenessä. Hieman muuta vilkkaampi käyttö osuu juuri vuosisadan vaihteen molemmin puolin, jolloin myös Frosterus-Såltin maalaa omat *Ylösousemuksensa*.

Jeesuksen ylösousemus on jossain määrin ongelmallinen aihe kristillisessä taiteessa. Vaikka kaikissa evankeliumeissa kerrotaan, että Jeesus nousi ylös kuolleista, ei yhdessäkään kerrota itse tapahtumasta. Aiheelle ei näin ole suoraa kirjallista lähtökohtaa, johon sen ikonografia voisi nojata. Evankeliumiteksteissä mainitaan kuitenkin asioita, joita aiheen toteutusten yhteydessä on voitu hyödyntää.

Matteuksen evankeliumissa kerrotaan, että ylipappien ja fariseusten toivomuksesta hautaa vartioitiin.⁷⁵¹ Edelleen mainitaan, että Magdalan Marian tullessa ”toisen Marian” kanssa haudalle ”Herran enkeli laskeutui taivaasta. Hän tuli haudalle, vieritti kiven pois ja istuutui sille. Hän oli hohtava kuin salama ja hänen vaatteensa olivat valkeat kuin lumi. Vartijat pelästyivät häntä niin, että alkoivat vapista ja kaatuivat maahan kuin kuolleet.”⁷⁵²

Edellä kuvatulla hetkellä Jeesus ei kuitenkaan enää ollut haudassa, vaan kuten enkeli toteaa: ”Ei hän [Jeesus] ole täällä, hän on noussut kuolleista, niin kuin hän itse sanoi. Tulkaa katsomaan, tuossa on paikka, jossa hän makasi.”⁷⁵³

Markuksen evankeliumissa naiset miettivät haudalle matkatessaan, kuinka saada kivi pois haudan suulta.

⁷⁵⁰ Juusela 1983, 78.

⁷⁵¹ Matt. 27:62–66.

⁷⁵² Matt. 28:1–4.

⁷⁵³ Matt. 28:6.

Mutta tultuaan paikalle he huomasivat, että kivi oli vieritetty pois; se oli hyvin suuri kivi. Sisälle hautaan mentyään he näkivät oikealla puolella istumassa nuorukaisen, jolla oli yllään valkoiset vaatteet. He säikähtivät. Mutta nuorukainen noi: Älkää pelästykö. Te etsitte Jeesus Nasaretilaista, joka oli ristiinnaulittu. Hän on noussut kuolleista, ei hän ole täällä. Tuossa on paikka, johon hänet pantiin.⁷⁵⁴

Myös Luukkaan evankeliumissa naiset menivät aamulla haudalle ja

havaittivat, että kivi oli vieritetty haudan suulta, ja kun he menivät sisälle hautaan, he eivät löytäneet Herran Jeesuksen ruumista. Kun he olivat ymmällä tästä, heidän edessään seisoivat yhtäkkiä kaksi miestä sädehtivän kirkkaissa vaatteissa. Naiset pelästyivät ja painoivat katseensa maahan. Mutta miehet sanoivat heille: 'Miksi etsitte elävää kuolleitten joukosta? Ei hän ole täällä, hän on noussut kuolleista.'⁷⁵⁵

Johanneksen evankeliumissa tapahtumien kulku on hieman toinen. Ensin kerrotaan kuinka Magdalan Maria tuli haudalle ja huomattuaan, että kivi oli siirretty haudan suulta, lähti hän juosten kertomaan siitä Pietarille ja Johannekselle. Nämä kiiruhtivat haudalle, menivät hautaan sisälle, mutta näkivät siellä vain käärinliinat ja Jeesuksen kasvoja peittäneen hikiliinan. Tämän jälkeen he palasivat majapaikkaansa.⁷⁵⁶ Kun Magdalan Maria saapui uudelleen paikalle, "hän kurkisti hautaan ja näki, että siinä, missä Jeesuksen ruumis oli ollut, istui kaksi valkopukuista enkeliä, – –."⁷⁵⁷ Tämän jälkeen Johanneksen evankeliumissa kerrotaan Jeesuksen ilmestymisestä Magdalan Marialle.

Eurooppalaisessa perinteessä, tavanomaisessa ylösnousemuksen kuvauksessa, Jeesuksen ohessa nähdään joko yksi tai kaksi valkeaa enkeliä ja mahdollisesti maahan kaatuneet vartijat, joita myös yleensä on kaksi. Myös haudan suulla ollut "suuri kivi" on usein kuvassa.⁷⁵⁸

Frosterus-Såltinin ensimmäinen *Ylösnousemus* on vuodelta 1899. Maalaus on Euran kirkon alttaritauluna. Teoksen kaksi valkeaa enkeliä, vaate Jeesuksen päällä mutta erityisesti kuvan valkoiset liljat merkitsevät selviä kosketuspintoja Blochin maalaamaan Kööpenhaminan Jaakobin kirkon alttaritauluun.⁷⁵⁹ Itse asiassa noita piirteitä on myös Frosterus-Såltinin maalauksissa *Jeesus ilmestyy Magdalan Marialle*. Myös niissä on aina valkeat liljat, ja vaate Jeesuksen päällä on samalla tavalla paitsi ensimmäisessä Harjavallan kirkon alttaritaulussa. Lisäksi samanlaiset enkelit ovat mukana Hämeenlinnan ja Virtain alttaritauluissa, Virroilla tosin vain yksi.

Euran *Ylösnousemuksessa* on kuitenkin myös eroja Blochin maalaukseen verrattuna. Haudan suuaukko on epämääräisen luolamainen, kun se Blochilla on säännöllinen, tukipuilla varustettu ovi, johon maahan kaatunut työstetty kivipaasi on hyvin sopinut. Ero on myös siinä, että Frosterus-Såltin taulussa kuvan oikean puoleinen enkeli pitää kiinni kivipaasista, jonka voidaan ajatella ol-

⁷⁵⁴ Mark. 16:1–6.

⁷⁵⁵ Luuk. 24:1–6.

⁷⁵⁶ Joh. 20:1–10.

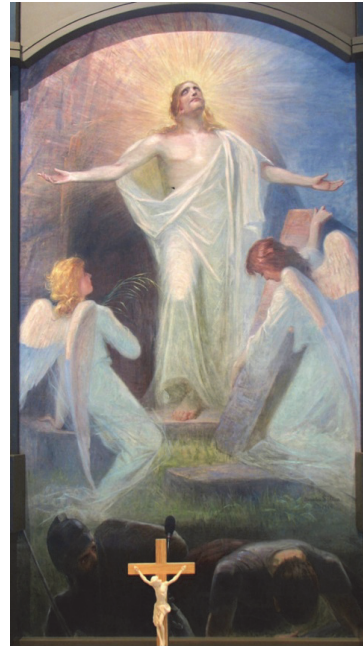
⁷⁵⁷ Joh. 20:11–12.

⁷⁵⁸ Hall 1995, Resurrection; Murray 2004, Resurrection.

⁷⁵⁹ Myös Juusela viittaa Frosterus-Såltinin *Ylösnousemusten* yhteydessä Kööpenhaminan Jaakobin kirkon alttaritauluun. Juusela 1983, 81.

Alexandra Frosterus-Såltin,
Ylösnousemus, 1899. Euran kirkon
alttaritaulu.

Alexandra Frosterus-Såltin,
Ylösnousemus, 1900. Padasjoen kirkon
alttaritaulu.

leen haudan suulla. Myös alareunan "peljästyneet" ja "maahan kaatuneet" sotilaat puuttuvat Blochin maalauksesta.

Sekä enkeli suuaukon kiven kanssa että sotilaat palautuvat Matteuksen evankeliumin tekstiin. Tosin siinä vaiheessa, kun "enkeli laskeutui taivaasta" ja "vieritti kiven pois" ja "vartijat pelästyivät häntä" oli hauta jo tyhjä.

Kesällä 1898 Eurassakin järjestettiin juhlat, joiden ohjelmaan kuuluivat myös arpajaiset alttaritaulun kustantamiseksi. Lehtitiedon mukaan voittoja oli tarjolla noin 400, joista suurimman osan paikallinen ompeluseura oli talven mittaan valmistanut. "Summittainen" tuotto oli noin 900 markkaa. Mitä ajassa liikkui, käy hyvin ilmi pastori K. E. Silwanderin avajaispuheesta, jossa hän "selviteli tuota kinastuksen alaisena ollutta kysymystä, ovatko arpajaiset kirkon omaisuuden hyväksi oikeutettuja."⁷⁶⁰

Elokuussa 1898 sanomalehdessä oli tieto, että "Euran naisten neulomaseura" oli tilannut alttaritaulun Frosterus-Såltinilta, ja myös taulun aihe tiedettiin.⁷⁶¹ Keväällä 1899 kuvernööri myönsi jälleen luvan järjestää kesällä arpajaiset alttaritaulun hyväksi.⁷⁶²

⁷⁶⁰ Eura. Arpajaiset. *Kansalainen* 4.6.1898. HS.

⁷⁶¹ Alttaritaulu Euran kirkkoon. *Rauman Lehti* 2.8.1898. Myös *Hufvudstadsbladet* ja *Kansalainen* 3.8.1898; *Åbo Underrättelser*, *Uusi Aura*, *Uusi Suometar* ja *Satakunta* 4.8.1898; *Aamulehti*, *Nya Pressen*, *Päivälehti*, *Sanomia Turusta*, *Wasa Nyheter* ja *Isänmaan Ystävä* 5.8.1898; *Åbo Tidning* ja *Turun Lehti* 6.8.1898. HS.

⁷⁶² Arpajaisia. *Uusi Aura* 28.4.1899. Myös *Rauman Lehti* 29.4.1899. HS.

Alexandra Frosterus-Såltin,
Ylösousemus, 1905.
Peräseinäjoen kirkon
alttaritaulu.

Alexandra Frosterus-Såltin,
Ylösousemus, 1909. Lavian kirkon
alttaritaulu.

Frosterus-Såltinin toinen *Ylösousemus* on Padasjoen kirkon alttaritaulu vuodelta 1900. Euran kirkon alttaritauluun verrattuna paljon ei ole muuttunut. Vain kypäräpäinen sotilas on nyt kääntyneenä Jeesuksesta pois päin ja valkeat liljat puuttuvat.

Keskenään hyvin samanlaiset ovat myös Peräseinäjoen ja Lavian kirkon alttaritaulut. Ne ovat selkeästi pari kuten Euran ja Padasjoen taulut. Peräseinäjoen *Ylösousemus* on vuodelta 1905, Lavian vuodelta 1909. Olennaisin muutos aiempiin toteutuksiin verrattuna on tapahtunut siinä, että nyt kuvissa on vain yksi enkeli ja sotilaat puuttuvat. Valkeat liljat taas ovat palanneet. Viimeisessä aiheen toteutuksessa Laviassa ne kukkivat hyvinkin runsaina. Samalla haudan suuaukko on muuttunut säännöllisen muotoiseksi ja tukipuilla varustetuksi kuten Blochin maalauksissa.

Huhtikuulta 1905 on lehtitieto, että Frosterus-Såltin viimeistelee Peräseinäjoen kirkon alttaritaulua.⁷⁶³ Myös *Helsingfors-Posten* julkaisi uutisen ja arvosteli Frosterus-Såltinin alttaritaulutuotantoa nähden sen ylivertaisena verrattuna vanhempaan kirkkotaiteeseen.⁷⁶⁴ Samoin *Wasa-Posten* uutisoi asiasta kirjoittaen samalla Frosterus-Såltinista ja hänen maalauksistaan sanoilla "wår kända målarrinna" ja "lika produktiwa som framstående målarrinna". Peräseinäjoen kirkon alttaritaulun kerrottiin olevan melkein valmis ja arveltiin, että se "torde komma att blifwa en synnerligen wacker prydnad för sagda kyrka." Lopuksi lehti halu-

⁷⁶³ Alttaritauluja. *Vaasa* 18.4.1905. Myös *Suupohjan Kaiku* 20.4.1905. HS.

⁷⁶⁴ Doktorinnan Alexandra Sältin. *Helsingfors-Posten* 19.4.1905. HS.

si vielä mainita, että Frosterus-Såltin oli maalannut jo yli 40 alttaritaulua.⁷⁶⁵ Peräseinäjoen kirkon alttaritaulu on järjestyksessä 48.

Loppuvuodesta 1897 julkaisi *Satakunta* tiedon, että Lavialla jo kerätään rahaa uutta alttaritaulua varten.⁷⁶⁶ Kesältä 1908 on tieto, että Frosterus-Såltin on ottanut maalatakseen alttaritaulun Lavian kirkkoon.⁷⁶⁷ Kesäkuussa 1909 *Kansalainen* tiesi, että Lavian kirkkoon oli hankittu uusi alttaritaulu.⁷⁶⁸

Myös Frosterus-Såltinin *Ylösousemukset* tuovat ilmi, että pienin muutoksin tehdyt toisinnot ovat hänelle tyypillisiä. Maalaukset ilmaisevat samalla hyvin myös ne maalaustyyllissä tapahtuneet muutokset, jotka ovat olleet jo esillä. Erityisesti kahdessa viimeisessä *Ylösousemuksessa*, värin käyttö ja koko maalaustapa on toinen, mitä Frosterus-Såltinin vanhemmassa tuotannossa.

5.12 Paimenten kumarrus -taulut

Frosterus-Såltin maalasi kaksi *Paimenten kumarrusta*. Ensimmäinen on Kaarlelan kirkon maalaus vuodelta 1902. Se kuuluu kolmen kuvan kokonaisuuteen, jossa keskimmäisenä ja päätauluna on *Getsemane*. Edellä sen yhteydessä kokonaisuutta tarkasteltiin lähemmin. Toisen kerran aihe on käytössä Kuusiston kirkon alttaritaulussa vuodelta 1912. Maalaus ei sielläkään ole enää (2006) alttarilla vaan ripustettuna urkuparven seinälle.

Paimenten kumarrus palautuu Luukkaan evankeliumiin, jossa ei toki kerrota tapahtumista kovin yksityiskohtaisesti. Tekstistä käy ilmi, että Maria synnytti pojan ja ”pani hänet seimeen, koska heille ei ollut tilaa majapaikassa.” Enkeli ilmoitti tapahtuneesta seudulla oleville paimenille, jotka lähtivät Betleheemiin

ja löysivät Marian ja Joosefin ja lapsen, joka makasi seimessä. Tämän nähdessään he kertoivat, mitä heille oli lapsesta sanottu. Kaikki, jotka kuulivat paimenten sanat, olivat ihmeissään. Mutta Maria kätki sydämeensä kaiken, mitä oli tapahtunut, ja tutkisteli sitä. Paimenet palasivat kiittäen ja ylistäen Jumalaa siitä, mitä olivat kuulleet ja nähneet.⁷⁶⁹

Italian renessanssista, 1400-luvulta alkaen on läntisessä Euroopassa vaikiintunut tapa kuvata tapahtumia niin, että lähinnä lasta olevat paimenet, yleensä kolme, ovat polvillaan.⁷⁷⁰ Myös härkä ja aasi kuuluvat kuvaan, vaikka niitä ei mainita evankeliumissa. Niiden ikonografia palautuu apokryfisiin teksteihin.⁷⁷¹ Erinomaisia eurooppalaisia, ja paljossa vielä katolisen perinteen mu-

⁷⁶⁵ Nya altartaflor. *Wasa-Posten* 19.4.1905. HS.

⁷⁶⁶ Tietoja Lawiasta. *Satakunta* 23.12.1897. HS.

⁷⁶⁷ Tohtorin rouwa Alexandra Såltin. *Pohjan Poika* 26.6.1908. Myös *Åbo Underrättelser* 28.6.1908; *Björneborgs Tidning* 30.6.1908; *Satakunnan Sanomat* 1.7.1908. HS.

⁷⁶⁸ Uusi alttaritaulu. *Kansalainen* 14.6.1909. Myös *Björneboerg Tidning*, *Sosialidemokraatti* ja *Rauman Lehti* 15.6.1909; *Nya Pressen* 16.6.1909; *Åbo Underrättelser*, *Västra Finland* ja *Uusi Suometar* 17.6.1909; *Kotimaa* ja *Työkansa* 18.6.1909; *Nya Pressen* 23.6.1909. HS.

⁷⁶⁹ Luuk. 2:7–20.

⁷⁷⁰ Hall 1995, Adoration of the Shepherds.

⁷⁷¹ Murray 2004, Nativity of Christ (Christmas).

Alexandra Frosterus-Sältin, *Paimenten kumarrus*, 1902. Kaarlelan kirkon alttaritaulu 1/3. Kokkola.

Alexandra Frosterus-Sältin, *Paimenten kumarrus*, 1912. Kuusiston kirkon alttaritaulu.

kaisia toteutuksia aiheesta tehtiin myös Suomessa vielä 1700-luvun puolella. Hyvä esimerkki on vaikka Mikael Toppeliuksen (1734–1821) maalaus Kempeleen kirkossa 1700-luvun lopulta.

Tutkimuksessa tarkasteltavana ajanjaksona *Paimenten kumarrus* on suomalaisessa alttaritaulumaalauksessa varsin vähän käytetty aihe, on vain muutamia käyttökertoja. Kun Frosterus-Sältin työsti Kaarlelan kirkkoon tulevaa maalaustaan, oli tuorein ja varmasti tunnetuin esimerkki tuolloin Albert Edelfeltin (1854–1905) *Paimenten kumarrus* (1894), jonka hän maalasi Vaasan kirkkoon. Edelfeltin maalaukseen palataan tuonnempana.

Kaarlelan kirkon kuvassa Maria istuu lapsi sylissään kuvan vasemmassa reunassa, ja oikeassa reunassa on kolme paimenta, joista takimmainen viittoilee perässä tuleville, tänne.

Kuvan oikeassa reunassa erottuu myös keto, jolla lampaat lepäivät. Joosef puuttuu kuvasta, samoin härkä ja aasi. Sitä vastoin kuvassa ylhäällä on enkeleitä kuten Edelfeltin maalauksessa Vaasan kirkossa. Törmätään taas vapauksiin, joita kuvan tekijällä on mahdollisuus ottaa. Kirjallinen lähtökohta ei ole sitova.

Luukkaan evankeliumissa kerrotaan, kuinka paimenille Jeesuksen syntymästä kertoneen enkelin ympärille ilmestyi ”suuri taivaallinen sotajoukko, joka ylisti Jumalaa sanoen: - Jumalan on kunnia korkeuksissa, maan päällä rauha ihmisillä, joita hän rakastaa.” Vasta tämän jälkeen paimenet lähtivät Betle-

hemiin.⁷⁷² Näin kuville, joissa enkelit ovat taivaalla ja paimenet seimen äärellä samanaikaisesti ei löydy perusteita evankeliumitekstistä. Kuitenkin, kuten tuonnempaan nähdään, myös Edelfelt kuvasi enkelit paimenien ollessa jo seimen äärellä.

Kuusiston kirkon alttaritaulu vuodelta 1912 ei olennaisesti eroa Kaarlelan maalauksesta. Jeesus-lapsi on Marian sylissä nyt toisin päin ja kuvakulma on hieman muuttunut. Näkymä on aiempaa enemmän paimenen näkymä. Pääsemme paimeneksi paimenien joukkoon. Kaarlelan maalauksessa kuvan katsoja jää tähän verrattuna enemmän ulkopuoliseksi. Toisaalta molemmat kuvat voidaan ymmärtää myös niin, että näemme tapahtuman Joosefin silmin.

Esteettisestä, mutta myös ihan taidon näkökulmasta voi Kuusiston maalauksessa kritisoida Jeesus-lapsen kuvaa. Se on enemmän kuva nukesta kuin elävästä lapsesta. Tässä kohdin voi yhtyä Juuselan esittämään ajatukseen Frosterus-Såltinin ”teknisistä heikkouksista”.⁷⁷³

5.13 Ikonologisia kysymyksiä

Frosterus-Såltinilla on seitsemän maalausta aiheeltaan *Jeesus ilmestyy Magdalan Marialle*. Kuusi maalauksista on sisällöltään täsmälleen samoja mutta viimeisessä, Jepuan kirkon alttaritaulussa vuodelta 1906, sisältö muuttuu.

Johanneksen evankeliumin mukaan⁷⁷⁴ Maria tuli haudalle ja huomasi, että Jeesuksen ruumis oli poissa. Jeesus oli tuossa vaiheessa Marian takana. Jepuan kirkon alttaritaulussa näemme juuri tämän hetken. Tuon jälkeen Maria kääntyy, huomaa Jeesuksen ja hetken kuluttua myös tunnistaa hänet. Jepuaa vanhemmissa maalauksissaan Frosterus-Såltin kuvaa puolestaan tämän hetken.

Jos myötäelää kertomuksen matkassa, voi Jepuan kirkon alttaritaulussa nähdä hetken, jolloin Marian mielen täyttävät paitsi hämmennys myös monet kielteiset tunteet kuten pettymys, ahdistus, suru, hätä ja tuska. Kuvan katselija voi kokea Marian inhimillisen epätoivon. Vanhemmissa aiheen versioissa Frosterus-Såltin taas kuvaa hetken, johon liittyy iloa ja helpotusta, jotka pettymyksen ja ahdistuksen jälkeen täyttävät Marian mielen ja purkautuvat hänen huuahduksessaan: ”Rabbuuni!”⁷⁷⁵

Herää kysymys, tapahtuiko muutos sattumalta vai tekikö Frosterus-Såltin sen tietoisesti ja tarkoituksella? Jälkimmäinen vaihtoehto on ilmeisempi, sillä hän tunsu varmasti kuvaamansa tarinan ja sen sisällön yksityiskohtaisesti, eikä ole uskottavaa, että hän Jepuulle sattumalta kuvasi kertomuksesta Marian kannalta niin erilaisen hetken. Ajatus johtaa kuitenkin uuteen kysymykseen. Miksi hän vuonna 1906 haluaa kuvata ihmisen pahaa mieltä, kun hän aiemmin kuvasi hyvää mieltä? Miksi nostaa esiin kielteisiä tunteita kun aihe antaa mah-

⁷⁷² Luuk. 2:13–16.

⁷⁷³ Juusela 1983, 81.

⁷⁷⁴ Joh. 20:11–17.

⁷⁷⁵ ”- se on hepreaa ja merkitsee: opettajani.” Joh.20:16.

dollisuuden myös myönteisten tunteiden ilmaisuun? Ehkä mukaan voi ottaa myös sukupuolen ja kysyä, miksi kuvata naisen pahaa mieltä?

Myös Pirjo Juusela kiinnittää huomiota tapahtuneeseen muutokseen. Vastauksena siihen hän arvelee, että Frosterus-Såltin ”on ilmeisesti halunnut kärsivän Maria Magdaleenan välityksellä tuoda lisätunnetta kuvaukseen.”⁷⁷⁶ Näin voi tietenkin olla, jolloin muutos on tullut tyhjentävästi selitettyä. Mutta edelleen voidaan kysyä, oliko tuo ainoa syy vai tarkoittiko Frosterus-Såltin myös muuta kuvatessaan kärsivää Mariaa aiemman iloitsevan asemesta. Voidaanko perustellusti esittää mahdollisia muita syitä?

Tämän päivän taidehistorian kirjoitus arvioi Frosterus-Såltinin henkilökohtaista tilannetta 1900-luvun alussa niin, että hän – Riitta Konttisen sanoi – ”loppujen loppuksi tunsu itsensä väärin ymmärretyksi ja kärsi siitä.”⁷⁷⁷ Kun Jepuan kirkon alttaritaulu ajatellaan syntyajankohtaansa, voidaan kysyä: Kuvaako Frosterus-Såltin siinä lopulta myös omaa henkilökohtaista tilannettaan taiteilijana ja naisena, omia henkilökohtaisia tuntemuksiaan, omaa epätoivoaan? Voidaanko maalauksen yhteydessä puhua myös Frosterus-Såltinin ”omakuvas-ta”?

Myös kahden muun aiheen viimeisissä toteutuksissa tapahtuu olennainen muutos aiempiin versioihin verrattuna. Frosterus-Såltinin viimeinen *Getsemane* on vuodelta 1908, ja aiheen aiemmissä toteutuksissa Jeesus on toki ahdistuneen ja kärsivän oloinen, mutta Sysmän maalauksessa hän on sananmukaisesti loopen uupunut. Hän ei enää jaksa pitää edes käsiään ristissä, ja maalauksesta syntyy mielikuva, että ilman enkelin tukea Jeesus lysähtäisi maahan. Polvillaan olokin on käynyt jo liian raskaaksi.

Jälleen voidaan kysyä, kuvaako Frosterus-Såltin Sysmän *Getsemanessa* myös omaa uupumustaan? Lysähtäisikö hänkin kasaan ilman paikalle kiiruh-tavan enkelin apua, ja jos lysähtäisi, niin mikä on silloin hänen enkelinsä, joka tukee? Onko alttaritaulumaalaus hänen ”enkelinsä”, joka auttaa, tukee ja lohduttaa kaiken väsymyksen ja epätoivon keskellä? Juusela lainaa tutkimukses-saan kirjeitä, joiden teksti tuntuu vastaavan kysymykseen myönteisesti. Elämänsä loppuvaiheessa, maalatessaan Suojärven alttaritaulua, Frosterus-Såltin kirjoitti: ”Jag har så svårt att lefva utan att få måla.”⁷⁷⁸ Muutamaa kuukautta myöhemmin, maalatessaan Ruokolahden alttaritaulua, hän edelleen aa: ”Huru skall jag kunna till fullo tacka för den glädje detta arbete skänker mig? Då jag målar saknar jag intet.”⁷⁷⁹

Äänekosken ja Kirvun kirkkojen alttaritaulut vuodelta 1911 olivat Frosterus-Såltinin viimeiset versiot Jeesuksen taivaaseen ottamisesta. Myös niissä sisältö muuttuu olennaisesti aiheen aiempiin toteutuksiin verrattuna. Taivaaseen matkalla olevalle Jeesukselle on hyvästejään jättämässä nyt myös sekä Jeesuksen äiti että Magdalan Maria.

⁷⁷⁶ Juusela 1983, 69.

⁷⁷⁷ Konttinen 2008, 119.

⁷⁷⁸ Juusela 1983, 90. Juusela lainaa tässä Alexandra Frosterus-Såltinin kirjettä Elin Frosterukselle 26.2.1914.

⁷⁷⁹ Juusela 1983, 91. Juusela lainaa tässä Alexandra Frosterus-Såltinin kirjettä Elin Frosterukselle 26.11.1914.

Kirvun maalauksessa kaikki muut henkilöt kuvan alaosassa katsovat Jeesuksen perään, mutta Magdalan Maria on painanut kasvonsa vasten kaimansa olkapäätä. Hänen hahmonsansa viestii jälleen surusta ja epätoivosta. Evankeliumitekstien mukaan Marian suuri ymmärtäjä – mahdollisesti ainoa – on poistumassa, ja hänen osansa on jäädä yksin, jolloin epätoivon ja yksinäisyyden tunteet täyttävät mielen. Onko niin, että katsellessamme Magdalan Marian hahmoa Kirvun kirkon alttaritaulussa, näemme samalla 1900-luvun alun Frosterus-Såltinin – taiteilijan, jolta ymmärtäjät olivat käyneet vähiin? Samaistaako Frosterus-Såltin itsensä Magdalan Mariaan niin, että jopa Ruokolahden *Ristiinnaulitussa* kuvan etualalle aiempaa korostetummin maalatun Marian hahmo ilmaisee kaikessa surussaan, yksinäisyydessään, tuskassaan ja hädässään myös taiteilijaa ja hänen tuntemuksiaan?

Kysymys siitä, liittyvätkö mainitut muutokset Frosterus-Såltinin henkilökohtaiseen elämäntilanteeseen ja hänen omiin 1900-luvun alun tuntemuksiinsa, ei ilmeisesti koskaan voi saada varmaa vastausta. Varmaa on vain, että Frosterus-Såltin maalasi kolmesta eri aiheesta – Jeesus ilmestyy Magdalan Marialle, Getsemane ja Jeesus otetaan taivaaseen – monta alttaritaulua, joiden kaikkien vanhimmat versiot ovat jo 1870-luvun puolelta. Viimeisimmät versiot ovat puolestaan vuosilta 1906, 1908 ja 1911. Kiistatonta on myös, että kaikkien kolmen aiheen eri toteutukset ovat muuten hyvin toistensa kaltaisia, mutta viimeisissä versioissa tapahtuu olennainen muutos aiempiin verrattuna. Erityisesti näin on Jepuan kirkon alttaritaulun kohdalla.

Varmaa on myös, että tämän päivän katselijalle puheena olevat muutokset antavat mahdollisuuden mainittuun näkökulmaan. Tällöin alttaritaulut ovat katsojalleen paljon enemmän kuin vain uskonnollisia tunteita herättäviä maalauksia, jotka kuvittavat ja mieliin muistuttavat tiettyjä Uuden Testamentin evankeliumiteksteissä ja apostolien teoissa kerrottuja tapahtumia. Tällöin niitä voi katsella kuvina myös tekijästään sekä taiteesta ja taidemaailmasta yleensä 1900-luvun alun Suomessa. Tällöin ne kertovat katsojalleen ajoista, jolloin jatkuvasti syntyi uusia käsityksiä taiteesta, ja jolloin vanhat käsitykset ja niiden kannattajat joutuivat herkästi sivuun. Niistä voi nähdä, kuinka alttaritaulumaalaus ja sen toteuttaja lopullisesti olivat menettämässä sekä taiteellisesti että sosiaalisesti arvostettua asemaansa, josta vielä esimerkiksi Ekman ja myös Frosterus-Såltin uransa alkuvaiheessa pääsivät nauttimaan.

6 HELSINGIN UUDEN KIRKON ALTTARITAU- KILPAILU (1891/1892)

Helsingin väkimäärä kasvoi nopeasti 1800-luvun kuluessa ja vuosisadan lopussa Nikolainkirkko (myös Suurkirkko, nyk. Tuomiokirkko) ja Helsingin vanha kirkko eivät enää riittäneet seurakunnan tarpeisiin. Oli rakennettava uusi kirkko, jolla ”nimellä” Johanneksen kirkko myös kauan tunnettiin.

Tultaessa 1890-luvulle myös alttaritaulun hankinta tuli ajankohtaiseksi. Toukokuussa 1891 Helsingin kaupungin ruotsalais-suomalaisen seurakunnan kirkkoneuvosto päätti kilpailun järjestämisestä alttaritaulun saamiseksi.⁷⁸⁰ Noin kahdeksan ja puoli kuukautta aiemmin, edellisen vuoden (1890) syyskuun alussa Jyväskylän kaupunkiseurakunnan kirkkoneuvosto puolestaan oli tehnyt oman tilauksensa.⁷⁸¹

Helsinkiäisten hanke eteni jyväskyläläisiin verrattuna olennaisesti riva-kammin. Kilpailu Helsingissä ratkesi jo vuoden 1892 alussa kun taas Jyväskylässä Järnefeltin *Jeesuksen ja veteen vajoavan Pietarin* kohtalo ratkaistiin vasta marraskuussa samana vuonna. Jyväskyläläisille tarjottu valmis maalaus päättyi naapuriseurakunnan kirkkoon, mutta lohtuna jyväskyläläisille ei Helsingissäkään tapahtumien kulku mennyt toivotulla tavalla. Kilpailun voittanut ehdotus ei koskaan päätenyt valmiina alttaritauluna Helsingin uuteen kirkkoon, vaan löysi paikkansa Vaasasta.

Myös Helsingissä hanke epäonnistui, vaikka alttaritaulun hankinta oli erittäin hyvin järjestetty ja tarjoaa kaikella tavalla lajissaan eturivin esimerkin. Ensinnäkin järjestettiin kilpailu, jossa palkinnot olivat varsin houkuttelevat. Toiseksi kilpailusta kuulutettiin laajalti eri sanomalehdissä ja kolmanneksi koottiin arvovaltainen ja asiantunteva jury arvostelemaan määräaikaan mennessä jätetyt työt.

Kuitenkin vasta neljänkymmenen vuoden päästä kilpailusta Helsingin Johanneksen kirkko sai alttaritaulun. Tuolloin Jyväskylän kaupunkiseurakun-

⁷⁸⁰ H:gin ruots.-suomal. srk:n kirkkoneuvoston ptk. 9.1.1892, § 4. HeRuSuKA, KA. Mainitun kokouksen 27.5.1891 pöytäkirjaa ei kuitenkaan löytynyt.

⁷⁸¹ Jyväskylän ksrk:n kirkkoneuvoston ptk. 4.9.1890. JykKA.

nan kirkossa oli ollut alttaritaulu jo yli 30 vuotta. Eero Järnefeltin *Saulin kääntyminen*⁷⁸² Johanneksen kirkossa vuodelta 1932 ei enää liity 1890-luvun kilpailuun muuten kuin tekijänsä kautta. Eero Järnefelt otti aikanaan myös osaa kilpailuun, mutta ei kyseisellä aiheella, eikä tuolloin aivan pääsyt palkintosijoille.

6.1 Kilpailun julistus, jury ja arvosteluperusteet

Heinäkuun alussa 1891 merkittävimpien sanomalehtien etusivuilla julkaistiin kirkkoherra Bengelsdorffin allekirjoituksella 1. heinäkuuta päivätty kilpailukutsu, joka oli suunnattu suomalaisille taiteilijoille.⁷⁸³ Kilpailuaikaa annettiin vuoden loppuun. Kilpailuun jätettävien luonnosten piti olla varsin isoja, metrin korkeita ja öljyväreillä maalattuja. Luonnokset jäivät kilpailun jälkeen tekijöilleen. Luvatut palkinnot olivat huomattavat, sillä voittajalle luvattiin 1 000, toiselle 600 ja kolmannelle 400 markkaa. Palkinnot merkitsivät rahasummaa, jolla moni seurakunta osti valmiin alttaritaulun.⁷⁸⁴

Kilpailun vielä jatkuessa Helsingin uusi kirkko otettiin virallisesti käyttöön. Sunnuntaina joulukuun 13. päivä 1891 tiesi *Uusi Suometar* kertoa. ”Kauan hankkeena ollut kolmas luterilainen kirkkomme vihitään tarkoitukseensa juhllallisella jumalanpalveluksella.”⁷⁸⁵ Juhlan jälkeen *Päivälehti* tiesi, että paikalla oli kaikkinsa ollut noin 4 000 ihmistä.⁷⁸⁶

Vuosi loppui, ja kilpailutöiden jättoaika umpeutui. Tammikuun 9. päivä 1892 kirkkoneuvosto kokoontui ja saattoi todeta, että 14 kilpailuluonnosta oli jätetty määräajan loppuun mennessä. Oli tullut aika päättää juryn henkilöistä, jätettyjen töiden arvostelijoista. Juryn jäseniksi nimettiin C.G. Estlander⁷⁸⁷, Adolf von Becker⁷⁸⁸, Eliel Aspelin⁷⁸⁹, Hjalmar Munsterhjelm⁷⁹⁰, Gunnar Berndtson⁷⁹¹, Robert Stigell⁷⁹² ja seurakunnan edustajaksi kirkkoneuvoston jäsen E.J. Mellberg.⁷⁹³ Kirkkoherra Bengelsdorff ilmoitti päätöksestä juryn jäsenille kirjeitse 12.

⁷⁸² Ap.t. 9:1–8. Saul tuli sittemmin tunnetuksi apostoli Paavalina. Näin aihe tunnetaan myös *Paavalin kääntymisenä*.

⁷⁸³ Esimerkiksi *Hufvudstaadsbladet*, *Uusi Suometar*, *Päivälehti* 4.7.1891; *Uusi Suometar*, *Päivälehti* 5.7.1891; *Hufvudstaadsbladet* 6.7.1891; *Päivälehti* 7.7.1891. HS.

⁷⁸⁴ Ks. Liite 1.

⁷⁸⁵ Helsingin uusi kirkko. *Uusi Suometar* 13.12.1891. HS.

⁷⁸⁶ Uuden kirkon vihkiminen. *Päivälehti* 15.12.1891. HS.

⁷⁸⁷ Carl Gustaf Estlander (1834–1910), kirjallisuuden professori ja kulttuuripoliitikko.

⁷⁸⁸ Adolf von Becker (1831–1909), taidemaalari, joka maalasi myös itse seitsemän alttaritaulua.

⁷⁸⁹ Eliel Aspelin-Haapkylä (1847–1917), estetiikan ja nykyiskansain kirjallisuuden professori, valtioneuvos.

⁷⁹⁰ Hjalmar Munsterhjelm (1840–1905), maisemamaalari, joka maalasi vuonna 1863 myös alttaritaulun, *Getsemanen*, kotikirkkoonsa Tuulokseen.

⁷⁹¹ Gunnar Berndtson (1854–1895), taidemaalari.

⁷⁹² Robert Stigell (1852–1907), kuvanveistäjä.

⁷⁹³ H:gin ruots.-suomal. srk:n kirkkoneuvoston ptk. 9.1.1892, § 4. HeRuSuKA, KA. Tieto juryn jäsenistä julkaistiin myös sanomalehdissä, ainakin *Nya Pressen* 10.1.1892, *Finland* 11.1.1892 ja *Uusi Suometar* 12.1.1892. HS.

**Finlands
Konstnärer**

uppmannas härmed att till täflan för anskaffande af altartafla i Helsingfors svensk-finska församlings nya kyrka inom utgången af detta år till kyrkorådet inlemna en meter höga eskisser i oljefärg. och meddelas att premier å 1,000 mark, 600 mark och 400 mark komma att tillfalla de eskisser, som af kyrkorådet tillsatt jury pröfvar förtjenta af prisbelöning, hvarjente densamma eger föreslå annan fördelning af premiesumman, om så synes lämpligare. Eskisserna förbli konstnärens egendom.

Afbildning af nya kyrkans chorjente mottet på altartafans dimensioner lemnas å pastorskansliet. Helsingfors, den 1 juli 1891.

Ludvig Bengelsdorff.
Ordförande i kyrkorådet.
(N. Pr. 3 g. 1 s. 34 r.)

Kilpailujulistus Suomen taiteilijoille. *Hufvudstadbladet* 4.7.1891. HS.

tammikuuta ja esitti samalla kutsun ensimmäiseen kokoukseen, joka pidettiin 14. päivä.⁷⁹⁴ Tapahtumat etenivät siten ripeästi.

Jury kokoontui suunnitellulla tavalla, ja kirkkoherra Bengelsdorff oli paikalla avaamassa kokouksen. Kaikki juryyn nimetyt olivat saapuvilla, ja kirkkoherra luki heille kirkkoneuvoston pöytäkirjasta otteen, josta käy ilmi neuvoston päätös juryn jäsenistä. Kirkkoherra luki myös sanomalehdissä julkaistun kilpailukutsun ja luovutti jurylle määräämisenä jätetyt kilpailuehdotukset sekä niiden matkassa olleet tekijätiedot, jotka kaikki eivät olleet suljetuissa kuorissa. Albert Gebhard oli kirjoittanut nimensä luonnoksiin ja paljastui sen vuoksi jo tässä vaiheessa. Tämän jälkeen kirkkoherra poistui.⁷⁹⁵

Kirkkoherra Bengelsdorffin poistuttua valittiin C.G. Estlander juryn puheenjohtajaksi ja Mellberg sihteeriksi.⁷⁹⁶ Seuraavaksi pöytäkirjaan on kirjattu kilpailuehdotukset. Nimimerkki Jordan 49372 oli jättänyt kaksi, nimimerkki Sist kolme, nimimerkki A (A neliön sisällä) kaksi, nimimerkit F, Math 8:5-13, Gulgatha ja Betlehem kukin yhden sekä Albert Gebhard kaksi luonnosta. Mainituista luonnoksista kertyy kuitenkin yhteensä vain 13, vaikka pöytäkirjassa

⁷⁹⁴ H:gin ruots.-suomal. srk:n kirjekonseptit 1878-1911. 1892: numerot 3,4,5,6,7,8 ja 9. HeRuSuKA, KA.

⁷⁹⁵ Alttaritaulujuryn ptk. 14.1.1892, § 1. Liite H:gin ruots.-suomal. srk:n ptk. 13.2.1892. HeRuSuKA, KA.

⁷⁹⁶ Alttaritaulujuryn ptk. 14.1.1892, § 2. Liite H:gin ruots.-suomal. srk:n ptk. 13.2.1892. HeRuSuKA, KA.

mainitaan niiden lukumääräksi 14.⁷⁹⁷ Tuonnempana käy ilmi, että pöytäkirjaan kirjaamatta jäänyt luonnos oli *Kanaanilaisnaisen / Foinikialaisnaisen usko*.

Juryyn ensimmäisen kokouksen tärkein asia oli määrittellä arvioinnin perusteet. Mietittiin, pitäisikö painottaa luonnosten taiteellisia ansioita vai arvioida niiden sopivuutta nimenomaan alttaritauluina. Juryyn päätös oli, ”att ändamålet, nämligen erhållandet af en altartafla i nya kyrkan, skulle utgöra hufvudgrundet för bedömandet, men borde därvid hänsyn tagas såväl till ämnets val uti uppställning som den artistiska behandlingen (...).”⁷⁹⁸ Alttaritauluksi aiotun maalauksen piti näin ennen muuta vastata tarkoitustaan, nimittäin olla hyvä alttaritaulu paikassa, johon se tulisi. Tuonnempana käy lähemmin ilmi, mitä vaatimus käytännössä tarkoitti.

Mitä ilmeisimmin Helsingin uuden kirkon alttaritaulun hankinnan yhteydessä muodostettu jury kirjasi vuoden 1892 alussa ylös näkökulman, josta alttaritaulumaalausta arvioitiin tuon ajan Suomessa. Määriteltyään arvioinnin kriteerit sopi jury seuraavan kokouksen kolmen päivän päähän, sunnuntaille 17. tammikuuta.⁷⁹⁹

6.2 Widolfa Engeströ-Ahrenbergin myöhästynyt ehdotus

Pari päivää ennen Helsingin uuden kirkon alttaritaulukilpailun juryyn ensimmäistä kokousta Widolfa Engeström-Ahrenberg (1845–1914) oli lähettänyt jurylle kirjeen. Kirjeessään hän kertoo, että useista eri yhteensattumista johtuen hän ei ollut ehtinyt ajoissa ottaa osaa kilpailuun, mutta anoi nöyryimmästi vielä saada osallistua.⁸⁰⁰ Juryyn päätös oli kuitenkin ei. Se katsoi, että sillä ei ollut oikeutta suostua pyyntöön.⁸⁰¹

Kirjeessään Engeström-Ahrenberg kertoo, että hänellä on valmiina luonnos, jonka mitat ovat lähes samat kuin tulevan alttaritaulun.⁸⁰² Mainittu koko saattaa merkitä, että Engeström-Ahrenberg tarjosi jurylle luonnosta, jonka – joko sellaisenaan tai sen pohjalta valmistetun maalauksen – lopulta osti Kivennavan seurakunta loppukesästä 1900.⁸⁰³ Kivennavan kirkon alttaritaulu, joka menetettiin tulipalossa 1939, oli Widolfa Engeström-Ahrenbergin neljäs ja viimeiseksi jäänyt alttaritaulu. Muut hänen maalaamansa alttaritaulut ovat

⁷⁹⁷ Alttaritaulujuryyn ptk. 14.1.1892, § 3. Liite H:gin ruots.-suomal. srk:n ptk. 13.2.1892. HeRuSuKA, KA.

⁷⁹⁸ Alttaritaulujuryyn ptk. 14.1.1892, § 5. Liite H:gin ruots.-suomal. srk:n ptk. 13.2.1892. HeRuSuKA, KA.

⁷⁹⁹ Alttaritaulujuryyn ptk. 14.1.1892, § 6. Liite H:gin ruots.-suomal. srk:n ptk. 13.2.1892. HeRuSuKA, KA.

⁸⁰⁰ Widolfa Ahrenbergin kirje jurylle 12.1.1892. Liitteenä H:gin ruots.-suomal. srk:n ptk. 13.2.1892. HeRuSuKA, KA.

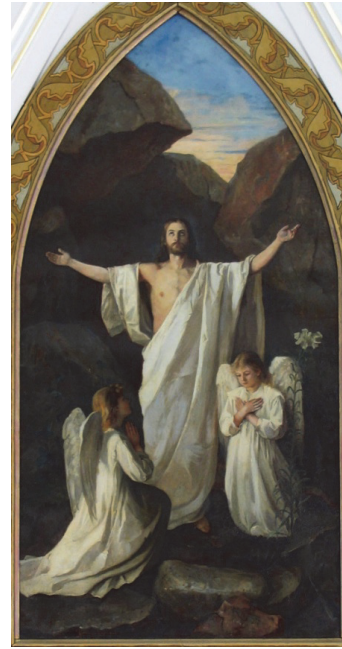
⁸⁰¹ Alttaritaulujuryyn ptk. 14.1.1892, § 4. Liite H:gin ruots.-suomal. srk:n ptk. 13.2.1892. HeRuSuKA, KA.

⁸⁰² Widolfa Ahrenbergin kirje jurylle 12.1.1892. Liite H:gin ruots.-suomal. srk:n ptk. 13.2.1892. HeRuSuKA, KA.

⁸⁰³ Seurakunta osti maalauksen Carl Korsmanilta, jonka kirjoittama lasku on päivätty Helsingissä 30.8.1900. Kivennavan srk:n kiinteistöt 1856–1932. KivKA. MMA.

Valokuva Engeström-Ahrenbergin
Ylösnousemuksesta. KivKA. MMA.

Vidolf Engeström-Ahrenberg,
Ylösnousemus, 1891. Sumiaisten
kirkon alttaritaulu.

Heinjoen kirkon *Tulkaa minun tyköni* (1881, menetetty), Kiteen kirkon *Ehtoollinen* (1886, paloi 1887) ja Sumiaisten kirkon *Ylösnousemus* (1891).

Edelleen on myös mahdollista, että matkalla Helsingistä Kivennavalle Engeström-Ahrenbergin maalauksesta yritettiin vielä tehdä myös Strömforsin (Ruotsinpyhtään) ruukinkirkon alttaritaulu. Ajatusta ei välttämättä voi osoittaa ehdottoman todeksi tai vääräksi suoraan millään dokumentilla. Sitä voi kuitenkin välillisesti perustella Kivennavan seurakunnan kirkonarkistosta löytyvällä mustavalkoisella valokuvalla maalauksesta, jossa kuvataan Kristuksen ylösnousemuksesta.⁸⁰⁴ Kuvan maalauksesta tuli sittemmin Kivennavan kirkon alttaritaulu. Valokuvan löytyminen seurakunnan kirkonarkistosta puhuu jo ajatuksen puolesta, ja lopullisen varmuuden asiasta saa, kun vertaa kuvaa kirkon alttaritaulusta säilyneisiin kuviin.

Puheena olevaan valokuvaan on piirretty maalauksen leveydeksi 148 cm ja kuvan taakse on kirjoitettu, että maalauksen mitat ovat 298 x 148 cm. Kuvan maalaus on näin mittasuhteiltaan hyvin samanlainen mitä Helsingin uuden kirkon alttarilaite edellytti. Siitä olisi muotonsa puolesta varsin helposti saanut paikkaan sopivan maalauksen. Valokuvaan on piirretty myös alue, jonka mitat ovat 270 x 120 cm. Valokuvan takana olevassa kirjoituksessa kerrotaan, että tämä alue kuvaa Strömforsin kirkon alttaritaulun kehyksen kokoa ja maalausta pitää näin tyypistää, "bör altså stympas".

⁸⁰⁴ Kivennavan srk:n valokuvat 1900-luku. KivKA. MMA.

Helene Schjerfbeck, *Ylösnousemus*, 1898. Ruotsinpyhtään kirkon alttaritaulu.

Valokuvan piirros mittoineen ja valokuvaan kirjoitetut maininnat kertovat, että valokuvan maalausta oli ennen Kivennapaa suunniteltu alttaritauluksi Strömforsin kirkkoon, jonka alttaritaulun kehys on malliltaan ja mitoiltaan sama, mitä valokuvaan piirretty alue. Piirros osoittaa kuitenkin kuinka maalaus – varsinkin Jeesuksen osalta – olisi tosiaan leikkautunut torsioksi, jos se olisi sovittu Strömforsin kirkon alttarilaitteeseen, joten siitä ei ollut ratkaisuksi.

Niinpä Ruotsinpyhtään kirkon alttaritauluna on Helene Schjerfbeckin maalaama *Ylösnousemus* vuodelta 1898. Riitta Konttinen mainitsee, että luonnoksia oli pyydetty muiltakin, mutta Schjerfbeck sai taulun tehdäkseen. Maria Wiik (1853–1928) oli ollut apuna taustan maalaamisessa.⁸⁰⁵

Kivennavan seurakunnan kirkonarkistosta löytyvä valokuva Engeström-Ahrenbergin *Ylösnousemuksesta* on otettu huoneessa, jonka seinillä riippuu tauluja. Paikka on Ateneum, ja tämä selviää Helsingin kaupunginmuseo kokoelmiin kuuluvasta valokuvasta, joka on julkaistu Ateneumin juhlakirjassa. Samalla varmistuu, että maalaus on ollut valmiina jo ainakin vuonna 1893.⁸⁰⁶

Kivennavan kirkon alttaritaulu oli hyvin samanlainen kuin Engeström-Ahrenbergin Sumiaisten kirkkoon maalaama *Ylösnousemus* vuodelta 1891. On hyvin mahdollista, että se oli maalattu Sumiaisten alttaritaulun luonnoksen pohjalta. Näin Sumiaisten kirkon *Ylösnousemus* antaisi Kivennavan kirkon alttaritaululle uuden ja perutellun ajoitusvaihtoehdon. Vuosi 1900 mainitaan yle-

⁸⁰⁵ Konttinen 2004 (B), 210–211.

⁸⁰⁶ Levanto 1991, 209.

sä sen yhteydessä, mutta maalauksen ajoitus vuoteen 1891 kävisi hyvin yksin myös Helsingin tapahtumien kanssa. Oli tammikuu 1892, kun Engeström-Ahrenberg kertoi kirjeessä valmiista luonnoksestaan.

Edelleen voi todeta myös Engeström-Ahrenbergin *Ylösnousemusten* läheinen suhde Carl Blochin samanaiheisiin maalauksiin.

6.3 Kilpailun ratkaisu ja sen perustelut

Helsingin uuden kirkon alttaritaulukilpailua varten asetettu jury kokoontui toiseen kokoukseensa suunnitelmien mukaisesti sunnuntaina 17. tammikuuta 1892. Kokouksen pöytäkirja pitää sisällään poikkeuksellisen arvokasta tietoa. Siihen on merkitty kunkin jäsenen ehdotukset palkintojen saajista ja myös ehdotusten kirjalliset perustelut.

Ensin on Robert Stigellin ja Gunnar Berndtsonin yhteinen esitys. He aloittavat kertaamalla edellisessä kokouksessa sovitut arvosteluperusteet, mutta kallistuvat kuitenkin lopulta enemmän luonnosten taiteellisten ansioiden kuin niiden alttaritauluksi sopivuuden suhteen. Ensimmäisen sijan saa nimimerkki Betlehemin luonnos. He perustelevat valintaansa ehdotuksen taiteellisilla ansioilla ja sopivuudella kirkkoon. Toiselle sijalle nousee ehdotus Golgatha, mikä voittajan jälkeen parhaiten vastaa asetettuihin vaatimuksiin. Ehdotus saattaisi olla heidän mukaansa jopa ensimmäistä parempi, koska maalauksen suuri figuuri näkyisi paremmin korkealta paikaltaan alttarilta. Tämän hyvän puolen Stigell ja Berndtson katsovat kuitenkin vähämerkitykselliseksi verrattuna ensi sijan saaneen luonnoksen taiteellisiin ansioihin. Kolmannen palkinnon saajaksi he ehdottavat nimimerkki A:n (A nelion sisällä, tämän jälkeen pelkkä A) luonnosta, jossa Jeesus saarnaa veneestä. Muiden väitteistä huolimatta se olisi heidän mielestä täysin sopiva alttaritauluksi. Muita palkintosijoille yltäviä ei heistä kilpailuehdotusten joukossa ole.⁸⁰⁷

Seuraavaksi pöytäkirjaan on tallennettu Hjalmar Munsterhjelmin lausunto. Sekin on hieman ristiriitainen. Myös hän asettaa luonnoksen *Ristiinnaulittu* toiseksi, vaikka se olisi hänestä alttaritauluksi sopivin. Nimimerkki Betlehemin luonnos vie ykkössijan taiteellisilla ansioillaan. Kolmannen palkinnon saajaksi Munsterhjelm nostaa luonnoksen nimimerkiltä Jordan49372. Vaikka luonnos ei ilmaise erityistä omaperäisyyttä, on se hänen mielestä kuitenkin niin vaikuttava, että ansaitsee kolmannen sijan.⁸⁰⁸

Vuoroon tulee Eliel Aspelin-Haapkylä, joka pitää määrätietoisesti kiinni sovituista arvioinnin kriteereistä, joiden mukaan tärkeintä oli, että valittu luonnos antaisi parhaat mahdollisuudet maalata sopiva alttaritaulu Helsingin uuteen kirkkoon. Aspelin-Haapkylä oli varta vasten käynyt paikan päällä kirkossa ja katsoo, että *Ristiinnaulittu* olisi uuteen kirkkoon paras vaihtoehto, kaikista

⁸⁰⁷ Robert Stigellin ja Gunnar Berndtsonin yhteinen lausunto. Alttaritaulujuryn ptk. 17.1.1892, § 2. Liitteenä H:gin ruots.-suomal. srk:n ptk. 13.2.1892. HeRuSuKA, KA.

⁸⁰⁸ Hjalmar Munsterhjelmin lausunto. Alttaritaulujuryn ptk. 17.1.1892, § 2. Liitteenä H:gin ruots.-suomal. srk:n ptk. 13.2.1892. HeRuSuKA, KA.

Betlehemin luonnoksen taiteellisista ansioista huolimatta. Toisenlaisessa ympäristössä, pienemmässä kirkossa, jouluyön tapahtumia kuvaava ja useita figuureja käsittävä Bethlehemin luonnos olisi hänestä ehdottomasti voittanut. Mutta Helsingin uudessa, isossa kirkossa ja sen valaistuksessa *Ristiinnaulittu* olisi kaikessa yksinkertaisuudessaan paras. Se olisi kaukaakin nähtävissä ja ymmärrettävissä. Johdonmukaisesti Aspelin-Haapkyllä katsoo myös, että ehdolla oleva nimimerkki A:n *Venesaarna* olisi sopimaton uuden kirkon alttaritauluksi, kaikkista sen taiteellisista ansioista huolimatta. Pelkästään niiden perusteella hän olisi antanut sille kolmannen palkinnon, mutta kun tarkoitus oli löytää ehdotus, jonka pohjalta voisi maalata Helsingin uuteen kirkkoon sopivan alttaritaulun, ei hän halunnut antaa kolmatta palkintoa kenellekään.⁸⁰⁹

Seuraavaksi on vuorossa Adolf von Beckerin lausunto. Aspelin-Haapkyllän tavoin myös hänen lausunto on varsin pitkä ja perusteellinen. Hän aloittaa sen luonnehtien kilpailutöiden tasoa sekä kerraten varsin täsmällisesti kilpailun tavoitteet ja kilpailutöille asetetut vaatimukset. Luonnosten kokonaisuus ei von Beckerin mielestä ollut kovin tasokas. Vain muutama täytti hänestä juryn asettamat vaatimukset, jolloin aiheen piti olla hyvin valittu ja ymmärretty, ja luonnoksen pohjalta maalatun taulun tulisi sopia alttarilaitteen kapeaan ja korkeaan kehykseen. Vasta noiden vaatimusten jälkeen von Becker arvioi luonnosten taiteelliset ansiot.⁸¹⁰

Mainitseksiinsa kriteereihin vedoten von Becker ehdottaa ensimmäistä palkintoa nimimerkille Golgatha ja toista palkintoa nimimerkille Bethlehem. Yhtyen Aspelin-Haapkyllän ajatuksiin hänkin myöntää, että pelkästään taiteellisten ansioiden perusteella ensimmäisen palkinnon ansaitsisi nimimerkki Bethlehem. Muun muassa Kristus-figuurin suuruus, sommittelun yksinkertaisuus, aiheen vakavuus ja maalauksen kultatausta olivat ansioita, joiden perusteella von Becker lopulta kuitenkin halusi asettaa nimimerkki Golgtahan luonnoksen voittajaksi. Sen pohjalta maalattu alttaritaulu olisi nähtävissä myös kirkon takapenkiltä ja kaikki ymmärtäisivät sen.⁸¹¹

Adolf von Beckerin lausunnosta kuultaa myös henkilökohtainen perinteisen alttaritaulumaalauksen suuntaan kallistuminen. Perinteisyyttä on jo suhteessa aiheeseen *Ristiinnaulittu*, mutta erityisesti sitä ilmenee myönteisessä suhtautumisessa maalauksen kultataustaan, sillä se jos mikä on vanha käytäntö kristillisen kirkon piirissä harrastetussa maalaustaiteessa. Lännessä se paljossa katkesi renessanssiin, mutta jatkuu idän perinteessä edelleen.

Kallistuminen perinteen suuntaan jatkuu von Beckerin lausunnossa edelleen, kun hän arvioi kolmannen palkinnon saajaa. Luonnoksen aiheen (*Ristiinnaulittu*) nimissä, vaikka toki osittain myös taiteellisten ansioiden perusteella, hän halusi antaa sen nimimerkille Jordan49372, vaikka luonnoksessa oli hänestä

⁸⁰⁹ Eliel Aspelin-Haapkyllän lausunto. Alttaritaulujuryn ptk. 17.1.1892, § 2. Liitteenä H:gin ruots.-suomal. srk:n ptk. 13.2.1892. HeRuSuKA, KA.

⁸¹⁰ Adolf von Beckerin lausunto. Alttaritaulujuryn ptk. 17.1.1892, § 2. Liitteenä H:gin ruots.-suomal. srk:n ptk. 13.2.1892. HeRuSuKA, KA.

⁸¹¹ Ibid.

Adolf von Becker, *Vapahtaja kalkki kädessä*, 1883. Sammatin kirkon alttaritaulu.

myös puutteita erityisesti sommittelun osalta. Mieltä askarrutti, kuinka sovittaa kokonaisuus korkeaan ja kapeaan tilaan, johon alttaritaulu piti maalata.⁸¹²

Luonnoksia arvioidessaan Adolf von Becker katseli niitä paitsi juryn taiteilijajäsenistä vanhimpana, myös alttaritaulumaalarin silmin. Edeltäneen 1880-luvun aikana hän oli itse maalannut niitä yhteensä kuusi kappaletta. Varhaisin on Lemun kirkon *Ylösnousemus* vuodelta 1880. Sen jälkeen tulevat Sammatin *Vapahtaja kalkki kädessä* (1883), Kaavin *Ristiinnaulittu* (1884), Haapajärven *Kristuksen kirkastuminen* (1886), Kalajoen *Ylösnousemus* (1888) ja Ylistaron *Kristuksen kirkastuminen* (1888). Tuon jälkeen von Becker maalasi 1894 vielä Askolan kirkon alttaritaulun *Vapahtaja kalkki kädessä*. Ensimmäinen ja viimeinen eivät enää ole kirkkojen alttareilla. Lemussa maalaus on (2009) kirkon pohjoisseinällä ja Askolassa (2008) kirkon sakastissa. Kaavin *Ristiinnaulittu* on puolestaan tuhoutunut kirkon palossa 1980.

Voidaan huomata, että von Becker oli myös omissa alttaritauluissaan aiheiden suhteen varsin perinteinen. Näin on myös kalkki kädessä seisovan Vapahtajan osalta, vaikka aihe on suomalaisessa alttaritaulumaalauksessa ainutkertainen – von Becker on maalannut molemmat tunnetut esimerkit – ja vaikka aihe ei ikonografialtaan palaudu selkeästi mihinkään tiettyyn tekstiin. Aihe voidaan sisällöltään kuitenkin mieltää hyvin lähelle perinteistä ehtoollisen eli viimeisen aterian kuvausta Tällöin maalaukseen voidaan liittää Matteuksen evankeliumin sanat: ”Sitten hän otti maljan, kiitti Jumalaa, antoi heille ja sa-

⁸¹² Ibid.

noi: 'Juokaa tästä, te kaikki. Tämä on minun vereni, liiton veri, joka kaikkien puolesta vuodatetaan syntien anteeksiantamiseksi.'"⁸¹³

Kesällä 1890 von Becker oli puolestaan lähettänyt kaikkiaan kuusi luonnosta Jyväskylän kaupunkiseurakunnan kirkkoneuvostolle tavoitteenaan saada maalata alttaritaulu seurakunnan uuteen kirkkoon. Luonnosten joukossa oli myös *Ristiinnaulittu*, *Ylösnousemus* ja *Ehtoollinen*.⁸¹⁴ Oli siis varsin luontevaa, että myös juryn jäsenenä von Becker lausuntoineen edusti perinteistä näkemystä alttaritaulumaalauksesta.

Juryn sihteerinä toiminut kirkkoneuvoston jäsen E.J. Mellberg myötäili omassa kannanotossaan Stigellin, Berndtsonin ja Munsterhjelmin näkemyksiä ja ehdotti voittajaksi nimimerkki Betlehemin luonnosta. Hänenkin mielestään se ilmaisi suurempaa originaalisuutta kuin nimimerkki Golgathan luonnos.⁸¹⁵

Viimeisenä pöytäkirjaan on tallennettu juryn puheenjohtajana toimineen C.G. Estlanderin lausunto. Estlander on samalla kannalla Aspelin-Haapkyllän ja von Beckerin kanssa ja katsoo, että nimimerkki Golgathan luonnos vastaisi parhaiten tarkoitustaan. Luonnos oli hänestä myös taiteellisesti korkeatasoinen. Estlanderin lausunto kertoo myös, että hän piti alttaritaululle varattua tilaa ja sen muotoa hankalana. Jopa *Ristiinnaulittu*n toteuttaminen valmiina olevan alttarilaitteen ehdoilla oli hänestä vaikeaa.⁸¹⁶

Aspelin-Haapkyllän tavoin myös Estlander ehdottaa, että kolmatta palkintoa ei jaettaisi ollenkaan. Nimimerkin *Jordan49372 Ristiinnaulitussa* oli Estlanderin mukaan toki omat ansionsa esimerkiksi sommittelun osalta, mutta luonnos oli hänestä kuitenkin niin sovinnainen, että hän ei halunnut ehdottaa sen tekijää edes kolmannen palkinnon saajaksi. Myöskään nimimerkki A:n *Venesaarna* ei voinut tulla kysymykseen. Estlanderin mielestä luonnos ei mahdollistaisi paikan edellyttämää yksinkertaista sommittelua, eikä aihe hänestä ollut kirkollinen.⁸¹⁷

Juryn lausunnot nostivat näin nimimerkkien Betlehem ja Golgatha luonnokset selvästi muiden kilpailutöiden yläpuolelle, mutta niiden keskinäinen ero ei enää ollutkaan niin selvä. Lausunnoissa nimimerkki Betlehem sai kuitenkin niukasti enemmän kannatusta kuin nimimerkki Golgatha, ja niin myös jury lopulta päätti. Nimimerkki Betlehem voitti, ja kun kuori avattiin, paljastui voittajaksi Albert Edelfelt.⁸¹⁸

Voittajan ratkettua kaikki juryn jäsenet asettivat toiselle sijalle nimimerkki Golgathan luonnoksen, vaikka Berndtsonin mielestä se ei ollut kovin

⁸¹³ Matt. 26:27–28.

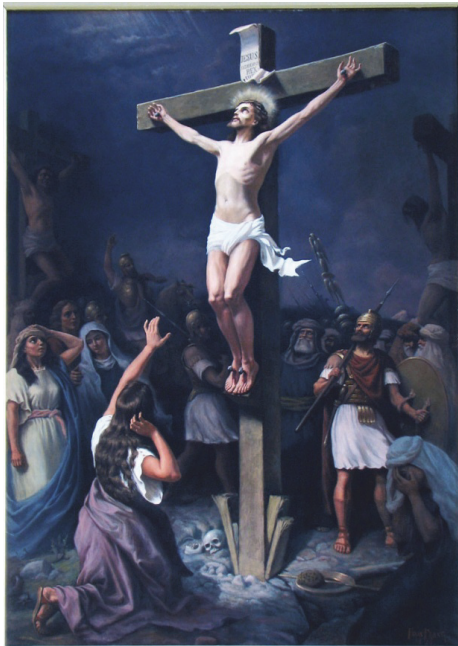
⁸¹⁴ Jyväskylän ksrk:n kirkkoneuvoston ptk. 4.9.1890. JykKA.

⁸¹⁵ E.J. Mellbergin lausunto. Alttaritaulujuryn ptk. 17.1.1892, § 2. Liitteenä H:gin ruots.-suomal. srk:n ptk. 13.2.1892. HeRuSuKA, KA.

⁸¹⁶ C.G. Estlanderin lausunto. Alttaritaulujuryn ptk. 17.1.1892, § 2. Liitteenä H:gin ruots.-suomal. srk:n ptk. 13.2.1892. HeRuSuKA, KA.

⁸¹⁷ Ibid.

⁸¹⁸ Alttaritaulujuryn ptk. 17.1.1892, § 2. Liite H:gin ruots.-suomal. srk:n ptk. 13.2.1892. HeRuSuKA, KA.

Felix Frang-Pahlama, *Ristiinnaulittu*, 1895.
Längelmäen kirkon alttaritaulu.

Felix Frang-Pahlama, *Ristiinnaulittu*, 1918.
Mouhijärven kirkon alttaritaulu.

omaperäinen. Kun kuori avattiin, paljastui tämänkin luonnoksen tekijäksi Edelfelt.⁸¹⁹

Juryllä oli valtuudet harkita palkintorahojen jakoa kilpailujulistuksessa mainitusta poikkeavalla tavalla. Niinpä se syntyneessä tilanteessa mietti jakoa uudelleen ja muutti alkuperäistä suunnitelmaa. Edelfelt sai kaksoisvoitostaan yhteensä 1 400 markkaa.⁸²⁰

Vaikka lausunnoissa esitettiin myös, että kolmas palkinto jätettäisiin kokonaan jakamatta, jury päätti kuitenkin sen jakaa. Palkinnon suuruus pidettiin myös luvatusuuruisuena huolimatta siitä, että Edelfeltin kohdalla hieman ”tingittiin” ensimmäisen ja toisen palkinnon kokonaissummasta.⁸²¹

Kolmannen palkinnon saajasta piti kuitenkin äänestää, sillä Aspelin-Haapkyliä ja Estlander eivät edelleenkään kannattaneet ketään ja Stigell sekä Berndtson olivat edelleen nimimerkki A:n *Venesaarnan* kannalla. Äänestyksessä nimimerkki Jordan 49372 vei Munsterhjelmin, von Beckerin ja Mellbergin kannatuksella niukan voiton kolmannesta palkinnosta. Avattu kuori paljasti, että luonnos oli Felix Frangin,⁸²² joka sittemmin tunnettiin nimellä Felix Frang-Pahlama (1862–1932). Ottaessaan osaa Helsingin uuden kirkon alttaritaulukil-

⁸¹⁹ Alttaritaulujuryyn ptk. 17.1.1892, § 3. Liite H:gin ruots.-suomal. srk:n ptk. 13.2.1892. HeRuSuKA, KA.

⁸²⁰ Alttaritaulujuryyn ptk. 17.1.1892, § 4. Liite H:gin ruots.-suomal. srk:n ptk. 13.2.1892. HeRuSuKA, KA.

⁸²¹ Ibid.

⁸²² Alttaritaulujuryyn ptk. 17.1.1892, § 5. Liite H:gin ruots.-suomal. srk:n ptk. 13.2.1892. HeRuSuKA, KA.

pailuun Frang-Pahlama ei ollut maalannut vielä yhtään alttaritaulua. Varhaisin esimerkki häneltä on Längelmäen kirkon *Ristiinnaulittu* vuodelta 1895.

Lokakuussa 1894 *Tampereen Uutisissa* julkaistiin kirjoitus, jossa kerrotaan Längelmäen seurakunnan kirkonkokouksen yksimielisestä päätöksestä ostaa uusi alttaritaulu ”taiteilija Frangilta 1,000 markalla, johon tauluun luonnos ’Kristus ristillä’ oli nähtävänä.”⁸²³ Kun Längelmäen kirkon alttaritaulu oli valmis, uutisoi *Tampereen Uutiset* asiasta tehden samalla tietäväksi, että kyseessä ei ollut mikään vaan maalaus. ”Taulu esittää Kristusta ristinpuussa ja on hra Frang luonnoksesta Helsingissä saanut yhden niistä kolmesta palkinnosta, jotka Helsingin seurakunta, kun siellä oli uuteen kirkkoon alttaritaulu teetettävä, jakoi parhaimmista sitä warten tehdyistä luonnoksista.”⁸²⁴

Heinäkuussa 1895 maalaus oli paikoillaan ja seurakunnan nähtävänä ”ja herätti silloin yleistä ja yksimielistä ihastusta.” *Uusi Suometar* kertoi edelleen, että alttaritaulu oli ”walmistettu saman luonnoksen mukaan, joka Helsingin uuden kirkon alttaritaululuonnosten kilpailussa sai lisäpalkinnon.”⁸²⁵ Näin Längelmäen kirkon alttaritaulusta saa käsityksen, miltä Helsingin Johanneksen kirkon alttaritaulu saattaisi näyttää, jos Frang-Pahlama olisi saanut sen tehdäkseen.

Längelmäen jälkeen, alkuun päästyään, Frang-Pahlama maalasi 1910-luvun loppuun mennessä alttaritaulun 11 eri kirkkoon. Niistä seitsemän kuvaa ristiinnaulitsemista. Kaikki ovat myös ryhmäkuvia kuten Längelmäen kirkon alttaritaulu, eivätkä muutokset eri maalausten kesken ole kovin suuria. Näin vielä Mouhijärven kirkon *Ristiinnaulittu* vuodelta 1918 antaa käsityksen, mitä myös Helsingin Johanneksen kirkossa saattaisi olla.

6.4 Kilpailun jälkipuintia

6.4.1 Murskaavaa kritiikkiä

Näyttää siltä, että Helsingin uuden kirkon alttaritaulusta järjestettyä kilpailua ei voi pitää kilpailuluonnosten eikä osallistujien tason osalta kovin onnistuneena. Ainakin sanomalehdissä julkaistut kirjoitukset pitivät luonnoksia varsin vaatimattomina ja arvelevat monen ehdotuksen takana olevan ennemmin harrastelijan kuin koulutetun taiteilijan.

Finlandin julkaisemassa pitkässä kirjoituksessa todetaan heti alussa, että osallistuminen oli odotettua vaisumpaa, ja taitamattomuus luonnehti suurta osaa luonnoksista. Odotukset eivät olleet täyttyneet, sillä houkuttelevista palkinnoista huolimatta moni eturivin taiteilija oli jättänyt kilpailun väliin.⁸²⁶

⁸²³ Nimimerkki Witsaus, Längelmäeltä. *Tampereen Uutiset* 19.10.1894. HS.

⁸²⁴ Uuden alttaritaulun. *Tampereen Uutiset* 28.6.1895. Myös *Nya Pressen, Tammerfors, Uusi Suometar ja Päivälehti* 29.6.1895. HS.

⁸²⁵ Uuden alttaritaulun. *Uusi Suometar* 20.7.1895. Myös *Tampereen Sanomat* 22.7.1895. HS.

⁸²⁶ Nimimerkki F., Eskisstäflan för altartafla till nya kyrkan i Helsingfors. *Finland* 27.1.1892. HS.

Nimimerkki F. antaa myös selityksen tapahtuneelle, ja vähäinen osallistuminen kilpailuun oli hänestä ymmärrettävää, sillä taiteilijoilta puuttui vapaus. Uudessa kirkossa oleva valmis alttarilaite rajoitti. Taululle annetut mittasuhteet olivat hankalat, ja erityisesti maalauksen kapeus merkitsi suuria vaikeuksia. Vain Edelfelt oli nimimerkin mielestä onnistunut, sillä hänen maalauksensa henkilöt voisi nähdä ja ymmärtää myös kauempaa kirkosta.⁸²⁷

Helsingin uuden kirkon alttaritaulun paikka ja sen mittasuhteet koettiin aikanaan yleisemmin hankaliksi. Lehdistössä asia nousi esiin jo *Uuden Suometaren* artikkelissa, jossa kerrottiin kirkon käyttöönottojuhlasta joulukuussa 1891. Alttarikokonaisuudelle annetaan kirjoituksessa tunnustusta, mutta samalla huomautetaan, että ”alttaritaululle on tehty kowin wähäinen tila.”⁸²⁸

Nya Pressenin artikkelissa todetaan, että alttaritaulun paikka on itsessään sopimaton, kuten yleensä goottilaisissa kirkoissa, joissa on kuorikäytävä. Sen lisäksi maalaus tulee alttarilaitteessa varsin korkealle, ja valaistusolosuhteet ovat huonot, koska valoa tulee vain lehtereitten taakse jäävistä ikkunoista. Vastavalo myös haittaa, kun ikkunoita on myös taulun takana.⁸²⁹

Finlandin julkaisema arvostelu ei jäänyt ainoaksi, jossa kilpailuluonnokset arvioitiin vaatimattomaksi. Edelfeltin työt saavat toki kiitosta ja kolmannelle sijalle tullut Frang-Pahlama *Ristiinnaulittukin* tunnustetaan usein kelvolliseksi. Myös nimimerkki A:n *Venesaarna* saa kiitosta taiteellisista ansioistaan, vaikka sitä ei alttaritauluna oikein sopivana pidettykään. Muut saavat sitten osakseen varsin kärkevääkin kritiikkiä, ja tasoa luonnehditaan harrastelijamaiseksi.

Jo ennen kuin kilpailuluonnokset tulivat yleisön nähtäviksi Ateneumissa, arvioi nimimerkki J.A. kokonaisuutta *Nya Pressenissä*. Kilpailu ei hänestä ollut onnistunut, koska kahden parhaaksi todetun luonnoksen jälkeen ”är resten attanse som skäligen undermåligt.”⁸³⁰ Vain Edelfeltin voittaneet luonnokset erotuvat kokonaisuudesta myös nimimerkki Laicuksen mielestä. ”Muitten seassa ei ole monta, jotka toisessa tahi toisessa suhteessa ansaitsisivat isompaa huomiota.”⁸³¹

Myönteisenä esimerkkinä kilpailuluonnoksista nimimerkki J.A. nostaa kuitenkin esiin – nimimerkki A:n *Venesaarnan* ohessa – luonnoksen, jossa taiteilija oli kuvannut Jeesta ja samarialaista naista ”i en sydländsk parkartad omgifning, – –.” Kirjoittajan mukaan luonnos eroaa originaalisuudellaan, vaikka aihevalinta tässäkin – kuten nimimerkki A:n *Venesaarnassa* – oli alttaritauluksi täysin sopimaton.⁸³² Nimimerkki A. G-n. toteaa samoin, että mainittu luonnos

⁸²⁷ Ibid.

⁸²⁸ Helsingin uusi kirkko. *Uusi Suometar* 13.12.1891. HS.

⁸²⁹ Nimimerkki J. A. [Jac. Ahrenberg], Priståflan om altartafla till nya kyrkan i Helsingfors. *Nya Pressen* 19.1.1892. HS.

⁸³⁰ Ibid.

⁸³¹ Nimimerkki Laicus [Gustaf Mattsson (?)], Kilpailu uuden kirkon alttaritaulusta. *Päivälehti* 26.1.1892. HS.

⁸³² Nimimerkki J. A. [Jac. Ahrenberg], Priståflan om altartafla till nya kyrkan i Helsingfors. *Nya Pressen* 19.1.1892. HS.

ansaitsee tulla mainituksi. Hänestä se oli maalattu ”med nog färska intryck från Academie Julians eskisstäflingar – –.”⁸³³

Mielestään heikoimpien kilpailuluonnosten osalta nimimerkki J.A. päättää pitkän kirjoituksensa todella purevaan kritiikkiin. Tarkasteltavana on luonnos, jossa aiheena on ”’Kristus och en fenicisk kvinna’”, ja hänestä teos on harastelijan naurettava sommitelma, jossa aihekin on lähtöisin tekijän mielikuvituksesta, eikä pyhistä kirjoituksista. Erityisesti nimimerkki paheksuu sitä halveksuntaa ja ylenkatsetta, jota moisen massatuotteen lähettäminen kilpailuun osoittaa taidetta ja taiteilijoita kohtaan.⁸³⁴

Nimimerkki Laicus on arvostelussaan samoilla linjoilla ja päätti kirjoituksensa toteamalla, että ”pari maalausta löytyy, jotka kerrassaan ilmaisevat, ett’ei kunnioitettavilla tekijöillä ole aawistustakaan siitä, että alttaritaulumaa-laus sek in kuuluu taiteeseen.”⁸³⁵ Edelleen myös nimimerkki F. on yhtä armoston. ”Den fjortonde skizzen ’Kristus och en fenicisk kvinna’ är ett slående bevis för huru långt diletantismen hos oss kan gå uti okunnighet och missaktning af verklig konst och konstnärliga studier.”⁸³⁶

6.4.2 Uusien aiheiden esiinmarssi

Nimimerkki F:n pitkä kirjoitus *Finlandissa* eroaa muista lehtikirjoituksista siinä, että hän käy läpi kaikki kilpailuluonnokset. Ensin hän tarkastelee luonnollisesti kilpailun voittaneita töitä, ja Edelfeltin *Ristiinnaulitun* sisältö ja sommittelu käyvät kirjoituksesta hyvin ilmi. Edelfelt oli luonnokseensa kuvannut Jeesuksen lisäksi myös Marian ja Johanneksen sekä ristin juurelle Magdalan Marian. Saadakseen Jeesuksen luonnollisen kokoiseksi, oli risti kuvattu niin korkeaksi, että vieressä seisovat figuurit ulottuivat vain Jeesuksen vartalon puoliväliin, ja ristin juurelle polvistunut naisfiguuri näkyi vain osittain.⁸³⁷

Vuosikymmenen lopulla (1899) Pekka Halonen maalasi *Ristiinnaulitun* Mikkelin kaupunkiseurakunnan kirkkoon (nyk. tuomiokirkko). Josef Stenbäckin (1854–1929) suunnittelema arkkitehtuuri merkitsi Haloselle hyvin samanlaisia haasteita kuin Helsingin uusi kirkko Edelfeltille. Halonen ratkaisi sommittelun kuitenkin toisin kuin Edelfelt.

Halonen on pelkistänyt oman *Ristiinnaulittunsa* käsittämään vain ristin, sille naulatun Kristuksen ja ristin juurella seisovan Marian ja Johanneksen. Hän on täyttänyt korkean ja kapean tilan pitkällä ristillä, jonka myötä Kristus nousee kokonaisuudessaan äitinsä ja opetuslapsensa yläpuolelle. Edelfelt oli taas pyrkinyt saamaan Kristuksen kuvasta mahdollisimman suurikokoisen ja sommittele oli sen mukainen.

⁸³³ Nimimerkki A. G-n. [Axel Gallén (?)], Eskisstäflan för Altartafla till Nya kyrkan i Helsingfors. *Hufvudstadsbladet* 23.1.1892. HS.

⁸³⁴ Nimimerkki J. A. [Jac. Ahrenberg], Pristäflan om altartafla till nya kyrkan i Helsingfors. *Nya Pressen* 19.1.1892. HS.

⁸³⁵ Nimimerkki Laicus [Gustaf Mattsson (?)], Kilpailu uuden kirkon alttaritaulusta. *Päivälehti* 26.1.1892. HS.

⁸³⁶ Nimimerkki F., Eskisstäflan för altartafla till nya kyrkan i Helsingfors. *Finland* 27.1.1892. HS.

⁸³⁷ Ibid.

Pekka Halonen,
Ristiinnaulittu, 1899.
Mikkelin tuomiokirkon
alttaritaulu.

Juho Rissanen, *Jeesus kantaa ristiään*, 1907.
Nilsin kirkon alttaritaulu.

Teoskuvailun ohessa nimimerkki F. antaa myös kiitosta Edelfeltin *Ristiinnaulitulle* maalauksen taiteellisista ansioista. Myönteisestä suhtautumisestaan huolimatta hän on kuitenkin myös kriittinen, ja juryn arvioinneissa myönteiseksi koettu kultatausta ei hänen mukaan ollut hyvä ratkaisu. Lopulta Edelfeltin ratkaisu kohoaa kirjoituksessa suoranaiseksi rasitteeksi suomalaiselle maalaustaiteelle. "En verklig aftonhimmel i guld och purpurtoner, väl ständ och utförd, borde alltid göra bättre verkan. – Det vore nästan att anse såsom ett fattigdomsbevis för den finska konsten om denna eskiss komme till utförande."⁸³⁸

Elettiin realismin luvattua aikaa, ja kultatausta ei osoittanut taiteen ajanmukaisuutta – ei edes uskonnollisessa taiteessa. Näin se, mikä vielä esimerkiksi Thorvaldsenin *Kristuksen* yhteydessä oli ymmärrettävää ja hyväksyttävää, oli käynyt vanhanaikaiseksi. Euroopan läntisessä perinteessä kultatausta jäi maalaustaiteessa pois käytöstä jo satoja vuosia aiemmin.

Kolmannen palkinnon saaneen kilpailuluonnoksen kohdalla nimimerkki F. katsoo aiheelliseksi esitellä hieman myös sen tekijää Felix Frang-Pahlamaa. Nimimerkki kertoo taiteilijan syntyneen Ikaalisissa ja lähteneen ulkomaille opiskelemaan samana vuonna kuin Gallén, ei kuitenkaan Pariisiin kuten Gallén vaan Düsseldorfiin. Vakavan sairauden jälkeen hän oli enimmäkseen ollut kotiseudullaan, ja oli jo eletty uskossa menetetyistä taiteilijasta. Niinpä hänen me-

⁸³⁸ Ibid.

Väinö Hämäläinen, *Jeesus ja samarialainen nainen*, 1914. Nurmon kirkon alttaritaulu.

nestyksensä oli suuri yllätys ja erityisen ansiokasta. ”Att Frang i ensamhet i sin aflägsna hembygd kunnat åstadkomma den nu med tredje priset belönade eskissen, må vara konventionel och antagligen delvis lånad, länder honom i alla fall till heder.”⁸³⁹

Loput vähemmälle huomiolle jääneet kilpailuluonnokset olivat Frang-Pahlaman ja nimimerkki F:n kaksi *Kristuksen kirkastumista*; nimimerkki A:n sekä jonkun nimeämättä jäävän ”Kristus i örtagården” (*Getsemane*); ilmeisesti nimimerkki Math 8:5–13:n ”Kristus och höfvitsmannen från Kapernaum” (*Jeesus ja Kapernaumin sadanpäällikkö*) – ilmeisesti syystä, että nimimerkki viittaa juuri Matteuksen evankeliumin kohtaan, jossa Kapernaumin sadanpäällikkö tulee pyytämään, että Jeesus parantaisi kotona olevan sairaan palvelijan. Ilman tekijätietoja jäävät ”Kristus och Samaritanskan” (*Jeesus ja samarialainen nainen*), ”himmelsfärden, uppståndelsen och vandringen till Golgatha” (*Taivaaseenastuminen, Ylösnousemus ja Jeesus kantaa ristiään*) ja ”Kristus och en fenicisk kvinna” (*Kanaanilaisnaisen / Foinikialaisnaisen usko*).⁸⁴⁰ Kuten edellä oli esillä, tämä viimeksi mainittu luonnos jäi aikanaan jostakin syystä kirjaamatta kirkkoneuvoston pöytäkirjaan.

Selvä enemmistö aiheista oli varsin perinteisiä. *Jeesus kantaa ristiään* on kristillisen taiteen historiassa sellainen, vaikka suomalaisessa alttaritaulumaalauksessa aihetta oli käytetty vain satunnaisesti. Kilpailun jälkeen tunnetuin esimerkki on Juho Rissasen (1873–1950) Nilsin kirkkoon maalaama alttaritaulu vuodelta 1907. Edelfeltin voittanut luonnos *Paimenten kumarrus* oli sekin aihe,

⁸³⁹ Ibid.

⁸⁴⁰ Ibid.

jota oli käytetty maamme alttaritaulumaalauksessa vain jonkun kerran. Molemmat puheena olevat aiheet ovat myös siinä mielessä perinteisiä, että niihin liittyy olennaisesti ajatus Jeesuksen jumaluudesta.

Myös aiheisiin *Jeesus ja Kapernaumin sadanpäällikkö* ja *Kanaanilaisnaisen / Foinikialaisnaisen usko* liittyy Jeesuksen jumaluus. Aiheet kuvaavat tapahtumia, joihin liittyvät Jeesuksen ihmeteot, ja ne eivät olisi olleet mahdollisia, jos Jeesus olisi ollut vain opettava ihminen. Myös kertomuksessa Jeesuksen ja samarialaisen naisen kaivolla tapahtuneesta kohtaamisesta on olennaista Jeesuksen jumaluuden esiin tuominen. Näin lopulta vain nimimerkki A:n *Venesaarna* kuvaa tapahtumaa, mikä ei itsessään edellytä Jeesuksen taivaallista alkuperää, sillä opettaminen olisi ollut mahdollista ilmankin.

Jeesus ja Kapernaumin sadanpäällikkö ei lopulta esiinny ollenkaan suomalaisessa alttaritaulumaalauksessa ainakaan tässä tarkasteltavana ajanjaksona, ja oli näin todella poikkeuksellinen aihevalinta. *Kanaanilaisnaisen tai Foinikialaisnaisen usko* oli puolestaan maalattu aiemmin vain kerran. Alexandra Frosterus-Sältin käytti aihetta Messukylän kirkon alttaritaulussa, joka on vuodelta 1888. Oliko murskakritiikkiä saanut kilpailuluonnos hänen, jää arvoitukseksi. *Jeesus ja samarialainen nainen* näki taas päivänvalon vasta 1914 Väinö Hämäläisen maalaaman Nurmon kirkon alttaritaulun yhteydessä. Näin tämäkin aihe oli täysin uusi ja outo 1890-luvun alussa.

Lehtikirjoitusten luonnehtimasta matalasta tasosta huolimatta Helsingin uuden kirkon alttaritaulukilpailu merkitsi uusine aiheineen lopulta myönteistä yritystä kehittää maalaustaiteen osa-aluetta, jossa perinne oli ollut hyvin hallitseva. Uudet tuulet puhalsivat suomalaisessa alttaritaulumaalauksessa.

6.4.3 Eero Järnefeltin *Venesaarna*

Kilpailun lopputulos kiinnosti laajasti, ja moni sanomalehti julkaisi sen. Samalla kerrottiin, että kilpailutyöt asetetaan esille.⁸⁴¹ Näyttely järjestettiin Ateneumissa ja oli avoinna tammikuun 1892 viimeisen viikon ajan. Sisäänpääsymaksua ei peritty. Näyttelystä ilmoitettiin useasti pääkaupunkiseudun sanomalehdissä.⁸⁴²

Melko tarkalleen vuoden kuluttua kilpailun ratkaisemisesta kirjoitti nimimerkki A.B. *Hufvudstadsbladetissa*, että myös Eero Järnefelt oli ottanut osaa kilpailuun. Hän oli jättänyt luonnoksen, jossa ”frälsaren står i en savolaksbåt vid stranden, som är fylld af lyssnande skaror.”⁸⁴³ Luonnehdinta kertoo, että Järnefeltin kilpailuluonnoksen aihe oli *Venesaarna*.

Kun kilpailuluonnokset olivat esillä Ateneumissa, kirjoitti nimimerkki F. sanomalehti *Finlandissa* pitkän esittelyn näyttelystä ja luettelee samalla kaikkien

⁸⁴¹ Ainakin *Nya Pressen, Päivälehti, Finlands Allmänna Tidning, Uusi Suometar* ja *Åbo Tidning* 19.1.1892; *Aura, Suomi, Tampereen Uutiset* ja *Viipurin Sanomat* 20.1.1892; *Kotka Notis- och Annonsblad* 21.1.1892; *Savo-Karjala* 22.1.1892; *Fredrikshamns Tidning, Hufvudstadsbladet, Kotkan Sanomat, Lappeenrannan Uutiset* ja *Waasan Lehti* 23.1.1892. HS.

⁸⁴² Ainakin *Nya Pressen, Päivälehti* ja *Uusi Suometar* 23.1.1892; *Hufvudstadsbladet, Päivälehti I ja Uusi Suometar* 24.1.1892; *Päivälehti* ja *Uusi Suometar* 31.1.1892. HS.

⁸⁴³ Nimimerkki A. B., Herr E. Järnefelts altartafla och dess historia. *Hufvudstadsbladet* 6.1.1893. MF.

luonnosten aiheet. Joukossa oli vain yksi *Venesaarna*.⁸⁴⁴ Nimimerkki A:n takana oli näin Eero Järnefelt, joka luonnoksellaan nousi esiin juryn jäsenten lausunnoissa ja sai melkein kolmannen palkinnon.

Venesaarnan lisäksi nimimerkki A:lla eli Järnefeltillä oli myös kilpailuluonnos *Getsemane*. Aihe oli sama kuin hänen Keuruun kirkkoon kesällä 1892 *Ristiinnaulitun* alle asetetussa predellamaalauksessa. Keuruun kirkon *Getsemane* liittyy siten tavalla tai toisella Järnefeltin Helsingin uutta kirkkoa varten tekemään kilpailuluonnokseen. Keuruun kirkon maalauksiin palataan lähemmin tuonnempana.

Kilpailun ratkettua nimimerkki J.A. kirjoittaa *Nya Pressenissä* Järnefeltin *Venesaarnasta* ja luo siitä varsin elävän kuvan. Sommitelma oli hänestä hyvin onnistunut. Kapeassa kuvassa loputon ihmisjoukko oli toisella laidalla kuvatuna pitkin suomalaisen järven rantaa ja kuvan toisella laidalla oli veneessä seisova Jeesus. Vaikka Jeesus oli kuvan laidalla, hallitsi hän nimimerkin mukaan kuitenkin kokonaisuutta.⁸⁴⁵

Nimimerkki A. G-n. kuvailee puolestaan Järnefeltin *Venesaarna* *Hufvudstadsbladetissa*. ”Hela grubben är sedd något i fågelperspektiv längs stranden som bildar en vacker kurva uppåt, beskuggad längre bort af höga granar.”⁸⁴⁶ Järnefeltin luonnoksessa oli siten paljon ihmisiä ja ottaen huomioon alttaritaulun tulevan paikan ja mittasuhteet, ei hänen aihevalintansa ollut kovin onnistunut. Ilmeisen taitavasti hän oli kuitenkin sijoittanut rantaviivan ”kaartuman kauniisti ylöspäin” ja saattoi näin sommitella kokonaisuuden kapeaan ja korkeaan tilaan sopivaksi.

Henkilömäärän niukkuus oli ilman muuta etu Edelfeltin *Ristiinnaulitussa*. Ihmisiä oli kuvassa sopivasti alttaritaululle varattuun ahtaaseen tilaan. Luonnos vastasi tarkoitustaan täydellisesti, jolloin tuleva alttaritaulu ”i den stora kyrkan ända från sista bänken skall kunna klart uppfattas af en hvar.”⁸⁴⁷

Frang-Pahlaman *Ristiinnaulittu* oli aiheen samuudesta huolimatta olenaisesti erilainen kuin Edelfeltin luonnos. Kahden Marian ja Johanneksen sekä ristiinnaulittujen ryöväreiden lisäksi paikalla oli myös sotaväkeä ja kansaa.⁸⁴⁸

Kuten Längelmäen kirkon alttaritaulusta on nähtävissä, Frang-Pahlaman kilpailuluonnoksen pohjalta syntyi alttaritaulu, jossa on suuri joukko ihmisiä. Ryhmäkuvana se oli Helsingin uuden kirkon valmiiseen alttarilaitteeseen samalla tapaa sopimaton kuin Järnefeltin *Venesaarna*. Kun Estlander ja Aspelin-Haapkylä olivat arvosteluissaan johdonmukaisia ja katsoivat, että kolmatta palkintoa ei ole perusteltua jakaa ollenkaan, ei heidän arvostelunsa näin nojannut

⁸⁴⁴ Nimimerkki F., Eskisstäflan för altartafla till nya kyrkan i Helsingfors. *Finland* 27.1.1892. HS.

⁸⁴⁵ Nimimerkki J. A. [Jac. Ahrenberg], Pristäflan om altartafla till nya kyrkan i Helsingfors. *Nya Pressen* 19.1.1892. HS.

⁸⁴⁶ Nimimerkki A. G-n. [Axel Gallén (?)], Eskisstäflan för Altartafla till Nya kyrkan i Helsingfors. *Hufvudstadsbladet* 23.1.1892. HS.

⁸⁴⁷ Ibid.

⁸⁴⁸ Nimimerkki J. A. [Jac. Ahrenberg], Pristäflan om altartafla till nya kyrkan i Helsingfors. *Nya Pressen* 19.1.1892. Myös Nimimerkki A. G-n. [Axel Gallén (?)], Eskisstäflan för Altartafla till Nya kyrkan i Helsingfors. *Hufvudstadsbladet* 23.1.1892. HS.

pelkästään esteettisiin näkökohtiin, vaan myös alttaritaululle valmiina olevan paikan asettamiin vaatimuksiin.

6.4.3.1 Venesaarnan kansalliset piirteet

Lausunnossaan Järnefeltin kilpailuluonnoksesta Estlander kiinnitti huomionsa valittuun aiheeseen, joka ei hänen mielestään ollut alttaritauluun sopiva. *Venesaarna* ei hänestä ollut tarkoitukseensa riittävän kirkollinen.⁸⁴⁹

On ilmeistä, että Estlander tarkoitti ilmaisullaan kirkollinen ainakin kah-ta asiaa. Ensinnäkin *Venesaarna* ei kertonut luterilaisen kirkon opetuksen keskeisimmistä ajatuksista. Painoarvoltaan paljon olennaisimpia – suorastaan kir-kon opetuksen kulmakiviä – ovat ajatukset, joihin liittyy Jeesuksen jumaluus kuten aiheissa Ristiinnaulittu, Kristuksen kirkastuminen, Ylösnousemus ja Jee-sus otetaan taivaaseen.

Ilmeisesti samalla tavalla kulkevat myös nimimerkki J.A:n ajatukset, kun hän kirjoittaa *Nya Pressenissä* Järnefeltin *Venesaarnasta*. ”En i sitt slag förträfflig bild till den heliga historien, men icke en altartafla.” Kirjoituksessaan hän vielä toistaa ajatuksen hieman myöhemmin.⁸⁵⁰ Sama näkemys on myös nimimerkillä F. sanomalehti *Finlandissa*. ”En synnerligen värdefull eskiss, ehuru icke läm-pande sig till altartafla, – –.”⁸⁵¹

Nimimerkki J.A. myös kertoo näkemyksensä alttaritauluun sopivista ai-heista. Sellaisia ovat kristinuskon merkittävimmät hetket kuten Jeesuksen syn-tymä, ylösnousemus, kirkastuminen tai ristiin naulitseminen. Olennaista on, et-tä kuvataan pelastushistorian tapahtumia, jotka ilmaisevat Jeesuksen jumaluu-den.⁸⁵²

Noin ajatellen *Venesaarnan* heikkous oli, että esiin nousi vain Jeesuksen ihmisyys. Sen pohjalta maalatussa alttaritaulussa kuvattaisiin tapahtumaa, mi-kä oli mahdollinen ilman Jeesuksen jumaluutta, jolloin Jeesus voitiin nähdä vain viisaana opettaja, ihmisenä ihmisten joukossa. Tapahtuma ei mitenkään suoraan osoita ja tuo esiin hänen kaksinaista olemustaan.

Toisaalta Järnefeltin *Venesaarna* merkitsi aihetta, joka 1890-luvun alussa oli tuiki tuntematon suomalaisessa alttaritaulumaalauksessa, ja Estlanderin lau-sunto heijastaa ilmeisesti myös tätä tilannetta. Aihe ei kuulunut kirkon alttari-tauluperinteeseen, eikä näin ollen ollut tässä mielessä kirkollinen. Frang-Pahlaman ja Järnefeltin valitsemat aiheet olivat siten hyvin eri asemassa. Samal-la kun kilpailuluonnoksella *Ristiinnaulittu* oli mittava esimerkkien määrä rin-nallaan ja pitkä perinne takanaan, oli luonnoksen *Venesaarna* aihe uusi ja outo yksinäinen. Vasta 1900-luvun puolella aihe näki päivänvalonsa suomalaisessa alttaritaulumaalauksessa, kun Pekka Halonen maalasi *Venesaarnan* Karstulan

⁸⁴⁹ C.G. Estlanderin lausunto. Alttaritaulujuryn ptk. 17.1.1892, § 2. Liitteenä H:gin ru-ots.-suomal. srk:n ptk. 13.2.1892. HeRuSuKA, KA.

⁸⁵⁰ Nimimerkki J. A. [Jac. Ahrenberg], Pristäflan om altartafla till nya kyrkan i Helsingfors. *Nya Pressen* 19.1.1892. HS.

⁸⁵¹ Nimimerkki F., Eskisstäflan för altartafla till nya kyrkan i Helsingfors. *Finland* 27.1.1892. HS.

⁸⁵² Nimimerkki J. A. [Jac. Ahrenberg], Pristäflan om altartafla till nya kyrkan i Helsingfors. *Nya Pressen* 19.1.1892. HS.

Pekka Halonen, *Venesaarna*, 1905. Karstulan kirkon alttaritaulu.

kirkkoon vuonna 1905 ja Wilho Sjöström oman versionsa Pukkilan kirkkoon kymmenen vuotta tuon jälkeen.

Sanomalehdissä julkaistut kirjoitukset paljastavat Järnefeltin *Venesaarnasta* kuitenkin vielä yhden piirteen, johon Estlanderin lausunto mitä ilmeisimmin erityisesti viittasi, kun hän katsoi luonnoksen sopimattomaksi. *Venesaarnan* henkilöt Jeesusta myöden oli kuvattu suomalaisina suomalaisessa järvimaisemassa. Kansalliset piirteet olivat näin astumassa uskonnollisaiheiseen kuvaan nyt myös Suomessa.

Tapahtuman merkitys kirkolle ja uskoville seurakuntalaisille oli tietenkin aivan eri kokoluokkaa kuin se, miten Edelfelt oli maalannut *Kristuksen ja Matalleenan* vuotta aiemmin. Olihan suunnitelmissa nyt kirkkoon aiottu alttaritaulu, kun Edelfeltin maalaus liittyi "vain" kansanrunouteen. Oli selvää, että käynnistyi vilkas ajatustenvaihto, jota ei voi ymmärtää ilman Fritz von Uhdesta ja hänen taiteestaan käytyä keskustelua, jota aiemmin tarkasteltiin.

Nimimerkki A. G-n. kirjoittaa *Venesaarnasta* asiantuntevasti antaen samalla siitä lukijalle mitä elävimmän kuvan.

Den modärna lokaliseringen af religiösa ämnen synes särskildt ha intresserat konstnären. Jesus, en man i torftiga kläder, står i en tawastländsk båt och förkunnar evangeliet för ödemarkens innewånare, som från skogstorpen samlats till stranden. Det är finska bönder, män, kvinnor och barn, sittande i stilla andakt, åhörande och begrundande."⁸⁵³

⁸⁵³ Nimimerkki A. G-n. [Axel Gallén (?)], Eskisstäflan för Altartafla till Nya kyrkan i Helsingfors. *Hufvudstadsbladet* 23.1.1892. HS.

Edelfeltin *Ristiinnaulitun* rinnalla kansalliset piirteet tulivat erityisen korostetusti esiin, sillä siinä taas kaikki figuurit olivat ”wanhan italialaisen kirkonmaalaustaiteen käyttämissä puuvuissa”.⁸⁵⁴

Venesaarnan kansalliset piirteet nostivat luonnoksen esiin myös muissa lehtikirjoituksissa. Nimimerkki Laicus kirjoittaa *Päivälehdessä*, että palkittujen kilpailutöiden lisäksi vain yksi erottui joukosta selvästi. ”Se on nimimerkillä (A) merkitty luonnos, jossa nähdään Kristuksen seisovan Sawolaisen wenheen kokassa ja saarnaawan rannalla istuville suomalaisille talonpojille, joita on vanhempia sekä nuorempia, mies- sekä naiswäkeä. Päähenkilökin on puettuna suomalaiseen kerjäläiswiittaan.”⁸⁵⁵ Nimimerkki F. toteaa *Finlandissa*, että myös Jeesuksen asu oli kansallinen, ja että hän ei jaksanut uskoa taiteilijan vakavissaan ajatelleen mahdolliseksi maalata sen pohjalta alttaritaulua luterilaiseen kirkkoon.⁸⁵⁶ Vielä vuoden päästä nimimerkki A.B. muisteli, että Järnefelt oli kuvannut Kristuksen savolaisen talonpojan asuun.⁸⁵⁷

Kirjoituksessaan nimimerkki Laicus nostaa esiin myös maalaustavan taustoja. Hän toteaa Fritz von Uhdén käytännön alkuun panijaksi. Esimerkkinä uudesta taidekäsityksestä Suomen taiteessa nimimerkki mainitsee Edelfeltin ja hänen maalauksensa *Kristus ja Mataleena* vuodelta 1890. Niinpä nimimerkki laskee *Venesaarnan* kohdalla, että ”se suunta uskonnollisessa maalaustaiteessa, joka on saanut alkunsa Saksassa, – –, on tässä luonnoksessa toisen kerran ilmaantunut meillä.”⁸⁵⁸

Uudella käytännöllä oli nimimerkki Laicuksen mielestä myös perustellut syynsä. Ajatukset ovat samoja, joita jo oli nähty sanomalehtien sivuilla. Tavoitteena oli luopua Italian renessanssista periytyvistä, ”ajallemme vieraista” maalaustavoista, ja kun historiallisesti totuudenmukaisia kuviakaan ei ollut mahdollista tehdä, jäi ”jäljelle ainoastaan se keino, että tarkoitetaan niin sanoakseni allegoorista vaikutusta ja asetetaan Kristus oman kansan keskeen.”⁸⁵⁹

Ymmärtävästä näkökulmastaan huolimatta nimimerkki Laicus kallistuu kuitenkin enemmän perinteen kuin uuden käytännön suuntaan. Akateemisen taiteen pyrkimys ihanteellisen kauneuden ja hyvyyden ilmaisuun sopi hänestä uskonnolliseen taiteeseen realismia paremmin. Italian taiteen antamia esimerkkejä oli hänestä seurattu juuri niiden ilmaiseman ihanteellisuuden vuoksi.⁸⁶⁰

Nimimerkki Laicus ei halua kuitenkaan hyllyttää Järnefeltin *Venesaarnaa* sen nykyaikaisuuden vuoksi, sillä se ilmaisi nimimerkin mukaan oivallisesti hartautta, ja se tulisi ”epäilemättä herättämään hywinkin isoa huomiota, jos taiteilija ottaisi walmistaaksensa sen.”⁸⁶¹ Jälkikäteen on helppo nähdä, että sanat

⁸⁵⁴ Nimimerkki Laicus [Gustaf Mattsson (?)], Kilpailu uuden kirkon alttaritaulusta. *Päivälehti* 26.1.1892. HS.

⁸⁵⁵ Ibid.

⁸⁵⁶ Nimimerkki F., Eskisstäflan för altartafla till nya kyrkan i Helsingfors. *Finland* 27.1.1892. HS.

⁸⁵⁷ Nimimerkki A. B., Herr E. Järnefelts altartafla och dess historia. *Hufvudstadsbladet* 6.1.1893. MF.

⁸⁵⁸ Nimimerkki Laicus [Gustaf Mattsson (?)], Kilpailu uuden kirkon alttaritaulusta. *Päivälehti* 26.1.1892. HS.

⁸⁵⁹ Ibid.

⁸⁶⁰ Ibid.

⁸⁶¹ Ibid.

olivat suorastaan profetiaaliset. Ennustus kävi toteen, ei tosin Järnefeltin *Venesaarnan* osalta koskaan, mutta varsin pian *Jeesuksen ja veteen vajoavan Pietarin* kohdalla. Se jos mikä sai osakseen ”hywinkin isoa huomiota”, jota käsitellään tarkemmin tuonnempana.

Nimimerkki F. tarkastelee kaikkia kilpailuluonnoksia pitkässä kirjoituksessaan *Finlandissa*, mutta Järnefeltin *Venesaarnasta* hänkin kirjoittaa muita ei-palkittuja ehdotuksia laveammin. Myös hän on pannut merkille eurooppalaisen taiteen uusimpia ajatuksia ilmentävät piirteet Järnefeltin luonnoksessa ja hän kertoo niiden taustat tuoden mukaan keskusteluun von Uhden lisäksi nyt myös norjalaisen Christian Skredsvigin. Von Uhde oli nimimerkin mukaan vielä kuvannut Jeesuksen asun perinteisesti, mutta Skredsvig oli mennyt pidemmälle ja kuvannut myös Jeesuksen oman aikansa kansalliseen asuun. Näin oli tehnyt myös luonnoksen *Venesaarna* maalaaja, ja nimimerkin mielestä luonnoksen pohjalta voisikin syntyä lajissaan jotain erinomaista, varsinkin jos taiteilijalla olisi kuvan mittasuhteiden osalta vapaammat kädet.⁸⁶²

Myös nimimerkki A. G-n. katsoo, että Järnefeltin *Venesaarnasta* ei olisi alttaritauluksi, mutta hänellä on sen suhteen mielenkiintoinen ehdotus. Maalaus olisi hänestä vallan sopiva ripustettavaksi kirkkoon muualle kuin alttarille, ja tästä voisi kehittyä jopa kokonaan uusi käytäntö, joka voisi myönteisellä tavalla vaikuttaa uskonnollisen taiteen kehitykseen. Paikkoja maalauksille kyllä olisi, sillä ”det finnes tillräckligt tomma hwitlimmade wäggytor att utfylla i våra kyrkor.”⁸⁶³

6.4.4 Kansallisten piirteiden vastustus ja puolustus

Maaliskuun 1892 lopulla sanomalehti *Finland* julkaisi professori Sahlbergin pitkän esityksen, jonka hän oli pitänyt nuorten miesten kristillisen yhdistyksen viimeisessä viikkokokouksessa. Aiheena oli ollut uskonnollinen maalaustaide, jolla Sahlberg tarkoitti ennen muuta Jumalan ja Kristuksen kuvaamista.⁸⁶⁴

Sahlbergin mukaan aihe ei itsessään ehkä ollut heille niin painava ja merkityksellinen kuin muut kuluneen vuoden aikana yhdistyksen kokouksissa pohditut. Kysymys oli kuitenkin kiinnostava ajankohtaisuudessaan, sillä Helsingin seurakunta oli aikeissa kaunistaa kirkkoaan alttaritaululla. Kilpailu oli järjestetty, kilpailuehdotukset olivat olleet yleisön nähtävinä, ja keskustelua niiden pohjalta oli syntynyt. Yksi arvoisa sivuosaston jäsen oli käynyt hänen luonaan ja ilmaissut tuohtuneisuutensa. Lisäksi Sahlbergia oli suoraan kehotettu ottamaan asia puheeksi, joten oli perusteltua yhtenä iltana keskustella asiasta.⁸⁶⁵

Sahlberg aloittaa Vanhan Testamentin viidennen Mooseksen kirjan kuvakiellosta, jonka mukaan Jumalasta ei pidä tehdä kuvaa. Sahlberg palauttaa mieleen myös kuinka apostoli Paavali kertoo kärsineensä Ateenassa nähdessään

⁸⁶² Nimimerkki F., Eskisstäflan för altartafla till nya kyrkan i Helsingfors. *Finland* 27.1.1892. HS.

⁸⁶³ Nimimerkki A. G-n. [Axel Gallén (?)], Eskisstäflan för Altartafla till Nya kyrkan i Helsingfors. *Hufvudstadsbladet* 23.1.1892. HS.

⁸⁶⁴ Det religiösa måleriet. *Finland* 28.3.1892. HS.

⁸⁶⁵ Ibid.

lukuisat eri jumaluuksia kuvaavat veistokset, ja kuinka hän riipaisevin sanoin kuvailee pakanoiden kuvain palvontaa ja heidän kaikkinaista paheellisuuttaan. Sahlberg muistuttaa edelleen kuinka apostoli julisti Areopagilla, että hänen Jumalansa ei asu temppelissä.⁸⁶⁶

Mutta, Sahlberg jatkaa, Jumala ilmaisi itsensä lopulta pojassaan, ja koska Jeesus eli ja oli ihmisten keskuudessa ja oli ihmisten omin silmin nähtävissä, kuvan tekeminen hänestä oli ja on mahdollista, eikä Vanhan Testamentin kuvakielto estä sitä. Eikä ole mitään muutakaan kirjoitusta, jossa Jeesuksen kuvaaminen kiellettäisiin. Mutta ei kyllä löydy sellaistaakaan kirjoitusta, jossa suoraan annettaisiin lupa tai jossa kehoitettaisiin kuvan tekemiseen. Emme myös tiedä minkä näköinen Jeesus oli, koska evankelistat ja apostolit eivät kerro sitä. "Vi få icke veta om han var lång eller kort, mänskligt taladt vacker eller ful, om han var mörklett eller ljuslett, och då hans person någon gång beskrifves framgår tydligt, att det är frågan om andliga egenskaper."⁸⁶⁷

Vaikka professori Sahlberg toteaa esitelmänsä alussa, että hän ei ole mikään taiteentuntija tai taiteen rakasta, muodostuu hänen esitelmästään lopulta varsinainen taidehistorian oppitunti, jollaiseksi hänen kerrontansa monin osin kävisi vielä tänä päivänäkin. Puheessa käydään läpi tapahtumia ja käytänteitä myöhäisantiikista halki keskiajan renessanssiin ja Euroopan uuden ajan taiteeseen idän traditiota unohtamatta. Professori Sahlberg muistuttaa vielä, "att ingen af de konstnärer, som framstälde Kristus, hade sett honom personligen."⁸⁶⁸

Varsin pitkän johdanto-osan jälkeen professori Sahlberg pääsee lopulta päivän tapahtumiin. Vaikka kuvainpalvontaa ei enää ollut syytä pelätä, uskonnollinen taide saattoi silti aiheuttaa vahinkoa kristinuskolle., varsinkin, jos kuvia tehtiin mielivaltaisesti. Esitelmän perimmäinen syy, kansallisten piirteiden käyttö uskonnollisaiheisissa kuvissa ja sen myötä Järnefeltin luonnos *Venesaarna* paljastuvat. Jean Béraud'n *Jeesus ja syntinen nainen*, jota edellä tarkasteltiin, on selvästi myös virikkeen antajana professori Sahlbergille. "Här i H:fors har ock exponerats en tafla där Frälsaren framställes lärande från båten midt uti en finsk natur och omgifven af en skara lyssnande människor med rent finsk ansigtstyp och finska drägter."⁸⁶⁹

Maalauستاiteeseen levinnyt uusi käytäntö oli arveluttavaa syystä, että se saattoi myötävaikuttaa epäuskon ja rationalismin lisääntymiseen. Eikö se maalista pyhän ja alenna kristinuskon myytiksi, kysyy Sahlberg. Tilanne Suomessa oli onneksi vain uhkaava, sillä uusi käytäntö ei vielä ollut levinnyt alttaritauluihin, vaikka muutamat lehdet sitä avoimesti kannattivat, "samt föreslagit att med dylika målerier fylla de stora släta väggarna i våra kyrkor." Tuollaista ei Sahlbergin mukaan pitänyt hyväksyä.⁸⁷⁰

Lopulta professori Sahlberg jyrähtää tavalla, joka vääjäämättä tuo mieleen ajatuksen, että hän puhuu erityisesti Jyväskylän suuntaan, jossa juuri tuohon aikaan odoteltiin paikallisen kauppaneuvoksen kustantamaa ja hänen toi-

⁸⁶⁶ Ibid.

⁸⁶⁷ Ibid.

⁸⁶⁸ Ibid.

⁸⁶⁹ Det religiösa måleriet. *Finland* 29.3.1892. HS.

⁸⁷⁰ Ibid.

veestaan Järnefeltiltä tilattua alttaritaulua. ”Om därför någon konstälskande mecenat skulle få det infallet att lyckliggöra någon af våra församlingars kyrkor med dylika fria, nationaliserande religiösa målerier, utförda af berömda mästare, anser jag, att våra kristna församlingar borde häremot sätta ett bestämdt veto.”⁸⁷¹

Professori Sahlberg paljastaa puheenvuoronsa lopussa tuohtumukselleen vielä yhden syyn, joka nykypäivän näkökulmasta tuntuu hieman yllättävältä. Maamme keskiaikaisten kirkkojen maalauksia oli ruvettu palauttamaan esiin – esimerkiksi Kalannissa 1880-luvulla – ja hän toivoo kirjoituksessaan, että seurakunnat luopuisivat moisista hankkeista. Kiinnostus taiteen historiaa kohtaan on hänestä ihan hyvä asia, ”men illa är det om för dess förmån den kyrkobesökande allmänhetens sinne förströs undet gudstjänterna genom betraktande af alla möjliga gamla fantastiska bilder.”⁸⁷²

Sahlbergin alustuksen jälkeen oli kokouksessa syntynyt vilkas keskustelu, puolesta ja vastaan. Kuvan käyttöä puoltavat katsoivat muun muassa, ”att beskådandet af en Kristusbild väcker verklig andakt och kan ofta bli en vägvisare till Gud.” Ehkä niinkin, vastasivat käytön vastustajat, mutta useimmin on kuitenkin niin, että ”man beundrar bilden som hvarje annat konstverk, hvilket åter t. ex. under en gudstjänst verkar störande – –.” Kristitty ei heidän mukaan tarvitse muuta kuvaa Vapahtajasta kuin sen minkä löytää sydämestään.⁸⁷³

Keskustelussa todettiin vielä, että uskonnollisessa taiteessa ei useinkaan ole kyse kristillisestä hartaudesta, vaan vanhasta tavasta ja mahdollisesti myös taiteellisesta kiinnostuksesta. Katsottiin myös, että uskonnollinen taide usein maallistaa jumalallista, erityisesti jos Kristus niin sanotusti ”kansallistetaan”.⁸⁷⁴

Lopulta kokous päättyi neljän kohdan lausumaan. Ensimmäisessä todetaan uskonnollisen taiteen syntyneen ilman, että pyhät kirjoitukset sitä edellyttäisivät tai että se olisi kristilliselle elämälle välttämätöntä. Uskonnollisia kuvia kuitenkin on maalattu ja käytetään, eikä toivottavin tilanne näin ole toteutunut. Toinen lausuma hyväksyy tosiasian mutta antaa ohjeen: Jos kaikesta huolimatta esimerkiksi kirkoissa uskonnollista taidetta harrastetaan, ”borde det framställa de bibliska händelserna så historiskt trogna som möjligt, samt Frälsaren med de traditionella ansigtsdragen.”⁸⁷⁵

Kolmas lausuma tuomitsee puolestaan lyhyesti ja jyrkästi kansallisten piirteiden käytön uskonnollisessa taiteessa. Sellainen on vaarallista, sillä käytännön matkassa kulkee salakavalasti myös epä- ja järkeisuskon henki.⁸⁷⁶

Viikon kuluttua nimimerkki N. ottaa kantaa esitettyihin ajatuksiin. Varsin pitkässä kirjoituksessaan sanomalehti *Finlandissa* hän kertaa aluksi edellä mainitut kolme lausumaa. Sen jälkeen hän viittaa professori Sahlbergin sanoihin, että hän ”är hvarken någon konstkännare eller konstälskare”. Nimimerkin mukaan juuri noiden sanojen varassa voidaan mahdollisesti antaa professori

871 Ibid.

872 Ibid.

873 Ibid.

874 Det religiösa måleriet. *Finland* 29.3.1892. HS.

875 Ibid.

876 Ibid.

Sahlbergille anteeksi ”för kolossala missuppfattning af konstens hela väsende han här gör sig skyldig till.”⁸⁷⁷

Jos taiteilijalle sanellaan kuinka hänen tulee esitettävä asia käsittää, menettää taiteilija nimimerkki N:n mukaan samalla mahdollisuuden esittää jotakin hyvää. ”Man dödar ande och lif i konstverket på samma gång man ej tillåter den konstnärliga inspirationen att tala sitt eget språk.” Tämä on nimimerkin mielestä synty, eikä vain taidetta ja taiteilijaa kohtaan vaan myös itse Jumalaa, jolta saatu lahja mahdollistaa kuvan avulla ilmaista ”det ädlaste och bästa som rör sig inom oss.”⁸⁷⁸

Nimimerkki N:n mukaan on ilman muuta selvää, että kristillinen elämä ei edellytä uskonnollista kuvaa. Ihminen voi olla hyvä kristitty, vaikka ei ymmärtäisi taiteesta mitään. Nimimerkki N. myöntää tuon kaiken, mutta ihmettelee samalla – ja jo hieman ivalliseen sävyyn – kuinka mies, joka elämässään on kuluttanut niin paljon aikaa kertoakseen sanoilla kaikesta sielussaan kokemasta korkeasta ja puhtaasta ikuisesta valosta, ei pysty vähäisimmässäkään määrin ymmärtämään, ”att en anna, som ej erhållit ordets gåfva, på annat sätt med den gåfva han fått, vill tala och vittna om hvad som rör sig inom honom.”⁸⁷⁹

On totta, toteaa nimimerkki N., että pyhät kirjoitukset eivät puhu mitään kuvien käytöstä osana hartauden harjoitusta, mutta samoin voidaan kysyä. ”Talar väl Paulus någonstädes om arkitekturen eller gifver något påbud om den? Och faller det väl därför någon in att anse våra tempelbyggnader för en synd?” Tuota ajatuskulkua ei nimimerkki N:n mukaan kuitenkaan kannata jatkaa, sillä se johtaa vain kaiken kauniin kieltämiseen jumalanpalvelusten yhteydessä ja päättyy keskiaikaiseen askeesiin ja karkeaan tekopyhyyteen. On vain niin, että joka edes hieman tietää, mitä uskonnollinen taide on suurissa kulttuurimaissa vuosisatojen kuluessa tuonut matkassaan, ei voi kieltää, ”att äfven måleriet kan tala ett varmt och hängifvet språk samt peka på Kristus, Hans lif och gärning så godt som mången predikan.” Mikä merkitys kuvan käytöllä voikaan olla esimerkiksi osana pienten lasten kristillistä kasvatusta. Kuvaraamattu äidin käsissä on nimimerkki N:n mukaan tässä yhteydessä verraton väline.⁸⁸⁰

Lopuksi nimimerkki N. haluaa vielä puuttua professori Sahlbergin kielteisiin ajatuksiin kristillisestä taiteesta, jossa henkilöt kuvataan oman ajan vaateparsiin puettuina ja oman ajan elinympäristössä. Nimimerkin mukaan käytäntö nojaa ”på den lika sanna som härliga tanken, att Kristus är till för alla tider och för alla folk.” Aikansa taidekäsitykseen, realismiin nojautuen nimimerkki N. toteaa, että taiteilijan tehtävä on ennen muuta etsiä totuutta, ja se löytyy luonnosta, joten työskentelyssään hänen on turvauduttava ympäriltä löytyvään elämään. ”Ju noggrannare han blir i tillfälle att studera sina scener, typer och modeller ur verkligheten och ju mindre han behöfver lita till sin fantasi, dess bättre för sanningen i det verk han frambringar.”⁸⁸¹

⁸⁷⁷ Nimimerkki N. [Emil Nervander (?)], Det religiösa måleriet. *Finland* 6.4.1892. HS.

⁸⁷⁸ Ibid.

⁸⁷⁹ Ibid.

⁸⁸⁰ Nimimerkki N. [Emil Nervander (?)], Det religiösa måleriet. *Finland* 6.4.1892. HS.

⁸⁸¹ Nimimerkki N. [Emil Nervander (?)], Det religiösa måleriet. *Finland* 6.4.1892. HS.

Näin ajatellen myös ranskalaisen Béraud'n maalaus "Äktenskapsbryterskan inför Kristus" on nimimerkki N:n mukaan hyväksyttävissä. "Vi ha hört högtaktade kristne yttra sig om denna tafla att den är af lika gripande verkan som en god predikan." Nimimerkin mielestä maalauksessa kaikki on oikein ja kohdallaan, ja olisi päinvastoin ollut valheellista kuvata miehet juutalaisissa asuissa. " – han hade för den historiska sanningen uppoffrat det verkliga lefvande lif, som nu griper oss i taflan."⁸⁸² Näin tehden nimimerkki N. puolustaa ranskalaista taiteilijaa lopulta jo varsin oudolla ja ehkä hieman lapsellisellakin tavalla. Tuskin kukaan maalauksen vastustajista oli tarkoittanut, että Béraud'n olisi pitänyt kuvata oman ajan ranskalaisia puettuina juutalaiseen vaateparteen.

Kirjoituksensa loppupuolella nimimerkki N. muuttuu suorastaan ivalliseksi todetessaan, että jos Béraud'n maalauksen – tai muiden vastaavien – taiteellisilla arvoilla ei ole kristillisyyden kanalta mitään myönteistä merkitystä, tai jos ne koetaan suorastaan haitallisiksi, niin silloinhan sitä ovat myös papin kaunopuheisuus, arkkitehtuurin kauneus ja urkumusiikki. Tämän perusteella päädyttäisiin "navetta-arkkitehtuuriin", yksitotiseen saarnaamiseen, lauluun ilman musiikillista arvoa, ja urkuja ei missään tapauksessa saisi soittaa osaava muusikko. Näin ei jumalanpalveluksessa mikään häiritsisi hartauden tunnetta eikä vetäisi ihmisen mieltä vääriin asioihin.⁸⁸³

Nimimerkki N. päättää pitkän kirjoituksensa kysymyksiin. Pitääkö meidän tuomita se, mistä kiitollisuudella nautimme? "Är icke Gud det sköna Gud såväl som sannigens och kärlekens och få vi ej vara tacksamma för all den skönhet i färg och form han nedlagt i denna värld – och för de gåfvor han gifvit människorna!"⁸⁸⁴

Finlandissa julkaistut kirjoitukset huomattiin myös *Päivälehd*en piirissä. Nimimerkki Tuomas katsoo, että ilmennyt sananvaihto ja erimielisyys olivat kuin Bysantin ikonoklasmi (730–843 jKr.), ja että kaiken takana oli professori Sahlberg. Miksi riitaa oli ollut juuri viime aikoina, johtui taas siitä, että oli ilmennyt "wereksiä syitä", jotka liittyivät Helsingin uuteen kirkkoon, ja selkeän vinoilevaan sävyyn nimimerkki jatkaa: "Sillä sinne ei ole tarwittu ainoastaan pappeja, lukkaria, urkuria ja urkuja, sinne on ajateltu tarwittawan myös alttaritaulu, niin kuin kirkkoon ainakin. Julistettiin kilpailu taiteilijaimme kesken, ja se on tämän kilpailun tulos, joka on lähinnä antanut aiheutta kuwariitaan."⁸⁸⁵

Nimimerkki Tuomaan mukaan kristillinen nuorisoyhdistys katsoo puheenjohtajansa professori Sahlbergin johdolla, että kirkko joutui jo 400-luvulla hakoteille päätyessään kuvien käyttöön kirkkojen "koristuksina ja mielen ylentiminä". Kun jo ensimmäisten kuvien taustalla oli myös aiempaa pakanallista kuvastoa, on ajan kuluessa päädytty yhä suurempiin väärinkäsityksiin "kunnes meidän päiwinä Pariisissa on saatu nähdä 'Awiorikkoja' Kristuksen jalkain juuressa, – –." Helsingin uuden kirkon alttaritaulusta järjestetty kilpailu liittyi nimimerkin mukaan kaikkeen tähän taas syystä, että mukana oli "taulu, jossa

⁸⁸² Ibid. Beraud'n maalaus on *Jeesus ja syntinen nainen*, ei *Jeesus ja aviorikoksesta tavattu nainen*. Tähän palataan tarkemmin tuonnempana.

⁸⁸³ Ibid.

⁸⁸⁴ Ibid.

⁸⁸⁵ Nimimerkki Tuomas [Juhani Aho (?)], Helsingin kirje. *Päivälehti* 10.4.1892. HS.

Wapahtaja on kuvattu weneessä opettamassa, keskellä suomalaista maisemaa ja ihmisten ympäröimänä, joilla on supisuomalaiset naamat ja suomalaiset puwut.” Tämä oli osoittautunut sopimattomaksi.⁸⁸⁶

Nimimerkki Tuomas kertoo edelleen kuinka kristillinen yhdistys oli laatinut ”neljän pykälän” ohjeistuksen, jonka

pääsisällys on: uskonnollinen maalaustaide on syrjästä tullut kristikuntaan ja on tarpeeton; mutta jos sitä säilytetään kirkoissa, tulee sen olla historiallisesti tarkkaa ja Wapahtajalle on kuvattava traditsionaaliset kaswojen piirteet. N.k. kansallisuuteen sowittawa kristillinen taide on waarallista, palwollen, joskin tiedottomasti, uskottomuutta ja ratsionalismia.⁸⁸⁷

Seuraavaksi *Finlandissa* nimimerkin -n-. kirjoitus toistaa jälleen ajatuskulun, että Jeesuksesta voidaan maalata kuvia, sillä *Vanhan Testamentin* kuvakielto ei sitä kiellä. Jeesuksessa jumaluus oli kerran ihmisten silmin nähtävissä maan päällä, ja tähän voidaan viitata häntä kuvaavilla maalauksilla. Myös ”kristillisen taiteen kansallistaminen” on nimimerkin mukaan hyväksyttävää. Ehtona on kuitenkin, että Kristus kuvataan historiallisesti totuudenmukaisesti oman aikansa asussa kuten Béraud’n maalauksessa. ”- -, så bibehålles ju den historiska sanningen för hans person och denna kan ej ses förvandlad till en myt, om ock han försättes midt i en omgifning af nutids människor.”⁸⁸⁸

Uudella maalaustavalla voi nimimerkin mukaan olla jopa syvä uskonnollinen merkitys. Hänestä Beraud’n maalaus välittää sanomansa hyvin ansiokkaasti, ”framställande bättre än mången muntlig predikan syndakäns-lans blygsel, ångerns outsägliga djup och ett helt öfverlemnande åt Kristi nåd.” Mutta mikä on kannatettavaa uskonnollisessa maalaustaiteessa yleensä, ei ole sitä alttaritaulujen kohdalla. Kirjoituksen lopun sanat on suunnattu selvästi Järnefeltin *Venesaarnaa* vastaan. Sen pohjalta maalattu alttaritaulu olisi kerta kaikkiaan sopimaton. Nimimerkki katsoo, että alttaritauluissa on aina pitäydyttävä puhtaan historiallisessa Jeesuksen elämässä ja elinympäristössä, ”ty det är ju på dessa historiska fakta den kristna tron hvilar - -.”⁸⁸⁹

Puolentoista viikon päästä nimimerkki S. vastaa ensin nimimerkille N., jonka kanssa hän kertoo olevansa paljossa samaa mieltä. Nimimerkin kirjoitus oli hänelle kuitenkin paljastanut, kuinka väärin sen kirjoittaja oli ymmärtänyt olennaisimman siitä, mitä nuorten miesten kristillisen yhdistyksen kokouksessa oli keskusteltu. Kokouksessa ei millään tavoin tuomittu taiteiden arvoa yleensä. Päinvastoin tuotiin esiin näkökulma, että samat pyhät kirjoitukset, jotka kieltävät Jumalan kuvat, kehottavat koristamaan Herran pyhäköt. Niinpä nimimerkki S. katsoo, että puhe navetta-arkkitehtuurista, kirkkolaulusta ilman musiikillista arvoa ja niin edelleen, ei ollut paikallaan, vaan ilmaisi ennemminkin kirjoittajan halua vääristää asioita.⁸⁹⁰

⁸⁸⁶ Ibid.

⁸⁸⁷ Ibid.

⁸⁸⁸ Nimimerkki -n-. Ännu några ord i frågan om der religiösa måleriet. *Finland* 12.4.1892. HS.

⁸⁸⁹ Ibid.

⁸⁹⁰ Nimimerkki S. [Jac. Ahrenberg (?)], Några ord i anledning af N:s o. -n-s uttalande I frågan om det religiösa måleriet. *Finland* 23.4.1892. HS.

Korostaen nimimerkki S. toistaa ajatuksen, että kuvaa käytetään kirkoissa tai jumalanpalveluksissa ”*utan något stöd i den heliga skrift.*” Ongelmana on myös, että mikään kirjoitus ei kerro Vapahtajan ulkonäöstä mitään. Kun kuvia aikanaan ryhdyttiin tekemään, kuvattiin Jeesus mahdollisimman kauniina ihmisenä ja mallia otettiin pakanallisista jumalakuvista. Puheena olevan kokouksen päätös ei kuitenkaan ollut pyrkii lopettamaan historiallista kehitystä. Päätös ei ollut vastustaa kaikkea kirkoista löytyvää uskonnollista taidetta, vaan päätös oli vastustaa uskonnollisen taiteen väärin käyttöä.⁸⁹¹

Nimimerkki S. kertoo myös, mitä hän tuolla väärin käytöllä tarkoittaa. Erityisesti sellaista on uusi käytäntö kuvata Jeesus erilaisissa nykyajan kansallisissa ympäristöissä, joissa Jeesus ei koskaan maan päällä ollessaan liikkunut. Käytäntö maallistaa pyhän, vaikka nimimerkin mielestä on toki totta, että Kristus elää ja on kristityn kanssa joka päivä ja joka paikassa maailman loppuun asti, ”*men han är det andligen, ej i synlig mätto, och det är falskt, att framställa honom såsom sådan.*”⁸⁹²

Luonnollisesti nimimerkki S. oli näin myös Järnefeltin *Venesaarnaa* vastaan, ja saattoi olla hyvinkin jyrkästi, sillä sana ”*falsk*” on ruotsinkielessä varsin monimerkityksinen. Nimimerkin ajatuksesta seuraa, että Järnefelt oli maalatesaan toiminut sanan lievemmissä merkityksissä ainakin väärin, valheellisesti ja harhaanjohtavasti, tai jyrkemmin ymmärrettynä hän oli toiminut jopa kierosti, kavalasti ja luihusti maalatesaan luonnoksensa.

Kirjoituksensa lopuksi nimimerkki S. tarkastelee vielä Béraud’n maalausta *Jeesus ja syntinen nainen*. Maalaus on edellä jo pariinkin kertaan mainittu aiheeltaan väärin. Samoin nimimerkki S. tarkastelee maalausta ajatuksella (tahallaan?), jonka mukaan se kuvaa Jeesusta ja aviorikoksesta tavattua naista, ja nostaa tämän perusteella esiin vielä aivan uuden näkökulman. Hän toteaa, että Suomen laki tuomitsee aviorikoksesta ”*med fängelse vid vatten och bröd*”, ja että kansamme haluaa kunnioittaa tätä lakia. Evankeliumitekstin kohta, jota Béraud’n maalaus nimimerkin mielestä kuvaa, voidaan kuitenkin – oman edun nimissä – tahallaan ymmärtää myös väärin. Näin on hänen mielestä myös usein tapahtunut. Niin ruhtinaiden palatseissa kuin tehtaiden saleissa on sumeilemat- ta toistettu sanoja: joka synnitön on, heittäköön ensimmäisen kiven. Nimimerkki on myös vakuuttunut, että samoin kuin Helsingin taideyleisön parissa, ei Pariisin seurapiireissäkään aviorikkojaa kiviteta, vaan hän saa sympatiaa.⁸⁹³

Pitkän kirjoituksensa nimimerkki S. päättää toivomukseen: ”*Vi våga därför hoppas, att våra kyrkor må blifva befriade från dylika ’fria’ religiösa målerier ...*”⁸⁹⁴ Voi vain arvailla, oliko Liedon kirkon alttaritaulu noin 15 vuotta myöhemmin – Järnefeltin *Jeesus ja aviorikoksesta tavattu nainen* – vielä osa tätä keskustelua.

Nuorten miesten kristillinen yhdistys kokoontui jälleen 29. huhtikuuta 1892. Alustajana oli tuolloin Zachris Topelius, jonka pitkä puhe julkaistiin *Fin-*

⁸⁹¹ Ibid.

⁸⁹² Ibid.

⁸⁹³ Ibid. Aiheita ja niiden eroja tarkastellaan lähemmin tuonnempana.

⁸⁹⁴ Ibid.

landissa toukokuun alussa. Alustuksessaan Topelius käsittelee laajasti kristillisyyttä, pakanuutta ja taidetta. Ajatukset käyvät niin antiikissa ja apostoli Johanneksessa kuin renessanssiin taiteessa ja sen keskeisissä esimerkeissä Michelangelossa ja Rafaelissa. Hän toistaa myös ajatuksen, että Jumalaa ei saa kuvata mutta Jeesusta voi, ”om man tror sig kunna det”.⁸⁹⁵

Puheensa lopuksi Topelius ottaa kantaa myös uuteen käytäntöön kuvata Kristukseen liittyviä tapahtumia ajan ympäristössä. Hänenkin kantansa on selkeän kielteinen, ei kirkossa. ”Kristi kyrka har rättmätiga anspråk att se sin Herre och Mästare värdigt och, åtminstone i tidskostymen, historiskt afbildad. Legendan står fri för målaren; man bör endast ihågkomma, att Frälsaren där är en myt.”⁸⁹⁶

Näin sekä Järnefeltin kilpailuehdotus *Venesaarna* että Edelfeltin maalaus *Kristus ja Mataleena* ovat selvästi Topeliuksen mielessä ja puheen kohteina. Lopuksi osansa saavat kaikki uuden käytännön toteuttajat. ”Om andra lycklande och hädiska afbildningar i nutidskostym och i nutids umgänge lönar ej mödan att slösa ett ord.”⁸⁹⁷

6.5 Kaiken jälkeen

Helsingin uuden kirkon alttaritaulua ei lopulta koskaan toteutettu järjestetyn kilpailun perusteella. Yksi vastaus epäonnistumiseen liittyyneen alttarilaitteeseen, jonka kirkon suunnitellut ruotsalainen arkkitehti A.E. Melander (1845–1933) oli myös piirtänyt. Edellä on ollut esillä, että alttaritaululle varattu tila oli monen mielestä mittasuhteiltaan hankala.

Kilpailun ratkettua Edelfelt kääntyi asiassa juryn ja kirkkoneuvoston jäsenen E.J. Mellbergin puoleen. Helmikuun kirjeessään hän kertoo kuinka mieluisaa olisi toteuttaa ensimmäisen palkinnon saanut luonnos, mutta – viitaten myös juryn arvioinneissa esille tulleeseen ajatukseen – ristiinnaulittu olisi sitenkin sopivampi uuteen kirkkoon ja alttaritaululle varattuun paikkaan. ”Då taflan är illa belyst, samt mycket smal och hög bör kompositionen å densamma vara så enkel och lätt att uppfatta på afstånd som möjligt.”⁸⁹⁸

Edelfeltin käyttämä kultatausta *Ristiinnaulitussa* edusti hyvin perinteistä käytäntöä, mutta sillä oli hänen ajatuksissaan myös olennainen käytännöllinen merkitys. ”Guldfonden skulle låta figurerna afteckna sig klart och tydligt, och skulle dessutom lysa upp duken, som, genom att några fönster finnas strax bakom, alltid kommer att stå i halfdunkel åtminstone vid dagsbelysning.”⁸⁹⁹

Kirjeensä lopuksi Edelfelt ottaa puheeksi alttaritaululle varatun tilan kaupun ja esittää samalla ajatuksen, josko asialle olisi tehtävissä jotain. Hänen

⁸⁹⁵ Konst och kristendom. *Finland* 4.5.1892. HS.

⁸⁹⁶ Ibid.

⁸⁹⁷ Ibid.

⁸⁹⁸ Edelfeltin kirje Mellbergille 8.2.1892. Liite H:gin ruots.-suomal. srk:n ptk. 13.2.1892. HeRuSuKA, KA.

⁸⁹⁹ Ibid.

mielestään taululle varattu tila olisi molempienkin aiheiden kannalta parempi, jos sitä voisi leventää 30–40 cm, ja vaikka myös tehdä korkeammaksi, jos suhteet halutaan säilyttää. ”Så liten och smal den nu är, kunna figurerna knappast målas i naturlig storlek, hvilket dock vore i minsta laget, då man besinnas den höjd taflan innehar.”⁹⁰⁰

Kirkkoneuvosto kokoontui helmikuun puolivälissä ja hyväksyi juryn tekemän esityksen voittajista ja palkintojen jaosta. Edelfeltin lähettämä kirje oli myös kokouksessa esillä. Sen johdosta neuvosto päätti, että ennen kuin alttaritaulun hankinnassa voidaan edetä, pitää ottaa yhteyttä arkkitehti Melanderiin ja kysyä hänen mielipidettään kysymyksiin, olisiko leventäminen arkkitehtuurin kannalta ja teknisesti mahdollista, ja mitä muutos maksaisi.⁹⁰¹

Huhtikuun alussa 1892 arkkitehti Melander vastasi kiittäen saamastaan postista. Käy ilmi, että hänelle oli lähetetty kopio myös Edelfeltin edellä käsitelystä kirjeestä. Melanderin kirje on lopulta varsin lyhyt ja antaa vaikutelman, että kysytty asia ei ollut hänelle kovinkaan mieluinen.

Mitt svar å dessa skrivelser kan affattas i få ord; Då jag uppgjorde ritning till altaret i Helsingfors nya kyrka, afvägde jag alla proportioner och bestämmelser just sådana som altaret nu är utfört, och som taflan deri ingår som en beståndsdel, ej som hufvudsak, beklagar jag, att jag ej kan tillåta någon som helst förändring af altaret;⁹⁰²

Kirjeen loppu tuntuu puolestaan mairittelulla hyvittelevän.

-- men jag är på samma gång öfvertygad om, att, taflan efter den storlek som jag bestämdt, och målad af en så framstående person som Herr Edelfelt, kommer att blifva på alla vis tillfredställande.⁹⁰³

Tämän jälkeen alttaritauluhankkeen päälle laskeutuu hiljaisuus. Vasta 1930-luvun alussa, kun Järnefeltin *Saulin kääntyminen* oli saatu paikalleen, Helsingin uudessa kirkossa oli alttaritaulu. Tuolloin kirkko ei tosin enää ollut uusi, edes nimeltään, vaan oli siirrytty Johanneksen kirkon aikaan.

⁹⁰⁰ Ibid.

⁹⁰¹ H:gin ruots.-suomal. srk:n kirkkoneuvoston ptk. 13.2.1892, § 1. HeRuSuKA, KA.

⁹⁰² Melanderin kirje Belgelsdorffille 5.4.1892. Liite H:gin ruots.-suomal. srk:n ptk. 13.2.1892. HeRuSuKA, KA.

⁹⁰³ Ibid.

7 VAASAN KIRKON ALTTARITAUUKOKONAISSUUS

7.1 Edelfeltin *Paimenten kumarrus* (1894) Vaasan kirkkoon

Jo elokuussa 1892 sanomalehti *Åbo Tidning* kirjoitti, että Albert Edelfelt on palannut Vaasasta, jossa hän oli yksityishenkilöltä saanut tilauksen maalata alttaritaulu kaupungin uuteen kirkkoon. Aiheeksi tulee joko Kristus ristillä tai Jeesuksen syntymä, ”beroende på hvilket af dessa ämnen kommer att utväljas för altartaflan till Helsingfors nya kyrka.”⁹⁰⁴

Helsinkiin ei lopulta saatu minkäänlaista Edelfeltin maalaamaa alttaritaulua, mutta Vaasassa suunnitelmat toteutuivat. Ilman turhia mutkia Edelfeltin Helsingin uuden kirkon alttaritaulukilpailussa tammikuussa 1892 voittoa *Paimenten kumarrus* päättyi valmiina maalauksena lopulta Vaasan kirkon alttarille keväällä 1894. Kustannusten puolesta sen teki mahdolliseksi jo syksyllä 1891 tehty ja kirkonkokouksessa hyväksytty lahjoitus.⁹⁰⁵

Huhtikuun 1894 kirkonkokouksessa oli käsiteltävänä Amanda Revellin seurakunnalle osoittama ja 10.4.1894 päivätty kirje, jossa hän kertoi tahtovansa saattaa päätökseen edesmenneen miehensä toiveen lahjoittaa seurakunnalle alttaritaulu. Tämän nimissä hänellä oli nyt tarjolla maalaus, ”som behandlar ämnet ’herdarnas tillbedjan’ och är utförd af Målaren Albert Edelfelt.” Kokous hyväksyi kiitollisena lahjoituksen.⁹⁰⁶

Seurakunnassa laitettiin myös toimeksi. Uuden alttaritaulun paikalleen asettamiseen liittyviä kysymyksiä käsiteltiin kirkkoneuvoston huhtikuun ja toukokuun kokouksissa.⁹⁰⁷ Yksi suoritettavista asioista oli maalata kuorin keskimmäinen ikkuna valkealla öljyväriellä läpinäkymättömäksi. Vaasassa oli näin

⁹⁰⁴ Artisten Albert Edelfelt. *Åbo Tidning* 14.8.1892. Uutisen julkaisi myös ainakin *Finland, Hufvudstadsbladet, Nya Pressen* ja *Uusi Suometar* 16.8.1892; *Päivälehti* 17.8.1892; *Pohjalainen* 19.8.1892; *Vaasan Lehti* 20.8.1892. HS.

⁹⁰⁵ Vaasan srk:n kirkonkokouksen ptk. 12.10.1891, § 3. VaKA.

⁹⁰⁶ Vaasan srk:n kirkonkokouksen ptk. 16.4.1894, § 3. VaKA.

⁹⁰⁷ Vaasan srk:n kirkkoneuvoston ptk. 6.4.1894, § 3; 17.5.1894, § 5. VaKA.

Albert Edelfelt, *Paimenten kumarrus*, 1894. Vaasan kirkon alttaritaulu (1/3).

sama ongelma, joka haittasi myös sekä Helsingin että Jyväskylän kirkoissa. Alttaritaulun takana oleva ikkuna merkitsi vastavaloa, joka haittasi olennaisesti alttaritaulun näkymistä ja katselemista.

Kesäkuun alussa *Pohjalainen* saattoi kertoa, että uusi alttaritaulu oli tullut perille. "Se tuli eilen aamujunassa ja valmistawiin toimiin sen paikalleen asettamiseksi on jo ryhdytty." Eikä nytkään aikailtu, vaan maanantaiaamuna tullut maalaus saatiin vielä saman viikon kuluessa alttarille. "Ensi lauantaina, jolloin rippilapset lasketaan ripille, on taulu walmiina paikallaan."⁹⁰⁸

7.2 *Paimenten kumarrus* esillä Helsingissä ja arvosteluissa

Edelfeltin *Paimenten kumarrus* oli valmis maaliskuussa 1894. Kuun lopussa maalaus oli esillä yliopiston juhlasalissa viikon päivät, ja nähtävissä 50 pennin sisäänpääsymaksusta paitsi viimeisenä päivänä, jolloin maksu oli 25 penniä.⁹⁰⁹ Heti ensimmäisenä näyttelypäivänä oli *Päivälehdessä* nimimerkiltä K. L. arvostelu Edelfeltin uudesta maalauksesta, ja kirjoitus on arvostelun ohessa samalla suorastaan tiivistelmä ajan tilanteesta ja tapahtumista.⁹¹⁰

⁹⁰⁸ Waasan uusi alttaritaulu. *Pohjalainen* 12.6.1894. HS.

⁹⁰⁹ Ilmoitus Albert Edelfeltin. *Päivälehti* 25.3.1894. Myös *Uusi Suometar* 25.3.1894. Ilmoitus Edelfeltin Alttaritaulu. *Uusi Suometar* 1.4.1894. HS.

⁹¹⁰ Nimimerkki K. L. [Kaarlo Levón (?)], Edelfeltin alttaritaulu. *Päivälehti* 25.3.1894. HS.

Aluksi nimimerkki K. L. luonnehtii alttaritaulumaalauksen taiteellista tasoa yleensä. Se oli hänestä varsin vaatimatonta, ja tässä kohden nimimerkki viittanee kirjoituksessaan myös Frosterus-Sältiniin, jolla oli tuossa vaiheessa jo hieman yli 30 alttaritaulua. Seuraavaksi nimimerkki palauttaa mieliin suuret ulkomaiset esikuvat, joiden ansiosta hänen mielestään uskonnollisen taiteen taso on noussut. Hieman soimaten jyvaskyläläisiä hän viittaa myös tapahtumiin, jotka tuolloin olivat asioita seuraavien mielissä.

Emme voi olla lausumatta mielihyväämme siitä, että alttaritaulumaalaus taas näyttää siirtyvän etewään, todellisten taiteilijain käsiin sen sijaan, että se ennen on ollut tusinamaalajain yksinoikeutena ja ammattina. Munkaczyn, Uhden y.m. alkama uskristillinen taidesuunta lienee kai osaltaan vaikuttanut siihen, että meidänkin parhaimmat taiteilijat ovat tällaisiin tehtäviin ryhtyneet. Lukijoillani on warmaankin tuoreessa muistossa se wilkas sananwaihdo, joka syntyi hra Järnefeltin alttaritaulusta hän näet kun oli jywaskyläläisten suureksi kauhuksi uskaltanut kuwata Kristuksen ilman tawanmukaista mekkoa. Muuten oli taulu ylewä ja kaikin puolin arwokas ja juhlallinen, mutta jywaskyläläisille se ei kelwannut.⁹¹¹

Nimimerkki K. L:n kirjoitus on luonteeltaan myös kuin puolustuspuhe, ja kun mitään erityistä hyökkäystä *Paimenten kumarrusta* vastaan ei tuohon mennessä ainakaan lehdistön piirissä ollut tapahtunut, saa se ennakoivan, kaiken varalta luonteen. Ilmeisesti maalauksen kansalliset piirteet – ”paimenet owat suomalaisia tyyppejä” – saivat varautumaan. Puolustuksen perustelut muodostuvat Edelfeltin osoittamista ansioista maalauksessaan *Kristus ja Mataleena* ja siitä, että hän edelleen oli pitänyt kiinni myös taiteen perinteisestä ihanteellisuudesta – ”neitsyt Maaria, niin yksinkertaisen kauniina ja puhdaspiirteisenä kuin Rafaelin madonnat”. Ne takasivat, että maalauksen kansalliset piirteet eivät voineet uhata uskonnollisia tunteita ja hartautta. ”Hra Edelfelt on epäilemättä tässä lahjoittanut meille taideteoksen, joka kelpaa malliksi nuoremmille – -.”⁹¹²

Talvella 1892 Eliel Aspelin-Haapkytä oli arvostelemassa luonnoksia, jotka oli jätetty Helsingin uuden kirkon alttaritaulukilpailussa. Edelfeltin *Paimenten kumarruksesta* hän sanoi, että se oli luonnoksista taiteellisesti kaikkein ansiokkain, ja ”att en på grund af densamma utförd altartafla lofvade att bli särdeles anslående – -.”⁹¹³ Helsingissä Aspelin-Haapkytän näkemystä ei koskaan päästy valmiin työn yhteydessä arvioimaan, mutta Vaasan kirkon alttaritaulu antaa edelleen siihen mahdollisuuden. Jokainen voi tehdä sen osaltaan. Omaa näkemystään voi jokainen verrata myös nimimerkki K. L:n toisenlaiseen, jopa hieman vähättelevään luonnehdintaan. ”Hra Edelfelt ei ole tawoitellutkaan mitään häikäisewää, sillä hän tietää, että juuri tällainen eheä, yksinkertainen ja harmoonillinen taide se mieliin pysywämmin ja rauhoittawimmin vaikuttaa.”⁹¹⁴

Paimenten kumarruksen ollessa esillä yliopiston juhlasalissa, julkaisi *Uusi Suometar* nimimerkki A. J:n arvostelun maalauksesta. Kirjoituksensa alussa ni-

⁹¹¹ Ibid.

⁹¹² Ibid.

⁹¹³ Juryn ptk. 17.1.1892, § 2. Liite Helsingin ruotsalais-suomalaisen seurakunnan kirkkoneuvoston ptk. 13.2.1892. HersKA. KA.

⁹¹⁴ Nimimerkki K. L. [Kaarlo Levón (?)], Edelfeltin alttaritaulu. *Päivälehti* 25.3.1894. HS.

mimerkki on otettu ennen muuta maalauksen kauneudesta. ”Silmä tahtoo waan lewätä siinä pintaalalla eikä ota ikäänkuin huoliakseen esitetystä sisällyksestä.”⁹¹⁵

Katse hakeutuu kuitenkin viimein myös maalauksen sisältöön. Ihastelu ja myönteiset sanat jatkuvat, kun hän kuvailee ja luettelee maalauksen yksittäiset osat ja päätyy ajatukseen, että *Paimenten kumarruksen* hyvyys piilee rakenteen selkeydessä ja osien rajallisessa määrässä. ”Se on niin kuin lapsille esitettyinä, tuossa on neitsyt Maaria, tuossa talli, tuossa paimenet ja tuolla enkelit, aivan niin kuin muistissamme on säilynyt ennen muinoin piiplian historiasta luettu kertomus.”⁹¹⁶

Maalauksessa on nimimerkin mielestä myös häiritseviä piirteitä. Maria lapsineen, enkelit ja paimenet on kuvattu eri tavoin, eri tyylein. ”Neitsyt Maaria lapsineen on hienointa utua, – –. Melkeen niinkuin kansanrunoissa on tapana kuwata walkoista wiattomuutta ja pyhyyttä.”⁹¹⁷ Enkeliryhmän nimimerkki A. J. näkee viittaavan gotiikkaan ja eroavan siten Marian ja lapsen kuvauksesta.

Paimenet muodostavat kolmannen ryhmän, ja niiden kuvaus eroaa nimimerkin mukaan olennaisesti kaikesta muusta. ”Ne owat tuttuja, elämästä otettuja kuwia.” ”Selvästi tuntuu suomalainen luonne noissa kömpelöissä liikkeissä. Waatetus waan on itämaisten paimenten: – –.” Ilmeisesti korostaakseen, että mistään kansallisista piirteistä ei sentään ole kysymys, nimimerkki vielä toistaa paimenien asuista. ”– – satunnaisia pukuja, kuten köyhillä useimmiten nähdäänkin, mutta itämaisia.”⁹¹⁸

Nimimerkki näkee olennaisen merkityksen erilaisten tyylien – perinteisen ihanteellisuuden ja uuden realismin – yhdistämisessä. ”Tämmöisen wastakohdan tarkoitus on tietysti erottaa todellisuuden kömpelö karkeus taiwaisesta hienoudesta ja ylewydestä, se on, edellisen kustannuksella nostaa jälkimmänen sitä korkeammalle.”⁹¹⁹

Realismin lisäksi Edelfelt ujutti paimenien kuviin jopa kansallisia piirteitä, ja pukujen itämaisyyden mainitseminen kahteen kertaan antaa ymmärtää, että myös nimimerkki A. J. oli huomannut tämän, mutta huomautti samalla, että Edelfelt ei ollut mennyt yli sopivaisuuden rajan. Hän ei ollut mennyt yhtä pitkälle kuin Järnefelt luonnoksessaan *Venesaarna*.

Kriittisyys Edelfeltin *Paimenten kumarrusta* kohtaan kumpuaa esiin myös nimimerkki Kha:n kirjoituksesta, joka julkaistiin *Suomalaisessa* huhtikuun alussa. Uudessa alttaritaulussa on nimimerkin mielestä paheksuttavia piirteitä, realismia. Sisällöltään teksti on jonkinlainen sekoitus nimimerkki A. J:n ja kirjoittajan

⁹¹⁵ Nimimerkki A. J. [Arvid Järnefelt (?)], Albert Edelfeltin uusi alttaritaulu. *Uusi Suometar* 29.3.1894. HS.

⁹¹⁶ Ibid.

⁹¹⁷ Ibid.

⁹¹⁸ Ibid.

⁹¹⁹ Ibid. Olen itsekin aiemmin kiinnittänyt huomiota Edelfeltin *Paimenten kumarruksen* eri osien tyylilliseen erilaisuuteen, mutta en tuolloin katsonut, että jotain tapahtuisi jonkin toisen kustannuksella. Edelleen pidän kiinni vanhasta ajatuksestani: ”Vastakäisten tyylien yhdistäminen saattaa toki olla häiritsevää, mutta tässä se mahdollisti arkitodellisuuden ja ihanteellisuuden maailman kohtaamisen ja keskinäisen suhteen kouriintuntuvan ilmaisun.” Mikola 1988,43.

omista ajatuksista. Kokonaisuutena kirjoitus antaa varsin vaatimattoman kuvan maalauksesta ja tulee samalla arvostelleeksi myös maalauksen tekijän.

– –meikäläinen yleisö on taas kerran nähnyt uutta realistista maalaustapaa sowiteksi pyhiin raamatullisiin asioihin. Sittenkin, vaikka silmä tottuu tuohon outoon kuvaustapaan, turhaan odottaa taulusta wirtaawan hartauden tunnetta itseensä. –
– Niin, mistäpä tulisi realistiselle kuvanmaalaajalle tauluun hartautta. Sitä pitäisi ensin olla maalaajassa itsessään!”⁹²⁰

Vaikka julkisuuteen ei lopulta tullut mitään laajuudessaan Järnefeltiin ja Jyväskylän kirkon alttaritauluun verrattavaa erimielisyyttä, antaa nimimerkki A. J:n kirjoitus ymmärtää, että erilaisia jännitteitä oli aikanaan myös Edelfeltin *Paimenten kumarruksen* ympärillä. Hän päättää kirjoituksensa viitaten ”erääseen varsinaiseen taiteentuntijaan” ja hänen näkemykseen, ”että taulu, semmoinen kuin tämä Edelfeltin, tulee täyteen arwoonsa ja vaikutukseensa wasta sitten kuin sen tuorein uutuuus on mennyt, sitten kuin se jo on wanha taulu, sittenkuin ihmiset owat rauhoittuneet sen suhteen ja woiwat tyynesti nauttia sen suurista kauneuksista.”⁹²¹

Näin on myös käynyt. Me emme enää näe Edelfeltin *Paimenten kumarruksessa* tai von Uhdén, von Munkácsyn, Skredsvigin tai Béraud’n maalauksissa sitä, mitä niissä 1800-luvun lopulla nähtiin, ja jos näemmekin, sillä kaikella ei enää ole samaa suurta merkitystä. Se ei enää herätä suuria tunteita, ei taiteellisessa, uskonnollisessa eikä yhteiskunnallisessa mielessä.

Aikalaisten mielestä Vaasan kirkon uusi alttaritaulu oli joka tapauksessa lopulta ilmeisen onnistunut maalaus. Sitä pyydettiin nähtäväksi myös Turkuun. Maaliskuun 1894 alussa kronikoitsija Saxo kertoi kuulleensa mahdollisuudesta saada *Paimenten kumarrus* mukaan taiteilijoiden kevätnäyttelyyn. Maalaus oli hänestä ”ett intressant prof på det moderna religiösa måleriet, som åt sina figurer ger en karakteristisk nationell prägel.”⁹²²

Suunnitelma ei kuitenkaan toteutunut, vaikka Edelfelt itse kannatti ajatusta ja oli kääntynyt asiassa Vaasan seurakunnan puoleen. Huhtikuun alussa Turussa odoteltiin vielä vastausta ja toivottiin myönteistä päätöstä. Tosin maalaus ei enää olisi ehtinyt näyttelyn alkuun.⁹²³ Kun viimein oli selvää, että *Paimenten kumarrus* ei tule Turkuun, pohti kronikoitsija Saxo syitä siihen. Edelfeltin syytä se ei ollut, sillä hän oli tehnyt kaikkensa saadakseen työnsä esille myös Turkuun. Syy oli rahatoimiston, ”som inte gaf Wasa för sångfesten i sommar till låns Åbo stads flaggor. Gåfvor och gengåfvor befästa vänskapen. Wasa får ej se våra flaggor svaja. Vi gapa förgäfvos efter Wasa altartafla.”⁹²⁴

Piti kronikoitsijan ajatus sitten paikkaansa tai ei, olisi maalaus ajan puolesta ehtinyt esille myös Turkuun. Alttaritaulu toimitettiin Vaasaan vasta kesäkuun alussa, kuten edellä totesin. Joka tapauksessa turkulaisetkin saattoivat

⁹²⁰ Nimimerkki Kha. [kirkkoherra?], Kirje Helsingistä. *Suomalainen* 4.4.1894. HS.

⁹²¹ Nimimerkki J. A. [Jac. Ahrenberg], Albert Edelfeltin uusi alttaritaulu. *Uusi Suometar* 29.3.1894. HS.

⁹²² Nimimerkki Saxo, Krönika. *Åbo Tidning* 4.3.1894. HS.

⁹²³ Nimimerkki Saxo, Krönika. *Åbo Tidning* 1.4.1894. HS.

⁹²⁴ Nimimerkki Saxo, Krönika. *Åbo Tidning* 8.4.1894. HS.

mennä kesällä Vaasan laulujuhille ja nähdä samalla *Paimenten kumarruksen*. Vapaaehtoista maksua vastaan maalaus oli juhlien ajan kirkossa nähtävissä.⁹²⁵

Sittemmin myös Akseli Gallen-Kallela lähetti kirkkoherra Nyholmille Vaasaan kirjeen ja pyysi Edelfeltin uutta maalausta lainaksi Tukholmaan suunnitteilla olleeseen suomalaisen taiteen näyttelyyn. Samalla hän vakuutti, että maalaus palautettaisiin täysin vahingoittumattomana. Kirkkoneuvosto ei kuitenkaan suostunut pyyntöön, vaan katsoi, että teos voisi kaikista takuista huolimatta matkalla vaurioitua. Neuvoston mielestä olisi myös ”svårt att under par månaders tid beröfva församlingen den prydna, den nya altartaflan utgör för kyrkan, – ”.⁹²⁶

Edelfeltin *Paimenten kumarrus* tuli varsin tunnetuksi jo kevään 1894 kuluessa. Tästä kertoo tapa, jolla *Kansan Lehti* mainosti toukokuun ylimääräistä numeroaan. ”Sen mukana jaetaan vaan 10 p:in lisämaksusta suurena sinivärikuvana **Edelfeltin einomaisen kaunis alttaritaulu**, joka esittää paimenia Jesusta rukoilemassa ja josta niin paljon on nykyään puhuttu.”⁹²⁷

Kiinnostus Edelfeltin alttaritaulua kohtaan kuitenkin laantui kesän mitaan. Ainakaan elokuussa ei Vaasan kirkossa enää ollut muita kävijöitä, kun *Uuden Suomettaren* kirjoittaja kävi paikalla. *Paimenten kumarrus* oli nähtävissä ”10 pennin pääsymaksusta. Kun käwin katsomassa, ei kirkolla ollut ketään muuta.” Kirjoittajan arvio on, että maalaus alttarilla näyttää lopulta paremmalta kuin yliopiston juhlasalissa. ”Se sopii ihmeellisesti ympäristöönsä ja taulun kaksinaisuus, jota moni on moittinut, ei tule täällä niin selvästi näkyviin.”⁹²⁸

Helsingissä jury, arvostellessaan alttaritaulukilpailun luonnoksia, korosti keskeisimpänä arviointikriteerinään sitä, että tuleva maalaus on tarkoitettu alttaritauluksi. Näin olisi syytä ollut arvioida myös Edelfeltin *Paimenten kumarrusta* silloin, kun se oli esillä yliopiston juhlasalissa. Siellä sitä kuitenkin katseltiin ennen muuta taideteoksena, kuten näytellyissä tehdään. Näin katsellen realismin ja ihanteellisuuden yhdistäminen samaan maalaukseen tuntui tuon ajan ihmisten silmissä sopimattomalta tyyli-rikolta.

Kirkon alttarilla, johon olennaisesti kuuluu ajatus reaalisen maailman ja ihanteellisen, korkeamman todellisuuden kohtaamisesta, tuollainen maalaus taas on kuin kotonaan. *Paimenten kumarrukseen* Edelfelt on visualisoinut sen, mikä kristillisessä kirkossa on ajatuksen tasolla alttarille ja alttarilla kaikkein keskeisintä.

⁹²⁵ Uutta alttaritaulua. *Pohjalainen* 18.6.1894. HS.

⁹²⁶ Vaasan srk:n kirkkoneuvoston ptk. 12.10.1894, § 1. VaKA.

⁹²⁷ Hyvälle tuulelle. *Kansan Lehti* 2b 1894, 15. HS.

⁹²⁸ W. t. kenraalikuwernööri, ... *Uusi Suometar* 12.8.1894. HS.

R.W. Ekman, *Ehtoollinen*, 1861. Vaasan kirkon alttaritaulu (1/3).

7.3 Vaasan kirkon kolmen maalauksen kokonaisuus

7.3.1 R.W. Ekmanin *Ehtoollinen* (1861)

Palataan uudelleen syksyyn 1891. Kun kirkonkokouksessa tuolloin hyväksyttiin lahjoitus uudesta alttaritaulusta kehyksineen, päätettiin samalla pitää vanha taulu paikallaan.⁹²⁹ Keväällä 1894, kun valmis taulu otettiin vastaan, päätettiin, että vanha taulu laitetaan toistaiseksi sopivaan säilytyspaikkaan.⁹³⁰ Puheena oleva vanha alttaritaulu oli Ekmanin *Ehtoollinen* vuodelta 1861.

Syksyllä 1860, kun Vaasan kirkon rakentaminen oli vielä kesken, oli kysymys alttaritaulusta jo esillä kirkonkokouksessa. Ensimmäkin päätettiin, että tauluja tulisi alttarille yhteensä kolme. Sen jälkeen pöytäkirjaan on kirjattu tieto noin 500 ruplan lahjoituksesta, jonka oli tehnyt ”Enkefru Guvernörskan von Rechenberg, född Grefvinna Steinheil”. Samalla mainitaan, että ”Hofmålaren Ekman för en den heliga nattvardens instiftelse föreställande tafla i olja, lämplig att insättas i det quadratformiga rummet ofvan altaret, bestämt ett pris af 400 rubel;” Kokous päätti hyväksyä Ekmanin hintavaatimuksen. Kahden muun taulun hankinta siirrettiin tulevaisuuteen.⁹³¹

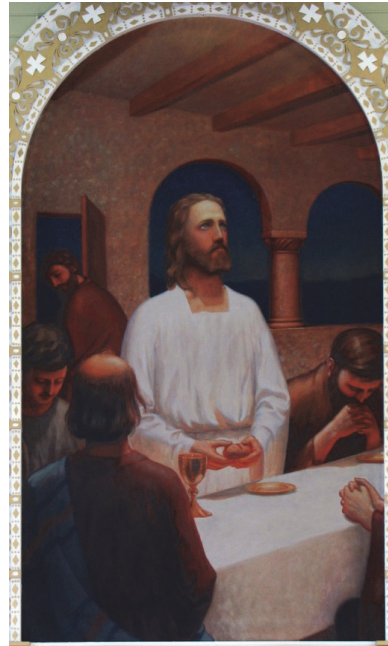
⁹²⁹ Vaasan srk:n kirkonkokouksen ptk. 12.10.1891, § 3. VaKA.

⁹³⁰ Vaasan srk:n kirkonkokouksen ptk. 16.4.1894, § 3. VaKA.

⁹³¹ Vaasan srk:n kirkonkokouksen ptk. 13.10.1860, § 3. VaKA. VMA.

Pekka Halonen, *Ehtoollinen*, 1896. Pedersören kirkon alttaritaulu.

Ilmari Launis, *Ehtoollinen*, 1913. Juupajoen kirkon alttaritaulu.

Ajatus kolmen maalauksen kokonaisuudesta alttarilla oli suomalaisessa alttaritaulumaalauksessa vielä 1860-luvun alussa varsin tavanomainen. Erityisesti juuri Ekman maalasi tällaisia. Hyviä esimerkkejä ovat Hattulan uuden kirkon ja Uudenkaupungin kirkon alttaritaulukokonaisuudet vuodelta 1863 sekä Vammalan uuden kirkon maalaukset vuodelta 1866. Näin Vaasan seurakunnan suunnitelmat olivat hyvin ajanmukaisia.

Ehtoollisen asettaminen aiheena oli sitä vastoin jo väistymässä. Aihe oli mitä tavanomaisin pitkin 1800-luvun alkupuolta, yksinään käytettynä mutta varsinkin predellamaalauksena ja tuolloin useimmin ristiinnaulittua kuvaavan suuremman maalauksen yhteydessä. Vuosisadan loppupuolen aikana aiheen käyttö kuitenkin hiipui, ja olennainen syy oli selvästi uusi vakiintunut käytäntö, että alttarille asetettiin vain yksi maalaus. Jostain syystä ehtoollisen asettamista ei juuri kuvattu yksinään, ja predellamaalauksen käyttö oli tullut tiensä päähän.

Huomattava poikkeus 1800-luvun lopulta on Järnefeltin Keuruun uuteen kirkkoon suunnittelema kokonaisuus. Päätauluna Keuruulla on *Ristiinnaulittu* ja predellamaalauksena *Getsemane*, mutta suunnitelmissa oli alkujaan ollut yhdistelmä *Ristiinnaulittu* – *Ehtoollinen*.⁹³² Muina yleisestä käytännöstä poikkeavina alttaritauluina voidaan mainita Pekka Halosen *Ehtoollinen* – hänen ensimmäinen alttaritaulunsa – vuodelta 1896 ja Ilmari Launin *Ehtoollinen* vuodelta 1913. Edellinen oli Pedersören kirkon alttaritauluna, ja jälkimmäinen löytyy Juupajoen kirkon alttarilta.

⁹³² Tähän palataan lähemmin tuonempänä.

R.W. Ekman, *Ehtoollinen*, 1850–1854. Turun tuomiokirkko.

Halosen *Ehtoollinen* vaurioitui pahoin Pedersören kirkon palossa kesällä 1985. Konservoinnin jälkeen maalaus on onneksi taas (4.8.2008) nähtävissä kirkon seinällä, ei kuitenkaan enää alttarilla alttaritauluna. Halosen maalaus palautuu selvästi Leonardon tunnettuun *Ehtoolliseen* 1490-luvulta, mutta Launiksen *Ehtoollinen* on sommittelultaan ja ikonografialtaan hyvin omintakeinen. Juudaksen kuvaaminen ovesta poistuvana opetuslapsena on poikkeuksellista.

Vaasassa syksyllä 1860 esillä ollut ajatus kolmen maalauksen kokonaisuudesta ei sellaisenaan enää koskaan toteutunut. Ekman maalasi Vaasaan vain puheena olevan *Ehtoollisen*. Sekin palautuu ensi sijassa Leonardon tunnettuun maalaukseen Milanossa.

Mielenkiintoinen yksityiskohta tapahtumissa on episodi, joka syntyi, kun Ekmanin *Ehtoollinen* oli upotettu seinään. Kirkkoherra O.W. Ehrström oli käynyt vielä rakenteilla olleessa kirkossa ja kirjoitti näkemänsä perusteella kirkonrakennuskomitealle syyskuun alkupuolella 1862. "Altartaflan befinnes till flera tum inkilad i muren. Detta får icke ega rum, ty altartaflan bör vara i jemn yta med sjelfva muren, å hvilken ramen sedan fästes."⁹³³

Kirkkoherra Ehrström myös perustelee vaatimustaan. "Taflan är lika stort med oppningen i muren och har, ehuru fin oljemålning, blifvit behandlad såsom freskomålning, men förlorar sålunda genom den djupa skuggan från den omgifvande muren mer än 50 pros af sitt värde – –."⁹³⁴

Kirkkoherra Ehrströmin sanoista nousevat mieleen vääjäämättä Turun tuomiokirkon kuorissa olevat freskot, jotka Ekman maalasi sinne vuosina 1850–1854. Turun freskot on myös maalattu seinien syvennyksiin. Kun freskomaalaus oli Ekmanin käsissä ensi kertaa käytössä Suomessa ja oli näin merkittävä uu-

⁹³³ Ehrstömin kirje kirkonrakennuskomitealle 10.9.1862. Liitteenä Vaasan srk:n kirkonkokouksen ptk. 1.10.1862. VaKA. VMA.

⁹³⁴ Ibid.

tuus, on selvää, että vain muutamaa vuotta myöhemmin tehdyt ratkaisut Vaasan rakenteilla olleessa kirkossa nojasivat Turun tuomiokirkon suuriin uutuuksiin. Siitä huolimatta, että Vaasassa maalaustekniikka oli öljy kankaalle, suunniteltu kolmen maalauksen kokonaisuus oli tarkoitus asettaa seinäsyvennyksiin, kuten freskot Turussa. Tätä kirkkoherra Ehrström nousi vastustamaan.

Viikon päästä Victor Wasastjerna vastasi kirkonrakennuskomitean puolesta kirkkoherra Ehrströmin kirjeeseen. Tila, joka kuorissa oli käytettävissä alttaritaulua varten, rajoitti mahdollisuuksia. Rakennuskomitea ei halunnut myöskään hyväksyä ihan mitä tahansa ratkaisua. Maalauksen arvon mukainen kehys ei Wasastjenan mukaan mahtuisi seinälle, ja ”en för kammartaflor vanlig enkel ram, – –, väl ej kan komma i fråga.”⁹³⁵

Kirjeessään Wasastjerna perustelee ratkaisua myös suunnitellulla kokonaisuudella, ja tulee samalla viitanneeksi Turun tuomiokirkon freskoihin. Ekmanin *Ehtoollisen* sijoittaminen seinäsyvennykseen liittyi ajatukseen, että se ”då, – –, i framtiden äfven de öfriga fältena å korväggarna blifva försedda med målningar antingen al fresco eller i olja, skulle harmoniera desamma.”⁹³⁶

Wasastjernan perustelut eivät kuitenkaan auttaneet. Lokakuussa 1862 kirkonkokous päätti, että maalaus, joka oli seinässä noin 15 senttimetrin syvyydessä, piti asettaa samaan tasoon seinäpinnan kanssa.⁹³⁷

7.3.2 Kolmas taulu alttarille

Kun Edelfeltin maalaus keväällä 1894 valmistui ja asetettiin alttarille, päätettiin Ekmanin *Ehtoollinen* siirtää toistaiseksi johonkin sopivaan säilytyspaikkaan.⁹³⁸ Alttarilla oli tässä vaiheessa vain Edelfeltin *Paimenten kumarrus*.

Seurakuntalaiset eivät olleet kuitenkaan tyytyväisiä uuteen tilanteeseen, ja Ekmanin *Ehtoollinen* haluttiin takaisin alttarille. Asia oli esillä kirkkoneuvoston kokouksessa jo syksyllä 1894. Jotta Ekmanin maalaus voitaisiin asettaa takaisin alttarille, oli esitetty ajatus, että hankitaan vielä kolmas taulu.⁹³⁹

Ajatus kolmannelta alttaritaulusta oli ilmeisesti syntynyt heti syksyllä 1891 tehdyn ja lokakuun kirkonkokouksessa⁹⁴⁰ hyväksytyyn lahjoituksen jälkeen. Ainakin *Pohjalaisessa* oli jo marraskuun 1891 alussa ilmoitus kirkkokonsertista, jonka tuloista osa ”käytetään uuden (3:n) alttaritaulun pohjarahastoksi.”⁹⁴¹

Ekmanin maalaus olisi sopinut aiheensa puolesta hyvin myös predella-maalaukseksi Edelfeltin taulun kanssa. Jos tämä ajatus aikanaan kävikin jonkun mielessä, on selvää, että se ei ollut toteutettavissa. Ekmanin *Ehtoollinen* ei ole kokonsa puolesta sopiva tähän tarkoitukseen. Sen sijoittaminen taas Edelfeltin maalauksen rinnalle vaati parin, jotta kokonaisuudesta tuli tasapainoinen.

⁹³⁵ Wasastjernan kirje Ehrstömille 18.9.1862. Liitteenä Vaasan srk:n kirkonkokouksen ptk. 1.10.1862. VaKA. VMA.

⁹³⁶ Ibid.

⁹³⁷ Vaasan srk:n kirkonkokouksen ptk. 1.10.1862, § 2. VaKA. VMA.

⁹³⁸ Vaasan srk:n kirkonkokouksen ptk. 16.4.1894, § 3. VaKA.

⁹³⁹ Vaasan srk:n kirkkoneuvoston ptk. 16.11.1894, § 7. VaKA.

⁹⁴⁰ Vaasan srk:n kirkonkokouksen ptk. 12.10.1891, § 3. VaKA.

⁹⁴¹ Kirkkokonsertin. *Pohjalainen* 6.11.1891. HS.

Marraskuun lopulla 1894 kirkonkokous hyväksyi kirkkoneuvoston esityksen kolmannen taulun hankkimisesta. Samalla se jätti asian valmistelun neuvostolle ja halusi siltä esityksen seuraavaan kirkonkokoukseen.⁹⁴² Joulukuussa kirkkoneuvosto vei asiaa eteenpäin. Se valtuutti jäsenensä O. Revellin selvittämään asiaa. Tarkoitus oli tässä vaiheessa teettää kopio jostakin tunnetusta maalauksesta. Revellin tehtäväksi jäi hankkia valokuvia sopivista teoksista ja hintatietoa kopion maalaamisesta.⁹⁴³

Asian valmistelu vei kuitenkin jonkin aikaa, ja hanke oli esillä seuraavan kerran vasta keväällä 1895. Kirkkoneuvostolla oli pohdittavana selkeä ehdotus. Sopivaksi vastineeksi Ekmanin *Ehtoolliselle* oli löytynyt Firenzestä Fra Bartolomeon⁹⁴⁴ maalaus *Jeesuksen hautaaminen*. Kirkkoneuvosto hyväksyi ehdotuksen, mutta päätti samalla esittää kirkonkokoukselle myös mahdollisuutta valita asiantuntijoiden avulla joku muu vaihtoehto ”i händelse Artisten Järnefelt, som lofvat åtaga sig kopieringen af taflan skulle påträffa i någon af Italiens städer ännu lämpligare sådan.”⁹⁴⁵

Wasabladet uutisoi seuraavana päivänä, että Bartolomeon *Jeesuksen hautaaminen* koettiin sopivaksi erityisesti aiheensa vuoksi. Sen myötä alttarille syntyi perusteltu kokonaisuus, jolloin keskellä, kokonaisuutta halliten olisi Vapahtajan syntymä, ja molemmin puolin maalaukset, jotka viittaisivat hänen kuolemaansa.⁹⁴⁶

Viikon päästä kirkkoneuvosto kokoontui uudelleen. Tilanne oli muuttunut, sillä leskirouva Emma Högvall oli lahjoittanut 1 000 markkaa kolmatta maalausta varten. Tämän pohjalta oli noussut esiin ajatus alkuperäisestä teoksesta kopion asemesta. Jos kirkonkokous vielä nostaisi seurakunnan oman osuuden kahdestatuhannesta markasta kahteen ja puoleen tai kolmeentuhanteen, olisi rahaa yhteensä riittävästi myös itsenäiseen maalaukseen. Ehdotus ei kuitenkaan saanut neuvoston enemmistön kannatusta ja niin kirkonkokoukselle edelleen päätettiin tehdä aiempi esitys.⁹⁴⁷

Kirkonkokouksessa ajatus itsenäisestä taideteoksesta veti kuitenkin lopulta pidemmän korren. Kuten kirkkoneuvostossa jo oli tuumittu, tämä olisi mahdollista, jos kokous nostaisi seurakunnan oman osuuden kahdestatuhannesta markasta kolmeentuhanteen, jolloin käytettävissä olisi yhteensä 4 000 markkaa. Kokous myös päätti, että kirkkoneuvosto saisi valtuudet yhdessä asiantuntijoiden kanssa hankkia joltakin kotimaiselta taiteilijalta luonnoksen, jonka kirkonkokous sitten hyväksyisi tai hylkäisi.⁹⁴⁸

Kun kirkkoneuvosto huhtikuun 1895 lopulla kokoontui, oli tilanne taas muuttunut, sillä seurakunta oli saanut vielä toisen lahjoituksen. Nyt kirkkoneuvosto saattoi päättää ensinnäkin, että maalaus saisi maksaa 4 000 markkaa,

⁹⁴² Vaasan srk:n kirkonkokouksen ptk. 26.11.1894, § 4. VaKA.

⁹⁴³ Vaasan srk:n kirkkoneuvoston ptk. 10.12.1894, § 1. VaKA.

⁹⁴⁴ Italialainen, uskonnollisaiheisista kuvistaan tunnettu Fra Bartolomeo (1472–1517).

⁹⁴⁵ Vaasan srk:n kirkkoneuvoston ptk. 1.3.1895, § 2. VaKA.

⁹⁴⁶ Den tredje altartaflan till Wasa kyrka. *Wasabladet* 2.3.1895. HS. Hankkeesta kertoivat ainakin myös *Päivälehti* 5.3.1895 ja *Uusi Suometar* 5. ja 8.3.1895. HS.

⁹⁴⁷ Vaasan srk:n kirkkoneuvoston ptk. 8.3.1895, § 2. VaKA. Tehdystä lahjoituksesta kertoi myös *Päivälehti* 8.3.1895. HS.

⁹⁴⁸ Vaasan srk:n kirkonkokouksen ptk. 11.3.1895, § 3. VaKA.

ja että käännettäisiin useamman kuin yhden taiteilijan puoleen. Arvioimaan eri luonnoksia tarvittiin asiantuntija-apua, ja neuvosto nimitti juryn, johon kutsu-
tuiksi tulivat Albert Edelfelt, Eliel Aspelin-Haapkylä ja J.J. Tikkanen. Vielä pää-
tettiin 500 markan palkkiosta, joka annettaisiin voittajalle, jos alttaritaulua ei
kuitenkaan tilattaisi häneltä.⁹⁴⁹

Kirkkoneuvoston kokouksessa toukokuun 1895 puolivälissä asiassa
päästiin jälleen eteenpäin. Neuvosto päätti juryn asiantuntemukseen tukeutuen
pyytää luonnoksia neljältä taiteilijalta, Eero Järnefeltiltä, Akseli Gallen-
Kallelalta, Louis Sparrelta ja Pekka Haloselta. Kilpailutyöt piti maalata öljyväril-
lä ja sivuiltaan puolen metrin suuruisina. Aspelin-Haapkylä ottaisi luonnokset
vastaan, ja työt pitäisi jättää hänelle viimeistään marraskuun ensimmäisenä
maanantaina. Neuvosto otti kantaa myös tulevan maalauksen aiheeseen ja toi-
voi ”särskildt framhålla grafläggningen, Jesus velsignar barnen, pingsfesten,
dopet, frälsaren bärande sin kors;” Neuvosto ei kuitenkaan halunnut sitoa tai-
teilijoiden käsiä, vaan soi heille vapauden aihevalinnan osalta.⁹⁵⁰

Kirkkoneuvoston päätöksissä tulee vastaan asioita, jotka olivat poikke-
uksellisia suomalaisessa alttaritaulumaalauksessa. Kilpailu oli kutsukilpailu ei-
kä avoin kuten vielä Helsingissä. Uutta oli myös Akseli Gallen-Kallelan nimen
esiin nouseminen tässä yhteydessä, hän kun ei ollut maalannut yhtään alttari-
taulua, eikä lopultakaan sellaista koskaan maalannut. Outo nimi tässä yhtey-
dessä oli myös ruotsalainen Louis Sparre (1863–1964), sillä hänelläkään ei ollut
näyttöä aiemmista alttaritauluista. Myös Pekka Halonen teki tässä vaiheessa
vasta tuloaan alttaritaulumaalauksen pariin. Toisaalta jokaisen alttaritauluja tai
alttaritaulun maalanneen on pitänyt aloittaa ensimmäisestään.

Poikkeuksellisia asioita löytyy myös kirkkoneuvoston toivomien aiheiden
joukosta. Pyhän Hengen vuodattaminen – Helluntai – ei ole tapahtuman
kristillisestä merkittävydestä huolimatta ollut ainakaan tarkasteltavana ajan-
jaksona aiheena luterilaisen kirkon alttaritaulumaalauksessa Suomessa. Samoin
on tilanne Jeesuksen kasteen osalta.

Kirkkoneuvoston toukokuun 1895 kokouksessa oli edelleen esillä 500
markkaa, summa, joka varattiin siltä varalta, että alttaritaulua ei lopulta tilattai-
sikaan kilpailun voittajalta. Tuota päätöstä ei muutettu. Raha varattiin edelleen
kilpailun voittajalle siltä varalta, että kirkonkokous kuitenkin päättäisi tilata
maalauksen joltakin toiselta kuin voittajalta.⁹⁵¹ On ilmeistä, että varautumisen
taustalla vaikuttivat sekä Helsingin että Jyväskylän epäonnistuneet hankkeet.

7.3.3 Louis Sparren Hautaanlasku voittaa

Vaasan seurakunnan kirkkoneuvosto kokoontui asian tiimoilta seuraavan ker-
ran vasta joulukuussa 1895. Pöytäkirjaan on kokouksen tapahtumien lisäksi kir-

⁹⁴⁹ Vaasan srk:n kirkkoneuvoston ptk. 26.4.1895, § 2. VaKA. J.J. Tikkanen (1857–1930),
vuodesta 1884 Helsingin yliopiston estetiikan ja taidehistorian dosentti ja vuodesta
1897 maamme ensimmäinen taidehistorian professori.

⁹⁵⁰ Vaasan srk:n kirkkoneuvoston ptk. 17.5.1895, § 2. VaKA. Päätöksestä uutisoi *Pohja-
lainen* 18.5.1895; *Päivälehti* ja *Uusi Suometar* 21.5.1895. HS.

⁹⁵¹ Ibid.

joitettu myös kopio juryn lausunnosta. Ensin jury toteaa, että vain kaksi oli määräaikaan mennessä jättänyt kilpailuluonnoksen nimittäin Sparre *Hautaanlaskun* ja Halonen *Jeesus siunaa lapsia*. Huolimatta vähäisestä osanotosta, oli kilpailu juryn mielestä kuitenkin onnistunut hyvin, sillä kilpailuehdotukset olivat niin korkeatasoiset, että molemmista voisi maalata hyväksyttävän alttaritaulun. Halosen luonnoksessa ansiokasta oli juryn mielestä kauniimpi värin käyttö, Sparren luonnoksessa taas valmiimpi ja ehyempi sommittelu.⁹⁵²

Luonnoksissa oli juryn mielestä myös puutteensa. Tietäen minkälaisia luonnoksia tavallisesti jätettiin kilpailuihin ja tuntien ne mahdollisuudet, jotka taiteilijalla oli korjata luonnosten puutteet lopullista maalausta tehdessään, ei juryn mielestä kuitenkaan ollut perusteltua ja oikeudenmukaista takertua sel-laisiin epäedullisiin yksityiskohtiin kuin

'att i herr Halonens eskiss de äldre personerna tyckas vara för många i förhållande till barnen, att tomrummet mellan grupperna i bildens midt omotiveradt stör kompositionens enhet, att barnet i Jesu famn har för stort hufvud m.m. eller att i grefve Sparres [eskiss] den yttre linjen af Nikodemi framåtböjda gestalt stöter ögat, att Maria Magdalenas hvita schal hindrar den i hvitt svepta Kristus gestalten att tydligt afskilja sig från omgifningen, att Jesu moder är framstäldt altför ung o.s.v.'

Kumpikin taiteilijoista oli juryn mielestä niin kypsä korjaamaan tällaisia pikku puutteita, että ei ollut perusteltua tehdä ratkaisua niiden varassa.⁹⁵³

Ehdotus voittajasta oli kuitenkin tehtävä, ja jury kallistui Sparren kannalle. Päätöstään se perusteli maalauksen sopivuudella kokonaisuuteen, kahden jo valmiin maalauksen rinnalle. Jeesuksen hautaanlasku täydensi kokonaisuutta paremmin kuin aihe Jeesuksesta siunaamassa lapsia, "hvilken i afseende å tankeinhållet ej utgör en fyllnad till eller eljest sluter sig till de andra framställningarna."⁹⁵⁴

Jury kiinnitti huomiota myös luonnosten esteettiseen puoleen. Siitäkin näkökulmasta Sparren ehdotus oli parempi. "Vidare skulle grafläggningen med sin mörka fond bättre lämpa sig som pendang till Nattvarden med dess dunkla bakgrund."⁹⁵⁵

Jury ottaa huomioon myös alttarin olosuhteet, jotka nekin kääntyvät Halosta vastaan, sillä hän oli arvostelijoiden mielestä suunnitellut maalaavansa hukkaan menevää kauneutta. " - - den utmärkt vackra landskapsfonden på herr Halonens tafla erinras att den tyvärr icke skulle kunna göra sig synnerligt gällande på den illa belysta platsen nedanför fönstren."⁹⁵⁶

Asiantuntevan ja arvovaltaisen juryn selkeästä ja hyvin perustellusta lausunnosta huolimatta asia oli kirkkoneuvostolle ilmeisen vaikea, koska päätös vaati äänestyksen. Viidellä äänellä neljää vastaan päätös oli lopulta juryn

⁹⁵² Juryn lausunto 6.12.1895. Kopio, Vaasan srk:n kirkkoneuvoston ptk. 19.12.1895, § 2. VaKA.

⁹⁵³ Ibid.

⁹⁵⁴ Ibid.

⁹⁵⁵ Ibid.

⁹⁵⁶ Ibid.

Louis Sparre, *Hautaanlasku*, 1897. Vaasan kirkon alttaritaulu, (1/3).

esityksen vastainen. Halosen *Jeesus siunaa lapsia* voitti, ja Sparrelle kirkkoneuvosto päätti esittää 500 markan palkkiota.⁹⁵⁷

Kirkkoneuvoston pöytäkirjaan ei ole kirjattu käydyn keskustelun sisältöä. Ei kerrota ketkä ja millä perusteilla kannattivat Halosta, ketkä Sparrea. Mahdollinen, ainakin jossain määrin asiaan vaikuttanut seikka saattoi olla ajan suomalaisuusliike, jonka innokas kannattaja oli kirkkoneuvoston jäsenen Oskar Rewell (1857–1930).⁹⁵⁸ On varsin luontevaa ajatella, että suomalaisuusliikkeessä mukana olevan silmin lapinlahtelaisen talonpojan perillisen maalaus näytti suomalaisemmalta kuin ruotsalaisen kreivin maalaama. Herää kysymys, oliko neuvoston äänestys tilauksen saajasta samalla myös suomenmielisten ja ruotsinmielisten kamppailu, samalla tavoin kuin Räisälässä, jossa eri säätyjen edustajat ottivat mittaa toisistaan päätettäessä Ekmanin maalaamasta alttaritaulusta.

Ajatuskulkua lie syytä kuitenkin myös epäillä, sillä joulun alla julkaisi ruotsinmielinen *Wasa Nyheter*⁹⁵⁹ kirjoituksen, jossa siinäkin Halosen luonnos katsottiin Sparren luonnosta paremmaksi. Kirjoituksessa suhtauduttiin toki kriittisesti myös Halosen luonnokseen ja kirjoituksen lopuksi lueteltiin monia heikkouksia, mutta kaikkienensa lehti oli kuitenkin yksiselitteisesti sitä mieltä, että Halosen luonnos oli kahdesta kilpailuehdotuksesta ehdottomasti parempi.⁹⁶⁰

⁹⁵⁷ Vaasan srk:n kirkkoneuvoston ptk. 19.12.1895, § 2. VaKA.

⁹⁵⁸ Laukkonen 1990, 15. Oskar Rewellin isä, Gabriel Rivell, oli lahjoittanut rahat Edelfeltin maalaamaan tauluun.

⁹⁵⁹ Salokangas 1988, 248.

⁹⁶⁰ Täflingseskisserna till en tredje altartafla. *Wasa Nyheter* 21.12.1895. HS.

Kuten *Pohjalaisessa* ja *Wasabladetissa* tiedotettiin, kilpailuluonnokset olivat kirkossa esillä parin viikon ajan,⁹⁶¹ ja kirkonkokous käsitteli kolmannen taulun hankintaa joulukuun lopussa. Paikalla oli noin 30 henkeä. Kokousväestä kaksi oli pöytäkirjan mukaan sitä mieltä, että olisi järjestettävä kokonaan uusi kilpailu. Kumpikaan ehdolla olevista luonnoksista ei kelvannut heille. Suuri enemmistö oli kuitenkin halukas tekemään tilauksen Halosen ja Sparren luonnosten pohjalta.⁹⁶²

Myös kirkonkokouksen päätös syntyi äänestämällä. Äänin 14 vastaan 9 päätettiin kolmas alttaritaulu tilata Louis Sparrelta. Haloselle päätettiin maksaa 500 markkaa ”såsom ett erkännande af det allvar och den konstnärlighet hvar med även han utarbetat sin eskiss, – –.”⁹⁶³ Kirkkoneuvoston esitys kaatui näin kirkonkokouksessa, ja seurakunnan lopullinen päätös ja tilaus tapahtuivat lopulta juryn näkemyksen mukaisesti. Tuossa vaiheessa juryn lausunto oli viimeistään myös kaikkien tiedossa, koska *Wasabladet* julkaisi sen jo ennen joulua.⁹⁶⁴

Wasabladet oli lehtenä paljossa suomenmielinen⁹⁶⁵, joten ajatus suomen- ja ruotsinmielisten kädenväännöstä alttaritauluhankkeen yhteydessä herättää kysymyksen, miksi suomenmielinen lehti julkaisi ennen tulevaa kirkonkokousta juryn lausunnon, jossa erinomaisen hyvin perusteltiin Sparren luonnoksen paremmuus, jos suomenmielisyyden nimissä oli tarkoitus valita Halonen. Ehkä siksi, voidaan vastata, että *Wasabladet* halusi tulevan kirkonkokouksen päätökselle asiaperusteet, ei kielipoliittisia syitä. Tai sitten ei mitään kielipoliittista näkökulmaa valinnoissa ollutkaan.

7.3.4 Valmis kokonaisuus

Vuoden 1896 maaliskuussa Vaasan seurakunnan kirkkoneuvosto kokoontui päättämään sopimustekstistä, jolla tilaus alttaritaulusta tehtäisiin. Tekstin alkuosa sisältää taiteilijan velvoitteet. Sopimuksessa Sparre sitoutui maalaamaan 4 000 markasta Vaasan kirkkoon kirkonkokouksessa 30.12.1895 hyväksytyyn luonnoksen pohjalta neliönmuotoisen alttaritaulun, jonka sivun pituus on 2,30 metriä. Lisäksi Sparre sitoutui siihen, että maalaus on valmis ennen 1.6.1897, ja että hän maalatessaan ottaa huomioon juryn tekemät parannusehdotukset.⁹⁶⁶

Kirkkoneuvosto sitoutui puolestaan maksamaan Sparrelle 4 000 markkaa kahdessa osassa. Ensimmäiset 1 000 markkaa taiteilija saa, kun sopimus allekirjoitetaan ja loput 3 000 markkaa, kun maalaus on valmis ja kirkkoneuvoston asettamien asiantuntijoiden hyväksymä.⁹⁶⁷

⁹⁶¹ Kilpailuluonnokset uutta alttaritaulua varten. *Pohjalainen*, 14.12.1895. Den tredje altartaflan till stadens kyrka. *Wasabladet* 14.12.1895. Myös *Päivälehti* ja *Uusi Suometar* 17.12.1895. HS.

⁹⁶² Vaasan srk:n kirkonkokouksen ptk. 30.12.1895, § 2. VaKA.

⁹⁶³ Ibid.

⁹⁶⁴ Tredje altartaflan. *Wasabladet* 21.12.1895. Myös *Päivälehti* referoi juryn lausuntoa 24.12.1895. HS.

⁹⁶⁵ Tommila & Salokangas 1988, 244-245.

⁹⁶⁶ Vaasan srk:n kirkkoneuvoston ptk. 30.3.1896, § 1. VaKA.

⁹⁶⁷ Ibid.

Se, että tehtiin kirjallinen sopimus, jossa varsin pikkutarkasti sovittiin kaikista asian eri puolista, liittyyne mitä ilmeisimmin opetukseen, jonka sekä seurakunnat että taiteilijat olivat saaneet erityisesti Jyväskylän kaupunkiseurakunnan alttaritauluhankkeen yhteydessä. Oli huomattu, että erimielisyyttä saattoi syntyä, ja Sparren ja kirkkoneuvoston sopimus ottaa myös tämän mahdollisuuden huomioon. Sopimustekstin lopuksi mainitaan vielä: ”Tvistigheter, som möjligen uppkomma, skola afgöras af skiljedomare, af hvilka hvardera kontrahenten äger välja två och desse fyra utse en femte. Den sålunda sammansatta kompromissens utslag är för begge parterna bindande.”⁹⁶⁸

Sopimus on päivätty kirkkoneuvoston kokousta seuraavalle päivälle 31.3.1896. Sopimustekstin ja allekirjoitusten jälkeen on vielä samalla päivämäärällä myös Sparren kuittaus saadusta 1 000 markasta sekä 100 markasta matkakuluihin. Pöytäkirjan mukaan sopimus myös tuossa muodossaan asianmukaisella tavalla allekirjoitettiin.⁹⁶⁹

Huhtikuun kokouksessaan kirkkoneuvosto nimesi asiantuntijat, jotka ottaisivat valmiin maalauksen Sparrelta vastaan ja arvioisivat sen. Nimetyksi tulivat samat henkilöt, jotka olivat aiemmin muodostaneet kilpailun juryn, Edelfelt, Aspelin-Haapkylä ja Tikkanen. Varamieheksi nimettiin Eero Järnefelt.⁹⁷⁰

Toukokuun lopulla kirkkoneuvosto kokoontui ottamaan kantaa Sparren esittämään pyyntöön, että hän saisi taulun luovuttamiselle jatkoaikaa kesäkuun 15. päivään. Sparre oli esittänyt myös pyynnön, että saisi asettaa taulun esille syksyn taidenäyttelyyn Helsingissä. Kirkkoneuvosto suostui molempiin pyyntöihin ehdolla, että Sparre luovuttaa maalauksen asiantuntijoille vasta näyttelyn jälkeen ja että taulu ei saa olla mukana näyttelyssä enempää kuin näyttelyn 14 ensimmäistä päivää.⁹⁷¹

Marraskuussa kirkkoneuvostolla oli kokouksessaan käsiteltävänä asiantuntijoilta tullut lausunto, joka on jäljennetty pöytäkirjaan. Lausunto on päivätty Helsingissä 22.10.1897 ja sen ovat allekirjoittaneet Aspelin-Haapkylä, Edelfelt ja Tikkanen, jotka olivat käyneet katsomassa Sparren maalausta taiteilijoiden syysnäyttelyssä.⁹⁷²

Lausunnossa maalauksen kerrotaan vastaavan kilpailussa mukana ollutta luonnosta. Sparre oli asiantuntijoiden mukaan ottanut huomioon myös heidän aiemmin palkintojuryn jäsenenä tekemät huomautukset. He olivat myös vakuuttuneita, että taiteilija oli tehnyt parhaansa. Hän oli valmistautunut tehtävään matkustamalla ja tutkimalla vanhojen mestareitten teoksia. Yksimielisesti he voivat todeta maalauksen vastaavan kaikkia vaatimuksia.⁹⁷³

Lausunnossaan Aspelin-Haapkylä, Edelfelt ja Tikkanen katsoivat Sparren ottaneen esimerkiksi värien valinnassa huomioon myös tulevan paikan

⁹⁶⁸ Ibid.

⁹⁶⁹ Ibid.

⁹⁷⁰ Vaasan srk:n kirkkoneuvoston ptk. 22.4.1895, § 1. VaKA.

⁹⁷¹ Vaasan srk:n kirkkoneuvoston ptk. 24.5.1897, § 2. VaKA.

⁹⁷² Vaasan srk:n kirkkoneuvoston ptk. 12.11.1897, § 4. VaKA.

⁹⁷³ Ibid. Asiantuntijoiden viittaamista vanhoista mestareista voidaan tässä kohden mainita ainakin italialainen Tizian (Tiziano Vecelli, n. 1487–1576) ja hänen Louvren kokoelmiin kuuluva maalaus *Jeesuksen hautaaminen* vuodelta n. 1525.

Vaasan kirkon alttaritaulukokonaisuus.

asettamat vaatimukset, valaistuksen ja vastapäätä olevan taulun. Lopullinen arvio maalauksen vaikutuksesta kokonaisuudelle voitiin heidän mielestä kuitenkin tehdä vasta, kun maalaus olisi sille aiotulla paikalla. Lausunnon jälkeen on vielä kirjattu kirkkoneuvoston päätös lähettää asiantuntijoille kirjallinen kiitos hyvin suoritetusta työstä. Ekmanin *Ehtoollinen* oli saanut arvoisensa parin.⁹⁷⁴

Näin Vaasan kirkon alttarille tuli lopulta alkuperäisen suunnitelman mukaisesti kolmen taulun kokonaisuus. Ekmanin *Ehtoollinen* ei jäänyt ainoaksi maalaukseksi. Kokonaisuus ei kuitenkaan ole syntynyt pitämällä kiinni alkupe-
räisistä ajatuksista ja suunnitelmista vaan hyvinkin sattuman kautta. Se tarjoaa silti poikkeuksellisen hienon kurkistuksen maamme alttaritaulumaalaukseen ja Suomen kuvataiteen historiaan yleisemminkin.

Vaasan kirkossa ei Edelfeltin osalta voi kuitenkaan välttyä ajatukselta menetetyistä mahdollisuuksista. *Paimenten kumarruksen* jälkeen olisi hienoa mennä Helsinkiin ja nähdä hänen *Ristiinnaulittunsa* – ja tämä vähättelemättä ol-
lenkaan Järnefeltin *Saulin kääntymystä*.

⁹⁷⁴ Vaasan srk:n kirkkoneuvoston ptk. 12.11.1897, § 4. VaKA.

8 ALTTARITAUUN HANKINTA JYVÄSKYLÄSSÄ

Eero Järnefeltin (1863–1937) ja Jyväskylän kaupunkiseurakunnan välille 1890-luvun alussa alttaritaulusta syntynyt erimielisyys lienee lajissaan merkittävin ja tunnetuin esimerkki Suomessa. Jyväskylässä tapahtumien kulku kulminoitui tarkalleen sanoen marraskuun kolmantena päivänä vuonna 1892.⁹⁷⁵

Mainittuna päivänä Järnefeltin uusi maalaus *Jeesus ja veteen vajoava Pietari* oli esillä Jyväskylän kaupunkiseurakunnan uuden kirkon alttarilla. Alttaritaulun hankinta oli tullut seurakunnalle mahdolliseksi, kun kauppaneuvos Julius Johnson oli vajaa kolme vuotta aiemmin lahjoittanut seurakunnalle 5 000 markkaa.

Oli torstai-iltapäivä kahden aikaan, ja Jyväskylän kaupunkiseurakunnan kirkkoneuvosto oli kokoontunut kirkkoon. Puheenjohtajansa kirkkoherra Oskar Schönemanin johdolla sen tehtävänä oli arvioida Järnefeltin maalaus. Aikansa sitä katseltuaan

tuli kirkkoneuvosto siihen yksimieliseen päätökseen, ettei taulu tummine pohjineen, varsinkin kosk'ei se ahtaassa kuorissa saa sille tarvittavaa valoa, [ei yliviivattu] sovellu tämän kirkon alttaritauluksi, [varsinkin yliviivattu] koska se ei [rivin päällä vielä] ole sopusoinnussa kirkon yleisesti keviän muodon ja valoisan värityksen kanssa.⁹⁷⁶

Lahjoitusrahoilla hankitun valmiin työn hylkääminen tässä vaiheessa tuntuu jälkikäteen suorastaan uskomattomalta. Päätöksen perustelukaan ei vakuuta. Miten tuollainen, aina hylkäämiseen asti johtava syy voi tulla esiin vasta nyt? Järnefelt ei aikanaan itsekään uskonut mainittuja perusteluja, sillä kirjeessään Jyväskylän maaseurakunnan kirkkoherra K.A. Heikelille hän mainitsee, että ”verukkeelta tuntui – – mielestäni koko syy, koska luonnosta, joka oli hyväksytty ja muun muassa kirkossa koetettu, ei kukaan silloin mahdolltomana pitänyt, koska antoivat minun vuosikausia sen mukaan työskennellä.”⁹⁷⁷

⁹⁷⁵ Olen käsitellyt tapausta myös aiemmin. Ks. Mikola 2002. Myös Yrjö Nurkkala on pro gradu -tutkielmassaan selvittänyt taulun hankintahistoriaa ja tarkastellut tapaukseen liittyvää lehtikirjoittelua. Ks. Nurkkala 1980.

⁹⁷⁶ Jyväskylän ksk:n kirkkoneuvoston ptk. 3.11.1892. JyKKA.

⁹⁷⁷ Eero Järnefeltin kirje K.A. Heikelille 13.1.1893. JyMKA, JyMA.

Eero Järnefelt, *Jeesus ja veteen vajoava Pietari*, 1892. Taulumäen kirkon alttaritaulu. Jyväskylä.

Runsaa viikon kuluttua kirkkoneuvoston hylkäyspäätöksestä kirjoitti Jyväskylässä ilmestynyt *Suomalainen*: ”Kirkon ei tule myötäwaikuttaa siihen, että historiallinen Kristus haihtuu wirsuihin ja mekkoon puettuun aatteeseen.”⁹⁷⁸

8.1 Järnefeltin *Jeesus ja veteen vajoava Pietari* (1892) tilataan ja hylätään

8.1.1 Kirkkoneuvoston vastentahtoinen tilaus

Alttaritaulun hankinta Jyväskylän kaupunkiseurakunnan uuteen kirkkoon tulee pöytäkirjoissa esiin ensi kerran jo loppuvuodesta 1879. Uuden kirkon piirustuksissa oli alttarille esitetty maalausta, joka olisi peittänyt suurelta osin kuorin keskimmäisen ikkunan. Ehdotus ei kuitenkaan ollut tyydyttänyt kaikkia seurakuntalaisia, ja niin kirkonkokous kokoontui käsittelemään uutta, esiin nousutta vaihtoehtoa.

Uusi ajatus oli, että kuorin keskimmäiseen ikkunaan asetettaisiin ”värjättyt lasit ja sen eteen joko yksinkertaisen koristetun marmoriristin tahi Thorvaldсенin Kristus’en kipsiin valettuna, – –.” Myös rakennustoimikunta oli uudessa ehdotuksessa nähnyt hyvänä puolena sen, että ratkaisu tulisi halvemmaksi kuin

⁹⁷⁸ Jyväskylän kirkon alttaritaulu. *Suomalainen* 14.11.1892. HS.

alttaritaulun osto. Kirkkokokous päätti kuitenkin pitää kiinni alkuperäisestä suunnitelmasta.⁹⁷⁹

Tehdystä päätöksestä huolimatta kirkkoherra kuitenkin tilaa 1880-luvun puolella "lasimaalauksen" kirkon alttaritauluksi. Kirkkoneuvoston kokouksessa, jossa asia oli esillä, ei käsitelty itse tilausta, vaan päätettävänä oli ainoastaan kirkkoherran esitys lasimaalauksen aiheesta. Ilmeisesti itse hankinnasta oli ollut puhe jo aiemmin. Kirkkoherran ajatus oli "saada taulussa kuvatuksi Wapahtajamme lausuen sanat Matth 11:28. Tulkaat minun tyköni kaikki jne." Neuvosto hyväksyi esityksen,⁹⁸⁰ ja tämän jälkeen hanke myös eteni, koska vuosikymmenen lopussa oli sitä varten kerättyjä varoja.⁹⁸¹

On huomion arvoista, että kirkkoneuvostossa hyväksytty aihe oli sama, mikä maamme alttaritaulumaalauksessa on liitetty Thorvaldsenin *Kristukseen*. Kun jo oli suunniteltu kipsikopion hankkimista siitä, ja kun nyt myös lasimaalauksen aiheeksi päätettiin sama Matteuksen evankeliumin kohta, oli Tulkaa minun tyköni aihe, jota tuolloin todella haluttiin myös Jyväskylän kaupunki-seurakunnassa.

Asia kuitenkin mutkistui, kun tapahtumien kulku sai 1880-luvun lopussa aivan uuden käänteen. *Suomalainen* tiesi joulukuun puolivälissä kertoa, että "kaupungin patruuna" Julius Johnson puolisoineen oli hopeahääpäivänsä ja lastensa naimisiin menon merkeissä tehnyt merkittäviä rahalahjoituksia. Niitä saivat Jyväskylän höyrysaunan sairas- ja eläkekassa (10 000 mk), paikallinen nais-yhdistys (1 000 mk) ja ompeluseura (1 000 mk) sekä yleinen sairaus- ja hautaus-apukassa (1 000 mk). Viidentenä lahjoituksena mainitaan alttaritaulu kaupungin kirkkoon.⁹⁸²

Suomalainen kertoo edelleen: "Taulua ei lahjoittaja ole tahtonut tilata, koska mielipiteet olivat erilaisia siitä, olisiko öljytaulu tai lasimaalaus soveliaampi. Taulun saisi kirkkoraati walita ja tilata yksissä neuvoihin jonkun asiantuntijan kanssa, kuitenkin sillä ehdolla ettei sen hinta saisi nousta yli 5,000 markan."⁹⁸³

Lahjoitus oli esillä kirkkoneuvoston kokouksessa 30.12.1889. Pöytäkirjan mukaan kirkkoherra toisti, kuinka hopeahääpäivänsä 14. joulukuuta 1889 viettänyt kauppaneuvos Julius Johnson oli lahjoittanut kirkolle "alttaritaulun", joko lasimaalauksen tai öljyväriäyön muodossa. Asiantuntijan avulla kirkkoneuvosto saisi päättää asiasta. Ainoa rajoitus oli, että kustannukset eivät saisi nousta yli 5 000 markan.⁹⁸⁴

Jatkon kannalta on syytä huomata, että kirkkoneuvoston pöytäkirjassa kauppaneuvoksen lahja määritellään alttaritauluksi. Kauppaneuvos lahjoitti kuitenkin vain rahaa, joka piti käyttää uuden alttaritaulun hankintaan, joko lasi- tai öljymaalauksen muodossa.

⁹⁷⁹ Jyväskylän ksrk:n kirkkokokouksen ptk. 30.12.1879, § 5. JykKA. JyMA.

⁹⁸⁰ Jyväskylän ksrk:n kirkkoneuvoston ptk. 17.3.1885, § 4. JykKA. JyMA.

⁹⁸¹ Jyväskylän ksrk:n kirkkoneuvoston ptk. 30.12.1889, § 2. JykKA. JyMA.

⁹⁸² Perhejuhla ja suuremmissa lahjoituksia. *Suomalainen* 16.12.1889. Myös *Keski-Suomi* 17.12.1889; *Nya Pressen* ja *Uusi Suometar* 19.12.1889. HS.

⁹⁸³ Ibid.

⁹⁸⁴ Jyväskylän ksrk:n kirkkoneuvoston ptk. 30.12.1889, § 2. JykKA. JyMA.

Asia ei kuitenkaan edennyt suunnitellulla tavalla. Todettuaan edellä mainitut tapahtumat – ilmeisesti paikkakunnalla jo hyvinkin tunnetut – kirkkoherra ilmoitti neuvoston jäsenille saman tien myös uutta. Pöytäkirjankaan ”patruna Johnson oli tänään antanut hänelle [kirkkoherralle] tiedoksi, jotta hän toivoisi että alttaritauluksi otettaisi öljymaalauksen ja että se tilallaisiin [tilattaisiin] maalari Jernefeltilta [Järnefeltiltä], – –.”⁹⁸⁵

Kuinka kauppaneuvos Johnson oli päätenyt tarkentamaan toivettaan lahjoittamansa rahan suhteen ja erityisesti, kuinka hän oli päätenyt juuri Järnefeltin kannalle, ovat kysymyksiä, joihin palataan tuonnempana Keuruun uuden kirkon alttaritaulun yhteydessä. Kirkkoneuvosto puolestaan siirsi asian seuraavaan kokoukseen, johon päätettiin pyytää mukaan myös kaksi asiantuntijaa.⁹⁸⁶

Kirkkoneuvoston seuraava kokous oli kuukauden kuluttua. Nyt paikalla olivat myös kauppaneuvos Johnson ja asiantuntijana Jyväskylän seminaarin piirustuksen opettaja. Edellisen kokouksen jälkeen tilanne oli kuitenkin jälleen olennaisesti muuttunut. Myös Adolf von Becker oli ilmoittautunut halukkaaksi alttaritaulun maalaajaksi, ja pöytäkirjan mukaan tehtävää oli ehdotettu myös Alexandra Frosterus-Sältinille. Tuossa tilanteessa neuvosto päätyi pyytämään Järnefeltiltä ja mainituilta taiteilijoilta luonnokset, joista sitten valittaisiin. Kirkkoherran tehtäväksi tuli lähettää taiteilijoille valokuva kirkon kuorista.⁹⁸⁷

Kokouksessaan kirkkoneuvosto pohti myös tulevan alttaritaulun aihetta. Ottaen huomioon tulevan alttaritaulun paikan neuvosto arveli, ”ettei siihen sopisi mitään ryhmäkuva, vaan pitäisi siihen tuleman vaan yksi figuri ja silloin tietysti Herramme Jeesus Kristus”. Toiveena oli, että Jeesus tuolloin kuvattaisiin kutsumassa luokseen työn uuvuttamia (Matt. 11:28) tai ilmestymässä apostoleille (Luuk. 24:36) tai hyvänä paimenena (Luuk. 15). Neuvoston näkemykset päätettiin kertoa myös taiteilijoille.⁹⁸⁸

Seurakunnan kääntyessä maaliskuussa 1890 kirjeellä edellä mainittujen taiteilijoiden puoleen oli heidän joukkoonsa ilmestynyt vielä neljäs – Elin Danielson (1861–1919). Kaikille neljälle lähetetyssä kirjeessä pyydettiin luonnoksia alttaritaulua varten ja annettiin taulun mitat. Samalla ilmoitettiin, että taiteilija saa itse valita maalauksen aiheen.⁹⁸⁹

Kaikki neljä taiteilijaa myös vastasivat kutsuun. Kirkkoneuvosto sai käsisään kymmenen ehdotusta. Kun luonnoksia tarkasteltiin elokuussa 1890 pidetyssä kokouksessa, oli paikalle kutsuttu myös kauppaneuvos Johnson. Pöytäkirja kertoo, että tarjolla olevista vaihtoehdoista ”asetti taulun kustantaja Patruna Jonson ensi sijalle paperille kuvatun Jesus ja Pietari Genetzaretin merellä ja toiselle sijalle Jesus kutsuvana luokseen työtätekeviä ja raskautettuja.” Kokouksesta oli kuitenkin poissa useita neuvoston jäseniä, ja siihen vedoten päätettiin asia siirtää seuraavaan kokoukseen.⁹⁹⁰

⁹⁸⁵ Jyväskylän ksrk:n kirkkoneuvoston ptk. 30.12.1889, § 2. JykKA. JyMA.

⁹⁸⁶ Ibid.

⁹⁸⁷ Jyväskylän ksrk:n kirkkoneuvoston ptk. 30.1.1890, § 3. JykKA.

⁹⁸⁸ Ibid.

⁹⁸⁹ Lähetettyjen kirjeiden diaari 1890–1899, 20.3.1890. JykKA. JyMA.

⁹⁹⁰ Jyväskylän ksrk:n kirkkoneuvoston ptk. 27.8.1890, § 1. JykKA.

Alexandra Frosterus-Sältin, *Tulkaa minun tyköni*-luonnos. Konstvetenskap, Åbo Akademi.

Jo viikon päästä kirkkoneuvosto kokoontui uudelleen. Kokouksen ainoa asia oli valinnan tekeminen tarjotuista luonnoksista. Paikalla oli tällä kertaa Johnsonin lisäksi myös muita neuvoston ulkopuolisia. Tässä yhteydessä pöytäkirjassa mainitaan myös luonnosten tekijät ja luetellaan aiheet. Von Beckeriltä oli kaikkienensa kuusi ehdotusta: "1. Jesus Vaphtaja rikki polkee käärmeen pään. 2. Jesus hyvä paimen, 3 Kristus siunaa lapsia, 4 Kristus atrioi 2_ _ opetls [aterioi 12 opetuslapsen] kanssa Emauksessa ja 5) Kristus ja [s ja ylivivattu] ksen [ksen rivin päällä] ylösnousemus sekä 6) Kristuksen ristiinnaulitseminen." Järnefelt oli jättänyt vain yhden luonnoksen: "Kristus käydessään veden päällä kohentaa vajoavaa Pietaria." Elin Danielson oli mukana kahdella kuvalla: "1 Kristuksen syntyminen, paimenten kumartain 2 Kristuksen ilmestyminen ylösnousemisensa jälkeen opetuslapsille, joille toivottaa rauha teille, - -." Alexandra Frosterus-Sältin oli Järnefeltin tavoin jättänyt vain "yhden luonnoksen Math 11:28 johdosta kuvaava Jesusta syntisiä tykönsä kutsuvana."⁹⁹¹

Tulevien tapahtumien kannalta elettiin ratkaisevia hetkiä. Pöytäkirjan mukaan eniten kannatusta saivat Frosterus-Sältinin ja Järnefeltin luonnokset. Suurimman kannatuksen sai edellinen, jota kannatti selvä enemmistö kirkkoneuvoston jäsenistä – kirkkoherra mukaan lukien – samoin kuin suurin osa kaikista paikalla olleista. Vain kolme – kaksi neuvoston jäsentä ja yksi ulkopuolinen – kannatti molempia vaihtoehtoja. Ainoastaan yksi neuvostoon kuulumaton – arvatenkin Johnson – asetti Järnefeltin luonnoksen ensimmäiselle sijalle.⁹⁹²

⁹⁹¹ Jyväskylän ksrk:n kirkkoneuvoston ptk. 4.9.1890. JykKA.

⁹⁹² Ibid.

Mainitut tapahtumat tarkoittavat yksiselitteisesti, että syyskuun alussa 1890 Jyväskylässä kokoontunut kirkkoneuvosto oli monin verroin halukkaampi tilaamaan alttaritaulun Frosterus-Såltinilta kuin Järnefeltiltä. Koolla ollut joukko halusi ratkaisua, johon tuohon aikaan päädyttiin monessa muussakin seurakunnassa. Selkeän enemmistön tahto oli saada kirkkoon Alexandra Frosterus-Såltinin *Tulkaa minun tyköni*.

Taulu kuitenkin tilattiin Järnefeltiltä. Pöytäkirjan mukaan asiassa edettiin nimittäin niin, että kauppaneuvos Johnson "taulun kustantajana" saisi päättää. Johnson luonnollisesti piti kiinni jo joulukuussa 1889 esittämästä toiveestaan ja valitsi Järnefeltin. Niinpä kirkkoneuvosto päätti – mahdollisesti kohteliaisuuden nimissä – että "Herra Järnefeltiltä tilataan alttaritaulu Jyväskylän kaupungin kirkkoon."⁹⁹³ Kirkkoneuvosto teki näin täysin oman tahtonsa vastaisen päätöksen.

Kokouksen jälkeen kirkkoherra Schöneman kävi Helsingissä päästäkseen Järnefeltin juttusille. Kun tämä ei ollut paikalla, esitti hän asiansa – neljä "vaatimusta"⁹⁹⁴ – Arvid Järnefeltille, joka kirjoitti tapahtuneesta veljelleen. Ensimmäinen kirkkoherran vaatimus liittyi kirkon huonoon valaistukseen ja kirkkoneuvoston arveluun, että taulu heikossa valossa näkyisi huonosti alttarilla. Tämän vuoksi kirkkoherra oli arvellut, että ehkä olisi parempi valita maalaukseen sellainen aihe, että myös maalauksen tausta voisi olla vaalea. Sopiva aihekin oli kirkkoherralla ollut mielessä. "Ehdottivat motiiviksi 'tulkaa minun tyköni te, jotka olette työllä raskautetut'."⁹⁹⁵

Myös kirkkoneuvoston pöytäkirja kertoo, että kokouksessa oli ollut esillä Järnefeltin maalauksen tummuus. Näyttää, että nimenomaan siitä oli keskusteltu. Pöytäkirjaan on kirjattu, että Järnefeltin pitäisi vielä ottaa huomioon kirkon huonot valaistusolosuhteet, ja "tehtävä uusi luonnos, minkä kirkkoneuvosto tahtoo tarkastaa lahjan antajan kanssa."⁹⁹⁶ Asiakirjoista ei kuitenkaan selviä, tekikö Järnefelt uuden luonnoksen. Jää myös arvoitukseksi, mihin luonnokseen Järnefelt itse viittasi, kun hän tammikuussa 1893 kirjoitti maaseurakunnan kirkkoherra Heikelille ja mainitsi, että "antoivat minun vuosikausia sen mukaan työskennellä."⁹⁹⁷

Kertoessaan tilauksesta sanomalehti *Suomalainen* toi esiin myös mainitun tummuuden – itse asiassa vielä niin, että tehty tilaus olisi tähän liittyen ehdollinen. Järnefelt sai tilauksen, mutta "kuitenkin on taiteilijan ensin tultava kirkkomme tarkastamaan, josko hänen taulunsa, jonka meri-osat ovat jotenkin tummawäriset, saa tarpeeksi waloa kirkkomme kuorissa."⁹⁹⁸ Myös kirkkoherra Schönemanin Arvid Järnefeltin välityksellä esittämistä vaatimuksista numero kaksi oli, että Järnefelt kävisi Jyväskylässä tutustumassa kirkkoon.⁹⁹⁹

⁹⁹³ Jyväskylän ksrk:n kirkkoneuvoston ptk. 4.9.1890. JykKA.

⁹⁹⁴ Kirjeessään Arvid Järnefelt puhuu vaatimuksista. On myös mahdollista, että kyse oli vain toiveista. Toisaalta voi toki olla myös niin, että kyse oli jopa ehdoista, jotka täytettävällä Eero Järnefelt vasta saisi taulun tehdäkseen.

⁹⁹⁵ Arvid Järnefeltin kirje Eero Järnefeltille 11.9.1890. EJA.

⁹⁹⁶ Jyväskylän ksrk:n kirkkoneuvoston ptk. 4.9.1890. JykKA.

⁹⁹⁷ Eero Järnefeltin kirje K.A. Heikelille 13.1.1893. JyMKA, JyMA.

⁹⁹⁸ Kaupunkimme kirkon alttaritaulu. *Suomalainen* 22.9.1890. HS.

⁹⁹⁹ Arvid Järnefeltin kirje Eero Järnefeltille 11.9.1890. EJA. KA.

Lappeenrannan Uutisten mukaan Järnefelt myös kävi Jyväskylässä syyskuun puolimaissa.¹⁰⁰⁰ Myöhemmin myös *Hufvudstadsbladetin* nimimerkki A.B. mainitsee Järnefeltin käymisen. Samalla hän toteaa, kuinka Jyväskylässä luonnosta kokeiltiin alttaritaulun tulevalle paikalle kirkon alttarille kirkkoherran, Johnsonin ja jonkun kolmannen läsnä ollessa.¹⁰⁰¹

Tieto Järnefeltin saamasta tilauksesta levisi nopeasti. Jo parin päivän päästä kokouksesta *Päivälehti* tiesi kertoa asiasta ja tämän jälkeen uutinen kerrottiin myös muissa lehdissä.¹⁰⁰² Pian lehdissä kerrottiin myös, että tuleva maalaus kuvaa ”Wapahtajan merellä käymisen siinä silmänräpäyksessä, jolloin hän ojentaa kätensä waipuwalle Pietarille.”¹⁰⁰³

Talvella Järnefelt oli Pariisissa, mutta ei niinkään maalannut Jyväskylän alttaritaulua, vaan työn alla oli *Ristiinnaulittu* Keuruun uuteen kirkkoon. *Päivälehti* julkaisi Louis Sparren Pariisista lähettämän kirjeen, jossa hän asiasta mainitsee. Jyväskylän tuleva alttaritaulu oli Sparren mukaan tuossa vaiheessa ”nähtävänä ainoastaan suunnitelmana.” Senkin pohjalta hän kuitenkin arvioi, että ”sommitelma on hartautta herättävä.”¹⁰⁰⁴

Kirjoittaessaan Schönemanin vaatimuksista veljelleen Arvid Järnefelt myös kommentoi tapahtunutta. Hänen mielestään esitetyt vaatimukset olivat pelkästään kirkkoherran omia. ”Ainakin vaatimus 1) tuntui aivan hänen persoonalliselta funderingiltä, koska hän sitten *проговорился* [tuli sanoneeksi, töksäytti] ja sanoi että Johnson itse oli tahtonut pysyä sinun aiheessasi, johon oli mieltynyt.”¹⁰⁰⁵

Kirjeensä lopussa Arvid vielä veljellisesti neuvoo: ”Mutta kyllä kai olisi hyvä, että itse kävisit J:kylässä ja erittäin Johnsonin puheilla, jotta asia tulisi selville puhutuksi ja laillinen kohtrahti tehdyksi. Älä unohda asian juridillista puolta, se on aina tärkeä vastaisten trassalien [sotkujen] välttämiseksi.”¹⁰⁰⁶ Hyvistä neuvoista huolimatta ”trasselia” tuli, ja vielä varsin nopeasti.

8.1.2 Kansallisten piirteiden uhka ja eripura kauppaneuvoksen kanssa

Syyskuussa 1890 Jyväskylän kaupunkiseurakunnan kirkkoneuvoston tekemä oman tahdon vastainen päätös jätti ilmeisesti mieliin tyytymättömyyden siemeniä, jotka rupesivat itämään. Puolentoista vuoden päästä, maaliskuun alussa 1892, kirkkoneuvostolla oli käsiteltävänä kaksi huolen aihetta: Helsingistä kiirineet huhut ja Johnsonin erimielisyys syyskuun 1890 kokouksen pöytäkirjasta.

¹⁰⁰⁰ Taidetta. *Lappeenrannan Uutiset* 16.9.1890. Uutisen julkaisi myös *Uusi Suometar* 18.9.1890. HS.

¹⁰⁰¹ Nimimerkki A. B., Herr E. Järnefelts altartafla och dess historia. *Hufvudstadsbladet* 6.1.1893. MF.

¹⁰⁰² Uuden alttaritaulun. *Päivälehti* 6.9.1890. Myös *Hufvudstadsbladet* ja *Uusi Suometar* 7.9.1890; *Keski-Suomi* 9.9.1890. HS.

¹⁰⁰³ Jyväskylän kirkon alttaritaulu. *Uusi Suometar* 13.9.1890. Myös *Keski-Suomi* 20.9.1890; *Suomalainen* 22.9.1890. HS.

¹⁰⁰⁴ Louis Sparre, Suomalaisia taiteilijoita Pariisissa. *Päivälehti* 15.12.1890. Lyhennelmän, Keuruun ja Jyväskylän alttaritauluja koskevat osat kirjeestä, julkaisi myös *Keski-Suomi* 18.12.1890. HS.

¹⁰⁰⁵ Arvid Järnefeltin kirje Eero Järnefeltille 11.9.1890. EJA. KA.

¹⁰⁰⁶ Ibid.

Yksi kirkkoneuvoston jäsenistä oli käynyt pääkaupungissa ja tiesi, että Järnefelt maalaa tulevan alttaritaulun ”suomalaiseen eikä raamatun historialliseen asuun, se on että kaikki muut henkilöt ja esineet, paitsi Vapahtaja, saisivat suomalaisen muodon ja puvut – –.” Pöytäkirjan mukaan kauppaneuvos Johnson oli kehottanut kirkkoneuvostoa päättämään oman kantansa asiassa, mutta sellaista ei kokouksessa kuitenkaan syntynyt. Vedoten siihen, että Johnson ei kutsusta huolimatta ollut mukana kokouksessa, ”ei kirkkoneuvosto tällä kertaa ilman häntä katsonut voivansa asiassa mitään toimittaa.”¹⁰⁰⁷

Jälkeenpäin nimimerkki A.B. kertoo *Hufoudstadsbladetissa*, että mainittu huoli oli syntynyt erheestä. Helsingistä kulkeutunut tieto ei lopulta olisi liittynyt Jyväskylän alttaritauluun vaan luonnokseen, jolla Järnefelt otti osaa Helsingin Johanneksen kirkon alttaritaulusta järjestettyyn kilpailuun.¹⁰⁰⁸ Nimimerkki A.B:n esittämä ajatus erheestä on mahdollinen, koska kilpailu oli juuri tammi-kuussa 1892 ratkennut, ja kilpailussa neljänneksi tullut Järnefeltin *Venesaarna* oli laajalti julkisuudessa nimenomaan, koska luonnos oli kansallisten piirteiden kyllästävä, aina Jeesuksen hahmoa myöden.

Toinen huolen aihe puheena olevassa Jyväskylän kaupunkiseurakunnan kirkkoneuvoston kokouksessa oli, että seurakunnan ja kauppaneuvos Johnsonin välille oli tullut erimielisyyttä syyskuun 4. päivänä 1890 pidetyn kokouksen pöytäkirjasta. Johnsonin näkemys oli, että pöytäkirja ei vastannut kokouksen tapahtumia, ja oli siksi pyytänyt kirkkoherraa ja tuolloin paikalla olleita tarkastamaan pöytäkirjan tekstin. Pöytäkirja luettiin kahteen kertaan, mutta siinä ei havaittu virheitä, vaan ”tunnustivat kaikki silloin saapuvilla olleet kokouksen jäsenet, että pöytäkirja joka kohdassa oli oikea ja paikallansa.”¹⁰⁰⁹

Runsaan viikon päästä kirkkoneuvosto kokoontui jälleen, ja kauppaneuvos Johnson oli kutsuttu myös tähän kokoukseen. Hän ei kuitenkaan ”kolotus- tautinsa” vuoksi päässyt paikalle, mutta oli lähettänyt kirkkoneuvostolle kirjeen, josta erimielisyyden aihe selviää. Näkemyserot liittyivät kysymykseen, kuka oli alttaritaulun tilaaja, kirkkoneuvosto vai kauppaneuvos Johnson.

Kirjeessään Johnson toteaa,

että minä en tunne mitään alttaritaulua, joka minulta olisi tullut tilatuksi.

Sitä vastoin olen minä, tavalla kuin Kirkkoraati tarkoin tuntee, lahjoittanut varoja 5000 markkaan asti yhteen alttaritauluun Jyväskylän kirkkoon, sillä ehdolla että se alttaritaulu tilattaisiin Kirkkoraatilta jonkun taiteilijan luona jonka Kirkkoraati hyväksi näkee. Myös oli minulla kunnia läsnä olla yhdessä kokouksessa kuin Kirkkoraati päätti että tilata mainittu alttaritaulu taiteilija Eero Järnefeltiltä, ja on minulla syy luulla että se Kirkkoraatin päätös on pantu täytäntöön, koska mainittu Järnefelt vuonna 1890 minulta anoi edeltämaksua hinnasta mainitusta taulusta ja – – lähetin minä hänelle 1500 markkaa.¹⁰¹⁰

¹⁰⁰⁷ Jyväskylän ksrk:n kirkkoneuvoston ptk. 4.3.1892, § 2. JykKA.

¹⁰⁰⁸ Nimimerkki A. B., Herr E. Järnefeltin altartafla och dess historia. *Hufoudstadsbladet* 6.1.1893. MF.

¹⁰⁰⁹ Jyväskylän ksrk:n kirkkoneuvoston ptk. 4.3.1892, § 1. JykKA.

¹⁰¹⁰ Johnsonin kirje kirkkoneuvostolle 14.3.1892. Liite, Jyväskylän ksrk:n kirkkoneuvoston ptk. 14.3.1892. JykKA.

Kirjeensä lopuksi Johnson vielä mainitsee, että hänen osansa on ainoastaan maksaa uusi alttaritaulu. Hän toivoo myös, että saisi tiedon, kun kirkkoneuvosto on ottanut vastaan ja hyväksynyt taulun. Näin hän voisi maksaa mahdollisen loppusumman maalauksesta. Välttääkseen kaikenlaiset väärinkäsitykset Johnson päättää kirjeensä toiveeseen, että saisi ”olla vapaa kaikesta osanotosta Kirkkoraatin keskusteluissa tässä asiassa.”¹⁰¹¹

Johnsonin tyytymättömyys syyskuun 4. päivän 1890 pöytäkirjan tekstiin liittyi selvästi sen alkuun, jossa käytetään ilmaisua ”patrona Julius Johnson’in kirkkoon lahjoitama alttaritaulu”.¹⁰¹² Kuten jo aiemmin,¹⁰¹³ Johnson mainitaan jälleen alttaritaulun – ei siis rahan – lahjoittajana.

Johnsonin kirje luettiin kirkkoneuvoston kokouksessa, minkä jälkeen keskusteltiin Järnefeltin aikomuksesta tehdä ”maalauksen raamatun kertomuksesta poikkeavaan asuun”. Neuvosto ei tälläkään kertaa ottanut kantaa asiaan, ja nyt syynä mainitaan se, että Järnefelt ei ollut neuvostolle ”mitään ilmoitusta antanut mainituista muuton aikeistaan”. Kirkkoneuvosto ei lopulta ottanut kantaa tai puuttunut myöskään millään tavalla kauppaneuvos Johnsonin kirjeeseen. Ainakaan sellaisesta ei ole mitään merkintää.¹⁰¹⁴

8.1.3 *Jeesus ja veteen vajoava Pietari hylätään, lehdistö herää*

Kevät 1892 kului ja kesä meni. Syyskuun lopussa Järnefelt kirjoitti kauppaneuvos Johnsonille alttaritaulun olevan valmis. Järnefelt oli tauluineen Helsingissä ja kyseli milloin voisi taulun toimittaa. Kuljetus tapahtui tuolloin osittain laivalla, joten taulu oli toimitettava ennen järvien jäätymistä. ”Se on valmiiksi kiila raamille pingoitettu niin että sen asettaminen on varsin helppoa,” toteaa Järnefelt. Hän päättää kirjeensä toiveikkaana. ”Toivon että olen voinut Teidän minulle uskomanne työn tyydyttävästi suorittaa, – –.”¹⁰¹⁵

Johnson vastasi saman tien. Hänen mielestään asian kanssa ei kannattanut viivyttellä, vaan jos taulu oli jo valmiina kiilakehyksissä, niin laittaa se hyvin pakattuna ja kirkkoneuvostolle osoitettuna matkaan. Johnson kertoo nyt myös Järnefeltille näkemyksensä, että hän on ainoastaan luvannut maksaa alttaritaulun, eikä halua olla muuten asian kanssa tekemisissä. Johnson toteaa vielä tästä syystä lähettäneensä Järnefeltin kirjeen edelleen kirkkoneuvostolle.¹⁰¹⁶

Johnson lähetti Järnefeltiltä saamansa kirjeen kirkkoneuvostolle oman kirjeensä ohessa. Viitaten Järnefeltin kirjeeseen hän toteaa omassaan, ”att den af Kyrkorådet beställda altartaflan är färdig och att Herr Järnefelt önskar närmare order.” Johnson esittää myös toiveen, että kirkkoneuvosto vastaisi Järnefeltille, ja että hän saisi tiedon, kun alttaritaulu on tullut ja hyväksytty, jotta voisi maksaa loppusumman Järnefeltille. Kirjeensä lopuksi hän vielä toivoo, että kirkko-

¹⁰¹¹ Ibid.

¹⁰¹² Jyväskylän ksrk:n kirkkoneuvoston ptk. 4.9.1890. JykKA.

¹⁰¹³ Jyväskylän ksrk:n kirkkoneuvoston ptk. 30.12.1889, § 2. JykKA. JyMA.

¹⁰¹⁴ Jyväskylän ksrk:n kirkkoneuvoston ptk. 14.3.1892, § 3. JykKA.

¹⁰¹⁵ Järnefeltin kirje Johnsonille 28.9.1892. Liite b, Jyväskylän ksrk:n kirkkoneuvoston ptk. 3.11.1892. JykKA.

¹⁰¹⁶ Johnsonin kirje Järnefeltille 30.9.1892. EJA. KA.

neuvosto ilmoittaisi Järnefeltille myös, oliko työ sen mielestä onnistunut vai ei.¹⁰¹⁷

Lokakuun 1892 loppupuolella Järnefelt ilmoitti kirkkoneuvostolle, että taulu oli matkalla ja asetettuna kiilakehyksiin. Samalla hän toteaa, että sitä ei ole vielä vernissattu, mikä kannattaisi hänen mielestään tehdä aikaisintaan vuoden päästä. Järnefelt toivoo saavansa tiedon taulun saapumisesta.¹⁰¹⁸

Taulu saapui Jyväskylään ja kirkkoneuvosto kokoontui torstaina 3. marraskuuta kello kahden aikoihin kirkkoon sitä tutkimaan. Kokouksen alussa kirkkoherra luki edellä mainitut kolme kirjettä ja ilmoitti neuvostolle ”vastaan ottaneensa kauppaneuvos J. Johnsonin Taiteilia Järnefelt’iltä tätä kirkkoa varten tilaaman ja kirkko neuvostolle osoitetun laatikon sisältönä mainitun alttaritaulun – –.”¹⁰¹⁹ Näin kauppaneuvos Johnson – huolimatta hänen huomautuksistaan – mainitaan kirkkoneuvoston pöytäkirjassa edelleen selvästi taulun tilaajana.

Maalaus oli esillä aiotulla paikallaan alttaripöydän yläpuolella, ja yksimielisellä päätöksellä kirkkoneuvosto hylkäsi taulun. Pöytäkirjaan on varsin la-
veasti kirjattu tapahtumien kulkua. Kun

kirkkoneuvoston jäsenet olivat taulua jos joltakin puolelta silmäilleet sekä sen aseman ja sille osaksi tulevan valon huomioon ottaneet ynnä taulun eri kohdat ja kuvat tarkastuksen alaisiksi ottaneet, tuli kirkkoneuvosto siihen yksimieliseen päätökseen, ettei taulu tummine pohjineen, varsinkin kosk’ei se ahtaassa kuorissa saa sille tarvittavaa valoa, ei [ei yliviivattu] sovellu tämän kirkon alttaritauluksi, – –.¹⁰²⁰

Lisäperusteluna mainitaan vielä, ”varsinkin [varsinkin yliviivattu] koska se vielä [vielä rivin päällä] ei ole sopusoinnussa kirkon yleisesti keviän muodon ja valoisian värityksen kanssa.”¹⁰²¹

Helsingistä oli keväällä kiirinyt kirkkoneuvostoa huolestuttavia huhuja, että Järnefelt maalaisi henkilöt ”raamatunhistoriallisesta asusta” poiketen. Ilmeisesti tähän liittyy pöytäkirjan toteamus, mikä on heti hylkäysperustelujen jälkeen. ”Koska jo yllämainituista syistä taulua pidettiin soveltumattomana tämän kirkon alttaritauluksi, ei kirkkoneuvosto pitänyt tarpeellisena ryhtyä erityis kuvain tarkempaan arvosteluun.”¹⁰²² Yksi merkittävä huolen aihe väistyi maalauksen tummuuden nimissä kuin itseksensä. Vai oliko niin, että tummuus oli – ainakin jossain määrin – vain tekosyy?

Kirkkoneuvosto ei halunnut kuitenkaan lopullisesti ratkaista ”tätä arkaa asiaa”. Lopullinen päätös siirrettiin kirkonkokouksen tehtäväksi, ja taulu jätettiin paikalleen alttarille, jossa seurakuntalaiset saattoivat käydä sitä katsomassa.¹⁰²³

¹⁰¹⁷ Johnsonin kirje kirkkoneuvostolle 30.9.1892. Kirje on liitteenä a kirkkoneuvoston pöytäkirjassa 3.11.1892. JykKA.

¹⁰¹⁸ Järnefeltin kirje kirkkoneuvostolle 22.10.1892. Kirje on liitteenä c kirkkoneuvoston pöytäkirjassa 3.11.1892. JykKA.

¹⁰¹⁹ Jyväskylän ksrk:n kirkkoneuvoston ptk. 3.11.1892. JykKA.

¹⁰²⁰ Ibid.

¹⁰²¹ Ibid.

¹⁰²² Ibid.

¹⁰²³ Jyväskylän ksrk:n kirkkoneuvoston ptk. 3.11.1892. JykKA.

Jo kirkkoneuvoston kokouspäivänä *Keski-Suomessa* oli ilmoitus. ”Alttaritaulu, jonka kauppaneuvos Johnson tarjoaa kaupunkimme kirkkoon, on nähtävänä huomenna ja lauantaina 10-1 päivällä.”¹⁰²⁴ Kuten voi huomata, myös ilmoituksen sanamuoto antaa käsityksen, että Johnson olisi ollut alttaritaulun tilaaja. Seuraavana päivänä ilmestynyt *Suomalainen* sanoi asian vielä suoremmin. ”Alttaritaulu, jonka kauppaneuvos J. Johnson on kaupunkimme kirkkoa varten tilannut taiteilija Eero Järnefeltiltä, on nyt valmistunut ja on huomenna klo 9-1 nähtävänä kirkossa.”¹⁰²⁵

Samalla *Suomalainen* myös julkaisi jo pienen arvioinnin maalauksesta, jossa yöllinen tapahtuma oli lehden mukaan maalattu niin tummilla väreillä, että sitä oli vaikea nähdä, ainakaan kauempaa. Suuremmat puutteet näyttäisivät lehden mukaan liittyneen kuitenkin vallan muuhun. ”Kristuksen asento on kovin jäykkä ja katse eloton. Mitä Pietariin tulee, on taiteilija kuwannut hänet 60 à 70 vuotiaaksi ukoksi, vaikka hän Raamatun mukaan oli kysymyksenä olevan tapauksen aikana noin 40 vuotias.” Vielä lehti kertoo kirkkoneuvoston hylänneen maalauksen kirkkoon sopimattomana, ”koska kuoriin ei pääse niin paljon waloa, kuin tämä kuwa waatisi, – –.”¹⁰²⁶

Ei voi välttyä kysymykseltä, kuinka paljossa *Suomalaisen* pieni artikkeli lopulta oli tarkoitettu perusteluksi ja tueksi kirkkoneuvoston päätökselle, kun oli arvattavissa, että päätöksestä voi syntyä keskustelua. Tukea on joka tapauksessa selväsananainen toteamus, että maalaus oli kauppaneuvos Johnsonin, ei kirkkoneuvoston tilaama. Perua tässä vaiheessa oma tilaus on olennaisesti eri asia, kuin hylätä ulkopuolisen tarjoama lahja.

Keskustelu alkoiikin jo seuraavan päivän *Keski-Suomessa*. Nimimerkki Näyttelyssä käynyt kirjoitti varsin pitkän ja kriittisen arvioinnin tapahtuneesta. Kirjoituksen painoarvo puoltaa sen lainaamista tähän lähes kokonaan.

– – Kun tänään olin tilaisuudessa käydä puheenalaista taidetuotetta katsomassa, pyydän tekemieni hawaintojen nojalla saada muistuttaa eräästä erinomaisen tärkeästä seikasta. Taulu on nimittäin asetettu nähtäväksi niin epäedulliseen asemaan walaistuksen suhteen, kuin suinkin mahdollista on ollut.

Jo itse paikka muutoinkin on arweluttawa, waikkapa taulu jo olisi kehyksessä paikoillaankin, sillä alttarin tausta ei ole kuorin takaseinässä kiini, waan siitä wähän ulompana, joten siwuikkunoista tulee parhaimmassakin tapauksessa waloa tauluun arwatenkin wäheämmässä määrässä kuin suotawa olisi; mutta kun taulu on sen lisäksi parin korttelin [n. 30 cm] werran ulompana kehyksestäkin, käy tietysti walo yhä niukemmaksi. Mutta taululle ei ole suotu edes sitäkään walon rahtuista, mikä sille näinkin ollen olisi tulewa, sillä – taulu on pystytetty alttarin takaseinää wasten siinä laatikossa, jossa se on tänne kuljetettu! Laatikon leweät laidat estäwät kerrassaan walon pääsemisen tauluun siwuikkunoista. Ainoa walo minkä taulu siis saa, tulee kaukaa kirkosta ja sekin jossain määrin laimennettuna, kun muutamia etelänpuolisten ikkunain ruutuja pidetään liiduttuina, jota paitsi waloa murtuu paljon kuorin kulmiin. Asian näin ollessa pitäisi ajattelewalle katsojalle olla päivän selwää, ettei: 1:o minkäänlainen arwostelu tästä taidetuotteesta voi tulla kysymykseenkään ennen kuin taulu on asetettu walon puolesta niin edulliseen paikkaan kuin mahdollista on; 2:oitte taulun sowe-

¹⁰²⁴ Alttaritaulu. *Keski-Suomi* 3.11.1892. HS.

¹⁰²⁵ Alttaritaulu. *Suomalainen* 4.11.1892. HS.

¹⁰²⁶ Ibid.

liaisuutta alttaritauluksi Jyväskylän kirkkoon woi lainkaan arwostella ennekuin taulu on tarkasti ja huolellisesti sijoitettu kehykseensä ja poistettu walolta kaikki ne esteet mitkä suinkin poistettawissa owat.

Kaikki arwostelut, olkootpa ne sitten yksityisten tai sanomalehtien, tai waikka itse kirkkoneuwoston, owat pidettävä arwottomina niin kauwan, kuin arwostelun esi-neeltä on riistetty kaikki mahdollisuudet näyttäytyä oikeassa walossa.¹⁰²⁷

Sanomalehti *Keski-Suomi* ilmestyi Jyväskylässä, joten lukija saattoi helposti käydä omin silmin toteamassa väitteiden paikkansapitävyyden. Tuskin lehti näin julkaisi aivan perätöntä. On siten ilmeistä, että maalauksen esillepano kirkossa oli nimimerkin kuvauksen mukainen. Kun vielä tuolloin elettiin marraskuun alkua, on selvää, että Järnefeltin maalaus näytti suurelta osalta hyvin tummalta, jopa mustalta. Miksi taulun tummuudesta puhuttaessa ei otettu tätä huomioon? Eikö kenellekään tullut mieleen, että kesäkuussa kaikki olisi toisin? Herää kysymys, oliko taulun tummuudesta jo etukäteen päätetty tehdä hylkäyksen perustelu? Jos näin oli, niin maalauksen asettaminen esille marraskuun valossa ja vielä sopivasti varjoon tuki hyvin hanketta, mutta tuolloin ei toimittu kovinkaan rehdisti.

Ajatus, että tummuus oli tekosyy, jonka toivottiin sopivin järjestelyin näyttävän oikealta, saa tukea nimimerkki A.B:n kirjoituksesta, joka julkaistiin seuraavan vuoden alussa *Hufvudstadsbladetissa*. Nimimerkin mukaan Jyväskylässä oli herännyt jonkinlainen liikehdintä Järnefeltiä vastaan jo keväällä 1892, jolloin esillä oli huoli, että Järnefelt kuvaa "taulun raamatullisen aiheen suomalaiseseen eikä raamatun historialliseen asuun". Nimimerkki katsoo kirjoituksessaan, että käynnissä oli "agitationen mot artistens under arbete varande tafla." Syyksi hän kertoo sen, että Jyväskylässä ei enää uskottu Järnefeltin suoritukseen. Uskonnollista kuvaa ei "efter Jyväskylä horizont kunde nöjaktigt utföras af en så realistisk konstnär som hr Järnefelt."¹⁰²⁸

Tuo kaikki liittyy tietenkin Järnefeltin luonnokseen *Venesaarna*, jolla hän osallistui Helsingin uuden kirkon alttaritaulukilpailuun. Luonnoksen kansallisista piirteistä käytiin vilkasta keskustelua juuri talvella ja keväällä 1892, ja ilmeisesti Jyväskylässä monen mielestä rupesi tuntumaan huonolta ratkaisulta, että juuri *Venesaarna*-luonnoksen tekijältä oli tilattu alttaritaulu myös seurakunnan omaan kirkkoon.

8.1.4 Kauppaneuvos Johnsonin puolustus

Tieto kirkkoneuvoston hylkäämispäätöksestä sekä *Suomalaisen* ja *Keski-Suomen* kirjoituksista levisi nopeasti. *Suomalaisen* arvostelun julkaisi parin päivän päästä myös *Nya Pressen*. Käännös ei ollut aivan sanatarkka ja taulun tummuus oli täs-

¹⁰²⁷ Nimimerkki Näyttelyssä käynyt, Alttaritalun taidenäyttely. *Keski-Suomi* 5.11.1892. HS.
¹⁰²⁸ Nimimerkki A. B., Herr E. Järnefelts altartafla och dess historia. *Hufvudstadsbladet* 6.1.1893. MF.

sä vaiheessa korostunut jo sellaiseksi, että ”man på afstånd ser ingenting.”¹⁰²⁹ Samana päivänä myös *Uusi Suometar* julkaisi kirjoituksen.¹⁰³⁰

Maanantaina 7. marraskuuta tuli julkisuuteen myös kirkkoneuvoston ja Johnsonin välinen kiista taulun tilaajasta. Johnson oli lähettänyt *Suomalaiseen* oikaisupyynnön. ”Koska teidän sanomalehtenne N:ssa 126 [4.11.] on nähtävänä ilmoitus, joka näyttää että minä olisin tilannut alttaritaulun taiteilija Eero Järnefeltiltä kaupungin kirkkoa warten, pyytäisin Teitä oikaisemaan tämä tiedonanto että se tulee yhtäpitäväksi oikean asian kanssa – –.” Itse oikaisussa Johnson toteaa: ”Alttaritaulu ei ole tilattu minulta, waan kirkkoraadilta Jyväskylässä, – –. Minä olen ainoastaan sitoutunut maksamaan taulun hinnan, joka hinta ei kumminkaan saa mennä yli 5,000 markkaa.”¹⁰³¹

Oikaisupyynnön yhteydessä *Suomalainen* vastasi saman tien. ”Emme parhaallakaan tahdolla saata ymmärtää miksi kauppaneuwos Julius Johnson on lehemme wiime numerossa olleesta, alttaritaulua koskewasta uutisesta ottanut pahastuakseen. Kun sanoimme, että taulu oli hänen tilaamansa, tarkoitimme tietysti, että hän oli sen lahjoittaja.” Lopuksi toimitus vielä hyvittelee. ”Jos taulua ei katsota sopiwaksi tähän kirkkoon, niin ei suinkaan se sisällä mitään moitetta lahjan tarjoojaa vastaan.”¹⁰³²

Suomalaisen vastaus ihmetyttää, sillä se vaikuttaa suorastaan tahalliselta vilpistelyltä, koska Johnson ei tilannut eikä lahjoittanut alttaritaulua. Hän lahjoitti seurakunnalle vain ja ainoastaan rahaa. Tästä tosiasiasta hän myös eri yhteyksissä huomautti, viimeksi oikaisupyynnössään. Asia ei muuksi muutu, vaikka hän ratkaisevassa kirkkoneuvoston kokouksessa 4.9.1890 läsnä olleena ja pöytäkirjan sanojen mukaan ”taulun kustantajana”¹⁰³³ sai tehdä valinnan tarjolla olleista vaihtoehdoista. Valinta ei kuitenkaan tehnyt Johnsonista alttaritaulun tilaajaa eikä lahjoittajaa. Itse tilauspäätös oli valinnan jälkeenkin vain ja ainoastaan kirkkoneuvoston päätös.

Seuraavana päivänä julkaistiin myös *Keski-Suomessa* Johnsonin oikaisupyynnö, joka alkaa: ”Koska Teidän kunnioitettawaan sanomalehteenne sisällä olewan Marraskuun 3 päiwältä on otettu wäärä ilmoitus siitä, että minä olisin tarjonnut kaupungin kirkolle alttaritaulun, – –.” Itse oikaisussa Johnson toteaa jälleen: ”Kysymyksessä olewaa alttaritaulua en minä ole tarjonnut kaupungin kirkolle, yhtäwähän kun jonkun toisen alttaritaulun waan on kaupungin kirkkoraati, – – tilannut kuwan. Minä olen ainoastaan luwannut maksaa hinnan alttaritaulusta edellyttäen että se ei saa maksaa yli 5,000 markkaa.”¹⁰³⁴ *Keski-Suomi* ei kommentoinut Johnsonin oikaisua mitenkään.

Kauppaneuvos Johnson taisteli kuitenkin turhaan. Keskiviikkona marraskuun 9. päivä oli *Suomalaisen* etusivulla kirkkoherra Schönemanin allekirjoittama ilmoitus.

¹⁰²⁹ En altartafla af E. Järnefelt. *Nya Pressen* 6.11.1892. HS.

¹⁰³⁰ Altтарitaulu. *Uusi Suometar* 6.11.1892. HS.

¹⁰³¹ Julius Johnson, Sanomalehti ”Suomalaisen” Toimitukselle. *Suomalainen* 7.11.1892. HS.

¹⁰³² Suomal. toim., Emme parhaalla tahdolla *Suomalainen* 7.11.1892. HS.

¹⁰³³ Jyväskylän ksrk:n kirkkoneuvoston ptk. 4.9.1890. JykKA.

¹⁰³⁴ Julius Johnson, Sanomalehti ”Keski-Suomalaisen” Toimitukselle. *Keski-Suomi* 8.11.1892. HS.

Jyväskylän kaupungin seurakunnan jäsenet pyydetään kokoontumaan yleiseen kirkonkokoukseen kaupungin kirkkoon jälkeen päiväkirkonmenojen ensi sunnuntaina tämän kuun 13 p:nä, jolloin otetaan ajettavaksi seuraavat asiat: 1) – –; 2) kysytään seurakunnalta jos se, kun ei kirkkoneuvosto ole rohjennut hyväksyä kauppaneuvos Johnson'in kirkkoon lahjoittamaa alttaritaulua, kuitenkin tahtoo sen sinne asetettavaksi. Taulu on kirkossa nähtävänä ennen sunnuntaita joka päivä kello 9-11 e. pp.¹⁰³⁵

Saman lehden kolmannella sivulla oli vielä Schönemanin pitkä kirjoitus.

Koska hra Johnson'in oikaisusta saapi sen käsityksen, ettei hänellä olisi ollut mitään tekemistä hänen lahjottaman alttaritaulun tilaamisessa ja että siis tilauksen mahdollinen epäonnistuminen lankeisi yksinomaan kirkkoneuvoston syyksi, olen pakotettu kirkkoneuvoston esimiehenä muutaman sanan asiasta lausumaan sekä esittämään muutaman todistus-kappaleen osoittamaan, miten suuri tahi pieni osa hra Johnson'illa tilauksessa on ollut.¹⁰³⁶

Tämän jälkeen Schöneman kertoo kuinka Johnson oli halunnut mukaan kirkkoneuvoston kokoukseen (31.1.1890), jossa lopulta päätettiin tilata luonnokset von Beckeriltä, Frosterus-Såltinilta ja Järnefeltiltä. Tapahtumien kuvaus käy hyvin yksin kokouksen pöytäkirjan kanssa. Johnsonin mukana olo – vaikka hän ei ollut kirkkoneuvoston jäsen – merkitsi Schönemanin mukaan sitä, että hän ”siis oli mukawa [mukana] päättämänsä [päättämässä].”¹⁰³⁷

Seuraavaksi Schöneman lainaa suoraan pöytäkirjaa kokouksesta (27.8.1890), jossa saapuneita luonnoksia ensi kerran tarkasteltiin. Johnson oli mukana myös tuossa kokouksessa. Pöytäkirjan mukaan hän ”asetti”¹⁰³⁸ Järnefeltin luonnoksen ensimmäiselle sijalle. *Suomalaisen* tekstissä Schöneman toteaa, että Johnson ”määräsi mikä taulu saisi ensi sijan.”¹⁰³⁹

Vuoroon tulee syyskuun kokous (4.9.1890). *Suomalaisen* kirjoituksessaan Schöneman lainaa taas sanatarkasti kokouksen pöytäkirjaa. Hän toistaa myös kohdan, jossa kaikki kulminoituu. ” – – kun oli suostuttu, että patruuna Johnson taulun kustantaja saisi lopullisen päätöksen tehdä, walitsi hän Eero Järnefelt'in taulun maalariksi, joten siis herra Järnefelt'iltä tilataan alttaritaulu Jyväskylän kaup. kirkkoon.”¹⁰⁴⁰

On selvää, että kirkkoneuvoston jäsenet olivat ne, jotka suostuivat (”kun oli suostuttu”) tehtyyn ratkaisuun eli tekivät päätöksen menettelytavasta. Silti Schöneman näkee edelleen, että kokouksessa Johnson käveli jotenkin neuvoston yli, ja hän päättää pitkän kirjoituksensa. ”Tästä siis selwenee, että herra Johnson todellakin wastoin kirkkoneuvoston enemmistöä teki asiassa päätöksen walitsemalla Eero Järnefeltin taulun maalariksi. – Kirkkoneuvoston wiaksi tulee ai-noastaan se, että se liiallisessa kohteliaisuudessa antoi herra Johnson'in päätää.”¹⁰⁴¹

¹⁰³⁵ Gust. Osk. Schöneman, Ilmoitus. *Suomalainen* 9.11.1892. Myös *Suomalaisen* 11.11.1892; *Keski-Suomi* 10.11.1892 ja 12.11.1892. HS.

¹⁰³⁶ K. O. Schöneman, Selitystä. *Suomalainen* 9.11.1892. Myös *Keski-Suomi* 10.11.1892. HS.

¹⁰³⁷ Ibid.

¹⁰³⁸ Jyväskylän ksrk:n kirkkoneuvoston ptk. 27.8.1890, § 1. JykKA.

¹⁰³⁹ K. O. Schöneman, Selitystä. *Suomalainen* 9.11.1892. Myös *Keski-Suomi* 10.11.1892. HS.

¹⁰⁴⁰ Ibid.

¹⁰⁴¹ Ibid.

Viitaten kokouksessa käytyyn keskusteluun Järnefeltin luonnoksen tummuudesta Schöneman vielä jatkaa.

Se mitä silloin pelättiin, on kirkkoneuvoston ymmärryksen mukaan tapahtunut: warsinkin epäedullisen walon wuoksi on nyt tänne lähetetty taulu sopimaton Jyväskylän kaupungin kirkon alttaritauluksi. Ellei hra Johnson olisi tahtonut asiassa vaikuttaa walitsemisellaan, ei tämä taulu olisi tullut maalatuksi Jyväskylän kaupungin kirkkoa warten.¹⁰⁴²

On selvää, että kirkkoneuvoston olisi 4.9.1890 ollut viisainta tehdä enemmistön tahdon mukainen päätös, jolloin Jyväskylän uuteen kirkkoon olisi saatu mitä ilmeisimmin Frosterus-Sältinin *Tulkaa minun tyköni*. Näin ei kuitenkaan tapahtunut. Silti olisi ollut asiallista myöntää tosiasia – alttaritaulun tilasi kirkkoneuvosto – vaikka tehty päätös tilata taulu Järnefeltiltä olikin harmittava.

Tapahtunut voidaan nähdä toki myös niin, että kirkkoneuvosto luopui valinnan ja tilauksen yhteydessä valtaoikeuksistaan luovuttaen ne kauppaneuvos Johnsonille, jolloin Johnson oli tilaaja. Näin ajateltuna herää kuitenkin kysymys, miksi kirkkoneuvosto kuitenkin piti kiinni valtaoikeuksistaan, kun vuorossa oli maalauksen hyväksyminen. Eikö se, jolla on oikeus tilauksen tekemiseen, ole ainoa oikeutettu myös hyväksymään tai hylkäämään tilatun tuotteen? Varsinkin, jos oikeutettu tilaaja vielä maksaa sen.

Erityisen asiatonta käytös oli tietenkin, jos kauppaneuvos Johnson mainittiin taulun tilaajaksi tai lahjoittajaksi tahallaan syystä, että hylkäyspäätös olisi helpompi tehdä. Itse tilattua valmista maalausta olisi kirkkoneuvoston vaikea hylätä, mutta jos maalaus olisi tarjolla oleva lahja, voisi siitä kieltäytyä. Näinhän tapahtui esimerkiksi Räisälässä parikymmentä vuotta aiemmin. On mahdollista, että juuri tämän vuoksi tilatusta alttaritaulusta ruvettiin systemaattisesti puhumaan kauppaneuvos Johnsonin tilauksena.

Asiatonta oli myös menettely, että taulu oli aluksi esillä kuljetuslaatikossaan, jos tavoitteena oli, että se kirkossa näkyisi mahdollisimman huonosti. Jos asioiden laita aikanaan todella oli mainitulla tavalla, ei kirkkoneuvoston toimintaa voi todellakaan luonnehtia ryhdikkääksi.

8.1.5 Lopullinen hylkäys kirkonkokouksessa

Kuten oli ilmoitettu, Jyväskylän kaupunkiseurakunnan kirkonkokous pidettiin kirkossa jumalanpalveluksen jälkeen sunnuntaina 13. marraskuuta. Pöytäkirjaan on kirjattu, että kokouksesta oli kuulutettu kirkossa kolme kertaa ja ilmoitettu paikallisissa lehdissä kahdesti. Paikalla oli pöytäkirjan mukaan runsaasti väkeä ja ”kaikista säädyistä”. Merkittävimmistä osallistujista on pitkä nimiluetelo. Kauppaneuvos Johnsonin nimi ei ole joukossa.¹⁰⁴³

Kokouksen aluksi kirkkoherra luki kirkkoneuvoston pöytäkirjan. Ratkaistavana oli kysymys, ”josko kauppaneuvos Julius Johnson’in taiteilia Eero Järnefelt’ilta maalattu [maalattu ylivivattu] tilaama [tilaama rivin päällä] taulu, joka toista viikkoa on ollut ja vieläkin on kirkossa nähtävänä ja jonka kauppa-

¹⁰⁴² Ibid.

¹⁰⁴³ Jyväskylän ksrk:n kirkonkokouksen ptk. 13.11.1892. JykKA.

neuvos tahtoo seurakunnalle lahjottaa, otetaan vastaan kirkon alttaritauluksi, – –.”¹⁰⁴⁴ Kauppaneuvos Johnson mainittiin näin myös kirkonkokouksessa taulun tilaajana. Pöytäkirjassa mainitaan myös, että Johnson oli jättänyt asian kirkonkokouksen ratkaistavaksi.

Kirkkoherran esiteltyä asian siitä keskusteltiin. Pidettiin yli kymmenen puheenvuoroa. Maalausta vastaan olevat puhujat eivät kieltäneet alttaritaulun taiteellista arvoa, mutta näkivät siinä – kirkkoneuvoston mainitsemien puutteiden lisäksi – ne piirteet, joista jo keväällä oli Jyväskylässä huolestuttu. Maalaus ei ollut sovelias alttaritauluksi, koska se, ”kuvauksessaan poikkeaa raamatun historiallisesta [historiallisesta yliviivattu] esittelystä [esittelystä toisen sanan päällä, josta ei enää saa selvä] eikä esitä Wapahtajata historiallisena Kristuksena, – –.” Taulun puoltajat taas nostivat esiin juuri taiteelliset arvot. Kaikista vastustajien huomautuksista huolimatta tarjolla olevalla alttaritaululla oli heidän mielestään ”suuri taidearvo”.¹⁰⁴⁵

Asiasta oli näin äänestettävä. Ensin äänestettiin ”miesluvun mukaan”. Taulun vastustajat voittivat äänin 32–11. Tappion jälkeen hävinneiden puolelta vaadittiin äänestystä myös ”ääntölistan mukaan”. Näin tehden tappio kuitenkin vain vahvistui. ”Puheena olevaa taulua vaativat alttaritauluksi 9 äänestäjää 81 markan äänillä mutta vastustivat sitä alttaritauluksi 28 seurakuntalaista 364 markan äänillä.” Lopputulos oli näin selvä ja yksiselitteinen ja kirkkoherra saattoi julistaa kokouksen päätöksen. ”Jyväskylän kaupungin seurakunta ei ota vastaan edellä mainittua taulua kirkkonsa alttaritauluksi.”¹⁰⁴⁶

8.1.6 Hylkäyksestä tulee yleisesti tunnettu

Jo maanantaina, heti kokoussunnuntain jälkeen, oli tapahtuneesta pitkä kirjoitus *Suomalaisessa*. Sen mukaan kokouksessa oli läsnä lähes sata henkeä ja puheenvuoroja pidettiin toista kymmentä. Kauppaneuvos Johnson mainitaan edelleen taulun lahjoittajana. Taulun hyväksymisen puolesta oli ”pari henkilöä, jotka koettivat todistaa sen taide-arvoa ja väittivät, ettei tätä arvoa vähennä ne poikkeukset historiallisesta totuudesta, joita taulussa on sanottu olevan.”¹⁰⁴⁷

Vastustajat käyttivät perusteluina *Suomalaisen* mukaan sitä, että ”Kristuskuva on jäykkä ja eloton. Katsojan huomio kiintyy etupäässä Pietariin eikä Kristukseen.” Edelleen huomautettiin, että ”Pietari on tehty noin 70 vuotiaaksi vanhukseksi, vaikka hän Raamatun mukaan oli waan 35 eli 40 vuoden vanha.”¹⁰⁴⁸

Vastustajien puheenvuoroista ja perusteluista kirjoittaessaan *Suomalainen* tulee samalla kertoneeksi, mistä lopulta oli kyse. Perimmäinen syy taulun hylkäämiselle ei ollut sen tummuus tai ”taide-arvo”, vaan se, että alttaritauluksi aiotulle maalaukselle voidaan asettaa omat erityiset vaatimuksensa. Sitä ei arvioida pelkästään taiteen näkökulmasta, joten taiteelliset ansiot eivät yksin riitä.

¹⁰⁴⁴ Jyväskylän ksrk:n kirkonkokouksen ptk. 13.11.1892, § 2. JykKA.

¹⁰⁴⁵ Ibid.

¹⁰⁴⁶ Jyväskylän ksrk:n kirkonkokouksen ptk. 13.11.1892, § 2. JykKA.

¹⁰⁴⁷ Jyväskylän kirkon alttaritaulu. *Suomalainen* 14.11.1892. HS.

¹⁰⁴⁸ Ibid.

Minkä vuoksi Järnefeltin *Jeesus ja veteen vajoava Pietari* sitten ei ollut sopiva alttaritauluksi?

Suomalainen jatkaa:

Löytyy suunta, joka kieltää ja tahtoo tehdä tyhjäksi historiallisen Kristuksen. Tällainen suunta on tullut näkyviin Suomen taiteessakin ja Jesusta on maalattu puetuksi suomalaisiin wirsuihin ja mekkoon. Kristusta natsionaaliseeraamalla, kansallistuttamalla, tahdotaan haihduttaa pois historiallinen Kristus tyhjäksi utukuwaksi eli kuten sanotaan 'aatteeksi'. Tällaiset kuwat owat kuitenkin sopimattomat alttaritauluiksi kirkkoihin. Sillä kirkon tulee pysyä kiinni historiallisessa Kristuksessaan ja tulee saada nähdä wielä wastakin, niinkuin tähän asti on tottunut, tuossa poimukkaassa itämaalaisessa puwussa, joka on historiallisesti oikea. Kirkon ei tule myötäwaikuttaa siihen, että historiallinen Kristus haihtuu wirsuihin ja mekkoon puettuun aatteeseen. Nyt kysymyksessä olewassa taulussa kyllä ei ole wirsuja, mutta mekko on tässäkin nähtäwänä.¹⁰⁴⁹

On selvää, että Edelfeltin *Kristus ja Matalena* vuodelta 1890 on teos, johon *Suomalaisen* kirjoituksessa viitataan.

Tiistaina *Keski-Suomi* oli puolestaan taulun kannattajien puolella. Suorastaan hieman ivallisesti lehti toteaa:

Ja kyllähän – se täytyy sanoa – se on ikimuistettava päivä tuo wiime sunnuntai meidän kaupunkimme 'taidehistoriassa'.

Taulu sopimaton alttaritauluksi. Sellainenhan se tehtiin päätös. Historiallinen Kristus ei ole taulussa oikein kuwattu, sillä on päällään esim. mekko ja kinkas se sopii? Se ei ole oikein 'itämainen' eikä tarpeeksi klassillisissa poimuissa.

Kuuluihan se wähän omituiselta kun sai kuulla tuotawan esiin tuollaisia arwosteluja tästä todellakin arwokkaasta taidetuotteesta.¹⁰⁵⁰

Toki myös *Keski-Suomi* katsoo, että Järnefeltin maalaus oli tumma ja vaatisi enemmän valoa mitä kaupunkiseurakunnan kirkossa oli. Kokouksen keskusteluissa olisi lehden mukaan silti ollut syytä pysyä asiassa.¹⁰⁵¹

Ainakin *Nya Pressen* ja *Päivälehti* julkaisivat uutisen tapahtuneesta seuraavana päivänä, keskiviikkona. Molemmissa lehdissä asia kuitattiin pikku uutisella ilman mitään kommentteja. Silmään pistävää on ainoastaan, että molemmissa kauppaneuvos Johnson edelleen mainitaan taulun lahjoittajana.¹⁰⁵²

*Päivälehd*en piirissä tapahtumaa ei kuitenkaan lopulta kuitattu vain pikku uutisella. Jo seuraavana päivänä lehti julkaisi *Keski-Suomen* 15. päivän kirjoituksen kokonaisuudessa, ja sen lisäksi lehdessä oli nimimerkki Jussin pitkä hylkäystä käsittelevä artikkeli, jota hän perustelee ajatuksella, että se "mainiosti kuvaa taide-oloja ja taide-aistia maaseudulla." Tämän jälkeen nimimerkki kertoo tapahtumien kulusta melko tarkalleen niin kuin ne eri lähteiden mukaan myös olivat tapahtuneet. Kauppaneuvos Johnsonia ei mainita alttaritaulun lahjoitta-

¹⁰⁴⁹ Ibid.

¹⁰⁵⁰ Altтарitaulun tuomio Jyväskylässä. *Keski-Suomi* 15.11.1892. Myös *Uusi Suometar* 18.11.1892. HS.

¹⁰⁵¹ Ibid.

¹⁰⁵² Hr E. Järnefelts altartafla till Jyväskylä kyrka. *Nya Pressen* 16.11.1892; Hyljätty alttaritaulu. *Päivälehti* 16.11.1892. HS.

jana, vaan seurakunta on saanut ”lahjan käytettäväksi alttaritaulun hankkimista warten.”¹⁰⁵³

Kuinka Järnefeltin luonnos tuli hyväksytyksi, on puheena olevassa tekstissä kerrottu kuitenkin virheellisesti. Nimimerkki Jussi kertoo ensin, että seurakunta sai luonnoksia ”useilta taiteilijoilta”. Sen jälkeen hän toteaa: ”Niistä [luonnoksista] hyväksyttiin yksimielisesti eräs, jonka taiteilija Eero Järnefelt oli walmistanut.”¹⁰⁵⁴

Kun nimimerkki Jussin kerronta etenee vaiheeseen, jossa kuvaillaan kirkkoneuvoston kokousta marraskuun 3. päivänä, muuttuu se jo suorastaan pilkaksi.

Kirkkoneuvosto, joka tässä nyt on wirallisena taiteen arwostelijana, ottaa taulua tarkastaakseen. Mutta tuskin se on silmänsä siihen luonut, kun sen keskuudesta alkaa kuulua tyytymättömyyden murinaa. Miehet katselewat, kiikaroiwat, tirkistelewät, mutta eiwät mitään näe. Katselewat uudelleen, mutta eiwät näe sittenkään. Sitten heille kuitenkin alkaa selwitä, että taulu on niin pimeä, ettei sitä woikaan nähdä.¹⁰⁵⁵

Nimimerkki ottaa kantaa myös Jyväskylässä ilmestyneitten sanomalehtien kirjoitteluun. ”’Suomalainen’ näkee kirkkoneuvoston silmillä sen minkä näkee. ’Keski-Suomi’ tuo toiset mielipiteet esiin. Ja ne tiedot, jotka tämä lehti antaa, eiwät juuri aseta kirkkoneuvoston päätöstä aiwan edulliseen waloon.” Tämän jälkeen hän lainaa *Keski-Suomessa* 5.11. julkaistua varsin pitkää ja kriittistä kirjoitusta, joka käsitteli maalauksen esillepanoa, ja toteaa: ”En tiedä, lieneekö kirkkoneuvosto muuttanut taulun asentoa, lausuntoaan se ei ainakaan ole muuttanut.”¹⁰⁵⁶

Kirkonkokouksessa pidetyt puheenvuorot paljastivat nimimerkki Jussin mielestä syyt, jotka johtivat maalauksen hylkäämiseen. Toisaalta ne olivat taiteelliset, toisaalta aatteelliset. ”Jyväskylän seurakunnassa löytyy näet jäseniä, jotka katsowat kykenewänsä ryhtyä tarkastamaan taulun taidearwoakin. Heidän mielestään on Kristuksen kuva eloton ja katsojan huomio kiintyy etupäässä Pietariin.” Tämän jälkeen hän mainitsee *Suomalaisessa* julkaistut aatteelliset syyt, jotka tekivät maalauksesta sopimattoman alttaritauluksi.

On näet, kuulemma, olemassa suunta, joka tahtoo kieltää ja häwittää ’historiallisen Kristuksen’. Sellainen suunta on ilmaantunut Suomenkin taiteessa ja on Kristus maalattu suomalaisiin tuohikenkiin ja mekkoon. Tekemällä Kristus kansalliseksi, tahdotaan hänet tehdä waan ’aatteeksi’. Moiset kuwat owat kuitenkin sopimattomia alttaritauluiksi. Sillä kirkon tulee pitää kiinni ’historiallisesta Kristuksesta’ ja täytyy hänet siis wastedes niin kuin tähänkin asti saada nähdä puettuna itämaiseen werhoon, joka on historiallisesti oikea. Kirkon [Kirkko] ei saa waikuttaa yhdessä niiden kanssa, jotka tahtowat että Kristus sekautuu tuohikengissä ja mekossa esiytywään aatteeseen.¹⁰⁵⁷

¹⁰⁵³ Nimimerkki Jussi [Juhani Aho], Kuwariita Jyväskylässä. *Päiwälehti* 17.11.1892. HS.

¹⁰⁵⁴ Ibid.

¹⁰⁵⁵ Ibid.

¹⁰⁵⁶ Nimimerkki Jussi [Juhani Aho], Kuwariita Jyväskylässä. *Päiwälehti* 17.11.1892. HS.

¹⁰⁵⁷ Ibid.

Frosterus-Sältinin Hämeenlinnan kirkkoon maalaama *Jeesus ilmestyy Magdalan Marialle* oli myös ajankohtainen juuri tähän aikaan. Oli jo esillä, että maalausta tarkastellessaan *Hämäläinen* viittasi myös Jyväskylään ja otti näin osaa ajan-kohtaisen keskusteluun. ”Kun taide on tehtävä ’kansalliseksi’, niin Wapahtajan täytyy olla puettuna mekkoon ja kansallisiin wirsuihin. – – Mutta niitä ei hyväksy seurakunta, niin kuin on esim. nähty Jyväskylästä, jossa serlainen ’kansallinen’ alttaritaulu juuri näinä päiwinä on hylätty.” *Hämäläisen* kirjoituksessa huomautetaan myös, että valoa oli loppusyksyn Suomessa varsin niukasti, mikä hankaloitti Hämeenlinnassa uuden alttaritaulun arviointia. ”Tämä vuoden pimeimpi aika ei ole siihen ensinkään edullinen.”¹⁰⁵⁸ Järnefeltin *Jeesuksen ja veteen vajoavan Pietarin* kohdalla vuodenajasta ja pimeydestä ei Jyväskylässä keskusteltu.

Nimimerkki Jussi puolestaan ei malttanut lopettaa asian käsittelyä yhteen kirjoitukseen. Kolmen päivän päästä ensimmäisestä oli *Päivälehdessä* entistä pidempi kirjoitus. Tekstissään nimimerkki kyseenalaistaa mahdollisuuden maalata kuva historiallisesta Kristuksesta. Hän pitää suorastaan taidehistoriallisen oppitunnin kristillisestä ikonografiasta. Kirjoituksen tyyli vaihtelee asiatekstin ja ilkkuvan pilkan välillä.

Aluksi nimimerkki kertoo tarinan Pihlajavedeltä. Seurakunta oli aikaan siellä halunnut kirkkoonsa samanlaisen kuvan Jeesuksesta kuin oli Keuruun kirkossa, vaikka Jeesuksella oli kuvassa kaksi oikeaa jalkaa. ”Keuruun kirkon Kristus oli heille muuttunut ’historialliseksi Kristukseksi.’” Tämän jälkeen nimimerkki kertoo kuinka eri aikoina on tehty erinäköisiä kuvia Kristuksesta ja hänen vaatetuksestaan. Mallia on otettu omasta ajasta ja ympäristöstä mutta myös antiikin veistotaiteesta. Perimmäinen ja luonnollinen syy tähän moninaisuuteen oli ”se tietysti, ettei hänestäkään [Kristuksesta] ole mitään selaista kuwaa olemassa, jota woisi sanoa hänen kuwakseen ja joka woisi olla ohjeena sen tekijälle.” Tiedon puuttuessa historiallisen Jeesuksen persoonallisista piirteistä ja hänen pukeutumisestaan, on molempien kohdalla täytynyt turvautua kuvitteluun. Aiemmin tehdyt kuvat ovat myös muodostuneet tärkeiksi tässä yhteydessä. ”Kukin kuwailee sen [Jeesuksen] waan sen mukaan, millaisena hän on sitä tottunut kuwissa näkemään.”¹⁰⁵⁹

Tämän jälkeen nimimerkki Jussi tarttuu *Suomalaisen* ajatukseen, ”että Kristus on esitettävä ’wastedes niin kuin tähänkin asti.” Ajatus on nimimerkin mukaan kuitenkin mahdoton toteuttaa, sillä niin eri tavoin on aikojen kuluessa Kristusta kuvattu. Järnefeltin maalauksen tummuus ei toisaalta ole erityisen poikkeuksellista, eikä varsinkaan tämän aiheen kohdalla, koska ollaan öisten tapahtumien äärellä. Tämän lisäksi ”Pietari oli hywin monessa kuuluisassa taulussa wanha walkopää, niin kuin se on nyt hyljättyssä hra J:n taulussa ja hänen ennen hyväksytyssä luonnoksessaan.”¹⁰⁶⁰

Nimimerkki tuo esiin yhden tavan kuvata historiallista Jeesusta edes josain määrin oikein, mutta siinäkin on hänen mielestään omat vaikeutensa.

¹⁰⁵⁸ *Hämäläinen* 19.11.1892. HS.

¹⁰⁵⁹ Nimimerkki Jussi [Juhani Aho], ”Historiallinen Kristus”. *Päivälehti* 20.11.1892. HS.

¹⁰⁶⁰ Ibid.

Juutalainen Kristustyyppi olisi epäilemättä historiallisesti oikein. Mutta puhtaasti juutalaisiksi eiwät rohkeimmatkaan wanhat maalarit ole uskaltaneet Wapahtajan piirteitä kuwata, waikka hän tietävästi oli puhdas juutalainen. Ainoastaan yksi nykyaikainen maalari, Munkaczy, on tehnyt yrityksen siinä kohden. Mutta jos Jywäskyläläisille olisi esitetty sillä tawalla käsitetty Kristus, joka kuitenkin lienee historiallisesti sattuwin kaikista tähän saakka maalatuista Kristuskuwista, niin olisiwat he warmaankin heti huutaneet: 'ristiin naulitse hänet, ristiin naulitse hänet!' – niinkuin juuri taulun historiallisuuden wuoksi huudettiin Munkaczyn Kristukselle, joka kaikkien hurskaiden mielestä loukkasi heidän uskonnollisia tunteitaan.¹⁰⁶¹

Pitkä kirjoitus päättyy varsin pitkään yhteenvetoon, jossa nimimerkki Jussi samalla pohtii hieman tulevaa ja tekee myös ehdotuksia. Kirjoituksen sävy käy lopussa jälleen pilkalliseksi.

Waikea lienee enää kenenkään totisen ja itsenäisen taiteilijan lainata heille apuaan, jos he sitä pyytäisiwätkin. Ett'eiwät he kuitenkaan jäisi ilman alttaritaulua niin ehdottaisiin että he ottaisiwat esimerkkiä naapureistaan pihlajaweteläisistä ja tilaisiwat itselleen kopian jostain vanhasta tutusta taulusta, jonka sopiwasuutta pimeään kirkkoonsa he kuitenkin ensin koettaisiwat, tietysti poistamalla sitä ennen taululaatikon reunat ja pesemällä kirkon peräikkunat liidusta puhtaiksi.¹⁰⁶²

Seuraavana päivänä myös *Suomalainen* ottaa jälleen osaa keskusteluun. *Suomalaisen* kirjoitus ei kuitenkaan liity nimimerkki Jussin viimeiseen kirjoitukseen vaan sitä edeltäneeseen. Lehti toteaa, että *Päiwälehdessä* on "eräs 'Jussi' kyhännyt toista palstaa pitkän kirjoituksen 'Jywäskylän kuwariidasta'." Lehden mukaan nimimerkki Jussi ei kuitenkaan kirjoittanut ihan totuuden mukaisesti, "waan on osaksi wääristellyt tosi-asioita, osaksi ladellut kokonaan omiansa, – –." Nimimerkki oli "täytenä totena kertoo oman rikkaan mielikuwituksensa tuotteita, – –." Lehti katsoi aiheelliseksi korjata wäärät wäitteet, ja nimimerkki Jussin vanavedessä myös *Suomalaisen* kieli on varsin wärikästä.¹⁰⁶³

Täyttä asiaa lehdessä on korjaus, joka koskee kirkkoneuvoston kokousta 4.9.1890. Tuossa kohdin nimimerkki Jussi erehtyy ja kertoo virheellisesti, että Järnefeltin luonnos "hyväksyttiin yksimielisesti". Perustellusti *Suomalainen* toteaa, että "ei tässä wäitteessä ole laisinkaan perää." Kirkkoneuvoston pöytäkirjoihin viitaten lehti kertoo tämän jälkeen asian todellisen laidan eli Järnefeltin luonnos ei kokouksessa juuri saanut kannatusta.¹⁰⁶⁴

Suomalainen ei kuitenkaan onnistu kovin hyvin kumoamaan wäitettä Järnefeltin maalauksen esillepanosta kuljetuslaatikossa, jolloin laatikon reunat vielä varjostivat sitä. Nimimerkki Jussi viittasi asiassa *Keski-Suomessa* julkaistuun kirjoitukseen, mutta *Suomalainen* ei huomioi tuota kirjoitusta millään tavalla, vaan puolustautuu ajatuksella, että nimimerkki viittaa lehden numeroon 130, jossa "sanotaan nimenomaan heti alussa, että taulu oli alttaritaulua warten määrätylle paikalle asetettu ja oli ollut siinä jo pari wiikkoa."¹⁰⁶⁵ *Suomalainen* ei

¹⁰⁶¹ Ibid.

¹⁰⁶² Ibid.

¹⁰⁶³ Jywäskylän kirkon alttaritaulu ja "Päiwälehti." *Suomalainen* 21.11.1892. HS. Myöhemmin ilmaukset vain jyrkkeniwät. "Jääköön yleisön arwosteltawaksi, minkä nimen 'Jussin' menettely ansaitsee." Päiwälehdessä "Jussi", *Suomalainen* 25.11.2892. HS.

¹⁰⁶⁴ Jywäskylän kirkon alttaritaulu ja "Päiwälehti." *Suomalainen* 21.11.1892. HS.

¹⁰⁶⁵ Ibid.

näin lopulta vastaa olennaiseen kysymykseen, oliko Järnefeltin maalaus "alttaritaulua varten määrätyllä paikalla" kuljetuslaatikossa vai ei.

Suomalaisessa ei myös pidetty nimimerkki Jussin toteamuksesta, että "Jyväskylän seurakunnassa löytyy näet jäseniä, jotka katsovat kykenewänsä ryhtyä tarkastamaan taulun taidearwoakin."¹⁰⁶⁶ Lehden mielestä nimimerkki on suotta "kauhistuksissaan". "Suokoon 'Jussi' meille jyväskyläläisille anteeksi, ett'emme voi uskoa taiteen arwostelemisen olewan muutamain helsinkiläisten herrain etuoikeutena." *Suomalainen* päättää kirjoituksensa *Päivälehdelle* osoitettuun pyyntöön. "Kohtuullista tietysti olisi, että 'Päiwälehti' oikaiseisi 'Jussin' wääristelyt, kun sille nyt siitä on huomautettu. Saa nähdä onko se niin rehellinen, että sen tekee."¹⁰⁶⁷

Kuluu muutama päivä ja nimimerkki Jussi vastaa. Hän myöntää kirjoituksensa virheelliseksi sen osalta, että kirkkoneuvosto olisi ollut yksimielinen. Se ei kuitenkaan ole lopulta kovin olennaista. Vaikka kirkkoneuvosto antoi kauppaneuvos Johnsonin valita, on se "kuitenkin tilaamisessa osallinen. Jos se kerran jätti sen ratkaisuwallan, mikä olisi ollut sen oikeus, toiselle, niin saa se tietysti wastata seurauksistakin." Nimimerkki huomauttaa myös, että ei ole lukenut *Suomalaista*, vaan on kirjoittanut sen pohjalta mitä *Keski-Suomalaisessa* on kirjoitettu. "Sen mukaan oliwat laatikon laidat wielä taulua himmentämässä silloin kuin kirkkoneuvosto teki päätöksensä."¹⁰⁶⁸

Mukaan keskusteluun tuli myös Vaasassa ilmestynyt *Pohjalainen*. Lehti julkaisi nimimerkki E.E.T:n kirjeen Jyväskylästä. Nimimerkki kertoo, että Edelfeltin *Kristus ja Mataleena* sekä kansalliset piirteet uskonnollisessa taiteessa olivat olleet mukana uudesta alttaritaulusta käydyssä keskustelussa.

Tuossa hylätyssä taulussa oliwat jotkut huomaawinaan tuota 'uutta suuntaakin'. –
– Tottahan kyllä on, ettei Kristuksen walkea pitkä puku ollut sonnustettu eikä wyötetty kupeilta, kuten ehkä usein on kuwattu. Mutta mitään 'suomalaista mekkoa' se ei ainakaan tämän kirjoittajasta muistuttanut, eikä ollenkaan tuntunut minusta, että tässä olisi tahdottu historiallista Kristusta nationaliseerata tai suomalaistuttaa. 'Jesus ja Mataleena' taulua se ei siis muistuttanut minusta.

Nimimerkin mukaan hylkäämisen "pääsyy lienee kumminkin se, että taulu on liiaksi tummapohjainen meidän wähäwaloiseen kirkkoon."¹⁰⁶⁹

Lopullisen kirkollisen tuomion Järnefeltin *Jeesus ja veteen vajoava Pietari* sai *Vartijan* joulukuun 1892 numerossa. Lehden loppupuolella vastaava päätömittaja Elis Bergroth tarkastelee joitakin ajankohtaisia tapahtumia niitä kommentoiden. Ennen Jyväskylän tapahtumia hän kirjoittaa – ikään kuin johdannoksi varsinaiseen asiaan – Hankoniemen ja Loimaan kirkoista, joissa molemmissa tornin huipulta löytyy tuuliviiri eikä risti. Ainakin Hankoniemen osalta myös syy tähän on hänen mielestään selvä. "– estetiikka kaiketikin vaati, että tuuliviiri oli koristava tämän temppelein tornia." Tuon jälkeen Bergroth jatkaa entistä piikikkäämmin. "Luulen kyllä, että monessa piirissä meidän aikanamme

¹⁰⁶⁶ Nimimerkki Jussi [Juhani Aho], Kuwariita Jyväskylässä. *Päivälehti* 17.11.1892. HS.

¹⁰⁶⁷ Jyväskylän kirkon alttaritaulu ja "Päiwälehti." *Suomalainen* 21.11.1892. HS.

¹⁰⁶⁸ Nimimerkki Jussi [Juhani Aho], Päiwälehdden toimitukselle. *Päivälehti* 24.11.1892. HS.

¹⁰⁶⁹ Nimimerkki E. T. T., Kirjekortti Jyväskylästä. *Pohjalainen* 25.11.1892. HS.

tuuliviiri on sopiva kuvaus uskonnollisesta kannasta, se kun kääntyy minnepäin tuuli vain vaatii, – –.”¹⁰⁷⁰

Seuraavaksi Bergroth tarkastelee tapahtumia Jyväskylässä. Kaupunki-seurakunta saa tunnustusta ja kiitosta esimerkillisestä toiminnasta.

– – täytyy minun lausua iloni siitä, ett’ei Jyväskylän seurakunta hyväksynyt heille tarittua alttari-taulua. Se aate on kyllä oikea, että Kristus on kaikkia kansoja ja kaikkia aikoja varten. Kun Edelfelt esim. kuvaa suomalaisen kansantarun mukaan Jeesuksen ja Matleenan kohtausta, voi sitä tuskin moittia, jos hän tarun hengessä pukee Mestariumme syviä salomaitamme vastaavaan pukuun. Mutta alttari-tauluksi kirkkoon se taulu tuskin kelpaisi, sillä uskomme ei perustu tarinoihin, vaan historiallisiin tapahtumiin. Jos joku taasen kuvaa historiallisen tapauksen Kristuksen elämästä ja antaa hänen seisoa suomalaisessa mekossa opetuslastensa joukossa Galilean merellä, on tämä mielettömyyttä, jota seurakunnan ei tule kärsiä. Oli hyvää, että Jyväskylän seurakunta huolimatta melusta, joka tietysti siitä syntyisi, poisti taulun kirkostaan.¹⁰⁷¹

Edelfeltin *Kristus ja Matalena* oli selvästi jo antanut ajattelemisen aihetta Bergrothille, ja varmasti hän oli tietoinen myös Järnefeltin kilpailuluonnoksesta *Venesaarna*. Se ei kuitenkaan tullut kilpailussa palkituksi, eikä näin ollen uhanut ilmestyä valmiina maalauksena alttarille. Mutta Jyväskylässä näin oli jo käydä, ja Järnefeltin *Jeesus ja veteen vajoava Pietari* täytti myös hänen mittansa.

8.1.7 *Kristus ja Matalena ja Jeesus ja veteen vajoava Pietari*

Edelfeltin *Kristus ja Matalena* oli ensi kerran esillä Ateneumissa marraskuun 30. päivä 1890 avatussa näyttelyssä. Keväällä 1892 teos oli esillä näyttelyssä Tukholmassa ja syksyllä jälleen Suomessa taiteilijoiden syysnäyttelyssä. Joulukuun 1892 alussa *Östra Nyland* julkaisee pitkän Helsinki-kirjeen nimimerkiltä –s. Kirjeessään nimimerkki kirjoittaa laveasti Edelfeltin *Kristuksesta ja Matalenasta* ja viittaa samalla Järnefeltin maalaukseen *Jeesus ja veteen vajoava Pietari*. Nimimerkki pohtii Edelfeltin maalauksen kansallisia piirteitä. Hän ymmärtää teoksen synnyttämän outouden ja vierauden tunteen, sekä tunteen siitä, että kuvastapa on sopimaton. ”Kristus är wisseligen icke finsk till sin ansiktstyp, men konstnären har räddat hans nationalitet genom att införa honom i näfwerskor och mekka.” Jyväskylän tapahtumat osoittavat hänestä, kuinka kansallistettu Kristus näyttää omituiselta muidenkin silmissä. ”– – i Finlands bygder finnas många, som anse det rent ’ohistoriskt’ och framför alt ’obibliskt’ att måla Kristus i mekka.”¹⁰⁷²

Mutta kun asiaa mieltii lähemmin, voi nimimerkin mukaan päätyä myös toisenlaiseen näkemykseen, ajatuksiin, joihin jo aiemmin moni oli päätenyt. Totta on, että historiallinen, ihmisten parissa elänyt Jeesus ei koskaan seisonut koivumetsässä tuohivirsut jalassa. Mutta jos ajatellaan ja ymmärretään Jeesus ihmiskunnan yhteisenä jumaluutena, ajasta ja paikasta riippumattomana, menneitten, nyt elävien ja tulevien ihmisten Vapahtajana, voidaan hänet kuvata

¹⁰⁷⁰ Elis Bergroth, Hetken Tapahtumia. *Vartija* joulukuu 1892, 63–65. Myös *Suomalainen* julkaisi Bergrothin kirjoituksen 2.1.1893. HS.

¹⁰⁷¹ Ibid.

¹⁰⁷² Nimimerkki –s., Helsingforsbref. *Östra Nyland* 6.12.1892. HS.

myös toisin. ”Ur bibelns synpunkt bör det därför icke kunna stöta på hinder att nationalisera Kristus.”¹⁰⁷³

Edelleen nimimerkki toteaa, että kansallisten piirteiden käyttö Kristuksen kuvauksessa ei myös ole mikään uusi modernin epäuskon tai vanhan harhaopin löytö. Missä Suomen kirkoista on itse asiassa nähtävissä historiallisen Jeesuksen näköinen Kristus?

När alt kommer omkring har ingen enda af oss sett Kristus med hans historiska österländska karaktär, utan det har varit alt bara västerländska figurer; Kristus på italienska, holländska, tyska – idel nationaliserade kristustyper. – – Det är endast den finske Kristus wi ännu inte ha sett, och nu, när en mästare en gång ställer honom framför oss som en nationalhjalte äfwen för vår folk med alla de egendomligheter som utmärka detta, – då kalla wi honom ohistorisk och obiblisk.¹⁰⁷⁴

Tuollaisin ajatuksin nimimerkki kertoo päässeensä eroon niistä outouden vaikutelmista, jotka ensi silmäyksellä *Kristus ja Matalena* synnytti, ja hän suositaa käytäntöä myös muille. ”Det är äwen på detta sätt jag wille bemöta de goda landsortskritici, som nyligen förkastade Eero Järnefelts altartafla därför att den war ’ohistorisk’.”¹⁰⁷⁵

Edelfeltin *Kristuksesta ja Matalenasta* julkaistiin kuva Ruotsissa ilmestyneessä joulukalenterissa varustettuna Victor Rydbergin tekstillä, jonka ajatukset käyväät hyvin yksiin nimimerkki -s:n ajatusten kanssa. *Uusi Suometar* ja *Päivälehti* julkaisivat tekstin ja vaikka siinä ei ole vähäisintäkään viittausta Järnefeltin *Jeesukseen ja veteen vajoavaan Pietariin*, julkaisufoorumit ja julkaisuajankohta tuovat sen vääjäämättä osaksi tuolloin käytyä keskustelua Jyväskylän kaupunkiseurakunnan hylkäämästä alttaritaulusta. *Päivälehti* vielä perustelee tekstin julkaisemista sanoin: ”Osoitteeksi millä tawoin nyky-aikaisen taiteen Kristuskuwia muualla arwostellaan, otamme tähän ruotsalaisen kirjailijan Viktor Rydbergin lausunnon Edelfeltin taulusta ’Kristus ja Matalena’.”¹⁰⁷⁶

Hän, joka on meitä lähellä joka päivä maailman loppuun asti, seisoo tytön edessä karjalaisen paimenen puwussa. Sillä hänen kotipaikkansa on kaukaisen Karjalan järvien rannoilla yhtä hywin kuin Galilean järwen. Hän on kotonaan yhtä hywin Suomen metsissä kuin oliwilehdoissa Juutaanmaalla ja setripuumetsiköissä Libanonilla, ja hän kantaa sitä pukua, jota raskautetut käyttäwät, missä hywänsä hänen tiensä kulkee. Siinä tuntewat he hänet helpoimmin weljekseen. Siihen köyhyyden waatetukseen, – – joka on eri lajia ja eri kuosia eri kansoissa ja eri wuosisadoilla, pukeutuu hän kernaasti – yhtä kernaasti pohjoismaalaisen paimenen pitkään mekkoon ja tuohiwirsuihin kuin helleniläisen paimenen kitoniin ja sandaleihin. – – Sieluelämää on Edelfelt tässä kuwannut. – – Tässä esitetään synnintuntoa, katumusta, awun tarwetta; tässä esitetän herätystä, lohduitusta ja pelastusta.¹⁰⁷⁷

Voi panna merkille, että kirjoituksen ajatukset sopivat monin paikoin erittäin hyvin myös Jyväskylässä hylättyyn alttaritauluun, sillä Rydberg nostaa olennaiseksi sen, mitä Edelfeltin maalausessa kuvattu tapahtuma perimmä-

¹⁰⁷³ Ibid.

¹⁰⁷⁴ Ibid.

¹⁰⁷⁵ Ibid.

¹⁰⁷⁶ Historiallinen Kristus. *Päivälehti* 13.12.1892. HS

¹⁰⁷⁷ Victor Rydberg, Edelfeltin taulusta ”Kristus ja Matalena”. *Uusi Suometar* 11.12.1892. Myös *Päivälehti* 13.12.1892. HS.

tään merkitsee kristilliseen asiayhteyteensä asetettuna. Näinhän on tietenkin jo itse Kantelettaren runonkin kohdalla, jossa kuvatut tapahtumat itsessään ovat lopulta toissijaisia. Jos halutaan esittää kristinuskoon olennaisesti liittyviä ajatuksia ”synnintunnosta, katumuksesta ja avun tarpeesta” tai ”lohdutuksesta ja pelastuksesta”, voidaan niistä kertoa mitä erilaisimpien tapahtumien avulla, vaikka Mataleenan vesimatalla tai Pietarin veteen vajoamisella. Pääasia on, että tapahtuman perimmäinen merkitys tulee ymmärrettävällä ja mielellään tietenkin vaikuttavalla tavalla ilmaistuksi.

Kesäkuussa 1894 järjestettiin Vaasassa laulu- ja musiikkijuhlien aikaan myös Taiteilijaseuran ja Suomen taideyhdistyksen taidenäyttely. Uudessa kansakoulurakennuksessa oli esillä myös Edelfeltin *Kristus ja Mataleena*. Nimimerkki Th. af R. kirjoittaa näyttelystä *Wasa Tidningissä* ottaen samalla osaa ajankohtaiseen keskusteluun kansallisista piirteistä uskonnollisaiheisissa maalauksissa. Vaikka käytäntöä vastaan oli moni noussut, on nimimerkki itse asialle myötämielinen. Hän tulee asiaa pohtiessaan todenneeksi myös jotain hyvin ajatonta toteamalla, että ”endast den, som altför ensidigt bibehåller en konventionell uppfattning af konsten, skall finna det störande.”¹⁰⁷⁸ Totta on, että ristiriita taiteessa ilmenevän uuden käytännön ja ihmisen ajattelun välillä ei suinkaan aina oikeuta muutosvaatimuksen esittämiseen taiteelle. Korjaamisen tarvetta voi olla ajattelussakin, kun nähty ja ajatukset eivät sovi yhteen.

Lopulta nimimerkki päätyy kirjoituksessaan ajatukseen, mikä sopii erinomaisesti myös alttaritaulumaalaukseen ja erityisesti osaksi Järnefeltin hylätystä alttaritaulusta tuolloin käytyä keskustelua. ”Den sanne konstnären står så öfver sin tid, att han först långt efteråt fullständigt fattas; endast medelmåttan, som mer eller mindre lyckadt kopierar i konventionel stil lifwets rika wäxlingar, kan fullständigt förstås, – –.”¹⁰⁷⁹ Voi vain arvailla, ajatteliko nimimerkki keskivertotaiteilijalla esimerkiksi Alexandra Frosterus-Sältin ja hänen alttaritaulujaan.

Vielä keväällä 1900 *Kaleva* julkaisi artikkelin, jossa Edelfeltin *Kristus ja Mataleena* ja Järnefeltin *Jeesus ja veteen vajoava Pietari* kansallisten piirteiden nimissä edelleen rinnastetaan.

Nyky aika koettaa – – esittää Kristusta nykyaikaisten ihmisten parissa. Hywin tunnetut meillä ovat kotimaisten mestariemme Edelfeltin ja Järnefeltin taulut. Edellisen taulussa, Magdaleena, on taustana suomalainen maisema, Kristuksella yllä pitkä walkoinen waippa, wyötäisillä köysi ja jalassa wirsut, kädessä sauwa. Magdaleenalla suomalaisen kansan naisen piirteet ja puku. – Suomalaisten pariin kuwasi Järnefeltkin Kristuksen kuuluisassa alttaritaulussaan, jonka sitten Jywäskylän ah-dasmielinen enemmistö seurakunnassa hylkäsi.¹⁰⁸⁰

8.1.8 Kirkkoherra Schönemanin toiveko ei toteutunut?

Kun Järnefeltin *Jeesus ja veteen vajoava Pietari* lopullisesti hylättiin kirkonkokouksessa, oli marraskuu jo puolivälissä ja talvi teki tuloaan. Oli kiirehdittävä, jos

¹⁰⁷⁸ Nimimerkki Th. af R., Konstutställningen. *Wasa Tidning* 23.6.1894. HS.

¹⁰⁷⁹ *Wasa Tidning* 23.6.1894. HS.

¹⁰⁸⁰ *Kaleva* 5.5.1900. Myös *Mikkeli* 14.5.1900. HS.

haluttiin lähettää maalaus takaisin Helsinkiin. Kirkonkokouksen jälkeen kirkkoneuvosto kokoontui vajaan kahden viikon päästä ja kirkkoherra esitti kokoukselle, ”ettei ehkä enää vuorokauden kuluttua saada E Järnefeltin maalaamaa kirkon kokouksen hylkäämää taulua vesitietä Helsinkiin, ellei sitä nyt sinne Jämsä laivassa lähetetä.” Myös Johnson oli kirkkoherralle ”lausunut, että taulu luonnollisesti oli tekijälle palautettava – –.” Kirkkoneuvosto päätti esityksen mukaan ja laittoi toimeksi.¹⁰⁸¹

Kun kirkkoherra sai taulun matkaan, hän kirjoitti vielä samana päivänä Järnefeltille. ”Wastenmielisesti täytyy minun velvollisuuteni mukaan ilmoittaa teille, että Jyväskylän kaupungin seurakunnan kirkonkokous 13 p. tässä kuussa päätti ’olla vastaan ottamatta’ kauppaneuvos Julius Johnson’in teiltä tilaamaa – – taulua kirkkonsa alttaritauluksi’.”¹⁰⁸² Kirkkoherra toistaa näin myös Järnefeltille näkemyksen, että Johnson oli taulun tilaaja.

Kirkkoherra Schöneman jatkaa.

Minä todella olen pahoillani, että asia on näin päättynyt, enkä koskaan ole niin vasten mielisesti kirkonkokousta pitänyt, kuin tässä asiassa pidin; sillä minä kyllä aavistin, että tauluanne vastustettaisi ja siten tuomio työstänne langetettaisi. Mutta mitäs auttoi. Te olitte taulunne lähettäneet kirkkoneuvostolle, sen täytyi siitä mieliteensä lausua, – –.¹⁰⁸³

Tuon jälkeen kirjeessä kerrataan kirkkoneuvoston päätös ja todetaan kuinka kirkonkokous neuvoston päätökseen yhtyen ”suurella enemmistöllä” teki oman päätöksensä.¹⁰⁸⁴

Kirjeessään kirkkoherra Schöneman antaa ymmärtää, että perimmäiset syyt maalauksen hylkäämiseen olivat sen tummuus ja kirkon huono valo. ”Paikallaan ei taulu saanut kohtisuoraa valoa mistään, ja se sen teki kovin oudoksi tummine pohjineen.” Muut, julkisuudessa esiin nousseet seikat eivät hänen mielestään olleet ratkaisevia. ”Kyllähän kirkonkokouksen keskustelussa, puolelta toiselta sekä toiselta, tuotiin esiin muutamia muitakin ajatuksia taulustanne, vaan ne nyt olivat yksityisiä mielipiteitä, ja minä luulen, etteivät ne sittenkään paljon ratkaisuun vaikuttaneet – vaikka niistä on sanomissa väitelty.”¹⁰⁸⁵

Nimimerkki Jussiin viitaten kirkkoherra Schöneman pyytää myös ”saada vakuuttaa, että ikkunat olivat vapaat liidusta ja taulu sille määrätylle paikalle asetettu, ennekuin se tuomittiin.”¹⁰⁸⁶ Kirkon valaistus oli siten paras mahdollinen.

Kirkkoherra Schöneman myös vahvistaa *Keski-Suomessa* marraskuun 5. päivänä julkaistun tilannekuvauksen, että kirkkoneuvoston kokouksen aikaan maalaus oli alttarilla kuljetuslaatikossaan. Näin oli ollut, mutta asetelma oli

¹⁰⁸¹ Jyväskylän ksrk:n kirkkoneuvoston ptk. 25.11.1892. JykKA.

¹⁰⁸² Schönemanin kirje Järnefeltille 25.11.1892. EJA. KA. Kirjeen kopio on lähetettyjen kirjeiden diaarissa 1890–1899, Nro 140. JykKA. JyMA. Diaarin kopiassa on väärä päivämäärä 28.11.1892. Kopiassa on myös joitain pikku virheitä, jotka eivät kuitenkaan muuta sisältöä.

¹⁰⁸³ Ibid.

¹⁰⁸⁴ Ibid.

¹⁰⁸⁵ Ibid.

¹⁰⁸⁶ Ibid.

kirkkoherran mielestä ollut maalauksen kannalta edullinen, ei haitallinen. ”Sitä paitsi oli taululla parempi valaistus silloin kuin se laatikossaan seisoi alttari-pöydällä likempänä kirkosta tulevaa valoa, kuin silloin kuin se tuli paikalleen alttari dekoratationin pilarien varjoon, jotta ei siitä olisi syytä soimaella.”¹⁰⁸⁷ Jostain syystä tämä näkemys ei kuitenkaan tullut julkisuuteen.

Saatuaan Schönemanin kirjeen Järnefelt kääntyi asiassa nopeasti Johnsonin puoleen, mutta mitä hän kirjoitti, jää arvoitukseksi. Tiedossa on vain, että hän kirjoitti, koska Johnson viittaa hänen 2.12. päivättyyn kirjeeseensä vastatesaan. Heti kirjeensä alussa Johnson jälleen kerran toistaa, että ”altartafla ju är bestald af kyrkorådet i Jväsckylä och att Ni på denna grund har att uppgöra affären med nämnda kyrkoråd, icke med mig, – –.” Tämä osa virkkeestä on kirjeessä alleviivattu. Virke jatkuu tuon jälkeen sivulauseella: ”– –, hvilket antagligen framgår af kyrkorådets bref till Eder vid tiden för beställningen.” Lauseen perässä on viitemerkki (risti) ja kirjeen yläosaan on tyhjään kohtaan samanlaisen viitemerkin perään kirjoitettu: ”detta bref har jag dumt nog icke i förvar så att denna kan icke diskuteras.”¹⁰⁸⁸ Alleviivaus ja reunamerkintä lienevät Järnefeltin, ja näin hänellä ei enää tuolloin ollut Jväsckylästä saamaansa kirjettä.

Edellä lainatun kohdan jälkeen Johnson vielä toistaa ikään kuin varmemmaksi vakuudeksi. ”Jag har endast donerat ett penningbelopp uppgående till högst 5000 mk för en altartafla till staden kyrka, – –.” Virke on jälleen alleviivattu tuohon saakka ja sana tafla kahteen kertaan. Sen ohessa on myös viitemerkki (kaksi ristiä) ja kirjeen marginaaliin on kirjoitettu viitteeksi: ”Ändå ville kyrkorådet spara för andra ändamål 1500 mk.”¹⁰⁸⁹ Tämäkin merkintä kirjeen marginaalissa lie Eero Järnefeltin.

Oli toteutunut se, mistä Arvid Järnefelt kirjoitti veljelleen syyskuussa 1890. Kun kirkkoherra Schöneman kävi tuolloin hänen juttusillaan ja esitti välitettäväksi neljä ”vaatimustaan”, oli niistä viimeinen: ”Että määräisit taulun hinnan.” Kirjeessään Arvid Järnefelt kertoo pitäneensä neljättä vaatimusta omituisena ja kysyneensä sen tarkoitusta. Kirjeen mukaan Schöneman ”selitti, että heidän on samasta hinnasta tekeminen jotakin ikkunakoristuksia alttaritaulun kohdalla, ja että Johnsonin lahjoitus tarkoitti vain korkeinta hintaa mikä saisi tähän mennä.” Arvid Järnefeltin mielestä hänen veljensä ei kuitenkaan tarvinnut tästä vaatimuksesta välittää. ”Kirkkoneuvosto saa [saa yliviivattu] on päättänyt uskoa maalauksen sinulle, siis saat vapaasti määrätä esim 1500 tai kokokin summan. Pitäkööt sitte itse huolta muista koristuksistaan.”¹⁰⁹⁰ Johnsonin lähettämään kirjeeseen tehdyt reunamerkinnät kertovat kuitenkin sen puolesta, että kirkkoneuvosto oli ajatellut saavansa Johnsonin lupaamasta 5 000 markasta 1 500 ”muihin menoihin”.

Johnsonin kirjeen virke jatkuu alleviivattuna edelleen: ”– –, hvarvid såsom uttryckliga vilkor framhålls, att det ålåg kyrkorådet att anskaffa en lämplig altartafla till kyrkan. Detta beslut har jag i intet afseende ändrat, – –.”¹⁰⁹¹ Sel-

¹⁰⁸⁷ Schönemanin kirje Järnefeltille 25.11.1892. EJA. KA.

¹⁰⁸⁸ Johnsonin kirje Järnefeltille 5.12.1892. EJA. KA.

¹⁰⁸⁹ Ibid.

¹⁰⁹⁰ Arvid Järnefeltin kirje Eero Järnefeltille 11.9.1890. EJA. KA.

¹⁰⁹¹ Johnsonin kirje Järnefeltille 5.12.1892. EJA. KA.

vemmin ei kai Johnson enää voisi todeta, että hän ei ole alttaritaulun tilaaja vaan ainoastaan maksaja. Hän oli luvannut vain maksaa seurakunnan uuteen kirkkoon tilattavan alttaritaulun. Itse tilaus oli seurakunnan eli kirkkoneuvoston asia, eikä hän ollut muuttanut päätöstään.

Esillä on ollut, kuinka kauppaneuvos Johnson on kirkkoherra Schönemanin kynällä eri yhteyksissä kirjoitettu alttaritaulun tilaajaksi. Kirjeessään Johnson kertoo itsekkin huomanneensa tämän. Hän kertoo myös oman näkemyksensä siitä, minkä vuoksi. ”- -, troligen af det skäl att han gerna vore uppdraget givitt [givit] sedan hans plan att få en glasmålning till kyrkan icke blef realiserad.”¹⁰⁹² Voi hyvin olla niin, mutta perusteltua on myös kysyä: Liittyikö syy itse lasimaalauksia enemmän sittenkin aiheeseen, jota niihin oli ajateltu?

Jyväskylän kaupunkiseurakunnan uuden kirkon piirustuksissa ehdotettiin alttarille alttaritaulua, mutta siitä huolimatta oli jo 1870-luvun lopulla nousut esiin ajatus saada kuorin ikkunaan ”värjättyt lasit”, joiden eteen hankittaisiin joko marmorinen risti tai kipsikopio Thorvaldsenin *Kristuksesta*.¹⁰⁹³ Tärkeää on huomata, että veistoksen ymmärrettiin tuolloin kuvaavan Jeesusta kutsumassa luokseen kaikkia ”työn ja kuormien uuvuttamia”.¹⁰⁹⁴ Juuri tämä Matteuksen evankeliumissa mainittu tapahtuma näyttäisi olleen Schönemanille mieluisa aihe, ja sen hän olisi halunnut kuvana kirkkonsa alttarille.

Ajatusta puoltaa se, että mainittu aihe kulkee matkassa vuosien ajan. Kun toive lasimaalauksista edelleen 1880-luvulla eli, hyväksyi kirkkoneuvosto Schönemanin esityksestä myös niiden aiheeksi ”Wapahtajamme lausuen sanat Matth 11:28. Tulkaat minun tyköni kaikki jne.”¹⁰⁹⁵ *Tulkaa minun tyköni* oli myös Alexandra Frosterus-Sältinin luonnos, jota Schöneman ja kirkkoneuvoston enemmistö kannattivat kokouksessa 4.9.1890. Tämän aihetoiveen Schöneman esitti myös Helsingissä käydessään tapaamassa Arvid Järnefeltiä, jonka mielestä toive tuli ”Schönemanin omasta päästä”¹⁰⁹⁶.

Kävi kuitenkin niin, että kauppaneuvos Johnson teki lahjoituksensa seurakunnalla. Juuri hän esitti seurakunnalle myös ajatuksen, että rahoilla hankittaisiin ensinnäkin alttaritaulu ja toiseksi ”että se tilallaisiin [tilattaisiin] maalari Jernefeltilta [Järnefeltiltä], - -.”¹⁰⁹⁷ Syksyllä 1890 kirkkoneuvosto myös tahtonsa vastaisesti päätti tilata alttaritaulun Järnefeltiltä, koska maksaja, kauppaneuvos Johnson edelleen niin halusi.¹⁰⁹⁸ Schönemanin mukaan nimenomaan kauppaneuvos oli mieltynyt Järnefeltin luonnoksen aiheeseen.¹⁰⁹⁹

Näin on perustellusti ajateltavissa, että kirkkoherra Schönemanin pitkäaikainen haave sarkyi kauppaneuvos Johnsonin lahjoitukseen ja toiveisiin. ”Rikki” menivät alttarin ”värilliset lasit”, ja mielialihe pakeni tavoittamattomiin. Mielipa-ha tapahtuneesta muodosti hedelmällisen maaperän, jossa Järnefeltiltä tehdyn ti-

¹⁰⁹² Johnsonin kirje Järnefeltille 5.12.1892. EJA. KA.

¹⁰⁹³ Jyväskylän ksrk:n kirkkokokouksen ptk. 30.12.1879, § 5. JykKA. JyMA.

¹⁰⁹⁴ Matt 11:28.

¹⁰⁹⁵ Jyväskylän ksrk:n kirkkoneuvoston ptk. 17.3.1885, § 4. JykKA. JyMA.

¹⁰⁹⁶ Arvid Järnefeltin kirje Eero Järnefeltille 11.9.1890. EJA. KA.

¹⁰⁹⁷ Jyväskylän ksrk:n kirkkoneuvoston ptk. 30.12.1889, § 2. JykKA. JyMA.

¹⁰⁹⁸ Jyväskylän ksrk:n kirkkoneuvoston ptk. 4.9.1890. JykKA.

¹⁰⁹⁹ Arvid Järnefeltin kirje Eero Järnefeltille 11.9.1890. EJA. KA.

lauksen vastenmielisyys iti helposti ja kasvoi rehevästi saaden erityisesti voimaa keskustelusta, jota käytiin Järnefeltin kilpailuluonnoksen *Venesaarna* pohjalta.

8.2 *Jeesus ja veteen vajoava Pietari esillä Ateneumissa*

8.2.1 Arvostelut ennen näyttelyä

Vuosi vaihtui, ja Eero Järnefelt sai maalauksensa takaisin Helsinkiin. Jo tammi-kuun neljäntenä päivänä 1893 moni lehti julkaisi tiedon, että Järnefelt laittaa Jyväskylästä hylätyn maalauksensa yleisön nähtäville. ”Tulot lankeavat hätääkärsiville maassamme.”¹¹⁰⁰ Seuraavana päivänä pikku uutinen julkaistiin tarkennettuna uudelleen, ja nyt kävi ilmi, että maalaus tuli esille Ateneumiin perjantaita sunnuntaihin, ja pääsymaksu oli 25 penniä. Myös hyväntekeväisyyden kohde oli tarkentunut koskemaan vain Helsingin alueella olevia.¹¹⁰¹ Näyttelyssä kävi kolmen päivän aikana yhteensä 1 800 henkeä.¹¹⁰²

Torstaina, jo päivää ennen näyttelyn avautumista, oli Helsingissä ilmestyneessä *Uudessa Suomettaressa* nimimerkin E. A-n. varsin laaja kirjoitus. Hän kertaa aluksi tapahtumien kulkua ja luonnehtii syntyneitä tilannetta varsin sovittelevaan säsyyn. ”Kun yleisesti tunnustetaan, että hra Järnefelt seisoo nuorempien taiteilijaimme eturiivissä, ja toiselta puolen täytyi luonnollisena pitää, että asianomaiset eiwät ole tahtoneet ilman päteväää syytä loukata sekä lahjoittajaa että taiteilijaa, niin herätti tuo uutinen melkoista huomiota.”¹¹⁰³

Nimimerkki kertaa myös kysymyksiä, joita tapaus oli herättänyt.

Oliko taiteilija tällä kertaa kokonaan poikennut siitä wakawuudesta, rehellisestä harrastuksesta ja hienoistisuudesta, jotka owat hänen taiteensa pääominaisuuksia, ja tuhraissut kelwottoman kyhäyksen, wai onko hän täydelleen jättänyt sikseen muistoperäisen kirkollisen taiteen ja uudenaikaisuutta tawoitellen luonut kuwan loukkaawan wieraaksi kristilliselle hengelle?¹¹⁰⁴

Vai oliko maalauksen tummuus todella hylkäyksen syy? Tämäkin näkökulma oli ollut esillä, ”mutta kun sitten kuultiin ettei sitä oltu otettu laatikostakaan eikä pantu puitteisiin paikoilleen, niin oli waikea ymmärtää miten sen walaisuutta oli osattu arwostella.”¹¹⁰⁵

Omana arvionaan nimimerkki katsoo hylkäyksen syyksi sen, ”ettei kuwassa tunnettu ’historiallista’ Kristusta.” Tämä taas väjäämättä tarkoitti, ”että esitys kuitenkin oli liian uudenaikainen taikka ’realistinen’.” Mutta vaikka näin

¹¹⁰⁰ Taiteilija Eero Järnefelt. *Päivälehti* 4.1.1893. Myös *Aftonbladet*, *Hufvudstadsbaldet* ja *Nya Pressen*. HS.

¹¹⁰¹ Jyväskyläläisten hyljäämä alttaritaulu. *Päivälehti* 5.1.1893. Myös *Uusi Suometar* 5.1.1893. HS.

¹¹⁰² Järnefeltin alttaritaulua. *Päivälehti* 12.1.1893; Myös *Uusi Suometar* 12.1.1893. HS.

¹¹⁰³ Nimimerkki E. A-n. [Eliel Aspelin-Haapkylä], ”Jesus käy weden päällä.” *Uusi Suometar* 5.1.1893. HS.

¹¹⁰⁴ Ibid.

¹¹⁰⁵ Ibid.

olisi ollutkin, olisi nimimerkin mielestä silti ollut paikallaan selittää asiaa hieman tarkemmin, ”sillä eihän uudenaikaisuus itsessään ole mitään wäärää, saatikka pakanallista, joka on kirkosta ulossuljettava.”¹¹⁰⁶

Seuraavaksi nimimerkki E. A-n kertoo jo nähneensä Ateneumiin esille tulevan maalauksen, sillä hän oli käynyt Järnefeltin kotona, jossa maalaus oli ollut pienen huoneen seinällä. Päivä oli ollut pilvinen. ”Siten ei paikka eikä walaisu lainkaan olleet edullisia, mutta sittenkin jäi minulle Jywäskyläläisten tuomio aiwan käsittämättömäksi.”¹¹⁰⁷

Tämän jälkeen kirjoituksessa kuvaillaan maalausta hyvin perusteellisesti. Nimimerkki arvioi Jeesuksen ja Pietarin kuvaukset hyvin perinteen mukaisiksi. Valokehäkin on Jeesuksen pään ympärillä. Tekstissä kerrataan myös, että kohtausta tapahtui evankeliumitekstin mukaan yöllä, jolloin oli pimeää. Ainoa pieni huomautus kirjoituksessa koskee taustalle kuvatun purren laidan yli kurottuvaa, kauhistunutta opetuslasta, ”jonka realistisuus ehkä olisi lievennettävä.” Muutoin nimimerkin arvio on erittäin myönteinen. ”Turhaan etsii tässä mitään outoa realismia.”¹¹⁰⁸

Kirjoituksensa loppuosassa nimimerkki katsoo, ettei Järnefeltin maalaus toki ole ”werraton” mestariteos. Onhan kyseessä taiteilijan nuoruuden työ, mutta kaikesta huolimatta ”on se kumminkin niin totinen raamatun aiheen esitys, että se woittaa monen monta alttaritaulua Suomen kirkoissa.” Nimimerkki päättää kirjoituksensa ajatukseen, että ”on epäilemättä olemassa toisia seurakuntia, jotka tahtowat kaunistaa kirkkonsa arwokkaalla alttaritaululla. Ja warmaa on, että sen seurakunnan, joka sen ostaa, ei tarwitse katua kauppaansa.”¹¹⁰⁹

Samana päivänä, kun nimimerkki E. A-n kirjoitti *Uudessa Suomettaressa*, julkaisi myös *Nya Pressen* nimimerkin J. A. pitkän artikkelin. Nimimerkki kertoo, kuinka Järnefeltin saamassa kirjeessä hylkäyksen perusteluina mainitaan maalauksen tummuus. Sen lisäksi paikallinen lehdistö oli perusteluina hylkäykselle kertonut kaikenlaisia typeryyksiä maalauksen realistisuudesta, Pietarin vanhuudesta ja Jeesuksen mekosta. ”Det är förwånansvärdt hvilken mängd absurditeter och osanningar som påbördats konstvärket.” *Jeesus ja veteen vajoava Pietari* oli nyt kuitenkin tulossa esiin suuren yleisön arvioitavaksi. ”Allmänheten får nu själf se och döma, huruvida taflan är mörk eller ej, om den hör till det realistiska slaget af målning eller ej.”¹¹¹⁰

Sekä Jeesus että Pietari on nimimerkki J. A:n mukaan kuvattu hyvin perinteen mukaisesti. Jeesuksen vaate ei ole mikään suomalainen mekko vaan perinteinen juutalainen temppelel palvelijan asu. Pietarin osalta nimimerkki viittaa aina Leonardo da Vincin (1452–1519) kuuluisaan *Ehtoolliseen* asti. Ainoa muistutus, jonka nimimerkki haluaa tehdä, koskee taustan henkilöä. Laidan yli kurottuvan opetuslapsen kasvoilta kuvastuva ällistys ja kummastus ”är återgifvet alt för vulgärt och simpelt”. Tuollainen puute ei kuitenkaan voi olla perusteltu syy

¹¹⁰⁶ Ibid.

¹¹⁰⁷ Ibid.

¹¹⁰⁸ Ibid.

¹¹⁰⁹ Nimimerkki E. A-n. [Eliel Aspelin-Haapkyllä], ”Jesus käy weden päällä.” *Uusi Suometar* 5.1.1893. HS.

¹¹¹⁰ Nimimerkki J. A. [Jac. Ahrenberg], E. Järnefelts altartafla. *Nya Pressen* 5.1.1893. HS.

toimia kuten Jyväskylässä oli toimittu. ”Felet är dock lätt afhjåpt med några penseldrag, och således på intet vis af den art att det skulle berättiga vederbörande till det taktlösa ja [och] kränkande sätt, på hvilket de i denna sak betett sig mot en af vårt lands främsta konstnärer.”¹¹¹¹

Kirjoituksensa lopuksi nimimerkki J. A. peräänkuuluttaa solidaarisuutta taiteilijakollegoilta. Jos maamme taiteilijat ja taiteenystävät kokisivat edes hitusen sitä yhteenkuuluvuuden tunnetta, jota tavataan muissa maissa, ”så skulle de för längesedan ha uttalat en skarp protest mot den vrånga och fåkunniga dom som Jyväskylä kritiken uttalat.”¹¹¹²

Nimimerkki J. A. tarkastelee Järnefeltin maalausta myös suhteessa muihin maamme alttaritauluihin ja alttaritaulumaalaukseen yleensä. Taustaksi hän kertoo seuranneensa suomalaista taidetta jo yli 20 vuotta. Hän on päässyt näkemään myös lähes kaikki tuona aikana maalatut alttaritaulut. Nimimerkin arvio ei mairittele alttaritaulumaalausta. ”Ärligt måste jag medge att det religiösa måleriet icke under denna tid stått och icke nu står synnerligen högt. Tidens riktning är sådan att det religiösa måleriet icke gärna kan blomstra.” Ei siis ihme, että Järnefeltin *Jeesus ja veteen vajoava Pietari* on nimimerkin mielestä paras hänen näkemistä alttaritauluista, ja että poikkeuksellisen hienona erottuu mas-

8.2.2 Suitsutusta ja ihmettelyä

Järnefeltin yhden taulun näyttely Ateneumissa avattiin perjantaina 6. tammi-kuuta 1893. Nyt *Jeesus ja veteen vajoava Pietari* oli vapaasti kaikkien halukkaiden nähtävissä ja arvioitavissa. Heti ensimmäisenä näyttelypäivänä julkaistiin myös ensimmäiset arvostelut, joiden yhteydessä jälleen kerran kerrattiin varsin perusteellisesti myös tapahtumien kulkua.

Nimimerkki A. B. kertoo kauppaneuvos Johnsonin lahjoituksesta, vaihtoehtoista lasimaalaushankkeesta ja järjestetystä kilpailusta. Kaikki tuo käy yksiin muiden lähteiden tarjoaman tiedon kanssa. Mutta kun nimimerkki kertoo, kuinka Jyväskylän kaupunkiseurakunnan kirkkoneuvosto päätyi Järnefeltin maalaukseen, poikkeaa hänen käsityksensä olennaisesti edellä kerrotusta.

¹¹¹⁴

Nimimerkki A. B. kertoo kuinka luonnoksia

inkommo från flere af våra målare, som tillika insändt förseglade namnsedlar, och då namnsedeln, som åtföljde den eskiss, hvilken mest fallit kyrkorådet på läppen, öppnades, befans artistens namn vara Eero Järnefelt.

Nu gjorde sig tvänne skilda åsikter gällande: den ena att artisten skulle uppmanas att välja ett annat ämne, den andra att till grund för taflans utförande skulle läggas eskissen, som framstälde ’Kristus som går på vattnet’. Då de båda åsikterna ej kunde förenas beslöt man att lägga afgörandet i hand på den frikostige donatorn

¹¹¹¹ Ibid.

¹¹¹² Ibid.

¹¹¹³ Ibid.

¹¹¹⁴ Nimimerkki A. B., Herr E. Järnefelts altartafla och dess historia. *Hufvudstadsbladet* 6.1.1893. HS.

kommerserådet Johnsson. Denne uttalade sig för eskissen, och i vederbörlig ordning gjordes genom kyrkorådets sekreterare pastor Schöneman formlig beställning på taflan.¹¹¹⁵

Nimimerkki kertoo myös kuinka Järnefelt kävi Jyväskylässä ja kuinka luonnosta, joka oli lopullista työtä paljon tummempi, kokeiltiin alttarille, ja kuinka läsnä olivat tuolloin kauppaneuvos Johnson, kirkkoherra Schöneman ja ”en person till”, ja kuinka luonnos kaikesta tummuudesta huolimatta tuolloin hyväksyttiin. Järnefeltille oli maalauksesta kertynyt myös melkoisesti kustannuksia. Taiteilija oli ollut maalauksen vuoksi Pariisissa ja vuokrannut kalliin ateljeen.¹¹¹⁶

Kun nimimerkin kirjoitus tapahtumien kulusta eroaa jo kirkkoneuvoston kokouksen osalta olennaisesti kaikesta siitä, mitä muut lähteet mainitsevat, on syytä suhtautua varsin kriittisesti koko hänen kirjoitukseensa. Järnefeltin Jyväskylässä käymisen osalta kirjoitus pitää paikkansa, koska tapahtuneesta julkaistiin aikanaan pieni uutinen,¹¹¹⁷ mutta muilta osin kirjoitus vaikuttaa varsin puolueelliselta. Mitä esimerkiksi Jyväskylässä Järnefeltin siellä ollessa tapahtui, ja minkälainen oli alttarille sovitettu luonnos, ei selvinne kirjoituksen avulla.

Nyt *Jeesus ja veteen vajoava Pietari* oli onneksi esillä ja helsinkiläisten arviotavana. Myös nimimerkki A. B. käyttää tilaisuuden hyväksi ja kuvailee sekä pitkään että monipuolisesti Järnefeltin maalausta. Taustan tummuus on vain eduksi, sillä keskeisin maalauksessa – Kristus ja Pietari – tulevat sen avulla hyvin esiin. Koko kuvaus vastaa hyvin evankeliumin tekstiä, sillä on yö, ja Pietarin kuvaus on myös hyvin perinteen mukainen. Jos Järnefelt on kuvannut hänet väärin, merkitsee se, että ”i så falla har hela det traditionella kristna måleriet otaliga synder på sitt samvete.”¹¹¹⁸

Nimimerkki A. B. selittää kirjoituksessaan myös maalauksen kristillisen sanoman. *Jeesus ja veteen vajoava Pietari* on kuva uskosta, ja Järnefelt on halunnut maalauksellaan kertoa uskon tärkeydestä. Siksi Järnefelt on valinnut kuvaan hetken, jolloin Kristus tarttuu veteen vajoavaan Pietariin ja sanoo: ”Klenmodige, hvarför tviflade du?”¹¹¹⁹

Nimimerkki nostaa kirjoituksessaan esiin myös taiteilijan vähäiset oikeudet. Tässä kohden kirjoitus tarkastelee tapahtumia näkökulmasta, jota eivät muut kirjoitukset tätä ennen juuri ole käsitelleet. Kaikesta surkuhupaisuudestaan huolimatta tapahtuneella on hänestä myös varsin vakava puolensa, ”nämligen våra konstnärers rättslöshet mot trakasserier, baserade på nycker och ur luften gripna skäl.”¹¹²⁰

Nimimerkki A. B. kyseenalaistaa kerta kaikkiaan Jyväskylän kaupunki-seurakunnan oikeudet hylkäykseen. ”Vi kunna ej annat förstå än att hr Järnefelt

¹¹¹⁵ Ibid.

¹¹¹⁶ Ibid.

¹¹¹⁷ *Lappeenrannan Uutiset* 16.9.1890. Myös *Uusi Suometar* 18.9.1890. HS.

¹¹¹⁸ Nimimerkki A. B., Herr E. Järnefelts altartafla och dess historia. *Hufvudstadsbladet* 6.1.1893. HS.

¹¹¹⁹ Nimimerkki A. B., Herr E. Järnefelts altartafla och dess historia. *Hufvudstadsbladet* 6.1.1893. HS.

¹¹²⁰ Ibid.

med sin altartafla tillfylles gjort hvad han i sin eskiss lofvat och således har rätt att fodra det den andra kontrahenten äfven uppfyller sina förbindelser." Laillisesti hylkääminen voisi nimimerkin mukaan tapahtua vain, jos asiantuntijaraati arvioisi maalauksen puhtaasti taiteellisilla perusteilla kelvottomaksi.¹¹²¹

Nimimerkki Jussin pitkä kirjoitus julkaistiin *Päivälehdessä* samana päivänä kuin nimimerkki A. B. kirjoitti *Hufvudstadsbladetissa*. Nimimerkin teksti ei tuo julkisuuteen enää mitään olennaisesti uutta. Myös hän kertoo jälleen tapahtumien kulun. Nyt kun maalaus on esillä Ateneumissa, voivat katsojat nähdä, "että sitä vastaan tehdyissä syytöksissä ei ole mitään paikkaansa pitävää."¹¹²²

Kuvailtuaan taulun hyvin elävästi ja kerrattuaan perinteen käytännöt sekä avattuaan maalauksen ikonografiaa päätyy nimimerkki Jussi hyvin myönteiseen lopputulokseen. "Ihanteellisempaa, traditsioonin mukaisempaa alttaritaulua tuskin tawattanee meidän kirkoissamme. Arin, hellinkin uskonnollinen tunne siitä ei ainoastaan täydy olla loukkautumatta, mutta päinwastoin saa se siitä hartaudelleen sisältöä." Nimimerkki päättääkin pitkän kirjoituksensa epäilyllä, että *Jeesus ja veteen vajoava Pietari* hyllytettiin tekosyillä.¹¹²³

Nimimerkki E. A-n. täydensi myös aiempaa arvosteluaan. Nyt hänkin oli nähnyt *Jeesuksen ja veteen vajoavan Pietarin* Ateneumissa, ja arvostelu vain paranee. Hän tunnustaa, "että se ansaitsee enemmänkin kiitosta kuin silloin pidin sille oikeutettuna antaa." Nimimerkki puoltaa maalausta nyt nimenomaan alttaritauluna, jota ei aina katsella vain läheltä, ja kauempaa katsoen Jeesus ja Pietari tulevat tummasta tausta entistä paremmin esiin. Nimimerkki vertaa jälleen ja aiempaa selkeämmin Järnefeltin maalausta muihin suomalaisissa kirkoissa oleviin alttaritauluihin ja on sitä mieltä, "että hywin harwat owat ne alttaritaulut, jotka wetäwät wertoja tälle teokselle."¹¹²⁴

Taiteilijan oikeudet nousevat myös nyt hyvin voimakkaasti esiin. "Millä oikeudella on siis taulu hyljätty? Onhan sen Jyväskylän seurakunnan kirkkoneuvosto tilannut hyväksytyyn luonnoksen mukaan. Jokaisen puolueettoman mielestä on taiteilijalle tehty ilmeinen wääryys."¹¹²⁵ Nyt kirkkoneuvosto mainitaan yksiselitteisesti taulun tilaajaksi.

Tapahtumien innoittamasta värikkästä ja välillä hyvinkin pisteliäästä kielenkäytöstä voidaan arvostelujen ohessa mainita vielä *Päivälehdessä* julkaistu kirjoitus, jossa muun tarinoinnin ohessa kerrotaan myös Järnefeltin maalauksesta ja sen kohtalosta. Kirjoittaja oli huomannut hylätyn alttaritaulun saamat hyvät arvostelut. Samoin hän oli huomannut, että yleisö Ateneumissa on antanut tunnustusta teokselle ja sen ansioille. Kaiken perusteella hän oli saanut houkuttelevan ajatuksen, josta Jyväskylän kaupunkiseurakunnan kirkkoneuvosto saa ensin osansa.

Tekisipä mieleni ottaa Jyväskylän kirkkoneuvostoakin käsipuolesta, taluttaa se Ateneumiin ja pyytää sitä ennakkoluulottomin, walelasittomin silmin katsomaan

¹¹²¹ Ibid.

¹¹²² Nimimerkki Jussi [Juhani Aho], Altтарitaulun näyttely. *Päivälehti* 6.1.1893. HS.

¹¹²³ Ibid.

¹¹²⁴ Nimimerkki E. A-n. [Eliel Aspelin-Haapkyllä], Hra Eero Järnefeltin maalaama alttaritaulu. *Uusi Suometar* 8.1.1893. HS.

¹¹²⁵ Ibid.

wielä kerta tuota taideteosta: wieläköhän tuo kehtaisi pysyä ahdasmielisessä, mieltömmässä tuomiossaan? Mahdollista kyllä että kehtaisi vielä sittenkin. Mahdollista, että vaikka itse pääenkeli Gabriel tulisi sille wakuuttamaan, että se taulu ei ole epähistoriallinen eikä uskonnollista tunnetta loukkaawa, waan päinwastoin, niin jywäskyläläiset kumminkin pysyisiwät härkämäisesti ennakolta ottamassaan mielipiteessä. Sillä pitäähän hassuudessakin olla johdonmukaisuutta.¹¹²⁶

Seuraavaksi osansa saa *Vartijan* päätoimittaja. ”Hyvää tekisi pastori Elis Bergrothillekin käydä tuota taulua katsomassa. Sillä sen, mitä hän wiime Wartiassa on lausunut tuosta kuwasta ja kuwariidasta, on hän warmaankin lausunut niin kuin sokea wäreistä taulua näkemättä.”¹¹²⁷

8.2.3 Jywäskylästä vastataan

Jywäskylässä ei kaikkea pääkaupunkiseudulla syntynyttä puhetta hyväksytty. *Suomalainen* julkaisi maanantaina 9. tammikuuta vastineen, jossa maalauksen tummuus ja kirkon pimeys olivat edelleen ainoat syyt hylkäykselle, muusta oli turha puhua. ”Helsinkiläiset arwostelijat owat koettaneet keksiä kaikenlaisia syytä kirkonkokouksen päätökseen, saadaksensa sitte nämä syyt perusteettomina kumota, mutta owat jättäneet jokseenkin syrjään warsinaisen syyn, nimittäin sen, että taulu oli tåkäläiseen kirkkoon liian pimeä.”¹¹²⁸

Tuon jälkeen *Suomalainen* lainaa osittain sanasta sanaan kirkkoneuvoston pöytäkirjaa (3.11.1892) ja kertoo tapahtumien kulkua hylkäyksen hetkellä. Lehti toteaa myös painokkaasti, että kirkonkokouksen kokoontuessa Järnefeltin maalaus ei ollut alttarilla kuljetuslaatikossaan, waan ”jo pari wiikkoa oli ollut kehukseensä sijoitettuna, - -.”¹¹²⁹

Kaikkien alttaritaulun esillä oloa koskevien väitteiden jälkeen näyttää siltä, että maalaus olisi ollut kuljetuslaatikossaan alttarilla vielä siinä vaiheessa, kun kirkkoneuvosto sitä kokouksessaan arvioi. Sen jälkeen se olisi otettu pois laatikostaan, ja ollut alttarilla lopullisella paikallaan aina kirkonkokoukseen asti. Tähän asetelmaan sopivat parhaiten myös kirkkoherran sanat, että taululla oli ”parempi valaistus silloin kuin se laatikossaan seiso i alttaripöydällä likempänä kirkosta tulevaa valoa, kuin silloin kuin se tuli paikalleen alttari dekoraationin pilarien varjoon.”¹¹³⁰

Puolustuksessaan *Suomalainen* katsoo myös, että Järnefeltin maalauksen arvioiminen Ateneumin valoisuudessa ja Jywäskylän kirkon pimeydessä on kaksi eri asiaa. Ateneumin tarjoamassa ympäristössä ei voi arvioida sitä, miltä maalaus näytti Jywäskylässä. Lehti puuttuu myös syytöksiin, että hylkäyspäätös olisi ollut Eero Järnefeltin kannalta täysin odottamaton ja loukkaawa. Sitä se ei voinut olla, koska maalauksen tummuudesta oli ollut puhetta pitkin matkaa.

¹¹²⁶ Nimimerkki Tuomas [Juhani Aho (?)], Kirje Helsingistä. *Päivälehti* 8.1.1893. HS. Allekirjoitus ei näy kokonaan.

¹¹²⁷ Ibid.

¹¹²⁸ Eero Järnefeltin alttaritaulu. *Suomalainen* 9.1.1893. HS.

¹¹²⁹ Ibid.

¹¹³⁰ Schönemanin kirje Järnefeltille 25.11.1892. EJA. KA.

Järnefelt oli luvannut lehden mukaan myös ”ottaa kirkon pimeyden huomioon ja kävi sitä warten täällä kirkkoa tarkastamassa.”¹¹³¹

Lopuksi *Suomalainen* puolustautuu vielä *Nya Pressenissä* julkaistua kirjoitusta vastaan, jossa nimimerkki J. A. totesi Jyväskylän lehtien kirjoitelleen kaikehenlaisia typeryyksiä hylkäyspäättöksen perusteluina. *Suomalainen* vastaa, että lehti ei ole kirjoitellut mitään typeryyksiä, vaan on lopultakin ollut oikeassa luonnehtiessaan Jeesuksen asentoa jäykäksi, hänen katsettaan elottomaksi ja Pietaria liian vanhaksi. Tämä käy lehden mukaan ilmi *Uuden Suomettaren* numerosta, jossa ”professori Aspelin [edellä nimimerkki E. A-n.], waikka muuten taulua suosiollisesti arwostelee, sanoo, että taiteilija olisi woinut antaa Kristuksen pään liikunnolla tai muuten näkywämmin ilmaista sääliään heikkoa ihmistä kohtaan ja että taulun wärytyks on raskaanlainen.”¹¹³²

Tuon puolustuksen jälkeen on syytä palata vielä viitattuun arvosteluun. Näyttää nimittäin siltä, että *Suomalainen* lainasi nimimerkki E. A-n:n arvostelua varsin tarkoitushakuisesti valikoiden. Kokonaisuutena arvostelun kohta, jota *Suomalainen* referoi, ei ole suinkaan kielteinen.

Arvostelussaan nimimerkki E. A-n. toteaa:

Waikka maalaaja selwästi on tahtonut Wapahtajan pystysuoran asennon kautta teroittaa yllämainittua wastakohtaa [Vapahtajan rauhallinen ja ylevä tyyneys / hätäilevän Pietarin peljästyks], olisi kai hän pään liikunnolla tahi muuten woinut antaa hänen näkywämmin ilmaista sääliään heikkoa ihmistä kohtaan. Mutta jos tämä ja ylipäätään joku raskaanlaisuus wärytyksessä osottawat, että maalaus on niin kuin se onkin nuoruuden-teos, niin on se kumminkin niin totinen raamatun aiheen esitys, että se woittaa monen monta alttaritaulua Suomen kirkoissa.”¹¹³³

Suomalainen ei myös mainitse mitään nimimerkki E. A-n:n arvostelun jatkosta. Mahdollista ja jopa ilmeistä on, että siitä ei lehden piirissä tiedetty, sillä kirjoitustahan olisi woinut käyttää hylkäyspäättöksen tukena, koska myös nimimerkki E. A-n. mainitsi taulun tummuuden. Joka tapauksessa *Suomalainen* ei ottanut kantaa myöskään wäitteeseen, että kirkkoneuvosto oli tilaaja, eikä ajatukseen, että hylkäys oli ilmeistä wääryyttä Järnefeltiä kohtaan. Häntä ei pelkästään loukattu.

Tiistaina 10. tammikuuta *Keski-Suomi* julkaisi nimimerkki Jaskan pitkän kirjeen, jossa näkökulma asiaan oli täysin toinen kuin *Suomalaisen* kirjoituksessa. Kirjeensä aluksi nimimerkki luo katsauksen Jyväskylän hienoon menneisyyteen, jossa on ollut paljon myönteistä taiteen alalla. Tästä kaupunki on ollut kuuluisa. ”Tämä kaupunkihan se on soitto- ja laulujuhlien koto ja kehto.”¹¹³⁴

Ajat olivat kuitenkin muuttuneet ja nimimerkki Jaskan mukaan hieno menneisyys oli jäänyt taakse. Tunnetuksi kautta maan Jyväskylä oli kuitenkin jälleen ponnistanut, ja mainetta oli tullut kovin, kun ”he [jyväskyläläiset] heittiwät käsistään heille ystävällisesti tarjotun kallisarwoisen lahjan.” Ironisoiden hän sitten selittää tapahtuneen. ”Täytyyhän sitä mainetta jollain tawoin saada,

¹¹³¹ Eero Järnefeltin alttaritaulu. *Suomalainen* 9.1.1893. HS.

¹¹³² Ibid.

¹¹³³ Nimimerkki E. A-n. [Eliel Aspelin-Haapkylä], ”Jesus käy weden päällä.” *Uusi Suometar* 5.1.1893. HS.

¹¹³⁴ Nimimerkki Jaska, Jyväskylän kirje. *Keski-Suomi* 10.1.1893. HS.

kun ei sitä enää innokkaitten pyrintöjen eikä taiteen harrastusten kautta saavuteta." Nimimerkki nostaa myös esiin pääkaupunkiseudun lehtien julkaisemat arvostelut. Hän lainaa niistä *Päivälehdien* (nimimerkki Jussi), *Uuden Suomettaren* (nimimerkki E. A-n.) ja suomentaen *Nya Pressenin* (nimimerkki J. A.) tekstejä varsin laajasti. Kaiken jälkeen hän päättää oman kirjoituksensa: "Siinä niitä on arvosteluja toisenlaisia kuin eräiltä tahoilta meillä suotiin tuon todellisen taide-teoksen osaksi."¹¹³⁵

Runsaan viikon päästä myös nimimerkki X palaa vielä asiaan *Keski-Suomen* sivuilla. Varsin pitkässä kirjoituksessaan nimimerkki huomauttaa, että on väärin leimata kaikki jyväskyläläiset yhtenä kokonaisuutena, sillä kaikki eivät olleet mukana "hylkäämispuuhissa". "Wäärin tekisimme - - jyväskyläläisille, jos tämän ahdasmielisyydestä lähteneen päätöksen mukaan heitä kaikkia tuomitsisimme." Oli myös niitä, jotka pontevasti kannattivat Järnefeltin maalausta.¹¹³⁶

Nimimerkki X luonnehtii, että Jyväskylässä oli kaksi ryhmittymää, "puolue, joka ei nähnyt, ja puolue, joka näki." "Ne oliwat nyt tuohon edelliseen puolueeseen kuuluwat miehet, jotka ottiwat tehtäväkseen taulun hylkäämisen sekä onnistuiwatkin ehkä paremmin kuin oliwat odottaneetkaan." Paikkakunnan sanomalehdet jakautuivat myös näiden mukaan. "Edellisen äänenkannattajana esiintyy konserwatiivinen 'Suomalainen' ja jälkimäisen wapaamieliseen suuntaan toimitettu 'Keski-Suomi'."¹¹³⁷ Nimimerkin näkemys käy hyvin yksiin sen kanssa, kuinka myös Juva luonnehtii mainittuja sanomalehtiä.¹¹³⁸

Viitaten *Suomalaisen* kirjoitukseen (9.1.) nimimerkki X kumoo väitteen, että maalauksen tummuus olisi ollut hylkäyksen perimmäinen syy. Vaikka se oli mukana yhtenä syynä,

niin se ei siltä näkynyt olleen warsinaisena ja yksinomaisena eikä myöskään pääsyyinä. Sen, joka oli siinä kirkonkokouksessa läsnä, jossa tuo surkean kuuluisa päätös tehtiin, täytyi ehdottomasti tulla toiseen käsitykseen asiasta kuin mitä nyt koetaan luulotella. Kun kuuli siellä hylkääjä-puolueen miesten puheita, jotka loppupuolella käwiwät yhä innokkaamiksi, niin huomasi niistä selwään, että hylkäämisen pääsyyinä esitettiin juuri ne seikat [Kristuksen mekko, Pietarin vanhuus], joita muutamissa Helsingin lehdissä on mainittukin, - -. Se pimeys jäi kun jäikin siwuseikaksi eikä se ollutkaan niin waltaawa, että taulua siitäkään syystä olisi käynyt hylkääminen, etenkin kun huomioon otetaan ne epäsuotuiset suhteet, joitten wallitessa taulu oli näytteillä."¹¹³⁹

Kirkonkokouksessa oli toki mukana myös niitä, "jotka näkiwät taulun toisesta, oikeasta walosta." Heidän puoleltaan oli kuultavissa "arwokasta ja asiaan käypää taulun puolustusta." Vaan minkäs teit, kun "näitten miesten ääni kaikui kuuroille, jotka jo ikään kuin ennakoilta oliwat päättäneet taulun kohtalon." Päätös tehtiin kuitenkin äänestämällä, kuten edellä on ollut esillä. Tästä

¹¹³⁵ Ibid.

¹¹³⁶ Nimimerkki X. [Emil Nervander], Wieläkin wähän alttaritaulujuttuun." *Keski-Suomi* 14.1.1893. HS.

¹¹³⁷ Ibid.

¹¹³⁸ Juva 1960, 57.

¹¹³⁹ Nimimerkki X. [Emil Nervander], Wieläkin wähän alttaritaulujuttuun." *Keski-Suomi* 14.1.1893. HS.

Kustannuksellamme on ilmestynyt ja on saatavana kaikissa kirja-
kaupoissa ja asiamestemme luona tai suorastaan
tilattaessa meiltä:

Kristus käy veden päällä.

Väripainos Eero Järnefeltin maalaamasta alttaritaulusta.

Taidearvostelijat ovat olleet yksimielisiä siitä, että tämä taulu
on asetettava hyvin korkealle **taiteellisessa** suhteessa ja että har-
vat, tuskin yksikään alttaritaulu maassamme vetää vertoja sille.

Taulun **uskunnollisesta** arvosta lausuu pastori **E. Berg-**
roth: „Kristus on taulussa kuvattuna semmoisena, että hänestä hei-
jastaa esiin jumaluuden tyyneys, valta ja suuruus, mutta samassa sääl-
i ja rakkaus heikkouksista opetuslaista kohti.“

Miten suureen maineeseen tämä taulu on tullut osottaa se seikka,
että sen ostaminen on ollut puheena monessa maamme seurakunnassa.
Onpa etempääkin, Odessasta saakka, sikäläiseltä saksalaiselta seurakun-
nalta tullut kysymyksiä sen hinnasta.

Väripainos on paras tähän asti Suomessa teh-
ty! Taulun hinta on asetettu mahdollisimasti alhaiseksi jotta varat-
tomamminkin voisivat hankkia seinälleen tämän hartautta herättävän
arvokkaan **kotimaisen** teoksen. **Hinta on 1: 50.**

Pienempi määrä löytyy painettuna paksulle kartongille ja maksa-
vat 3 m. kpl.

Sille, joka suorastaan meiltä ostaa 5 kpl. annetaan kundes ilmai-
seksi. Tilauksista lähetetään taulu lähetyksmaksuja lukematta, kun maksu
lähetetään tilatesa.

Taulua voi välityksellämme saada raamilla ja lasilla varustettuna,
yksinkertaisella raamilla on sen hinta 5 mkk. ja hienolla 10 mkk., johon
lähetykskustannukset tulevat lisäksi.

Kustannusosakeyhtiö OTAVA.
(145)

Otavan ilmoitus painokuvasta. *Uusi Suometar* 12.3.1893.

myös nimimerkki X muistuttaa. ”Hylkääjäpuolueella oli äänten enemmistö, joka asian ratkaisi. Toista puoluetta saattaa waan moittia laimeudesta, koska eivät olleet lukuisammin saapuneet kokoukseen.”¹¹⁴⁰

Ajatus alttaritaulusta lahjana elää myös edelleen, kun nimimerkki X. totea, että taulun puolustajat ymmärsivät sen ”arvokkaaksi lahjaksi” ja että hylkäys loukkaisi ”sekä lahjoittajaa että taulun tekijää”. Kauppaneuvos Johnsonin ponnistelut sen puolesta, että hän oli lahjoittanut seurakunnalle vain rahaa, ei vielääkään saa vastakaikua.¹¹⁴¹

Järnefeltin *Jeesus ja veteen vajoava Pietari* tuli nopeasti varsin tunnetuksi, mihin verrattuna moni maamme alttaritauluista on jäänyt hyvin tuntemattomaksi. Aikanaan siitä kirjoitettiin jopa autonomisen Suomen rajojen ulkopuolella,¹¹⁴² ja tammikuun puolivälin jälkeen *Uusi Suometar* tiesi kertoa, että Otava kustantaa alttaritaulusta ”kromotyyppillisen jäljennöksen”.¹¹⁴³ *Uuden Kuvaalehden* tammikuun numeroa mainostettiin kuvilla, joiden joukossa mainittiin olevan myös kuva Järnefeltin maalauksesta.¹¹⁴⁴ Lisäksi ”eräs saksalainen Odessasta oli

¹¹⁴⁰ Ibid.

¹¹⁴¹ Ibid.

¹¹⁴² Jyväskylän kirkon alttaritaulusta. *Keski-Suomi* 8.12.1892; Eero Järnefeltin alttaritaulusta. *Päivälehti* 13.1.1893. HS.

¹¹⁴³ Eero Järnefeltin alttaritaulusta. *Uusi Suometar* 18.1.1893. Otavan ilmoitus painokuvasta *Uusi Suometar* 12.3.1893 ja 19.3.1893; Hieman muunneltuna myös *Päivälehti* 12.3.1893 ja 19.3.1893. Pian kävi myös ilmi, että painokuvilla oli kysyntää. Otava lisäsi ilmoituksen loppuun: ”Huom.! Koska tilauksia on tullut hyvin runsaasti, emme voi lähettää raamillisia tauluja ensi tilassa, vaan vasta joku päivä tilauksen jälkeen.” *Päivälehti* 25.3.1893; *Uusi Suometar* 25.3.1893 ja 30.3.1893. HS.

¹¹⁴⁴ Esimerkiksi *Uusi Suometar* 27.1.1893. Kuva *Uusi Kuvaalehti* tammikuu 1893, sivu 197. HS.

nähty kertomuksen taulusta St. Petersburger Zeitungissa, ja oli pyytänyt saada ostaa sen.”¹¹⁴⁵

8.2.4 Pilkka jatkuu

Pilkaksi muuttunut kirjoittelu ei ottanut loppuakseen. *Päivälehti* julkaisi nimimerkki Joukon varsin pitkän kirjoituksen ”Suomen Athena ja taide”. Kirjoituksensa alussa nimimerkki viittaa yleisesti tunnettuun ajatukseen Jyväskylästä Suomen Ateenana. Tällä perusteella hänkin oli ajatellut ja luottanut, että hylkäyspäätös Jyväskylässä oli oikeutettu ja perusteltu. ”Luulin tietysti, että totta kirkkoraadilla on tunteellisemmat vaa’at, kuin meillä pintapuolisilla helsinkiläisillä.”¹¹⁴⁶

Seuraavaksi nimimerkki kertoo tapahtumien kulkua ja hylkäyspäätöksen syitä. Taulu oli ”hervittävän pimeä” ja Kristuksella oli ”suomalainen mekko päällensä ja virsut jalassa ja Pietarin kalastuskumppanit kuuluivat saavan katsojan luulemaan, että Pietari olisi kalastellut Kapernaumin rantajätkien kanssa.” Kun taulu palautettiin ”kunnottomalle maalarille”, laittoi hän sen ystävien vaatimuksesta esille Ateneumiin. Sinne riensi myös nimimerkki vahvistaakseen uskoaan, ”että Jyväskyläläiset olivat meidän Athenalaisemme.”¹¹⁴⁷

Kirjoituksensa ivallisuudesta huolimatta nimimerkki Jouko luo samalla varsin elävän ja värikkään kuvan käynnistään Ateneumissa.

Koko Helsinki tallusti edessäni. Siinä kulki senaattoria, siinä työmiehiä, naista ja miestä, nuorta ja vanhaa, kaikki menivät taulua ja Jyväskyläläisiä arvostelemaan.

Ostettiin pilettejä ja käännyttiin suuren salin eteis-käytävään. Minä, niinkuin kaikki muutkin, säpsähdimme. Taulu, joka oli asetettu suuren salin peräseinälle, käytävän oven kohdalle, näkyi jo käytävän alkuun. Sieltä salin perältä loisti Kristuksen kirkas kuva niin helakasti, että se ikäänkuin antoi valoa koko salille. Tulimme saliin – ja minun täytyy sanoa – kyllä minä suuresti aloin epäillä Jyväskylän kirkkoraadin athenalaisuutta.

Ihmetyksiä kuului yltä ympäri minua. Kuinka Jyväskyläläiset ovat voineet hylätä tuon! Tuohan valaiseisi heidän pimeän kirkkonsa yksin jouluaamuna! Eiväthän ne ole au’aisseet koko taulun laatikkoa; reijistä kuuluvat katsoneen.¹¹⁴⁸

Seuraavaksi nimimerkki Jouko pohtii syytä, miksi maalaus nähtiin liian tummaksi ja keksii myös vastauksen. Ensin hän kertoo jo useasti esillä olleen ajatuksen, että maalauksessa kuvattu tapahtui yöllä. Tämä toki oli myös Jyväskylässä tiedetty, mutta Suomen suviyö oli vienyt harhaan.

Nyt ovat varmaankin useimmat kirkkoraadin jäsenet joskus olleet Jyväsjärvellä muikkunuotalla ja huomanneet, että siellä näkee läpi koko yön aivan selvästi yksin pienimmänkin muikkuparven pistämiset. Miksis’ siis maalata kesällä yötä pimeäksi?

¹¹⁴⁵ Eero Järnefeltin alttaritaulu. *Päivälehti* 28.1.1893. HS.

¹¹⁴⁶ Nimimerkki Jouko, Suomen Athena ja taide. *Päivälehti* 20.1.1893. Myös *Keski-Suomi* 21.1.1893. HS.

¹¹⁴⁷ Nimimerkki Jouko, Suomen Athena ja taide. *Päivälehti* 20.1.1893. Myös *Keski-Suomi* 21.1.1893. HS.

¹¹⁴⁸ Ibid.

Eihän pimeällä voi kalastaa muuten kuin tuulastamalla ja silloinhan tauluun kyllä olisi tullut valoa.¹¹⁴⁹

Kristuksen pukineiden luonnehdinta saa nimimerkki Joukon tekstissä myös jo suorastaan humoristisia piirteitä. Enää ei ole väliä, onko joku joskus todella maininnut Kristuksella olevista tuohivirsuista. Pääasia tuntuu olevan, että saa vitsailla ja sanoa.

Jos Kristuksella olisi ollut virsut jalassa, niin ei häneltä varpaat näkyisi, niin kuin taulusta helposti näkee, ja jos hänellä olisi suomalainen mekko päällensä, niin ei se koskaan ylttäisi miehen kaulasta varpaisiin saakka. Vai käytetäänkö Jyväskylän puolella niin risaisia virsuja, että varpaat pistävät näkyviin, ja pidetäänkö siellä tapana, että kolmikynnäräiset miehet liikkuvat kylissä pitkissä mekoissa? Muualla Suomessa eivät tällaiset pukimet tunnu kodikkailta.¹¹⁵⁰

Muu osa nimimerkki Joukon tekstistä on luonteeltaan jo silkkaa suun soittoa, jolla ei tässä yhteydessä ole sen suurempaa merkitystä.

8.2.5 *Suomalaisessa julkaistu puolustus*

Tämän jälkeen *Suomalainen* julkaisi puolestaan nimimerkin Tarkki pitkän kirjoituksen, jossa tarkasteltavista asioista yksi koskee Järnefeltin maalausta. Ututta ja olennaista nimimerkin kohdalla on, että hän kertoo nähneensä taulun sekä Jyväskylän kirkossa että Ateneumissa. Hänen näkemyksensä *Jeesuksesta ja veteen vajoavasta Pietarista* on varsin sovitteleva. ”Nähtyäni taulun molemmissa paikoissa yhdyin siis Helsingissä Helsingiläisten arwosteluun, mutta Jyväskylässä Jyväskyläläisten arwosteluun, että se on sikäläiseen kirkkoon sopimaton.” Molemmat osapuolet olivat nimimerkin mukaan näin ollen oikeassa. Hän uskoo voivansa myös selittää syntynyttä kiistaa, ja juuri tällä hän lopulta perustelee omaa kirjoitustaan. Entisenä jyväskyläläisenä häntä oli ruvennut harmittamaan vanhan kotipaikkakunnan puolesta sen saama maine.¹¹⁵¹

Ensin nimimerkki Tarkki tarkastelee pitkään maalauksen sopivuutta Jyväskylän kaupunkiseurakunnan kirkkoon. Hän selostaa kirkon rakennetta, kuvailee alttarin valaistusolosuhteita, kertoo maalauksen esille panosta ja kuinka vaikea sitä oli kirkkosalista käsin nähdä. Maalaus oli myös asianomaisella tavalla laitettu alttarille esiin, ja se hylättiin ennen muuta vain sen tummuuden vuoksi. Kaikki muut mahdolliset syyt eivät nimimerkin mielestä olleet ratkaisevia sen rinnalla.

Sitä ei nähnyt selwään edes kirkon ensimmäisestä penkkiriivistä, ja kirkon perältä siitä ei erottanut muuta kuin pystysuoran walkean wiiwan keskellä mustaa taustaa. En tahdo sanoa että taulu sen takia wälttämättömästi oli hylättävä, waan ei se ainakaan kirkkoa kaunistanut. Se oli kuin tumma kartiini, joka oli laskettu kuorin keskimmäisen ikkunan eteen ja pimitti ennestäänkin pimeätä kuoria wieläkin enemmän.¹¹⁵²

¹¹⁴⁹ Ibid.

¹¹⁵⁰ Ibid.

¹¹⁵¹ Nimimerkki Tarkki [Edvin Avellan (?)], Kirje Helsingistä. *Suomalainen* 23.1.1893. HS.

¹¹⁵² Ibid.

Ennen kuin nimimerkki Tarkki käy kertomaan kokemuksistaan Ateneumissa hän sivuhuomautuksena toteaa, että loppujen lopuksi ei hänen mielestään ”mikään alttaritaulu sowi Jyväskylän kirkkoon. Jos siis Jyväskylän kirkkoneuvostoa ja seurakuntaa moititaan, niin olisi se pikemmin tehtävä siitä syystä että ensinkään tilattiin alttaritaulu kuin siitä ettei hra Järnefeltin taulua otettu vastaan. Lasimaalaus olisi mielestäni ainoa sopiwa.”¹¹⁵³

Voidaan vain todeta, että hyvin nimimerkki Tarkin ajatukset menevät yksin kirkkoherra Schönemanin ajatusten kanssa. Enää ei tunnu puuttuvan kuin lisäys, että mielestäni ainoa sopiva aihe lasimaalaukseen olisi *Tulkaa minun tyköni*. Nimimerkin tekemä rinnastus huonon tilauksen ja sopimusrikkomuksen välillä myös ontuu, sillä ne eivät alkuunkaan ole samanarvoisia asioita. Kuinka huonosti harkitun tai harmittavan tilauksen kaupunkiseurakunnan kirkkoneuvosto sitten mielestään oli tehnytkin, ei se oikeuttanut sitä sopimusrikkomukseen.

Mainitun sivuhuomautuksen jälkeen nimimerkki Tarkki palaa Järnefeltin maalaukseen ja siitä Ateneumissa saamiinsa vaikutelmiin. Kaikki on nyt toisin.

Owesta sisään astuessani Athenaeumin suureen, waloisaan saliin – hämmästyin. Waikutus oli erinomainen. Kuinka owat Jyväskyläläiset woineet hyljätä tuollaisen taulun, kuulin ympärilläni kysyttävän. Niin, kuinka, kysyin minäkin. Sillä waikka katselin sitä Jyväskyläläisten kriitillisin silmin, en woinut tulla muuhun loppupäättökseen kuin että taulu oli mainio. Likeltä katsoessa saattoi tosin olla muistuttamista joitakuuta yksityiskohtia vastaan, mutta niitähän löytää waikka mistä taulusta. Waan kokonaiswaikutus – ja sehän kaukaa katsottawassa, monumenttaalisessa taideoksessa on pääasia – oli erinomainen. Kuta kauemmaksi meni, sitä luontevammaksi käwi taulu. Ei näe monesti niin waikuttawaa maalausta. Niin paljon tekee walaistus asiaan.¹¹⁵⁴

Pitkästä kirjoituksesta jää lopulta vaikutelmalta, että se täyttää tilaustyön tunnusmerkit. Jyväskylän kaupunkiseurakunnan kirkkoneuvosto ja kirkkoherra Schöneman tuntuvat kummittelevan taustalla. Jo ajatus lasimaalauksen sopivuudesta kertoo tästä. Samoin paljastavaa on se, että kirjoituksessa pidetään niin tiukasti kiinni maalauksen tummuudesta. Se yhdessä kirkon huonon valaistuksen kanssa oli ainoa – ja vain ainoa – syy hylkäykselle, joten muusta on kerta kaikkiaan turha puhua. Pitämällä tiukasti kiinni tästä väitteestä oli mahdollista löytää ulospääsy hankalasta tilanteesta. Sen myötä oli mahdollista nähdä asia niin, että loppujen lopuksi molemmat osapuolet olivat oikeassa.

Pienenä jälkikaikuna tuo maalauksen tummuuteen tarttuminen näkyy vielä, kun *Suomalainen* keväällä julkaisee tiedon Otavan kustantamasta painokuvasta. Lehdessä ei ollut Otavan mainosta, joka julkaistiin ainakin *Uudessa Suomettaressa* ja *Päivälehdessä*, vaan ainoastaan lyhyt maininta asiasta. Siihenkin oli kuitenkin mahdutettu ajatus Järnefeltin maalauksen olennaisesta puutteesta. ”Kuwa on waaleampi, kuin itse taulu, mutta muuten erittäin hywin onnistunut.”¹¹⁵⁵

¹¹⁵³ Ibid.

¹¹⁵⁴ Ibid.

¹¹⁵⁵ Eero Järnefeltin alttaritaulusta. *Suomalainen* 15.3.1893. HS.

Kirjoituksessaan nimimerkki Tarkki pitää kiinni myös väitteestä, että *Jeesus ja veteen vajoava Pietari* oli asetettu täysin asianmukaisesti alttarille. Jyväskylässä ilmestyneen *Suomalaisen* sivuilla kysymys ”mistä lienewät Helsingin lehdet saaneet sen käsityksen että se oli laatikossaan”, on suorastaan kummallinen, kun muistetaan, että niin kirjoitettiin vain kaksi ja puoli kuukautta aiemmin Jyväskylässä ilmestyneen *Keski-Suomessa* sivuilla.¹¹⁵⁶

8.2.6 Elis Bergroth muuttaa mielensä

Nimimerkki Tarkin kirjoitus *Suomalaisessa* liittyy selvästi ajan tapahtumiin, jotka lopulta pakottivat myös *Vartijan* päätoimittaja Elis Bergrothin kääntämään takkinsa. Paitsi että Eero Järnefeltin *Jeesus ja veteen vajoava Pietari* sai asiallisia ja asiantuntevia arvosteluja Ateneumin näyttelyn myötä, se päättyi myös lopulta hyvin nopeasti alttaritauluksi, sillä vain vajaan viikon päästä nimimerkki Tarkin kirjoituksesta *Päivälehti* nimittäin tietää kertoa, että Järnefeltin maalaus ”on myöty Jyväskylän maaseurakunnalle 3,000 markasta.”¹¹⁵⁷

Syntyneessä tilanteessa ei enää voinut asiallisesti todeta, että ”täytyy minun lausua iloni siitä, et’ei Jyväskylän seurakunta hyväksynyt heille tarittua alttari-taulua.” Edellisen vuoden joulukuussa Bergroth edelleen kirjoitti myös: ”Jos joku taasen kuvaa historiallisen tapauksen Kristuksen elämästä ja antaa hänen seisoa suomalaisessa mekossa opetuslastensa joukossa Galilean merellä, on tämä mielettömyyttä, jota seurakunnan ei tule kärsiä. Oli hyvä, että Jyväskylän seurakunta huolimatta melusta, joka tietysti siitä syntyisi, poisti taulun kirkostaan.”¹¹⁵⁸ Tuollaiset ajatukset, ilon perustelut, eivät enää olleet asiallisesti puolustettavissa.

Niinpä Bergroth tarttui jälleen kynäänsä ja julkaisi *Vartijan* tammikuun 1893 numerossa uuden kirjoituksen. Myös *Uusi Suometar* julkaisi kirjoituksen ja *Päivälehtikin* suurelta osalta. Bergrothin kannan muuttumisen syynä nähtiin molemmissa lehdissä se, että vasta Ateneumissa hän oli nähnyt maalauksen omin silmin.¹¹⁵⁹

Elis Bergroth kirjoitti perusteellisesti ja pitkään. Hän aloittaa viittaamalla edellisen numeron kirjoitukseensa ja kertomalla kuinka tilanne on nyt muuttunut. ”Olen nyt – – itse ollut tilaisuudessa tauluun tutustumaan, josta syystä vielä palaan samaan asiaan.” Bergroth kertoo tapahtumien kulkua aina kauppaneuvos Johnsonin hopeahääpäivästä alkaen. Hän selostaa ratkaisevan kirkkoneuvoston kokouksen tapahtumia. Hän kertoo aivan oikein, että Järnefeltillä oli vain pienen vähemmistön kannatus, mutta ”kirkkoneuvosto ei tahtonut tehdä päätöstä hänen [Johnson] tahtoansa ja toivomustansa vastaan, vaan enemmistö luopui mielipiteistään, hyväksyi Järnefelt’in luonnoksen ja tämä taiteilija päätet-

¹¹⁵⁶ Nimimerkki Näyttelyssä käynyt, Alttaritaulun taidenäyttely. *Keski-Suomi* 5.11.1892. HS.

¹¹⁵⁷ Eero Järnefeltin alttaritaulu. *Päivälehti* 28.1.1893. HS.

¹¹⁵⁸ Elis Bergroth, Hetken tapahtumista. *Vartija* joulukuu 1892, 542–545. Myös *Suomalainen* 2.1.1893. HS.

¹¹⁵⁹ Elis Bergroth, ”Jesus käy veden päällä.” *Vartija* tamikuu 1893, 32–35. Järnefeltin alttaritaulu arwosteltuna ”Wartijassa”. *Uusi Suometar* 27.1.1893; ”Wartija” Järnefeltin alttaritaulusta. *Päivälehti* 28.1.1893. HS.

tiin ottaa Jyväskylän kaupungin alttaritaulun tekijäksi." Syystä, että luonnos oli varsin tumma, päätettiin myös kutsua taiteilija tutustumaan kirkkoon ja sen olosuhteisiin.¹¹⁶⁰

Seuraavaksi Bergroth kirjoittaa Helsingistä Jyväskylään kantautuneista huolestuttavista huhuista. Tässä kohden hänen kynänsä kertoo jotain, mitä ei mainita missään muussa lähteessä.

Myöhemmin, jouluk. 1891, saatiin varmasta lähteestä tietää, että Järnefelt aikoi poiketa luonnoksesta, antaa taideteokselle suomalaisen leiman, eteläisen synkän öisen taivaan sijaan maalata tauluun pohjolan valkean yötaivaan, esittää Pietaria savolais-ukon muodossa j.n.e. Kun tämä tuli kirkkoneuvoston tiedoksi, päätti se panna jyrkän vastalauseen semmoista menettelyä vastaa sekä julistaa, että semmoista taulua ei voida hyväksyä.¹¹⁶¹

Mihin Bergroth tässä kohdin kirjoituksensa perusti? Maininta kirkkoneuvoston jyrkästä vastalauseesta ja julistuksesta ei saa tukea muista lähteistä. Kirkkoneuvoston pöytäkirjan mukaan neuvoston piti ottaa kantaa Helsingistä kulkeutuneisiin huhuihin, ja vielä kauppaneuvos Johnsonin kehotuksesta, mutta mitään kannanottoa ei kokouksessa kuitenkaan syntynyt. Vedoten kokoukseen kutsutun Johnsonin poissa oloon, "ei kirkkoneuvosto tällä kertaa ilman häntä katsonut voivansa asiassa mitään toimittaa."¹¹⁶² Päätöstä ei mitenkään voi tulkita "jyrkäksi vastalauseeksi" ja "julistukseksi".

Täysin perätön on myös kirjoituksen tieto, että joulukuussa 1891 "saatiin varmasta lähteestä tietää" tulevan maalauksen kansallisista piirteistä. Huhut, joita Helsingistä kulkeutui, liittyivät Järnefeltin *Venesaarna*-luonnokseen, josta ei julkisuudessa vielä joulukuussa 1891 tiedetty mitään. Vasta alttaritaulukilpailun ratkettua ja luonnosten ollessa esillä Ateneumissa tammikuussa 1892 virisi keskustelu maalauksen kansallisista piirteistä. Mikään muu lähde ei myös vahvista tietoa suunnitelmista kuvata tapahtuma "pohjolan valkeassa yössä".

Bergroth jatkaa kertomalla, että maalaus otettiin pois kuljetuslaatikostaan ja asetettiin alttarille kirkkoneuvoston arvioitavaksi. Korostaen hän toteaa, että teos ei kelvannut alttaritauluksi "*pääasiallisesti kirkon kuorin epäsuotuisia valosuhteita varten*, vaikka kyllä muitakin syitä mainittiin taulun ottamista vasten." Kirkkokokouksen hylkäyksen perusteluina Bergroth luettelee: "1. Kirkon kuorin valosuhteet tämän estivät." "2. Vapahtajan asema ja esiintyminen ei tyydytä uskonnollista mieltä." "3. Myös huomautettiin, että Vapahtaja ei ole itämaalaiseen pukuun puettuna, vaan outoon semmoiseen, ja että taiteilija ylimalkaan ei ole tarkoin noudattanut luonnostaan, vaan poikennut siitä." Kaiken tuon jälkeen tulee jälleen aivan uutta. "Huomioon otettava on vielä se seikka, että lahjoittaja itse ei ole tyytyväinen tauluun, - -."¹¹⁶³ Mikään muu lähde ei kerro, että kauppaneuvos Johnson olisi ollut tyytymätön Järnefeltin maalaukseen.

Viimein Bergroth käsittelee itse taulua. Ensin hän kertoo perusteellisesti evankeliumien kohdat, joista maalauksessa on kyse. Maalauksen ikonografia

¹¹⁶⁰ Ibid.

¹¹⁶¹ Ibid.

¹¹⁶² Jyväskylän ksrk:n kirkkoneuvoston ptk. 4.3.1892, § 2. JykKA.

¹¹⁶³ Elis Bergroth, "Jesus käy veden päällä." *Vartija* tamikuu 1893, 32–35.

tulee näin hyvin selvitettyä. Sen jälkeen hän vielä kuvailee taulun tarkasti, toden muun muassa: "Alttaritauluksi hartautta herättämään jumalanpalvelukseen kokoontuneessa kansassa on tämä taulu aivottu. Semmoisena se siis on arvosteltava eikä yksinomaan taideteoksena." Aloitus saa lukijan arvelemaan, että jatko voi pian olla mieluummin kielteinen kuin myönteinen. Toisin kuitenkin käy. "Jos siis kysymme: onko tämä taulu omiansa tätä hartautta herättämään, niin täytyy ainakin minun vastata asiaan myöntämällä."¹¹⁶⁴

Yllättäen kaikki tuntuukin nyt olevan kohdallaan. Kristuksen hahmosta heijastuu Bergrothin mukaan "jumaluuden tyyneys, valta ja suuruus". Pietari taas on kuvattuna "kuoleman tuskassa apua anovana ihmisenä, jonka ainoana turvana on Ihmisenpoika". Pukineissakaan ei ole huomautettavaa. "Eikä kummankaan ulkoasussa ole mitään, joka sotii sitä historiallista tapahtumaa vastaan, jota taulu kuvaa. Varsinkin Kristuksen pukua on moitittu, se kuin muka olisi suomalainen mekko. Näin ei toki ole laita." Pietari on kyllä myös Bergrothin mielestä turhan vanhan näköinen. "Mutta taiteilijalla on ollut esikuvana tässä suhteessa moni mestariteoksena pidetty samaa tapahtumaa kuvaava taulu, jossa Pietari niinikään esitetään vanhana, harmaapäisenä."¹¹⁶⁵ Näin oli hyväksyttävää ottaa myös taiteen perinne huomioon.

Oliko Jyväskylän kaupunkiseurakunnan tekemälle hylkäyspäätökselle enää mitään perusteita? Saattoiko Bergroth enää puolustaa tapahtunutta, jos maalaus oli kaikin puolin alttaritauluksi kelvollinen? Ei varmaankaan, mutta onneksi se ei ollut täysin moitteeton. Siinä oli kuitenkin myös puutteensa. Opetuslapset taustalla oli kuvattu täysin sopimattomalla tavalla. "Ihmiskunnan hylkyjen raa'at kasvot" ja niiltä kuvastuva "mieletön pelko" eivät voineet liittyä Jeesuksen opetuslapsiin.¹¹⁶⁶

"Tietäköön h:ra Järnefelt, että Kristuksen opetuslapset olivat aikansa ja kansansa jaloimmat, - -." "Tämä jalous on astuva esiin heidän olennostansakin." "Ei mikään oikeuta kuvaamaan näitä haahdessa olevia opetuslapsia niin kuin ne nyt ovat kuvatut, raakuudesta ja pelosta inhottavina." Niinpä niille oli Bergrothin mukaan aivan välttämättä tehtävä jotain. Mutta jos näin tapahtuisi, maalaus olisi täysin hyväksyttävissä alttaritauluksi.¹¹⁶⁷

Jos he pääsisivät uppomaan takaisin siihen taiteilijan mielikuvituksen sopukkaan, josta nyt syyttä ovat puikahtaneet ilmoille, ja haahden kansa muuttaisi muotonsa, silloin ei minusta mikään voisi olla esteenä tälle taululle saamasta sijaa jonkun kirkon alttarille, enkä usko, että se seurakunta, joka sen siinä tapauksessa ostaisi [ostaisi], katuisi ostoaan.¹¹⁶⁸

¹¹⁶⁴ Ibid.

¹¹⁶⁵ Ibid.

¹¹⁶⁶ Ibid.

¹¹⁶⁷ Ibid.

¹¹⁶⁸ Ibid.

8.3 *Jeesus ja veteen vajoava Pietari maaseurakunnan kirkkoon*

Pian Jyväskylän kaupunkiseurakunnan hylkäävän päätöksen jälkeen *Keski-Suomi* julkaisi yleisönosastokirjoituksen, jossa osuvasti ennakoitiin tulevia tapahtumia. Kirjoittaja kertoo, että myös hän on miettinyt ”kuinka on mahdollista, että kysymyksessä olewa taulu on todella sopimaton alttaritauluksi.” Hän kertoo käyneensä itsekin kirkossa katsomassa maalausta ja toteaa, että myös hänen mielestään paikka oli sopimaton. Silti hänen näkemyksensä on: ”Tuosta niin arwokkaasta taideteoksesta on mielestäni tehty liika ankara tuomio.”¹¹⁶⁹,

Ilmeisesti ajatus maalauksen sopimattomuudesta alttaritauluksi juuri kaupunkiseurakunnan kirkkoon innoittaa nimimerkin tekemään ehdotuksen, johon hän päättää kirjoituksensa. ” – ehdottelen että joku jalomielinen henkilö toisi sen Jyväskylän maaseurakunnan kirkkoon, koska sielläkään ei entinen tiellä ole, niin nähtäisiin, onko tuo todella sopimaton alttaritauluksi.” Tämän jälkeen hän vielä toteaa omana arvionaan. ”Olen melkein warma siitä että maaseurakuntalaisten silmillä samaista taideteosta kun katsellaan niin vielä yhtyisivät suureen kiitokseen alttaritaulun tekiälle ja erittäinkin sen antajalle.”¹¹⁷⁰

Nimimerkin ajatukset eivät jääneet toiveeksi. Jo lauantaina 19. marraskuuta maaseurakunnan kirkkoherra Karl Heikel nimittäin kirjoitti Järnefeltille. Kirjeensä aluksi hän ensin toteaa naapuriseurakunnan tekemän päätöksen, ja tunnustaa sekä Järnefeltin maalauksen tummuuden että kaupunkiseurakunnan kirkon alttarin huonon valaistuksen. Heikelin omassa kirkossa tilanne oli kuitenkin toinen, ja hänen mielestään tumma, mutta kaikin tavoin muuten onnistunut maalaus sopisi sinne. ”Sentähden saan kunnian kysyä josko ja millä hinnalla Te ehkä voisitte myydä sen meille Jyväskylän maaseurakuntaan.”¹¹⁷¹

Tapahtumien kulku oli ollut maaseurakunnalle myönteinen ja sen synnyttämä tilanne toi ennen aikojaan mahdollisuuden uuteen alttaritauluun. Seurakunta voisi tehdä jopa hyvät kaupat. Ajat olivat kirkkoherra Heikelin mukaansa toki ”sangen ahtaat” ja uuden alttaritaulun hankinta ei seurakunnassa vielä ollut sinänsä ajankohtainen, ”mutta jos ehkä Teillekin on parempi myydä taulu miten halvalla suinkin sopii, kuin ottaa se takaisin, niin koettaisimme kuka ties puuhata jotakin keräystä saadaksemme taulun meidän kirkkoomme.”¹¹⁷²

Tieto maaseurakunnan hankkeesta levisi paikkakunnalla. Vuoden viimeisenä päivänä *Keski-Suomi* julkaisi ”pakinoita”, joista yksi käsitteli kaupunkiseurakunnan epäonnistunutta alttaritaulun hankintaa. Aluksi nimimerkki X. toteaa, että ilman alttaritaulua ”jäätiin waan kun jäätiinkin”, eikä tulevaisuus näytä kovin lupaavalta. ”Lieneekö toisesta toivoakaan, sillä mistä löytää niin anteeliasta ihmistä jonka vielä tekisi mieli lahjoittamaan mitään kiittämättömille? Ja

¹¹⁶⁹ Nimimerkki K-, Kyllä olisi oksan ottajia jos olisi kuusen kaatajia. *Keski-Suomi* 17.11.1892. HS.

¹¹⁷⁰ Ibid.

¹¹⁷¹ Heikelin kirje Järnefeltille 19.11.1892. EJA. KA.

¹¹⁷² Ibid.

jos löytyisikin, niin kuka taiteilija voisi olla niin uhkarohkea ryhtymään Jyväskyläläisten tilaustöihin?”¹¹⁷³

Jälkimmäinen kysymys osoittautui ilmeisen hyväksi, sillä aikaa kului aina uuden vuosisadan puolelle ennen kuin kaupunkiseurakunta sai alttaritaulun kirkkoonsa. Ainakin Frosterus-Såltin ehti suoraan kieltäytyä tehtävästä, kun hänelle sitä tarjottiin. Tähän palataan uudelleen tuonnempana.

Kirjoituksensa lopuksi nimimerkki X. vielä lohduttaa jyvaskyläläisiä. Uutta taulua odotellessa ”alamme käydä ”Taulu’mäen kirkon taulua ihailemassa.” Järnefeltin maalauksen päätyminen maaseurakunnalle antoi Taulumäelle näin uuden konnotaation.

Hieman ennen vuoden 1893 tammikuun puoliväliä Järnefelt kirjoitti kirkkoherra Heikelille kirjeen, jossa hän ilmoitti myyntiehtonsa maaseurakunnalle. Asia oli nyt sovittavissa, koska kaupunkiseurakunnalta oli tullut virallinen tieto hylkäyspäätöksestä.¹¹⁷⁴

Järnefelt oli jo ollut yhteydessä myös kauppaneuvos Johnsoniin, jolta hän oli saanut 1 500 markkaa ennakkomaksua. Kauppaneuvos oli vastannut, ”ettei hän niitä rahoja takaisin vaadi, vaan koska oli kuullut, että maaseurakuntaan oli aijottu taulua ostaa, hän mielellään juuri noilla 1500 lla mlla ottaisi osaa rahojen keräykseen.” Näin ollen Järnefelt päätyy ajatukseen, että maaseurakunnan pitäisi maksaa taulusta vielä toiset 1 500 markkaa eli maalauksen kokonaishinnaksi tulisi lopulta 3 000 markkaa. ”Että minun on vaikea sitä halvemmasta antaa, tulee siitä, että taulu on minulle tullut hyvin kalliiksi, lukuun ottamatta sitä aikaa, joka työhön on mennyt. Puhdasta rahamenoa on nimittäin minulla siihen ollut likemmä 2000 markkaa.”¹¹⁷⁵

Vielä Järnefelt toteaa: ”Sitä paitsi on minulle muualtakin tullut kirjoituksia, – –. Kuitenkin antaisin sen mieluummin J.kylän maaseurakunnalle, koska sieltä ensimmäinen tarjous on tehty ja odotan siis ensin Teidän arvoisaa vastaustanne, ennenkuin toisille annan lopullista tietoa.”¹¹⁷⁶ Järnefeltin maininta on uskottava. Taulu oli jo sen verran tunnettu, että varmasti olikin seurakuntia, jotka olivat halukkaita ostamaan sen ja jotka olivat myös ehtineet jo ottaa yhteyttä.

Järnefelt käsittelee kirjeessään myös kaupunkiseurakunnan tekemää hylkäystä kirjeen alussa ja kaksi kolmasosaa koko tekstistä.

Koska Hra Schöneman viralliseksi syyksi hylkäämiseen ilmoittaa, että taulu on liian pimeäpohjainen Jyväskylän kirkkoa varten, olisi minun hyvinkin hauska tietää, mitenkä taulu lie ollut paikalleen asetettu. Minä pahoin pelkään, ettei sen taakse oltu mitään peitettä pantu, joten siis takana oleva ikkuna teki sen läpikuultavaksi. Jos se niin on ollut, on aivan selvää, ettei se siinä voinut miltään näyttää. Ensin se kuuluu vielä olleen pimeässä laatikossakin.¹¹⁷⁷

Järnefelt päätyy lopulta ajatukseen: ”Verukkeelta tuntui sentähden mielestäni koko syy, koska luonnosta, joka oli hyväksytty ja muun muassa kirkossa

¹¹⁷³ Nimimerkki X. [Emil Nervander], Torihawainnoita y. m. pakinoita. *Keski-Suomi* 31.12.1892. HS.

¹¹⁷⁴ Järnefeltin kirje Heikelille 13.1.1893. JymKA. JyMA.

¹¹⁷⁵ Ibid.

¹¹⁷⁶ Ibid.

¹¹⁷⁷ Ibid.

Eero Järnefelt, *Jeesus tyynnyttää myrskyn*, 1926.
Raahen kirkon alttaritaulu.

koettu, ei kukaan silloin mahdollmana pitänyt, koska antoivat minun vuosikausia sen mukaan työskennellä.”¹¹⁷⁸

Tyytymättömyydestään huolimatta Järnefelt ei kuitenkaan aikonut enää puuttua asiaan.

Vaikka siis pidänkin heidän käytöstään perin julkeana ja tunnen ilmeistä vääryyttä kärsineeni, kun minut sillä tavoin pannaan työtä tekemään ja sitten perusteettomasti työni hyljätään ilman edes tavanmukaisinta kohteliaisuutta, en ole kuitenkaan aikonut asiaan enään koskettaa niinkuin en tähänkään saakka ole tehnyt ja oikeuteen vetoaminen on minulle taas semmoisenaan vastenmielistä.

Järnefelt ei lopulta myöskään suoraan syytä ketään. Hän kertoo vain, kuinka Schöneman oli hänelle kirjoittanut, ”että hän ei ole voinut asialle mitään, vaan että asialla on ollut kulkunsa, jota ei ole voinut estää, – –.” Järnefelt ei halua tätä epäillä, mutta kummeksuu silti tapahtunutta. ”Olkoonpa kenen syytä hyvänsä, omituista se vaan on ollut.”¹¹⁷⁹

Vielä Järnefelt ottaa kantaa myös kysymykseen taulun varsinaisesta tilaajasta, ja hänen mielestään asiassa ei ole mitään epäselvää. ”Hra Schöneman lausuu sitä paitsi kirjeessään, että taulu muka oli Kauppaneuvos Johnson’in tilaama, vaikka tilattaessa kyllin selvään ilmoitettiin, että kirkkoraadilla oli tilausoikeus ja se sen teki, – –.” Järnefeltin näkemys on, että ”kauppaneuvos Johnson sitä varten ainoastaan rahat antoi.”¹¹⁸⁰

¹¹⁷⁸ Ibid.

¹¹⁷⁹ Järnefeltin kirje Heikelille 13.1.1893. JymKA. JyMA.

¹¹⁸⁰ Ibid.

Kirjeessään Heikelille Järnefelt myös puolustaa taulun tummuutta. Se oli tarkoituksella sellainen, koska hänen tavoitteensa oli ollut, ”että taulun tausta häviäisi päähenkilöiden taakse, jotka yksistään ovat tarpeeksi selvät yksinkertaisesti ja helposti tajuttavasti esittämään taulun ajatusta.”¹¹⁸¹

Runsas kolmekymmentä vuotta myöhemmin – siis tutkimuksessa tarkasteltavan ajanjakson ulkopuolella – Järnefelt palasi uudelleen ”taulun ajatukseen”. Tuolloin suunnitelmissa oli alttaritaulu Raahen kirkkoon. Viitaten Jyväskylän alttaritauluun Järnefelt kirjoittaa tuolloin, että ”luulisin varmasti voivani käsitellä samaa aihetta paljon draamallisemmin ja vaikuttavammin”.¹¹⁸²

Raahen kirkon alttaritaulu vuodelta 1926 kuvaa kuinka Jeesus tyyntyyttä myrskyn. Tarkalleen ottaen Jyväskylän ja Raahen kirkkojen alttaritaulut palautuvat Matteuksen evankeliumin eri kohtiin.¹¹⁸³ Mutta olennaisin, niiden ajatus, niiden perimmäinen kristillinen sanoma on sama. Molemmat kuvaavat uskon vaikeutta ja toisaalta sen menettämisen helppoutta. Tässä yhteydessä vettä voi käyttää oivallisena vertauksena. Kuten veteen, on ihmisen helppo hukkoa myös synteihinsä, varsinkin, jos usko ei enää kannaa.

Kaikessa ”draamallisuudessaan” Raahen alttaritaulu myös osoittaa, että Järnefelt onnistui tavoitteessaan. Mitä *Jeesuksessa ja veteen vajoavassa Pietarissa* on ilmaistu hiljaa, melkein kuiskaten ja varsin eleettömästi, on Raahessa kerrottu äänekkäästi ja suurelieisesti. Raahen maalaus kantaa ajatuksensa helposti aina kirkon viimeiseen penkkiriviin asti.

Kirkkoherra Heikel vastasi nopeasti Järnefeltille. ”Olen täällä kaupungissa agiteeraamassa taulunne puolesta ja toivo on, että saadaan aikaa voittaen kootuksi tarvittavat varat.” Aloitettuaan kirjeensä näin hän jatkaa nostamalla esiin hyviä puolia, joita suunnitelman onnistuminen hänen mielestä toisi matkassaan. ”Kauppaneuvos Johnsson tulisi hyvin tyydytetyksi, jos taulu tulisi maaseurakunnan kirkkoon, jossa se varmaan tekisi loistavan efektin.” Varmistaakseen hankkeen toteutumisen, Heikel toivoo kirjeessään, ”että sovitaan maksuajasta, kun jo on hinnasta sovittu ja että siis ette myy kaunista tauluanne muualle ennen tuloani Helsinkiin ensi lauantaina.”¹¹⁸⁴ Kirkkoherra Heikelin sanat vakuuttavat, että kaupunkiseurakunnan hylkäämä maalaus on maaseurakunnalle tullut hyvin halutuksi, ja myös kauppaneuvos Johnson halusi edelleen maalauksen asuinseudulle.

Kirjeensä lopuksi kirkkoherra Heikel perustelee maalauksen saantia maaseurakunnalle vielä sanoilla, jotka paljastavat, että hänenkään mielestä tapahtumien kulku ei ollut ollut asiallista. ”Tälle paikkakunnallekin olisi jonkunlainen vastapaino sille häpeälle, jonka taulunne hylkääminen on tuottanut, jos me sen saisimme maalaiskirkkoomme.”¹¹⁸⁵ Oliko tapa, jolla hylkääminen tehtiin, vai olivatko hylkäyspäätöksen perustelut hänen mielestään asiattomat, ei selviä. Kaikki ei kuitenkaan ollut mennyt kirkkoherra Heikelin mielestä hyväksyttävällä tavalla, koska hän puhuu häpeästä.

¹¹⁸¹ Ibid.

¹¹⁸² Järnefeltin kirje alttaritaulutoimikunnan jäsenelle K.K. Airolalle 20.2.1923. RaaKA.

¹¹⁸³ Matt. 14:22–33 ja Matt. 8:23–27.

¹¹⁸⁴ Heikelin kirje Järnefeltille 23.1.1893. EJA. KA.

¹¹⁸⁵ Ibid.

Torstaina 26. tammikuuta oli *Keski-Suomen* etusivulla kirkkoherra Heikelin nimissä pieni ilmoitus tulevan sunnuntain kokouksesta, jossa keskusteltaisiin ja päätettäisiin alttaritaulusta.¹¹⁸⁶ *Keski-Suomi* myös kirjoitti tulevasta tapahtumasta. Lehti kannusti seurakuntalaisia osallistumaan ja toi samalla julki, kuinka ainutkertaisesta mahdollisuudesta oli kysymys. Samalla oli tilaisuus jälleen myös hieman piikitellä kaupunkiseurakunnan suuntaan eikä sitä jätetty käyttämättä.

Olemme varmoja siitä, että tuohon kokoukseen pitäjäläiset miehissä kokoontuvat äänestämään kirkkoonsa taulua, joka on Helsinkiläisissä ynnä kaikissa muissa, jotka ovat sen nähneet, paitsi Jyväskylän kaupungin niin sanoakseni puolueellista kirkkoraatia, herättänyt mitä suurinta ihmettelyä luonnollisuutensa, kauneutensa ja tositaiteellisuutensa kautta. – –, toiwomme, etteiwä- [etteivät] maaseurakuntalaiset päästä hywää tilaisuutta [tilaisuutta] käsistään, ja näyttävät, että Keski-Suomessakin osataan arwostella todellista taidetta.¹¹⁸⁷

Keski-Suomen kirjoitus oli luonteeltaan pieni hengen nostatus mutta samalla piikikäs. Tammikuu 1893 oli Jyväskylän kaupunkiseurakunnan kirkkoherralle ja kirkkoneuvostolle ilmeisen harmillista aikaa. Kannustus ei mennyt myöskin hukkaan, sillä sunnuntaina paikalle ”oli kokoontunut tuwan täydeltä ’kirkkomiehiä’.”¹¹⁸⁸

Lehdistössä mentiin asioiden edelle. Kun Jyväskylässä sunnuntaina 29. tammikuuta kokoonnuttiin keskustelemaan ja päättämään, tiesi *Uusi Suometar* jo lauantaina kertoa, että ”tuo jyväskyläläisten taidearwostelijain toimesta suureen huutoon tullut teos, on nyt ostettu Jyväskylän maaseurakunnan kirkkoon.” Maaseurakunnan teko nähdään samalla reaktionä kaupunkiseurakunnan hylkäykselle. ”Tämä kunta on siten hankkinut kirkkoonsa alttaritaulun, jonka wer-taista on harwassa maamme kirkossa, samalla kuin se ostollaan on pannut wastalauseen naapuriseurakunnan etewää taiteilijaa ja kelwollista taiteellista työtä loukkaawaa päätöstä vastaan.”¹¹⁸⁹

Tammikuun 1893 lopussa Järnefelt vastasi Heikelille. Seurakunnan kannalta hänellä oli mukavaa kerrottavaa, sillä hän halusi myös osallistua alttaritaulun varainkeruuseen omalla panoksellaan. Lahjoitus oli vielä varsin tuntuva. ”Saatuani Teidän arwoisan kirjeenne, jossa sanoitte olevan vaikea vapaaehtoisilla lahjoilla kerätä nuo 1500 mk, päätin heti minäkin puolestani ottaa osaa keräykseen 500 mk. – –.” Järnefelt perustelee päätöstä huomiollaan, ”että kun tauluun on raamikin hankittava, tulisi siitäkin vielä lisämeno.”¹¹⁹⁰ On selvää, että myös Järnefelt oli tässä vaiheessa innostunut ja tyytyväinen ajatuksesta, että maalaus päättyy Jyväskylän maaseurakunnalle. Hän halusi omalta osaltaan myötävaikuttaa hankkeen onnistumisen puolesta.

Järnefelt tulee seurakuntaa vastaan myös maksuajassa. Hän toteaa, että ”rahoilla ei ole kiirettä, – –.” Toivomuksenaan hän esittää, että saisi ”ne tämän vuoden kuluessa.” Taulun kehyksestä Järnefelt esittää hinta-arvionsa ”noin 100

¹¹⁸⁶ K. A. Heikel, Alttaritaulusta. *Keski-Suomi* 26.1.1893. HS.

¹¹⁸⁷ Tärkeä kokous maaseurakuntalaisille. *Keski-Suomi* 26.1.1893. HS.

¹¹⁸⁸ Siihen kokoukseen. *Keski-Suomi* 31.1.1893. HS.

¹¹⁸⁹ E. Järnefeltin alttaritaulu. *Uusi Suometar* 28.1.1893. HS.

¹¹⁹⁰ Järnefeltin kirje Heikelille 30.1.1893. JymKA. JyMA.

eli korkeintaan 150 mk.” Mitä tällä rahalla sitten saisi? Järnefeltin ehdotus on, että maalaukseen tehtäisiin ”tavallinen lautaraami erityisellä profiililla, joka sitten maalattaisiin öljyvärillä – –.”¹¹⁹¹

Vedoten työkiireisiinsä Järnefelt toteaa, että hänen oma tulonsa Jyväskylään on kuitenkin epätodennäköistä. Taulun hän lähettäisi ”rullattuna ja kiila-raamin hajoitelluna [hajoitettuna], – –.” Hän voisi lähettää sen kuitenkin vasta parin viikon päästä. Syyn Järnefelt mainitsee sulkulauseessa: ”(kustannusyhtiö Otava on näet pyytänyt saada kustantaa taulusta helppohintaisen painoksen, jota varten sitä täällä vielä tarvitaan)”¹¹⁹²

Varsin laajasti Järnefelt neuvoo kirjeessään tämän jälkeen, kuinka kiila-kehys kootaan ja kuinka kangas sille pingotetaan. Ohje on niin perusteellinen, että sen avulla tottumatonkin onnistuisi. Kirjeensä lopuksi Järnefelt toteaa vielä: ”Taulua aijon täällä vielä hiukan ’korjailla’, koska on niin yleisesti pidetty niitä veneessä olevia miehiä liian jokapäiväisinä, vaan se nyt on pieni asia ja helposti autettu.”¹¹⁹³

Saatuana Järnefeltin kirjeen kirkkoherra Heikel vastasi heti. ”En löydä sanoja kiittääkseni Teitä herra Järnefelt, monista ystävyiden osoituksistanne meidän seurakuntaa kohtaan tässä taulu-asiassa.” Tämän jälkeen hän luettelee edellä mainittuja rahoitukseen liittyviä syitä, jonka vuoksi seurakunta on kiitollinen, ja päätyy ajatukseen. ”Kaunis taulunne tulee varmaan kauniissa uudessa kirkossamme tekemään mahtavan vaikutuksen hartauden herättämiseksi.” Heikel toivoo myös, että Järnefelt kiireistään huolimatta kuitenkin voisi itse tulla Jyväskylään valvomaan taulun paikalleen asettamista ja osallistumaan ”pikku juhlatilaisuuteen”, joka on tarkoitus järjestää ”taulua paljastaissa”. ”Juhla olisi kaksinkerroin juhlallinen, jos taulun tekijä olisi itse saapuvilla.”¹¹⁹⁴

Kirkkoherra Heikel esittää kirjeessään myös toiveen, ”että taulun alle sopisi maalata Vapahtajan sanat: ’O Sinä heikkouskoinen, miksi epäilit!’ Itse taulun suhteen ilmenee myös yksi toive: ”Ukko tahi ukot veneessä olisivat kaunistettavat, niin kuin Tekin olette aikoneet.”¹¹⁹⁵ Toivottiinko tätä maaseurakunnassa jo ennen kuin Järnefelt mainitsi kirjeessään siitä, minkälaisina noita miehiä on ”yleisesti pidetty”, vai nousiko ajatus esiin vasta Järnefeltin kirjeen jälkeen, jää epäselväksi. Kenelläkään ei ilmeisesti ollut Järnefeltin suunnittelemaa muutosta vastaan.

Heikelin kirjeestä käy myös ilmi, että maaseurakunta oli ollut kiinnostunut maalauksesta heti, kun kaupunkiseurakunta sen hylkäsi. Kun Heikel kertoo tilasta, johon maalaus maaseurakunnan kirkon alttarilla tulee ja vertaa sitä taulun kokoon, mainitsee hän, että ”leveys pitäisi sopia hyvin, sen mukaan kuin saimme tilaisuuden taulua mitata ennen kuin se kaupungista vietiin.”¹¹⁹⁶

Helmikuussa 1893 tuli aika virallisesti käsitellä Järnefeltin maalauksen hyväksymistä. Jyväskylän maaseurakunnan kirkonkokoukselle esitettiin ky-

¹¹⁹¹ Ibid.

¹¹⁹² Ibid.

¹¹⁹³ Ibid.

¹¹⁹⁴ Heikelin kirje Järnefeltille 2.2.1893. EJA. KA.

¹¹⁹⁵ Ibid.

¹¹⁹⁶ Heikelin kirje Järnefeltille 2.2.1893. EJA. KA.

symykseen, ”josko kenellään seurakuntalaisella olisi vastaansanomista siihen, että kysymyksessä oleva alttaritaulu lahjoitetaan kirkkoon ja asetetaan sinne paikoilleen”, ei kenelläkään ollut vastaan sanomista, ”vaan ilmoitettiin taulu kiitollisuudella vastaan otettavan, – –.”¹¹⁹⁷

Kesällä 1893 oli viimein juhlan aika. Lauantaina 3. kesäkuuta *Keski-Suomi* tiesi kertoa Järnefeltin saapuneen ”eilen Aallotar laiwassa kaupunkiimme tuoden mukanaan tuon kaupunkimme kirkkoon aijotun kowien kohtaloitten alaiseksi joutuneen alttaritaulunsa, joka nyt warmasti tulee kaunistamaan maaseurakunnan kirkkoa.” Juhla pidettiin sunnuntaina 11. kesäkuuta klo 13.00.¹¹⁹⁸

Maanantaina 12. kesäkuuta *Suomalainen* kertoi lyhyesti ja varsin hillitysti juhlasta. Ajatus maalauksen tummuudesta, kaupunkiseurakunnan kirkon huonosta valaistuksesta ja vain niihin perustuneesta hylkäyksestä, ehkä elää lehden kirjoituksessa edelleen. ”Taulu on kirkossa erittäin sopiwassa walaistuksessa ja tekee katsojaan ylewän ja juhlallisen vaikutuksen.”¹¹⁹⁹

Seuraavan päivän *Keski-Suomi* ei sitä vastoin säästellyt sanoja.

Wiime sunnuntai oli merkkipäiwä Jywäskylän maaseurakuntalaisille. Heidän kirkkooan oli silloin näet ensikerran kaunistamassa tuo kuuluisaksi tullut ’Jywäskylän musta’ eli toisin sanoen taiteilija Eero Järnefeltin kaupunkimme kirkkoa warten maalaama ’kerrassaan kelwoton’ alttaritaulu ’Kristus käypi weden päällä.’

Tien täydeltä kulki silloin kaupunkilaisia kello 1 tienoissa Taulumäen kirkkoa kohti sekä hewosilla että jalkasin. – – Oikeinpa taisi monikin itseltään kysästä, kun, awatessaan Taulumäen suuren kirkon, – –, owen, huomasi kirkon peräseinällä ihmeen ihanan alttaritaulun, josta ikäänkuin wirtasi taiwaallista waloa yltympäri kirkon, onko tuo nyt se ’Jywäskylän musta?’ Mutta se se oli. Ihanana, lempeänä walkosesa ’suomalaisessa riihimekossaan’ oli siinä Kristus ojentaen kättään ’laihalle’, myöskin ’epäklassilliseen waippaan’ puetulle, wajoawalle Pietarille, haahdessaan istuiwat myöskin nuo samat ’rumat’ ’murjaanien näköiset’ toiset opetuslapset. – Mutta mikä ihme! Mikä muutos! Täällä taulu näyttääkin kirkkaana kesäisenä päiwänä oikealta taideteokselta, taideteokselta sellaiselta ettei Jywäskylän kirkkoraatikaan woinut sitä semmoiseksi hylätessään aawistaa. – Mutta olihan silloin pimeä lokakuu [marraskuu!], ihmekö siis, jos hieman erehdyttiin.”¹²⁰⁰

Sappi tuli ilmeisesti näillä sanoin suurelta osalta purettua, ja lehti jatkaa selostamalla juhlan kulkua ja sisältöä. Kirjoitus päättyy kuitenkin vielä piikikkäästi. Ihmiset poistuivat kirkosta ”juhlallisin mielin”, vakka ”kaikki kuitenkin lienewät olleet siitä yhtä mieltä, että kowasti oliwat Jywäskylän kaupunkilaiset tyhmiä ja paljon häwisiwät, kun eiwät taulua omaan kirkkoonsa huolineet.”¹²⁰¹

¹¹⁹⁷ Jywäskylän maasrk:n kirkonkokouksen ptk. 12.2.1893, §2. JymKA. JyMA.

¹¹⁹⁸ Eero Järnefeltin alttaritaulu. *Suomalainen* 7.6.1893; Jywäskylän maaseurakunnan kirkossa. *Keski-Suomi* 8.6.1893 ja 10.6.1893. HS.

¹¹⁹⁹ Eero Järnefeltin alttaritaulu ”Kristus weden päällä”. *Suomalainen* 12.6.1893. HS.

¹²⁰⁰ ”Jywäskylän musta.” *Keski-Suomi* 13.6.1893. HS.

¹²⁰¹ Ibid.

Sävele Angervo, *Jeesus ja veteen vajoava Pietari*, 1913. Merimaskun kirkon alttaritaulu.

Kirkkoherra Heikelin ajatus ”puuhata jotakin keräystä” taulun rahoittamiseksi myös toteutui ja onnistui lopulta hyvin. Kauppaneuvos oli antanut 1 500 markkaa, joten keräämällä piti saada toinen mokoma. Vuoden 1893 alusta säilyneistä keräyslistoista on lahjoituksia 50 pennistä 50 markkaan.¹²⁰² Kirkkoherran kesällä 1893 tekemä tili osoittaa, että myös Järnefelt oli lupauksensa mukaisesti lahjoittanut 500 markkaa ja tämän lisäksi ”taulun sijalle panoa varten” 25 markkaa.¹²⁰³ Keräämällä saatiin lopulta hankituksi 1 008,65 markkaa. Taulun paljastusjuhla tuotti 147,50 markkaa. Näin lopullinen rahamäärä 3.181,15 markkaa riitti ja yli jäi vielä 49,75 markkaa.¹²⁰⁴

Kun Sävele Angervo (1879–1938) maalasi *Jeesuksesta ja veteen vajoava Pietarista* kopion, josta tuli alttaritaulu Merimaskun kirkkoon, oli Taulumäen juhlasta kulunut kaksi vuosikymmentä. Syksyllä 1913 Järnefelt vastasi Angervon tiedusteluun, ”ettei minulla ole mitään sitä vastaan, että kopioitte Jyväskylän maaseurakunnan omistaman minun maalaamani alttaritaulun.”¹²⁰⁵

Talvella 1913 Merimaskun seurakunnan kirkonkokous oli käsitellyt asiaa. Alttaritaulukomitea oli tehnyt ehdotuksen hankkia 600–800 markan hintaisen kopion. Aiheen piti olla joko Getsemanen tapahtumista tai kuvata ”Kristusta ja

¹²⁰² Keräyslistat alttaritaulun hankkimiseksi, 1893. JymKA. JyMA.

¹²⁰³ Tili alttaritaulusta 1.8.1893. Alttaritaulua koskevat asiakirjat 1893-1920. JymKA. JyKA.

¹²⁰⁴ Tilinpäätös alttaritaulusta 16.2.1894. Alttaritaulua koskevat asiakirjat 1893-1920. JymKA. JyMA.

¹²⁰⁵ Järnefeltin kirje Angervolle 25.9.1913. Alttaritaulua koskevat asiakirjat 1893-1920. JymKA. JyMA.

Pietaria merellä kävelevän.” Kopion tekijäksi ehdotettiin ”taiteilija Sävele Angervoa Luonnonmaalta”.¹²⁰⁶

Aiheista Getsemane oli saanut enemmän kannatusta, mutta lopulta päädyttiin kuitenkin jälkimmäisen vaihtoehtoon. ”Päätettiin muuttaa alttaritaulun aihe syystä että Askaisten seurakunnassa on aivan sama aihe ja ottaa alttaritaulun aiheeksi Kristus ja Pietari, jotka kävelevät merellä, mikä maalattuna maksaa saman kuin ennen päätetty aihe.”¹²⁰⁷

Angervon *Jeesus ja veteen vajoava Pietari* ei ole enää (2007) kirkon alttarilla vaan Merimaskun seurakuntatalon seinällä.

8.4 Kaupunkiseurakunnan toinen epäonnistuminen

Kanssakäyminen Jyväskylän kaupunkiseurakunnan ja Eero Järnefeltin välillä ei päättynyt *Jeesukseen ja veteen vajoavan Pietarin* hylkäämiseen. Tapahtuneen jälkeen kauppaneuvos Johnson oli ehdottanut, ”että kirkkoneuvosto tilaisi sen puolustaman Rva Sältinin ehdottaman taulun kuvaava Jeesusta syntisiä tykönsä kutsuvana, – –.”¹²⁰⁸ Asiaan ei kuitenkaan tartuttu heti, vaan uuden alttaritaulun hankintaan palattiin vasta runsaan vuoden kuluttua. Kun asia oli esillä kirkkoneuvoston kokouksessa helmikuussa 1894, päätettiin tehdä Johnsonin ehdottamalla tavalla, mikäli hän ei ollut muuttanut mielipidettään.¹²⁰⁹

Hanke eteni ajatellulla tavalla, ja maaliskuun 1894 alussa kirkkoherra Schöneman lähetti kirjeen Alexandra Frosterus-Sältinille kysyen ”josko hän suostuisi tekemään alttaritaulun”.¹²¹⁰ Asiaa käsitelleen kirkkoneuvoston pöytäkirjan mukaan ”hän peläten sanomalehti kritiikkiä, kun tulisi maalaamaan Herra E Järnefeltin hylätyn taulun sijaa, ei uskaltavansa ottaa häntä muuten kunnioittavaa ja miellyttävää tilausta vastaan.” Pöytäkirjasta selviää vielä, että Johnson oli tästä kielteisestä päätöksestä huolimatta kehottanut ”vieläkin pyytämään Rva Sältin’in taulua maalaamaan.” Asia jäi pöydälle,¹²¹¹ eikä Frosterus-Sältin koskaan maalannut alttaritaulua Jyväskylän kaupunkiseurakunnalle.

Seurakunta sai vuonna 1894 uuden kirkkoherran ja syksyllä hänen johdolla kirkkoneuvosto kokoontui jälleen asiaa miettimään. Samalla kun ”päädettiin uudelleen ryhtyä toimiin saada kirkkoon uutta alttaritaulua”, määriteltiin myös, että sen ”tulisi olla vaaleapohjainen, koska tummilla värillä maalattu taulu nykyisessä kirkossa ei näytä miltään [näytä miltään ylivivattu] olis sopi-

¹²⁰⁶ Kopio Merimaskun srk:n kirkonkokouksen ptk. 5.2.1913, § 6. Alttaritaulua koskevat asiakirjat 1893-1920. JymKA. JyMA.

¹²⁰⁷ Kopio Merimaskun srk:n kirkonkokouksen ptk. 29.4.1913, § 7. Alttaritaulua koskevat asiakirjat 1893-1920. JymKA. JyMA.

¹²⁰⁸ Jyväskylän ksrk:n kirkkoneuvoston ptk. 22.2.1894, § 3. JykKA.

¹²⁰⁹ Jyväskylän ksrk:n kirkkoneuvoston ptk. 22.2.1894, § 3. JykKA.

¹²¹⁰ Alkuperäinen kirje ei ole ollut käytettävissä, vaan merkintä lähetettyjen kirjeiden diaarissa 1890-1899, 1.3.1894. JykKA. JyMA.

¹²¹¹ Jyväskylän ksrk:n kirkkoneuvoston ptk. 14.3.1894, § 2. JykKA.

va [olis sopiva rivin päällä].” Kirkkoherra sai tehtäväkseen ”kuulustella taiteilijoita ja neuvotella lahjoittajan kanssa.”¹²¹²

Loppusyksystä 1895 kirkkoneuvosto kokoontui jälleen käsittelemään asiaa. Vanha ajatus lasimaalauksesta oli noussut uudelleen esiin, ja asiaa oli jo tiedusteltu eri toimittajilta. Ehdotus ei kuitenkaan saanut kannatusta, vaan pohdittavaksi nousi vaihtoehto, ”että tänne pyydetäisiin joku arkkitehti tarkastamaan kirkkoa ja antamaan lausuntoa, eikö saattaisi tehdä akkunaa kuoriholviin ja siitä saada riittävästi kattovaloa taululle.” Seurakunnan kuitenkin uskottiin vastustavan ehdotusta ja ”arveltiin, että ilmankin sellaista akkunaa alttarilla näkyisi vaalealle pohjalle maalattu taulu, vaikka Järnefeltin ensimmäinen taulu liian tummanvärisenä olikin sopimaton.” Lopulta päätettiin kääntyä uudelleen Järnefeltin puoleen.¹²¹³

Hylkäyspäätöksestä oli kulunut kolme vuotta. Oliko seurakunta ajautunut umpikujaan? Olivatko muutkin taiteilijat vastanneet kuten Frosterus-Såltin? Vastauksia voi vain arvuutella, mutta joka tapauksessa kirkkoneuvoston päätös oli kysyä Järnefeltiltä, ”tahtooko hän maalata taulun vaalealle taululle [taululle yliviivattu] pohjalle motiivista, jonka hän itse saisi valita, ja jommoisiksi kirkko-raati puolestaan ehdotti esim. Jeesuksen ylösnouseminen eli kirkastuksen, tahi Jesus siunaa lapsia.”¹²¹⁴

Jo 1870-luvun lopulta alkaen seurakunnassa toiveena ollut aihe Jeesuksesta kutsumassa luokseen työn uuvuttamia ei enää ollut mukana. Muutos sopii hyvin alttaritaulumaalauksen kokonaisuvaan, sillä vilkkaan käytön jälkeen aihe rupesi jäämään sivuun juuri 1890-luvun puolimaista alkaen.

Kirkkoneuvoston päätös kääntyä uudelleen Järnefeltin puoleen ei ollut yksimielinen, vaan ”pätös tehtiin 4llä äänellä 3a vastaan.” Vastustajien perustelu on myös kirjattu pöytäkirjaan. ”Wähemmistön puolesta ei enää pitäisi kääntyä Järnefeltin puoleen, koska hän, vaikka kävi paikalla tutkimassa valosuhteita, kuitenkin teki ensimmäisen taulun niin mustan.”¹²¹⁵ Kolme vuotta aiemmin syntyneet harmit vaikuttivat ilmeisesti edelleen.

Järnefeltin puoleen kuitenkin käännettiin. Marraskuun 1895 lopulla kirkkoherra Eliel Cleve kirjoitti Järnefeltille ja kävi suoraan asiaan. ”Täten pyydän saada tehdä Teille erään esityksen ja toivon ettette siitä pahastu. Nöyrästi kysyn: suostuisitteko Te maalaamaan uuden alttaritaulun Jyväskylän kaupungin kirkkoon?”¹²¹⁶

Cleve nostaa kirjeessään esiin jälleen kirkon huonon valaistuksen ja valon vähäisyyden alttarilla. Näkyäkseen alttaritaulun pitäisi näin olla väritykseltään vaalea. ”Syystä että valon suhteet kirkon alttarin kohdalla taulua varten ovat erittäin epäedulliset, olisi tarpeen vaaleapohjainen taulu. Ikkunat eivät tuota sivulta tarpeeksi valoa ja sitä paitsi taulukehyksen paksut pilarit estävät valoa. Siitä syystä tummapohjainen taulu ei näy.”¹²¹⁷

¹²¹² Jyväskylän ksrk:n kirkkoneuvoston ptk. 30.10.1894, § 1. JykKA.

¹²¹³ Jyväskylän ksrk:n kirkkoneuvoston ptk. 11.11.1895, § 2. JykKA.

¹²¹⁴ Jyväskylän ksrk:n kirkkoneuvoston ptk. 11.11.1895, § 2. JykKA.

¹²¹⁵ Ibid.

¹²¹⁶ Cleven kirje Järnefeltille 25.11.1895. EJA. KA.

¹²¹⁷ Ibid.

Järnefeltin hylätyn maalauksen tapahtumat liittyvät yöhön ja pimeään, joiden kuvaaminen tuo maalaukseen vääjäämättä tummia sävyjä. Cleven mielestä on kuitenkin lukuisia aiheita, joita voi kuvata vaalealla taustalla. Hän kirjoittaa: "Olisihan useita sopivia motivia vaalealla pohjalla, esim. 'Kristuksen kirkastus', eli 'ylösnouseminen' eli 'taivaaseen astuminen', eli 'Jeesus siunaa lapsia' y.m." Näin hän ehdottaa jo esillä olleiden aiheiden lisäksi vielä, "taivaaseen astuminen". Seurakunnassa aiemmin niin haluttua aihetta Tulkaa minun tyköni ei mainita, mutta kirjeestä jää vaikutelma, että sekin olisi ollut mahdollinen, koska Cleve päättää esityksensä toteamukseen: "Voisitte itse valita."¹²¹⁸

Kirjeensä lopussa Cleve vielä suostuttelee Järnefeltiä ajatuksella, jolla hän viittaa kolmen vuoden takaisiin tapahtumiin. "Jäisi myös ikävä muisto pois, joka Teillä on täältä."¹²¹⁹

Jo joulukuun alussa Järnefelt vastasi luvaten maalata uuden taulun 5 000 markalla. Pöytäkirjan mukaan Järnefelt "sittemmin oli kirjoittanut" myös Johnsonille ja hänelle luvannut maalata taulun "4000 markasta, jonka summan kauppaneuvos Johnson oli kirkkoherralle ilmoittanut aikovansa maksaa." Päätös oli tilata taulu Järnefeltiltä "sekä jättää motiivin valitsemisen hänelle, mutta sen sijaan pyytää luonnos ennen tänne nähtäväksi."¹²²⁰

Suomalainen uutisoi asiasta ja piti edelleen kiinni ajatuksesta, että *Jeesus ja veteen vajoava Pietari* hylättiin vain maalauksen tummuuden ja kirkon huonon valaistuksen vuoksi.

Nykyisin on kaupungin kirkkoneuvosto tilannut kaupungin kirkkoon alttaritaulun taiteilija E. Järnefeltiltä. Kirkkoneuvosto on esittänyt useita eri aiheita, joista taiteilijalle yksin on jätetty valita maalattavaksi päättää, minkä hän parhaaksi katsoo. Hra Järnefelt kuuluu arwelleen, että aihe 'Jeesus siunaa lapsia' olisi sopiwin, sillä sen aiheen woisi esittää huomattawilla wäreillä, joka seikka onkin tärkeä kun ottaa huomioon kirkkomme alttariseudun himmeän walaistuksen.¹²²¹

Uutinen julkaistiin myös muissa lehdissä, joista *Uusi Savo* julkaisi myös tapahtumaa kommentoivan kirjoituksen. Nimimerkki Olli ihmettelee tapahtunutta ja pohtii sen perimmäistä merkitystä päätyen ajatuksissaan kahteen mahdollisuuteen.

Tietääkö se, että Jywäskylän kirkkoraati on katunut kuuluisaksi tullutta entistä alttaritaulu-jupakkaansa hra Järnefeltin kanssa ja lohduttaakseen omaatuntoaan tilasi häneltä nyt toisen taulun? -- Owatko he wähitellen ihastuneet Järnefeltin entiseen tauluun, joka nyt Jywäskylän maalaiskunnan kirkossa kaupungin wierellä komeilee?¹²²²

¹²¹⁸ Ibid.

¹²¹⁹ Ibid.

¹²²⁰ Jywäskylän ksrk:n kirkkoneuvoston ptk. 17.12.1895, § 1. JykKA.

¹²²¹ Alttaritaulu Jywäskylän kaupungin kirkkoon. *Suomalainen* 23.12.1895. Myös *Uusi Suometar* 27.12.1895; *Päivälehti* 28.12.1895; *Uusi Savo* (osittain) 31.12.1895. HS.

¹²²² Nimimerkki Olli, Kirje Kuopiosta. *Uusi Savo* 31.12.1895. Myös *Keski-Suomi* 2.1.1896. HS.

Nimimerkki kallistuu jälkimmäisen kannalle kirjoittaen loppua kohden yhä ivallisemmin.

Pahoin pelkän kumminkin, että J:kylän arwoisa kirkkoraati vastaan ottaessaan taulua woi taas huomata mekossa puuttuwan 'historiallisia poimuja' ym. Woihan hra Järnefelt Jywäskylän kirkkoraatia hämmästyttää taas jollakin uudenaikaisella mekolla. – – Waan kaikissa tapauksissa tekee hra Järnefelt hywät kaupat. Sillä jos J:kylä taulun hylkää, kiiruhtaa kai taas joku J:kylän naapuriseurakunta taulun kirkkoonsa ostamaan. Opittuaan taas siellä sitä paremmin tuntemaan woihan J:kylän korkea kirkkoraati tilata hra Järnefeltiltä kolmannen alttaritalun.¹²²³

Tammikuun alkupuolella 1897 kirkkoneuvostolla oli käsissään ”kaksi alttaritalun piirrosta, joista voi nähdä maalattavaksi aijotun taulun pääpiirteet ja kompositioonin.” Aiheena molemmissa oli Jeesus siunaamassa lapsia. Parempana pidettiin luonnosta, ”jossa lapsi ottaa kiinni Jeesuksen käsivarresta, – – ”¹²²⁴

Kirkkoneuvosto halusi kuitenkin huomauttaa kahdesta asiasta. Ensinnäkin se halusi, ”että toinenkin Jeesuksen edessä seisova lapsi on verhottuna.” Toinen huomautus liittyi Jeesuksen asentoon. Kuvassa Jeesus seisoi, ”mutta eikö Mark. 10:16 osota, että hän siinä tilaisuudessa istui?”¹²²⁵ Lapsen alastomuus häiritsi ja ajatus, että Järnefeltin maalaus olisi vastoin historiallista totuutta, nousi taas esiin, vaikka viitattu tekstin kohta ei lopultakaan anna vastausta kysymykseen, seisoi vai istuiko Jeesus siunatessaan lapsia.

Kirkkoherra Cleve kirjoitti päätöksistä Järnefeltille ja lähetti samalla luonnokset takaisin. Hyväksytyn taakse oli kirjoitettu ”tämä”. Kirjeessään hän tuo esiin kirkkoneuvoston esittämät toiveet. ”Kuitenkin pyytäisimme huomauttaa että tuo alaston lapsi Jeesuksen edessä olisi [olisi yliviivattu] meidän mielestä olisi sopivampi ja enemmän hartautta herättävä jos se olisi verhottuna. Tämän siis pyytäisimme Teidän vähän muuttamaan.”¹²²⁶

Cleve kirjoitti myös luonnoksen toisesta seikasta, johon kirkkoneuvosto toivoi muutosta. ”Markuksen 10,16 mukaan näyttää niin kuin J. olisi istumassa 'otti heitä syliinsä, pani kätensä heidän päällensä siunaten heitä.'” Cleve ei esitä tätä kuitenkaan ehdottomana vaatimuksena vaan kysyy mahdollisuudesta maalata Jeesus istumassa. Lopullisen ratkaisun hän jättää Järnefeltille ja katsoo, että seisovalla figuurilla voisi olla myös omat hyvät puolensa. ”Kenties seisova päähenkilö on enemmän huomattava.”¹²²⁷

Viitaten Järnefeltin mainintaan, että hän ei vielä ollut tehnyt ”eri henkilöiden erikoispiirroksia”, mainitsee Cleve kirjeessään kaksi Raamatun kohtaa, joissa hänen mielestä kuvataan ”Jeesuksen persoonaa”. Ensimmäinen Cleven maininta on ”Joh. 1,14 'Me näimme Hänen kunniansa niin kuin ainoan [ainoan rivin päällä] Pojan kunnian Isästä täynnä armoa ja totuutta.'” Toinen maininta

¹²²³ Ibid.

¹²²⁴ Jywäskylän ksrk:n kirkkoneuvoston ptk. 11.1.1897, § 2. JykKA.

¹²²⁵ Ibid.

¹²²⁶ Cleven kirje Järnefeltille 18.1.1897. EJA. KA.

¹²²⁷ Ibid.

on psalmeista. ”Psalm. 45,3 ’Sinä olet kaikkein kaunein ihmisten lasten seassa, armo on vuodatettu ulos Sinun huulissas.”¹²²⁸

Kirkkoherran toive kai oli, että Järnefelt ottaisi maininnat huomioon Jeesusta kuvatessaan, jolloin lopputulos olisi ollut hyvin perinteinen, jumaluutta ilmaiseva ihanteellinen kuva Jeesuksesta, kuten esimerkiksi Thorvaldsenin *Kristus*. Voidaan vain arvailla, oliko tuo kuuluisa veistos kirkkoherran mielessä, kun hän kirjettään kirjoitti.

Cleve päättää kirjeensä hyvin toiveikkaana ja mainitsee vielä suunnittelun aiheen *Jeesus siunaa lapsia* sopivuudesta Jyväskylään. ”Erittäin sopivan motiivin luulen tämän olevan katsoen siihenkin että kaupunkimme on koulukaupunki, jossa on suuri määrä lapsia. Kiitos suuri että otitte tämän työn tehtäväksenne; toivon siitä paljon hyvää.”¹²²⁹

Kolmen viikon kuluttua Järnefeltin vastausta käsiteltiin kirkkoneuvoston kokouksessa. Pöytäkirjan mukaan hän kirjeessään ”kieltäytyy tekemästä kirkkoneuvoston toivomaa muutosta (alastoman lapsen verhoamista) – –.” Kun kirje oli luettu, katsoi enemmistö, että ”kun ei taiteilija Järnefelt tahtonut tahtonut [tahtonut yliviivattu] suostua kirkkoneuvoston toivomuksia ollenkaan varteen ottamaan, taulun tilaaminen oli jätettävä sikseen.” Pöytäkirja päättyy toteamukseen: ”Puheenjohtaja kuului tata [tätä] päätöstä tehdessä vähemmistöön.”¹²³⁰ Kirkkoherralle olisi siten lapsen alastomuus sopinut.

Runsaan viikon päästä kokouksesta kirkkoherra Cleve kirjoitti Järnefeltille pitkän kirjeen, jossa kertoi tilanteesta ja omista näkemyksistään. Kirje on tässä yhteydessä niin merkittävä, että on perusteltua lainata se tähän kokonaan.

Kiitos kirjeestänne, jonka vastaaminen on viipynyt, kun on ollut monta hommaa. Kun kirjeestänne huomasi mielipiteenne, olin itse puolestani valmis kirjoittamaan että luovun tekemistäni huomautuksista. Toivon ettette pahastuneet noista parista raamatunlauseista ja huomautuksesta asennon suhteen. Doceraamista¹²³¹ en tahtonut. Mitä tulee verhoamattomaan lapseen, niin vaikk’ en käsitä sen tarpeellisuutta, tahtoisin, jos se minusta riippuisi, antaa Teille tässä vapauden tietäen että Te hienolla aistilla teette asian hyvin. Wakuutettuna olen minä niinkuin muutkin kirkkoneuvoston jäsenet, että taideteoksen saamme tässä taulussa. Mutta nyt ei taiteen kannalta ymmärrä arvostella taulua suuri joukko, ’profanum vulgus’¹²³². Symbolia ei tässä moni käsitä. Ihmisen ruumis on mitä ihmeellisin teos ja sen kuvaaminen antaa taiteilijalle suuremman työalan, ja semmoisen alastoman katsomiseen on ehkä totuttu etelän maissa. Mutta mitä meidän maahan tulee, on se täällä outoa ja monessa katsojassa loukkaisi se häveliäisyyden tunnetta; sitä mieltä on kirkkoneuvosto ja moni muu. Myöntäen Teidän taidekäsitystänne oikeaksi me kysymme, eikö saattaisi ottaa huomioon että tässä ei ole paljastaan kysymyksenä taideteos, vaan hartautta herättävä kuvaus ja se mikä loukkaa, ei saata olla hartautta häiritsemättä. Sentähden pyydämme Teitä, että ottaisitte huomioon näitäkin näkökohtia, ja tekisitte sen verran myönnötyistä korkealta taiteen kannalta, koska taulua ei ole varsinaisesti aiottu taiteentuntijoille, vaan tuolle ’profanum vulgukselle’. Taitavalla tavalla voisitte jotenkin lapsen keskiruumiin verhota. Tiedän että Tekin pahennusta

¹²²⁸ Ibid. Raamatun uusimman suomennoksen mukaan mainitut kohdat kuuluvat: ”Me saimme katsella hänen kirkkauttaan, kirkkautta, jonka Isä ainoalle Pojalle antaa.” Joh. 1:14. ”Kuningas, olet kaunein ihmisten joukossa, sinun huulesi puhuvat suloisia sanoja.” Ps. 45:3.

¹²²⁹ Ibid.

¹²³⁰ Jyväskylän ksrk:n kirkkoneuvoston ptk. 9.2.1897, § 1. JykKA.

¹²³¹ Ruotsin verbi docera, puhua opettavaiseen tyyliin, hiukan ylimielisesti.

¹²³² ’Profanum vulgus’, ’vihkiytymätön rahvas’ ts. asiaan perehtymätön.

tahtoisitte välttää. Muuten olen aivan vakuutettu että taulu mielihyvällä otettaisiin vastaan. En millään tavalla soisi että tauluasias jäisi sikseen. Me siis uudestaan pyydämme että antaisitte suostumuksenne ja me saisimme tuon taulun, josta varmaankin tulee ihana taideteos.¹²³³

Järnefeltin vastaus käy ilmi kirkkoneuvoston pöytäkirjasta, jonka mukaan hän oli todennut, että ei ”rupea luonnostansa muuttamaan, mutta mahdollisesti saattaisi pitentää oloansa Firenzessä ja siellä suorittaa taulun maalamisen, jos pian tulisi suotava vastaus, – –.” Enemmistö kirkkoneuvoston jäsenistä piti kuitenkin kiinni aiemmasta kannastaan, vaikka kirkkoherra oli edelleen Järnefeltin puolesta.¹²³⁴ Kirkkoneuvosto ei kuitenkaan halunnut jättää asiaa tähän pattitilanteeseen ja teki lopulta päätöksen, että Järnefelt, ”jos katsoo sen hyväksi, saisi maalata taulun aivan uuden hyväksytyin luonnoksen mukaan, – –”¹²³⁵

Jo parin päivän päästä kirkkoherra Cleve kirjoitti Järnefeltille. Kirjeessään hän tuntuu jo luovuttaneen, mutta yrittää vielä viedä hanketta eteenpäin. Epätoivo tunkee kuitenkin jo selvästi esiin.

Kiitän molemmista kirjeistänne, joista viimeinen saapui toissapäivänä. Sen johdosta kutsuin samana päivänä kirkkoneuvoston luokseni. Saan tässä nyt ilmoittaa että enemmistä k.neuvostossa ei suostu taulua ottamaan, tuon lapsen vuoksi; minä ja 2 muuta olimme toista mieltä ja olisimme sen ottaneet. Lapsen paljastettu takapuoli, siinä loukkaus, jota pelkäävät tulevan yleisössä syntymään. Eräs olisi ottanut toisessa luonnoksessa kuvatun alastoman lapsen, joka on syrjittäin. Mutta se ensinmainittu taulu miellytti meitä tuon herttaisen lapsen (joka myös on alasti) vuoksi äidin sylissä, joka ojentaa kätensä innokkaasti Kristukselle. Tuntui siltä että jos tuo seisova nojaava alast. lapsi olisi sylissä eli istuen, otettaisiin se eli olisi se saanut olla poissa. Olen koettanut minkä olen voinut. Ikävä tämä on minulle kovasti. En enää mitään tässä voi. Asian raukeamista ei kuitenkaan kukaan meistä haluaisi vaan olisivat halukkaat pyytämään Teiltä uutta, toista taulua, jos siihen voisitte suostua.¹²³⁶

Toukokuussa 1897 tilanne viimein ratkeaa lopullisesti. Kirkkoneuvosto kokoontui ja ”luettiin taiteilija E. Järnefeltiltä tullut kirjekortti, jossa hän lausuu mielihyvänsä siitä, että asia nyt oli lopullisesti selvä, eikä tahdo enää ruveta minkäänlaisiin uusiin neuvotteluihin.”¹²³⁷

Odotetusti tapahtumien kulku tarjosi kiinnostavaa uutisoitavaa, mutta jostain syystä tapahtunut tuli julkisuuteen vasta syksyllä. Lokakuun puolivälin lähestyessä *Keski-Suomi* julkaisi asiasta uutisen otsikolla ”Suomen Ateena”. Paitsi otsikossaan lehti viittaa myös itse uutisessa aiempiin tapahtumiin ja niiden samanlaisuuteen. ”Historiallinen’ kinastelu kuuluu tälläkin kertaa antaneen aiheita mainittuun lopputulokseen. Taiteilija kuuluu myöskin pysyneen wakaumuksessaan, joten hra Järnefelt ei tulekaan maalaamaan taulua kirkkoomme.” Aiempaan hylkäysprosessiin verrattuna nostaa lehti esiin uuden, muuttuneen seikan. Tällä kertaa kirkkoherra kannatti hyväksymistä.¹²³⁸

¹²³³ Cleven kirje Järnefeltille 20.2.1897. EJA. KA.

¹²³⁴ Jyväskylän ksrk:n kirkkoneuvoston ptk. 16.3.1897, § 1. JykKA.

¹²³⁵ Jyväskylän ksrk:n kirkkoneuvoston ptk. 16.3.1897, § 2. JykKA.

¹²³⁶ Cleven kirje Järnefeltille 18.3.1897. EJA. KA.

¹²³⁷ Jyväskylän ksrk:n kirkkoneuvoston ptk. 7.5.1897, § 2. JykKA.

¹²³⁸ ”Suomen Ateena”. *Keski-Suomi* 12.10.1897. Myös *Uusi Suometar* 14.10.1897; *Hufvudstadsbladet* 15.10.1897. HS.

Jos jo *Keski-Suomen* uutinen oli luonteeltaan ivallinen, niin samassa numerossa julkaistu nimimerkki Jaskan pitkä kirjoitus oli sitä kaksin verroin. Kirjoituksen sävy käy ilmi heti alusta, jossa muistellaan mennyttä. "Siitä ei ole niinkään pitkää aikaa kulunut, jolloin tämä kaupunki ikäänkuin yhdellä iskulla kohosi Suomen taiteen 'Ateenaksi'. Sitä ihailtiin niinkuin ihmelasta ainakin ja kautta koko maan kaikui tämän kaupungin – surullinen maine."¹²³⁹

Kerrottuaan viittaavansa tietenkin Eero Järnefeltin maalaaman alttaritaulun hylkäämiseen jatkaa Jaska:

Se oli tämän kaupungin taiteellisen elämän kulta-aikaa. Monet viikot ei puhuttukaan muusta, kuin tuosta merkillisestä alttaritaulusta, sitä käytiin tuon tuostakin kallellapain sihtaamassa ja rawistettiin wiisaan näköisinä yhtä wiisaita päitä ja kek-sittiiin taulussa päiwä päiwältä yhä uusia wikoja: wirsuja, suomalaisia mekkoja, raakoja naamoja y. m. yhtä epätaiteellista, jonka lisäksi kirkkohistorialliset neroniekkamme suuresti epäliiwät taulun esittämien henkilöiden historiallista näköisyyttä ja muita yhtä tärkeitä seikkoja. Ja sen lisäksi oli taulu musta, liijan musta, aiwan liijan musta.¹²⁴⁰

Nimimerkki Jaska katsoo, että "ainoastaan yhden oiwallisen alttaritaulun uhrilla" Jyväskylästä tuli "Suomen Ateena." Saavutus ei kuitenkaan riittänyt vaan

nyt näyttääkin siltä, että meihin on tarttunut suuruuden hulluus. Me emme näy tyytyvän siihen kunniaan minkä jo olemme edelläkerrotulla tawalla saawuttaneet. 'Suomen Ateenan' maine tarvitsee uutta loistoa ympärilleen, sillä entinen maine ei näy riittävän. Ja tämä uusi taiteellisen maineen säteikkö waatii jälleen osakseen wereksen alttaritaulujutun, – –.¹²⁴¹

Nimimerkki kertoo edelleen, että paikkakunnalla on tullut tunnetuksi hanke saada kaupunkiseurakunnan kirkkoon kaikesta huolimatta Järnefeltin maalaama alttaritaulu. Sitä pidettiin hyvänä.

Tulewathan sen kautta wanhat ikäwytydet sopiwalla tawalla sowitetuiksi. – – Mutta silloinpa singahtaakin, niinkuin salama kirkkaalta taiwaalta, tieto, että kirkkoneuwosto 'historiallisessa' wiisauudessaan on hyljännyt hra Järnefeltin uutta alttaritaulua warten tekemän luonnoksen. Siihen lienee tahdottu eräitä noita ylen tärkeitä 'historiallisia' muutoksia, joihin kuitenkin ei taiteilija ole suostunut.¹²⁴²

Suomalainen vastasi. *Keski-Suomi* oli sen mielestä

sepustanut kirjoituksen, jossa kirkkoneuwostoa soimataan. Asia kumminkin, mikäli tietoomme on tullut, supistunee siihen että kirkkoneuwosto on ollut kirjeenwaih-dossa taiteilia Järnefeltin kanssa uuden alttaritaulun maalaamisesta kaupungin kirkkoon, vaikka lopullista sopimusta ei saatu toimeen eikä siis tilaustakaan tehty.¹²⁴³

¹²³⁹ Nimimerkki Jaska, Jyväskylän kirje. "Jyväskylän musta". *Keski-Suomi* 12.10.1897. HS.

¹²⁴⁰ Ibid.

¹²⁴¹ Ibid.

¹²⁴² Ibid.

¹²⁴³ *Keski-Suomi*. *Suomalainen* 15.10.1897. HS.

Fredrik ja Nina Ahlstedt, *Jeesus siunaa lapsia*, 1901. Jyväskylän kirkon alttaritaulu.

Järnefeltin kanssa oli käyty todellakin vain kirjeenvaihtoa, ja postitse olivat kulkeneet myös luonnokset. Näin *Suomalaisen* teksti pitää sinänsä paikkansa. Silti kirjoituksesta voi sanoa, että se antaa lukijalle turhan vaatimattoman kuvan tapahtuneesta. Olihan jo kirjeenvaihdon taustalla kirkkoneuvoston päätös kääntänyt Järnefeltin puoleen ja kysyä, jos hän voisi maalata alttaritaulun seurakunnalle. Mihän hanke tällä kertaa kaatui, ei sekään ollut vaikenemisella sivuutettava asia.

Keski-Suomi vastasikin heti seuraavana päivänä. ”’Suomalainen’ koettaa eilisessä numerossaan uskottaa että täkäläinen kirkkoneuvosto ainoastaan olisi ollut keskusteluissa hra Järnefeltin kanssa. Niin ei kuitenkaan ole asian laita, vaan on hra J. myöskin walmistanut luonnoksen uutta alttaritaulua warten, joka hylättiin. Sen pituinen se.”¹²⁴⁴

Runsas vuosi kului ja vuoden 1899 alussa *Keski-Suomi* saattoi jälleen palata kaupunkiseurakunnan alttaritauluhankintoihin. Nyt lehti kirjoittaa täysin asiallisesti haluamatta omien sanojensa mukaan enää katsella taakse päin. Se haluaa vain uutisoida,

että kirkkoneuvostomme on ryhtynyt sellaisiin toimenpiteisiin, että kaupunkimme kirkkoon alttaritaulu wihdoinkin tulee hankituksi. Jo puolitoista vuotta takaperin uskottiin sen maalaaminen taiteilija Fr. Ahlstedtin huoleksi. Waan kun hänellä on ollut muita aikaisempia tilauksia, walmistuu kirkkomme alttaritaulu wasta kewätkesästä, jolloin hra A. itse sen asettaa paikoilleen.¹²⁴⁵

¹²⁴⁴ Alttaritaulujuttu. *Keski-Suomi* 16.10.1897. HS.

¹²⁴⁵ Jyväskylän kirkkoon uusi alttaritaulu. *Keski-Suomi* 10.1.1899. HS.

Keski-Suomen mainitsema ”puolitoista vuotta takaperin” tarkoittaa, että sopimus alttaritaulusta tehtiin Fredrik Ahlstedtin (1839–1901) kanssa pian sen jälkeen, kun hanke Järnefeltin kanssa lopullisesti kariutui. Toukokuun 1897 kirkkoneuvoston pöytäkirjaan on kirjattu vain, että päätettiin kääntyä muiden taiteilijoiden puoleen.¹²⁴⁶

Keski-Suomen mukaan Ahlstedt oli edeltävänä viikonloppuna käynyt, ja luonnos oli asetettu kirkossa maalauksen tulevalle paikalle. Kirkkoneuvoston lisäksi läsnä oli ollut myös kaupunkilaisia. Kirjoitus päättyi toivomukseen, ”että alttaritaulukysymys wihdoinkin saadaan ratkaistuksi ilman suurempaa huomiota. Asia on ollut awonaisena jo siksi kau’an että sen lopullista päätöstä on terwehdittävä todellisella mielihyvällä.”¹²⁴⁷

Aikaa kuitenkin edelleen kului ja vasta syksyllä 1901 – vajaat 12 vuotta kauppaneuvos Johnsonin hopeahääpäivän jälkeen – kirkossa oli uusi alttaritaulu. Kirkkoneuvosto saattoi viimein kirjata ylös:

Taiteilija Fredrik Ahlstedtin ynnä hänen rouvansa Ninan [Nina Ahlstedt (1853–1907)] maalaama alttaritaulu oli nyt paikoillaan ja oli katsojiin tehnyt hyvän vaikutuksen, jonka tähden yksimielisesti päätettiin suurella mielihyvällä ottaa vastaan tuo kaunis lahja ja lausua lahjoittajalle kauppaneuvos Julius Johnsonille sulat kiitokset.¹²⁴⁸

Neljä ja puoli vuotta aiemmin Järnefeltiltä oli kysytty: ”mutta eikö Mark. 10:16 osota, että hän siinä tilaisuudessa istui?” Tähän kysymykseen ei tilaus toki tuolloin kaatunut, vain toinen toive, että ”lapsi on verhottuna”, oli aivan ehdoton.¹²⁴⁹ Ainoastaan jälkimmäinen toive lopulta uudessa alttaritaulussakin toteutui. Myös Ahlstedtin maalauksessa Jeesus seisoo, mutta kukaan ei ole alasti.

Vuosisadan vaihteessa sähkövalot tekivät Suomessa tuloaan, ja niinpä myös Jyväskylän kaupunkiseurakunta suunnitteli sellaisia kirkkoonsa. Elokuussa 1902 oli kirkkoneuvoston kokouksessa esillä kustannusarvio sähkövalojen hankinnasta.¹²⁵⁰ Uudella valaistuksella myös Järnefeltin tumma maalaus olisi tullut aivan eri tavalla esiin, jopa marraskuun hämärässä.

8.5 Keuruun uuden kirkon alttaritaulu, ennen Jyväskylän tapah-tumia

Jeesus ja veteen vajoava Pietari ei ollut Eero Järnefeltin ensimmäinen alttaritaulu, vaan ennen Jyväskylää hän oli maalannut alttaritaulukokonaisuuden myös Keuruun uuteen kirkkoon. Aiheena Keuruulla on Ristiinnaulittu, ja sen alle sijoitetussa predellamaalauksessa Getsemane. *Ristiinnaulitusta* Järnefelt sai tilauksen kesällä 1889, ja molemmat maalaukset olivat valmiina paikoillaan, kun

¹²⁴⁶ Jyväskylän ksrk:n kirkkoneuvoston ptk. 7.5.1897, § 3. JykKA.

¹²⁴⁷ Jyväskylän kirkkoon uusi alttaritaulu. *Keski-Suomi* 10.1.1899. HS.

¹²⁴⁸ Jyväskylän ksrk:n kirkkoneuvoston ptk. 2.9.1901, § 1. JykKA.

¹²⁴⁹ Jyväskylän ksrk:n kirkkoneuvoston ptk. 11.1.1897, § 2. JykKA.

¹²⁵⁰ Jyväskylän ksrk:n kirkkoneuvoston ptk. 28.8.1902, § 3. JykKA.

kirkko vihittiin 3. heinäkuuta 1892.¹²⁵¹ Neljä kuukautta sen jälkeen Jyväskylän kaupunkiseurakunta teki hylkäyspäätöksensä.

Keuruun kirkon maalaukset muodostavat aiheidensa osalta hyvin perinteisen kokonaisuuden. Aiheet ylitse muiden suomalaisessa alttaritaulumaalauksessa 1800-luvulla olivat Ristiinnaulittu, Ehtoollinen, Ylösnousemus, Getsemane ja Taivaaseenastuminen. Hyvin perinteistä Keuruun kirkon alttaritaulussa on myös Ristiinnaulittu ja Getsemanen yhdistäminen kokonaisuudeksi siten, että edellinen on päätäule ja jälkimmäinen sen alle asetettu predellamaalaus. Vain yhdistelmä Ristiinnaulittu ja Ehtoollinen oli 1800-luvun alkupuolella tavanomaisempi. Itse asiassa sellainen oli alkujaan suunnitteilla myös Keuruulle.¹²⁵²

Vuosisadan puolivälin jälkeen, 1860-luvulta alkaen tapahtuu mainittujen viiden perinteisen aiheen käytössä olennainen muutos. Niiden yhteen laskettu osuus kokonaisuudesta rupeaa pienenemään ja tämä jatkuu 1880-luvulle asti, jolloin niiden käyttö on kaikkein vähäisintä. Tämän jälkeen aiheet kokevat jonkinlaisen uudelleen tulemisen, vaikka niiden osuus kokonaisuudesta ei enää kohoa lähellekään 1800-luvun alkupuolen tilannetta. Keuruun uuden kirkon alttarilla on näin ollen selvä tuulahdus menneestä.

Kun aiemmin paljon käytettyjen aiheiden osuus kokonaisuudessa pieneni, ja kun kokonaisuus sinänsä ei pienentynyt eli alttaritauluja maalattiin varsin tasaiseen tahtiin, merkitsi se paitsi aiemmin harvoin käytettyjen aiheiden myös kokonaan uusien aiheiden tuloa alttaritaulumaalaukseen. Hyvä esimerkki aivan uudesta aiheesta on Järnefeltin *Jeesus ja veteen vajoava Pietari*. Aiheiden osalta muutos Keuruun kirkon alttaritaulukokonaisuudesta Jyväskylän kirkon alttaritauluun oli näin suuri, joten Järnefelt hyppäsi kerralla perinteisistä, ”aina käytetyistä” aiheista uusimpaan uuteen.

Aiheen uutuus vaikutti varmasti myös Järnefeltin maalauksen saamaan arvostukseen ja sen arvosteluun. Aihe ei ollut kuitenkaan outo Euroopan mitta-kaavassa, ja on tiettenkin niin, että Järnefelt tunsii eurooppalaista perinnettä paremmin kuin taulun arvostelijat Jyväskylässä. Esimerkiksi saksalaiset Heinrich Hofmann (1824–1911) ja Bernhard Plockhorst (1825–1907) maalasivat molemmat useita uskonnollisaiheisia maalauksia, ja molemmat maalasivat 1800-luvun loppupuolella myös aihetta Jeesus ja veteen vajoava Pietari.¹²⁵³

Aiheen käyttö suomalaisessa alttaritaulumaalauksessa jäi myös varsin vähäiseksi. Järnefeltin ja edellä mainitun Angervon maalaaman kopion väliin jää ilmeisesti vain yksi aiheen käyttökerta, Elias Muukan (1853–1938) *Jeesus ja veteen vajoava Pietari* vuodelta 1893.¹²⁵⁴

Järnefeltin *Ristiinnaulittu* on myös ikonografialtaan hyvin perinteinen. Kuvan oikeassa laidassa seisoo selvästi siloposkinen ja kaunispiirteinen Johannes. Hänen edessään polvillaan on luonnollisesti Jeesuksen äiti, Maria. Sommitelullaan Järnefelt tuo hänet katsojaa lähinnä olevaksi henkilöksi.

¹²⁵¹ Mikola 2002, 185; Alttaritaulu Keuruun kirkkoon. *Suomalainen* 15.6.1892. HS.

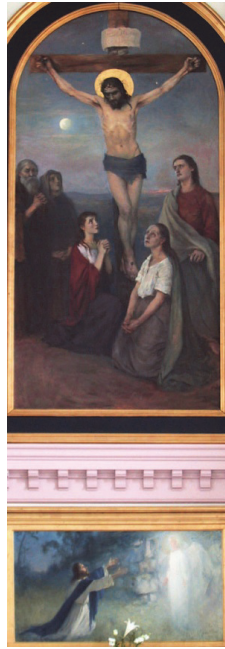
¹²⁵² Mikola 2002, 198.

¹²⁵³ Thieme & Becker 1907-50; Ks. esimerkiksi kuva Plockhorstin maalauksesta *Jeesus ja veteen vajoava Pietari* teoksessa Kiuas, 93.

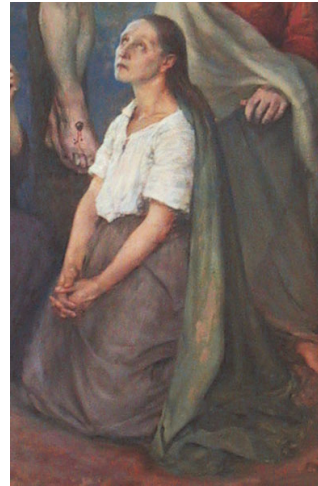
¹²⁵⁴ Maalaus on (2008) Marttilan seurakuntatalon salin seinällä.

Elias Muukka, *Jeesus ja veteen vajoava Pietari*, 1893. Marttila.

Eero Järnefelt, *Ristiinnaulittu ja Getsemane*, 1892. Keuruun kirkon alttaritaulu.

Maria. Keuruun kirkon alttaritaulu, osa.

Maalauksen toinen polvillaan oleva, Jeesuksen äitiä nuoremmaksi kuvattu, kaunispiirteinen nainen on perinteen valossa perustelluinta ajatella Magdalan Mariaksi. Näin kuvan kolmas nainen voi olla vaan "joku", mutta perinteen valossa myös "kolmas" Maria. Kuvan vasemmassa laidassa seisova vanhempi mies ei täytä erityisesti Pietarin perinteisiä tunnusmerkkejä, mutta voidaan mieltää häneksi. Katsojalle jää tässä vapaus nähdä toisinkin. Ikonografian osalta epävarmuus selvästi lisääntyy siirryttäessä kuvan oikean laidan Johanneksesta ja Mariasta sen vasemman puolen hahmoihin.

Keuruun kirkon maalaukset eivät maalaustavaltaan ole kuitenkaan niin vanhanaikaisia kuin aiheiden ja ikonografian perusteella voisi olettaa. Varsinkin *Ristiinnaulitussa* uusi tyyli on selvästi nähtävissä. Realismi ja jopa kansallisten piirteiden käyttö kuvan hahmoissa ovat jo selvästi jättäneet jälkensä. Pysähdyttävällä tavalla tämä käy ilmi erityisesti Jeesuksen äidin, Marian kuvassa. Lamaantunut, sureva äiti, ja toisaalta äidin pohjaton suru, ovat saaneet piirteiltään suomalaisessa naisfiguurissa poikkeuksellisen vaikuttavan ilmauksensa.

Järnefeltin *Ristiinnaulitussa* maalauksen tyyli on aivan muuta kuin 1800-luvun suomalaisessa alttaritaulumaalauksessa oli harrastettu. Ollaan kaukana siitä, miten esimerkiksi R.W. Ekman aikanaan maalasi lukuisat alttaritaulunsa. Kaukana se on myös Alexandra Frosterus-Sältinin samanaikaisista alttaritauluista, vaikka jo hänkin irtaantui olennaisesti Ekmanin maalaustavasta.

Lehdistössä Keuruun kirkon maalaukset jäivät kuitenkin varsin vähälle huomiolle. Syksyllä 1889 *Keski-Suomi* mainitsi lyhyellä uutisella. ”**Altari taulun**, lahjoittaakseen Keuruun uuteen kirkkoon, on kauppias Edw. Damstén tilannut etewältä taiteilijaltamme Eero Järnefeltiltä.”¹²⁵⁵

Vuosi tuon jälkeen, joulukuussa 1890 julkaisi *Päivälehti* Louis Sparren matkakirjeen Pariisista, jossa Järnefelt tuolloin oli ja maalasi muun muassa Keuruun *Ristiinnaulittua*. Kirjoituksessaan Sparre kiinnittää huomion tapaan, jolla Järnefelt kuvaa Jeesusken äidin. Sparren mukaan se ei ole aivan tavanmukainen, vaan ”on taiteilija poikennut wanhoista esikuwista, joissa Wapahtajan äiti aina on kuwattu werrattain nuoreksi naiseksi.” Myös koko maalaus on Sparren mukaan myönteinen esimerkki aiheestaan. ”Esitystawassaan ja ryhmytyksessä on taiteilija tawoitellut jonkunlaista naiiwisuutta, joka erittäin hywin sopii tuohon uskonnolliseen aineeseen ja estää teoksen wajoomasta tawalliseen arkipäiwäisyyteen.”¹²⁵⁶

Jeesuksesta ja veteen vajoavasta Pietarista syntyneeseen kiistaan verrattavaa sanailua ei lehdistössä syntynyt eivätkä esimerkiksi Marian ikä tai pukineet aiheuttaneet kiistelyä. Hyvittikö aiheen perinteisyys esityksen uudenaikaisuuden? Hiljensikö kokonaisuuden kirkollisuus mahdolliset soraäänät?

”Taulu on hywin onnistunut”, uutisoi *Suomalainen* kesäkuussa 1892, kun Keuruun kirkon vihkiminen rupesi olemaan ajankohtainen, ja maalaukset oli saatu Keuruulle.¹²⁵⁷ Myös *Aamulehti* kertoi alttaritaulusta ja sen paikalleen asettamisesta. Lehti luonnehtii *Ristiinnaulittua* ”erittäin onnistuneeksi” ja ”Katsojaan tekee se sywän vaikutuksen.”¹²⁵⁸ *Keski-Suomi* vielä paransi arvostelua. ”Taulu on todellinen taideteos, joka waltawasti itseensä kiinnittää katsojain huomion.”¹²⁵⁹

Vaikka Keuruun uuden kirkon alttaritaulukokonaisuutta ei lehtikirjoituksissa mainita Jyväskylän tapahtumien yhteydessä, on ilmeistä, että hankkeilla oli suhde toisiinsa. Voidaan kysyä, olisiko kauppaneuvos Johnson tehnyt rahalahjoitustaan juuri joulukuussa 1889 ilman kauppias Damsténin antamaa esimerkkiä. Halusiko myös hän lahjoittaa alttaritaulun kotikirkkoonsa, koska Damstén oli tehnyt niin ”naapurissa” Keuruulla? Ja halusiko myös Johnson tilata maalauksen juuri Järnefeltiltä siksi, että kollega Keuruulla oli toiminut niin? Tapahtumathan ovat hyvin samanaikaisia, sillä Damsténin tilaus liittyi kesään 1889, ja Johnsonin lahjoitus tapahtui saman vuoden lopussa. Varmoja vastauksia ei ole, mutta perusteltua on olettaa, että Johnson kulki Damsténin jalanjäljissä.

Keuruun uuden kirkon *Ristiinnaulittu* ja predellamaalaus *Getsemane* vihittiin käyttöönsä kesällä 1892. Tuolloin takana oli kevät, jonka aikana oli käyty

¹²⁵⁵ Altari taulun. *Keski-Suomi* 12.11.1889. HS. Myös *Hufvudstadsbladet* 14.11.1889; *Uusi Suometar* 15.11.1889.

¹²⁵⁶ Louis Sparre, Suomalaisia taiteilijoita Pariisissa. *Päivälehti* 15.12.1890. Osan kirjoituksesta, juuri nuo Sparren luonnehdinnat maalauksesta, julkaisi myös *Keski-Suomi* 18.12.1890. HS.

¹²⁵⁷ Alttaritaulu Keuruun kirkkoon. *Suomalainen* 15.6.1892. HS.

¹²⁵⁸ Alttaritaulu Keuruun kirkkoon. *Aamulehti* 16.6.1892. Myös *Päivälehti* 17.6.1892 ja *Uusi Suometar* 17.6.1892. HS.

¹²⁵⁹ Keuruun kirkon alttaritaulu. *Keski-Suomi* 18.6.1892. HS.

Järnefeltin *Venesaarna*-luonnoksen synnyttämää kiivasta keskustelua realismista ja kansallisista piirteistä uskonnollisaiheisissa maalauksissa. Helsingistä kiirineet huhut olivat herättäneet Jyväskylässä huolta ja murhetta. Kesästä 1892 alkaen Jyväskylässä vääjäämättä tiedettiin myös Keuruun kirkon uusien maalausten olemassaolo, ja moni oli varmasti ne myös nähnyt. Realismi ja jopa selkeät kansalliset piirteet *Ristiinnaulitussa* oli ilman muuta pantu myös merkille.

8.6 Liedon kirkon alttaritaulu, Jyväskylän tapahtumien jälkeen

Keuruun ja Jyväskylän alttaritaulujen jälkeen tullaan uuden vuosisadan puolel-
le, ennen kuin Järnefelt tarttui siveltimeensä maalatakseen alttaritaulun, Liedon
kirkon *Jeesus ja aviorikoksesta tavoattu nainen*. Maalaus asetettiin paikalleen kirk-
koon 8. huhtikuuta 1908, jolloin paikalla olivat myös Järnefelt ja taulun lahjoit-
taja tehtailija Louis Schnitt.¹²⁶⁰ Virallisesti maalaus hyväksyttiin alttaritauluksi
kirkonkokouksessa toukokuussa 1908.¹²⁶¹ Liedon seurakunnassa oli alttaritau-
luasiassa toki lähdetty liikkeelle jo elokuussa 1896,¹²⁶² mutta erinäisistä syistä
asian loppuun saattaminen kesti runsaat kymmenen vuotta.¹²⁶³

Liedon kirkon alttaritaulun aihe on usein ymmärretty väärin, sillä se on
sekoitettu aiheeseen Jeesus ja syntinen nainen. Järnefeltin toteutus on toki per-
soonallinen eikä kovin uskollinen aiheen vanhemmille tunnetuille esityksille,
mutta lopulta kuitenkin niin selkeä, ettei erehtymisen vaaraa ole. Ikonografian
lähempään tarkasteluun palataan tuonnempana.

Liedon kirkon alttaritaulun aihe ei ollut aivan uusi suomalaisessa alttari-
taulumaalaisperinteessä, mutta sen toteutuksia on varsin vähän. Näin myös
tämä aihe kuului selkeästi niihin, jotka tulivat aiemmin suosittujen aiheiden ti-
lalle. Miten Järnefelt päätyi aiheeseen, jää valitettavasti epäselväksi. Osaltaan
vastaus varmasti liittyy jälleen eurooppalaiseen perinteeseen. Esimerkiksi sak-
salaiset Hofmann ja Plockhorst olivat maallaneet myös tätä aihetta.¹²⁶⁴

Mielenkiintoinen yksittäinen tapahtuma, joka saattoi vaikuttaa aihevalin-
taan, oli Eero Järnefeltin veljen Arvid Järnefeltin kääntyminen tolstoilaiseksi
1890-luvulla. Arvid Järnefelt perusteli kääntymistään nimittäin samalla Raama-
tun kohdalla¹²⁶⁵, jota Liedon alttaritaulu kuvaa.

Aihevalinta voidaan ymmärtää myös Järnefeltin kommentiksi Jyväsky-
län ”kivittämiselle”. Ainakin tämän päivän katselija voi kokea maalauksessa
myös tällaisen merkityksen, jolloin se on mainio kuva Jyväskylän tapahtumista.
Kiihko, puhdasoppisuus, syyttäminen ja vanhoihin tapoihin vetoaminen ovat
samat molemmissa tapauksissa, niin Johanneksen evankeliumin kuvaamissa
kuin Jyväskylässä sattuneissa.

¹²⁶⁰ Liedon kirkon alttaritaulu. *Turun Sanomat* 9.4.1908. HS.

¹²⁶¹ Liedon srk:n kirkonkokouksen ptk. 10.5.1908, § 1. LiKA.

¹²⁶² Liedon srk:n kirkkoneuvoston ptk. 15.8.1896, § 3. LiKA.

¹²⁶³ Ks. myös Mikola 2002.

¹²⁶⁴ Christus und die Ehebrecherin. Ks. Thieme & Becker.

¹²⁶⁵ Järnefelt 1894, 189-191.

Eero Järnefelt, *Jeesus ja aviorikoksesta tavattu nainen*, 1908. Liedon kirkon alttaritaulu.

Hyvin 1900-luvun alkuun istuva yksityiskohta Liedon kirkon alttaritauluhankkeessa oli Järnefeltin ajatus maalata alttariseinälle fresko.¹²⁶⁶ Maalaustaitteessamme elettiin tuolloin innostuksen aikaa tähän meillä varsin vieraaseen tekniikkaan. Merkittäviä fresko-hankkeita toteutettiin kuten Akseli Gallen-Kallelan freskot Juséliuksen mausoleumissa Porissa sekä Magnus Enckellin (1870–1925) ja Hugo Simbergin (1873–1917) freskot Johanneksen kirkossa Tampereella. Järnefeltin suunnitelma ei kuitenkaan toteutunut. Niinpä tuolta ajalta ainoaksi, kirkon alttariseinälle maalatuksi freskoksi, on jäänyt Enckellin *Ylösnousemus* Johanneksen kirkossa, joka vihittiin vuonna 1907. Unohtaa ei tietenkään sovi Ekmanin Turun tuomiokirkkoon maalaamia freskoja, jotka ovat kuitenkin jo 1850-luvulta.

Kun Järnefeltin *Jeesus ja aviorikoksesta tavattu nainen* oli maaliskuussa 1908 esillä Helsingissä yliopiston piirustussalissa, kirjoitettiin siitä sanomalehdissä varsin paljon. Jyväskylän tapahtumat tulevat edelleen esiin, ja myös keskustelu realismista ja kansallisista piirteistä jatkuu yhä.

Uuden Suomettaren kirjoitus on kaikkienensa hyvin myönteinen. Lehden mukaan jo se on hienoa, että alttaritaulun maalaja asettaa esille teoksensa ennen kuin toimittaa sen perille, koska sen jälkeen "alttaritaulun kohtalo on monestikin joutua unhotuksiin". Lehti muistelee aivan oikein, että Järnefelt ei Jyväskylän jälkeen ollut maalannut alttaritaulua. Samalla lehti muistaa myös, kuinka "ahdasmielinen sowinnaisuus" Jyväskylässä sai aikaan sen, että alttaritaulu päättyi naapuriseurakunnalle. Lehti päättää arvostelunsa vakuuttaen, että kansallisia piirteitä ei nyt tarvitse pelätä. Järnefelt ei lehden mukaan ole yrittä-

¹²⁶⁶ Eero Järnefeltin kirje Victor Westerholmille 22.8.1907. ÅAB.

nyt tavoitella ”mitään uudenaikaista, raamatullisessa maalauksessa niin yleisesti nykyaikaan tawattawaa realismia.”¹²⁶⁷

Myös *Helsingin Sanomat* antaa tunnustusta Järnefeltille ja katsoo, että uskonnollinen aihe voi edelleen täyttää paikkansa taiteessa.¹²⁶⁸ Nimimerkki L. W. kirjoittaa *Suomalaisessa Kansassa* ja näkee maalauksessa erityisesti realismia, aina Fritz von Uhden antamia vaikutteita myöten.¹²⁶⁹ Nimimerkki S. F. puolestaan katsoo *Nya Pressenissä*, että aiheen käsittely ei ole tavanomainen. Hän ihailee erityisesti maalauksen alastonta lasta.

Den nakna lilla flickryggen är återgiven med hela känsligheten från Järnefelts tidigare barnstudier; den oskyldiga varelsen, som vänder sig bort från hela uppträdet, är mycket verkningsfull såsom kontrast till den obetvingliga nyfikenheten hos den äldre gossen och de vuxnas närgångna skadeglädje.¹²⁷⁰

Järnefeltin luonnos *Jeesus siunaa lapsia* hylättiin Jyväskylässä keväällä 1897 maalauksessa olleen alastoman lapsen vuoksi. ”Lapsen paljastettu takapuoli” oli ”loukkaus”, kuten kirkkoherra Cleve asian ilmaisi maaliskuussa lähettämässään kirjeessä.¹²⁷¹ Aiemmassa taidehistorian tutkimuksessa on esitetty myös ajatus, että Liedon kirkon alttaritaulun alaston lapsi on juuri se, joka Jyväskylässä aiheutti hylkäämisen.¹²⁷²

Järnefelt oli tuolloin Italiassa, ja on huhtikuussa Assisissa ollessaan kirjannut päiväkirjansa sivuille ajatuksiaan alastomuudesta ja taiteesta.

Kuinka voisi taide ja kauneus olla jollain tavoin sidottu maaleisuuteen [maallisuuteen] ja lihallisuuteen!! Päin vastoin, Esim. alaston on kaunista juuri sillä [juuri sillä yliviiv.] siksi että ihmis ruumis on luonnon kaunein ilmestys. Vaan se on jonkinlainen ajatuksen sekotus, kun alastomuus usein sidotaan lihallisuuteen. Päinvastoin pitäisi olla.”¹²⁷³

Koulutettuna taiteilijana Järnefelt tiesi ja ymmärsi taiteen historian ja aina Kreikan veistotaiteeseen asti palautuvan käsityksen taiteesta. ”Kuinka alaston voi olla puhdasta, sen voi opp [opp yliviivattu] nähdä juuri antiikissa.”¹²⁷⁴ Kirkkoherra Cleve taas epäili, että oppimaton rahvas, ”profanum vulgus” ei osannut katsella taidetta, eikä varsinkaan alttaritaulua tällä tavoin. ”Symbolia ei tässä moni käsitä” kuten hän asian ilmaisi.¹²⁷⁵

Kiistely alastomuudesta kirkkotaiteen yhteydessä kulminoitui sittemmin Hugo Simbergin freskoissa, jotka hän maalasi Tampereen Johanneksen kirk-

¹²⁶⁷ Alttaritaulu Eero Järnefeltiltä. *Uusi Suometar* 15.3.1908. HS.

¹²⁶⁸ Uusi alttaritaulu. *Helsingin Sanomat* 15.3.1908. HS.

¹²⁶⁹ Nimimerkki L. W. [Ludvig Wennervirta], Eero Järnefeltin alttaritaulu. *Suomalainen Kansa* 16.3.1908. HS.

¹²⁷⁰ Nimimerkki S. F. [Sigurd Frosterus], Ny altartavla av Eero Järnefelt. *Nya Pressen* 17.3.1908. HS.

¹²⁷¹ Cleven kirje Järnefeltille 18.3.1897. EJA.

¹²⁷² Wennervirta 1950, 242.

¹²⁷³ Eero Järnefeltin revitty päiväkirja 4 vuosilta 1897-1898, 3 a. EJA. KA.

¹²⁷⁴ Ibid.

¹²⁷⁵ Cleven kirje Järnefeltille 20.2.1897. EJA.

koon. Tuolloin syntyneitä riitelyä, jossa jälleen vaadittiin muun muassa ”julkeaa alastomuutta” peitettäväksi,¹²⁷⁶ ei tässä tarkastella kuitenkaan lähemmin.

Keväällä 1908 Liedon kirkon alttaritaulu oli esillä myös Turussa taideyhdistyksen kevätnäyttelyssä. Axel Gabriels kirjoittaa *Åbo Underrättelserissä*, että näyttely oli alttaritaulusta saanut vetovoimaisen lisän. ”Genom att hitsända detta sitt stora arbete har han skänkt utställningen det centrala värk den saknat.” Gabriels ihailee Järnefeltin maalausta kovin ja toteaa ajatusten kulkeutuvan sen matkassa myös Tampereelle ja Enckellin freskoon Johanneksen kirkon alttarilla. Lopuksi hän voi vain onnitella Liedon seurakuntaa.¹²⁷⁷

Aivan toisenlaisiin ajatuksiin päätyi puolestaan nimimerkki Pix pitkässä näyttelyarvostelussaan *Turun Sanomissa*. Järnefeltin *Jeesus ja aviorikoksesta tavattu nainen* saa häneltä kitkerää kritiikkiä. Nimimerkin arvostelu näyttelystä on kaksiosainen ja ensimmäinen osa käsittelee pelkästään Liedon kirkon uutta alttaritaulua.

Nimimerkki Pix kertoo näyttelystä värikkäästi ja elävästi, suorastaan runollisesti. Osansa saavat kevät ja talven taittuminen. Maalauksellisin sanavalinoin päästään viimein itse näyttelyyn. ”- -: paljon on siellä pieniä lupaawia helmilöitä, paljon huomattawampiakin teoksia ja wihdoinpa vielä suuri, arvoakas taiteellisesti ja sisällöllisesti monumentaalinen tuote, tarkoitan Eero Järnefeltin suurta mahtawapiirteistä alttaritaulua: ’Kristus ja awiorikkoja’, jonka eteen ensiksi pysähdymme.”¹²⁷⁸

Värikkäällä ilmaisullaan jatkaen nimimerkki Pix kertoo maalauksen aiheesta ja avaa sen ikonografian. Kerronnan pohjalta syntyy lukijalle hyvin elävä kuva kaikista niistä suurista tunteista, joita maalauksen kuvaamaan tapahtumaan liittyy. Valtava kiihko, jännitys, viha, pelko ja inho välittyvät lukijalle hyvin. Taustan maisemakin on ”syksyisen harmaahko, eloton, iloton, miltei toivoton se on.” Myös maalauksessa oleva alaston lapsi saa kuvailussa osansa, mutta alastomuus ei tartu nimimerkin silmään. Muu on olennaisempaa.¹²⁷⁹

Lukuisten kiittävien ja ylistävien sanojen jälkeen tulee kuitenkin kritiikin vuoro. Kaikki ei ole maalauksessa parhaalla mahdollisella tavalla, sillä Jeesuksen kuvauksessa olisi ollut parantamisen varaa. Nimimerkki Pix ei kuitenkaan takerru Jeesuksen vaatteisiin vaan hänen olemukseensa. Se ei ole riittävän jumalallinen, vaan liikaa ihmisen oloinen. Tältä osin kirjoitus ottaa edelleen osaa 1800-luvun puolella virinneeseen keskusteluun Jeesuksen perimmäisestä olemuksesta ja sen ilmaisemisesta. Kuvataiteiden yhteydessä keskustelu liittyi ennen muuta realismiin ja yksittäisistä taideteoksista erityisesti Munkácsyn maalaukseen *Kristus Pilatuksen edessä* vuodelta 1881.

Näyttää siltä, kuin olisi tässä tahdottu saada Jeesus muiden ihmisten kanssa wain samalle tasolle, kuin olisi tahdottu esittää hän wain ihmisenä, ehkäpä kyllä suurena opettajana, mestarina, jonka sanojen eteen kiwastunutkin kansanjoukko

¹²⁷⁶ Nimimerkki Tampereen papisto, Johanneksen kirkon maalausten johdosta. *Tampereen Sanomat* 4.10.1905. HS.

¹²⁷⁷ Axel Gabriels, ”Kristus och äktenskapsbryterskan”. *Åbo Underrättelser* 29.3.1908. HS.

¹²⁷⁸ Nimimerkki Pix., Turun taideyhdistyksen kevätnäyttelyssä. I. *Turun Sanomat* 7.4.1908. Toinen osa näyttelyarvostelua, *Turun Sanomat* 24.4.1908. HS.

¹²⁷⁹ Ibid.

kaikessa kiihkossaan pysähtyy. Näyttää siltä, kuin olisi taiteilija työhön ryhtyessään katsellut Jeesusta vain – oman aikamme ratsionaliseeraavan käsityksen kannalta, joka ei Jeesuksessa näe, eikä enää tahdokaan nähdä muuta mitään kuin yleväaateisen ihmisen, kansansa suuren opettajan. – toki toisenmoisia Kristuskuwia kaippaa meidän aikamme, Kristuksen arwoa ja jumaluutta jo muutenkin kieltävä aikamme.¹²⁸⁰

Nimimerkki myöntää, että myös Järnefeltin maalauksessa kerrotaan Jeesuksen jumaluudesta. Syntien anteeksi anto perustui tietenkin siihen. Jeesuksen jumaluus ei kuitenkaan nimimerkin mukaan juuri käy maalauksesta ilmi, ja syyksi hän arvelee, että se ”tätä teosta luotaessa – lienee jäänyt kokonaan yrittämättäkin”. Näin hän arvotelee jo maalauksen tekijääkin, Järnefeltiä.¹²⁸¹

Nimimerkki Pix arvioi maalausta vielä alttaritauluna ja epäilee, että se ei täytä paikkaansa. *Jeesus ja aviorikoksesta tavattu nainen* on hänestä liian vaatimaton aihe alttaritauluun. Hänestä alttaritaulun aiheen pitäisi kuvata jotain keskeisempää tapahtumaa Jeesuksen elämästä kuten ”hänen ristinkuolemaansa, kärsimistään, ylösnousemistaan tai kirkastamistaan kuwaawia kohtia.” Mainitsemansa tapahtumat nimimerkki katsoo painoarvoltaan sellaisiksi, että niiden kanssa ”kirkkomme seisoo tai lankee”.¹²⁸²

Järnefeltin maalauksen päätyminen alttaritauluksi toisi nimimerkki Pixin mukaan kauaskantoisia seurauksia.

– asettaessamme tällaisen taulun alttaritaulun paikalle pyrimme todella asettamaan siwuseikan pääasian asemaan ja tulemme samalla tahtomattammekin jälki-maailmalle tawallaan todistamaan, että itsekin olemme johonkin määrin kylmenneet ja wälinpitämättömiksi käyneet uskomme ydintotuuksien, kirkkomme kallimpien pelastustapahtumien-totuuksien suhteen.¹²⁸³

Kaikesta huolimatta Järnefeltin *Jeesus ja aviorikoksesta tavattu nainen* asetettiin paikalleen Liedon kirkkoon jo seuraavana päivänä. Paikalla olivat myös Järnefelt ja maalauksen lahjoittaja tehtaailija Schnitt.¹²⁸⁴

¹²⁸⁰ Nimimerkki Pix., Turun taideyhdistyksen kevätnäyttelyssä. I. *Turun Sanomat* 7.4.1908. HS.

¹²⁸¹ Ibid.

¹²⁸² Ibid.

¹²⁸³ Ibid.

¹²⁸⁴ Liedon kirkon alttaritaulu. *Turun Sanomat* 9.4.1908. HS.

9 IKONOGRAFISIA ONGELMIA

9.1 Jeesus ja syntinen nainen vai Jeesus ja aviorikoksesta tavattu nainen

Tarkasteltavan ajanjakson alttaritaulumaalauksessa on kaksi aiheetta, Jeesus ja syntinen nainen ja Jeesus ja aviorikoksesta tavattu nainen, joita ei aina ole osattu erottaa toisistaan. Jälkimmäinen aihe mainitaan usein edellisenä. Kyseessä on kuitenkin kaksi selkeästi eri aiheetta, jotka liittyvät kahteen hyvin erilaiseen tapahtumaan. Jeesus ja syntinen nainen palautuu Luukkaan evankeliumin kohtaan 7:36–38, Jeesus ja aviorikoksesta tavattu nainen taas tapahtumiin, jotka kerrotaan Johanneksen evankeliumin kohdassa 8:2–11.

Onneksi aiheista löytyy ikonografialtaan selkeitä alttaritauluja. R.W. Ekmanin maalaamat Uudenkaupungin (1863) ja Naantalın kirkon (1868) alttaritaulut sekä Alexandra Frosterus-Sältinın Kurkijoen kirkkoon maalaama alttaritaulu (1884) ovat hyviä esimerkkejä ensin mainitusta aiheesta. Niissä ikonografiasta ei ole vähäisintäkään epävarmuutta.¹²⁸⁵

Maalauksissa *Jeesus ja syntinen nainen* päästään mukaan tapahtumiin fariseuksen talossa, jonne Jeesus oli saanut kutsun aterialle. Pöydän ääressä istuvat Jeesus ja fariseus ja taustalla on muita ihmisiä. Etualalla on paikalle tullut syntinen nainen, jonka itku kastelee Jeesuksen jalat. Märät jalat nainen kuivaa hiuksillaan. Juuri tämän hetken näemme puheena olevissa alttaritauluissa. Sekä Ekman että Frosterus-Sältin on maalannut kuviin myös pienen astian, jossa on tuoksuöljyä. Sillä nainen lopuksi voitelee Jeesuksen jalat. Fariseus ja muut paikalla olevat ihmettelevät.

Maalausten aiheet tunnistetaan oikein myös sanomalehtikirjoituksissa. *Åbo Underrättelser* uutisoi vuonna 1867 Naantalın kirkon uudesta alttaritaulusta ja toteaa, että aiheeksi tulee ”synderskan vid Jesu fötter.”¹²⁸⁶ Pari vuosikym-

¹²⁸⁵ Vielä voi mainita myös Nina Ahlstedtin (1853–1907), Naantalın kirkon alttaritaulusta maalaaman, kooltaan toki olennaisesti pienemmän toisinnon vuodelta 1892, mikä löytyy Porvoon pikkukirkosta.

¹²⁸⁶ Herr Ekman. *Åbo Underrättelser* 10.12.1876. HS.

mentä myöhemmin sanomalehti *Keski-Suomi* julkaisee artikkelin, jossa maalauus ”kuvaa syntistä waimoa woitelemassa wapahtajan jalkoja Fariseuksen huoneessa – –.”¹²⁸⁷

Myös Kurkijoen kirkon alttaritaulun aihe mainitaan oikein. Keväällä 1884 *Åbo Underrättelserin* pikku uutisessa maalauksen aiheeksi mainitaan ”Kristus och synderskan”.¹²⁸⁸ Syksyllä lehti kirjoittaa maalauksesta jälleen mainiten nyt myös Raamatun kohdan, johon kuvan ikonografia palautuu.¹²⁸⁹

Erinomaisen hyvä esimerkki aiheesta *Jeesus ja aviorikoksesta tavattu nainen* on puolestaan Eero Järnefeltin maalaama Liedon kirkon alttaritaulu vuodelta 1908. Kuvatussa tapahtumassa lainopettajat ja fariseukset tuovat temppelissä istuvan Jeesuksen eteen naisen, joka on saatu kiinni itse teosta. Ihmiset haluavat Jeesukselta vastauksen kysymykseen: Mitä tehdä aviorikkojalle? ”Mooses on laissa antanut meille määräyksen, että tällaiset on kivitettävä.”¹²⁹⁰

Voidaan panna merkille, että Järnefeltin kuvaus aiheestaan ei ole läheskään niin uskollinen omalle evankeliumitekstilleen kuin edellä tarkastellut Ekmanin ja Frosterus-Sältinin toteutukset syntisestä naisesta. Mutta vaikka Jeesus ei kuvassa istu, eikä kirjoittele sormellaan maahan kuten evankeliumissa kerrotaan, ja vaikka kuvattu ympäristö ei juuri tuo mieleen minkäänlaista temppeliä, ei aiheesta ole epäselvyyttä. Yhden miehen heittoasennossa oleva käsi, jossa on kivi, varmistaa aiheen.

Maalauksen valmistuttua se oli esillä 15.–17. maaliskuuta 1908 yliopiston piirustussalissa Helsingissä.¹²⁹¹ *Uuden Suomettaren* mukaan ”aiheena on ewankeliumin kertomus syntisestä waimosta, jonka fariseukset toivat Jeesuksen eteen temppelin edustalle huomauttaen Mooseksen käskeneen, että senkaltaiset owat kiwillä surmattawat.”¹²⁹² Aihe on oikein myös *Helsingin Sanomissa*¹²⁹³ ja *Suomalaisessa Kansassa*¹²⁹⁴. *Nya Pressenin*¹²⁹⁵ ja *Åbo Underrättelserin*¹²⁹⁶ julkaisemissa artikkeleissa aihe ilmaistaan sanoilla ”Kristus och äktenskapsbryterskan”, kun taas sanomalehdet *Sosialisti*¹²⁹⁷ ja *Turun Sanomat*¹²⁹⁸ käyttävät sanoja ”Kristus ja awiorikkoja”. Maalauksen syntyäikoihin Liedon kirkon uusi alttaritaulu ymmärrettiin aiheeltaan aivan oikein.

¹²⁸⁷ Kirje Naantalista. *Keski-Suomi* 13.8.1887. HS.

¹²⁸⁸ Altartaflo. *Åbo Underrättelser* 30.3.1884. Myös *Uusi Suometar* 31.3.1884; *Turun Lehti* 1.4.1884; *Suomalainen Wirallinen Lehti* 3.4.1884; *Tapio* 5.4.1884; *Savonlinna* 17.4.1884. HS.

¹²⁸⁹ En wacker altartaflo. *Åbo Underrättelser* 30.10.1884. HS.

¹²⁹⁰ Joh. 8:5.

¹²⁹¹ Näytteillä. *Helsingin Sanomat* 15.3.1908. Myös *Hufvudstadsbladet* ja *Uusi Suometar* 15.3.1908. HS.

¹²⁹² Altartitaulu Eero Järnefeltiltä. *Uusi Suometar* 15.3.1908. HS.

¹²⁹³ Uusi alttaritaulu. *Helsingin Sanomat* 15.3.1908. Artikkelissa mainitaan myös evankeliumi jakeineen. HS.

¹²⁹⁴ Nimimerkki L. W. [Ludvig Wennervirta], Eero Järnefeltin alttaritaulu. *Suomalainen Kansa* 16.3.1908. HS.

¹²⁹⁵ Nimimerkki S. F. [Sigurd Frosterus], Ny altartavla av Eero Järnefelt. *Nya Pressen* 17.03.1908. HS.

¹²⁹⁶ Ny altartavla av Eero Järnefelt. *Åbo Underrättelser* 18.3.1908. HS.

¹²⁹⁷ Altartitaulu Liedon kirkkoon. *Sosialisti* 17.3.1908. HS.

¹²⁹⁸ Nimimerkki Pix., Turun taideyhdistyksen kewätnäyttelyssä. *Turun Sanomat* 7.4.1908. Toinen osa näyttelyarvostelua, *Turun Sanomat* 24.4.1908. HS.

Jo syksyllä 1908 alkoi aiheesta ilmestyä virhetulkintoja. Maalauksesta tehtiin Otavan kustantamana värillinen painokuva, ja siitä ilmoiteltiin eri sanomalehdissä: "Wärillisenä, suurikokoisena jäljennöksenä ilmestyy Eero Järnefeltin Liedon kirkon alttaritaulu esittäen Kristusta ja syntistä waimoa."¹²⁹⁹

Myös *Helsingin Sanomissa* olleessa ilmoituksessa mainitaan taidejäljennöksen aiheeksi "Kristus ja syntinen vaimo". Samalla lehti kuitenkin lainaa otteita eri lehdissä julkaistuista myönteisistä arvioista, ja tulee näin varmistaneeksi, että lukija ymmärtää maalauksen sisällön oikein. "Aiheena on ewankeliumin kertomus syntisestä waimosta, jonka fariseukset toivat Jeesuksen eteen temppelein edustalle huomauttaen Mooseksen käskeneen, että senkaltaiset owat kiwillä surmattawat."¹³⁰⁰ Lainauksessa syntinen vaimo tarkoittaa näin ollen yksiselitteisesti aviorikoksen tehnyttä naista.

Ilmaisu syntinen vaimo saattoi johtaa harhaan erityisesti syystä, että aikanaan sanat vaimo ja nainen olivat merkitykseltään hyvin lähellä toisiaan. Raamatun eriaikaiset suomennokset valaisevat hyvin kielessä tapahtunutta muutosta. Vuonna 1908 käytössä olleessa Raamatussa tapahtumista fariseuksen talossa kerrotaan sanoilla: "Ja katso, yksi waimo oli kaupungissa, joka oli syntinen, - -." Uudemmassa suomennoksessa kohta kuuluu: "Ja katso, siinä kaupungissa oli nainen, joka eli syntisesti;"

Kun sana vaimo on kielessä sittemmin vakiintunut merkitsemään vain avioliitossa olevaa naista, voidaan aviorikoksesta tavattu nainen nykyään mainita myös syntisenä vaimona. Näin Liedon kirkon alttaritaulu voitaisiin nykykielellä todeta aiheeltaan myös Jeesukseksi ja syntiseksi vaimoksi. Ilmaisulla on kuitenkin myös huomattavat heikkoutensa, sillä syntinen vaimo ei välttämättä aina ole aviorikkoja. Avioliitossaan täysin moitteeton voi esimerkiksi varastaa ja olla sen nimissä syntinen. Aiheen kannalta olennaista on kuitenkin, että nainen on aviorikkoja. "Opettaja, tämä nainen on aviorikkoja, hänet tavattiin itse teossa, - -"¹³⁰¹ Näin ilmaisu "Kristus ja syntinen vaimo" on nykykielessäkin huono ja epämääräinen ilmaisu Liedon kirkon alttaritaulun sisällöstä.

Jos vuoden 1908 sanomalehdissä sana vaimo oli edelleen vanhassa merkityksessään tarkoittaen samaa kuin sana nainen tänään, niin silloin esimerkiksi *Helsingin Sanomissa* ilmaisu "Kristus ja syntinen vaimo" viittasi vääjämättä Luukkaan evankeliumiin ja kohtaukseen fariseuksen talossa. Tämä kuitenkin tarkoittaa, että vain puoli vuotta valmistumisensa jälkeen Järnefeltin maalaus ymmärrettiin jo väärin.

Ruotsinkielisen sanomalehdistön ilmaiset puoltavat ajatusta, että väärinymmärrystä tapahtui jo syksyllä 1908. Vielä keväällä 1908 *Åbo Underrättelser* kertoo Liedon kirkon alttaritaulun aiheen sanoilla "Kristus och äktenskapsbryterskan"¹³⁰², mutta jo loppuvuodesta lehdessä käytetään samoja sanoja kuin ai-

¹²⁹⁹ Otawan joulukirjallisuutta. *Uusi Suometar* 25.10.1908. Myös *Suomalainen Kansa* 2.11.1908. HS.

¹³⁰⁰ Wärillisiä Seinätauluja. *Helsingin Sanomat* 13.12.1908. Myös *Uusi Suometar* 13.12.1908. HS.

¹³⁰¹ Joh. 8:4.

¹³⁰² Ny altartavla av Eero Järnefelt. *Åbo Underrättelser* 18.3.1908. HS. Vuonna 1908 käytössä olleessa ruotsinkielisessä Raamatussa sanotaan Luukkaan evankeliumissa: "- -,

Bernhard Reinhold, *Jeesus ja aviorikoksesta tavattu nainen*, 1876.
Eckerön kirkon alttaritaulu.

kanaan Kurkijoen kirkon alttaritaulun kohdalla, "Kristus och synderskan".¹³⁰³ Jeesus ja aviorikoksesta tavattu nainen oli näin muuttunut Jeesukseksi ja syntiseksi naiseksi.

Kun jo Järnefeltin, ikonografialtaan selkeän maalauksen aiheen tunnistamisessa on ollut vaikeuksia, voi ymmärtää, että niin on ollut myös vähemmän selkeiden alttaritaulujen yhteydessä. Niinpä saksalaisen Bernhard Reinholdin (1824–92) maalaus Eckerön kirkon alttarilla vuodelta 1876 mainitaan usein aiheeltaan Jeesukseksi ja syntiseksi naiseksi, vaikka lähempi tarkastelu vakuuttaa, että näin ei ole. Heti tuoreeltaan sanomalehdet määrittävät maalauksen aiheen väärin tai ainakin harhaanjohtavasti: "'Christus och synderskan wid hans fötter'"¹³⁰⁴, "'Christus med synderskan'"¹³⁰⁵, "'Kristus och synderskan'"¹³⁰⁶ ja "'Kristus ja syntinen waimo'"¹³⁰⁷.

och se, en kvinna i staden, som var en synderska, (...)." Ja Johanneksen evankeliumissa: "Då förde de skriftlärda och fariséerna till honom en kvinna, som hade blifvit beträdd med hor, (...).

¹³⁰³ Konstnärliga reproduktioner. *Åbo Underrättelser* 15.12.1908; *Altartaflor*. 30.3.1884 HS.

¹³⁰⁴ I Konstföreningens expositionslokal. *Hufvudstadsbladet* 14.6.1876 ja 15.6.1876; *Helsingfors Dagblad* 15.6.1876. HS.

¹³⁰⁵ Altartafla. *Morgonbladet* 14.6.1876. HS.

¹³⁰⁶ Nimimerkki L-n., Korrespondens. *Åbo Underrättelser* 16.4.1877; *Folkvännen* 2.5.1877. HS.

¹³⁰⁷ Alttaritaulu. *Suomalainen Wirallinen Lehti* 15.6.1876. HS.

Uusi alttaritaulu Eckerössä liittyi kirkon korjaukseen.¹³⁰⁸ Reinhold oli maalannut taulun Dresdenissä, ja Suomessa se oli ennen kirkkoon toimittamista esillä Helsingissä Taideyhdistyksen tiloissa. *Hufvudstadsbladet* mainitsee asiasta ja luonnehtii taulua varsin myönteiseen sävyyn. ”Taflan förtjenar att ses af alla wänner till det religiösa måleriet och till den mångsidigt begåfwade konstnärens talang. Den lilla församlingens kyrka är att lyckönska till en sådan prydnad.”¹³⁰⁹

Vastaavalla tavalla kehutaan usein muitakin alttaritauluja, vaikka aina ei ole kovin helppo nähdä niiden perusteita. Eckerön kirkon alttaritaulun kohdalla *Hufvudstadsbladetin* toivotukseen voi kuitenkin yhtyä. Vaikuttava maalaus tarjoaa sekä esteettistä että älyllistä nautintoa, sillä alttaritaulun aiheen oivaltaminen tuottaa mielihyvää.¹³¹⁰

Voidaan huomata, että Jeesus ja nainen ovat kuvassa ennemmin temppeleiksi kuin yksityisasunnoksi sopivan rakennuksen seinustalla. Kukaan ei ole aterialla eikä aterialla oloon ole muutenkaan mitään viitteitä. Nainen ei pidä kiinni Jeesuksen jalasta vaan hänen kätensä ovat sormet ristissä kivetystä vasten. Tuoksuöljyastiaa ei ole.

Merkille voidaan panna myös, että kuvan alalaidassa on ihmisten varjoja, jotka takaa tuleva valo synnyttää. Näin paikalla on Jeesuksen ja naisen lisäksi myös muita. Kuvan vasemmassa alakulmassa oleva varjo on ihmisestä, jolla on käsi pystyssä. Samassa kohdassa maalausta on myös yksittäinen, kivittämiseen sopivan kokoinen kivi.

Naisen hiukset ja vaatetus paljastavat, että hän ei ole tullut paikalle itseksensä. Hiukset ovat sekaisin ja paita puoliksi pois päältä. Syntyy mielikuva, että hänet on raahattu paikalle ja sysätty Jeesuksen jalkojen juureen. Ilmassa tuntuvat kaikuvan sanat: ”Opettaja, tämä nainen on aviorikkoja, hänet tavattiin itse teossa.”¹³¹¹

Näin Reinholdin maalaus on perusteltua nähdä *Jeesuksena ja aviorikoksesta tavattuna naisena* eikä *Jeesuksena ja syntisenä naisena*. Toki voidaan huomauttaa, että Jeesus ei istu maassa eikä kirjoittele sormellaan hiekkaan, kuten Johanneksen evankeliumissa mainitaan. Vielä vähemmän kuvassa on kuitenkin yksityiskohtia, joita mainitaan Luukkaan evankeliumin tekstissä.

Lopulta Reinholdin maalaus Eckerön kirkossa on ajattomuudessaan poikkeuksellisen hieno taideteos alttaritaulujen joukossa. Paitsi, että se on teknisesti korkealla ammattitaidolla tehty, niin sen avautuminen vaatii kuvan katsojalta kuvaan paneutumista ja oivallusta, minkä jälkeen se ottaa myös katsojan mukaan tapahtumiin.

Kirkossa, kuvan edessä oleva joutuu osaksi sitä joukkoa, joka hurjana seisoo Jeesuksen ja naisen ympärillä vastausta vaatien. Kysymykseen kivittämi-

¹³⁰⁸ Nimimerkki L-n., Korrespondens. *Åbo Underrättelser* 16.4.1877; *Folkwännen* 2.5.1877. HS.

¹³⁰⁹ I Konstföreningens expositionslokal. *Hufvudstadsbladet* 14.6.1876. HS.

¹³¹⁰ Maalauksen ikonografian avaaminen nojaa tässä vain sanomalehtien tarjoamaan lähdemateriaaliin ja maalauksen paikan päällä tapahtuneeseen tarkasteluun. Mitä asiaan liittyvää mahdollisesti löytyisi Eckerön kirkonarkistosta, on selvittämättä.

¹³¹¹ Joh. 8:4.

sestä Jeesus vastaa suoralla, kuvan katselijaan kohdistuvalla katseellaan. Kun tiedetään Jeesuksen vastaus, tulee maalauksesta katselijalle hieno puheenvuoro tärkeistä mutta vaikeista moraaliin liittyvistä kysymyksistä – myös muista kuin aviorikkeistä koskevista.

Eckerön kirkon alttaritaulun jälkeen on perusteltua tarkastella myös kahta muuta alttaritaulua, joiden aiheeksi usein mainitaan Jeesus ja syntinen nainen. Molemmat ovat vuodelta 1898. Toinen on Frosterus-Sältinin alkuaan Hämeenlinnan vankilakirkkoon maalaama (ks. ed.), toinen Elin Danielson-Gambogin Noormarkun kirkkoon maalaama alttaritaulu. Edellinen on nykyään (2008) Oulun vankilan kappelissa, ja jälkimmäinen tuhoutui kirkon palossa vuonna 1918. Esitys on molemmissa maalauksissa pelkistetty kuvaamaan vain Jeesusta ja tämän edessä polvillaan olevaa katuva naista. Molemmissa taustalla näkyy rakennuksen seinää ja pylväitä. Ovatko näkymät fariseuksen talosta vai temppelistä tai sen edustalta?

Voidaan tehdä samat huomiot kuin Reinholdin maalauksessa. Kukaan ei ole näissäkään maalauksissa aterialla eikä sellaiseen viittaa mikään. Nainen peittää käsillä kasvonsa eikä suinkaan pidä kiinni Jeesuksen jalasta. Tuoksuöljyastiaa ei ole. Millä perusteilla maalaukset voitaisiin määrittää aiheiltaan Jeesukseksi ja syntiseksi naiseksi? Perustellusti voi todeta, että ei millään.

Väitettä tukee myös se, että Jeesus ja nainen ovat kahdestaan. Kuvat eivät kerro millään tavalla, että aivan lähellä olisi muita. Tapahtumat fariseuksen talossa eivät missään vaiheessa johda tähän, mutta kohta temppelissä päätty siihen, että naisen paikalle tuoneet ”lähtivät pois yksi toisensa jälkeen, vanhimmat ensimmäisinä. Kansan keskelle jäi vain Jeesus ja nainen”¹³¹².

Näin Jeesus ja nainen olivat tapahtumaan johtaneen syyn ja esitetyn syytöksen kanssa kahden. Välittömässä läheisyydessä ei ollut muita. On perusteltua nähdä, että molemmat alttaritaulut kuvaavat juuri tätä hetkeä, jolloin Jeesus sanoo: ”En tuomitse minäkään. Mene, äläkä enää tee syntiä.”¹³¹³ Voi vain arvaila, miten lohdullisia Hämeenlinnan naisvankilaan joutuneille nuo sanat aikanaan ovat olleet. Tuntuu, että Frosterus-Sältinin maalaus oli todella paikassaan vankilakirkon alttaritauluna, suoranainen naistaiteilijan käden ojennus naisille.

Mutta tuskin Frosterus-Sältinin maalauksen värit olivat vielä edes kunnolla kuivuneet, kun maalauksen aihe ilmaistaan jo sanoilla ”Kristus och synderskan”,¹³¹⁴ ja ”Kristus ja syntinen vaimo”.¹³¹⁵

Danielson-Gambogin maalaus oli esillä taiteilijoiden näyttelyssä Helsingissä syksyllä 1899. Tuolloin maalaus mainitaan sanoilla ”synderskan vid Jesu fötter”,¹³¹⁶ ja että se ”kuvaa syntistä vaimoa Jeesuksen jalkain juuressa.”¹³¹⁷ Maalaus oli kauppaneuvoksetar Eva Ahlströmin lahjoitus, ja se saatiin paikalleen kirkkoon joulukuun 30. päivä 1899. Tapahtumasta kertovassa pikku uutis-

¹³¹² Joh. 8:9.

¹³¹³ Joh. 8:11.

¹³¹⁴ Nimimerkki J. J. T. [J.J. Tikkanen], Konstöfversikt för 1898. *Hufvudstadsbladet* 22.1.1899. HS.

¹³¹⁵ J.J. Tikkanen, Taidekatsaus vuoteen 1898. *Päivälehti* 14.3.1899. HS.

¹³¹⁶ Nimimerkki -r., Helsingforsbref. *Jakobstads Tidning* 28.10.1899. HS.

¹³¹⁷ Nimimerkki J. K. J-a., Taiteilijain näyttely. *Uusi Suometar* 29.11.1899. HS.

Elin Danielson-Gambogi, *Jeesus ja aviorikoksesta tavattu nainen*, 1898. Noormarkun kirkon alttaritaulu.

Kuva: *Kylväjä* 1903, nro 6. HS.

nessä todetaan, että taulu "kuvaa syntistä Wapahtajan jalkain juuressa."¹³¹⁸ Toisella kerralla aihe ilmaistaan sanoilla "Wapahtajaa ja syntistä waimoa"¹³¹⁹.

Kumpikin puheena olevista alttaritauluista mainitaan siten aikansa sanomalehdissä aiheen osalta varsin epätarkasti ja suorastaan virheellisesti. Käytetyt sanamuodot viittaavat vääjäämättä enemmän Luukkaan kuin Johanneksen evankeliumin tapahtumiin. Näin siitä huolimatta, että Noormarkun kirkon uuden alttaritaulun aiheesta ei lopulta voinut olla mitään epäselvää.

Satakunta kirjoittaa nimittäin vuoden 1900 alussa uudesta alttaritaulusta Noormarkun kirkossa kuvaillen itse maalausta sekä hieman koko alttarikokonaaisuutta. "Syntisten Wapahtaja on ojentanut itsensä ja hänen sanansa, jotka hän siinä lausuu, ovat taulun alle isoilla kirjaimilla kirjoitetut: 'Joka teistä on synnitön, se heittäköön ensin häntä kiwellä. Johann. 8 luku, 7 w.'"¹³²⁰ Noine saatesanoine kenellekään kirkossa käyneelle ei voinut jäädä epäselväksi maalauksen ikonografia.

Vielä on syytä tarkastella Väinö Hämäläisen (1876–1940) maalaamaa Töysän kirkon alttaritaulua vuodelta 1908. Jyrki Lohi – tutkimuksessaan Väinö Hämäläisestä – esittelee Töysän alttaritaulun aiheeksi Jeesus ja syntinen nainen

¹³¹⁸ Nimimerkki Kuntalainen, Noormarkku. *Kansalainen* 3.1.1900. HS.

¹³¹⁹ Nimimerkki Kuntalainen, Noormarkku. *Kansalainen* 10.1.1900. HS.

¹³²⁰ Uusi alttaritaulu. *Satakunta* 4.1.1900. HS.

Väinö Hämäläinen, *Jeesus ja avioriksesta tavattu nainen*, 1908.
Töysän kirkon alttaritaulu.

perustellen valintaansa aikalaiskäsitteillä.¹³²¹ Sanomalehtikirjoitusten valossa aikalaiskäsitteet näyttäisi myös olleen juuri tuo.

Kotimaa kirjoittaa uudesta alttaritaulusta. "Taulu esittää Kristusta ja syntistä waimoa. Kaunis, uusitamentillinen aihe on käsitelty aiwan itsenäisesti." "On kuin kuulisimme Mestarin lausuwan: 'mene rauhaan, syntisi owat anteeksi annetut'."¹³²² Juuri tuo syntien anteeksi antaminen herätti fariseuksen talon vieraisissa hämmästyä. *Kotimaa* näkee aiheen näin kuvaavan Jeesusta ja syntistä naista.

Tuo käsitys myös levisi nopeasti, kun muut suomenkieliset lehdet julkaisivat saman tekstin.¹³²³ Lisäksi *Hufvudstadsbladet* julkaisee pikku uutisen, jossa todetaan alttaritaulun aiheeksi "Kristus och synderskan."¹³²⁴ *Työkansa* uutisoi puolestaan "Kristusta ja syntistä waimoa" esittävästä taulusta.¹³²⁵

Sanomalehti *Kotimaa* arvioi Hämäläisen maalausta myös taideteoksena.

Taiteilija on suorittanut tehtävänsä hartaudella ja myötätunnolla, joka ei ole antanut mitään tilaa hutiloimiselle. Meillä on jo liiaksi paljon ala-arwoista alttaritaulutyötä. Tekee hyvää nähdä silloin tällöin jotain tositaiteellista, alkuperäistä ja arwo-

¹³²¹ Lohi 2005, 98–100.

¹³²² Uusi alttaritaulu. *Kotimaa* 21.9.1908. HS.

¹³²³ *Uusi Suometar* ja *Pohjan Poika* 22.9.1908; *Helsingin Sanomat* 23.9.1908; *Vaasa* 24.9.1908. HS.

¹³²⁴ Ny altartafla. *Hufvudstadsbladet* 24.9.1908. HS.

¹³²⁵ Uusi alttaritaulu. *Työkansa* 25.9.1908. HS.

kasta. Täytyy onnitella seurakuntaa, jonka on onnistunut saada arwokas taulu kirkkoonsa.¹³²⁶

Lohi mainitsee Hämmäläisen maalauksen yhteydessä myös Liedon ja Noormarkun kirkon alttaritaulut. Hän toteaa myös ne aiheiltaan Jeesukseksi ja syntiseksi naiseksi, siis samoiksi Hämmäläisen maalauksen kanssa. Hän haluaa jättää kuitenkin myös varauksen: ”Tosin sekä Järnefeltin että Danielson-Gambogin taulun katsotaan viittaavan Raamatun toiseen kohtaan, jossa kerrotaan aviorikoksesta tavatusta naisesta.”¹³²⁷ Varaus on myös enemmän kuin paikallaan, kuten edellä on voitu huomata.

Hämmäläisen maalauksesta Töysän kirkon alttarilla on helppo yhtyä *Kotimaan* näkemykseen aiheen käsittelystä ”aiwan itsenäisesti”.¹³²⁸ Näin on, palautui kuvan ikonografia sitten Luukkaan tai Johanneksen evankeliumiin. Alttaritaulussa Jeesus ja nainen seisovat ulkona taustanaan maisema, joka muistuttaa suomalaista sadan vuoden takaista maaseutua riukuaitoineen. Kansallisista piirteistä ei liene kuitenkaan erityisemmin koskaan keskusteltu tai riidetty. Tausta ei aiheen kannalta anna vihjeitä suuntaan eikä toiseen, sillä se ei viittaa rakennukseen. Maalauksen ikonografian kannalta onkin olennaista, että nainen ja Jeesus ovat kahdestaan ja että he seisovat.

Kuten edellä jo todettiin, Jeesus ja nainen eivät ole missään vaiheessa kahdestaan tapahtumissa, jotka liittyvät fariseuksen taloon. Jeesuksen seisomisesta ei toki kerrota kummassakaan tapahtumassa, mutta lopulta se sopii paremmin Johanneksen evankeliumitekstiin.

Johanneksen evankeliumissa kerrotaan ensin, kuinka Jeesus tuli temppeliin ja opettaessaan ihmisiä istui.¹³²⁹ Kuultuaan kysymyksen naista syyttäviltä fariseuksilta ja lainopettajilta ”Jeesus kumartui ja kirjoitti sormellaan maahan.”¹³³⁰ Tapahtumien loppuksi, kun syyttäjät viimein olivat poistuneet, ”Jeesus kohotti päänsä ja kysyi: ’Nainen, missä ne kaikki ovat? Eikö kukaan tuominnut sinua?’”¹³³¹ Näin tekstin pohjalta syntyy kuva, että nainen saattoi itse asiassa olla seisaallaan koko tapahtuman ajan, ja tähän ajatukseen sopii Hämmäläisen maalaus. On perusteltua ajatella, että lopulta myös Jeesus nousi seisomaan naisen rinnalle ja sanoi tunnetut sanansa.

Edellä mainitut lainaukset ovat Raamatun uusimman suomennoksen mukaisia. Jos katsomme vanhemman käännöksen sanamuotoa, esitetty tulkinta vain vahvistuu. Teksti, jota käytettiin maalauksen synty aikaan, kertoo että ”Jeesus jäi yksinensä, ja waimo seiso i siinä”. Evankeliumiteksti ei siis tue ajatusta, että nainen olisi ollut jossakin vaiheessa maassa kuten Reinholdin ja Järnefeltin maalauksissa tai edes polvillaan kuten Frosterus-Sältinin ja Danielson-Gambogin maalauksissa. Hämmäläisen maalaus on näin – hänen ”itsenäisestä” ratkaisustaan huolimatta – nähtävissä jopa edeltäjiään uskollisempänä evankeliumin tekstile.

¹³²⁶ Uusi alttaritaulu. *Kotimaa* 21.9.1908. HS.

¹³²⁷ Lohi 2005, 100.

¹³²⁸ Uusi alttaritaulu. *Kotimaa* 21.9.1908. HS.

¹³²⁹ Joh. 8:2.

¹³³⁰ Joh. 8:6.

¹³³¹ Joh. 8:10.

Järnefeltin, Danielson-Gambogin ja Hämäläisen maalauksissa on näin ollen sama aihe, mutta ei Jeesus ja syntinen nainen vaan Jeesus ja aviorikoksesta tavattu nainen. Järnefeltin ja Hämäläisen kuvat eroavat kuitenkin siinä, että ne kertovat tapahtumien eri hetket edellisen kertoessa tapahtumien alun ja jälkimmäisen niiden lopun.

Mielenkiintoinen esimerkki aiheiden sekoittamisesta myös toisin päin voidaan mainita Helsingin uuden kirkon alttaritaulukilpailun yhteydestä. Keskustelun velloessa kansallisten piirteiden sopivuudesta uskonnollisaiheisiin maalauksiin, esiin nousi myös Jean Béraud ja hänen tunnettu maalauksensa pariisilaisen salongin tapahtumista.

Béraud'n maalaus on selkeästi *Jeesus ja syntinen nainen*, mutta sen aiheeksi mainitaan kuitenkin "'Äktenskapsbryterskan inför Kristus'".¹³³² Nimimerkki Tuomas kirjoitti puolestaan kuinka "meidän päiwinä Pariisissa on saatu nähdä 'Awiorikkoja' Kristuksen jalkain juuressa, kuwattuna pariisilaiseen salonkiin, jossa kirjanoppineet ja fariseukset esiintywät hännystakissa ja walkeassa kaulaliinassa ja awiorikkoja pariisittaren loistawassa, läpikuultawassa puwussa."¹³³³

Tuomaan kirjoitus kokonaisuudessaan paljastaa, että hänen mielessään oli kuitenkin oikea evankeliumi ja sen tapahtumat. Siitä huolimatta hän käyttää sanaa "Awiorikkoja". Sekaannusta puheena olevien aiheiden kesken on näin tullut ilmeisesti myös syystä, että fariseuksen taloon tulleen syntisen naisen on moni mieltänyt syntiseksi nimenomaan aviorikoksen vuoksi. Tuollaiseen ajatuskulkuun sopivat myös nimimerkin -n- sanat edellä.

9.2 Thorvaldsenin *Kristus* ja aihe Tulkaa minun tyköni

Tanskalaisen Bertel Thorvaldsenin *Kristus* vuodelta 1821 on vaikuttanut suuresti maamme alttaritaulumaalaukseen, kuten edellä on voitu todeta. Käyttöön liitetty kuitenkin yksi olennainen ikonografinen ongelma, johon juuri ei ole kiinnitetty huomiota. Olen itse tarkastellut asiaa jo kerran aiemmin ja tukeudun tässä osittain aiempaan tutkimukseeni.¹³³⁴

Kööpenhaminassa, Vor Frue Kirken alttarilla on Thorvaldsenin *Kristuksen* ohessa kolme tekstiä. Helpoimmin huomattava on jalustan teksti: "Tulkaa minun luokseni." "Matt. 11:28". Sen alapuolella, portaalin sokkelissa, alttaripöydällä olevien kukkien ja kynttilöiden taakse osittain piiloon jääden on teksti: "Ja katso, minä olen teidän kanssanne kaikki päivät maailman loppuun asti." "Matt. 28:20". Kolmas teksti on ylhäällä portaalin päätykolmion alapuolella: "Tämä on minun rakas Poikani, kuulkaa häntä!" "Mark. 9:7".¹³³⁵

¹³³² Nimimerkki -n-, Ännu några ord i frågan om der religiösa måleriet. *Finland* 12.4.1892. HS.

¹³³³ Nimimerkki Tuomas [Juhani Aho (?)], Helsingin kirje. *Päivälehti* 10.4.1892. HS.

¹³³⁴ Ks. Mikola 2006.

¹³³⁵ Tekstit tässä ovat uusimman, vuonna 1992 käyttöön otetun Raamatun suomennoksen mukaan. Ei tiedetä, kuka ja missä vaiheessa on valinnut tekstit. Ks. Gravgaard 1997, 60.

Veistos kuvaa ristillä kuollutta, kolmantena päivänä ylösnoussutta Kristusta. Naulojen jäljet jaloissa ja käsissä sekä kyljessä oleva haava ilmaisevat tämän. Miten tämä sopii yhteen alttarin tekstien kanssa?

Jos pitäydymme ajatuksessa, että *Kristuksen* pitää sopia johonkin tiettyyn evankeliumin kohtaan, mikään testeistä ei tunnu liittyvän kuvaan. Kuten Anne-Mette Gravgaard huomauttaa, veistokseen sopisi oikeastaan vain Johanneksen evankeliumin kohta, jossa Jeesus ilmestyy lukkojen taakse yhteen kokoontuneille opetuslapsille kuolemansa jälkeen. Haavojensa avulla Jeesus tuolloin ilmaisee itsensä, ja saa epäilevän Tuomaankin uskomaan silmiään.¹³³⁶

Kristus sopii toki myös portaalin sokkelin tekstiin (Matt. 28:20), sillä tämä liittyy evankeliumissa kohtaan, jossa Jeesus antaa lähetyskäskyn opetuslapsilleen. Se tapahtui ylösnousemuksen jälkeen ja ennen taivaaseenastumista. Ajatus, että veistos kuvaa Kristusta juuri tuolla hetkellä, on kuitenkin kömpelö.

Ilmeistä on, että veistoksen ikonografian avautuminen edellyttää toisenlaista, ei-kirjaimellista lähestymistä. On luovuttava yrityksestä löytää vastavuus *Kristuksen* ja jonkin yksittäisen, evankeliumeissa tai apostolien teoissa kerrotun tapahtuman välille. Ei pidä ajatella ja nähdä haavoja pelkästään konkreettisina jälkinä ristiinnaulitsemisesta, vaan on huomattava samalla niihin liittyvä kristillinen ajatus: Jeesus oli sekä ihminen että jumala, ja ihmisenä hän kuoli ristillä, mutta jumalana nousi kuolleista. Haavat ilmaisevat näin Jeesuksen kaksinaisen olemuksen.

Jeesuksen jumaluuden yhteydessä tulevat myös alttarin tekstit ymmärrettäviksi. Kaikkivaltiaana, jumalallisin valtuuksin, Kristus antoi lähetyskäskynsä opetuslapsilleen. Samoin, jumalallisin perustein, Jeesus kehottaa Matteuksen evankeliumissa tulemaan luoksensa ja lupaa levon.¹³³⁷ Erityisen selvästi Jeesuksen jumaluudesta kertoo portaalin päätykolmion alapuolella oleva teksti (Mark. 9:7). Se liittyy Kristuksen kirkastumiseen, jolloin pilvestä kuulunut ääni lausui nuo alttariin kirjoitetut sanat, ja Jumala ilmaisi läsnä oleville opetuslapsille Jeesuksen jumaluuden.

Kipsikopio Loviisan kirkossa 1860-luvulta on uskollinen alkuperäiselle veistokselle. Myös haavat on kuvattu. Samoin Silfverbergin maalaamassa Bromarvin kirkon alttaritaulussa vuodelta 1869 oli siinäkin *Kristus* kuvattu tunnollisesti haavojen kanssa. Myös Hangon kirkon alttarilla oleva kipsikopio 1890-luvulta on uskollinen alkukuvalleen.

Tultaessa 1870-luvun alttaritauluihin tapahtuu ikonografian kannalta kuitenkin olennainen muutos, sillä ristiinnaulitsemisen merkit jäävät pois. Jeesuksen vartalo jää sekä Orimattilan (Löfgren, 1874) että Pälkjärven (Silfverberg, 1875) alttaritauluissa paidan alle ja kyljen haava ei voisi näkyäkään, mutta pois-
sa ovat myös naulojen jäljet käsistä ja jaloista. Muutos oli myös pysyvä, ja tämän jälkeen haavoja ei enää maalauksissa kuvattu. Näin on Joensuun (Keinänen, 1882), Jääsken (Liljelund, 1888) kuin myös Korpilahden (1904) kirkon alttaritauluissa, vaikka Sjöström Korpilahden kirkkoon muuten maalasi tarkan ”kopion” Thorvaldsenin *Kristuksesta*.

¹³³⁶ Joh. 20:19-29. Ks. myös Gravgaard 1997, 56.

¹³³⁷ Ks. Matt. 28:18-20 ja Matt. 11:25-30.

Muutos huomattiinkin aikanaan. Orimattilan kirkon alttaritaulu oli valmis toukokuussa 1874, ja ennen kirkkoon viemistä maalaus oli esillä kolmena päivänä Ritarihuoneen isossa salissa. Tuossa vaiheessa lehtikirjoituksessa avataan maalauksen ikonografiaa kiinnittämättä tapahtuneeseen muutokseen vielä sen enempää huomiota. Todetaan vain, että Vapahtaja on kuvattu hetkellä, jolloin ”han, öppnande sin famn, säger: ’Kommer till mig, j alle, som arbeten och ären betungade, och jag vill vederqvicka eder!’”¹³³⁸

Nimimerkki Ω kirjoittaa puolestaan Taideyhdistyksen näyttelystä, jossa mukana oli Löfgrenin luonnos Orimattilan kirkon alttaritauluun. Nimimerkki mainitsee valmiin taulun esillä olosta Ritarihuoneella ja kuinka sanomalehdet tuolloin antoivat ymmärtää, että maalaus oli ”konciperad efter Thorvaldsens bekanta Kristus-figur i Kjöbenhavn.”¹³³⁹ Tuota ajatusta nimimerkki haluaa tarkentaa.

Den danske bildhuggaren har framställt den från döden uppståndne frälsaren, bärande på sin återupplifvade – – kropp alla spår af de lidanden, han utstått för verdens synder; målaren deremot har påtagligen tänkt sig en annan Kristus, vare sig den som i tiden blifvit utsänd till de tröstbehöfvande, – –, eller den som kunde betraktas vara en symbolisk personifikation af själfva evangeliet – –. Kristusfiguren på förevarande altarbild – – har hvarken i pannan eller bröstet eller händerna något tecken af såren vid korsfästelsen, som alla ingå i den danske mästarsens marmorfigur, – –.¹³⁴⁰

Ajan kuluessa tuollaiset ajatukset kuitenkin unohtuivat. Ilman erityistä ihmettelyä todettiin eri yhteyksissä, myös Orimattilan kirkon alttaritaulusta 1880-luvun puolimaissa: ”Alttaritaulu – –, kuwaawa Wapahtajaa seisowassa asennossa, syli auki tarkoittaen ’Tulkaat minun tyköni kaikki, jotka työtä teette ja olette raskautetut, minä tahdon teitä wirwoittaa’.”¹³⁴¹

Kun Jääskens kirkon alttaritaulun tilauksesta kerrottiin, mainittiin aiheesta: ”Taflan skall föreställa Frälsaren i det moment, då han säger: ’Kommen till mig I alle, som äro betungade’.”¹³⁴² Ennen kirkkoon toimittamista Liljelundin maalaus oli Vaasassa esillä yleisölle, jolloin *Wasa Tidning* julkaisi maalauksesta arvostelun ja totesi. ”Frälsaren som konstnären tänkt sig i det ögonblick, då han yttrar de bekanta orden: ’kommen till mig i alle som arbeten och ären betungade och jag skall wederkwicka eder’, – –.”¹³⁴³

¹³³⁸ Exposition af altartafla. *Finlands Allmänna Tidning* 20.5.1874. Myös *Helsingfors Dagblad*, *Hufvudstadsbladet* ja *Morgonbladet* 21.5.1874; *Uusi Suometar* 22.5.1874. *Suomalainen Wi-rallinen Lehti* 23.5.1874. HS.

¹³³⁹ Nimimerkki Q., Konstföreningens exposition 1874. *Helsingfors Dagblad* 27.6.1874. HS.

¹³⁴⁰ Ibid.

¹³⁴¹ Nimimerkki K. W., Orimattilasta. *Aamulehti* 3.1.1884. HS.

¹³⁴² En altartafla för Jääskis kyrka. *Wiborgsbladet* 1.10.1887. Myös *Uusi Suometar* 2.10.1887, *Åbo Underrättelser* ja *Ilmarinen* 4.10.1887, *Wiipurin Uutiset* 5.10.1887, *Laatokka* 8.10.1887, *Tampereen Sanomat* 10.10.1887; *Östra Finland* 11.10.1887, jossa virheellisesti Jääski on muuttunut Kiteeksi, *Finland*, *Helsingfors Dagblad*, *Hufvudstadsbladet* ja *Nya Pressen* 12.10.1887 sekä *Åbo Tidning* 13.10.1887, *Wasa Tidning* 14.10.1887 ja *Vasabladet* 15.10.1887, joissa *Östra Finlandin* julkaisema virhe jatkuu. *Finlands Allmänna Tidning* 13.10.1887. HS.

¹³⁴³ Artisten Arwid Liljelund. *Wasa Tidning* 12.6.1888. HS.

Korpilahden kirkon alttaritaulusta tiesi *Uusi Suometar* kertoa: ”Taulu, joka esittää Kristuksen sanojen johdosta: ’Tulkaat minun tyköni’, – .”¹³⁴⁴ Paikalleen asetetusta alttaritaulusta kirjoitti puolestaan *Suomalainen* sanoilla: ”Taulu, joka kuvaa Kristusta vastaanottamassa syntisiä, on taiteilija W. Sjöströmin maalaama. Ylinnä taulussa on sanat: ’Tulkaa minun tyköni kaikki!’”¹³⁴⁵

Thorvaldsenin *Kristukseen* liitetyt kolme tekstiä Vor Frue Kirken alttarilla eivät näin kulkeudu kirkkojemme alttaritauluihin. Tekstit puuttuvat joko kokonaan, tai sitten mukana on vain teksti, joka Kööpenhaminassa on veistoksen jalustassa (Matt. 11:28). Loviisan kirkossa ei veistoksen yhteydessä ole mitään tekstejä. Siellä katselija on pelkän kuvan varassa. Hangon kirkossa on veistoksen jalustassa: ”Kommen till mig! Tulkaa minun tyköni! Mt.11.28”.

Bromarvin kirkossa seinään alttarin yläpuolelle oli maalattu koristenauha, jossa luki ”Kommer till mig i alle som arbeten och ären betungade”. Teksti oli lehtitiedon mukaan ”i gula bokstäfwer på en blå bandeau ofwanför taflan.” *Kristuksen* lisäksi Thorvaldsenin veisti Vor Frue Kirken myös kahdentoista apostolin kuvat. Tälle asetelmalle uskollisena apostolit seisovat myös Bromarvin kirkon alttaritaulun ympärillä. ”De tolf apostlarne i papier maché, bronsfärgare och ungefär trekwarter höga, äro placerade på konsoler omkring taflan och äwen de en gåfwa af grefwe A. Aminoff.”¹³⁴⁶

Ei ole tiedossa, oliko Pälkjärven ja Jääsken kirkkojen alttarilla tekstiä, mutta Viinijärven ja Orimattilan kirkoissa alttaritaulun yhteydessä sellaista ei ole. Polvijärven kirkon alttaritaulussa, joka oli alkujaan Joensuun kirkossa, on maalauksen alareunassa teksti ”MATH. 11.v28.” Korpilahden kirkon alttaritaulussa maalauksen yläosassa lukee: ”Tulkaa minun tyköni kaikki ...”.

Näin Jeesuksen kuva suomalaisissa alttaritauluissa muuttuu merkitykseltään toiseksi kuin esikuvana käytetty Thorvaldsenin *Kristus*. Veistoksessa korostuu selkeästi Jeesuksen jumaluus, suomalaisissa alttaritauluissa taas esiin nousee paljossa Jeesuksen ihmisyyttä. Matteuksen evankeliumin luku 11, jonka jakeeseen 28 maalausten yhteydessä viitataan, kertoo toki paljossa juuri Jeesuksen jumaluudesta, mutta ennen muuta se kertoo ajasta ennen ristiinnaulitsemista. Se kertoo, kuinka Jeesus kulki ja opetti maan päällä, jolloin Jeesuksen rooli opettavana ihmisenä korostuu.

Vaikutelma maamme alttaritauluissa tapahtuneesta muutoksesta edelleen vahvistuu, kun huomataan vielä yksi seikka. Thorvaldsenin *Kristus* seisoo alttarilla kullattua taustaa vasten. Näin veistos nähdään vertauskuvallisesti vasten korkeampaa todellisuutta, johon Kristus jumalana liittyy. Puheena olevissa alttaritauluissa Jeesus taas kuvataan osana maallista ympäristöä, usein vasten luonnollista maisemataustaa, ja käytäntö huipentuu Korpilahden alttaritaulussa.

Tuokin muutos sopii kuitenkin hyvin aikansa suomalaiseen alttaritaulumaalaukseen, sillä juuri 1800-luvun lopulla alttaritauluissa kuvataan paljon Jeesuksen elämää ihmisten parissa maan päällä. Myös ne Tulkaa minun tyköni -aiheiset alttaritaulut, jotka maalattiin Carl Blochin innoittamina, ilmaisevat tätä.

¹³⁴⁴ Alttaritaulu. *Uusi Suometar* 09.10.1904. HS.

¹³⁴⁵ Uusi alttaritaulu. *Suomalainen* 11.1.1905. HS.

¹³⁴⁶ Nimimerkki Eva., Bromarf-bref. *Åbo Underrättelser* 4.7.1887. HS.

Ihmisjoukon ympäröimänä Jeesus on niissä hyvin konkreettisesti keskuudessamme. Aikaisemmin ylivertaisen suosittu Ristiinnaulittu-aihe sai jäädä kokoilailalla sivuun.

Antiikin veistotaide tarjoaa selkeän, silmää hivelevän muotokielen, jonka katsotaan ilmaisevan täydellistä kauneutta ja hyvyyttä. Uusklassismin veistotaiteessa pyrittiin samaan, kuten Thorvaldsen myös veistoksessaan *Kristus*. Edelleen näin teki vielä myös Sjöström sovittaessaan antiikin veistosta muistuttavan figuurin osaksi luonnollista maisemaa.

Suomalaisessa alttaritaulumaalauksessa eli näin ollen varsin pitkään pyrkimys klassismiin ja ihanteellisuuteen, piirre, joka 1800-luvun kuluessa jatkui vuosisadan lopulle asti veistotaiteessa, mutta oli maalaustaiteen parissa jo jäänyt taakse. Klassinen taidekäsitelmä sinnitteli alttaritauluissa lopulta jopa kuvanveistoakin kauemmin. Tästä hyvänä esimerkkinä on Korpilahden alttaritaulu. Klassisuuden matkassa alttaritaulumaalaus tuli kuitenkin vanhanaikaiseksi, mikä ei voinut olla vaikuttamatta sen saamaan arvostukseen.

Eikä taaksepäin katsominen päättynyt edes Korpilahdelle. Vielä vuonna 1911 Kaukolassa suunniteltiin kipsikopion hankkimista Thorvaldsenin *Kristuksesta*. Kevään kirkonkokous valitsi toimikunnan toteuttamaan ”alttaritauluasiana” ja evästi sen matkaan lausumalla ”toivomuksensa, että se etusijassa pitäisi silmällä Thurwaldsenin kipsisen Kristuskuvan hankkimista ennen tauluja – –.”¹³⁴⁷

¹³⁴⁷ Kaukolan srk:n kirkonkokouksen ptk. 24.4.1911, § 6. KaKA. MMA.

10 YHTEENVETO

Aina 1870-luvun lopulle asti uskonnollisaiheisen taiteen piirissä elettiin Suomessa levollisia aikoja. Vuosisadan alkupuoli oli tarjonnut rauhoittavan ja ylivoimaisen esimerkin. Perinteisen, akateemisen taidekäsityksen piirissä työskennellyt tanskalainen kuvanveistäjä Bertel Thorvaldsen oli Roomassa saanut valmiiksi veistoksensa *Kristus* (1821). Sekä taiteilija että hänen tuotantonsa tiedettiin ja tunnettiin erittäin hyvin myös meillä, ja suuresti arvostettu *Kristus* oli klassisessa ihanteellisuudessaan ilmeisen täydellisessä harmoniassa ihmisten uskonnollisten tunteiden kanssa.

Kristuksesta valmistettiin aikanaan runsaasti eri materiaaleista kaiken kokoisia kopioita, myös kirkkojemme alttareille. Veistoskopiona se jäi kuitenkin satunnaiseksi, mutta alttaritauluihin aihetta maalattiin enemmän. Maalauksissa *Kristus* on nähtävissä jopa vaatteiden laskoksia myöten pikkutarkasti toistettuna tai sitten pienin muutoksin tehtyinä toisintoina. Innostus Thorvaldsenin veistokseen jatkui alttaritaulumaalauksessa aina 1900-luvun puolelle asti, ja se on ollut vaikutteiden antajana lukuisissa sellaisissakin alttaritauluissa, joissa sitä ei sinänsä suoraan kuvata. Alttaritaulujemme monien Kristus-kuvien takaa se kuitenkin on tunnistettavissa. Näin akateeminen taidekäsitys oli osa alttaritaulumaalauksista vielä kauan sen jälkeen, kun se maalaustaiteessa oli vanhanaikaisena jäänyt pois käytöstä.

Suurena, arvostettuna ja hyvin tunnettuna esimerkin antajana toimi myös tanskalainen Carl Bloch, joka sai lehtikirjoituksissa varauksetonta ihailua sekä Frederiksborgin linnankirkon maalausten että yksittäisten alttaritaulujensa osalta. Tunnetuin ja merkittävin alttaritauluista oli Hörupin kirkon *Tulkaa minun tyköni* (1875). Kuten Thorvaldsenin *Kristus*, myös Blochin maalaukset täyttivät aikansa toiveet sekä taiteen että uskonnollisten tunteiden alueilla.

Hörupin kirkon alttaritaulun tuntemista ei Suomessa 1800-luvun lopulla juuri voinut välttää, niin paljon se oli esillä lehdissä, jopa kuvana. Pian valmistumisensa jälkeen se myös ilmaantui kirkkojemme alttareille. Lähinnä vaatteiden värejä koskevin vähäisin muutoksin siitä tehtiin lukuisia toisintoja. Kuten Thorvaldsenin *Kristus*, myös Blochin *Tulkaa minun tyköni* on toisintojen lisäksi taustavaikuttajana monessa muussakin alttaritaulussa. Sitä voidaan pitää alku-

kuvana esimerkiksi kaikille Frosterus-Sältinin samanaiheisille maalauksille. Viime kädessä Blochin koko uskonnollisaiheinen tuotanto oli aikanaan laajasti tunnettu, ja on siten olennainen maamme alttaritaulumaalauksen kannalta.

Tultaessa 1870-luvulle hovimaalari R.W. Ekman maalasi myös alttaritauluja, joita haluttiin. Romanttissävyiset, mutta edelleen perinteisen, klassisen taidekäsityksen mukaan taitavasti maalatut kuvat olivat haluttuja sekä kirkon edustajien että seurakuntalaisten keskuudessa. Ekmanin alttaritauluista tuli maassamme lopulta myös taidetta. Tätä ilmentää hyvin se, että hän asetti usein valmiin maalauksen yleisön nähtäville ennen kuin toimitti sen määränpäähensä. Lehdissä maalauksista myös kirjoitettiin ja niitä arvioitiin kuin taidenäyttelyjen teoksista ainakin.

Ekmanin alttaritaulumaalaukset vastasivat ajan taidekäsitystä, joten häneltä tilattu alttaritaulu takasi aidon ja korkeatasoisen taideteoksen paikkakunnalle. Edelleen saatiin maalaus, joka puhutteli myös ihmisten uskonnollisia tunteita. Kauneuden kokemisen ohessa Ekmanin alttaritaulu tarjosi myös kokemuksen hyvydestä, kuten vanhan akateemisen taiteen kuuluikin. Niinpä Ekman sai 1860-luvun alun jälkeen maalata loppuelämänsä aikana noin puolet tuon ajan alttaritauluista. Taiteilijan kuolema talvella 1873 merkitsi näin aukon syntymistä maamme alttaritaulumaalaukseen.

Ekmanin suosiosta ja arvostetusta asemasta huolimatta saatettiin myös hänen töitten yhteydessä kiistellä. Kuten Jyväskylässä parikymmentä vuotta myöhemmin, myös Räisälässä seurakunta hylkäsi 1870-luvun alussa alttaritauluksi aiotun valmiin maalauksen. Perimmäiset syyt eivät mainituissa riidoissa olleet samat, mutta moninaiset ihmisten keskinäiset erimielisyydet ja jännitteet purkautuivat helposti tällaisissa yhteisissä hankkeissa.

Erityinen erimielisyyden syy Räisälässä kietoutui säätyjen välisiin suhteisiin, mutta usein eripura liittyi alttaritaulujen rahoitukseen. Erilaiset ohjelmalliset iltamat arpajaisineen ja tanssimisineen olivat monille suuresti paheksuttavia. Se oli keino, jota ei olisi haluttu käyttää alttaritaulun saamiseksi. Iltamat nähtiin helposti maallisina ja moraaliala huonontavina. Lisäksi käytäntöä paheksuttiin pelosta, että se leimaisi seurakunnan varattomaksi.

Ekmanin jälkeinen aukko maamme alttaritaulumaalauksessa täyttyi varsin pian. Alexandra Frosterus-Sältinin ensimmäinen alttaritaulu Seinäjoen Törnävän kirkkoon valmistui vuonna 1877, ja heti sen jälkeen hänestä tuli erittäin suosittu. Hänen maalauksensa täyttivät tilaajien toiveet, ja seurakunta, joka halusi häneltä alttaritaulun, joutui sitä jonottamaan, taiteilijan ahkeroinnista huolimatta. Viiden vuoden päästä aloituksestaan Frosterus-Sältin sai valmiiksi jo kymmenennen alttaritaulunsa, ja tahti jatkui melko samana vuosikymmenien ajan. Vuonna 1915 lähes 80-vuotias Frosterus-Sältin viimeisteli jo 69. alttaritaulumaalauksensa Ruokolahden kirkkoon.

Frosterus-Sältinin alttaritaulutuotanto levittäytyy aikavälille, jonka aikana eurooppalaisessa taiteessa tapahtui ennennäkemättömän paljon. Realismi toi matkassaan reaalisen elämän kuvaamisen kaikkine rumuuden ja pahuuden sävyineen. Impressionismissa kankaalle pyrittiin värein tallentamaan silmin nähty hetken vaikutelma näkyvästä todellisuudesta. Symbolismissa taas paneudut-

tiin ihmismieleen ja yksilölliset tunteet saivat ilmaisun. Lopulta jopa taideteoksen sisältö saattoi jäädä sivuosaan, ja keskityttiin pelkästään abstraktiin muotoon, maalauksen rakenteeseen ja väriin.

Käsitys taiteesta muuttui siinä määrin, että perinteisellä alttaritaulumaalauksella ei ollut mukana pysymisen mahdollisuutta. Uusia taidekäsityksiä oli 1880-luvulta alkaen vaikea soveltaa uskonnollisaiheiseen maalaustaiteeseen, suurten, opettavaisten aiheitten aika oli ohi. Alttaritaulumaalaukseen erikoistunut Frosterus-Såltin syrjäytyi taiteilijana, ja hänen maalauksensa nähtiin ajan myötä yhä vähäarvoisempina töinä jos taiteena ollenkaan. Näin tapahtui siitä huolimatta, että Frosterus-Såltinin ilmaisu ja maalaustapa kiistatta uudistuivat vuosikymmenien saatossa, ja hänen viimeisimpien alttaritaulujensa ekspressionistiset piirteet olivat ajassa uutta.

Taiteilijakunnan piirissä lisääntynyt kriittinen ja jopa kielteinen suhtautuminen kirkkoa kohtaan 1800-luvun loppua kohden tullessa vaikutti osaltaan alttaritaulumaalauksen arvostuksen vähenemiseen. Uskonnollisten tunteiden herättäminen ja ylläpitäminen ei taiteen näkökulmasta ollut enää kovin olennaista ja arvokasta.

Arvatenkaan ei asetelma ollut Frosterus-Såltinille mieluisa, ja näyttää, että hän vetäytyi ajan myötä yhä enemmän omiin oloihinsa. Hän ei välttämättä laittanut – ei edes pyydettyä – valmista maalaustaan enää julkisesti esille kotinsa ulkopuolelle. Yksinäisen taiteilijan tilanne, ”omakuva” – joko tietoisesti tai tiedostamatta maalattuna – onkin ehkä nähtävissä Frosterus-Såltinin joissakin loppukauden tauluissa. Erityisesti näin voi todeta hänen 50. alttaritaulustaan vuodelta 1908, Jepuan kirkon *Jeesus ilmestyy Magdalan Marialle*. Maalauksessa aihetta kuvataan nyt painottaen yksinäisyyttä, surua ja ahdistusta, kun aiheen kaikissa aiemmissä toteutuksissa Frosterus-Såltin oli kuvannut tapahtuman vaihetta, jossa olennaista on helpotus ja suuri ilo.

Realismia toteutettiin myös uskonnollisaiheisissa maalauksissa. Sen käyttö viritti kuitenkin keskustelun realismin mahdollisuuksista ilmaista Jeesuksen kaksinaista olemusta. Epäiltiin sen kykyä ilmaista jumaluutta, ja pelättiin, että Jeesus tulisi kuvattua vain ihmisenä, mikä tukisi ajassa liikkuvia väitteitä, joiden mukaan hän olisi ollutkin vain ihminen. Realismi toi matkassaan myös vaikeasti vastattavan kysymyksen historiallisen Jeesuksen ulkonäöstä. Oli myönnettävä, että siitä ei ollut minkäänlaista tietoa. Varmoja voitiin olla vain hänen juutalaisuudestaan.

Keskustelu realismin sopivuudesta alttaritauluihin virisi meillä jo ainakin Adolf von Beckerin ja hänen ensimmäisen alttaritaulunsa, Lemun kirkon *Ylösnousemuksen* (1880) yhteydessä. Erityisen laajaan julkiseen ajatusten vaihtoon aihe nousi kuitenkin vasta, kun unkarilainen Mihály von Munkácsy vuonna 1881 asetti Pariisissa esille maalauksensa *Kristus Pilatuksen edessä*. Teoksesta tuli erittäin kuuluisa, ja sen esilläoloa ympäri Eurooppaa seurattiin Suomenkin lehdistössä vuosien ajan. Kun maalaus viimein elo-syyskuussa 1886 saatiin esille Ritarihuoneelle, keräsi yhden maalauksen näyttely hämmästyttävän määrän katsojia myös Helsingissä. Näyttelyssä käyneiden yleinen näkemys kaikkialla

oli, että maalaus, erityisen esillepanonsa myötävaikutuksella, tarjosi realismillaan aikamatkan paikan päälle Jerusalemiin.

Lisää käyttövoimaa keskustelu realismista sai, kun saksalainen Fritz von Uhde vuonna 1884 laittoi Pariisissa näytteille maalauksensa *Jeesus siunaa lapsia*. Baijerilaiseen talonpoikaistupaan kuvattu, saksalaisten lasten ympäröimä Jeesus huomattiin myös Suomessa laajasti. Realismin lisäksi kuvaan astuivat nyt niin sanotut kansalliset piirteet. Ajatusten vaihto lehdistössä paljastaa, kuinka käytäntö oli niin uusi, ja kuinka se koettiin jo niin outona ja käsittämättömänä, että sille ilmaantui myös ehdottomia vastustajia.

Kuten von Munkácsy, myös von Uhde menestyi kuitenkin maalauksiltaan. Taiteen parissa hän tuli palkituksi sekä laajasti ihailluksi ja huomatuksi. Oli selvää, että tällainen tekijälleen mainetta tuonut uutuus kiinnosti myös Pariisissa olevia suomalaisia taiteilijoita. Keuruun kirkon *Ristiinnaulitun* perusteella näyttää myös selvältä, että Eero Järnefelt toteutti uusinta uutta käytäntöä jo tässä ensimmäisessä alttaritaulussaan, jota hän maalasi Pariisissa loppuvuodesta 1890. Tilauksen hän oli saanut kauppias Damsténilta kesällä 1889.

Sekä Keuruun kirkon alttaritaulukokonaisuus itsessään – päätaulu ja predellamaalaus – että käytetyt aiheet Ristiinnaulittu ja Getsemane olivat ilmeisesti kaikessa perinteisyydessään niin myönteinen asia, että maalauksen realismi ja kansalliset piirteet jäivät tai jätettiin aikanaan huomaamatta. Erityistä kielteistä sanomista ei ilmennyt, kun uusi kirkko vihittiin käyttönsä kesällä 1892 ja uudet maalaukset olivat alttarilla paikoillaan.

Samaan aikaan, kun Järnefelt maalasi Keuruun *Ristiinnaulittua*, maalasi Edelfelt teostaan *Kristus ja Matalena*, joka oli ensi kerran esillä Ateneumissa joulukuussa 1890. Edelfeltin maalauksen kansalliset piirteet huomattiin ja osattiin maamme lehtikirjoittelussa heti kytkeä von Uhdeen ja hänen suureen ”innovatioonsa”. Maalausta ihmeteltiin, mutta mitään erityisen kielteisistä ei siitä kuitenkaan julkisuudessa sanottu. Se siedettiin maalauksen aiheen palautuessa kansanrunoon.

Kauppias Damstén teki tilauksensa Järnefeltiltä kesällä 1889. Saman vuoden lopulla kauppaneuvos Julius Johnson vietti hopeahääpäiväänsä Jyväskylässä ja teki kotiseurakunnalleen rahalahjoituksen, jotta se voisi hankkia alttaritaulun uuteen kirkkoonsa. Vuoden lopussa kauppaneuvos esitti seurakunnan kirkkoherralle vielä toiveen, että alttaritaulu tilattaisiin Järnefeltiltä. Ilmeisesti kauppias Damsténin antama esimerkki vaikutti Johnsonin tekemisten taustalla, erityisesti taiteilijavalinnan osalta.

Syyskuussa 1890 Jyväskylän kaupunkiseurakunnan kirkkoneuvosto viimein päätti tahtonsa vastaisesti tilata alttaritaulun Järnefeltiltä, jonka aihevalinta oli maamme alttaritaulumaalauksessa poikkeuksellinen. *Jeesus ja veteen vajova Pietari* tilattiin, koska haluttiin toteuttaa maksaja kauppaneuvos Johnsonin toive. Kirkkoneuvoston oma toive olisi ollut Frosterus-Sältinin maalaama *Tulkaa minun tyköni*.

Vastentahtoinen päätös muuttui Jyväskylässä pian yhä vastenmielisemmäksi. Laaja, julkisuudessa käyty keskustelu realismista ja kansallisista piirteisistä sekä vuoden 1890 lopussa päivänvalonsa nähnyt *Kristus ja Matalena* merkit-

sivät uhkaavia mahdollisuuksia. Jo sommittelujen samanlaisuus Järnefeltin luonnoksessa ja Edelfeltin maalauksessa oli varmasti huomattu. Tuolloin oli helppo pelätä, että ilmaisukin tulevassa alttaritaulussa olisi lopulta samanlaista.

Vuosi 1891 toi ulkomailta vielä lisää uutisia, jotka paitsi pitivät yllä keskustelua, merkitsivät jyväskyläläisten kannalta lisää jännitystä ja pelottavia mahdollisuuksia. Muun muassa ranskalaisen Jean Béraud'n *Jeesus ja syntinen nainen* (1891) ja norjalaisen Christian Skredsvigin *Ihmisen poika* (1891) takasivat sen, sillä toukokuussa 1891 maalaukset olivat esillä Pariisissa yhdessä *Kristuksen ja Matalleenan* kanssa, ja lehtikirjoittelu piti ne mielissä. Maalausten keskinäinen sukulaisuus sekä suhde von Uhdeen ymmärrettiin jälleen hyvin.

Realismin ja kansallisten piirteiden vastustajien sietokynnys rupesi lo-pulta ylittymään, kun Helsingin uuden kirkon alttaritaulusta järjestetty kilpailu ratkesi tammikuussa 1892. Kilpailussa tuli neljänneksi *Venesaarna*-luonnos. Vain kolmen palkitun luonnoksen osalta katsottiin niiden tekijät, mutta on selvää, että myös *Venesaarna*-luonnoksen tekijä aikanaan tiedettiin, ainakin taiteilijakun-nan parissa. Tiedettiin, että luonnos, jossa Jeesus seisoi suomalaisessa veneessä, suomalaisessa järvimaisemassa kuulijoinaan rannalle kerääntyneitä suomalaisia, siis varsin puhtasoppisesti von Uhden antaman esimerkin mukaisesti työstetty luonnos, oli Järnefeltin maalaama. Nyt oli monen mielestä kuitenkin menty lii-an pitkälle ja ylitetty sopivaisuuden rajat.

Tapahtuneesta kulkeutui tietenkin tieto myös Jyväskylään, ja viimeistään sen myötä heräsi kaupunkiseurakunnan piirissä totinen pelko, että Järnefelt maalaisi samoin myös omaan kirkkoon tilatun alttaritaulun. Tähän pelkoon liit-tynee myös kevään 1892 mittaan kauppaneuvos Johnsonin ja seurakunnan vä-lille syntynyt julkinen erimielisyys siitä, kuka oli tulevan taulun tilaaja. Johnsonin monista huomautuksista ja oikaisupyynnöistä huolimatta hänet mainittiin jatkuvasti seurakunnan puolelta alttaritaulun tilaajaksi ja lahjoittajaksi, vaikka hän oli seurakunnalle lahjoittanut vain rahaa.

On perusteltua olettaa, että kevään 1892 mittaan Jyväskylässä kävi mo-nen mielessä ajatus mahdollisuudesta vielä hylätä tulossa oleva maalaus, ja ky-symys, kuinka sen vielä voisi tehdä. Valmiin maalauksen äärellä kirkkoneuvos-ton olisi vaikeaa päättää, että emme ota tätä, vaikka sen tilasimme. Mutta jos maalaus olisi tarjolla oleva lahja, voisi siitä kohteliaasti kieltäytyä. Näinhän ta-pahtui esimerkiksi Räisälässä parikymmentä vuotta aiemmin. On mahdollista, että tällaisten ajatuskulkujen myötä kirkkoneuvoston tilausta ruvettiin syste-maattisesti puhumalla muuttamaan kauppaneuvos Johnsonin tilaukseksi.

Keväällä 1892 *Kristus ja Matalena* oli jälleen julkisuudessa Edelfeltin Tukholmassa olleen näyttelyn myötä, ja sai paljon huomiota osakseen. Maala-uksesta, sen kansallisista piirteistä ja suhteesta von Uhdeen kirjoitettiin lehdissä taas kerran. Keuruun kirkko vihittiin puolestaan kesällä 1892, ja Järnefeltin *Ris-tiinnaulittu* oli kirkossa omin silmin nähtävissä siitä alkaen.

Tapahtumien kulkuun vaikutti luonnollisesti myös se 1880-luvun aikana huippuunsa kohonnut kamppailu, jota kirkko oli 1800-luvun mittaan joutunut käymään yhteiskunnallisen asemansa ja oppinsa puolesta. Kirjallisuuden rea-lismia oli kirkon piirissä paheksuttu voimakkaasti. Kun realismi ilmaantui us-

konnollisaiheisiin maalauksiin ja niiden myötä alttaritauluihin, ei sen vastustus ollut vain uuden ilmaisun, uuden tyylin vastustusta. Jo pelkästään ajatus, että realismin nimissä ei voisi ilmaista Jeesuksen jumalallisuutta, oli luonnollisesti monelle riittävä syy vastustaa uutta käytäntöä. Näin syksyyn 1892 tultaessa eli moni lähellä kirkkoa oleva jyväs kyläläinen moninaisten kielteisten tuntemusten aikaa.

Loppusyksyllä 1892 Järnefeltin *Jeesus ja veteen vajoava Pietari* oli viimein valmis, ja kirkon alttarilla esillä marraskuun 3. päivä 1892, jolloin Jyväs kylän kaupunkiseurakunnan kirkkoneuvosto kokoontui kirkkoon tekemään päätöksensä. Yksimielisellä päätöksellä kauppaneuvos Johnsonin ”tarjoama lahja” hylättiin maalauksen tummuuden ja kirkon huonon valaistuksen nimissä. Tummuus nähtiin myös itsessään jo riittäväksi syyksi, ja näin ei maalausta tarvinnut lopulta tarkastella sen enempää. Lopullisesti seurakunta hylkäsi maalauksen kirkonkokouksessa 13. marraskuuta.

Hylkäyksen virallista syytä ei moni aikanaan uskonut, ainakaan riittäväksi ja ainoaksi syyksi. Syntyikin poikkeuksellisen laaja, kautta suuruutinasunnan levinnyt sanailu lehdistön sivuilla. Erityisesti paikalliset sanomalehdet *Suomalainen* ja *Keski-Suomi* ottivat tapahtuman yhteydessä mittaa toisistaan. Edellinen oli lujasti seurakunnan ja hylkäyspäätöksen takana, jälkimmäinen taas vastaan pitäen päätöstä täysin perusteettomana.

Loppuvuodesta 1892 syntyi lisäksi ristiriitainen tilanne, joka paljasti, että edes kirkon piirissä ei oltu asiasta yksimielisiä. Samaan aikaan, kun kaupunkiseurakunnan kirkkoherra Schöneman oli ehdottomasti Järnefeltin maalausta vastaan, ja kun *Vartijan* päätoimittaja pastori Bergroth lehden joulukuun numerossa jyrähti lopullisen kirkollisen tuomion maalaukselle todeten Jyväs kylän kaupunkiseurakunnan tehneen täysin oikein hylätessään maalauksen, oli Jyväs kylän maaseurakunnan kirkkoherra Heikel kirjoittanut jo 19. marraskuuta Järnefeltille kysyen mahdollisuutta ostaa hylätty maalaus alttaritauluksi maaseurakunnan kirkkoon. Heikelin maininta paikkakunnalle langenneesta häpeästä kertoo, että hänenkään mielestä hylkäyspäätös ei ollut täysin asiallinen.

Tammikuussa 1893 *Jeesus ja veteen vajoava Pietari* oli esillä Ateneumissa. Yhä useampi arvovaltainen asiantuntija kirjoitti maalauksesta ihmetellen sen hylkäystä. Kun hanke maalauksen saamisesta maaseurakunnan kirkkoon eteni sekin suotuisasti, ei Bergroth voinut enää pitää kiinni aiemmasta jyrkän kielteisestä näkemyksestä.

Hylkäyksen perustelut pysyivät kuitenkin, niin Bergrothilla kuin muillakin hylkäystä puolustaneilla, loppuun asti samoina. Hylkäys tehtiin vain ja ainoastaan maalauksen tummuuden sekä kirkon hämäryyden ja pimeyden vuoksi. Taustan opetuslasten realistinen kuvaus saa toki eri yhteyksissä hieman moitetta, mutta kansallisista piirteistä eivät hylkäyksen puolustajat mainitse mitään yhteydessä mitään.

Kun tänä päivänä katselee Järnefeltin *Jeesusta ja veteen vajoavaa Pietaria*, tuntuu siltä, että Jyväs kylässä torjuttiin aikanaan enemmän kuviteltua realismia ja kuviteltuja kansallisia piirteitä, kuin todellisia. Lopulta taisi olla niin, että etukäteen käyty keskustelu ja herännyt pelko kansallisista piirteistä osoittau-

tuivat aiheettomiksi, mutta syksystä 1890 asti jatkunut tyytymättömyys tilausta kohtaan ja mielessä kasvaneet uhkakuvat olivat kasvaneet siihen mittaan, että maalausta ei enää kyetty katsomaan ennakkoluulottomin silmin. Maalauksen hyväksyminen olisi tainnut lopulta ollut yllättävämpää kuin hylkääminen.

Jyväskylän maaseurakunnan hanke eteni suotuisasti, ja niin jo kesällä 1893 voitiin kirkossa pitää juhlallinen tilaisuus. Järnefeltin *Jeesus ja veteen vajoava Pietari* oli paikallaan alttarilla. Vuonna 1893 valmistui myös Frosterus-Sältinin 30. alttaritaulu, joten maamme alttaritaulumaalauksessa oli myös tuolloin, kaiken kuohunnan keskellä, rauhallinen osa-alueensa.

Helsingin uuden kirkon alttaritauluhanke ei synnyttänyt erityistä riitaa, mutta suunnitelmien mukaan ei sekään mennyt. Kirkkoon ei koskaan hankittu alttaritaulua järjestetyn kilpailun pohjalta. Sen sijaan muut seurakunnat pääsivät hyötymään kilpailusta.

Kilpailun voitti Edelfelt *Paimenten kumarrus* -luonnoksellaan, jonka pohjalta hän maalasi alttaritaulun Vaasan kirkkoon (1894). Maalauksen kaikista realistisista ja kansallisista piirteistä huolimatta siitä ei ilmennyt erityisen kielteistä sanottavaa. Aiheen perinteisyys ja se, että maalauksessa on paljon myös perinteistä ihanteellisuutta, ilmeisesti suojasivat. Kilpailussa toiseksi tullutta Edelfeltin *Ristiinnaulittu*-luonnosta taas ei koskaan päästy näkemään valmiina tauluna. Kilpailussa kolmanneksi sijoittunut Frang-Pahlama maalasi puolestaan luonnoksensa pohjalta ensimmäisen *Ristiinnaulittunsa* Längelmäen kirkkoon (1895).

Vaasan kirkkoon oli alkujaan suunnitelmissa kolmen maalauksen kokonaisuus, jonka Ekmanin oli tarkoitus maalata, mutta lopulta hänen osuutensa jäi vain yhteen maalaukseen, *Ehtoolliseen*, joka Edelfeltin maalauksen myötä joutui kirkossa syrjään. *Paimenten kumarruksen* kanssa se ei yksin sopinut. Tilanne ei tyydyttänyt vaasalaisia, ja kilpailun kautta saatiin varsin pian kolmanneksi tauluksi Louis Sparren *Hautaanlasku* (1897). Näin alkuperäinen suunnitelma kolmen maalauksen kokonaisuudesta lopulta toteutui, mutta aivan jonain muuna kuin alkujaan oli suunniteltu, ja varsin paljon sattumalta.

Kanssakäyminen Järnefeltin ja Jyväskylän kaupunkiseurakunnan välillä ei päättynyt *Jeesuksen ja veteen vajoavan Pietarin* hylkäämiseen. Syksyllä 1895 kirkkoneuvosto päätti kääntyä uudelleen Järnefeltin puoleen. Taustalla saattoi olla umpikujaan ajautunut tilanne, sillä edellisen vuoden keväällä Frosterus-Sältin oli kieltäytynyt maalaamasta taulua Jyväskylään perustellen päätöstään tilanteella, joka Järnefeltin hylkäämisestä oli syntynyt. Saattoi hyvin olla, että kukaan muukaan taiteilija ei ollut tapahtumien jälkeen halunnut tehtävää itselleen.

Järnefelt suostui Jyväskylästä esitettyyn uuteen pyyntöön ja toimitti Jyväskylään kaksi *Jeesus siunaa lapsia* -luonnosta. Niistäkin kritisoitiin, ennen muuta luonnoksessa olleen lapsen alastomuudesta. Keväällä 1897 kanssakäyminen Järnefeltin ja Jyväskylän kaupunkiseurakunnan välillä päättyi lopullisesti. Vasta uuden vuosisadan puolella, syksyllä 1901 kaupunkiseurakunnan uusi kirkko sai alttaritaulukseen Ahlstedtin taiteilijapariskunnan maalaaman *Jeesus siunaa lapsia*.

Järnefeltin alttaritaulumaalarin ura ei katkennut Jyväskylään. Autonomia-ajan kuluessa hän ehti maalata vielä kolmannen alttaritaulunsa *Jeesus ja aviorikoksesta tavattu nainen* Liedon kirkkoon vuonna 1908. Senkin matkassa nousi keskusteluun edelleen realismi ja sen sopivuus uskonnollisen aiheen kuvaukseen, ja oltiin myös sitä mieltä, että Järnefeltin maalauksessa esiin tuli Jeesus vain ihmisenä. Hänen jumaluutensa ei välittynyt kuvasta sen katsojalle. Maalauksen sopivuutta alttaritauluksi jopa epäiltiin.

Liedon kirkon alttaritaulun aihe *Jeesus ja aviorikoksesta tavattu nainen* on osoittautunut varsin vaikeaksi tunnistaa ja ymmärtää oikein, vaikka siihen liittyvä keskeinen ajatus ”ensimmäisen kiven heittämisestä” on kulttuurissamme edelleen tuttu. Kun jo Järnefeltin ikonografialtaan hyvin selkeä maalaus on tullut väärin Jeesukseksi ja syntiseksi naiseksi, on ymmärrettävää, että ajan saatossa myös muut, vähemmän selkeät toteutukset on ymmärretty väärin. Edellinen aihe on muuttunut jälkimmäiseksi.

Ikonografian näkökulmasta ongelmallinen on myös Thorvaldsenin *Kristuksen* käyttö alttaritaulumaalauksessa. Alkuperäinen *Kristus* kuvaa selkeästi ylösnoussutta Kristusta. Kuitenkin hahmo on siirretty alttaritauluissa kuvaamaan Jeesusta, joka kutsuu maanpäällisen taivalluksensa aikana luokseen ihmisiä. Edes suoranaississa kopiokuvissa ei ole pidetty kiinni veistoksen alkuperäisestä ikonografiasta, joka toki on tavallista monimutkaisempi. Kööpenhaminassa *Kristukseen* liittyy kaikkiaan kolme eri tekstiä.

Järnefeltin kohdalle osui vielä 1900-luvun puolella vastustusta ja kielteistä palautetta, mutta kokonaisuutena alttaritaulumaalauksen parissa vallitsi edeltävään vuosikymmeneen verrattuna rauha. Vuonna 1908 Frosterus-Såltin sai valmiiksi jo 51. alttaritaulunsa, Sysmän kirkkoon tulleen viimeisen *Getsemanensa*. Siitä ei kirkon, uskonnon, Jeesus-kuvan tai uskonnollisten tunteiden nimissä ollut ilmeisesti kenelläkään mitään kielteistä sanottavaa.

Taiteen näkökulmasta taas oli, jos yleensä jotain haluttiin sanoa. Alttaritaulumaalauksista yleensä, ja Frosterus-Såltinin tuotantoa erityisesti, oli ruvettu katselemaan silmillä, jotka olivat uusien taidekäsitysten loisteessa sokeutuneet uskonnollisaiheisen maalauksen perimmäiselle luonteelle. Lopulta kävi niin, että sekä Frosterus-Såltin taiteilijana että hänen alttaritaulumaalauksen parissa tekemänsä ennennäkemättömän suuri työ – kokonainen elämäntyö – unohtui ihmisten mielissä ja sen arvo laski käytännössä olemattomiin.

SUMMARY

Altar painting in Finland has been greatly inspired by influential painters from abroad. This was the case particularly towards the end of the period of autonomy, when Finnish artists increasingly went to study abroad, and newspapers started to write about art as well. The Danish sculptor Bertel Thorvaldsen (1768 or 1770–1844) had a significant influence on Finnish altar painting. His *'Christ'* (1821) had an impact until the 20th century. Another influential artist was the Dane Carl Bloch (1834–1890), whose paintings with religious themes were well-known.

The research of this dissertation indicates that, in addition to Thorvaldsen and Bloch, it is essential to know Mihály von Munkácsy (1844–1900) from Hungary, Fritz von Uhde (1848–1911) from Germany, Jean Béraud (1849–1935) from France and Christian Skredsvig (1854–1924) from Norway, in order to understand the events of the late 19th century related to altar painting.

R.W. Ekman (1808–1873) was one of the first Finnish artists who had been studying abroad. He painted altar paintings in keeping with tradition, and became very popular. His altar paintings were considered to be real works of art. After Ekman, Alexandra Frosterus-Såltin (1837–1916) became the most prominent artist within Finnish altar painting. Her first painting was completed in 1877 and instantly she became extremely popular. In 1915, approaching her 80th birthday, the artist was in the process of completing her 69th altar painting.

Frosterus-Såltin's altar painting works cover the time span when a great deal was happening on an unprecedented scale in European art, and from the 1880's it was difficult to apply new artistic ideas to painting with religious themes. Frosterus-Såltin, who had specialized in altar painting, began to be disregarded as an artist, and with time her paintings were less and less appreciated, even if the expressionistic features in the art of her later works were novel at the time.

The fact that many artists had a critical or even negative attitude towards the church in the late 19th century partly caused a diminishing appreciation of altar painting. The invoking and maintaining of religious feelings from an artistic point of view became irrelevant and less valuable.

The adoption of realism gave rise to debate about if it could be used for expressing the divinity of Jesus. It was feared that Jesus would be depicted only as an ordinary human being, which would support the arguments emerging at the time that he might actually have been just a human being. Along with realism arose the difficult question about the outward appearance of the historical Jesus.

The debate became very lively in Finland after von Munkácsy presented his realistic painting *Christ before Pilate* in Paris in 1881. When the German von Uhde exhibited his painting *Let the children come to me* in Paris in 1884, in addition to realism, the so called national features became part of the scene. These novelties also spread to Finnish art, and eventually they reached altar piece

painting, giving rise to strong opposition. There was no desire to abandon the earlier practices with classical ideals and romanticism.

At the end of 1890, Albert Edelfelt's (1854–1905) *Christ and Matalena* was completed. The topic originated from folklore, and when painting it Edelfelt was influenced especially by von Uhde. In the painting, Jesus meets Matalena in a Finnish autumnal landscape wearing birch-bark shoes. Also Eero Järnefelt (1863–1937) used this new practice already in his first altar painting *The crucified* for the Keuruu church, which he was painting in Paris in late 1890.

The competition for the altar piece for the new Helsinki church was resolved in January 1892. The sketch for Järnefelt's *Boat sermon*, which had also been painted in the newest artistic style, was fourth in the competition. In this painting, Jesus was standing in a Finnish boat in a Finnish lake landscape, and his listeners were Finns who had gathered on the lakeside.

In late autumn in 1892, Järnefelt completed *Jesus and sinking Peter* which was designed to be the altar painting in the church of Jyväskylä, and on the 3rd November, the parish council of Jyväskylä convened in the church to make their decision. Unanimously, the parish council rejected the painting on the grounds of its darkness and the insufficient lighting in the church. This resulted in an exceptionally intense discussion in the newspapers, because many didn't believe the reason that was given. This research shows that apart from the darkness, opposition to the realism and national features were also reasons for rejection. The Jyväskylä rural district parish bought the painting for their altar piece.

The project for the altar painting for the new church of Helsinki was unsuccessful too, and the church never acquired an altar painting as a result of the competition that was arranged. Other parishes were able to benefit from the competition. The winner of the competition was Edelfelt with his sketch '*The shepherds' bow*', which was the basis of his altar painting for the Vaasa church. Felix Frang-Pahlama (1862–1932), who came third in the competition, used his sketch to produce '*The crucified*' for the Längelmäki church (1895).

LÄHTEET JA KIRJALLISUUS

Lyhenteet:

AnKA	Antrean kirkonarkisto
AT	Ateneumin taidemuseon arkisto
BrKA	Bromarvin kirkonarkisto
EJA	Eero Järnefeltin arkisto, KA
EnKA	Enonkosken kirkonarkisto
HeKA	Heinjoen kirkonarkisto
HeiKA	Heinäveden kirkonarkisto
HeesKA	Helsingin eteläisen suomalaisen seurakunnan kirkonarkisto, Helsinki
HersKA	Helsingin ruotsalais-suomalaisen seurakunnan kirkonarkisto
HetKA	Helsingin tuomiokirkkoseurakunnan kirkonarkisto, Helsinki
HiKA	Hiitolan kirkonarkisto
HS	Historiallinen Sanomalehtiarkisto, http://digi.kansalliskirjasto.fi
ImKA	Impilahden kirkonarkisto
JoKA	Johanneksen kirkonarkisto
JorKA	Joroisten kirkonarkisto
JouKA	Joutsenon kirkonarkisto
JyMA	Jyväskylän maakunta-arkisto, Jyväskylä
JykKA	Jyväskylän kaupunkiseurakunnan kirkonarkisto, Jyväskylä
JymKA	Jyväskylän maaseurakunnan kirkonarkisto, Jyväskylä
JäKA	Jääskén kirkonarkisto
KA	Kansallisarkisto, Helsinki
KaKA	Kaukolan kirkonarkisto
KeKA	Keuruun kirkonarkisto
KiKA	Kirvun kirkonarkisto
KivKA	Kivennavan kirkonarkisto
KoKA	Korpilahden kirkonarkisto, Korpilahti
KorKA	Korpiselän kirkonarkisto
KuKA	Kurkijoen kirkonarkisto
KäKA	Käkisalmen kirkonarkisto
LaKA	Lappeen kirkonarkisto
LiKA	Liedon kirkonarkisto, Lieto
LoKA	Loviisan kirkonarkisto, Loviisa
MF	Mikrofilmi
MikKA	Mikkelin kaupunkiseurakunnan kirkonarkisto
MimKA	Mikkelin maaseurakunnan kirkonarkisto
MitKA	Mikkelin tuomiokirkkoseurakunnan kirkonarkisto, Mikkelin
MMA	Mikkelin maakunta-arkisto, Mikkelin
OrKA	Orimattilan kirkonarkisto, Orimattila
PiKA	Pieksämäen kirkonarkisto
PuKA	Puumalan kirkonarkisto

PyKA	Pyhäjärven Vpl kirkonarkisto
PäKA	Pälkjärven kirkonarkisto
RaaKA	Raahen kirkonarkisto, Raahe
RaKA	Raudun kirkonarkisto
RiKA	Ristiinan kirkonarkisto
RuKA	Ruskealan kirkonarkisto
RäKA	Räisälän kirkonarkisto
SaKA	Sakkolan kirkonarkisto
SalKA	Salmen kirkonarkisto
SoKA	Soanlahden kirkonarkisto
SuKA	Suojärven kirkonarkisto
TeKA	Terijoen kirkonarkisto
UuKA	Uukuniemen kirkonarkisto
VaKA	Vaasan kirkonarkisto, Vaasa
ViKA	Viipurin kaupunkiseurakunnan kirkonarkisto
VMA	Vaasan maakunta-arkisto, Vaasa
ÅAB	Åbo Akademis Bibliotek, Turku

Valokuvat ellei toisin mainita

Mikola, Jorma

Painamattomat lähteet

Jyväskylän yliopiston taiteen ja kulttuurin tutkimuksen laitos, Jyväskylä

Kirkkomaalausten kuva-arkisto

Kirkkomaalaustietokannat

Hanka, Heikki, 1986. *Berndt Abraham Godenhjelmin kirkollinen taide. Hankinta ja taiteelliset lähtökohdat*. Pro gradu -tutkielma.

Hätönen, Helena, 1992. *Venny Soldan-Brofeldtin raamatullisaiheinen maalaustaide*. Pro gradu -tutkielma.

Mikola, Jorma, 1988. *Piirteitä suomalaisessa alttaritaulumaalauksessa 1869–1919*. Pro gradu -tutkielma

Mikola, Jorma, 1994. *Alttaritaulumaalaus Suomessa 1869–1919. Osa yhtenäiskulttuurin murrosta*. Lisensiaatintyö

Nurkkala, Yrjö, 1980. *Eero Järnefeltin Kristus käy veden päällä -alttaritaulu*. Pro gradu -tutkielma

Konstvetenskap, Åbo Akademi, Turku

Alexandra Frosterus-Såltin 1837–1916 -arkisto. Valokuvat, alttaritaulujen luonnokset.

Turun yliopisto / Konstvetenskap, Åbo Akademi, Turku

Juusela, Pirjo, 1983. *Alexandra Frosterus-Såltin 1837–1916*. Pro gradu -tutkielma.

Antrean kirkonarkisto, MMA

Kirkkoneuvoston pöytäkirjat 1872–1925

Pitäjän- ja kirkonkokousten pöytäkirjat 1858–1895 ja 1895–1925

Bromarvin kirkonarkisto, KA

Kirkkoneuvoston pöytäkirjat 1849–1885 MF KK 63

Kirkonkokousten pöytäkirjat 1825–1885 MF KK 63

Eero Järnefeltin arkisto, KA

Eero Järnefeltin päiväkirjat

Eero Järnefeltin saamat kirjeet

Eero Järnefeltin jäämistön valo- ja painokuvakokoelma

Enonkosken kirkonarkisto, MMA

Kirkkoneuvoston pöytäkirjat 1891–1905

Kirkon rakentamista, hautausmaata ja virkataloja koskevia asiakirjoja
1881–1890 ja 1886–1907

Pitäjän- ja kirkonkokousten pöytäkirjat 1891–1905

Heinjoen kirkonarkisto, MMA

Kirkkoneuvoston pöytäkirjat 1870–1889

Pitäjän- ja kirkonkokousten pöytäkirjat 1865–1889

Heinäveden kirkonarkisto, MMA

Kirkkoneuvoston pöytäkirjat 1871–1888

Kirkon rakennustoimikunnan pöytäkirjat 1890–1892

Pitäjän- ja kirkonkokousten pöytäkirjat 1864–1888 ja 1889–1897

Helsingin eteläisen suomalaisen seurakunnan kirkonarkisto, HetKA

Kirkkoneuvoston pöytäkirjat 1907–1932

Kertomus seurakunnan tilasta v.v. 1927–1931 V:n 1932 synodaalikokousta
ja V:n 1933 kirkolliskokousta varten

Helsingin ruotsalais-suomalaisen seurakunnan kirkonarkisto, KA

Kirjekonseptit 1878–1911

Kirkkoneuvoston pöytäkirjat 1890–1906

Hiitolan kirkonarkisto, MMA

Kirkkoneuvoston pöytäkirjat 1876–1916

Pitäjän- ja kirkonkokousten pöytäkirjat 1866–1887

Impilahden kirkonarkisto, MMA

Kirkkoneuvoston pöytäkirjat 1871–1904

Pitäjän- ja kirkonkokousten pöytäkirjat 1871–1904

Johanneksen kirkonarkisto, MMA

Pitäjän- ja kirkonkokousten pöytäkirjat 1868–1897

Joroisten kirkonarkisto, MMA

Pitäjän- ja kirkonkokousten pöytäkirjat 1856–1902

Joutsenon kirkonarkisto, MMA

Pitäjän- ja kirkonkokousten pöytäkirjat 1866–1886

Jyväskylän kaupunkiseurakunnan kirkonarkisto, Jyväskylä

Kirkkoneuvoston pöytäkirjat 1890–1902

Kirkonkokouksen pöytäkirjat 1890–1902

Jyväskylän kaupunkiseurakunnan kirkonarkisto, JyMA

Kirkkoneuvoston pöytäkirjat 1870–1889

Kirkonkokouksen pöytäkirjat 1875–1889

Lähetettyjen kirjeiden diaarit 1890–1899

Yksityisiltä saapuneet kirjeet 1864–1893

Jyväskylän maaseurakunnan kirkonarkisto, Jyväskylä

Tavaraluettelo Jyväskylän maaseurakunnan kirkon arkiston ja kirkon omaisuudesta, tehty piispantarkastusta varten syyskuun 30 ja seuraavina päivinä 1899. [pilkunjälkeinen osa vedetty lyijykynällä yli ja rivin päälle li-sätty: joka tehtiin elokuulla v. 1917]

Jyväskylän maaseurakunnan kirkonarkisto, JyMA

Alttaritaulua koskevat asiakirjat 1893–1920

Kirkkoneuvoston pöytäkirjat 1870–1908

Pitäjän- ja kirkonkokouksen pöytäkirjat 1880–1889 ja 1890–1911

Jääsken kirkonarkisto, MMA

Kirkkoneuvoston pöytäkirjat 1864–1883 ja 1884–1919

Pitäjän- ja kirkonkokousten pöytäkirjat 1864–1883 ja 1884–1919

Kaukolan kirkonarkisto, MMA

Kirkkoneuvoston pöytäkirjat 1896–1933, 1870–1913, 1870–1910 ja 1870–1890

Pitäjän- ja kirkonkokousten pöytäkirjat 1890–1910 ja 1896–1920

Keuruun kirkonarkisto, JyMA

Kirkkoneuvoston pöytäkirjat 1851–1900 ja 1897–1897

Kirkonkokousten pöytäkirjat 1886–1892 ja 1893–1907

Yksityisten kirjeet 1839–1944

- Kirvun kirkonarkisto, MMA
 Kirkkoneuvoston pöytäkirjat 1895–1918
 Pitäjän- ja kirkonkokousten pöytäkirjat 1895–1918
- Kivennavan kirkonarkisto, MMA
 Kiinteistöt 1856–1932
 Valokuvat 1900-luku
- Korpilahden kirkonarkisto, Korpilahti
 Kirkko 1867–1984
 Kirkkoneuvoston pöytäkirjat 1870–1890, 1890–1913 ja 1913–1937
 Kirkonkokousten pöytäkirjat ja liitteitä 1814–1867 ja 1763–1938
 Kirkonkokousten pöytäkirjat 1861–1890, 1890–1913 ja 1913–1937
- Korpiselän kirkonarkisto, MMA
 Kirkonkokouksen pöytäkirjat 1908–1933
 Pitäjän- ja kirkonkokouksen pöytäkirjat 1889–1908 ja 1908–1936
- Kurkijoen kirkonarkisto, MMA
 Pitäjän- ja kirkonkokousten pöytäkirjat 1886–1883 ja 1883–1892
- Käkisalmen kirkonarkisto, MMA
 Kirkkoneuvoston pöytäkirjat 1871
 Pitäjän- ja kirkonkokousten pöytäkirjat 1859–1889
 Valokuvat 1900–1900
- Lappeen kirkonarkisto, MMA
 Kirkkoneuvoston pöytäkirjat 1872–1885 ja 1884–1913
 Pitäjän- ja kirkonkokousten pöytäkirjat 1872–1900
- Liedon kirkonarkisto, Lieto
 Kirkkoraadin pöytäkirjat 1890–1908
 Kirkonkokouksen pöytäkirjat 1890–1908
- Loviisan kirkonarkisto, Loviisa
 Inventaarioluettelot 1776–1892 ja 1895–1927
 Kirkkoneuvoston pöytäkirjat 1870–1889
 Kirkonkokousten pöytäkirjat 1816–1839 ja 1841–1893
 Kirkonrakennuskomitean pöytäkirjat 1861 –
- Mikkelin kaupunkiseurakunnan kirkonarkisto, MMA
 Kirkkoneuvoston pöytäkirjat 1898–1919
 Kirkonkokousten pöytäkirjat 1898–1919
 Maa- ja kaupunkiseurakunnan kirkonkokousten pöytäkirjoja 1868–1904
 (Maaseurakunnan arkistosta jäljennetty)

Mikkelin maaseurakunnan kirkonarkisto, MMA

Kirkkoneuvoston pöytäkirjat 1870–1951

Kirkonkokousten pöytäkirjojen liitteitä 1816–1969

Pitäjän- ja kirkonkokousten pöytäkirjat 1868–1891 ja 1891–1911

Mikkelin tuomiokirkkoseurakunnan kirkonarkisto, Mikkelä

Kirkon rakentamista koskevia asiakirjoja 1891–1898

Orimattilan kirkonarkisto, Orimattila

Arkisto- ja inventaarioluettelo 1658–1881

Diaribok 1861–1880

Kirkkoneuvoston pöytäkirjat 1875–1881

Pitäjän- ja kirkonkokousten pöytäkirjat 1813–1881 ja 1880–1911

Pieksämäen kirkonarkisto, MMA

Kirkkoneuvoston pöytäkirjat 1869–1894

Pitäjänskokousten pöytäkirjat 1865–1894

Puumalan kirkonarkisto, MMA

Kirkkoneuvoston pöytäkirjat 1875–1894

Pitäjän- ja kirkonkokousten pöytäkirjat 1843–1870 ja 1870–1894

Pyhäjärven Vpl kirkonarkisto, MMA

Kirkonkokousten ja kirkkoneuvoston pöytäkirjat 1872–1908

Pitäjän- ja kirkonkokousten pöytäkirjat 1890–1908

Pälkjärven kirkonarkisto, MMA

Pitäjän- ja kirkonkokousten pöytäkirjat 1862–1868 ja 1869–1889

Raahen kirkonarkisto, Raahen

Alttaritaulutoimikunnan pöytäkirjat

Eero Järnefeltin kirjeet

Kirkkoneuvoston pöytäkirjat 1920–1926

Kirkkovaltuuston pöytäkirjat 1920–1926

Raudun kirkonarkisto, MMA

Kirkkoneuvoston pöytäkirjat 1885–1898

Pitäjän- ja kirkonkokouksen pöytäkirjat 1857–1884 ja 1885–1898

Ristiinan kirkonarkisto, MMA

Pitäjän- ja kirkonkokouksen pöytäkirjat 1863–1869 ja 1871–1896

Ruskealan kirkonarkisto, MMA

Kirkkoneuvoston pöytäkirjat 1870–1887

Pitäjän- ja kirkonkokousten pöytäkirjat 1870–1887

Räisälän kirkonarkisto, MMA

Kirkkoneuvoston pöytäkirjat 1870

Pitäjän- ja kirkonkokousten pöytäkirjat 1867-1874 ja 1866-1893

Sakkolan kirkonarkisto, MMA

Kirkkoneuvoston pöytäkirjat 1875-1917

Pitäjän- ja kirkonkokousten pöytäkirjat 1866-1900

Salmen kirkonarkisto, MMA

Kirkkoneuvoston pöytäkirjat 1908-1930

Pitäjän- ja kirkonkokousten pöytäkirjat 1893-1930

Soanlahden kirkonarkisto, MMA

Kirkkoneuvoston pöytäkirjat 1808-1919

Pitäjän- ja kirkonkokouksen pöytäkirjat 1888-1908 ja 1908-1919

Yksityisten kirjeet 1912-1947

Suojärven kirkonarkisto, MMA

Kirkkoneuvoston pöytäkirjat 1908-1925

Pitäjän- ja kirkonkokousten pöytäkirjat 1908-1922

Terijoen kirkonarkisto, MMA

Kirkkoneuvoston pöytäkirjat 1909-1922

Pitäjän- ja kirkonkokousten pöytäkirjat 1903-1915 ja 1915-1933

Uukuniemen kirkonarkisto, MMA

Kirkkoneuvoston pöytäkirjat 1871-1891

Pitäjän- ja kirkonkokousten pöytäkirjat 1871-1891

Vaasan kirkonarkisto, Vaasa

Kirkkoneuvoston pöytäkirjat 1890-1904

Kirkonkokousten pöytäkirjat 1880-1905

Vaasan kirkonarkisto, VMA

Kirkonkokousten pöytäkirjat 1860-1866

Viipurin kaupunkiseurakunnan arkisto, MMA

Kirkkoneuvoston pöytäkirjat 1873-1924

Pitäjän- ja kirkonkokousten pöytäkirjat 1879 ja 1939-1943

Sanomalehtileikkeet 1877-1945

Viipurin kaupunkiseurakunnan kirkkoa, sen sisustusta ja korjauksia koskevia asiakirjoja 1885-1937

Åbo Akademis Bibliotek

Eero Järnefeltin kirjeet Victor Westerholmille

Painetut lähteet**Sanomalehdet:**

Historiallisen Sanomalehtiarkiston sanoma- ja aikakauslehdet (HS),
<http://digi.kansalliskirjasto.fi>

	Vuosikerrat:
<i>Aamulehti</i>	1881–1907
<i>Ahti</i>	1879–1879
<i>Aura</i>	1881–1896
<i>Björneborgs Tidning</i>	1885–1909
<i>Borgå Nya Tidning</i>	1893–1895
<i>Borgå Tidning</i>	1838–1842
<i>Borgåbladet</i>	1879–1906
<i>Dagens Nyheter</i>	1878
<i>Finland</i>	1885–1892
<i>Finlands Allmänna Tidning</i>	1823–1892
<i>Folket</i>	1905
<i>Folkvännen</i>	1877–1892
<i>Fredrikshamns Tidning</i>	1884–1892
<i>Hangö</i>	1890
<i>Heinolan Sanomat</i>	1906
<i>Helsingfors</i>	1879–1881
<i>Helsingfors Aftonblad</i>	1893
<i>Helsingfors Dagblad</i>	1863–1888
<i>Helsingfors-Posten</i>	1904–1905
<i>Helsingin Sanomat</i>	1906–1908
<i>Hufvudstadsbladet</i>	1865–1909
<i>Hämeen Sanomat</i>	1882–1897
<i>Hämäläinen</i>	1881–1895
<i>Ilkka</i>	1906–1906
<i>Ilmarinen</i>	1849–1887
<i>Isänmaan Ystävä</i>	1897–1898
<i>Jakobstads Tidning</i>	1899
<i>Kaiku</i>	1878–1892
<i>Kaleva</i>	1900
<i>Kansalainen</i>	1898–1909
<i>Kansan Ystävä</i>	1877
<i>Karjalatar</i>	1882–1886
<i>Kaskisten Lehti</i>	1904
<i>Keski-Suomi</i>	1877–1900
<i>Koi</i>	1881–1881
<i>Kokkola</i>	1901–1905
<i>Kotimaa</i>	1909–1908
<i>Kotka Notis- och Annonsblad</i>	1892

<i>Kotkan Sanomat</i>	1885–1892
<i>Laatokka</i>	1887–1889
<i>Lahti</i>	1906
<i>Land och Stad</i>	1891
<i>Lappeenrannan Uutiset</i>	1885–1896
<i>Louhi</i>	1895
<i>Lounas</i>	1887–1889
<i>Länsi-Suomi</i>	1878–1878
<i>Maamme</i>	1890–1890
<i>Mikkeli</i>	1900
<i>Mikkelin Sanomat</i>	1885–1905
<i>Morgonbladet</i>	1848–1884
<i>Nya Pressen</i>	1883–1909
<i>Oulun Ilmoituslehti</i>	1888
<i>Oulun Lehti</i>	1883–1887
<i>Pellervo</i>	1883
<i>Pohjalainen</i>	1890–1900
<i>Pohjan Poika</i>	1905–1908
<i>Pohjois-Karjala</i>	1903
<i>Pohjois-Suomi</i>	1877–1877
<i>Päijänne</i>	1881–1882
<i>Päivälehti</i>	1890–1902
<i>Päivän Uutiset</i>	1888–1889
<i>Rauman Lehti</i>	1898–1909
<i>Saima</i>	1844
<i>Salon Sanomat</i>	1909
<i>Sanomia Turusta</i>	1872–1898
<i>Satakunta</i>	1875–1900
<i>Satakunnan Sanomat</i>	1908
<i>Savo</i>	1881–1890
<i>Savo-Karjala</i>	1892
<i>Savonlinna</i>	1879–1885
<i>Sosialidemokraatti</i>	1909
<i>Sosialisti</i>	1908
<i>Suomalainen</i>	1889–1905
<i>Suomalainen Kansa</i>	1908–1908
<i>Suomalainen Wirallinen Lehti</i>	1870–1889
<i>Suomen Kansa</i>	1902–1903
<i>Suometar</i>	1848–1856
<i>Suomi</i>	1889–1889
<i>Svenska Österbotten</i>	1898
<i>Suupohjan Kaiku</i>	1904–1905
<i>Suupohjan Työmies</i>	1884
<i>Tammerfors</i>	1895
<i>Tammerfors Aftonblad</i>	1883–1893

<i>Tampere</i>	1883–1883
<i>Tampereen Sanomat</i>	1878–1898
<i>Tampereen Uutiset</i>	1892–1902
<i>Tapio</i>	1877–1886
<i>Turun Lehti</i>	1883–1898
<i>Turun Sanomat</i>	1908–1908
<i>Työkansa</i>	1908–1909
<i>Uusi Aura</i>	1897–1908
<i>Uusi Savo</i>	1892–1895
<i>Uusi Suometar</i>	1872–1909
<i>Uusimaa</i>	1895–1906
<i>Uusmaalainen</i>	1906
<i>Vaasa</i>	1904–1908
<i>Vaasan Sanomat</i>	1878–1881
<i>Vasabladet</i>	1863–1897
<i>Veckobladet</i>	1904
<i>Vårt Land</i>	1898
<i>Västra Finland</i>	1896–1909
<i>Waasan Lehti</i>	1881–1892
<i>Wasabladet</i>	1895–1895
<i>Wasa Framåt</i>	1881–1881
<i>Wasa Nyheter</i>	1895–1898
<i>Wasa-Posten</i>	1901–1908
<i>Wasa Tidning</i>	1842–1898
<i>Wiborgsbladet</i>	1887
<i>Wiborgs Nyheter</i>	1903
<i>Wiborgs Tidning</i>	1873 - 1881
<i>Wiipuri</i>	1898
<i>Wiipurin Sanomat</i>	1886–1899
<i>Wiipurin Uutiset</i>	1887
<i>Åbo Posten</i>	1877–1879
<i>Åbo Tidning</i>	1885–1898
<i>Åbo Tidningar</i>	1838–1847
<i>Åbo Underrättelser</i>	1847–1909
<i>Åland</i>	1898–1900
<i>Österbottningen</i>	1902–1908
<i>Österbottniska Posten</i>	1885–1885
<i>Östra Finland</i>	1877–1895
<i>Östra Nyland</i>	1892

Aikakauslehdet:

Historiallisen Sanomalehtiarkiston sanoma- ja aikakauslehdet (HS),
<http://digi.kansalliskirjasto.fi>

	Vuosikerrat:
<i>Finsk Tidskrift</i>	1885
<i>Helsingin Kaiku</i>	1908
<i>Kirkollisia sanomia: todistuksia ja Kertomuksia</i>	
<i>Jumalan waltakunnan alalta</i>	1890
<i>Koti ja yhteiskunta</i>	1906
<i>Kylväjä</i>	1903
<i>Kyläkirjaston Kuwalehti</i>	1887
<i>Litteraturblad för allmän medborgerlig bildning</i>	1859
<i>Naisten ääni</i>	1907
<i>Suomi Kuwalehti Kansalle</i>	1890–1892
<i>Vartija</i>	1888–1893
<i>Veckans Krönika</i>	1904–1906

Kirjallisuus:

- Ahtola-Moorhouse, Leena, 2002: *Eero Järnefelt 1863–1937. Elämäkerrallisia tietoja.* Leena Lindqvist (toim.), *Taiteilijan tiellä. Eero Järnefelt.* Keuruu.
- Aspelin, J.R., 1942: *Det kyrkliga konstmåleriets utöfoare i vårt land.* Opuscula Aspeliana I. (Suomen museo. Finskt Museum 1907). Helsinki.
- Bibeln* eller Den Heliga Skrift, 1904. Stockholm.
- Biblia*, Se on: Koko Pyhä Raamattu; Kuvilla varustettu. Suomalaisen Biblia seuran Turussa w. 1878 toimittaman painoksen mukaan. Helsinki.
- Biograafisia tietoja Suomen naisista eri työaloilla*, 1896. Julkaisija Suomen nais-yhdistys. Helsinki.
- Canth, Minna, 1996: *Salakari.* Pieksämäki.
- Ervamaa, Jukka, 1989: *Kuvataidetta autonomian alkuajalla.* Salme Sarajas-Korte (päätoim.), *ARS Suomen taide* 3. Keuruu.
- Gallen-Kallela, Akseli, 1992: *Kallela-kirja. Iltapuhdejutelmia.* Porvoo.
- G.C., 1892: *Alexandra Sältin.* Biografisk album utgifven av Finsk Qvinnoförening, *Finska qvinnor på olika arbetsområden.* Helsingfors.
- Gravgaard, Anne-Mette, 1997: *The Christ Statue in the Church of Our Lady.* A.-M. Gravgaard ja E. Henchen, *On the Statue of Christ by Thorvaldsen.* Kööpenhamina.
- Hall, James, 1995: *Dictionary of Subjects and Symbols in Art.* England.
- Hanka, Heikki, 1988: *Kirkolliset taulumaalaukset Suomen luterilaisissa kirkoissa 1600–1980: hankintatapausten kvantitatiivinen analyysi.* Tage Kurtén (toim.), *Kirkko suomalaisessa kulttuurissa. Erään tutkimusprojektin tuloksia.* Kirkon tutkimuskeskus, sarja A N:o 49. 1988. Pieksämäki.
- Hanka, Heikki, 1990: *Maiseman ja ihmisen tulkitsija. Wilho Sjöströmin urakehitys ja taiteellinen tuotanto.* Hämeenlinna Taidemuseon julkaisusarja 2/1990. Hämeenlinna.
- Hanka, Heikki, 1992: *Kirkkomaalaus Suomessa 1800-luvulla.* Jussi Nuorteva (toim.), *BIBLIA 350. Suomalainen Raamattu ja Suomen kulttuuri.* SKS:n toimituksia 556. Hämeenlinna.
- Hanka, Heikki, 1997: *Kirkkomaalauksen traditio ja muutos 1720–1880. Carl Fredrik Blom murrosajan maalarina.* Jyväskylä Studies in the Arts 54. Jyväskylä.
- Hanka Heikki, 2001: *Ahkerat alttaritaulutaiteilijat.* Helena Sederholm (päätoim.), *Pinx. Maalaustaide Suomessa. Suuria kertomuksia.* Porvoo.
- Hanka, Heikki & Pirinen, Hanna, 2001: *Suomen kirkkotaiteen vuosisadat.* Helena Sederholm (päätoim.), *Pinx. Maalaustaide Suomessa. Suuria kertomuksia.* Porvoo.
- Henschen, E., 1997 (A): *The Practical Progress of the Work with the Statue.* A.-M. Gravgaard ja E. Henchen, *On the Statue of Christ by Thorvaldsen.* Kööpenhamina.
- Henschen, E., 1997 (B): *Replicas and Copies.* A.-M. Gravgaard ja E. Henchen, *On the Statue of Christ by Thorvaldsen.* Kööpenhamina.
- Hintze, Bertel, 1953: *Albert Edelfelt.* Porvoo.
- Hirvonen, Maija, 2000: *Salanimet ja nimimerkit.* Jyväskylä.

- Hirvonen, Yrjö, 1946: *Tampereen tuomiokirkko. Kuvateos*. Tampere.
- Honour, Hugh & Fleming, John, 1992: *Maailman taiteen historia*. Hongkong.
- Huusari, Marja-Leena, 2001: *Felix Frang – alttaritaulumaalari*. Helena Sederholm (päätoim.), *Pinx. Maalaustaide Suomessa. Suuria kertomuksia*. Porvoo.
- Hätönen, Helena, 2001: *Alexandra Frosterus-Såltin*. Helena Sederholm (päätoim.), *Pinx. Maalaustaide Suomessa. Suuria kertomuksia*. Porvoo.
- Ilvas, Juha (toim.), 1990: *Pekka Halonen sanoin ja kuvin*. Toinen painos 2001. Keuruu.
- Juva, Mikko, 1950: *Suomen sivistyneistö uskonnollisen vapaamielisyyden murroksessa 1848–1869*. Helsinki.
- Juva, Mikko, 1956: *Rajuilman alla. Suomalaisen kahdeksankymmenluvun synty*. Porvoo.
- Juva, Mikko, 1960: *Valtiokirkosta kansankirkoksi*. Porvoo.
- Järnefelt, Arvid, 1894: *Heräämiseni*. Helsinki.
- Kansallinen elämäkerrasto*. Porvoo 1927.
- Kiuas, Eino (toim.), [1948]. *Jeesuksen elämä taiteessa. Pyhä historia evankelistain mukaan suurten mestarien esittämänä*. Helsinki.
- Kivinen, Paula, 1961: *Tampereen tuomiokirkko*. Porvoo.
- Konttinen, Riitta, 1988: *Suomalaisia naistaiteilijoita 1880-luvulla*. Keuruu.
- Konttinen, Riitta, 2004 (A): *Taiteilijapareja*. Keuruu.
- Konttinen, Riitta, 2004 (B): *Oma tie. Helene Schjerfbeckin elämä*. Keuruu.
- Konttinen, Riitta, 2008: *Naistaiteilijat Suomessa keskiajalta modernismin murrokseen*. Hämeenlinna.
- Koskimies-Envall, Marianne, 1998: *Vaurastuva kansakunta kuvina 1869–1899. Arvid Liljelund, hänen laatukuvamaalauksensa, niiden todellisuuspohja ja vastaanotto*. Vaasa.
- Landgren, Lars, 1988: *Finland*. Tommila, Päiviö (päätoim.), 1988: *Suomen lehdistön historia 5*. Jyväskylä.
- Laukkonen, Ilmari, 1990: *Perustajat ja uranuurtajat*. Anna-Maija Salo (toim.), *Kauppahallista Rewell Centeriin. Halli Oy yhdeksän vuosikymmentä Vaasan rakentajana*. Vaasa.
- Lexikon der christlichen Ikonographie (LCI)*, 2012. Verlag Herder Freiburg im Breisgau. Lizenzausgabe für die Wissenschaftliche Buchgesellschaft.
- Levanto, Marjatta (toim.), 1991: *Ateneum*. Kirjapaino Frenkell.
- Lindberg, Bo, 1978: *Måleri från romantik till realism*. Sixten Ringbom (toim.), *Konsten i Finland från medeltid till nutid*. Jakobstad.
- Lindberg, Bo, 1998: *Måleri från romantik till realism*. Bengt von Bonsdorff (et al.), *Konsten i Finland. Från medeltid till nutid*. Helsinki.
- Lindström, Aune, 1957: *Pekka Halonen. Elämä ja teokset*. Porvoo.
- Lindström, Aune, 1981: *Pekka Halonen (1865-1933)*. Näyttelyluettelo Pekka Halonen (1865–1933). Näyttely Helsingin taidetalossa 14.3.-26.4.1981. Kirjapaino Petit.
- Lohi, Jyrki, 2005: *Väinö Hämäläinen. Taidemaalarin elämä*. Hämeenlinna.
- Mallgrave, Harry Francis (toim.), 2006: *Architectural Theory. Volume I An anthology from Vitruvius to 1870*. Blackwell Publishing.

- Maxwell, Arthur S., 1897: *Verraton Raamattumme*. Viides painos 1945. Helsinki.
- Meier, Esther, 2010: *Handbuch der Heiligen*. Germany.
- Mikola, Jorma, 2002: *Myrskytuudessa ja ristiaallokossa. Eero Järnefelt alttaritaulumaalauksen uudistajana*. Leena Lindqvist (toim.), *Taiteilijan tiellä. Eero Järnefelt*. Keuruu.
- Mikola, Jorma, 2006: *Antiikkia alttarilla. Antiikin jälkivaikutus Tulkaa minun tyköni –aiheen käyttöä selittävänä tekijänä suomalaisessa autonomian ajan loppupuolen alttaritaulumaalauksessa*. V.-P. Herva & J. Ikäheimo (toim.), *Klassinen tapaus. Dos. Eero Jarva 60 vuotta*. TAIDA/Oulun yliopisto, Gummerus.
- Muistojen Heinjoki*, 1984. Julkaisija Heinjoki-säätiö. Vihti.
- Murray, Peter and Linda, 2004: *A Dictionary of Christian Art*. Great Britain.
- Nuutinen, Heikki, 1991: *Johanneksen kirkko 100 vuotta 1891 – 1991*. Helsinki.
- Nya Testament. *Illustrerad af nordiska konstnärer*. Stockholm 1906.
- Okkonen, Onni, 1949: *A. Gallen-Kallela. Elämä ja taide*. Porvoo.
- Olkkonen, Tuomo, 2003: *Modernisoituva suuriruhtinaskunta*. Seppo Zetterberg (päätoim.), *Suomen historian pikkujättiläinen*. Porvoo.
- Panofsky, Erwin, 1939 (ensip.): *Introductory. Studies in Iconology. Humanistic Themes in the Art of the Renaissance*. Icon Edition, U.S.A.
- Panofsky, Erwin, 1955 (ensip.): *Iconography and Iconology: An Introduction to the Study of Renaissance Art. Meaning in the Visual Art*. Penguin Books, 1993, England.
- Poeschel, Sabine, 2005: *Handbuch der Ikonographie. Sakrale und profane Themen der bildenden Kunst*. Germany.
- Puokka, Jaakko, 1949: *Magnus Enckell. Ihminen ja taiteilija*. Helsinki.
- Raamattu*, 1974. *Vanha testamentti*, XI yleisen Kirkolliskokouksen vuonna 1933 käytäntöön ottama suomennos. *Uusi testamentti*, XII yleisen Kirkolliskokouksen vuonna 1938 käytäntöön ottama suomennos. Pieksämäki.
- Raamattu*, 1992. Suomen evankelis-luterilaisen kirkon kirkolliskokouksen 1992 käyttöön ottama suomennos. Mikkeli.
- Reitala, Aimo, 1967: *Victor Westerholm*. Porvoo.
- Reitala, Aimo, 1989: *Maalaustaide 1860–1880*. Salme Sarajas-Korte (päätoim.), *ARS Suomen taide 3*. Keuruu.
- Riska, Tove, 1968. *Perniön rovastikunta I*. Kirj. Tove Riska ja Antero Sinisalo. Suomen Kirkot – Finlands Kyrkor 5. Turun arkkihiippakunta V osa. Helsinki.
- Saarikivi, Sakari, 1948: *Hugo Simberg. Elämä ja tuotanto*. Porvoo, Helsinki.
- Salin, Anne-Maj, 2006: *Romantiikkaa ja realismia – Alexandra Frosterus-Såltin. Mathilda & Alexandra & Fanny & Eveliina*. Tikanojan taidekodin julkaisuja 1/2006. Vaasa.
- Salokangas, Raimo, 1988: *Wasa Nyheter*. Tommila, Päiviö (päätoim.), 1988: *Suomen lehdistön historia 7*. Jyväskylä.
- Sarajas-Korte, Salme, 1966: *Suomen varhaisymbolismi ja sen lähteet. Tutkielma Suomen maalaustaiteesta 1891–1895*. Helsinki.

- Thieme & Becker. *Allgemeines Lexikon Der Bildenden Künstler von Der Antike bis zur Gegenwart*. Begründet von Ulrich Thieme und Felix Becker. Leipzig 1907–50.
- Tikkanen, J.J., 1896: *Finska Konstföreningen 1846–1896*. Helsingfors.
- Tommila, Päiviö ja Salokangas, Raimo, 1988: *Vasablad et. Tommila, Päiviö (päätoim.)*, 1988: *Suomen lehdistön historia 7*. Jyväskylä.
- Vähäkangas, Pekka, 1996. *Taide alttarilla. Alttaritaulutraditio Suomessa 1918–1945*. Jyväskylä Studies in the Arts 52. Jyväskylä.
- Vähäkangas, Pekka, 2001. *Alvar Cawénin arjen rukoukset*. Helena Sederholm (päätoim.), *Pinx. Maalaustaide Suomessa. Suuria kertomuksia*. Porvoo.
- Vuorela, Toivo, 1979: *Kansanperinteen sanakirja*. Porvoo.
- Wennervirta, Ludwig, 1950: *Eero Järnefelt ja hänen aikansa 1863–1937*. Helsinki.

LIITTEET

Liite 1. Alttaritaulujen hintatietoja 1829–1909

VUOSI	HINTA MK	KENEN	MISSÄ	LÄHDE
1829	1590 hopearuplaa, alttarilaitteineen 3400 hopearuplaa	Westin, Fredrik	Turku	<i>Sanomia Turusta</i> 8.2.1853
1847	päälle 300 hopearuplaa	Ekman, R.W.	Sääksmäki	<i>Suometar</i> 1.9.1848
1848	2000 hopearuplaa	Ekman, R.W.	Helsinki	<i>Finsk Tidskrift</i> Nro 10 1895
1852	200 ruplaa	Blackstadius, Johan	Kuru	<i>Suometar</i> 23.12.1859
1855	744 hopearuplaa	Löfgren, Erik	Jaakkima	<i>Suometar</i> 15.6.1855
1857	316 ruplaa	Blackstadius, Johan	Kurikka	<i>Suometar</i> 6.11.1857
1859	400 hopearuplaa	Godenhjelm, Berndt	Sortavala	<i>Raja-Karjala</i> 13.2.1908
1860	400 ruplaa	Ekman, R.W.	Vaasa	Kirkonkokouksen ptk. 13.10.1860, § 3
1863	1200 / kaksi maalausta	Ekman, R.W.	Heinola kaupunkiseurakunta	<i>Mikkelin Wiikko-Sanomia</i> 28.1.1864
1863	5342,82 kaikki kulut / kolme maalausta	Ekman, R.W.	Hattula	<i>Hämäläinen</i> 17.6.1864
1864	600 kuulemma	Wright von, F.	Pielavesi	<i>Suomen Julkisia Sanomia</i> 26.5.1864
1866	4000 tai 8000 / kolme maalausta	Ekman, R.W.	Vammala	<i>Sanomia Tampereelta</i> 26.3.1866
1866	1600	Ekman, R.W.	Suomusjärvi	<i>Åbo Underrättelser</i> 14.8.1866
1868	1800	Ekman, R.W.	Naantali	<i>Sanomia Turusta</i> 11.7.1876

1870	1000	Ekman, R.W.	Ylöjärvi	<i>Suomalainen Wirallinen Lehti</i> 26.3.1870
1872	1200	Ekman, R.W.	Pälkjärvi, ei toteutunut	Kirkonkokouksen ptk. 10.11.1872.
1873	1200	Ekman, R.W.	Räisälä	Kirkonkokouksen ptk. 5.1.1873.
1874	3000 lähes	Löfgren, Erik	Orimattila	<i>Uusi Suometar</i> 10.3.1875
1874	3000	Reinhold, Bernhard	Mäntsälä	<i>Uusi Suometar</i> 11.2.1874
1874	3000	Reinhold, Bernhard	Parainen	<i>Åbo Underrättelser</i> 11.2.1903
1875	1200	Silfverberg, Ida	Pälkjärvi	Kirkonkokouksen ptk. 31.10.1875.
1876	2600	Reinhold, Bernhard	Eckerö	<i>Suomalainen Wirallinen Lehti</i> 15.6.1876
1876	4000	Reinhold, Bernhard	Ruovesi	<i>Suomalainen Wirallinen Lehti</i> 4.5.1875
1876	3200	Tvoroschnikoff, S.	Kokemäki	<i>Satakunta</i> 30.9.1876
1876	3000	Grevischevcky	Parikkala	<i>Wiborgs Tidning</i> 21.10.1876
1877	1500	Frosterus-Såltin, Alexandra	Törnävä, Seinäjoki	<i>Åbo Posten</i> 5.6.1877
1878	1800 ilman kehystä	Frosterus-Såltin, Alexandra	Harjavalta	<i>Satakunta</i> 8.6.1878
1878	1500	Ahlstedt, Fredrik	Merikarvia	<i>Uusi Suometar</i> 12.8.1878
1878	600 ruplaa	Tuntematon	Ruskeala	<i>Uusi Suometar</i> 15.1.1879
1878	Ilmainen	Luukkonen Joha	Puumala	<i>Tapio</i> 8.2.1879
1879	1500 molemmat maalaukset yhteensä	Frosterus-Såltin, Alexandra	Ilmajoki	<i>Åbo Underrättelser</i> 28.11.1878
1879	1500	Frosterus-Såltin, Alexandra	Sakkola	<i>Åbo Underrättelser</i> 28.11.1878
1880	2000	Frosterus-Såltin, Alexandra	Sund	<i>Åbo Underrättelser</i> 26.10.1880

1880	4200	Löfgren, Erik	Somero	<i>Åbo Underrättelser</i> 4.9.1873
1881	900	Engeström-Ahrenberg, Vidolfa	Heinjoki	Heinjoen srk:n kirkonrakennusjohdokunnan ptk. 9.8.1880, § 2 ja 2.7.1881, § 4.
1881	2000	Frosterus-Såltin, Alexandra	Maalahti	<i>Åbo Underrättelser</i> 23.6.1881
1881	2400 kehyksineen	Frosterus-Såltin, Alexandra	Karjalohja	<i>Hämeen Sanomat</i> 27.1.1882
1881	2000	Forsell, Johan	Akaa	<i>Finlands Allmänna Tidning</i> 30.6.1881
1882	1500	Frosterus-Såltin, Alexandra	Brändö	<i>Åbo Underrättelser</i> 14.1.1883
1882	2000	Frosterus-Såltin, Alexandra	Kauhava	<i>Waasan Lehti</i> 21.9.1882
1882	1000 "yli"	Keinänen, Sigfrid	Joensuu, nyk. Polvijärvi	<i>Pohjois-Karjala</i> 26.11.1903
1883	3000	Liljelund, Arvid	Pyhämaa	<i>Björneborgs Tidning</i> 16.9.1882
1883	1500	Frosterus-Såltin, Alexandra	Ristiina	<i>Åbo Underrättelser</i> 3.4.1883
1883	1600	Frosterus-Såltin, Alexandra	Ristiina	<i>Pellervo</i> 5.4.1883
1883	2000	Frosterus-Såltin, Alexandra	Pyynikki, Tre	<i>Åbo Underrättelser</i> 3.4.1883
1883	2300	Frosterus-Såltin, Alexandra	Pyynikki, Tre	<i>Tampere</i> 15.9.1883
1883	3000	Frosterus-Såltin, Alexandra	Pyynikki, Tre	<i>Aamulehti</i> 20.6.1883
1883	1000	Forsell, Johan	Hauho	<i>Nya Pressen</i> 30.11.1883
1884	1000	Westerholm, Victor	Houtskär	<i>Åbo Underrättelser</i> 16.7.1883

1884	230		Ilmoitus lehdessä	<i>Savo</i> 16.4.1884
1884	530	Wright von, Ferdinand	Ilmoitus lehdessä	<i>Savo</i> 18.4.1884
1885	2160	Keinänen, Sigfrid	Jaala	<i>Uusi Suometar</i> 13.10.1885
1886	2000	Engeström-Ahrenberg, Vidolfa	Kitee	<i>Kotkan Sanomat</i> 3.11.1886
1886	225000 (!)	Engeström-Ahrenberg, Vidolfa	Kitee	<i>Kaiku</i> 1.10.1887
1886	1500	Becker von, Adolf	Haapajärvi	<i>Finland</i> 27.5.1886
1887	2000	Becker von, Adolf	Kalajoki	<i>Åbo Underrättelser</i> 23.2.1887
1887	750	Kiljander, Georg	Uukuniemi / kopio Kaavin taulusta	<i>Laatokka</i> 26.7.1887
1888	1600	Frosterus-Såltin, Alexandra	Messukylä	<i>Tammerfors Aftonblad</i> 22.5.1888
1888	2000 ilman kehystä 2450 "raamineen"	Liljelund, Arvid	Jääski	Kirkonkokouksen ptk. 11.9.1887 <i>Wiipurin Sanomat</i> 23.8.1888
1888	1400	Danielson, Elin	Ahlainen	<i>Åbo Tidning</i> 11.9.1888
1888	3000 "hintainen"	Becker von, Adolf	Ylistaro	<i>Pohjalainen</i> 11.6.1901
1889	1600 / vuosi	Palkka	Piirustuskoulu, Turku	<i>Uusi Suometar</i> 8.5.1889
1889	840	Paramenttitehdas, Göteborg	Alaveteli	<i>Uusi Suometar</i> 25.2.1890
1890	2100	Lecter	Leivonmäki	<i>Finland</i> 25.10.1890
1891	2000 vajaa	Frosterus-Såltin, Alexandra	Hämeenkoski	<i>Päivälehti</i> 26.6.1891
1892	2000 <i>Rina</i> , kehyksittä	Järnefelt, Eero	Keuruu	<i>Keski-Suomi</i> 12.11.1889; Mikola 2002, 198.

1892	3000	Liljelund, Arvid	Kalanti	<i>Aura / Uudenkaupungin Uutiset</i> 25.9.1891
1892	1000 kehyksineen	Muukka, Elias	Lemi / Muukan tarjous, jota seurakunta ei hyväk- synyt	<i>Lappeenrannan Uutiset</i> 21.9.1892
1893	1800	Frosterus-Såltin, Alexandra	Orivesi	<i>Tampereen Uutiset</i> 31.1.1893
1893	2300 kehyksineen	Frosterus-Såltin, Alexandra	Valkeala	<i>Uusi Suometar</i> 25.8.1893
1893	900	Kortman, Johan	Heinävesi	<i>Uusi Suometar</i> 8.1.1893
1894	20000 10000	Edelfelt, Albert	Vaasa	<i>Pohjalainen</i> 5.1.1895 <i>Wasa Tidning</i> 6.3.1895
1894	2000	Frosterus-Såltin, Alexandra	Lapinjärvi	<i>Borgå Nya Tidning</i> 25.2.1896
1895	2000	Järnefelt, Eero	Vaasa, kopio Fra Bartolo- meon <i>Jeesuksen hautaanlas- kusta</i>	Kirkkoneuvoston ptk. 1.3.1895, § 2.
1895	1000 1200	Frang, Felix	Längelmäki	<i>Tampereen Uutiset</i> 19.10.1894 <i>Tampereen Uutiset</i> 28.6.1895
1896	4000	Sparre, Louis	Vaasa	Kirkkoneuvoston ptk. 30.3.1896, § 1.
1896	1320 puitteineen	Frosterus-Såltin, Alexandra	Lappeenranta, rakuunarykmentin kko	<i>Lappeenrannan Uutiset</i> 11.12.1896
1896	900	Frang, Felix	Viljakkala	<i>Aamulehti</i> 3.9.1896
1896	2600	Wahlroos, Dora	Myrskylä	<i>Borgåbladet</i> 21.4.1897
1896	500 "noin"	Lindgren, A.	Vaskio, Halikko	<i>Uusi Aura</i> 27.8.1908
1897	1500	Frosterus-Såltin,	Virrat	<i>Vasabladet</i> 6.2.1897

		Alexandra		
1897	1500 kehyksineen	Frosterus-Såltin, Alexandra	Muurla	<i>Uusi Aura</i> 27.7.1897
1897	3000	Frosterus-Såltin, Alexandra	Angelniemi	<i>Åbo Underrättelser</i> 14.4.1897
1897	2000	Wettenhovi-Aspa, Georg	Ylivieska	<i>Louhi</i> 3.12.1897
1898	2000 noin 3000	Frosterus-Såltin, Alexandra	Eura	<i>Rauman Lehti</i> 2.8.1898 <i>Kansalainen</i> 3.8.1898
1898	1500	Frosterus-Såltin, Alexandra	Uusikaarlepyy	<i>Svenska Österbotten</i> 27.5.1898
1898	1400 "lienee" 1400 "kehyksettä"	Schjerfbeck, Helene	Ruotsinpyhtää	<i>Uusimaa</i> 30.12.1898 <i>Isänmaan Ystävä</i> 30.12.1898
1898	550 tilaus	Fors, F.	Pirttikylä	<i>Vasabladet</i> 23.6.1898
1898	1000 "noin"	Danielson- Gambogi, Elin	Noormarkku	<i>Kansalainen</i> 10.1.1900
1899	3000	Ahlstedt, Fr. ja Ni- na	Jyväskylä	<i>Keski-Suomi</i> 10.1.1899
1899	4000 "lienee noin"	Halonen, Pekka	Mikkeli	<i>Mikkelin Sanomat</i> 25.5.1899
1899	1000 "noin"	Danielson, Elin	Noormarkku	<i>Kansalainen</i> 10.1.1900
1900	600 pelkkä maalaus 1095, 21 kaikki kulut yhteen- sä	Engeström- Ahrenberg, Vidolfa	Kivennapa	Lasku alttaritaulusta. KivKA. MMA.
1900	3000	Halonen, Pekka	Joroinen	<i>Hufvudstadsbladet</i> 10.10.1900; <i>Uusi Suometar</i> 16.10.1900
1902	2000 srk:n varaama raha	Enckell, Magnus	Savitaipale	<i>Itä-Suomen Sanomat</i> 1.10.1901
1902	1700	Frosterus-Såltin,	Kaarlela	<i>Kokkola</i> 12.10.1901

		Alexandra		
1902	225	Lagerstam, Konstantin	Helsingin Lähetystalo / kopio Ekmanin Raison kirkon alttaritaulusta	<i>Åbo Underrättelser</i> 28.3.1902
1903	500	Lagerstam, Konstantin	Pyhäjoki / kopio Ekmanin Raison kirkon alttaritaulusta	<i>Louhi</i> 4.12.1902
1904	1900	Sjöström, Wilho	Korpilahti	<i>Suomalainen</i> 7.10.1904
1904	300 378,05 "täysin valmiiksi"	Judén, Alma	Nuijamaa	<i>Hufvudstadsbladet</i> 27.6.1904 <i>Työmies</i> 11.1.1905
1905	4000	Halonen, Pekka	Karstula	<i>Uusi Suometar</i> 1.7.1904
1905	1700 "färdig uppsatt"	Munsterhjelm, Ali	Korppoo	<i>Västra Finland</i> 25.1.1905
1906	1500 "noin"	Stenbäck, Josef	Vuolijoki	<i>Kajaanin Lehti</i> 2.1.1907
1906	3500	Sparre, Louis	Rantasalmi	<i>Keski-Savo</i> 10.10.1905
1907	3500	Rissanen, Juho	Nilsinä	<i>Uusi Suometar</i> 5.8.1905
1908	3000 "sen paikoilleen paneamiseen on käytettävissä"	Frosterus-Såltin, Alexandra	Sysmä	<i>Helsingin Sanomat</i> 20.12.1906
1908	800 "wajaan", "paikalleen sijoitettuna"	Schalin, Zacharias	Lahti / kopio Heinrich Hofmann 1824-1911, Gets	<i>Lahti</i> 24.11.1908
1908	2000 "lienee"	Frosterus-Såltin, Alexandra	Vaasa, Metodistikirkko	<i>Rauhan Sanomia</i> nro 12, 1908
1909	2000 "noin"	Frosterus-Såltin, Alexandra	Lavia	<i>Kansalainen</i> 14.6.1909
1909	1200	Frosterus-Såltin, Alexandra	Kuusjoki	<i>Uusi Aura</i> 6.11.1908

Liite 2. Alttaritaulujen tavanomaisia aiheita

Aihe	Muita ilmaisuja	Kohta	Huomioita
Ehtoollinen	Pääsiäisateria	Matt. 26:20-25 / Mark. 14:17-21	Luukkaan evankeliumissa mainitaan vain lyhyesti aterialle asettuminen. → Ehtoollisen asettaminen.
Getsemane		Matt. 26:36-45 / Mark. 14:32-42 / Luuk. 22:39-46 / Joh. 18:1-9.	Paikalla Pietari sekä Jaakob (vanhempi) ja tämän veli Johannes. Vrt. Kirkastus. Vain Luukkaan evankeliumissa mainitaan: "Silloin taivaasta ilmestyi hänelle enkeli, joka vahvisti häntä." Johannes kertoo vain vangitsemisesta, ei muusta.
Jeesuksen hautaaminen	Hautaan lasku	Matt. 27: 60-61 / Mark. 15:46-47 / Luuk. 23:53-55 / Joh. 19:41-42	
Jeesuksen ylösnousemus	Ylösnousemus	Matt 28:1-8 / Mark. 16:1-8 / Luuk. 24:1-8 / Joh. 20:1-10	Ajatus suorasta raamatunhistoriallisuudesta erityisesti tämän aiheen yhteydessä on perusteeton. Kaikki neljä evankeliumia kertovat tapahtuneesta eri tavoin, ja mikään niistä ei kerro itse ylösnousemuksesta. Kaikissa kerronta liittyy ylösnousemuksen jälkeisiin tapahtumiin.
Jeesus ilmestyy Emmauksen tiellä	Jeesus Emmauksen tiellä	Luuk. 24:13-27	
Jeesus ilmestyy Magdalan Marialle	Jeesus ilmestyy Maria Magdaleenalle / Noli me tangere (Älä koske minuun)	Joh. 20:11-17	Tapahtuma ylösnousemuksen jälkeen. Vain Johanneksen evankeliumissa Magdalan Maria tulee aamulla yksin haudalle.
Jeesus ja aviorikoksesta tavattu nainen		Joh. 8:2-11	Sekaannusta aiheen Jeesus ja syntinen nainen kanssa.
Jeesus ja Kiusaaja	Kiusaus	Matt. 4:8-10 / Mark.	Matteuksen evankeliumissa tapahtumassa eri vaiheita,

		1:13	joita ilmeisesti kaikkia kuvattu eurooppalaisessa perinteessä.
Jeesus ja samarialainen nainen	Jeesus ja samarialainen	Joh. 4:5-26	Tapahtuma kaivolla.
Jeesus ja syntinen nainen	Fariseus ja syntinen nainen / Pidot Simonin talossa	Luuk. 7:36-38	Joh. 11:2 kertoo, että syntinen nainen oli Lasaruksen ja Martan sisko. Vain traditio, eivät evankeliumitekstit, tuntee ajatuksen, että syntinen nainen oli Magdalan Maria. Raamatunhistoriallisuus aiheen kuvauksissa? Tapahtuman aikaan, kuten myös Raamatun viitteessä mainitaan, ateriat nautittiin puolittain makuulla ollen.
Jeesus ja veteen vajoava Pietari		Matt. 14:28-31	Tapahtuma osa kohtausta Jeesus kävelee veden päällä.
Jeesus kantaa ristiään		Matt. 27:31-33 / Mark. 15:20-22 / Luuk. 23:26-31 / Joh. 19:16-17	Luukkaan evankeliumin teksti monisanaisin.
Jeesus kävelee veden päällä	Jeesus kävelee vetten päällä	Matt. 14:22-31 / Mark. 6:48-51 / Joh. 6:16-21	Aihetta kuvannut mm. Doré. Myös Pietarin epäusko ja veteen vajoaminen tapahtuvat tässä yhteydessä.
Jeesus Martan ja Marian luona	Jeesus Betaniassa	Luuk. 10:38-42	Jeesus Betaniassa ilmaisu turhan epämääräinen, sillä Betaniassa tapahtui mm. myös Lasaruksen kuolleista herättäminen. Lasarus oli Martan ja Marian veli, Joh. 11:2. Samoin kohtausta, jossa Maria voiteli Jeesuksen jalat öljyllä ja kuivasi hiuksillaan tapahtui Betaniassa, Joh. 12:1-3.
Jeesus opettaa veneestä	Venesaarna	Luuk. 5:1-3	Simonin (Pietarin) vene → Pietarin kalansaalis → Jeesus kutsui Pietarin ja hänen kaksi kumppaniaan, Jaakobin ja Johanneksen (Sebedeuksen pojat) opetuslapsikseen.

Jeesus otetaan tai-vaaseen	Tai-vaaseenastuminen	Ap.t. 1:6-11 Luuk. 24:50-52	Evankelistoista vain Luukas mainitsee lyhyesti.
Jeesus siunaa lapsia		Mark. 10:13-16 / Matt. 19:13-15 / Luuk. 18:15-17	Mark. 10:16. "Hän otti lapset syliinsä, pani kätensä heidän päällensä ja siunasi heitä." Samoin vanhemmissa käännöksissä. Seisoi / istui?
Jeesus tynnyttää myrskyn		Matt. 8:23-26 / Mark. 4:35-40 / Luuk. 8:22-24	
Kanaanelaisnaisen / Foinikialaisnaisen usko	Jeesus ja kanaanelainen vaimo	Matt. 15:21-28 / Mark. 7:24-29	Tapahtumassa mukana Jeesus, opetuslapsia ja tyttärensä paranemista anova kanaanelaisnainen.
Kristuksen kirkastuminen	Kirkastus	Matt. 17:1-8 / Mark. 9:2-8	Paikalla Pietari sekä Jaakob (vanhempi) ja tämän veli Johannes. Vrt. Getsemane. Mooses ja Elia ilmestyivät.
Kuninkaiden kumarrus	Idän tietäjät	Matt. 2:11	
Paimenten kumarrus		Luuk. 2:15-20	Raamatunhistoriallisuus? Evankeliumitekstissä ei mainita mitään paimenten kumarruksesta.
Ristiinnaulittu		Matt. 27:34-56 / Mark. 15:23-41 / Luuk. 23:32-49 / Joh. 19:18-37	Kyljen puhkaisu vain Johanneksen evankeliumissa. Läsnä olleista kertomukset vaihtelevat. Magdalan Maria mainitaan kolmessa evankeliumissa, ei Luukkaan evankeliumissa.
Ristiltä otto		Matt. 27: 57-59 / Mark. 15:42-46 / Luuk. 23:50-53 / Joh. 19:38-40	Paikalla olivat: arimatialainen Joosef, Magdalan Maria ja se toinen Maria / arimatialainen Joosef, Magdalan Maria ja Joosefin äiti Maria / Joosef Arimatiasta, naiset, jotka olivat Jeesuksen kanssa tulleet Galileasta / Joosef Arimatiasta ja Nikodemos
Tulkaa minun tyköni		Matt 11:28	
Vuorisaarna		Matt. 5-7	

Liite 3. Alttaritaulut 1800–1919

Vuosi	Seurakunta	Tekijä	Aihe
1864	Västanfjärd	Ahlstedt, Fredrik 1839–1901	Ristiinnaulittu
1866	Hiittinen, Dragsfjärd	Ahlstedt, Fredrik 1839–1901	Ristiinnaulittu
1878	Merikarvia	Ahlstedt, Fredrik 1839–1901	Jeesuksen ylösousemus
1890	Kalvola (?), ei kirkossa 31.7.2007, alttarilla vain krusifiksi	Ahlstedt, Fredrik 1839–1901	Jeesuksen ylösousemus
1899	Jyväskylä	Ahlstedt, Fredrik 1839–1901 Ahlstedt, Nina 1853–1907	Jeesus siunaa lapsia
1899	Mutanen, Korpilahti	Ahlstedt, Fredrik 1839–1901	Jeesus siunaa lapsia
1892	Porvoo, pikkukirkko	Ahlstedt, Nina 1853–1907	Jeesus ja syntinen nainen
1877	Merijärvi	Alin, Jerermias 1850–	Ristiinnaulittu
1800	Pirttikylä	Alm, Immanuel (Emanuel) 1767–1809	Ristiinnaulittu
1807	Laihia	Alm, Immanuel (Emanuel) 1767–1809	Ristiinnaulittu-Ehtoollinen
1913	Merimasku, seurakuntatalon seinällä	Angervo, Sävele 1879–1938	Jeesus ja veteen vajoava Pietari
1851	Kuortane	Barkman, H.A. 1825–1855	Ristiinnaulittu
1880	Lemu, Lemu-Askainen	von Becker, Adolf 1831–1909	Jeesuksen ylösousemus
1883	Sammatti	von Becker, Adolf 1831–1909	Vapahtaja kalkki kädessä
1884	Kaavi, palanut	von Becker, Adolf 1831–1909	Ristiinnaulittu
1886	Haapajärvi	von Becker, Adolf 1831–1909	Kristuksen kirkastuminen
1888	Kalajokki	von Becker, Adolf 1831–1909	Jeesuksen ylösousemus
1888	Ylistaro	von Becker, Adolf 1831–1909	Kristuksen kirkastuminen
1894	Askola, sakastissa	von Becker, Adolf 1831–1909	Vapahtaja kalkki kädessä
1845	Sottunga	Berggren, Pehr 1792–1848	Ehtoollinen
1847	Yläne	Blackstadius, Johan Zacharias 1816–1898	Ristiltä otto
1849	Hämeenkyrö	Blackstadius, Johan Zacharias 1816–1898	Getsemane
1849	Nousiainen, ei alttarilla	Blackstadius, Johan Zacharias 1816–1898	Jeesuksen ylösousemus
1849	Pöytyä	Blackstadius, Johan Zacharias 1816–1898	Ristiinnaulittu-Ehtoollinen

1852	Kuru	Blackstadius, Johan Zacharias 1816-1898	Ristiinnaulittu
1857	Kurikka	Blackstadius, Johan Zacharias 1816-1898	Ristiinnaulittu-Ehtoollinen
1818	Kiikka	Blom, Carl Fredrik 1791-1855	Ristiinnaulittu-Ehtoollinen
1821	Kauhajoki	Blom, Carl Fredrik 1791-1855	Ristiinnaulittu-Ehtoollinen
1822	Urjala	Blom, Carl Fredrik 1791-1855	Ristiinnaulittu
1823	Metsämaa, Loimaa	Blom, Carl Fredrik 1791-1855	Ristiinnaulittu-Ehtoollinen
1834	Sysmä	Blom, Carl Fredrik 1791-1855	Ristiinnaulittu
1835	Heinola	Blom, Carl Fredrik 1791-1855	Ehtoollinen
1837	Sortavala	Blom, Carl Fredrik 1791-1855	Ristiinnaulittu
1839	Juuka, nyk. Polvijärvi	Blom, Carl Fredrik 1791-1855	Ristiinnaulittu
1840	Korpilahti	Blom, Carl Fredrik 1791-1855	Getsemane-Ristiinnaulittu
1840-l	Joutsa	Blom, Carl Fredrik 1791-1855	Ristiinnaulittu
1843	Petäjavesi, vanha kirkko	Blom, Carl Fredrik 1791-1855	Ehtoollinen
1843	Karttula	Blom, Carl Fredrik 1791-1855	Ristiinnaulittu
1844	Nilsinä	Blom, Carl Fredrik 1791-1855	Ristiltä otto
1845	Vehkajärvi, Kuhmalahti (vuosi?)	Blom, Carl Fredrik 1791-1855	Getsemane
1846	Luhanka	Blom, Carl Fredrik 1791-1855	Ehtoollinen
1847	Hankasalmi	Blom, Carl Fredrik 1791-1855	Ristiinnaulittu
1850	Uurainen	Blom, Carl Fredrik 1791-1855	Ristiinnaulittu
1851	Eräjärvi, Orivesi	Blom, Carl Fredrik 1791-1855	Ristiinnaulittu-Ehtoollinen
1854	Tottijärvi, Nokia	Blom, Carl Fredrik 1791-1855	Ehtoollinen
1910	Metsämaa, Loimaa	Blomstedt, Väinö 1871-1947	Andreaan ja Simon Pietarin kutsuminen
1843	Luopioinen	Bosin, Wilhelm	Ehtoollinen-Ristiltä otto
1821	Eckerö	Brummer, V.R.	Ehtoollinen
1898	Lassila, Noormarkku	Bugge (myös Berge), Johanna 1874-1961	Jeesus ja Johannes Kastaja lapsena
1827	Lieto	Chiewitz, Johan Georg 1786-1838	Ehtoollinen
1834	Salo-Uskela, Salo	Chiewitz, Johan Georg 1786-1838	Jeesuksen ylösousemus
1835	Muurla	Chiewitz, Johan Georg 1786-1838	Ristiinnaulittu
1860	Kesälahti	Colliander, Karl Viktor 1833-1885	Jeesus otetaan taivaaseen

1801	Ikaalinen	Crantz, Johan Gustaf	Jeesus otetaan taivaaseen
1875	Haukivuori	Czbepona, A.B.	Getsemane
1907	Iniö	Dahlberg-Munsterhjelm, Olivia Vivia 1871-	Paimenten kumarrus
1855	Oulunsalo	Dahlström, Gustaf Adolf 1822-1867	Ristiinnaulittu
1888	Ahlainen, Pori	Danielson-Gambogi, Elin Kleopatra 1861-1919	Jeesus siunaa lapsia
1897	Kemiö, kirkon pohjoisseinällä (2007), ei ollut koskaan alttaritauluna	Danielson-Gambogi, Elin Kleopatra 1861-1919	Getsemane
1898	Noormarkku	Danielson-Gambogi, Elin Kleopatra 1861-1919	Jeesus ja aviorikoksesta tavattu nainen
1906	Luhanka	Danielsson, Selinda 1862-	Jeesus seisoo ovella ja kolkuttaa
1908	Teuva	Danielsson, Selinda 1862-	Jeesus seisoo ovella ja kolkuttaa
1842	Pernaja	Desarnod, Auguste Joseph 1812-1850	Ehtoollinen
1846	Porvoo	Desarnod, Auguste Joseph 1812-1850	Ehtoollinen
1848	Pyhtää	Desarnod, Auguste Joseph 1812-1850	Jeesus ilmestyy Emmauksen tiellä
1843	Karvia	Diedrichs, Carl Gabriel 1807-1860	Getsemane
1894	Vaasa	Edelfelt, Albert 1854-1905	Paimenten kumarrus
1857	Tikkurila, Vantaa	Ekman, (R.W.?, C.?, A.?, F.?)	Ehtoollinen
1831	Tampere, vanha kko	Ekman, Robert Wilhelm 1808-1873	Getsemane
1847	Sääksmäki, Valkeakoski	Ekman, Robert Wilhelm 1808-1873	Jeesuksen ylösousemus
1848	Helsinki, vanha kko	Ekman, Robert Wilhelm 1808-1873	Jeesus siunaa lapsia
1849	Uskela, Salo-Uskela	Ekman, Robert Wilhelm 1808-1873	Jeesuksen ylösousemus
1849	Pohja	Ekman, Robert Wilhelm 1808-1873	Ristiinnaulittu
1849	Viitasaari	Ekman, Robert Wilhelm 1808-1873	Ristiinnaulittu
1850	Nauvo, ei alttarilla	Ekman, Robert Wilhelm 1808-1873	Ehtoollinen
1851	Loimaa, Kanta-Loimaa	Ekman, Robert Wilhelm 1808-1873	Ristiinnaulittu
1852	Vårdö	Ekman, Robert Wilhelm 1808-1873	Getsemane
1852	Loppi (palanut 28.5.1880)	Ekman, Robert Wilhelm 1808-1873	Jeesuksen ylösousemus
1854	Sauvo, Sauvo-Karuna	Ekman, Robert Wilhelm 1808-1873	Jeesuksen ylösousemus
1855	Turku, tuomiokirkko; Krenat. tark.ampujap., pikkukirkko	Ekman, Robert Wilhelm 1808-1873	Ristiinnaulittu

1857	Marttila	Ekman, Robert Wilhelm 1808-1873	Jeesuksen ylösnousemus
1859	Oulu, tuomiokirkko	Ekman, Robert Wilhelm 1808-1873	Kristuksen kirkastuminen
1860	Tammela	Ekman, Robert Wilhelm 1808-1873	Kristuksen kirkastuminen
1861	Föglö	Ekman, Robert Wilhelm 1808-1873	Ehtoollinen
1861	Vaasa	Ekman, Robert Wilhelm 1808-1873	Ehtoollinen
1862	Saltvik	Ekman, Robert Wilhelm 1808-1873	Getsemane
1862	Vanaja, Hämeenlinna	Ekman, Robert Wilhelm 1808-1873	Kristuksen kirkastuminen
1863	Hattula	Ekman, Robert Wilhelm 1808-1873	Getsemane-Ristiinraulittu-Jeesuksen ylösnousemus
1863	Paimio	Ekman, Robert Wilhelm 1808-1873	Jeesuksen ylösnousemus
1863	Pori, Keski-Pori	Ekman, Robert Wilhelm 1808-1873	Jeesuksen ylösnousemus
1863	Heinola, kaupunkisrk.	Ekman, Robert Wilhelm 1808-1873	Jeesuksen ylösnousemus-Ristiltä otto
1863	Uusikaupunki	Ekman, Robert Wilhelm 1808-1873	Jeesus ja syntinen nainen-Kristuksen kirkastuminen-Jeesus siunaa lapsia
1863	Kisko	Ekman, Robert Wilhelm 1808-1873	Kristuksen kirkastuminen
1865	Hausjärvi	Ekman, Robert Wilhelm 1808-1873	Jeesuksen ylösnousemus
1865	Kirkkonummi	Ekman, Robert Wilhelm 1808-1873	Kristuksen kirkastuminen
1866	Suomusjärvi	Ekman, Robert Wilhelm 1808-1873	Ristiinraulittu-Jeesus-lapsi ristin päällä
1866	Vammala	Ekman, Robert Wilhelm 1808-1873	Ristiinraulittu-Kristuksen kirkastuminen-Jeesuksen ylösnousemus
1867	Raisio	Ekman, Robert Wilhelm 1808-1873	Getsemane
1868	Naantali, ei alttarilla	Ekman, Robert Wilhelm 1808-1873	Jeesus ja syntinen nainen
1869	Hammarland	Ekman, Robert Wilhelm 1808-1873	Kristuksen kirkastuminen
1870	Kumlinge	Ekman, Robert Wilhelm 1808-1873	Ehtoollinen
1870	Pertteli	Ekman, Robert Wilhelm 1808-1873	Getsemane
1870	Ylöjärvi	Ekman, Robert Wilhelm 1808-1873	Ristiinraulittu
1870	Helsinki, Kaartin pataljoonan kirkko	Ekman, Robert Wilhelm 1808-1873	Ristiltä otto
1871	Koria	Ekman, Robert Wilhelm 1808-1873	Getsemane
1872	Lemland, Lemland-Lumparland	Ekman, Robert Wilhelm 1808-1873	Jeesus otetaan taivaaseen

1872	Räisälä, nyk. Kokemäen kko	Ekman, Robert Wilhelm 1808-1873	Jeesus siunaa lapsia
1872	Laukaa	Ekman, Robert Wilhelm 1808-1873	Kristuksen kirkastuminen
1872	Vimpeli	Ekman, Robert Wilhelm 1808-1873	Ristiinnaulittu
1807	Ristijärvi	Elfström, Carl Peter 1774-1836	Ristiinnaulittu
1808	Oulu, tuomiokirkko	Elfström, Carl Peter 1774-1836	Jeesus temppelissä 12-vuotiaana
1830	Iitti	Elfström, Carl Peter 1774-1836	Jeesuksen ylösnousemus
1832	Nurmijärvi	Elfström, Carl Peter 1774-1836	Jeesuksen ylösnousemus
1833	Porvoo, pikkukirkko	Elfström, Carl Peter 1774-1836	Ehtoollinen
1833	Sund	Elfström, Carl Peter 1774-1836	Jeesuksen syntymä-Jeesuksen ylösnousemus
1833	Viipurin maasrk	Elfström, Carl Peter 1774-1836	Jeesuksen ylösnousemus
1824	Kuorevesi	Ellmén, Fredrik	Ristiinnaulittu-Ehtoollinen
1807	Leppävirta	Elmgren, Samuel 1771-1834	Ristiinnaulittu-Ehtoollinen
1830	Iломantsi	Elmgren, Samuel 1771-1834	Jeesuksen ylösnousemus
1902	Savitaipale	Enckell, Knut Magnus 1870-1925	Getsemane
1907	Tampere	Enckell, Knut Magnus 1870-1925	Jeesuksen ylösnousemus (fresko)
1904	Haapavesi	Engberg, Kaarle Gabriel 1872-1953	Risti myrskyaaltojen keskellä
1881	Heinjoki	Engeström-Ahrenberg, Widolfa 1845-1914	Tulkaa minun tyköni
1886	Kitee (palanut 1887)	Engeström-Ahrenberg, Widolfa 1845-1914	Ehtoollinen
1891	Sumiainen	Engeström-Ahrenberg, Widolfa 1845-1914	Jeesuksen ylösnousemus
1900	Kivennapa (palanut 1939)	Engeström-Ahrenberg, Widolfa 1845-1914	Jeesuksen ylösnousemus
1902	Lempäälä	Enqvist-Atra, Kaarlo Johannes 1879-1961	Getsemane-Jeesus ilmestyy Magdalan Marialle
1870	Vihtijärvi, Vihti	Falkman, Severin 1831-1889	Paimenten kumarrus
1877	Sotkamo	Falkman, Severin 1831-1889	Jeesuksen ylösnousemus
1878	Huittinen	Falkman, Severin 1831-1889	Kristuksen kirkastuminen
1881	Akaa	Forsell, Johan 1853-1939	Kristuksen kirkastuminen
1883	Hauho	Forsell, Johan 1853-1939	Getsemane
1895	Längelmäki	Frang-Pahlama, Felix Ferdinand 1862-1932	Ristiinnaulittu
1896	Viljakkala	Frang-Pahlama, Felix Ferdinand 1862-1932	Ristiinnaulittu

1897	Jämijärvi	Frang-Pahlama, Felix Ferdinand 1862-1932	Kristuksen kirkastuminen
1901	Loppi, kirkon musiikkisalin seinällä	Frang-Pahlama, Felix Ferdinand 1862-1932	Jeesuksen ylösnousemus
1903	Suoniemi, Nokia	Frang-Pahlama, Felix Ferdinand 1862-1932	Ristiinnaulittu
1904	Kiukainen	Frang-Pahlama, Felix Ferdinand 1862-1932	Kristuksen kirkastuminen
1906	Reposaari, Pori	Frang-Pahlama, Felix Ferdinand 1862-1932	Getsemane
1907	Pirkkala, nyk. Nokia	Frang-Pahlama, Felix Ferdinand 1862-1932	Ristiinnaulittu
1912	Multia	Frang-Pahlama, Felix Ferdinand 1862-1932	Ristiinnaulittu
1918	Mouhijärvi	Frang-Pahlama, Felix Ferdinand 1862-1932	Ristiinnaulittu
1919	Iitti	Frang-Pahlama, Felix Ferdinand 1862-1932	Ristiinnaulittu
1863	Mustasaari	Frosterus-Såltin, Alexandra 1837-1916	Ristiltä otto
1877	Törnävä, Seinäjoki	Frosterus-Såltin, Alexandra 1837-1916	Getsemane
1878	Harjavalta	Frosterus-Såltin, Alexandra 1837-1916	Jeesus ilmestyy Magdalan Marialle
1879	Ilmajoki	Frosterus-Såltin, Alexandra 1837-1916	Jeesus ilmestyy Magdalan Marialle-Jeesus haudassa
1879	Sakkola, nyk. Kesälahden Väärämäen kyläkirkko	Frosterus-Såltin, Alexandra 1837-1916	Jeesus otetaan taivaaseen
1880	Sund, eteisen seinällä	Frosterus-Såltin, Alexandra 1837-1916	Kristuksen kirkastuminen
1881	Maalahti	Frosterus-Såltin, Alexandra 1837-1916	Jeesus otetaan taivaaseen
1881	Karjalohja	Frosterus-Såltin, Alexandra 1837-1916	Tulkaa minun tyköni
1882	Brändö	Frosterus-Såltin, Alexandra 1837-1916	Jeesus otetaan taivaaseen
1882	Hiihola, nyk. Noormarkun kirkko	Frosterus-Såltin, Alexandra 1837-1916	Jeesus otetaan taivaaseen
1882	Kauhava	Frosterus-Såltin, Alexandra 1837-1916	Jeesus siunaa lapsia
1883	Pyynikki, Tre, Aleksanterin kko	Frosterus-Såltin, Alexandra 1837-1916	Kristuksen kirkastuminen
1883	Ristiina	Frosterus-Såltin, Alexandra 1837-1916	Tulkaa minun tyköni
1884	Kurkijoki, nyk. Loimaan srk-talo	Frosterus-Såltin, Alexandra 1837-1916	Jeesus ja syntinen nainen
1884	Kiiikka	Frosterus-Såltin, Alexandra 1837-1916	Kristuksen kirkastuminen
1884	Perniö, seurakuntatalo	Frosterus-Såltin, Alexandra 1837-1916	Ristiinnaulittu
1885	Kauvatsa, Kokemäki	Frosterus-Såltin, Alexandra 1837-1916	Jeesus ja Kiusaaja
1885	Savonlinna (palanut 1.3.1940)	Frosterus-Såltin, Alexandra 1837-1916	Kristuksen kirkastuminen

1886	Iisalmi, vanha kko	Frosterus-Sältin, Alexandra 1837-1916	Kristuksen kirkastuminen
1887	Lappee, Lappeenranta	Frosterus-Sältin, Alexandra 1837-1916	Jeesus otetaan taivaaseen
1887	Sippola, Anjalankoski	Frosterus-Sältin, Alexandra 1837-1916	Kristuksen kirkastuminen
1888	Messukylä, Tampere	Frosterus-Sältin, Alexandra 1837-1916	Kanaanilaisnaisen usko
1888	Punkalaidun	Frosterus-Sältin, Alexandra 1837-1916	Kristuksen kirkastuminen
1889	Juva	Frosterus-Sältin, Alexandra 1837-1916	Jeesus siunaa lapsia
1889	Pyhäjärvi Vpl, nyk. Huittisten kko, "Mustialan taulu"	Frosterus-Sältin, Alexandra 1837-1916	Tulkaa minun tyköni
1890	Kerimäki	Frosterus-Sältin, Alexandra 1837-1916	Tulkaa minun tyköni
1891	Hämeenkoski, entinen Koski HI	Frosterus-Sältin, Alexandra 1837-1916	Tulkaa minun tyköni
1891	Nakkila, srk-talo	Frosterus-Sältin, Alexandra 1837-1916	Tulkaa minun tyköni
1892	Hämeenlinna	Frosterus-Sältin, Alexandra 1837-1916	Jeesus ilmestyy Magdalan Marialle
1892	Sipoo	Frosterus-Sältin, Alexandra 1837-1916	Tulkaa minun tyköni
1893	Orivesi (palanut 1958)	Frosterus-Sältin, Alexandra 1837-1916	Jeesus ilmestyy Magdalan Marialle
1893	Valkeala (palanut 1920)	Frosterus-Sältin, Alexandra 1837-1916	Jeesus ilmestyy Magdalan Marialle
1895	Lapinjärvi, hautausmaan kappeli	Frosterus-Sältin, Alexandra 1837-1916	Jeesus otetaan taivaaseen
1896	Lappeenranta, sotilaskodin kappeli	Frosterus-Sältin, Alexandra 1837-1916	Getsemane
1896	Sahalahti	Frosterus-Sältin, Alexandra 1837-1916	Tulkaa minun tyköni
1897	Virrat	Frosterus-Sältin, Alexandra 1837-1916	Jeesus ilmestyy Magdalan Marialle
1897	Särkisalo	Frosterus-Sältin, Alexandra 1837-1916	Jeesus siunaa lapsia
1897	Angelniemi, Halikko	Frosterus-Sältin, Alexandra 1837-1916	Kristuksen kirkastuminen
1897	Muurla	Frosterus-Sältin, Alexandra 1837-1916	Tulkaa minun tyköni
1898	Hämeenlinna, Hämeenlinnan vankila, nyk. Oulun vankila	Frosterus-Sältin, Alexandra 1837-1916	Jeesus ja aviorikoksesta tavattu nainen
1898	Uusikaarlepyy, ei alttarilla	Frosterus-Sältin, Alexandra 1837-1916	Kristuksen kirkastuminen
1899	Humppila	Frosterus-Sältin, Alexandra 1837-1916	Getsemane
1899	Eura	Frosterus-Sältin, Alexandra 1837-1916	Jeesuksen ylösnousemus
1899	Antrea, nyk. Riihimäki, kappelikirkko	Frosterus-Sältin, Alexandra 1837-1916	Tulkaa minun tyköni
1900	Padasjoki	Frosterus-Sältin, Alexandra 1837-1916	Jeesuksen ylösnousemus

1900	Jomala	Frosterus-Såltin, Alexandra 1837-1916	Jeesus tyynnyttää myrskyn
1902	Kaarlela, Kokkola	Frosterus-Såltin, Alexandra 1837-1916	Paimenten kumarrus-Getsemane-Jeesus otetaan taivaaseen
1904	Alahärmä	Frosterus-Såltin, Alexandra 1837-1916	Getsemane
1905	Peräseinäjoki	Frosterus-Såltin, Alexandra 1837-1916	Jeesuksen ylösousemus
1906	Jepua, Uusikaarlepyy	Frosterus-Såltin, Alexandra 1837-1916	Jeesus ilmestyy Magdalan Marialle
1906	Jalasjärvi	Frosterus-Såltin, Alexandra 1837-1916	Kristuksen kirkastuminen
1908	Sysmä, seurakuntatalo	Frosterus-Såltin, Alexandra 1837-1916	Getsemane
1908	Vaasa, metodistikirkko	Frosterus-Såltin, Alexandra 1837-1916	Jeesus otetaan taivaaseen
1909	Lavia	Frosterus-Såltin, Alexandra 1837-1916	Jeesuksen ylösousemus
1909	Kuusjoki	Frosterus-Såltin, Alexandra 1837-1916	Kristuksen kirkastuminen
1910	Konginkangas	Frosterus-Såltin, Alexandra 1837-1916	Ristiinnaulittu
1911	Kirvu, nyk. Orimattilan srk-talo	Frosterus-Såltin, Alexandra 1837-1916	Jeesus otetaan taivaaseen
1911	Äänekoski (palanut 1968)	Frosterus-Såltin, Alexandra 1837-1916	Jeesus otetaan taivaaseen
1911	Saarijärvi	Frosterus-Såltin, Alexandra 1837-1916	Kristuksen kirkastuminen
1912	Palosaari, Vaasa	Frosterus-Såltin, Alexandra 1837-1916	Jeesus Martan ja Marian luona
1912	Björkö, Raippaluoto	Frosterus-Såltin, Alexandra 1837-1916	Jeesus seisoo rannalla
1912	Kälviä	Frosterus-Såltin, Alexandra 1837-1916	Kristuksen kirkastuminen
1912	Kuusisto, Kaarina, ei alttarilla	Frosterus-Såltin, Alexandra 1837-1916	Paimenten kumarrus
1913	Turku, metodistikirkko	Frosterus-Såltin, Alexandra 1837-1916	Enkeli ilmestyy paimenille
1914	Suojärvi, Kuikkaniemi, hävinnyt	Frosterus-Såltin, Alexandra 1837-1916	Ristiinnaulittu
1915	Ruokolahti	Frosterus-Såltin, Alexandra 1837-1916	Ristiinnaulittu
1830-1	Siestarjoki	Godenhjelm, Berndt Abraham 1799-1881	Ristiinnaulittu
1831	Mäntyharju	Godenhjelm, Berndt Abraham 1799-1881	Jeesus otetaan taivaaseen
1840	Dragsfjärd	Godenhjelm, Berndt Abraham 1799-1881	Getsemane
1840-1	Vehkalahti, Hamina	Godenhjelm, Berndt Abraham 1799-1881	Jeesuksen ylösousemus
1842	Loviisa, ei alttarilla	Godenhjelm, Berndt Abraham 1799-1881	Kristuksen kirkastuminen
1842	Liperi	Godenhjelm, Berndt Abraham 1799-1881	Ristiinnaulittu
1843	Kuopio, tuomiokirkko	Godenhjelm, Berndt Abraham 1799-1881	Ristiinnaulittu

1845	Loppi (palanut 28.5.1880)	Godenhjelm, Berndt Abraham 1799-1881	Ehtoollinen
1845	Hamina	Godenhjelm, Berndt Abraham 1799-1881	Jeesuksen ylösnousemus-Ehtoollinen
1845	Lapua	Godenhjelm, Berndt Abraham 1799-1881	Ristiinnaulittu
1846	Vihti	Godenhjelm, Berndt Abraham 1799-1881	Jeesuksen ylösnousemus
1848	Jämsä	Godenhjelm, Berndt Abraham 1799-1881	Kristuksen kirkastuminen-Ehtoollinen
1848	Pielisjärvi, Lieksa	Godenhjelm, Berndt Abraham 1799-1881	Ristiinnaulittu
1849	Viapori, Helsinki	Godenhjelm, Berndt Abraham 1799-1881	Jeesus siunaa lapsia-Jeesus otetaan taivaaseen-Veroraha
1850-1	Mommila, Lammi	Godenhjelm, Berndt Abraham 1799-1881	Kristuksen kirkastuminen
1851	Metsäpirtti	Godenhjelm, Berndt Abraham 1799-1881	Getsemane
1851	Janakkala	Godenhjelm, Berndt Abraham 1799-1881	Ristiinnaulittu
1851	Kangasniemi	Godenhjelm, Berndt Abraham 1799-1881	Ristiinnaulittu
1852	Kymi, Kotka	Godenhjelm, Berndt Abraham 1799-1881	Getsemane
1856	Viapori, Helsinki	Godenhjelm, Berndt Abraham 1799-1881	Jeesus otetaan taivaaseen
1859	Sortavala	Godenhjelm, Berndt Abraham 1799-1881	Kristuksen kirkastuminen
1860	Kuhmoinen	Godenhjelm, Berndt Abraham 1799-1881	Ristiinnaulittu
1872	Käkisalmi	Godenhjelm, Berndt Abraham 1799-1881	Ristiinnaulittu
1874	Ikaalinen	Godenhjelm, Berndt Abraham 1799-1881	Kristuksen kirkastuminen
1875	Hirvensalmi	Godenhjelm, Berndt Abraham 1799-1881	Kristuksen kirkastuminen
1880	Parikkala	Grevishevsky	Kristuksen kirkastuminen
1831	Turtola, Pello	Grigorjeff	Ristiinnaulittu
1837	Hausjärvi	Grönlund, Henrik Robert	Jeesuksen ylösnousemus
1839	Parkano	Grönlund, Henrik Robert	Ristiinnaulittu-Ehtoollinen
1896	Pedersöre, vaurioitunut palossa 1985	Halonen, Pekka 1865-1933	Ehtoollinen
1899	Mikkeli, tuomiokirkko	Halonen, Pekka 1865-1933	Ristiinnaulittu
1900	Kotka	Halonen, Pekka 1865-1933	Kuninkaiden kumarrus
1901	Joroinen	Halonen, Pekka 1865-1933	Getsemane
1905	Karstula	Halonen, Pekka 1865-1933	Venesaarna
1906	Vilppula	Halonen, Pekka 1865-1933	Jeesus palestiinalaisen vuorimaiseman keskellä

1914	Viipuri, tuomiokirkko, hävinnyt	Halonen, Pekka 1865-1933	Ristiltä otto
1888	Keitele	Hankonen, A.	Risti ja liina
1911	Talikkala, Viipuri	Hannula, Ellen	Jeesus seisoo ovella ja kolkuttaa
1801	Viiri, Rovaniemen mlk	Hansson, Anders Johan 1769-1833	Ehtoollinen
1818	Ylistaro	Hedberg, Johan Erik 1767-1823	Getsemane-Ehtoollinen
1816	Ähtävä, Pedersöre	Hedman, Gustaf Erik 1777-1841	Ristiinnaulittu-Ehtoollinen
1819	Vähäkyrö	Hedman, Gustaf Erik 1777-1841	Ristiinnaulittu-Ehtoollinen
1824	Kajaani	Hedman, Johan Gustaf 1800-1866	Ristiinnaulittu
1824	Kuusamo	Hedman, Johan Gustaf 1800-1866	Ristiinnaulittu
1825	Pudasjärvi	Hedman, Johan Gustaf 1800-1866	Ristiinnaulittu
1827	Ylitornio	Hedman, Johan Gustaf 1800-1866	Jeesuksen ylösnousemus
1827	Keminmaa	Hedman, Johan Gustaf 1800-1866	Ristiinnaulittu
1827	Purmo, Pietarsaaren mlk	Hedman, Johan Gustaf 1800-1866	Ristiinnaulittu-Ehtoollinen
1829	Karunki, Tornio	Hedman, Johan Gustaf 1800-1866	Ristiinnaulittu
1830	Hyrynsalmi	Hedman, Johan Gustaf 1800-1866	Ristiinnaulittu
1831	Tervola, vanha kirkko	Hedman, Johan Gustaf 1800-1866	Getsemane-Ristiinnaulittu
1831	Kuhmo	Hedman, Johan Gustaf 1800-1866	Ristiinnaulittu
1832	Kittilä	Hedman, Johan Gustaf 1800-1866	Ristiinnaulittu
1832	Kolari, vanha kirkko	Hedman, Johan Gustaf 1800-1866	Ristiinnaulittu
1840	Rantsila	Hedman, Johan Gustaf 1800-1866	Ristiinnaulittu-Ehtoollinen
1845	Himanka	Hedman, Johan Gustaf 1800-1866	Ristiinnaulittu
1847	Säräisniemi, Vaala	Hedman, Johan Gustaf 1800-1866	Ristiinnaulittu-Ehtoollinen
1849	Luoto	Hedman, Johan Gustaf 1800-1866	Ristiinnaulittu-Ehtoollinen
1856	Honkajoki	Hedman, Johan Gustaf 1800-1866	Getsemane
1857	Rymättylä	Hedman, Johan Gustaf 1800-1866	Ehtoollinen
1911	Leppävirta, sakastin seinällä (2007)	Heickell, Arthur Gabriel 1873-1958	Getsemane
1911	Syväniemi, Karttula	Heickell, Arthur Gabriel 1873-1958	Ristiinnaulittu
1912	Sodankylä	Heickell, Arthur Gabriel 1873-1958	Tulkaa minun tyköni
1913	Karjaa	Heickell, Arthur Gabriel 1873-1958	Getsemane

1913	Reisjärvi	Heickell, Arthur Gabriel 1873-1958	Kristuksen kirkastuminen
1913	Sievi	Heickell, Arthur Gabriel 1873-1958	Tulkaa minun tyköni
1916	Killinkoski, Virrat	Hägglblad	Jeesus Betaniassa
1908	Töysä	Hämäläinen, Väinö 1876-1940	Jeesus ja aviorikoksesta tavattu nainen
1913	Nurmes	Hämäläinen, Väinö 1876-1940	Ristiinnaulittu
1914	Nurmo	Hämäläinen, Väinö 1876-1940	Jeesus ja samarialainen nainen
1914	Kuusjärvi, Outokumpu	Härkönen, Eino Johannes 1886-1944	Ristiinnaulittu
1803	Närpiö	Hörberg, Per H. 1746-1816	Ristiinnaulittu
1893	Impilahti	Ingman, Eva Wilhelmina 1853-1914	Jeesus kantaa ristiä
1823	Pöytyä	Jansson, J.V.	Ehtoollinen-Jeesuksen ylösnousemus
1904	Nuijamaa	Judén, Alma Charlotta 1854-1914	Naiset Jeesuksen haudalla
1825	Nummi, Nummi-Pusula	Jägerplan, Axel 1788-1865	Ristiinnaulittu-Ehtoollinen
1892	Keuruu	Järnefelt, Erik (Eero) Nikolai, 1863-1937	Ristiinnaulittu-Getsemane
1893	Jyväskylän maask.	Järnefelt, Erik (Eero) Nikolai, 1863-1937	Jeesus ja veteen vajoava Pietari
1908	Lieto	Järnefelt, Erik (Eero) Nikolai, 1863-1937	Jeesus ja aviorikoksesta tavattu nainen
1913	Pirttikylä, Närpiö	Kallio, Toini	Paimenten kumarrus
1882	Joensuu, nyk. Polvijärven kko	Keinänen, Sigfrid August 1841-1914	Tulkaa minun tyköni
1885	Jaala	Keinänen, Sigfrid August 1841-1914	Tulkaa minun tyköni
1886	Ranetin kko, Kuopio, nyk. Vehmersalmen srk-talo	Keinänen, Sigfrid August 1841-1914	Tulkaa minun tyköni
1802	Nivala	Kiempe, Thomas	Ristiinnaulittu-Jeesuksen ylösnousemus
1803	Nivala	Kiempe, Thomas	Ehtoollinen
1803	Merijärvi	Kiempe, Thomas	Ristiinnaulittu
1804	Kalajoki	Kiempe, Thomas	Ristiinnaulittu
1803	Askola	Kihlmark, Johan Peter	Jeesus otetaan taivaaseen
1885	Juuka	Kiljander, Georg Michael 1857-	Ristiinnaulittu
1887	Uukuniemi	Kiljander, Georg Michael 1857-	Ristiinnaulittu
1893	Juankoski	Kiljander, Georg Michael 1857-	Jeesus kantaa ristiä
1881	Pihlajavesi, Keuruu	Kjellberg, Amanda 1835-	Ristiinnaulittu
1821	Muonio	Knoblock, Fredrik Wilhelm 1806-1874	Ristiinnaulittu

1915	Koskenpää, Jämsänkoski	Koivisto, Aukusti 1886-1962	Jeesus siunaa lapsia
1916	Hirvensalmi	Koivisto, Aukusti 1886-1962	Jeesuksen ylösousemus
1893	Heinävesi	Kortman, Johan Elis 1858-1923	Getsemane
1801	Särkisalo	Kranach, Fredrik	Kuninkaiden kumarrus
1817	Kannus	Kuhlman, C.F.	Ristiinnaulittu-Ehtoollinen
1841	Kauvatsa, Kokemäki	Kumlin, Mikko	Kristuksen kirkastuminen
1915	Valkeakoski	Kymäläinen, Emil 1890-1920	Jeesus herättää kuolleista Jairoksen tyttären
1832	Hartola	Källström, Lars Johan 1809-1878	Jeesus otetaan taivaaseen
1860	Heinola, maark	Källström, Lars Johan 1809-1878	Jeesus kantaa ristiä
1902	Betania, Helsinki	Lagerstam, Berndt Erik 1868-1930	Getsemane
1902	Kortesjärvi	Lagerstam, Berndt Erik 1868-1930	Getsemane
1905	Koivulahti, Mustasaari	Lagerstam, Berndt Erik 1868-1930	Naiset Jeesuksen haudalla
1906	Kiikala	Lagerstam, Berndt Erik 1868-1930	Kristuksen kirkastuminen
1903	Pyhäjoki	Lagerstam, Konstantin 1863-1930	Getsemane
1907	Nastola, ei alttarilla	Launis, Ilmari 1881-1955	Jeesuksen hautaaminen
1910	Joensuu	Launis, Ilmari 1881-1955	Ristiinnaulittu
1910	Salmi	Launis, Ilmari 1881-1955	Ristiinnaulittu
1911	Siikainen	Launis, Ilmari 1881-1955	Ristiinnaulittu
1912	Luvia	Launis, Ilmari 1881-1955	Jeesus ilmestyy opetuslapsille Genessaretila
1913	Juupajoki	Launis, Ilmari 1881-1955	Ehtoollinen
1913	Terijoki	Launis, Ilmari 1881-1955	Ristiltä otto
1915	Lappajärvi	Launis, Ilmari 1881-1955	Jeesuksen hautaaminen
1915	Renko	Launis, Ilmari 1881-1955	Kristuksen kirkastuminen
1915	Kauhajärvi, Kauhajoki	Launis, Ilmari 1881-1955	Ristiinnaulittu
1873	Leivonmäki	Lechter, Bernhard	Ristiinnaulittu
1800	Haapasaari, Kotka (1800-1900-luvun vaihde)	Lehtinen, Frans	Jeesus ja lapsi
1900	Metsäkansa, Sääksmäki, Valkeakoski	Lietsalo (ent. Litzen), Kustaa Adolf 1873-1953	Maria ja Jeesus-lapsi

	(1903-1906 ?, lahjoitettu 1939)		
1883	Pyhämaa, uusi kirkko, Uusikaupunki	Liljelund, Emanuel Arvid 1844-1899	Kristuksen kirkastuminen
1888	Jääski, nyk. Imatrankosken kko	Liljelund, Emanuel Arvid 1844-1899	Tulkaa minun tyköni
1892	Kalanti, ei alttarilla	Liljelund, Emanuel Arvid 1844-1899	Kristuksen kirkastuminen
1817	Kemiö	Limnell, Axel Emanuel 1792-1830	Getsemane
1825	Maaria, Turku	Limnell, Axel Emanuel 1792-1830	Ehtoollinen
1841	Pälkäne	Limnell, Pehr Emanuel 1764-1861	Getsemane
1896	Vaskio, Halikko	Lindgren, A.	Getsemane
1819	Kokkola	Lindh, Johan Erik 1793-1865	Ristiinnaulittu
1819	Oravainen	Lindh, Johan Erik 1793-1865	Ristiinnaulittu-Ehtoollinen
1820	Jyväskylän maark.	Lindh, Johan Erik 1793-1865	Ristiinnaulittu
1822	Munsala, Uusikaarlepyy	Lindh, Johan Erik 1793-1865	Ehtoollinen-Getsemane-Ristiinnaulittu
1832	Bromarv, Tenhola	Lindh, Johan Erik 1793-1865	Ehtoollinen-Getsemane
1839	Tenhola	Lindh, Johan Erik 1793-1865	Ehtoollinen
1841	Snappertuna, Tammisaari	Lindh, Johan Erik 1793-1865	Ristiinnaulittu
1842	Inkoo, kirkon eteläseinällä	Lindh, Johan Erik 1793-1865	Jeesuksen ylösnousemus
1848	Artjärvi	Lindh, Johan Erik 1793-1865 (?) Wulffert (?)	Getsemane
1830-I	Salon seudun jokin kirkko	Lindström, Eerik 1796-1841	Ehtoollinen
1837	Masku	Lindström, Eerik 1796-1841	Ehtoollinen
1805	Iniö	Lucander, Gustaf 1724-1805	Ristiinnaulittu
1805	P. Jaakobin kappeli, Paimio	Lucander, Gustaf 1724-1805	Ristiinnaulittu-Ehtoollinen
1801	Kehruuhuone, Turku	Lucander, Gustaf Adolf 1783-1812	Ristiinnaulittu
1879	Mikkeli, maark	Lundahl, Helga Amalie 1850-1914	Ristiinnaulittu
1892	Vähäkyrö	Lundgren, Ebba 1844-	Ristiinnaulittu-Ehtoollinen
1878	Puumala	Luukkonen, Johan 1842-	Ristiinnaulittu
1912	Mellilä	Lyden, Edvin Leonhard 1879-1956	Ristiinnaulittu
1854	Jaakkima, nyk. Kesälahden kko	Löfgren, Erik Johan 1825-1884	Getsemane
1860	Lapväärtti, Kristiinankaupunki	Löfgren, Erik Johan 1825-1884	Ehtoollinen
1874	Orimattila	Löfgren, Erik Johan 1825-1884	Tulkaa minun tyköni

1880	Somero	Löfgren, Erik Johan 1825-1884	Kristuksen kirkastuminen
1903	Savonranta	Makkonen, Niko	Ristiinnaulittu
1874	Suodenniemi	Malmström, Lucina Konstantia	Getsemane
1831	Renko	Mandelin, Josef	Ristiinnaulittu-Ehtoollinen
1800-1	Kiihtelysvaara	Matvejs, Vladimir Markov 1877-1914	Ehtoollinen
1910	Piippola	Metsävainio, Kaarlo	Jeesus seisoo ovella ja kolkuttaa
1916	Pyhäntä	Metsävainio, Kaarlo	Hyvä paimen
1900	Enonkoski	Moliis, Albert Johan 1864-	Jeesus otetaan taivaaseen
1905	Korppoo	Munsterhjelm, Alarik (Ali) Gustaf Waldemar 1873-1944	Getsemane
1909	Lohja	Munsterhjelm, Alarik (Ali) Gustaf Waldemar 1873-1944	Ristiinnaulittu
1863	Tuulos	Munsterhjelm, Magnus Hjalmar 1840-1905	Getsemane
1893	Marttila, srk-talo	Muukka, Elias 1853-1938	Jeesus ja veteen vajoava Pietari
1810	Kivennapa	Müller (?)	Jeesuksen ylösnousemus
1850	Helsinki tuomiokirkko	Neff, Timotheus 1805-1876	Jeesuksen hautaaminen
1827	Alavus	Nordström, Antti	Ristiinnaulittu
1849	Liminka	Nylander, Oskar 1827-1849	Kristuksen kirkastuminen
1911	Korpiselkä	Okkonen, Onni 1886-1962	Kristuksen kirkastuminen
1914	Virolahti	Paatela, Frans Oskar (Oskari) 1888-1952	Jeesuksen hautaaminen
1915	Alavus	Paatela, Frans Oskar (Oskari) 1888-1952	Ristiltä otto
1927	Harlu. Kangasniemen srk-keskus (2005)	Pesu, Daniel	Jeesus ja aviorikoksesta tavattu nainen
1881	Miehikkälä	Piironen, Antti J.	Ehtoollinen-Getsemane
1861	Mäntsälä	Reinhold, Bernhard 1822-1892	Paimenten kumarrus
1874	Parainen, ei alttarilla	Reinhold, Bernhard 1822-1892	Kristuksen kirkastuminen
1876	Eckerö	Reinhold, Bernhard 1822-1892	Jeesus ja aviorikoksesta tavattu nainen
1876	Ruovesi	Reinhold, Bernhard 1822-1892	Kristuksen kirkastuminen
1907	Nilsinä	Rissanen, Juho Vilho 1873-1950	Jeesus kantaa ristiä

1878	Joutseno	Ritz, Axel Hjalmar 1849–1880	Ristiinnaulittu
1853	Siikainen	Sallgrén, Heikki	Kristuksen kirkastuminen
1813	Urjala	Sandberg, Johan Gustaf 1782–1854	Jeesuksen ylösousemus
1842	Mustasaari	Sandberg, Johan Gustaf 1782–1854	Getsemane
1800-1	Violahti	Schain, T. (?) / Schuch, Aug.Fr. 1792–1850 (?)	Ehtoollinen
1906	Vahto	Schalin, Zacharias Teodor 1882–1960	Jeesus ilmestyy opetuslapsille ristin äärellä
1908	Keski-Lahti, Lahti	Schalin, Zacharias Teodor 1882–1960	Getsemane
1919	Bergö, Maalahti	Schalin, Zacharias Teodor 1882–1960	Jeesus ja samarialainen nainen
1898	Ruotsinpyhtää	Schjerfbeck, Helene Sofia 1862–1946	Jeesuksen ylösousemus
1859	Kiikala	Schylander, Carl Gabriel 1748–1811	Kristuksen kirkastuminen
1859	Mouhijärvi	Schylander, Carl Gabriel 1748–1811	Ristiinnaulittu
1900-1	Svartbäck-Spjutsund, Porvoo	Sejerstråle, Ellen	Tuhlaajapoika
1865	Bromarv, Tenhola (palanut 3.2.1979)	Silfverberg, Ida Gustava 1834–1899	Tulkaa minun tyköni
1867	Kanta-Espoo, Espoo	Silfverberg, Ida Gustava 1834–1899	Paimenten kumarrus
1875	Pälkjärvi, nyk. Viinijärven kko	Silfverberg, Ida Gustava 1834–1899	Tulkaa minun tyköni
1878	Isokyrö, uusi kirkko	Silfverberg, Ida Gustava 1834–1899	Ristiinnaulittu
1886	Liljendal	Silfverberg, Ida Gustava 1834–1899	Jeesuksen hautaaminen
1882	Kärsämäki (n. 1882)	Similä, Erkki	Ristiinnaulittu
1904	Korpilahti	Sjöström, Frans Wilho 1873–1944	Tulkaa minun tyköni
1906	Ähtäri	Sjöström, Frans Wilho 1873–1944	Vuorisaarna
1915	Pukkila	Sjöström, Frans Wilho 1873–1944	Venesaarna
1888	Johannes	Soldan-Brofeldt, Vendla Irene (Venny) 1863–1945	Jeesus siunaa lapsia
1908	Oulujoki, Oulu, ei alttarilla	Soldan-Brofeldt, Vendla Irene (Venny) 1863–1945	Jeesus rukoilee vuorella
1803	Kaustinen	Sortell, J.	Syntiinlankeemus
1803	Kaustinen	Sortell, J.	Viimeinen tuomio
1895	Vaasa	Sparre, Pehr Louis 1863–1964	Jeesuksen hautaaminen
1906	Rantasalmi, ei alttarilla	Sparre, Pehr Louis 1863–1964	Jeesus ilmestyy Emmauksen tiellä
1835	Haapavesi	Stadigh, Carl Christoffer 1807–1863	Ristiinnaulittu-Ehtoollinen-Jeesus otetaan

			taivaaseen
1847	Temmes	Stadigh, Carl Christoffes 1807-1863	Ristiinnaulittu-Ehtoollinen-Agnus Dei
1906	Vuolijoki	Stenbäck, Josef 1854-1929	Ehtoollinen
1820	Alatornio, Tornio	Strömbeck, Karl 1750-1823	Ristiinnaulittu
1801	Teisko, Tampere	Sundberg, Pehr 1762-1808	Ehtoollinen-Getsemane
1829	Maksamaa	Sundström, Christian Fr. 1806-1833	Ristiinnaulittu-Ehtoollinen
1872	Nurmes	Suomalainen, Wilh. (?) / Grönholm, Carl Gustaf 1828-1909	Ristiinnaulittu
1847	Simo	Svanberg, Esaias 1806-1875	Ristiinnaulittu
1803	Kökar	Sveidel, Gabriel Gotthard 1744-1817	Ehtoollinen
1811	Ypäjä	Sveidel, Gabriel Gotthard 1744-1817	Ristiinnaulittu
1847	Nummi, Nummi-Pusula	Söderstrand, Carl Gustaf 1800-1862	Lesken ropo
1848	Koski TL	Söderstrand, Carl Gustaf 1800-1862	Ehtoollinen-Lunastuspäätös
1911	Tarvasjoki	T.M.	Jeesuksen ylösnousemus
1821	Kangasala	Tawaststjerna, Jakob Johan 1781-1824	Getsemane
1910-1	Kihniö (1916?)	Teikari, J.V.	Risti ja raamatunlauseita
1896	Kajaani	Tenhunen, Risto	Risti ja liina
1819	Valkeala	Thitz, Anders Gustaf 1771-1828	Ristiltä otto
1859	Askainen	Tholander, Carl August 1828-1910	Getsemane
1907	Alajärvi	Thomé, Verner 1878-1953	Getsemane
1803	Nurmes	Toppelius, Michael 1734-1821	Getsemane
1805	Jalasjärvi	Toppelius, Michael 1734-1821	Ristiinnaulittu-Ehtoollinen
1820	Tyrnävä	Toppelius, Michael 1734-1821	Ristiinnaulittu
1821	Revonlahti, Paavola, Ruukki	Toppelius, Michael 1734-1821	Ehtoollinen-Getsemane-Ristiinnaulittu-Jeesuksen ylösnousemus
1907	Tyrnävä	Tuhkanen, Toivo Gideon 1877-1957	Paimenten kumarrus
1910	Kalajoki	Tuhkanen, Toivo Gideon 1877-1957	Tuhlaajapoika-Hyvä paimen
1915	Soanlahti	Tuhkanen, Toivo Gideon 1877-1957	Jeesus opettaa temppelissä
1600-1	Elimäki	Tuntematon	Ristiinnaulittu - -

1800-1	Ii	Tuntematon	Ehtoollinen
1800-1	Räisälä	Tuntematon	Ehtoollinen
1800-1	Säkkijärvi	Tuntematon	Ehtoollinen
1800-1	Säkkijärvi	Tuntematon	Ehtoollinen
1800-1	Vuoksela, Uusikylä (ei alun perin Vuokselaan)	Tuntematon	Ehtoollinen-Kolmiyhteys
1800-1	Koivisto	Tuntematon	Getsemane
1800-1	Orimattila	Tuntematon	Getsemane
1800-1	Suojärvi	Tuntematon	Getsemane
1800-1	Vesilahti (1800-luvun alku)	Tuntematon	Getsemane
1800-1	Sumiainen	Tuntematon	Jeesuksen kaste
1800-1	Suomenniemi	Tuntematon	Jeesus kahden enkelin keskellä
1800-1	Säkkijärvi	Tuntematon	Kristuksen kirkastuminen
1800-1	Säkkijärvi	Tuntematon, venäläinen?	Kristuksen kirkastuminen
1800	Noormarkku	Tuntematon	Kuninkaiden kumarrus
1800-1	Pihtipudas	Tuntematon	Marian ilmestys
1800-1	Perho (1800-luku/1900-luku)	Tuntematon	Risti
1800-1	Isojoki	Tuntematon	Ristiinnaulittu
1800-1	Keminmaa	Tuntematon	Ristiinnaulittu
1800-1	Kymi, Kotka	Tuntematon	Ristiinnaulittu
1800-1	Kärkölä	Tuntematon	Ristiinnaulittu
1800-1	Pukkila (1700-luku?)	Tuntematon	Ristiinnaulittu
1800-1	Tammela	Tuntematon	Ristiinnaulittu
1800-1	Vaasa, lääninvankila (1800-l./1900-l)	Tuntematon	Ristiinnaulittu
1800-1	Vesanto (1900-luku?)	Tuntematon	Tulkaa minun tyköni
1801	Kuru	Tuntematon	Nuorukaista kantava enkeli
1803	Masku (7 muuta aihetta - altt.kaappi ?)	Tuntematon	Ehtoollinen
1810	Petolahti, Maalahti	Tuntematon	Ristiinnaulittu
1811	Kiuruvesi	Tuntematon	Ristiinnaulittu

1816	Loppi, vanha kirkko	Tuntematon	Jeesuksen hautaaminen
1820	Jyväskylän maasrk.	Tuntematon	Agnus Dei
1820	Västanfjärd, vanha kirkko	Tuntematon	Jumalan käynti Abrahamin luona
1821	Heinolan maasrk.	Tuntematon	Ristiinnaulittu
1822	Sysmä	Tuntematon	Ehtoollinen
1823	Heinola	Tuntematon	Ristiinnaulittu
1823	Pyhämaa, uusi kirkko, Uusikaupunki	Tuntematon	Ristiinnaulittu-Ehtoollinen
1824	Orivesi	Tuntematon	Maria ja Jeesus-lapsi temppelissä-Ehtoollinen
1824	Multia	Tuntematon	Ristiinnaulittu-Ehtoollinen
1826	Kakskerta, Martti, Turku	Tuntematon	Paimenten kumarrus
1826	Nastola	Tuntematon	Ristiinnaulittu
1828	Kaskinen	Tuntematon	Ehtoollinen
1828	Somerniemi, Somero	Tuntematon	Ehtoollinen-Getsemane
1829	Helsinki, kaartin pataljoonan kirkko	Tuntematon	Ehtoollinen
1830-1	Loviisa	Tuntematon	Ehtoollinen
1830	Kemijärvi	Tuntematon	Ristiinnaulittu
1832	Perniö	Tuntematon	Kristuksen kirkastuminen
1834	Töysä	Tuntematon	Ristiinnaulittu
1836	Haapajärvi (lisäksi muita aiheita)	Tuntematon	Ehtoollinen
1836	Viapori, Helsinki	Tuntematon	Jeesuksen kaste-Tuntematon
1836	Längelmäki	Tuntematon	Ristiinnaulittu-Ehtoollinen-Jeesuksen ylösnousemus
1838	Helsinki, Meriekipaashin kirkko	Tuntematon	Jeesus kantaa ristiä
1838	Ruskela	Tuntematon	Ristiinnaulittu
1841	Karinainen	Tuntematon	Ecce Homo
1842	Harjavalta	Tuntematon	Ehtoollinen
1844	Liljendal	Tuntematon	Ristiinnaulittu

1845	Korsnäs	Tuntematon	Ristiinnaulittu
1847	Haukivuori	Tuntematon	Ristiinnaulittu
1851	Hättilä, Hämeenlinna	Tuntematon	Ehtoollinen
1854	Muola	Tuntematon	Ristiinnaulittu-Ehtoollinen
1856	Sulkava	Tuntematon	Ehtoollinen-Pyhä perhe
1861	Rautavaara	Tuntematon	Maria ja Jeesus-lapsi
1862	Haapajärvi, Kirkkonummi	Tuntematon	Ristiinnaulittu
1865	Valkjärvi	Tuntematon	Ristiinnaulittu
1870-l	Rautu (70-luku ?)	Tuntematon	Jeesus otetaan taivaaseen
1878	Ruskeala	Tuntematon	Jeesuksen ylösnousemus
1880-l	Virrat, 1880-l. (?)	Tuntematon	Risti
1880-l	Kärsämäki, 1880- tai 1890-l.	Tuntematon	Risti ja liina
1880-l	Eurajoki, 1880-l. (?)	Tuntematon	Risti kalliomaiseman keskellä
1881	Lapinjärvi, suomalainen srk	Tuntematon	Ristiinnaulittu
1882	Pornainen	Tuntematon	Ristiltä otto
1890	Alaveteli, Kruunupyy	Tuntematon	Jeesuksen ylösnousemus
1896	Lavia	Tuntematon	Risti
1899	Rääkkylä	Tuntematon	Ristiinnaulittu
1900-l	Helsinki, Suomen lähetysseuran kirkko	Tuntematon	Getsemane
1905	Uurainen	Tuntematon	Risti kalliolohkareitten keskellä
1906	Turku, Betel	Tuntematon	Getsemane
1907	Värtsilä	Tuntematon	Ristiinnaulittu
1910-l	Kouvola, vanha kirkko	Tuntematon	Getsemane
1913	Ranua	Tuntematon	Risti ja liina maisemassa
1876	Kokemäki	Tvoroschnikoff, S.	Kristuksen kirkastuminen
1896	Myrskylä	Wahlroos, Anna Dorothee (Dora) 1870-1947	Vuorisaarna
1853	Tyrväntö, Hattula	Wallensköld-Boije, Emilia 1830-1895	Getsemane
1877	Maaria, Turku	Wallensköld-Boije, Emilia 1830-1895	Ristiinnaulittu
1837	Muhos	Wallin, Jakob 1809-1868	Ristiltä otto

1838	Suomussalmi	Wallin, Jakob 1809-1868	Jeesuksen ylösnousemus
1838	Utajärvi	Wallin, Jakob 1809-1868	Jeesuksen ylösnousemus
1860	Tyrvää, Vammala	Velin, Juho	Ristiinnaulittu
1840-l	Karijoki (1840 - 70-l. ?)	Vendelin, E. (?) 1824-1877	Vuorisaarna
1875	Nivala	Vendelin, E. 1824-1877	Ristiinnaulittu
1884	Houtskar	Westerholm, Victor Axel 1860-1919	Getsemane
1887	Lumparland, Lemland-Lumparland	Westerholm, Victor Axel 1860-1919	Tulkaa minun tyköni
1829	Turku, tuomiokirkko	Westin, Fredrik 1782-1862	Kristuksen kirkastuminen
1800-l	Siikainen	Westin, Fredrik 1782-1862 (?)	Ehtoollinen
1877	Pieksämäki, maasrk	Westling, Helena 1841-1906	Ristiinnaulittu
1884	Suonenjoki	Westling, Helena 1841-1906	Ristiinnaulittu
1897	Ylivieska	Wetenhovi-Aspa, Georg S. 1870-1946 (ent. Wettenhoff-Asp)	Ristiinnaulittu
1900-l	Kaukola	Wetenhovi-Aspa, Georg S. 1870-1946 (ent. Wettenhoff-Asp)	Ristiinnaulittu
1878	Jäppilä	Weurlander, Johan Fridolf 1851-1900	Ristiinnaulittu
1858	Maaninka	Wright von, Ferdinand 1822-1906	Ristiinnaulittu
1864	Pielavesi, kirkon lastenhuone	Wright von, Ferdinand 1822-1906	Ristiinnaulittu
1906	Vampula	Ylinen, Vihtori Johannes 1879-1953	Kristuksen kirkastuminen
1910	Mynämäki, ei alttarilla	Ylinen, Vihtori Johannes 1879-1953	Getsemane
1830-l	Rantasalmi	Åkerman, Daniel	Ehtoollinen-Getsemane-Ristiinnaulittu
1817	Kisko	Åstedt, Daniel	Ristiinnaulittu-Ehtoollinen-Jeesuksen ylösnousemus
1800-l	Helsinki, Tuomiokirkko, virol.-lättil. sot. srk	Öhman	Ristiltä otto
1820	Lemu, Lemu-Askainen	Österberg, Gustaf 1790-	Ristiinnaulittu
1870	Petolahti, Maalahti	Österholm, Isak	Ristiinnaulittu